Παγκόσμια όρόσημα

ΓΟΥΙΛΛΙΑΜ ΣΑΙΞΠΗΡ

Τῆς συνεργάτιδός μας δ. ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Φέτος γιορτάζονται σ' ὅλο τὸν κόσμο τὰ τετρακόσια χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Ἄγγλου δραματογράφου Γουίλλιαμ Σαίξπηρ. Ὁμοι γραφτήκανε καὶ γράφονται ἐπάνω στὸ θέμα. Μπῆκε τὸ ἔργο καὶ ἡ μορφή του παντοῦ. Ὄχι μόνο σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ λογοτεχνικὰ εἴδη ἀλλὰ καὶ σὲ ἀμπολλα μουσικά. Δοκίμιο, κριτικί, ἱστορία τραγούδι, μπαλλέτο, ὄπερα. Ὅμως ἐδῶ δὲν θὰ ἐξετάσουμε τὴ συμβολὴ ἢ τὴ θέση τοῦ ἔργου του στὴν ὀργανικὴ ἢ τὴν μορφικὴ ἐξέλιξη τῆς Τέχνης. Αὐτὸ ἔχει γίνη σχεδὸν κατ' ἐξάντλησιν. Γι' αὐτὸ θὰ προσπαθήσουμε μᾶλλον νὰ δοῦμε τί ἀριθῶς εἶναι ἐκεῖνο ποὺ συνιστᾶ τὴ βαθύτερη πνευματικὴ οὐσία ποὺ ἔχει δώσει στὸ ἔργο του μέσο παγκόσμιο καὶ ὑπόσταση ἀκαναθρώπινη. Πρὸ πάντων θὰ προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε ποιὰ θέση κατέχει ἡ δημιουργία του στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Καὶ γιὰ νὰ τὸ κάνουμε αὐτό, θὰ χρειαστῆ πρῶτα μιὰ κάποια σύντομη σκιαγράφηση τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς του.

Ἀναγέννηση. Ὁ Μεσαιωνικὸς σκοταδισμός. Ἡ κατάπιεση τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας, ἡ καταδίωξη τῆς ἀξίας, καὶ ἡ ἀπαξίωση τῆς ἀξίας, καὶ ἡ ἀπαξίωση τῶν ἠθικῶν ἰδεωδῶν, ἀφοῦ γνώρισαν τὰ πιὸ σκοτεινά τους ἀπόβαθρα, χρεμίστηκαν ὁριστικὰ καὶ ἀμετάκλητα πιὰ μέσα στὸ χάος τῆς ἱστοσικῆς καὶ τῆς πανανθρώπινης καταφρόνιας. Οἱ καινούργιες ἰδέες ψηλώνανε πρῶτα δειλὰ τὸ κεφάλι στὶς χῶρες ποὺ πιὸ βάθα ἔβασα καταπατήθηκαν. Στὴν Ἰταλία, στὴ Γαλλία, στὴν Ἱσπανία, ἀοχίζουν νὰ πωτοφαίνονται τὰ πρῶτα ρωμαντικὰ ἰδεαλιστικὰ ἔργα. Σὰν κεντρικὸ ἥρωα ἔχουνε πάντα τὸν ἄνθρωπο ποὺ αὐτόβα σανίζεται, καὶ ἐρευνᾶ καὶ πασκίζει νὰ γνωρίση βαθύτερα τὸν ἀπωθημένο ἐσωτερικό του κόσμο.

Αὐτό, ὅμως, ἦταν μονάχα τὸ πρῶτο ξεμύτισμα. Τὸ πρῶτο ἀφέβαιο, διστακτικὸ πείραμα. Ἐνεῖνο ποὺ χοειάζονταν ἦταν κάτι βαθύτερο κι' οὐσιαστικώτερο. Μιὰ μορφὴ κι' ἕνα σύνολο Τέχνης μὲ πιὸ δυναμικό, πιὸ καθαρτικὸ νὰ ρακτῆρα. Κάτι ποὺ νὰ πλησίαζε σὲ ἀναπλαστικὴ πνευματικὴ δύναμη, τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ τοανωδία. Γιατὶ ἡ μακραίωνη δουλεία τῆς ἀνθρωπότητας τὴν ἐ'χε ρίξει πολλὰ στάδια πίσω, πάνω στὸ δρόμο της προόδου.

Ἔποεπε λοιπὸν νὰ βοεθῆ ἕνα καινούρνιο ἠθικὸ ὑπόβαθρο πάνω στὸ ὁποῖο νὰ στηθοῦν τὰ καινούργια δοαματικὰ καὶ λογοτεχνικὰ σύμβολα ποὺ θὰ ἀνανέωναν τὴν Πίστη τῆς Ἀνθρωπότητος στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της, καὶ θὰ κατάξίωναν τὶς νέες ς προσπάθειές της γιὰ πρόοδο καὶ ἐλευθερία...

Ὅ,τι ὅμως μποροῦσε νὰ εἰπωθῆ ἀναφορικὰ μὲ τὶς πανανθρώπινες ἠθικὲς ἀξίες, εἶχε ἤδη ἐκφρασθῆ ἀριστοτεχνικὰ μετουσιωμένο μέσα στὶς ἀρχαῖες Ἑλληνικὲς τραγωδίες. Τώρα ἔπρεπε νὰ βοεθῆ κάποιος καινούργιος ἀναγκαιότητης ποὺ θὰ δημιουργοῦσε τὸ νέο σταθμὸ γιὰ τὶς νέες ἐξορμήσεις ποὺ πρόσταζε ἡ Ἱστορικὴ Ἀναγκαιότητα.

Τέτοιος στάθηκε ὁ Γουίλλιαμ Σαίξπηρ. Τὸ ἔργο του διαιρεῖται σὲ τρία μέη: Κωμωδίες. Ἱστοοικὰ δράματα, τραγωδίες. Ὁ Σαίξπηρ δανείστηκε πολλὰ ἀπὸ τὴ σύγχρονη του, τὴν Ἰταλικὴ κυρίως λογοτεχνία. Πιὸ πολὺ δὲ ἀκόμη ἐπηρεάστηκε ἀπὸ ποσδρόμους του ὅπως ὁ Κὺντ καὶ ὁ Μάρλουου. Ὁλόκληρο, ὅμως, τὸ ἔρνο του εἶναι [illegible] μιὰ ἀνεξίτηλη προσωπικὴ σφραγίδα. Τὴν σφοσυνίδα τῆς [illegible] τικῆς ἔφευνας μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἠθικοῦ χώρου.

Ὁ Λ. Στέτωδ στὸ ἔργο του «Τὸ Ἠθικὸ Πρόβλημα στὸν Σαίξπηρ», μᾶς λέει τὰ ἀκόλουθα. «Ἂν ὁ Σαίξπηρ στὸ μικρὸ διάστημα ποὺ χωρίζει τὴν τελευταία κωμωδία του ἀπὸ τὴν πρώτη του τραγωδία, ἄλλαζε στὴν ἐμφάνιση ὅσο εἶχεν ἀλλάξει καὶ στὴν ψυχή, κι' οἱ πιὸ κοντινοί του φίλοι δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν». Δὲ θὰ συζητήσουμε ἂν ἡ ἄποψη εἶναι ἢ ὄχι ἀνεδαφική. Ἔστω ὅμως καὶ ἂν οἱ κωμωδίες σατυρίζουν, σπινθηροβολοῦν καὶ καταμαγεύουν, ὅπως καὶ τὰ ἱστορικά του δράματα ἐπιβάλλονται, χωρὶς ποτὲ νὰ ξεφεύγουνε ἀπὸ τὰ συμβατικὰ πλαίσια ἐνῶ οἱ τραγωδίες ἀντίθετα, διαγράφουν μιὰ θεώρηση τῆς ζωῆς τολμηρὴ καὶ πικρή, καὶ τὸ σπουδαιότερο ἀντισυμβατική, καὶ ἀπαιτητική, αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς ἄλλαξεν ὁ Σαίξπηρ ἢ ἡ ψυχή του. Ἁπλῶς τελειώθηκε μέσα στὴν Τέχνη του ἡ ἠθικὴ κοσμοθεωρία ποὺ ἀπαιτοῦσε ἡ Ἱστορικὴ Στιγμή.

Γιατὶ στὶς τραγωδίες ξετυλίγονται ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐσωτερικὲς συγκρούσεις ποὺ ὁλοκληρώνουν καὶ ἀνεβάζουν τοὺς χαρακτῆρες στὸ ὕψος παγκοσμίων συμβόλων.

Οἱ ἠθικὲς ἀξίες διαιροῦνται ἐδῶ σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα ποὺ διασπάζουνε τυραννικὰ τοὺς ἥρωες - φορεῖς των. Ἱῶς διεξάγεται αὐτὴ ἡ σύγκρουση. Καὶ πιὰ δύναμη ἔχει τὸν τελευταῖο λόγο;

Στὸν «Ἰούλιο Καίσαρα», ἡ Αὐτόνομη καὶ Ἀπόλυτη Ἠθικὴ ὑπατάζει ὁλοκληρωτικὰ τὸν Βροῦτο, ποὺ εἶναι καὶ ὁ πραγματικὸς ἥρωας τοῦ ἔργου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκτελεῖ ἀδίστακτα ὅλα τὰ προστάγματά της, ὅσο σκληρὰ κι' ἀδυσώπητα κι' ἂν εἶναι. Καὶ ποτὲ δὲν ἀφήνει νὰ φανῆ ἴχνος ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ του διαμάχη ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶναι τὸ λιγώτερο πραγματική. Γιατὶ «πιστεύει» ὅτι ὀρθὰ ὑπακούει σ' αὐτὴν τὴν ἀλύγιστη Ἠθικὴ ποὺ ὅλα τὰ θέλει θυσία, ζωή, φιλία, θρόνο, καὶ στὰ στερνὰ τὸν ἴδιον τὸν ὑπήκοό της.

Ὁ Ἀμλέτος, ὁ πιὸ βασανισμένος Σαιξπηρικὸς ἥρωας, ἀφοῦ ἀπαραλιαστῆ ἀπάνθρωπα ἀπὸ τὶς ἀτέλειωτες ἀμφιβολίες καὶ ἀμφιταλαντεύσεις του ἀνάμεσα στὴν Αὐτόνομη Ἠθικὴ καὶ στὴν ἐλεύθερη βούληση, ἐκπληρώνει τελικὰ τὸ χρέος ποὺ τοῦ ἐπέβαλεν ἡ ἀνώτερη ἐξουσία, φτάνοντας ἔτσι στὴν ἀπεγνωσμένη παραδοχὴ πὼς «ὑπάρχει κάποιο δαιμόνιο ποὺ τελειώνει τοὺς σκοπούς μας ὅσο πρόχειρα κι' ἂν ἐμεῖς τοὺς χοντροκόψαμε».

Ὁ Βασιλιᾶς Λὴρ βλέπει τὴν διαφθορὰ καὶ τὴν ἀνηθικότητα νὰ τοῦ στεροῦνε στέμμα, στοργή, πλούτη καὶ ζωή. Κι' ἀναφωνεῖ μὲ ἔξαλλη ὀδύνη στὰ τελευταῖα τους: «Αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος [illegible] ποστεθήκανε».

Ὁ Μάκβεθ, τέλος, ὕστερα ἀπὸ τὸ φρυγτό του ἠθικὸ κατρακύλισμα φτάνει στοὺς ἀντίποδες ἀκριβῶς τοῦ Βρούτου. Μὲ τὴν ἐσωτερικὴ του σύγκρουση στὸ ἀποκορύφωμα, καὶ μὲ τὴν ἀπελπισίας τοῦ νικημένου, τολμᾶ, ὄχι μόνν' ἀντικρύση τὴν Ἠθικὴ κατάφατσα, ἀλλὰ καὶ νὰ τῆς ζητήση καρέστα. «Ἐσὲ ὦ πεπρωμένο καλῶ σὲ μονομαχία». Γιατὶ ἔχει ὁλοκληρωθῆ μέσα στὸ ἔργο μιὰ μυστικὴ σιωπηλὴ ἐναλλαγὴ καὶ μετάθεση. Ἠθικὴ καὶ Πεπρωμένο εἶναι τὸ ἕνα τὸ ἕνα καὶ τὸ αὐτό. Ἀλλάζοντας ἔνδυμα καὶ ἐξουσία ἐπιβάλλονται στὸν ἄνθρωπο κάθε φορὰ ἀνάλογα μὲ τὴν ἐτοιμότητα καὶ τὸ χρέος του πρὸς τὸ περιβάλλον του.

Κι' ὑποτάζοντάς τον στὴν Ἀνάγκη τους, ἐπιφέρουνε τὴν τελικὴ τραγικὴ ἐκπλήρωση τοῦ χρέους του... Ἔστω καὶ ἂν ποτὲ σὰν Βροῦτος ὑποτάζεται σιωπηλὰ στὴν ἀνώτερη βία καὶ πότε σὰν Μάκβεθ ἐξανίσταται ὀργισμένα προκαλῶντας Πεπρωμένα καὶ Θεούς.

Τὴν ἀπόδειξη ὅμως ὅτι «τῆς Ἀνάγκης ἡ ἐξουσία ἀνίκητ' εἶναι», δὲν τὴν εἶχε δώσει αἰῶνες πιὸ μπροστὰ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ τραγωδία; Ὁ Σαίξπηρ τότε ἁπλῶς ἐπανέλαβε; Ἐπανέλαβε ναί. Γιατὶ χρειαζόταν ἡ ἐπανάληψη αὐτὴ στὸ καινούργιο ξημέρωμα ποὺ ἔφερνε ἡ Ἀναγέννηση.

Ἀλλὰ δὲν ἐπανέλαβε ἁπλῶς. Πρόσθεσε κιθλας. Τόνισε ἐντελῶς ξέχωριστὰ τὸ στοιχεῖο τῆς σύγκρουσης ἀνάμεσα στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὶς ἐξωανθρώπινες δυνάμεις. Αὐτὴ ἡ σύγκρουση στὸ Σαιξπηρικὸ ἔργο παίρνει διαστάσεις τεράστιες... Κάθε πράξη, κάθε λόγος, κάθε ἀπόφαση ἀμφισβητεῖται, ἐρευνᾶται, συζητεῖται κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀπόλυτης, τῆς Ὑπερβατικῆς Ἀναγκαιότητος.

Ἔτσι ὁ Σαίξπηρ ἔκλεισε τὸ ἔργο του προκαλῶντας τὸ Πεπρωμένο σὲ μονομαχία.

Τέσσερις αἰῶνες πιὸ ὕστερα ἕνας ἄλλος τιτάνας τῆς Ρωσσικῆς αὐτὴ τὴ φορὰ λογοτεχνίας, ὁ Τολστόϊ, θὰ συμπληρώση τὴν πρόκληση, μὲ τὴν διεύ του κοσμοθεωρία, που ἔστω καὶ ἂν εἶναι φαινομενικὰ ἀντίθετη μὲ ἐκείνη τοῦ Ἄγγλου ποιητῆ, οὐσιαστικὰ δὲν εἶναι παρὰ ἡ πιὸ τελειοποιημένη της μορφή. Γιατὶ ὅλες οἱ μεγάλες προσφορὲς δὲν εἶναι παρὰ κρίκοι στὴν μακρὰ ἁλυσίδα τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης. Καὶ στὸν δέκατο ἔνατο αἰῶνα ἡ Ἀνθρωπότητα ἔκαμε ἕνα ἄλλο τεράστιο βῆμα στὴ λεωφόρο τῆς Προόδου. Γνώρισε τότε τὸ μεγαλύτερο ἀπελευθερωτικὸ κίνημα ποὺ σάρωσε ποτὲ τὴν τυρανία καὶ τὴν Σκλαβιά. Γι' αὐτὸ δὲ μπορεῖ πιὰ ὁ Ἄνθρωπος νὰ προκαλεῖ ἁπλῶς τὸ Πεπρωμένο... Οἱ ἀφυπνισμένες, οἱ πάλλουσες ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς του ἰδιότητες τοῦ δίνουν τὴ δύναμη ν' ἀναφωνήση τώρα πιὰ μὲ τὸν Ρῶσσο λογοτέχνη. «Ἡ Ἐλευθερία (ἠθική, πνευματική, φυσική) δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἰσοζύγιο μεταξὺ τῆς Ἀναγκαιότητας καὶ τῆς ἐλευθερης ἀνθρώπινης βούλησης.

Τὸ στάδιο τῆς ὁλοκληρωτικῆς ὑποταγῆς (σὲ ὁποιαδήποτε ἐξουσία), μὲ ὅλο τὸ ἄγχος καὶ τὸ δράμα της ἔχει πιὰ ξεπεραστῆ... Ἡ καινούργια φάση τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἀτόμου ἔχει ἀρχίση ἐδῶ καὶ ἑκατὸ τόσα χρόνια τώρα... Ποιὸς μπορεῖ νὰ πῆ ποῦ καὶ πῶς μπορεῖ νὰ καταλήξη;

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια όρόσημα

ΑΝΤΟΝ ΜΠΡΟΥΚΝΕΡ

Μιὰ μουσικὴ ἰδιοφυΐα ποὺ ἀναγνωρίζεται ἔστω καὶ καθυστερημένα

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Ὅπου στραφῶ εἶναι Κόλαση! Κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος Κόλαση εἶμαι». Μ' αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ «Χαμένου Παραδείσου» τοῦ Μίλτωνα, θὰ μποροῦσε κανένας νὰ χαρακτηρίση τὸ «Σκέρτσο» ἀπὸ τὴν «Ἐνάτη Συμφωνία» τοῦ Μπρουκνερ. Κι' ἕνας ἄνθρωπος ποὺ μπόρεσε νὰ περιγράψη τόσο ζωντανὰ καὶ δυναμικὰ τὸ «κακό», καὶ ποὺ μπόρεσε ν' ἀποδώση μὲ τρόπο τόσο ἐφιαλτικὸ τὸ δαιμονιακὸ στοιχεῖο, ὁ ἴδιος παραμένοντας ταυτόχρονα ἁγνὸς κι' ἀδιάφθορος ἀνάμεσα στὰ χαλάσματα τῆς ἀνθρώπινης ἁμαρτίας, δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι τόσο «ἀφελὴς κι' ἁπλοϊκὸς» ὅσο θελήσανε νὰ τὸν χαρακτηρίσουν πολλοὶ σύγχρονοί του. Πόση ἀληθινὴ ὑπόσταση ὑπῆρχε σ' αὐτὴ τὴν περιγραφή;

Ὁ Αὐστριακὸς μουσικοσυνθέτης Ἄντον Μπροῦκνερ γεννήθηκε πρὶν ἑκατὸ χρόνια στὰ 1824, στὸ μικρὸ χωριὸ τοῦ Ἀνσφελντεν. Καταγόταν ἀπὸ ἀγροτικὴ οἰκογένεια καὶ μεγάλωσε στὴν ἐπαρχία. Παρ' ὅλο ποὺ πέρασε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δημιουργικῆς του ζωῆς στὴν κοσμοπολίτικη Βιέννη, ποτὲ δὲν κατώρθωσε νὰ προσαρμοσθῆ στὸ ἐπίπλαστο, ἐπιτηδευμένο περιβάλλον, στὸ ὁποῖον ἐκινοῦντο οἱ καλλιτέχνες καὶ οἱ διανοούμενοι τῆς ἐποχῆς. Ἔμεινε ἐπαρχιώτης σὲ ὅλα. Στὴν καρδιά, στὴ σκέψη, στοὺς τρόπους. Ἡ ἁπλότης ὅμως τῶν τρόπων του, ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ παρεξηγημένες καὶ ἐλαθερὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ψυχοσύνθεσή του. Ντυμένος μὲ παράξενα ἀπηρχαιωμένα ροῦχα, βαθειοξυρισμένος καὶ μὲ μαλλιὰ φιλοκομμένα, καὶ μ' ἕνα ὀγκῶδες κεφάλι καὶ μιὰ μύτη ἀετίσια ποὺ θύμιζε μᾶλλον Ρωμαῖο αὐτοκράτορα παρὰ μουσικοσυνθέτη τῆς Ρωμαντικῆς ἐποχῆς, εἶχε στὸ πρόσωπό του μιὰ ἔκφραση γαλήνια κι' ἤρεμη καὶ στὰ μάτια του ἔλαμπε πάντα μιὰ παιδιάστικη ἔκπληξη, καὶ μιὰ φλόγα, ἀκούραστης, ἀκόρεστης δίψας γιὰ τὴν ἀλήθεια... Μιὰ νότα παράφωνη κι' ἀσυνήθιστη μέσ' τὰ φωτόλουστα κοσμικὰ σαλόνια τῆς Βιέννης τοῦ Γιόχαν Στράους καὶ τῶν «Χιλίων καὶ Μιᾶς Νυκτός».

Τὴν δίψα του ὅμως αὐτὴ τὴν ἱκανοποιοῦσε μονάχα μέσα στὲς ὑποσυνείδητες σφαῖρες τῆς καλλιτεχνικῆς του δημιουργίας. Γιατὶ στὸν τομέα τῶν εὐρύτερων πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων στάθηκε πάντα ξένος κι' ἀδιάφορος. Ἀγαποῦσε τὶς «ἁπλὲς χαρὲς τῶν ἁπλῶν ἀνθρώπων», τὸ χορὸ καὶ τὸ τραγούδι, τὸ ξέγνοιαστο γλέντι τῶν ἀνθρώπων τοῦ δουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου. Ποτὲ δὲν ἐπροσπάθησε νὰ πλουτίση τὰ πνευματικά του ἐφόδια. Οἱ τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης γνώσης, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἐνσυνείδητης καὶ ἠθελημένης ψυχικῆς καλλιέργειας ἔμειναν γι' αὐτὸν κλειστοὶ κι' ἀνεξερεύνητοι. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ρωμαλέα φυσικὴ του ὑγεία, στὸν τομέα τῆς ψυχικῆς ὑγείας ἀντιμετώπισε ἰσοδύναμα, βαθειὰ καὶ σοβαρὰ προβλήματα. Τυρανίστηκε πάντα, σὲ κάθε του ἐκδήλωση, ἀπὸ αἰσθήματα κατωτερότητας, ἰδιαίτερα μπορᾶ μετὰ ἀπὸ ἕνα ταξίδι του στὸν σεξουαλικὸ τομέα. Σ' αὐτὸ ἐξ ἄλλου τὸ σύμπλεγμα ὀφείλονται ὅλες οἱ ἀνωμαλίες ποὺ εἶχαν οἱ δεσμοί του μὲ τὶς γυναῖκες. Γιατὶ παρ' ὅλο ποὺ εἶχε ἄπειρους ἐρωτικοὺς δεσμούς, κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲν σταθεροποιήθηκε καὶ δὲν καρποφόρησε. Κατάσταση παράλληλη μὲ κείνη τοῦ Μπράμς, καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμη μὲ κείνη τοῦ Μπετόβεν.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν μειονεχτικὴ ψυχολογικὴ κατάσταση, βρῆκε διέξοδο στὴ Θρησκεία καὶ στὴν Τέχνη. Ἐπανειλημμένα τὰ δυὸ αὐτὰ ἀντίθετα τὸν κρατοῦσαν ἐπάνω στὸ δρόμο τῆς πνευματικῆς ἰσορροπίας, ὅταν τὸ λογικό του ἀπειλεῖτο μὲ σοβαρὴ διασάλευση λόγῳ ἐπαγγελματικῶν ἢ ἄλλων ἀπογοητεύσεων. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἀντίφαση ἀνάμεσα στὴν ἁπλοϊκὴ του ἐμφάνιση καὶ στὸν προβληματισμένο καὶ τυραννισμένο ἐσωτερικό του κόσμο, ἔβρισκε ἀκόμα μιὰ διέξοδο: Τὸν κατέιχε μιὰ μανία ἐκίμενον νὰ μετρᾶ ἄψυχα ἀντικείμενα — κουμπιά, σταυροὺς ἐκκλησιῶν, παράθυρα, καὶ ἕνα νοσηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ πτώματα, που ἐκδηλώνοταν κάποτε πολὺ ἔντονα. Μέχρι ποὺ φρόντισε καὶ παρευρεθῆκε στὴν ἐκταφὴ τῶν λειψάνων τοῦ Μπετόβεν, ποὺ ἐκτιμοῦσε ἀπειρα.

Ὁ Βαγκνερ ἦταν ἐπίσης ἕνας ἄλλος συνθέτης γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Μπρούκνερ ἔτρεφε αἰσθήματα βαθύτατης ἐκτίμησης. Ποιὰ ὅμως ἦταν ἡ θέση τοῦ συνθέτη ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ Γερμανοὺς γίγαντες, καὶ γενικώτερα μέσα στὰ πλαίσια τῆς παγκόσμιας μουσικῆς δημιουργίας;

Ὁλόκληρη ἡ μουσικὴ του παραγωγὴ καθοριζόταν καὶ διαμορφώνταν μὲ βάση τὴν θρησκευτικὴ του πίστη. Γι' αὐτὸ κι' ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου του, ἂν ὄχι ὁλόκληρο, ἔχει τὶς ὀρχηστρικὲς διασάσεις ἢ τὴν ψυχολογικὴ διάθεση ποὺ ἁρμόζει στοὺς τεράστιους, στοὺς ἀσάλευτους Ρωμαϊκοὺς καθεδρικοὺς ναούς. Δὲν ἔγραψε οὔτε τραγούδια, οὔτε ὄπερες, οὔτε συμφωνικὰ ποιήματα, οὔτε ἀκόμα καὶ μουσικοδράματα, ὅπως ἔκαναν οἱ ἄλλοι σύγχρονοί του συνθέτες. Γιατὶ ἂν τοποθετήσουμε τὸ μουσικὸ ἔργο τοῦ Μπρούκνερ μέσα στὰ πλαίσια τῆς χρονικῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς σύνθεσης θὰ ἀροῦμε ὅτι αὐτὸ ἀνῆκε πιὸ πολὺ στὴν ἐποχὴ τοῦ «μπαρόκ» καὶ τῆς Ἀναγέννησης παρὰ στὴν ἐποχὴ τοῦ Λίστ καὶ τοῦ Βάγκνερ, καὶ πρὸ πάντων τοῦ Σιούμαν, τοῦ Μπράμς, τοῦ Μπιζέ, τοῦ Μπερλιόζ, τοῦ Μασκάνι. Οἱ μακρόχρονες μελέτες του στὴν ἀντιστίξη ἦταν ἕνα ἴσως ἀπὸ τὰ ἐφόδια τὰ ὁποῖα τὸν προδιέθεταν καὶ τὸν ὤθησαν στὴν «κλασσικὴ» παρὰ στὴ σύγχρονη του, τὴ «ρωμαντικὴ» μουσικὴ σύνθεση.

Ἔγραψε ὅλικὰ ἐνιὰ συμφωνίες καὶ τρεῖς λειτουργίες. Ἡ ἕβδομη τὴν ὁποίαν εἶχε ἀφιερώσει στὴ μνήμη τοῦ Βάγκνερ, ἦταν ἡ ἀγαπημένη του. Σ' αὐτό, ὅπως καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα ἔργα του, ὁ Μπρούκνερ ἐκφράζει τὴν ἀκλόνιτη πίστη του στὸ Θεό, ποὺ εἶναι καὶ ἡ πιὸ πλούσια πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δύναμης. Καὶ ὅσο κι' ἂν αὐτὴ ἡ πίστη ἐναλάσσεται μὲ τὴν ἀπελπισία καὶ μὲ τὴν ἀπόγνωση, ὅπως κι' ἡ λύπη μὲ τὴν παρηγοριὰ ἡ ἀγωνιώδης ἔρευνα τοῦ συνθέτη γιὰ τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας τελικὰ δικαιώνεται. Ἡ ὀδύνη μετουσιώνεται σὲ χαρὰ καὶ ξεδιψᾶνει ὁριστικὰ τὰ σκοτάδια τῆς ἀμφιβολίας. Δικαιολογημένα εἶπε ὁ Χάνς Ρίχτερ γι' αὐτὴ καὶ γιὰ τὴν «Τέταρτη» — «Κάτι παρόμοιο, ἔχει νὰ γραφτῆ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μπετόβεν».

Τὰ ἴδια θέματα ἀλλὰ μὲ ἀπηχήσεις πανανθρώπινες αὐτὴ τὴ φορά, χειρίζεται ὁ συνθέτης στὴν «Ἐνάτη». Εἶναι ἡ πιὸ πρωτότυπη, ἡ πιὸ γιγαντιαία σύλληψη τοῦ συνθέτη. Ἡ πάλη ἐδῶ ξεφεύγει ἀπὸ τὰ στενὰ πλαίσια τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας γιὰ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ὁλοκλήρωση. Παίρνει συμβολικὲς διαστάσεις τιτάνιες ποὺ ἀγκαλιάζουνε ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο σύνολο. Οἱ συγκρούσεις, τὰ σκοτάδια, ὁ βαθὺς φιλοσοφισμὸς πάνω στὴν παγάρχαια ἐμπειρία τὴν βαθειὰ κρυμμένη στὴν ἀνθρώπινη συνείδηση, κι' ἡ τελική, ἡ σίγουρη κι' ἀναμφισβήτητη νίκη, διαγράφονται πάνω σ' ἕνα πλάνο ἐπιβλητικῶν, κολοσσιαίων διαστάσεων. Κι' ὅταν πιὰ «ὅλα τὰ πάθη καταλαγιάσουν, ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς» στεφανώνει τὸν ἀγχῶδη ἀνταγωνισμὸ καὶ τὴν ματωμένη πάλη ἀνάμεσα στὶς δυνάμεις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ποὺ διέπουν τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴ λειτουργία ὁλόκληρου τοῦ Σύμπαντος.

Σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μπρούκνερ διαφαίνονται Αὐστριακὰ φολκλοριστικὰ στοιχεῖα. Παρατήρηση ποὺ ἰσχύει ἐπίσης γιὰ τὰ ἔργα τοῦ σύγχρονου του Γκούσταβ Μάλερ. Τὸ κοινὸ αὐτὸ χαρακτηριστικό, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ χρήση ἀπὸ τοὺς δυὸ συνθέτες γιὰ πρώτη φορά, ὀρχηστρικῶν συνόλων πολὺ μεγαλυτέρων τῶν συνηθισμένων, ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ πολλοὺς βιογράφους νὰ τοὺς συνδέσουν, καὶ νὰ παραλληλίσουν τὸ ἔργο τους. Γεγονὸς ποὺ δὲν παραξενεύει ἄλλωστε, γιατὶ οἱ δυὸ συνθέτες συνδέονται πολὺ φιλικά, παρ' ὅλες τὶς διαφορὲς στὴν ψυχοσύνθεση καὶ στὰ γενικώτερα ἔξω - καλλιτεχνικὰ τους ἐνδιαφέροντα.

Ὁ Ἄντον Μπρούκνερ δὲν ἔτυχε τῆς πρέπουσας ἀναγνώρισης οὔτε στὸ Γκρὰζ, ἀλλὰ οὔτε καὶ στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. Ἀργά, ὅμως, τώρα καὶ σταδιακά, στὰ τελευταῖα χρόνια, ἡ μεγαλοφυὴς μουσικὴ του δημιουργία ἀρχίζει νὰ κερδίζη διαρκῶς καὶ μεγαλύτερον ἔδαφος. Ἀναγνώριση ἀνακπόφευκτη καὶ πλήρως δικαιωμένη. Γιατὶ ἡ μουσικὴ του δὲν ἐκφράζεται μὲ νότες, ἀλλὰ μὲ σύμβολα. Σύμβολα ποὺ ζητοῦνε ἑρμηνεία μέσα στὰ αἰσθήματα κάθε ἑνὸς καὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, κάθε φυλῆς, θρησκείας, γλώσσας καὶ χρώματος.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μια τραγική επέτειος; 31/8/66

Ο Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Αυτούς τους μήνες, πριν από μισόν ακριβώς αίωνα, τριανταδυό χώρες σκορπισμένες σ' όλες τις γωνιές του πλανήτη μας, λόξανε μέρος σε μιά συρραξη τιτάνια κι' ολέθρια γιά την ανθρωπότητα—τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Είκοσι εκατομμύρια άνθρωποι χαθήκανε μέσα στη δίνη αύτού του πολέμου. Χιλιάδες άλλες μείναν ψυχικά και σωματικά ερείπια εφ' όρου ζωής· η οικονομία πολλών χωρών κατεστράφη ή επηρεάσθη σοβαρώτατα. Κι' η εμπιστοσύνη μεταξύ των έθνών εκλονίσθη πιά ανεπανόρθωτα. Γιατί παρ' όλον που η κατάταξη των χωρών σε αντίθετα στρατόπεδα επρόκειτο νά γνωρίση, στά χρόνια που άκολούθησαν, πολλές ανακατατάξεις κι' ανασχηματισμούς, δημιουργήθηκε όμως γιά πρώτη φορά το δριστικό εκείνο σχίσμα που μοίρασε τά έθνη σε δυό αντιμαχόμενους συνασπισμούς, σε δυό στρατόπεδα, σε δυό ιδεολογίες.

Αυτό δε το σχίσμα πήρε τέτοιες όξυντικές διαστάσεις στά χρόνια που άκολούθησαν, που δόθηγησε ξανά και πάλι, ύστερα από εικοσιπέντε ακριβώς χρόνια, σε μιά δεύτερη παγκόσμια σύρραξη, πιό φριχτή, πιό ολέθρια, πιό ολοκληρωτική άπό την πρώτη. Σ' αύτή χρησιμοποιήθηκαν γιά πρώτη φορά τά πιό σύγχρονα επιστημονικά μέσα—τά άτομικά όπλα. Σαράντα έκατομμύρια τώρα τά θύματα. Εργασία δεκαετηρίδων κατεστράφη, και χωριά και πολιτείες μεταβλήθηκαν σε σωρούς ερειπίων. Ατσάλι, φλόγα και κάτι πιό τερατώδες—η άτομική ραδιενέργεια δηλητηρίασαν τον άγέρα και καταδίκασαν ένα ολόκληρο γένος στήν παραμόρφωση, στήν στείρωση, στην έξαθλίωση. Ο άνθρωπος πλήρωσε γιά δεύτερη φορά το πανάκριβο τίμημα γιά την λευτεριά, την δικαιοσύνη, την άξιοπρέπεια.

Κι' έτσι φτάνουμε στο φετεινό κολοκαίρι. Η παρέλευση άλλων κοσιπέντε χρόνων ξανάφερε την άνθρωπότητα άντιμέτωπη μέ την άπειλή ενός Τρίτου Παγκοσμίου Πολέμου. Μέ μιά μονάχα διαφορά. Αύτη τη φορά οι ιδεολογίες άποκρυσταλλώθηκαν, και πήραν τη μορφή δυό αντιθέτων παγκοσμίων δυνάμεων που κάθε μιά προσπαθεί με όλα τά μέσα νά έφιδάλη το δικό της κοινωνικό σύστημα. Γιατί είτε οικονομικές, είτε πολιτικές, είτε εδαφικές είναι οι διαφορές που δημιουργούν τό κλίμα του πολέμου, αύτές δέν είναι παρά μονάχα προσχήματα. Προσχήματα πίσω άπό τά οποία κρύβεται η πρόθεση πότε του καπιταλισμού και πότε του κομμουνισμού νά έπιδληθή και νά κερδίση όσο πιό γίνεται μεγαλύτερον έδαφος. Ανατολή και Δύση δίνουν στίς μέρες μας μιά μάχη θεαματική τεραστίων, επιδλητικών διαστάσεων. Ασία, Αφρική, Αμερική, Μέση Ανατολή, όλα έχουν νίνη, τά τελευταία χρόνια, το στάδιο όπου ξετυλίγεται το δράμα της σύγκρουσης. Στή τελευταία πενταετία δέ, οι δυό αύτοί κολοσσοί συγκρουστήκαν πότε άνοιχτά, και πότε παρασκηνιακά, συχνά, σχεδόν άσταμάτητα: Ιράκ, Σουέζ, Κούβα, Ζανζιδάρη. Και κάθε φορά το λαμπρό της Ανεξαρτησίας ύψωνόταν περήφανο και νικηφόρο.

Και κάθε φορά η Δύση έβγαινε νικημένη και ντροπιασμένη άπό το προσκήνιο του άποικισμού και του Ιμπεριαλισμού, γιά νά είσέλθη άμεσα ή σταδιακά ο κομμουνισμός ή ο σοσιαλισμός.

Η Κύπρος είχε φέτος το τραγικό προνόμιο νά όδηγήση σ' ένα άκόμα δραματικό επεισόδιο στή σύγκρουση αύτών των δυό κόσμων. Και γιά μιά άκόμη φορά η Δύση πάει νά χάση το παιχνίδι—άν δέν τόχασε κιόλας—μέ την άδιάλλακτη, την μυωπική πολιτική της. Γιατί η Δύση είναι άπελπισμένη. Κι' η άπελπισία θολώνει την κρίση και νοθεύει την πράξη. Αύτό που ξέρει κι' αύτό στό οποίο έπιμένει φανατικά κι' άπεγνωσμένα, είναι η άποψη του Στρατάρχη Μοντγκόμερυ ότι «Οι χώρες του ΝΑΤΟ στην Εύρώπη, άποτελούνε την πιό σπουδαία περιοχή της Δύσης στην παγκόσμια διαμάχη. Αν χαθή αύτη η περιοχή, θά χαθή μαζί της ολόκληρος ο Δυτικός κόσμος». Γι' αύτό, και στην όπόθεση της ύπαρξης η Δύση χρησιμοποίησε όλα τά μέσα, θεμιτά και μή, τίμια και δέδυρά, πολιτισμένα και βάρβαρα, για νά διατηρήση την ένότητα και την άκεραιότητα της συμμαχίας του ΝΑΤΟ. Κι' η άνεξαρτησία, η λευτεριά, η δημοκρατία άγνοούνται, καταπατούνται, και στραπατσάρονται σκληρά κι' άναίσχυντα μιά και είναι άκατάλληλα αύτη τη φορά «μέτρα» γιά την έπίτευξη του σκοπού των συμμάχων.

Κι' η Ανατολή, μέ μιά διορατικότητα που τιμά τους ήγέτες της, επανειλημμένα μάς πρόσφερε ήθική συμπαράσταση και στάθηκε άνιδιοτέλα και θαρραλέα στο πλευρό μας γιά νά μάς τονώση το ήθικό και νά μάς έμφυσήση την δύναμη και την πίστη στη δικαιοσύνη και στην ιερότητα του άγώνα μας. Από συμφέρον κι' αύτή; Μά τότε τόσο το χειρότερο γιά τους άντιπάλους της. Γιατί έτσι οι ήθικές άξίες κάνουν ένα πήδημα τεράστιο κι' αποφασιστικό μακρυά άπό το 'Ιδεολογικό και Κοινωνικό σύστημα που ισχυρίζεται πώς μίς έχει μονοπώλιο. Και έρχεται τρανή, όσο κι' άν είναι πικρή η άπόδειξη πώς η επίσημη παρουσία του άθεϊσμού, δέν είναι ταυτόσημη μέ την άνηθικότητα. Δέν μπορούμε νά «ντουπλάρουμε» τά κοινωνικά μας συστήματα μέ «δμολογίες» μόνο θρησκευτικής πίστης. Χρειάζονται έργα διαποτισμένα μέ πανανθρώπινες ήθικές άρχές. Κι' όταν αύτά τά έργα, τά ολέπουμε νά προέρχονται άπό κράτη στά οποία η επίσημη όργανωμένη θρησκεία έχει ύποδιδασθεί στο επίπεδο της άπλής «άνοχής» έκ μέρους του κράτους, άναγκαστικά διεοωτώμαστε: Αφού οι ήθικές άξίες άνεξάρτητες πιά άπό το θρησκευτικό συστήματος που τις πλαισιώνει, χρησιμοποιούνται άνάλογα μέ την πορεία των συμφερόντων των δυό συναστισμών, που πρέπει ο άνθρωπος ν' άτενίση γιά την κατοχύρωση των πιό ψηλών, των πιό ευγενικών ιδανικών του; Εκεί άκριδώς όπου εφαρμόζονται πιό συχνά αύτές οι ήθικές άξίες. Γιατί άν αύτή η εφαρμογή τους συμπίπτει πιό συχνά μέ το «συμφέρον» ενός άπό τους δυό συναστισμούς, τότε δέν

ανατείλουν οι ευτυχέστερες ήμέρες της άνθρωπότητας. Γι' αύτό κι' η Δύση είναι πιά καιρός νά άντιμετωπίση άνοιχτά και τίμια τά ερωτήματα και τις άμφιδολίες που προκύπτουν άπό την πολιτική που άκολουθεί την τελευταία δεκαετία. Θά δρη πολλά γιά θεωρήση, πολλά ν' άλλάξη, πολλά ν' άναπροσαρμόση—άν θέλη κι' άν προλαμδάνει νά ξαναγκερδίση χαμένο σεδασμό του άφυπνισμένου, του ελεύθερου άνθρώπου.

Η Κύπρος προσφέρει στη Δύση άκόμα μιά ώθηση και μιάν εύκαιρία γιά την άναμέτρηση που πρέπει πιά νά κάνει μέ δσα διατείνεται δτι πιστεύει. Από αύτην άκριδώς την άποψη το Νησί αύτό μπορεί νά γίνη άπως κάποτε προείπε ο άξιος καθηγητικός του Πρόεδρος. «Το χρυσό γεφύρι που θά ένώση τη Δύση μέ την Ανατολή».

Είναι πιά καιρός νά πάψουμε νά φοδόμαστε ή νά σεδόμαστε τις λέξεις—σχήματα. Πίσω άπό αύτές είναι κρυμμένες οι τιτάνιες δυνάμεις που ζυγίζουν στά γέρια τους την τύχη του κόσμου. Από αύτό το ισοζύγιο των δυνάμεων έξαρτάται και η διατήρηση της άνθρώπινης φυλής. Γιατί άν ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος έγινε γιά νά σωθή η Δημοκρατία, κι' ο Δεύτερος γιά νά σωθή ο Πολιτισμός, ο Τρίτος είναι άφιδόλο άν θά μπορέση νά σώση την άνθρώπινη ζωή άπό τον τελειωτικό κι' άναπότρεπτο άφανισμό. Κι' αύτό θά γίνη άν η δίψα γιά δύναμη ώθήση τις παγκόσμιες δυνάμεις νά λησμονήσουν την όλέθρια καταστροφή που θά έπιφέρη ένας πόλεμος πυρηνικός, ένας πόλεμος που δέν θάχει νικητές, άλλά μονάχα νικημένους. Γιατί δπως είπε ο Αϊνστάιν «Δέν ξέρω με ποιά δπλα θά γίνη ο Τρίτος Παγκόσμιος πόλεμος. Αλλά είμαι σίγουρος δτι ο Τέταρτος θά γίνη με σφεντόνες». Ο άνθρωπος διείσδυσε στά πιό κρυφά κι' άγνωστα μυστικά της φύσης. Κι' άπό τη γνώση τους αύτη έφτειαξε δύναμη τιτάνια, δύναμη ημιθεϊκή. Είναι χρέος και καθήκον του ν' άνεδή ως το ύψος της εύθύνης που άρίζει αύτη η γνώση κι' αύτη η δύναμη, και νά την χρησιμοποίηση σε σκοπούς εισηνικούς κι' έποικοδομητικούς κι' όχι φοιτούς κι' ολέθριους. Όμως αύτο το άνέδασμα άοίζει την σχολαστική και άναισχύντια. Ποιά δύναμη θά ήγηθή και θά πρωτοστατήση: Τά γεγονότα μέχρι τώρα μιλούνε μόνα τους. Οπωσδήποτε όμως ο κόσμος δλος άναμένει, γιατί. «Εαρέθηκε ο κόσμος τά παλιά, άς γίνει νά πεθάνη πιά, ή άς γίνει πιά ν' άναπαυτή».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ, 7 Σεπτεμβρίου 1964

Παγκόσμια όρόσημα

ΤΟΥΛΟΥΖ ΛΩΤΡΕΚ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ο Γάλλος ζωγράφος Ερρίκος Ντέ Τουλούζ Λωτρέκ γεννήθηκε στά 1864, δηλαδή πρίν άπο ένα κατόν άκριδώς χρόνια και πέθανε πρώαρα στα 1901, σε ήλικία τριάντα-επτά χρόνων.

Μερικές 'Ιστορίες της Τέχνης, σάν αύτη των Ρενάκ-Πιέρ, ούτε κάν άναφέρουν, έστω και περασοτικά το όνομά του. Κι' όμως το έργο του, παρ' όλον που ήταν μονόπλευρο, ασχολούμενο μέ μια κυρίως όψη της ζωής—κι' αύτην όχι και τόσο άνώτερη—δέν του κέρδισε την άναγνώριση μόνο στην έποχή του. Και σήμερα άκόμη, μέχρι τις μέρες μας, οι πίνακες του είναι περιζήτητοι και στολίζουνε πολλά μουσεία σ' όλόκληρο τον κόσμο.

Ο Λωτρέκ έζησε και δημιούργησε σε μιάν έποχή πλούσια σε ταλέντο, δημιουργική παραγωγή και καλλιτεχνική άνανέωση. Γιατί ο δέκατος έννατος αίώνας ήταν ή έποχή που γέννησε τα καινούργια ρεύματα άπό τα οποία θά έδημιουργείτο η σύγχρονη ζωγραφική. Οι τεράστιες και άλματώδεις διομηχανικές, κοινωνικές και πολιτικές άλλαγές που είχαν συντελεστεί τις τελευταίες εικοσαετηρίδες είχαν άρχίσει ν' άποκαλύπτουνε την Τέχνη άπό την έπίπλαστη αίγλη της ρωμαντικής περιττολογίας. Οι καλλιτέχνες ζητούσαν πιό τίμια, πιό ειλικρινή μέσα με τα οποία να χειριστούν και να έκφράσουν τα θέματα τους. Ο ρεαλισμός ύψωνε το στιφαρό του άνάστημα έπάνω στα άνήσυχα άσταθή ρεύματα της έποχής. Η επικράτηση όμως του ρεαλιστικού στοιχείου στην Τέχνη, κράτησε πιό πολύ στην Λογοτεχνία παρά στις εικαστικές Τέχνες. Ίσως γιατί οι τελευταίες, και ιδιαίτερα η ζωγραφική είναι, παράλληλα με την Μουσική πιό άμεσα, και σάν άποτέλεσμα, πιό πρωτοποριακά έκφραστικά μέσα στον τομέα της δημιουργικής καλλιτεχνικής σύλληψης. Έτσι το ρεαλιστικό κίνημα στην ζωγραφική δέν κράτησε παρά λίγο καιρό. Στο Παρίσι που ήταν τότε πραγματική έστία καλλιτεχνικής δράσεως, οι Γάλλοι ζωγράφοι, βαθειά έπηρεασμένοι άπό την άνακάλυψη της Ιαπωνικής Τέχνης, και της Ισπανικής σχολής, άρχίζουν νά συνειδητοποιούν δτι η Τέχνη δέν είναι άναπαράσταση, άλλά ύ[illegible] «ρεμπρεσσιονισμός» «ρεαλισμό» σε[illegible] άκαδημαϊκής [illegible] παραμερίζοντα[illegible] χάνονται μέσ' [illegible] μα του πα[illegible] [illegible] κυμα[illegible] Λωϋδη,

έργο άν και υποκειμενικό, καταπιάστηκε άποκλειστικά μέ την ρεαλιστική άπεικόνιση της σκληρής, της άσκημης πραγματικότητας. Κι' αύτο ώφειλόταν στίς σκληρές συνθήκες που άντιμετώπισε ο ίδιος στη ζωή του.

Γεννήθηκε μέ έλαττωματική δάπλαση, και δυό άλεπάλληλα δυστυχήματα κατά την παιδική του ήλικία, τον άφήκαν άνάπηρο, γιά όλη του τη ζωή. Η άναπηρία του τόν συνέτριψε μέ την άποκρουστική του άσχημια. Ο δημιούργησαν ένα βαθύ σύμπλεγμα κατωτερότητας, ιδιαίτερα άπέναντι στίς γυναίκες. Ποτέ καμμιά δέν τον άγάπησε. Γι' αύτο και κατέδηκε στον υπόκοσμο, στά μπορντέλλα και στα καμπαρέ, γιά νά κορέση την άτέλειωτη ερωτική δίψα του. Και μέσα στην ψυχή του την ταπεινωμένη και την περιφρονημένη φύτρωσε ένα μίσος και μιά περιφρόνηση γιά το γυναικείο φύλο που τόσο τον τυράννησε και τον άγνόησε. Περιφρόνηση και μίσος που δρήκαν έκφραση μέσα στην Τέχνη του: Ολόκληρο σχεδόν το έργο του περιστρέφεται γύρω άπο την ζωή του υπόκοσμου. Βάση του η χυδαιότης, η άσκήμια. Θέμα του οι γυναίκες του πληρωμένου έρωτα, οι φτηνές κολασμένες χορεύτριες του «Μουλέν Ρουζ», οι τρόφιμοι των μπορντέλλων της Μονμάρτης. Αν έξαιρέσουμε μόνο μερικές λιθογραφίες και τοπεία στά περίχωρα του Παρισιού, που είναι και οι μόνες έκφράσεις της πνευματικής του άνωτερότητας, το υπόλοιπο έργο του είναι μιά ωμή άπόδοση της διαφθοράς, σε τέτοιο δαθμό ειλικρινείας, που νά πλησιάζη την άναισχυντία.

Ο ίδιος έλεγε: «Οι περισσότεροι άνθρωποι μέ νομίζουν τρελλό γιατί ζωγραφίζω γυναίκες του καμπαρέ, και παλιάτσους.

Αλλά έκεί είναι που δρίσκεις πραγματικό χαραχτήρα. Η ήθική, εξ άλλου, είναι σάν την έρημοσκεία: ένα υπνωτικό που τυφλώνει τους άνθρώπους μπροστά στή άσκήμια της ζωής». Και ο Ζολά πρόσεγε: «Το κοινό δέ μπορεί νά καταλάδη δτι στην Τέχνη ούτε ύπάρχει χώρος γιά ήθικές επικρίσεις. Δέν υπάρχει στον κόσμο, ούτε καλό, ούτε κακό, ύπάρχει απλώς ή ύπαρξη και ή δραση. Όταν περιγράφουμε μιά πράξη, περιγράφουμε τη ζωη ο-ταν χρησιμοποιούμε λόγια δικά μας γιά νά εξηγήσουμε εκείνη τήν πράξη, λόγια όπως την «διαφθορά» και την «αίσχρότητα», τότε μπαίνουμε στο χώρο της όποκειμενικής προκατάληψης. Η Τέχνη όπως και η ζωή, είναι άμοιραλιστική. Μιά πόρνη ζωγραφισμένη άπό τον Τουλούζ Λωτρέκ είναι ήθική, γιατί καταφέρνει ο καλλιτέχνης νά άποδώση την δμορφιά που κρύδεται πίσω άπό την έμφάνιση της».

Κι' ο Λωτρέκ έμαδε νά δρίσκη την άλήθεια της όμορφιάς πίσω άπό το χυδαίο έξωτερικό αύτων των γυναικών. Έζησε μαζί τους, Έμαθε και ένοιωσε τα δάσανα, τις πίκρες, τις πληγές τους. Ανεκάλυψε την κρυμμένη τους προ-

γα του είναι σπουδαστικά, [illegible] τικά σχόλια έπάνω στη ζωή της τάξης αύτών των γυναικών. Ζωγράγραψε την άληθεια ωμή και άποκρουστική όπως ήταν όπως την έδλεπε. Κι' η «μορφιά» γι' αύτόν, και γιά τους άλλους ρεαλιστές καλλιτέχνες, ήταν αύτη άκριδώς η άπεικόνιση της δυσθειας. Δίχως προσποιήσεις, δίχως συναισθηματισμούς. Πάνω σε κάδε μιά μορφή κάδε μιάς άπ' αύτες τις ιέρειες της φτηνής πλησιομένης ήδονής, ζωγράφισε μέ ζωηρά, ζωντανά χρώματα, τον πόνο, την άδλιότητα, τον σκληρό και κτηνώδη έκφυλισμό, και τό ψυχικό κενό που τις τυραννούσε.

Ο Λωτρέκ, μαζί μέ τον Ζολά σταδήκαν τότε οι πρωθιερείς στη «λατρεία» της άσκήμιας, στους δυό τομείς της ζωγραφικής και της Λογοτεχνίας. Μέ μιά μόνη διαφορά που πήγαζε άπό τις διαφορετικές πολιτικο - κοινωνικές αντιλήψεις και τις διαφορετικές ψυχοσυνθέσεις των δυό καλλιτεχνών. Ο Ζολά καυτηρίασε την υποκριτική και ύπουλη σεμνότητα μέ έργα ζωντανά, ωμά, ρωμαλαία κι' επαναστατικά, που δεν χνουνε την κοινωνία όπως είναι, δρωμερή, πρόστυχη, πληγιασμένη. Όλοι οι άνθρωποι όλων των τάξεων και των κοινωνικών διαχρώσεων μπαίνουν στην ίδια εξισωτική μοίρα—την μοίρα που τους ύπαγορεύει η πίστη του στά ιεγάλα δημοκρατικά κι' επαναστατικά ιδανικά. Και μέσα άπ' αύτά τα ιδανικά παίρνουν ζωή κι' οι ζωντανοί μέ τις αγνές-λεκιασμένες ψυχές τους, κι' «οι νεκροί, κι' οι σπορές, και στο ψωμί που φυτρώνει άπό τη γη».

Ο Λωτρέκ όμως στάδηκε άτυχος και στά πνευματικά και στά φυσικά του έφόδια. Γεννήθηκε και πέθανε δασιλόφρονας. Ένας δασιλόφρονας δαθειά κι' άνεπούλωτα τραυματισμένος ψυχικά, σε μιά έποχή μέ άκμαία και πληθωρικά τά δημοκρατικά και τά καλλιτεχνικά ιδεώδη. Τά δυό αύτά μειονεχτήματα τού σταδήκαν έμπόδιο σε όλη του τη ζωή. Γιατί δέν τον άφήκαν νά άπλώση την δημιουργική του φλόγα πέρα και πάνω άπό τον έκλυτο κόσμο του που τού πρόσφερε διέξοδο, λησμονιά και καταφύγιο στην δυστυχία του, και νά άγκαλιάση όλες τις [illegible] [illegible] στρωμάτων. Το έργο του καθωρίστηκε κι' άπαγορεύτηκε ίσως, άπό τά τυραννισμένα αίσθήματα του πληγωμένου του εσωτερικού κόσμου, που τον όδήγησαν στον πρόωρο θάνατο, ύστερα άπό μιά ζωή παραλυμένη, άπελπισμένη, τραγική. Παρ' όλα όμως αύτά η δημιουργία του δέν παύει νά παραμένει μιά αξιοσέδαστη προσφορά στην έποχή έκείνη, όπου έσφυρηλατείτο η ζωγραφική πάνω στό άμόνι της έρευνας και της μετάδασης στίς κοινούργιες καλλιτεχνικές και ήθικές άξίες· και μιά μαρτυρία ωμή και πικρή νια τό κοινωνικό σύστημα που δημιουργούσε τά παραμορφωμένα και άδλια πλάσματα που γιομίζουν την Τέχνη του.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας

ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑΧΡΟΝΑ ΤΩΝ ΣΟΥΦΡΑΖΕΤΤΩΝ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΥ ΚΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον, καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον—δηλ.—«ἐκ φύσεως ὁ ἀνδρας εἶναι καλύτερος καὶ ἡ γυναῖκα κακή, ἐκεῖνος δ' ἐξουσιάζει, ἐνῶ ἡ γυναῖκα ἐξουσιάζεται». Αὐτὰ ἔλεγε ὁ μεγάλος μας πρόγονος Ἀριστοτέλης. Καὶ ἴσως δὲν εἶχε ἄδικο ὅταν λάβουμε ὑπ' ὄψη τὴ θέση ποὺ κατεῖχε τὸ γυναικεῖο φῦλο στὴν ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας—τὴν αὐγὴ ἐκείνη δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, ποὺ ὅσο λαμπρὴ κι' ἐπιδλητικὴ κι' ἂν ἦταν, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ξεχνοῦμε ὅμως ὅτι δὲν ἦταν παρὰ μονάχα ἕνα ἡμέρωμα ποὺ ἐγκυμονοῦσε κι' ἐπροφήτευε πιὸ μεστὰ καὶ πιὸ λαμπρὰ ἀνθρώπινα κατορθώματα.

Πραγματικὰ μὲ κτυπητὰ χρώματα ἀποκρουστικῆς καὶ ταπεινωτικῆς ἠθικῆς ἀσκήμιας ζωγραφίζει ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία τὴ γυναῖκα· πότε σὰ Μέδουσα καὶ σὰν Πανδώρα, πότε σὰν Μήδεια καὶ πότε σὰν Δαναΐς, προβάλλει τὴν ἐκδικητική, τὴ σατανικὴ καὶ ἐρμαιόπαθη μορφὴ της μέσα ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα πάθη καὶ τὶς συμφορές, σηκώνοντας πάντα τὸ ἀβάσταγο βάρος μιᾶς κατηγορίας ποὺχει τὶς ρίζες της πίσω ἀβαθειὰ στὴ γένεση τοῦ ἀνθρώπινου ἀγένους, τῆς κατηγορίας ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη αἰτία τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπινου πόνου καὶ τῆς θλίψης. Μοναδικὴ ἐξαίρεση ἀποτελοῦσαν μερικὲς λιγοστὲς μυθικὲς μορφὲς σὰν τὴν Ἀθηνᾶ, τὴ Θεὰ τῆς Σοφίας.

Ἡ ἴδια ἄνιση καὶ ἄδικη μεταχείριση ἐβασίλευε καὶ στὴν πραγματικὴ ἐπίσης ζωὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Ἡ μόνη τάξη γυναικῶν ποὺ ἀπολάδανε σταθερὴ τιμὴ καὶ σέβας ἦταν ἡ τάξη τῶν παλλακίδων. Ἴσως γιατὶ οἱ ἱέρειες τοῦ ἔρωτα συνήθως εἶχαν μιὰ ἀνώτερη πνευματικὴ μόρφωση ποὺ ἦταν ἀπαραίτητο ἐφόδιο γιὰ τὸ ἐπάγγελμά τους. Ἴσως καὶ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι ἦταν οἱ μοναδικὲς ἐργαζόμενες γυναῖκες, καὶ ὡς ἐκ τούτου, αἱ μόνες χειραφετημένες. Ἡ καὶ πάλι ἴσως γιατὶ ἡ τότε κοινωνία ἦταν καὶ θαρὰ πατριαρχική, ὅσο κι' ἂν ἦταν ἐξελιγμένη, μιὰ καὶ ὁ ἄρρεν κατέκτα καὶ γυναῖκες» διέγραφε μὲ μιὰ μονοκονδυλιὰ τὴν γυναικεία ὀντότητα σὰν ὑποτυπώδη καὶ σχεδὸν ἀνύπαρκτη ποσότητα. Στὴ Σπάρτη τὰ πράγματα ἦσαν κάπως καλύτερα, ἀφοῦ οἱ γυναῖκες ἀπολάμβαναν ἴση μεταχείριση καὶ ὡ' αὐτὸν ἀκόμα τὸν ἀθλητικὸ τύπο.

Στὴ Ρωμαϊκὴ ἐπίσης ἀρχαιότητα ποὺ ἦταν καὶ ἡ συνέχεια τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐπικρατοῦσε ἡ ἴδια πάλι ρευστὴ κι' ἀσταθὴς κατάσταση, ἀνάλογα μὲ τὸ πολίτευμα ποὺ ἐπικρατοῦσε: πότε ἡ γυναῖκα ἔρισκόταν σὲ θέση ὑποδεέστερη καὶ πότε ἀπολάδαινε τιμὴ κι' ἐχτίμηση. Τὴ μεγαλύτερη ὅμως καταφρόνια ἡ γυναῖκα τὴ γνώρισε στὸν Μεσαίωνα. Τότε ποὺ ἡ Ἀνθρωποτητα πενθοῦσε τὴ χαμένη της ἀξιοπρέπεια, τὴ λευτεριὰ καὶ τὴ δικαιοσύνη, θυθισμένη στὸν πιὸ κατάμαυρο θάλτο τοῦ ἄγχους καὶ τῆς καταπίεσης, ἡ γυναῖκα δὲν ὑποτιμᾶτο ἁπλῶς. Ἐθεωρεῖτο σὰν διαδολικὸ καὶ εἰδεχθὲς ὄργανο τοῦ σατανᾶ. Καὶ πολλὲς ἦταν οἱ γυναικεῖες ὑπάρξεις ποὺ πλήρωσαν τραγικὸ φόρο στὶς φλόγες τὴν προσωιώνια σκιὰ ποὺ ἁμαύρωνε τὸ φῦλο τους.

Ἦταν, λοιπόν, καταφάνερο ὅτι κάποτε τὸ γυναικεῖο φῦλο θὰ ἐπαναστατοῦσε καὶ θὰ ἀξίωνε ὀργισμένο νὰ κατοχυρωθῇ ἡ θέση καὶ ἡ ἀξία του στὸ κοινωνικὸ σύνολο. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ διαδῆκαν αἰῶνες. Αἰῶνες ποὺ μέσα ἀπὸ τοὺς θόλους τους καταύγασε τὴν ἀνθρωπότητα τὸ φῶς τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς προόδου. Ἀπὸ τὴν φεουδαρχία ὁ κόσμος πέρασε μ' ἕνα τιτάνιο ματωμένο ξεσήκωμα στὴ δημοκρατία· ἀπὸ τὴν ἄγνοια εὑρέθη στὸ ξέφωτο τῆς γνώσης· κι' ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ ἀργαλειὸ ἐρέθηκε μέσα στὸ σάλο καὶ τὸ θούϊσμα ἑνὸς πρωτοφάνερου θιομηχανικοῦ ὀργασμοῦ. Τότε μίλησε καὶ ἡ γυναῖκα. Γιατὶ τότε ἐδοκίμασε κι' ἔνοιωσε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν πραγματικὴ δύναμη της· Σὰν ἐργαζόμενη, ἡ γυναῖκα ἔνοιωσε πιὰ πὼς ἦταν ἕνα πλάσμα παραγωγικό, ἰσάτιμο κι' ἰσάξιο μὲ τὸν ἄντρα ποὺ ὡσα χρόνια τὴν ὑποτίμησε, τὴν ἀγνόησε, τὴν ταπείνωσε καὶ τὴν περιόρισε στὸν ἄχαρο ρόλο τοῦ σπιτιοῦ.

Γιὰ πρώτη φορὰ ξύπνησε μέσα της ἡ πληγωμένη της ἀξιοπρέπεια καὶ γύρεψε ὀργισμένα γδικιωμό.

Ἔτσι ἀπὸ τὸν 18ον κιόλας αἰῶνα ἀρχίσουν νὰ ἐκδηλώνωνται προσπάθειες τῆς γυναίκας νὰ κερδίσῃ κοινωνική, οἰκονομική, πολιτικὴ ἀναγνώριση. Τὸ κράτος ἀντέδρασε πολὺ δυσάρεστα. Στὴν Ἀγγλία καὶ στὴ Γαλλία, στὰ πιὸ ἐξελιγμένα τότε πολιτεύματα, ἡ γυναῖκα καταδιώχτηκε, φυλακίστηκε, τιμωρήθηκε. Μὰ δὲν τἄβαλε κάτω. Γιατὶ τόνοιωθε πὼς πολεμοῦσε γιὰ τὸ δίκηο της. Κοντὰ στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα, οἱ ἀγῶνες τῆς γυναίκας γιὰ χειραφέτηση ἀρχίσαν νὰ καρποφοροῦν. Ἀλλὰ τὸ μεγάλο, τὸ κυριώτερο της αἴτημα, τὸ γενικὸ δικαίωμα ψήφου, δὲν τὄγε ἀκόμα κερδίση.

Αὐτὴν ἀκριδῶς τὴν ἐποχή, πρὶν ἀπὸ πενῆντα χρόνια, οἱ γυναικεῖοι ἀγῶνες γιὰ χειραφέτηση γνώρισαν τὴ μεγαλύτερη ἐντονότερη δράση τους. Ὁ φεμινισμὸς ἦταν στὸ φούντωμα του. Ἡ μαχητικὴ καὶ δραστήρια Ἀγγλια φεμινίστρια κ. Πάνκχερστ δρύει τότε τὶς πρῶτες ἑνώσεις φεμινιστριῶν, (σουφραζέττες), καὶ ἀποδύεται σ' ἕνα ἀγῶνα δίαιο κι' ἀκράτητο, γιομᾶτο πάθος κ' ἀκρότητες. Οἱ σουφραζέττες πολεμοῦσαν μὲ ὅλα τὰ μέσα ποὺ διέθεταν. Μὲ διαδηλώσεις καὶ πικετοφορίες, μὲ δράση ὀργανωμένη ἀπὸ σωματεῖα καὶ συλλόγους, Ἀρνοῦνταν νὰ πληρώσουν φόρους. Φυλακίζονταν. Κάναν ἀπεργίες πείνης. Κερδίζαν παντοῦ τὴν προσοχὴ καὶ τὴ συμπάθεια. Εἶχαν νὰ νέι πραγματικὸ πρόδλημα γιὰ τὸ κράτος. Τότε ἀκριδῶς στὸ ζενίθ αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνα ξέσπασε κι' ὁ Πρῶτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Καὶ στὴ διάοκεια τῆς ματοκυλισμένης τετράχρονης πολεμικῆς ἀγωνίας ποὺ ἀκολούθησε, ἡ γυναῖκα διαδραμάτισε ρόλο τόσο χρήσιμο καὶ τόσο ἐποικοδομητικὸ ποὺ δικαιωματικὰ πιὰ μετὰ τὰ 1920 χέοδισε ἐπὶ τέλους, ὅλα ἐκεῖνα τὰ δικαιώματα γιὰ τὰ ὁποῖα πάνεσε κι' ἀγωνίστηκε.

Ἔτσι, τώρα πιὰ ἡ γυναῖκα τῆς ἐποχῆς μας στέκει ὁλόρθη, περήφανη κι' ἀνεξάρτητη ὀντότης, ἀποδεσμευμένη κι' ὁλοκληρωμένη, ἕτοιμη ν' ἀναμετρηθῇ μὲ τὸν ἄντρα σὲ ὁποιοδήποτε τομέα τῆς ὁποιασδήποτε ἀνθρώπινης ἐκδήλωσης: Τέχνη, Ἐπιστήμη, Θρησκεία, Πολιτική, Κοινωνιολογία. Σὲ ὅλα διάπρεψε καὶ διακρίθηκε. Ὄχι πιὰ σὰν παθητικὴ κι' ἄδουλη ἐμπνεύστρια ἢ καθοδηγήτρια τοῦ ἀρσενικοῦ δημιουργοῦ, ἀλλὰ σὰν δύναμη αὐτόδουλη, θετική, αὐτένεργη κι' ὁπολογίσιμη. Οἱ προκαταλήψεις κι' οἱ προλήψεις γιὰ τὴν «ἀρνητικὴ» φύση τῆς γυναίκας, πᾶνε πιὰ νὰ καταρεύσουν ὁλοκληρωτικὰ μέσα στὸ χάος τοῦ μυθικοῦ, τοῦ κοσμογονικοῦ συμβολισμοῦ. Οἱ ψυχολόγοι κι οἱ γιατροὶ ἀνακοινώνουν πὼς τὰ ἴδια ψυχολογικὰ καὶ φυσιολογικὰ ἀκόμα δυαδικὰ στοιχεῖα—τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ—τὰ δρίσκουμε καὶ στὸ ἀντρικὸ καὶ στὸ γυναικεῖο φῦλο. Οἱ διολόγοι ἀποδίδουν στὴ γυναῖκα φυσικὴ ἀντοχὴ πιὸ μεγάλη ἀπ' ἐκείνη τοῦ ἄντρα. Καὶ οἱ κοινωνιολόγοι τῆς προφητεύουν ἕνα ρόλο ἡγετικὸ σ' ἕνα σύστημα μελλοντικῆς μητριαρχίας· ἡ ἴδια δὲ προχωρεῖ ἀκάθεκτη κι' ἀστάμάτητη νὰ κυριέψῃ δσες πιὸ πολλὲς κορφὲς μπορεῖ στὸ στῖδο τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιτευγμάτων.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὑπάρχουν κάποτε παράφωνες κι' οἰχτρὲς ἀποδείξεις πὼς ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ γυναικειου φύλου δὲν ἀπολαδάνει παρὰ μονάχα τὴν πιὸ χαμηλὴ μορφὴ τῆς χειραφέτησης — τὴν χειραφέτηση τοῦ ἐνστίκτου — καὶ δὲν ἀξιοποιεῖ τὴν ἐλευθερία της παρὰ μονάχα στὸν τομέα τῶν σχέσεων μὲ τὸ ἀντρικὸ φῦλο. Ἀλλὰ ἂς μὴ λησμονοῦμε πὼς αὐτὴ ἡ τραγικὴ παρερμηνεία τῆς ἐλευθερίας ποὺ ἔτόμου, δὲν ἰσχύει ἀποκλειστικὰ γιὰ τὶς γυναῖκες, ἀλλὰ γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη οἰκογένεια. Ξεχνοῦν οἱ ἄνθρωποι πὼς ἡ κάθαρση κι' ἡ λευτεριὰ κι' ἡ ἀπολύτρωση πρέπει ν' ἀρχίζῃ ἀπὸ τὰ πιὸ ψηλά, τὰ πιὸ ἀνώτερα, τὰ πιὸ πνευματικὰ στρώματα, ποὺναι καὶ τὰ πιὸ ζωηρά, τὰ πιὸ οὐσιώδη. Δὲν πρέπει γι' αὐτὸ νὰ παραξενεύωνται γιὰ τὸν ἐκφυλισμὸ καὶ τὴν κατάχρηση τῆς ἀνεξαρτησίας ποὺ παρατηρεῖται στὸν κόσμο· γιατὶ ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας καθρεφτίζει καὶ ἀποθορίζει τὴ γενικὴ χειραφέτηση καὶ τὸν πολιτισμὸ ὁλόκληρου τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

ΚΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΧΡΙΣΤΟΦ ΓΚΛΟΥΚ

"Ενας μουσικὸς μεταρρυθμιστὴς

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΥ ΚΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Ἐνταῦθα κεῖται ἕνας ἔντιμος Γερμανός, ἕνας καλὸς χριστιανὸς καὶ ἕνας πιστὸς σύζυγος, ὁ Χριστόφ Σιεβαλιὲ Γκλούκ, διδάσκαλος τῆς μουσικῆς τέχνης, ἀποθανὼν τὴν 15ην Νοεμβρίου 1787». Ἡ λιτὴ αὐτὴ ἐπιγραφὴ στολίζει τὸ μνῆμα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους μεταρρυθμιστὲς τῆς ὄπερας. Ὁ Γκλοὺκ γεννήθηκε στὰ 1714, πρὶν ἀπὸ 250 χρόνια. Εἶναι γεγονὸς παρατηρημένο πὼς ἡ ζωὴ καὶ ἡ δημιουργία τῶν μεγαλοφυΐων συμπίπτει πάντα μὲ μιὰ περίοδο ποὺ ἔχει ἐξέχουσα Ἱστορικὴ σημασία στὴν ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητος. Τώρα ἂν αὐτὲς οἱ πάρξεις - δρόσημα ἀποτελοῦν «ἐν ἑαυτοῖς» τοὺς μεγάλους σταθμοὺς στὴν Ἱστορία τοῦ κόσμου, ἢ ἂν λόγω κάποιας ὑπερδατικῆς καὶ κοινωνικῆς συγκυρίας χρησιμοποιοῦνται καὶ προδάλλονται σὰν μορφὲς-σταθμοί, αὐτὸ εἶναι ἀποψη συζητήσιμη καὶ σὲ τελευταίαν ἀνάλυση, ἀλληλο-συμπληρωματική.

Ἔτσι καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Γκλοὺκ ἦταν μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἐγκυμονοῦσε τὶς τεράστιες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς ἀλλαγὲς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δδηγήσουν στὴν πλήρη χειραφέτηση τοῦ ἀτόμου, στὸν αἰῶνα ποὺ θ' ἀκολουθοῦσε—τὸν 19ον. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ ρεύματα τοῦ 18ου αἰῶνα γνώρισαν πολλὲς ἀναθεωρήσεις καὶ πολλὲς ἀναπροσαρμογές. Μὲ τὴν μεγαλύτερη γυναρίμισα καὶ τὴν στενώτερη ἐπαφὴ ποὺ εἶχε ἀρχίσει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ μὲ τὸ περιδάλλον του, καὶ μὲ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, εἶχε πιὰ ἀρχίσει νὰ ἀποζητᾶ καὶ μέσα πιὸ ἁπλᾶ καὶ πιὸ φυσικά, γιὰ νὰ ἐκφραστῇ στὸν τομέα τῆς τέχνης. Μὲ ἄλλα λόγια εἶχε ἀρχίσει ἀργὰ ἀλλὰ σταθερὰ «ἡ ἐπιστροφὴ στὴ φύση». Καὶ στὸν τομέα τῆς ὁπερατικῆς σύνθεσης αὐτὴ ἡ ἐπιστροφὴ ἦταν κάτι ποὺ ἐπεδάλλετο ἀπόλυτα.

Στὸν 16ον αἰῶνα, οἱ Φλωρεντινοί, μὲ πρωτοπόρο τὸν Μοντεβέρντι, δημιούργησαν τὸ μουσικὸ εἶδος ποὺ ξέρουμε σὰν ὄπερα, μὲ κρυφὴ πρόθεση νὰ ἀναστήσουν τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ τραγωδία. Στὰ χρόνια ὅμως ποὺ ἀκολούθησαν ἡ ἀρχικὴ αὐτὴ πρόθεση χάθηκε μέσα στὶς περιπλοκὲς μιᾶς ὅλοτελα καινούργιας μορφῆς. Καὶ ἡ ὄπερα εἶχε καταντήσει ἕνα θέαμα πληκτικὸ καὶ γελοῖο. Οἱ φιορητοῦρες ἦταν τὸ πᾶν· ἡ δεξιοτεχνία τοῦ τραγουδιστῆ ἡ κυρίαρχη φροντίδα. Κι' ὅλοι κι' ὅλα ἦταν σκλάδοι στὶς πριμαντόννες καὶ στοὺς τενόρους. Οἱ ἱδιοτροπίες καὶ τὰ καπρίτσια τους ἦταν νόμος ἀπαράδατος. Ἡ δὲ ἐπιδεικτικότητα καὶ ἡ ἀδιαφορία τους ἔπαιρνε κάποτε διαστάσεις σκανδαλώδεις. Τὰ γεγονότα τῆς δραματικῆς πλοκῆς τοὺς ἀφῆναν ἐντελῶς ἀσυγκίνητους. Στεκόντουσαν ψυχροὶ κι' ἀμέτοχοι ἐπάνω στὴ σκηνὴ καὶ μασοῦλοῦσαν τσίχλα, ἐνῶ γύρω τους ξετυλίγονταν τὸ δράμα!

Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Γκλοὺκ δὲν μποροῦσε νὰ μείνῃ ἀδιάφορη μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ κατρακύλισμα. Ἐνοιωθε ἔντονα τὴν ἀνάγκη γιὰ ἀλλαγή. Τὴν ἀνάγκη δὲ αὐτὴ τὴν ἐσυνειδητοποίησε πιὸ καθαρὰ μετὰ ἀπὸ ἕνα ταξίδι του στὴν Ἀγγλία, ὅπου τὸ μουσικὸ εἶδος τῆς ὄπερας ἦταν πιὸ ἀνεπτυγμένο παρὰ ὅτι ἦταν στὴν Ἰταλία. Πιὸ ἀνεπτυγμένη, ἡ τέχνη τῆς ὄπερας ἦταν ἐπίσης στὴ Γαλλία, ὅπου ὁ Ραμὸ κι' ὁ Λουλλὺ εἶχαν καταφέρει νὰ δημιουργήσουν μιὰ καινούργια παράδοση, στὴν ὁποίαν ἡ μουσικὴ ἦταν στὴ διάθεση τῆς ποίησης καὶ τοῦ δράματος, ἀντὶ νὰ ἐπιδάλλεται ἡ ἴδια σὰν αὐτοσκοπός.

Ὁ Γκλοὺκ μὲ τὴ δαθειὰ καλλιτεχνικὴ του διαίσθηση καὶ μὲ τὸ μῖσος του γιὰ τὴν προσποίηση καὶ τὴν ἀσυνέπεια, ἐνοιωθε μέσα του νὰ γίνεται μιὰ ἐπανάσταση ἐνάντια στὰ συμβατικὰ καὶ τὰ καθιερωμένα. Καὶ δούλεψε σκληρὰ γιὰ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὶς καινούργιες ἰδέες του. Ἡ δαθειὰ καλλιτεχνικὴ του διαρατικότητα καὶ τὸ ἀλάνθαστο δραματικό του ἔνστιχτο τὸν κάνει νὰ στραφῇ στὸ πλούσιο ρεπερτόριο τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τραγωδίας κι' ἀπὸ κεῖ νὰ δημιουργήσῃ ὅλα τὰ μουσικά του κατορθώματα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δώσουν στὸ μουσικὸ κόσμο μιὰ ὄπερα ἐντελῶς ἀναμορφωμένη. Ὁ «Ὀρφέας καὶ ἡ Εὐρυδίκη» στάθηκε ἡ ἀπαρχή. Ἀκολουθῆσαν ὁ «Πάρις καὶ ἡ Ἑλένη», ἡ «Ἄλκηστις», ἡ «Ἰφιγένεια». Τὰ στερεότυπα λιμπρέττα ποὺ ἔγραφε ὡς τότε ὁ Μεταστάσιος, γιὰ ὅλους τοὺς συνθέτες καὶ γιὰ ὅλες τὶς περιστάσεις, ὁ Γκλοὺκ τὰ ἀντικαθιστᾶ μὲ τὸν φυσικώτερο καὶ ποιητικώτερο λόγο τοῦ Καλζαμπίτζι. Παρ' ὅλον δὲ ποὺ τὶς ἰδέες τῶν δυὸ αὐτῶν καλλιτεχνῶν τὶς εἶχαν ἀνακαλύψει καὶ ἐφαρμόσει προηγουμένως, ὁ Ραμό, ὁ Λουλλὺ καὶ ὁ Καρετρού, ὁ Γκλοὺκ στάθηκε ὁ φωτισμένος καὶ εὐφυὴς καλλιτέχνης ποὺ ἐκμεταλλεύθηκε μὲ δεξιότητα τὶς ἰδέες τῶν προδρόμων του, καὶ τὶς ἐφάρμοσε, διαμορφώνοντας ἔτσι γιὰ πρώτη φορὰ τὸν καινούργιο τύπο τῆς ὄπερας ποὺ ἀναφαίνεται γιὰ πρώτη φορὰ μέσα ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο δρᾶμα τοῦ «Ὀρφέα».

Ὅλο τὸ κάλλος, ἡ ἁρμονίας καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ἀρχαίου δράματος, ξαναζωντανεύουν μὲ τρόπο ἁπλό, φυσικό, ἐπιδλητικό. Ἡ δραματικὴ ἐντύπωση παίρνει τὴν πρώτη θέση, κι' ἡ μουσικὴ γίνεται «μέσο» πιά, κι' ὄχι «αὐτοσκοπός» ὑποστάζεται στὴ δραση—μιὰ δράση ἁπλῆ, συνοχική, γεμάτη πάθος. Τὰ «ρετσιτατίδο» θεωροῦνται σὰν ὁ πυρῆνας αὐτῆς τῆς δράσης· καὶ τὰ χορωδιακὰ μέρη καὶ τὸ μπαλλέτο δὲν ἀποτελοῦν ἁπλᾶς παρεμδολὲς ἀλλὰ δένονται ὀργανικὰ μὲ τὴ δράση τοῦ ἔργου. Ἡ δὲ εἰσαγωγὴ ποὺ μέχρι τότε ἐστερεῖτο ὁποιασδήποτε πραγματικῆς σημασίας ἀποκτᾶ τώρα νέες ἰδιότητες. Σ' αὐτὴν ὁ Γκλοὺκ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ συμπυκνωμένα τὰ κυριώτερα θέματα τοῦ ἔργου, μὲ τρόπο ποὺ νὰ προϊδεάζουν τὸν ἀκροατὴ γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν πλοκὴ ποὺ θ' ἀκολουθήσουν.

Γιὰ τὴν «Ἄλκηστη», γράφει ὁ ἴδιος ὁ Γκλούκ, «Προσπάθησα νὰ ἀπαλλάξω τὴν μουσικὴ ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς καταχρήσεις ποὺ παραμόρφωναν μέχρι τώρα τὴν Ἰταλικὴ ὄπερα. Πίστευα ὅτι ἡ μεγαλύτερη μου προσπάθεια ἔπρεπε ν' ἀφιερωθῇ στὴν ἀναζήτηση μιᾶς ὡραίας ἁπλότητας». Ἂν κρίνουμε δὲ ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία ποὺ γνώρισε τὸ ἔργο τοῦ Γκλούκ, ὄχι μόνο στὸν τομέα τῆς Ἰταλικῆς, ἀλλὰ καὶ στοὺς τομεῖς τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς ὄπερας, οἱ προσπάθειες του ἐδικαιώθηκαν στὸ ἀκέραιο. Παρ' ὅλον δὲ ποὺ δρέθηκαν πολλοὶ μεταγενέστεροι νὰ τὸν κατηγορήσουν γιὰ ξηρότητα καὶ ρηχότητα ἀκόμη, ἡ ἀξιολόγησή του Τζ. Α. Χίλλερ, τὸν τοποθετεῖ στὴν δαθμίδα ἐκείνη τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκτίμησης ποὺ τοῦ ἀξίζει:

«Ἡ φαντασία τοῦ Γκλοὺκ εἶναι ἀπέραντη· τὰ πλαίσια τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς εἶναι πολὺ ἀσφυκτικὰ γι' αὐτόν· ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ καὶ τὴν Γαλλικὴ μουσική, ἀπὸ τὴ μουσικὴ ὅλων τῶν λαῶν τοῦ κόσμου, ἐφτιαξε μία μουσικὴ δική του· ἡ μᾶλλον ἀνεζήτησε στὴ φύση ὅλους τοὺς ἤχους τῆς πραγματικῆς ἔκφρασης καὶ τοὺς κυρίεψε καὶ τοὺς ὑπόταξε στὴν Τέχνη του».

Ἡ προσφορὰ τοῦ Χριστόφ Γκλοὺκ στὴν ἐξέλιξη τῆς ὄπερας στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀκρογωνιαίους λίθους ποὺ δοηθήσαν στὸ οἰκοδόμημα τῆς φυσικώτερης κι' ὁμορφότερης ἐκείνης Τέχνης ποὺ ἔπρεπε τὸ φῶς τῆς δημιουργίας τοῦ 19ου αἰῶνα.

Απορίες και σκέψεις

ΝΥΧΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

Τότε έφταιγε το θρήσκευμα, σήμερα φταίει τὸ... χρῶμα!

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΚΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἂν κάποιος μᾶς ἔλεγε πὼς στὴν ἐποχὴ μας ὑπάρχουν ρεύματα τόσο ἀντιδραστικὰ καὶ τόσο μισαλλόδοξα, ὅπως ἐκεῖνο ποὺ δημιούργησε τὴ φρικτὴ καὶ τραγικὴ Νύχτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου τὸ κολοκαίρι ἐκεῖνο τοῦ 1572, θὰ τὸ νομίζαμε σὰ θάβεια προσβολὴ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Καὶ πάλιν, ὅμως, ἂν κάποιος ἄλλος μᾶς ἔλεγε πὼς στὴν ἐποχὴ μας κανένα φράγμα καὶ κανένας διαχωρισμὸς δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ διασαλεύῃ ἐπ' ἄπειρο τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, θὰ νομίζαμε ὅτι ἀντιφάσκει καὶ παραδοξολογεῖ. Κι' ὅμως ἔτσι ἔχουνε τὰ πράγματα.

Τὸν Αὔγουστο καὶ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1572 δέκα-χιλιάδες, εἴκοσι, μερικοὶ μάλιστα λένε πενῆντα χιλιάδες ἄνθρωποι πληρώσαν μὲ τὴ ζωὴ τους τὸ δικαίωμα νὰ λατρεύουν τὸ Θεὸ μὲ τρόπο δικό τους. Ἦταν ὅλοι διαμαρτυρόμενοι Καλβινιστές. Ἡ σφαγὴ τους διατάχτηκε ἀπὸ τὸν Γάλλο Καθολικὸ Βασιλιᾶ Κάρολο τὸν 9ον, ποὺ βλέπετε στὸν διαρκῶς αὐξανόμενο ἀριθμὸ τῶν προτεστάντων μια ἀπειλὴ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ, παρὰ θρησκευτική. Κι' ἔτσι στὶς 23—24 τοῦ Αὐγούστου, γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, ἡ Γαλλία χάραξε ἕνα στίγμα ντροπῆς ἀνεξίτηλο πάνω στὴν ἱστορία τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Δολοφονίες, ἐμπρησμοί, λεηλασίες, αἵματα, φρίκη, ὅλεθρος, ποὺ κράτησαν ὁλόκληρο τὸ Σεπτέμβρη. Γιατί; Γιατὶ μερικὲς χιλιάδες ἄνθρωποι τολμοῦσαν νὰ διαφωνήσουν μὲ τὸν τρόπο λατρείας ποὺ ἡ ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους ἀκολουθοῦσε, καὶ τόλμησε νὰ ἀκολουθήσῃ μιὰ ἰδέα νέα, ἕνα δόγμα θρησκευτικὸ καινούργιο κι' ἐπαναστατικὸ—τὸ δόγμα τοῦ Καλβινισμοῦ. Αὐτὲς οἱ χιλιάδες λοιπὸν πατῆσαν τὸν συμβατισμό, γύρεψαν νὰ πρωτοτυπήσουν, ἀποστάτησαν ἀπὸ τὰ παραδεδεγμένα καὶ τὰ καθιερωμένα. Καὶ σὰν πρωτοπόροι πλήρωσαν μὲ τίμημα βαρὺ τὸ τόλμημά τους.

Σήμερα ὑπάρχουν δόγματα θρησκευτικὰ ἄπειρα καὶ ἀμέρητα. Κι' οἱ θρησκευτικὲς ὑποδιαιρέσεις πληθυρίζουν παντοῦ τῆς γῆς μὲ χιλιάδες ὀπαδοὺς καὶ δεκάδες καινούριες ἰδέες, ἀρχές, ἐρμηνεῖες, ἀντιλήψεις. Μορμόνοι, Ἰαχωβίτες, Κόπτες, Γρηγοριανοί... Κι' αὐτὰ πρὶν βγοῦμε ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς χριστιανοσύνης. Γιατὶ μιὰ καὶ βγοῦμε νὰ σαστίσουμε βλέποντας πόσους ποικίλους τρόπους ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἐφεύρει γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἔφεση του σὲ κάποια δύναμη ἀνώτερη ποὺ κυβερνᾶ κι' ἐπηρεάζει τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ κάθε δόγμα ὅσο πολλοὶ ἢ λιγοστοὶ οἱ ὀπαδοί του, ἀποβάλλει πάντα τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι εἶναι ἀνώτερο καὶ ὀρθότερο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, παρ' ὅλο τὸ αὐξανόμενο πνεῦμα τῆς ἀνοχῆς στὸν θρησκευτικὸ τομέα. Στὰ χρόνια μας, ἔγινε κάτι ποὺ σημειώθηκε σὰ γεγονὸς ἐλπιδοφόρο καὶ χαμόσυνο ἀπ' ὅλον τὸν χριστιανικὸ κόσμο: Στὲς Ἰνδίες συγκροτήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ ὁλόκληρους αἰῶνες τὸ πρῶτο Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Κι' ἡ συνάντηση τοῦ Καθολικοῦ Πάπα μὲ τὸν Ὀρθόδοξο Πατριάρχη φέτος τὴν Λαμπρά, χαιοετίσθηκε σὰν γεγονὸς ἐξαισιοετικῆς σημασίας γιὰ τοὺς Χοιστιανούς. Ἂς τοποθετήσουμε ὅμως τὰ δυὸ αὐτὰ γεγονότα στὴν ὀρθή τους θέση, καὶ ἂς τὰ δοῦμε μὲ τὴν ὀρθὴ προοπτική:

Ἡ ἐπίσημη, ὀργανωμένη Χριστιανικὴ θρησκεία ἀπλωνε στὸν αἰῶνα μας νὰ σταθῇ στὸ ὕψος της ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς της ἀποστολῆς. Γεγονὸς ποὺ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν τάση τῶν ἀνθρώπων νὰ πραγματοποιοῦν σὲ κάθε λογῆς ὁμάδες κι' ὀργανώσεις — ἐπιστημονικές, καλλιτεχνικές, πνευματικὲς καὶ ἄλλες, γιὰ νὰ δώσουν διέξοδο στὶς ἀνώτερες ἐφέσεις του καὶ γιὰ νὰ καλλιεργήσουν τὰ πνευματικά τους ἐνδιαφέροντα. Ἀποτέλεσμα φυσικό, ἀφοῦ σὲ ἄλλα δόγματα χριστιανικὰ ἡ χλιδὴ κι' ἡ πολυτέλεια ἔχουν ὁριστικὰ ἀποσπάσει τὸ ἄτομο ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ πνευματικὸ προσανατολισμό του. Ἐνῶ σὲ ἄλλα ὁ πνευματικὸς αὐτὸς προσανατολισμὸς ἔχει καταντήσει ἕνα νόθευμα ἀσταθὲς κι' ἀπροσδιόριστο, ποὺ χρήζει ἄμεσης ἀναθεώρησης καὶ μεταρρύθμισης γιὰ νὰ προσαρμοστῇ, ὅπως πρέπει στὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Κι' αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τείνει πιὰ καθαρὰ στὴν κατάργηση ὅλων τῶν διαφορῶν, ὅλων τῶν εἰδῶν, καὶ στὴν ἑνοποίηση ὅλων τῶν ρευμάτων σὲ πολλοὺς τομεῖς. Γιατὶ οἱ ἀνακαλύψεις καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης τοποθετοῦν ἀλάνθαστα καὶ ἀναμφισβήτητα ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅλων τῶν θρησκευμάτων πάνω στὸ ἴδιο πλάνο τῆς ἰσότητας καὶ τῆς ἀδερφωσύνης, χρησιμοποιώντας παντοῦ καὶ πάντα τὸν ἕνα κοινὸ παρονομαστὴν — τὸ πανανθρώπινο ἔφυτο θρησκευτικὸ ἐνστικτο, ἢ καλύτερα τὴν ὕπαρξη τῆς κοινῆς ἐσωτερικῆς θεϊκῆς σπίθας.

Πάνω σ' αὐτὴν τὸν ἁπλὸ ἀλλὰ ζωτικὸ ἐλάχιστο κοινὸ παρονομαστὴ πρέπει νὰ ἑδραιωθῇ καὶ ἡ αὐριανὴ θρησκεία τοῦ Ἀνθρώπου, μιὰ θρησκεία παγκόσμια, ὁπὼς τονίζει ἐχτεταμένα κι' ἀναλυτικὰ ἡ Ἀγγλίδα συγγραφεὺς Α. Μπαίηλη στὸ βιβλίο της «Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Χριστοῦ». Μιὰ θρησκεία ἁπλή, ἔξω ἀπὸ δόγματα καὶ διαφορές, μιὰ θρησκεία ποὺ ν' ἀδερφώνῃ τὸ ἐπιστημονικὸ καὶ τὸ θρησκευτικὸ στοιχεῖο μέσα στὸν ἄνθρωπο νὰ καταργῇ τὰ φράγματα, νὰ γεφυρώνῃ τὰ ρήγματα, καὶ ν' ἀδερφώνῃ τοὺς ἀνὰ γῆς ἀνθρώπους. Τότε μόνο θὰ ξεπληθῇ κι' ἡ ντροπὴ τῆς Νύχτας τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου. Ἔτσι βλέπουμε πὼς τὰ δύο αὐτὰ γεγονότα ποὺ σημειώσαμε πιὸ πάνω, δὲν εἶναι παρὰ ἕνα μικρὸ βειλὸ βῆμα πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση. Ἕνα βῆμα ποὺ συντελεῖται μέσα στοὺς κόλπους τῆς θρησκειας μονάχα, καὶ μάλιστα ἀποκλειστικὰ τῆς Χριστιανικῆς. Γιατὶ ἔξω ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸ τομέα, τὰ τέτοια βήματα εἶναι ἀλματώδη καὶ τεράστια. Στὸν ἐκπολιτιστικό, στὸν πολιτικό, στὸν κοινωνικὸ τομέα, ὁλοέν αὐξάνει ἡ καλὴ θέληση, ἡ στενώτερη συνεργασία, ἡ μεγαλύτερη καὶ ἀποτελεσματικώτερη ἐπαφή...

Κι' ὅμως... Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ὁρμὴ μιὰ σταθερὴ αὐτὴ πορεία τῆς φυλῆς στὴν ἐποχὴ τῆς μιᾶς καὶ ἑνιαίας ἀνθρωπότητας ποὺ νάχῃ κοινὴ τὴν πίστη καὶ κοινὰ τὰ ἰδανικα, γνωρίζει ὅπως τονίσαμε καὶ στὴν ἀρχὴ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πιὸ οἰχτρους καὶ τοὺς πιὸ ἀξιοκατάκριτους ἱστορικοὺς ἐκτροχιασμούς της:

Οἱ αἱματηροὶ τοπικοὶ μικροπόλεμοι, οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες γι' ἀπελευθέρωση, ἐκεῖ ὅπου ὑφέρπε ἡ λευτεριὰ νὰ παραχωρεῖται σὰν δῶρο εὐλογίας ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπο, κι' ὅλες οἱ φῆμες γιὰ ἕνα Τρίτο Παγκόσμιο Πόλεμο, εἶναι σημεῖα τῆς φθορᾶς ποὺ ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ κατατρώῃ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς μας. Φθορὰ ποὺ γίνεται ἀναπόφευκτη ἀπὸ τὴν τιτάνια σύγκρουση τῶν διεθνῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν συμφερόντων. Κι' ἡ ἔλλειψη ἀνεχτικότητας, κι' ἡ καταπίεση σὲ πολλὲς ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀρρωστημένες ἐκδηλώσεις εἶναι στοιχεῖα πραγματικὰ ἀποκαρδιωτικά. Εἶναι δὲ μιὰ ἐπίκαιρη τέτοια περίπτωση ὅπου ἡ ἀφόρητη ἀντιδραστικότητα καὶ ἀνελευθερία ἀφήνει κατάπληκτο τὸν σημερινὸν ἄνθρωπο — ἡ περίπτωση τοῦ φυλετικοῦ διαχωρισμοῦ.

Μπορεῖ ἡ ἀπειλὴ τῆς μαύρης φυλῆς νάναι βιολογικὴ μπορεῖ οἰκονομική. Ὅμως ὅ,τι καὶ νάναι, σὲ καμμιὰ ἐλεύθερη ἀνθρώπινη συνείδηση δὲν μποροῦν νὰ δικαιωθοῦν τὰ θάνασα μέτρα γιὰ τὴν καταστολὴ καὶ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς ἀπειλῆς αὐτῆς. Ἡ καταπίεση καὶ οἱ διωγμοὶ τῶν Νέγρων στὴν Ἀφρικὴ ποὺ εἶναι ἡ πατροπαράδοτη γῆ τους, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀμερικὴ ποὺ θεωρεῖται ἡ ἡγέτις τοῦ ἐλεύθερου κόσμου, εἶναι μιὰ κατάσταση ποὺ ντροπιάζει τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν ρίχνει αἰῶνες πίσω. Φρίχτες, αἱματηρὲς νύχτες τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου. Ἔφταιγε χτὲ τὸ θρήσκευμα. Σήμερα φταίει τὸ χρῶμα. Τίποτα ἄραγε οἱ ἄνθρωποι δὲν διδάσκονται ἀπὸ τὴν Ἱστορία; Ποιὸς μᾶς ἔδωσε τὸ δικαίωμα νὰ αὐτοκομπαζουμε σὰν ἡ «ἀνώτερη φυλὴ», καὶ νὰ ντροπιάζουμε καὶ νὰ ἐξευτελίζουμε μιὰ φυλὴ συνανθρώπων μας ποὺ ἔχουν ἁπλῶς τὸ πετσί τους σκουρότερο; Μήπως ἡ ἱστορικὴ συγκυρία; Μὰ τότε ἐμεῖς οἱ λευκοί, σὰν ἀνώτεροι, ἂν εἴμαστε ἔτσι πραγματικά, θὰ πρέπει νὰ ἐπιφέρουμε τὴν ἀπαιτούμενη ἰσορροπία σ' αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ συγκυρία, ὅπως τὸ σπᾶμα τοῦν οἱ σύγχρονες ἱστορικὲς συνθῆκες, δίνοντες ἴσα δικαιώματα σὲ μιὰ φυλὴ ἀνθρώπων ποδὲν ἀρκετὰ ὥριμοι νὰ τὰ διεκδικήσουν' γιὰ νὰ μὴ μᾶς προλάβουν τὰ γεγονότα, καὶ γιὰ νὰ μὴ ξυπνήσουμε μετὰ ἀπὸ δυὸ αἰῶνες, καὶ νὰ ἀνακαλύψουμε πὼς ἡ ἐγχρωμη φυλὴ ἔχει κερδίσει τὸν ἡγετικὸ ρόλο στὸν παγκόσμιο πολιτισμό, κι' ἔχει πληθύνει, κι' ἁπλώσει παντοῦ σ' ὅλες τὶς μεριὲς τοῦ πλανήτη, κι' ὅτι ἡ λευκὴ ἔχει φθαρῇ κι' ἔχει ἐξανεμίσει τὴ ζωτικότητα καὶ τὴν ἀνωτερότητα της ἐπάνω στοὺς ὑφάλους τῆς ἀνυπόφορης κι' ἀδιάλλαχτης ἀνελευθερίας καὶ ἀντιδραστικότητας. Γιατί, ἂν εἶναι πραγματικὰ γραφτὸ μένη νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ ἐπαναστατικὴ ἀλλαγὴ στὴν ἀνθρώπινη βιολογία, ἂς ἀφήσουμε νὰ γίνῃ εἰρηνικὰ καὶ πολιτισμένα, κι' ἀποφύγουμε νὰ δημιουργοῦμε καινούργιες, σύγχρονες νύχτες τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, σὲ ὁποιοδήποτε ἀνθρώπινο τομέα.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ

Ὁ μεγάλος Ἑλληνοϊσπανὸς ζωγράφος.—Τὰ 350χρονα του ἀπὸ τὸ θάνατο του στὴν Κρήτη

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΚΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Γῆς εἶναι ἐτούτη, δὲν εἶναι σύγνεφο, κορμιὰ ἐνέλαι μὲ σάρκα, μὲ ξίγκια, μὲ κόκκαλα, ἂς τὰ κάμουμε φλόγα· αὐτὸ μποροῦμε, παραπέρα δὲν μποροῦμε, φτάνει! Καὶ σ' ἕνα κούτσουρο, καὶ σ' ἕνα φύλλο δέντρου, καὶ στὸν πιὸ λαμπρὸ βασιλικὸ μαντύα κοιμᾶται ἡ φωτιὰ καὶ περιμένει τὸν ἄνθρωπο νὰ τὴν ξυπνήσῃ· ξύπνησε τὴ φωτιά, νὰ τὸ χρέος τοῦ ἀνθρώπου. Μιὰ φλόγα διασπερνάει τὶς πέτρες, τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀγγέλους· αὐτὴ θέλω νὰ ζωγραφίσω, δὲ θέλω νὰ ζωγραφίσω τὴ στάχτη· εἶμαι ζωγράφος, δὲν εἶμαι θεολόγος· τὴ στιγμὴ ποὺ καίγονται τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ, τὴ στιγμὴ αὐτὴ θέλω νὰ ζωγραφίσω λίγο πρωτοῦ γίνουν στάχτη».

Αὐτὰ τὰ λόγια ἔβαλε ὁ Καζαντζάκης στὸ στόμα τοῦ Ἔλ Γκρέκο. Λόγια τοῦ ἡ βαθειὰ καλλιτεχνικὴ διαίσθησή, κι' ἡ πλούσια ἐμπειρία τοῦ "Ελληνα λογοτέχνη ζύγιασαν μὲ τὸ ἀλάθευτο τῆς ἀλήθειας ζύγι. Λόγια ποὺ ἀχρηστεύουνε κάθε σχολαστικὴ τεχνοκριτική, καὶ εἰσχωροῦνε ὡς τὴν οὐσία τοῦ μηνύματος τοῦ "Ελληνα ζωγράφου. Τοῦ μηνύματος τῆς Ἀνάστασης, τῆς μεταρσίωσης τῆς σάρκας σὲ πνεῦμα· τῆς λάσπης σὲ φῶς, τῆς γῆς σὲ θεό. Τοῦ μηνύματος τῆς Ἀναγέννησης. Γιατὶ σ' αὐτὴ μέσα τὴν δραματικὴ, πολυκύμαντη καὶ σημαντικὴ ἱστορικὴ ἐποχὴ ἐδημιούργησε ὁ Ἔλ Γκρέκο.

Τὸ πραγματικό του ὄνομα: Δομήνικος Θεοτοκόπουλος. Πατρίδα του ἡ Κρήτη. Πολλοὶ λένε τὸ Φόδελε. Ἄλλοι λένε ὁ Χάνδακας. Γεννήθηκε στὰ 1541. Πέθανε στὰ 1614, πρὶν τρισήμισυ ἀκριβῶς αἰῶνες. Γιὰ πολλὰ χρόνια ἦταν χαμένος στὴν ἀφάνεια. Μερικοὶ μάλιστα τὸν θεωροῦσαν καὶ παράφρονα. Στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας ἡ ἐγκληματικὴ αὐτὴ παραγνώριση ἐπανορθώθη. Κι' ὁ Θεοτοκόπουλος κέρδισε ὅλη τὴν ἀναγνώριση καὶ τὴν ἐχτίμηση, ποὺ ἄξιζε. Τὴν ἐχτίμηση, ποὺ ὥριζε ἡ καλλιτεχνικὴ του μεγαλοφυΐα.

Ὁ φετεινὸς μας χρόνος ὠνομάστηκε «Ἔτος Γκρέκο». Οἱ ἑορτασμοὶ δὲ στὴν Κρήτη, τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ καλλιτέχνη - ζωγράφου, ἔγιναν μὲ μιὰ λαμπρότητα ξεχωριστὴ καὶ διαίτερη. Ἔτσι, στὰ πλαίσια αὐτῶν τῶν ἑορτασμῶν, ἔγινεν στὸ Φόδελε τὴν περασμένη ἑβδομάδα τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ ζωγράφου ποὺ φιλοτέχνησε ὁ Θ. Ἀπάργης. Στὸ Ἡράκλειο ἐξ ἄλλου τὸ Ἑλληνικὸ Λαϊκὸ Θέατρο παρουσίασε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία τὸ ἔργο τῶν Μαρκάκη - Γαλανάκη: «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος», μὲ σκηνοθεσία τοῦ Πέλου Κατσέλη.

Κι' ἕνα διάφημα ἐξαιρετικὴ καὶ ἐνθαρρυντικότατης σημασίας γιὰ τὸν καλλιτεχνικὸ κόσμο: Ἱδρύεται στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης διεθνὲς κέντρον ζωγραφικῆς μὲ τ' ὄνομα «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος — Γκρέκο». Σ' αὐτὸ τὸ κέντρο θὰ διδάσκουν διάσημοι καλλιτέχνες καὶ θὰ σπουδάζουν σὰν ὑποτρόφοι νέοι μὲ ταλέντο στὴ ζωγραφική. Κάθε χρόνο θὰ ὀργανώνεται ἔκθεση μὲ ἔργα τῶν σπουδαστῶν τοῦ Κέντρου καὶ κάθε δυὸ χρόνια θὰ παρουσιάζωνται σὲ μιὰ ἄλλη ἔκθεση πίνακες ζωγράφων ἀπὸ τὴν Κρήτη ὁλάκερη. Ἡ ἔκθεση δὲ αὐτὴ κάθε τρία χρόνια θὰ γίνεται μὲ τὴ συμμετοχὴ διασήμων καλλιτεχνῶν ἀπ' ὅλες τὶς χῶρες τῆς Εὐρώπης.

Τὴν πρώτη μικρὴ καλλιτεχνικὴ σπίθα στὴν ψυχή του ἀνάψε ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς καλόγηρους ποὺ γιομίζαν τὰ βυζαντινὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης. Κι' αὐτὴ τὴ μικρὴ σπίθα τὴν ἐκαλλιέργησαν σὰν πρῶτοι δάσκαλοι του, οἱ ἀσκητές-καλόγεροι μὲ τὶς στεγνὲς μορφὲς καὶ τὸν αὐστηρό, τὸν μοναχικὸ μυστικισμό. Τὰ πρωτόλεια του γιομίζουν οἱ περήφανοι μελαγχολικοὶ ἀρχάγγελοι μὲ τὰ τεράστια φτερὰ καὶ τὶς στρατιωτικὲς βυζαντινὲς στολές. Κύρια γνωρίσματα τους, ἡ ἐντατικὴ θρησκευτικὴ πίστη κι' ἡ ἱερατικὴ ἀτμόσφαιρα.

Γρήγορα, ὅμως, ὁ Θεοτοκόπουλος ξεπέρασε τὸ πρῶτο αὐτὸ στάδιο. Πίστευε στὸ ταλέντο του. Φιλοδοξοῦσε. Κι' ἡ σύνθυση ἰδιοσυγκρασία του τὸν ὡδήγησε στὴν Ἰταλία, τὴν κοιτίδα τῆς Τέχνης τοῦ αἰῶνα—τῆς ζωγραφικῆς τῆς Ἀναγέννησης. Ἐκεῖ ὅπου ἡ μπαλέττα εἶχε ὑψωθῆ μεσούρανα, κι' ἐλεύθερη, λαμπρή, ἐντυπωσιακή, εἶχε καταχτήσει τὸν ἄνθρωπο, τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο. Ἐκεῖ μαθήτευσε σὲ πολλοὺς γνωστοὺς τραγούδι δασκάλους. Ὁ Τιντορέττο, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, οἱ Μανεριστές. Ὅλοι ἐπέδρασαν ἑπάνω στὴ διαμόρφωση τῆς Τέχνης του. Τοῦ Τιντορέττο ἡ ἀνώτερη πνευματικότητα, κι' ἡ βαθειὰ ἐσωτερικότητα ἀντηχοῦσε σ' ὁλόκληρο τὸ μετα γενέστερο ἔργο του. Τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελο τὸν θεωρεῖ σὰν πρόκληση. Καὶ τὸ κολοσσιαῖο, τὸ γιγάντιο ἔργο του τὸν ὠθεῖ ὅλο πιὸ πέρα κι' ὅλο μακρύτερα. Μέχρι ποὺ φτάνει νὰ ἰσχυρίζεται πὼς ὅλες τὶς τοιχογραφίες τῆς Σιξτίνας θὰ τὶς ἀντιαθιστοῦσε μὲ δικές του. Ἀπὸ τοὺς Μανεριστὲς ἔμαθε τὴν ἀνατομία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Κι' ἀπ' ὅλη τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση τῆς Ρώμης ἀντλεῖ ὅ,τι ὡραιότερο εἶχε νὰ προσφέρῃ ἡ ἐποχή.

Ζοῦσε ὅμως ὅσο μποροῦσε στὴ μοναξιά. Ἐκεῖ ἦταν πραγματικὰ στὸ στοιχεῖο του. Γιατὶ εἶναι μεταιωνία ν' ἀμφισβητήσουμε ὅ σὲ ὅλες τὶς γενιὲς καὶ σ' ὅλες τὶ ἐποχές, ἡ μοναξιὰ εἶναι ἡ κάμινος τῆς δοκιμασίας κάθε δημιουργοῦ. Ἀπ' ἐκεῖ θὰ βγῇ τ' ἀστραφτερὸ χρυσάφι ἢ τὸ μισοκαμμένο κουτσούρο τῆς Τέχνης του.

Ὁ Γκρέκο μαθήτεψε, λοιπόν, στὴ Ρώμη, ἀσκήτεψε, ἔσμιξε μὲ κύκλους κι' ἀνθρώπους ἀνώτερους, καὶ σὰν τὸν ἔσπρωξε ξανὰ τὸ δαιμόνιο πιὸ πέρα καὶ πιὸ μακρυὰ στὰ ἀνηφόρια καὶ στὰ ἀνοικτὰ πελάγη, κατάλαβε πιὰ ὡς τίποτα καινούργιο δὲν μποροῦσε νὰ προσθέση στὴν Ἰταλικὴ σχολή: ὅλα εἶχαν εἰπωθῆ κι' ὅλα εἶχαν τελειώσει μὲ τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελο. Ἡ Ἰταλικὴ σχολὴ εἶχε φτάσει πιὰ στὸ ἀπόγειο τῆς ὡριμότητας της καὶ κινοῦσε τώρα γιὰ τὴν παρακμή. Ἡ Ρώμη δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ τοῦ προσφέρει τὶς ἐμπνεύσεις ποὺ χρειαζόταν, κι' ἔτσι κίνησε γιὰ τὴν Ἱσπανία. Ἐκεῖ ἔβρισκε τὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ κλίμα ποὺ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ δώσει τὰ μεγάλα κι' ἀθάνατα ἀριστουργήματά του.

Ἡ Ἱσπανία. Μὲ τὴν καινούργια της πολιτικὴ δύναμη ποὺ ἐπρόκειτο σὲ λίγα χρόνια ν' ἁπλώσει πάνω ἀπὸ πολλὲς χῶρες τῆς Εὐρώπης. Μὲ τὸν αὐστηρὸ μυστικισμό της. Μὲ τὴν ἀπάνθρωπη Ἱερὰ της Ἐξέταση. Μὲ τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς καλόγερους, τοὺς βασιλιάδες, τοὺς πράγματα καὶ τοὺς ἱππότες. Μὲ τὸ καινούργιο ρεῦμα τῆς ἀνάστασης τοῦ ἀνθρώπινου γένους νὰ χτυπᾶ τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ της τείχη.

Ὁ Γκρέκο ἔνοιωθε αὐτὸ τὸ ρεῦμα μέσα του νὰ παφλάζει. Νὰ θερμαίνει, νὰ ξεχειλίζει σὰν ἀκράτητος δαίμονας. Καὶ γιὰ γίνεται χρώματα. Σκιὲς καὶ φλόγες ποὺ τυλίγουν μορφὲς καὶ πόλεις, κι' ἅγιους, πρόσωπα, ἀλήθειες, πράγματα.

Ἡ Ἀνάληψη τῆς Θεοτόκου», «Μαρτύριον Ἁγίου Μαυρικίου», «Κηδεία τοῦ Κόμητος Ὀργκὰθ», «Τολέδο κατὰ Καταιγίδα». Ἔργα ποὺ σὲ καμμιὰ σχολὴ δὲν ἀνήκουν. Οὔτε καὶ σ' αὐτὴ τὴν Ἱσπανικὴ ποὺ κέρδιζε τότε τὰ σκῆπτρα ἀπὸ τὴ Ρώμη, κι' ἐμπαινε νικηφόρα στὸ προσκήνιο τῆς παγκόσμιας ζωγραφικῆς. Ἔργα πρωτότυπα, γιομάτα δύναμη καὶ μεγαλεῖο. Ὁ καλλιτέχνης ἄρτιος, ὁλοκληρωμένος, σίγουρος, ὡριμος. Ξανὰ ἡ Βυζαντινὴ Τέχνη κι' ἡ ἀρχαϊκὴ Ἑλληνικὴ ἐμπνευση ποὺ τοῦ πρωτοστάτησαν στὰ πρῶτα του βήματα, διατάζουν τὴν ἀρχιτεχτονική, τὴν διάταξη, τὴν αἰσθητικὴ τῶν εἰκόνων του. Καὶ ξανὰ ἡ πρώτη νεανικὴ βαθειὰ θρησκευτικὴ του πίστη ἁπλώνει τὸ σοβαρὴ της σεμνότητα στὸν καμβά. Τονωμένη τώρα ἀπ' τὴ μακρόχρονη πεῖρα, καὶ τὴ βαθειὰ γνώση τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς λάμπει μὲ μιὰ πνευματικότητα ποὺ διαγράφει καὶ προβάλλει λάνθασστα τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς.

Αὐτὴ τὴν ἀνελιξη τῆς ψυχῆς, ὁ Γκρέκο τὴν ἀπόδωσε στὰ τελευταῖα του ἔργα μ' ἕνα τρόπο ἐντελῶς καινούργιο. Ἐντελῶς δικό του. Ἀφαίρεσε ἀπὸ τὰ σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων κάθε φυσική ἀναλογία. Εἶναι ἰσχνά, μακρυά, ὠχροπρόσωπα, ἀποσυνθετοποιημένα, μεταρσιωμένα. Λὲς καὶ κινοῦνται στὸ θαμπὸ κόσμο τοῦ ὀνείρου καὶ τοῦ δράματος. Κι' ἀπὸ μέσα τους βγαίνει τὸ ἄγγελμα τὸ προφητικό, τὸ ζωντανό, γιὰ τὸ «πνεῦμα τῆς ἐποχῆς». Πὼς τέλειωσε πιὰ ὁ Μεσαίωνας. Πὼς πέθανε ἡ ἀνθρώπινη δουλεία. Πὼς ἡ λευτεριά, ἡ κοινωνικὴ κι' ἡ πνευματικὴ ἅπλωσε παντιέρα σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. Τὸ ἄγγελμα τῆς 'Αναγέννησης. Κι' εἶναι τὸ ἄλλο ὅραμα. Τὸ πανανθρώπινο. Τὸ αἰώνιο. Πὼς πίσω ἀπὸ τοῦτο «τ' ἀσκὶ τὸ δερμάτινο», τὸ γιομάτο κόκκαλα, ποὺ λένε ἄνθρωπος, κρύβεται μιὰ σπίθα καὶ μιὰ φλόγα οὐράνια, θεϊκή. Μ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ξεπέρασε τὸ ζῶο. Μ' αὐτὴν μπορεῖ νὰ ξεπεράσει καὶ τὸν ἑαυτό του. Καὶ μ' αὐτὴ μπορεῖ νὰ φτάσει ὡς τὸ Θεό. Μᾶς τὸ λένε ὅλα τὰ μεγάλα ἀνθρώπινα δημιουργήματα. Μᾶς τὸ λέει γιὰ τὸν 'Ελ Γκρέκο ξανὰ ὁ Καζαντζάκης:

«Φλογίζεις τὰ χιόνια, ξεπέρασες τὴ φύση' κι' ἀναποφάσιστη ἡ ψυχὴ στέκεται, θαυμάζοντας πιὸ ἀπ' τὰ δυό, τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ ἢ τὸ δικό σου ἀξίζει»;

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Επικαιρότητες

12/10/64

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Γιὰ χρόνια ὁλάκαιρα, ὅσα κρατᾶ ἡ φοίτηση στὸ σχολεῖο, ἀκούει ὁ μαθητὴς μιὰ προσφώνηση στὴν ἀρχὴ καὶ μιὰ στὸ τέλος κάθε θέρους. Κι' ἔτσι κάθε καλοκαίρι ἀρχίζει καὶ τελειώνει γιὰ ὅλους τους μαθητές, μὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ συμβουλές, παραινέσεις, συστάσεις, ὑποδείξεις. Καὶ μιὰ ὑπόσχεση, καὶ μιὰ ἐλπίδα κι' ἕνα ὄνειρο γιομίζουν τὶς ψυχὲς τοῦ μαθητόκοσμου κάθε ἀνοιξη καὶ κάθε φθινόπωρο. 'Η ὑπόσχεση στὸν ἑαυτό τους ν' ἀποφύγουν καὶ νὰ ἐπανορθώσουν τὰ περσυνά τους σφάλματα. 'Η ἐλπίδα γιὰ καλύτερα καὶ λαμπρότερα ἀποτελέσματα στὸ χρόνο ποὺ μπαίνει. Καὶ τ' ὄνειρο, τ' ὄνειρο τῆς ἀποφοίτησης νὰ γίνεται πιὸ κοντινό, πιὸ προσιτὸ κατὰ ἕνα ἀκόμα χρόνο. Εἶναι ὅμως μιὰ ἄλλη τάξη τοῦ τέως μαθητόκοσμου, γιὰ τὴν ὁποίαν αὐτὸ τὸ ὄνειρο παίρνει κάθε ἀποκαλόκαιρο, ὁστὰ καὶ σάρκα: 'Η τάξη τῶν ἀποφοίτων. Αὐτοὶ δὲν βλέπουν τὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ σὰν ἕνα ἀκόμα ὁρόσημο στὴν μαθητική τους πορεία. Γι' αὐτοὺς ἡ πορεία αὐτὴ τέλειωσε πιὰ καὶ τὰ ἐποχικὰ ὁρόσημα θ' ἀρχίσουν νὰ θαμπώνουν καὶ νὰ χάνονται στὶς μνῆμες τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Ὅλες οἱ μέρες ἀπὸ δῶ καὶ μπρός, κι' οἱ παγωμένες, κι' οἱ ἡλιόλουστες κι' οἱ γκρίζες μουντὲς φθινοπωριάτικες, δὲ θάχουνε νὰ λένε τίποτα τὸ ἰδιαίτερα συνδεδεμένο μὲ τὸ τακτικὸ τους πρόγραμμα, μὲ τὶς μόνιμες ἀσχολίες τους. Γιατὶ μπαίνουν στὴ ζωή. Κι' ἡ ζωή, θά 'τους ποῦν, εἶναι ξεμοναχιασμένο μαγγανοπήγαδο, ποὺ τριγύρω στὸ ἄνοιγμα τοῦ μόχτου τῆς ἐλπίδας, καὶ τῆς πίκρας του, γυρωφέρνει ὁ ἄνθρωπος αἰώνιος δεσμώτης, ἀσταμάτητους κύκλους, ἀπελπισμένους. Αὐτὰ δέβαια θὰ τοὺς εἰπωθοῦν ἀπὸ τοὺς προσγειωμένους, τοὺς ἀπαισιόδοξους, σὰν μιὰ ἀκόμα στερνὴ καὶ εἰσαγωγικὴ συνάμα προσφώνηση στὴν ἀπαρχὴ τῆς καινούργιας φάσης τῆς ζωῆς τους. Θὰ τοὺς ποῦνε κι' ἄλλα. Πὼς ὅσα τοὺς μάθαν στὸ σχολεῖο θὰ ἔγοῦνε ψεύτικα. Πὼς ἡ κοινωνία δὲν τοὺς ἐπιφυλάσσει παρὰ μονάχα ἐκπλήξεις δυσάρεστες, πίκρες, ἀπογοητεύσεις. Πὼς τὰ δόμορφα ἰδανικὰ ποὺ τοὺς πλασάραν οἱ δάσκαλοι τους ντυμένα στὸ κάλυμμα τῆς ἀνωτερότητας καὶ τῆς ἀδερφοσύνης ἦταν ἄσκοπη καὶ μάταιη φιλολογία. Πὼς ἡ κοινωνία εἶναι ἄγρια σκοτεινὴ ζούγκλα, παθιασμένη καὶ σκληρὴ κι' ἀνελέητη. Καὶ πὼς γιὰ νὰ κερδίσης καὶ γιὰ νὰ ἐπιβληθῆς πρέπει νᾶσαι καὶ σὺ ἐξ ἴσου σκληρὸς κι' ἀνελέητος, κι' ἀδίσταχτος καὶ θρασύς' θὰ τοὺς ποῦνε τόσα ποὺ θὰ σαστίσουν.

Ἴσως ἡ δική μας Κυπριακὴ νεολαία νὰ μὴ βγαίνη μέσα ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ πούπουλα τῆς ψευδαίσθησης βγάζοντας τὸ σχολεῖο τῆς μέσης ἐκπαίδευσης. Γιατὶ ἀντρώθηκε μέσα στὸ αἷμα καὶ στὸν πόλεμο γιατὶ ἔφερε κι' αὐτὴ τὸ δικό της μεγάλο φορτίο μέσα ἀπὸ τοὺς πικροὺς ἀνηφορικοὺς δρόμους ἀγώνων ἀλλεπάλληλων, συνεχιζόμενων ἀκόμα, γιὰ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία κι' ἀξιοπρέπεια. Ὅσο ὅμως κι' ἂν ὡρίμασαν τὰ νειάτα αὐτὰ ποὺ ξεσκίστηκαν ἀνάμεσα στὸ βιβλίο καὶ στὸ ντουφέκι, πάλι θὰ γνωρίσουν ἐκπλήξεις σὰν ἀναλάβουν τὰ πρῶτα καθήκοντα τοῦ ἐλεύθερου κι' ὑπεύθυνου πολίτη. Θ' ἀντιμετωπίσουν καλύτερα αὐτὲς τὶς ἐκπλήξεις, ἂν ἐκπληρώσουν πιστὰ τὰ καθήκοντά τους.

Καὶ σὰν ἐλεύθεροι καὶ ὑπεύθυνοι πολῖτες ἔχουν ἕνα πρῶτιστο κι' ἀπαραίτητο καθῆκον ποὺ πρέπει κάθε χρόνο ἰδιαίτερα νὰ ὑποδεικνύεται καὶ νὰ τονίζεται: Τὸ καθῆκο καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ συνεχίσουν τὴ μόρφωση τους, μόνοι τους τώρα πιά, ἔξω ἀπὸ τὰ εὔκολα σχολικὰ πλαίσια. Καὶ δάσκαλοι πιὰ τοῦ ἑαυτοῦ τους, ν' ἀναλάβουν τὴ μύηση καὶ τὴν κατήχηση του σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις. 'Η ἀποφοίτηση ἐξ ἄλλου ἑνὸς σχολείου μέσης ἐκπαίδευσης αὐτὸ σημαίνει: Πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι πιὰ ἕτοιμος νὰ συνεχίση μόνος του τὴ μόρφωση καὶ τὴ διαπαιδαγώγηση του. Καὶ μ' αὐτὸ δὲν ἐννοεῖται ἡ ἁπλῆ ὑποσυνείδητη συσσώρευση τῆς ἐμπειρίας. Αὐτὸ γίνεται ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅλων τῶν ἡλικιῶν καὶ τῶν ἐπιπέδων.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ὁ μορφωμένος ὀφείλει ὄχι μόνο ν' ἀφομοιώνη αὐτὴ τὴν ἐμπειρία στὸ φῶς αὐτῶν ποὺ διδάχτηκε. Ἀλλὰ νὰ συνεχίση νὰ κρατᾶ ἀναμμένη τὴ λαμπάδα τῆς γνώσης καὶ τῆς μάθησης, γιὰ νὰ γνωρίση βαθύτερα τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό. Εἶναι ὑποχρέωση ὄχι μόνο ἀπέναντι στὸν καλύτερο του ἑαυτὸ ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι στὴν κοινωνία ποὺ πρέπει ἰσόβια νὰ ἀποπληρώνη. Γιατί, γνωρίζοντας πιὸ καλὰ τὶς δικές του ἐλλείψεις καὶ ἀδυναμίες, θὰ μάθη νᾶναι καὶ πιὸ ἀνεχτικὸς ἀπέναντι στοὺς συναν-θρώπους του. Καὶ σὲ προέχταση θὰ μάθη νὰ ἀποδέχεται τὴν κοινωνία καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὅπως εἶναι, χωρὶς ὅμως παράλληλα νὰ σταματᾶ ποτὲ τὴν προσπάθειά του γιὰ τὴ βελτίωση τους, ὅπως μπορεῖ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ δικό του τὸ ἄτομο. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ μόνη ἔποψη τῆς ζωῆς ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ τοῦ δώση τὴν ἰσορροπία ποὺ χρειάζεται γιὰ ν' ἀντιμετωπίση τὴν ἀδικία, τὴν ἀνηθικότητα, τὴν κακία, τὴν ἀποσύνθεση τικὰ θὰ πληθύνη τὶς τάξεις τῶν ὀργισμένων, τῶν ἀπελπισμένων καὶ τῶν ἀπροσανατολίστων· ἢ θ' ἀφήση νὰ τὸν παρασύρη τὸ ρεῦμα τῆς καθημερινῆς ἀδιαφορίας, τῆς νωθρότητας, τῆς ἀπραξίας. Καταστάσεις ἐξ ἴσου ἀνεπιθύμητες καὶ ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνες.

Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν τὰ σχολεῖα. Γιὰ νὰ τὶς προλάβουν, δίνοντας στὴν κοινωνία ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν μέσα τους τὸ σπέρμα τοῦ πόθου γιὰ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τελείωση. Καὶ περήφανο πρέπει νᾶναι ἐκεῖνο τὸ σχολεῖο ποὺ παραδίδει στὸν κόσμο τέτοιους ἀποφοίτους. "Οχι ἀπόφοιτους ποὺ θεωροῦν τὸ σχολικὸ δίπλωμα σὰν τὸ Ω τῆς πνευματικῆς τους κατάρτησης, ἀλλὰ σὰν τὸ Α βῆμα στὴ λεωφόρο τῆς ἔρευνας καὶ τῆς αὐτογνωσίας. Γιατὶ γρήγορα ἐκεῖνα ὅσα ὁ μαθητὴς διδάχτηκε στὰ θρανία θὰ ξεφτίσουν καὶ θὰ σκορπίσουν στοὺς ἀνέμους τῆς διοπάλης ἂν δὲν ἀνεφοδιάζεται ὅπως κι' ἀπὸ ὅπου μπορεῖ καὶ προφταίνει. Ἀπὸ τὰ θραδυνὰ ἐνστιτοῦτα, τὶς βιβλιοθῆκες, τὶς ἰδιωτικὲς σχολές.

'Η μέριμνα δέβαια τοῦ κράτους σ' αὐτὸν τὸν τομέα, εἶναι στὸ ἐξωτερικὸ πολὺ πιὸ ἐκδηλη καὶ ἔντονη ἀπ' ὅ,τι εἶναι στὴ χώρα μας. Καὶ εἶναι κοινὸ τὸ θέαμα ἀνθρώπων, ὄχι μόνο νεανικῆς, ἀλλὰ καὶ ὥριμης ἢ ὑπερ-ὥριμης ἡλικίας, ποὺ προσέρχονται πανεπιστήμιο ὅπου μποροῦν ν' ἀποχτήσουν πιὸ πολλὴ μόρφωση, πρόθυμοι, περήφανοι, μαχητικοί. 'Η ἀτμόσφαιρα αὐτὴ δὲν ἔχει ἀκόμα σχηματισθῆ στὸν τόπο μας. Ὑπάρχουν ὅμως οἱ εὐκαιρίες. Ἔστω καὶ ἀραιές, ἔστω καὶ πρόχειρες. Κι' ὁ ἡμιμαθὴς ἢ ὁ ἀμαθὴς ἐργαζόμενος ὁ κάθε φύλου καὶ ἡλικίας διψασμένος μαθητὴς μπορεῖ ὅταν θέλει νὰ ἐπωφεληθῆ. Κι' ὁ χτεσινὸς ἀπόφοιτος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ συνεχίση τὴ σπουδὴ του ἐγκαταλείποντας τὸν τόπο του, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ πληθύνη τὶς τάξεις αὐτὲς τῶν ὥριμων μαθητῶν, ἀφοῦ πιὰ κάμη συνείδηση τὴν ἐξῆς ἀλήθεια: 'Η ἐξέδρα ἐκείνη ἀπὸ τὴν ὁποία δέχτηκε κάποιο καλοκαίρι τὸ δίπλωμα του, πρέπει ν' ἀποτελέση τὸ ὁρμητήριο γιὰ τὸν ἰσόβιο ἀγῶνα ποὺ τὸν προσμένει. Ἐξορμητήριο ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲ φεύγει πάνοπλος καὶ πανέτοιμος καὶ τελειοποιημένος, ἀλλὰ ὁπλισμένος καὶ ἕτοιμος ἁπλῶς γιὰ νὰ συνεχίση τὴ μαθητεία του στὶς πηγὲς τῆς καλλιέργειας, τῆς γνώσης καὶ τῆς σοφίας, ὅπως κι' ὅπου τοῦ τὶς προσφέρουν οἱ ἀτομικὲς καὶ κοινωνικὲς του συνθῆκες. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι ἡ ἑστία ἐκείνη μέσα στὴν ὁποία κρυφολογοῦν ὅλες οἱ κρυμμένες δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου. Τεράστιες κι' ἀνεξερεύνητες. Μὴ τὸν ἀφήσετε ν' ἀτροφήση. Γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ σχηματίσετε τὴν αὐριανὴ ὑγιῆ, ἄξια καὶ τελειότερη κοινωνία ποὺ ἀποτελεῖ τ' δραμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων ὅλου τοῦ κόσμου.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΜΕΡΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

19/10/64

'Η ποίηση δὲν εἶναι Τέχνη ἑτοιμοθάνατη

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Η περασμένη Πέμπτη γιορτάστηκε σ' ὅλο τὸν κόσμο σὰν Παγκόσμια ἡμέρα τῆς ποίησης.

Στὴν ἀγχώδη πολυτάραχη ἐποχή μας ποὺ ἡ ἀνθρώπινη φυλὴ ζεῖ κάτω ἀπὸ τὴν βαρειὰ ἐπιβληττικὴ σκιὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀποκαλύψεων, καὶ τῆς τεχνικῆς προόδου, καὶ μὲ βῆμα συγκεχυμένο παραπαίει ἀνάμεσα στὴν ἀλήθεια τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐργαστηρίου καὶ στὴν ἀλήθεια τῆς ἐσωτερικῆς ψυχικῆς ἀποκάλυψης, πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ὑποτιμοῦν τὴν ἀποστολὴ τοῦ ποιητῆ, καὶ τὴν παραμερίζουν σὰν εἶδος πνευματικῆς πολυτέλειας, περιγράφοντας τὴν Τέχνη τῆς Ποίησης, σὰν Τέχνη ἑτοιμοθάνατη. Κι' ὅμως ἂν μποροῦσε κανεὶς ν' ἀνατρέξη στὴν πάμπλουτη παγκόσμια ποιητικὴ κληρονομιά, ἀπὸ τὰ στάδια τῆς βρεφικῆς της ἡλικίας μέχρι τὰ σημερινά δικά μας χρόνια, θὰ φεύγε ἀσφαλῶς μὲ τρανωμένη τὴν πεποίθηση πὼς ἡ ἐντελῶς ἰδιόρυθμη αὐτὴ ἔκφραση τοῦ λόγου, ἔχει ἀναμφίβολα προσφέρει στὸν κόσμο μιὰ πλούσια πηγὴ ὄχι μόνο πνευματικῶν ἀπολαύσεων, ἀλλὰ καὶ βαθύτερων, οὐσιαστικώτερων δραματισμῶν. Δραματισμῶν ποὺ δύσκολα καθιστοῦν τὴν Τέχνη τῆς ποίησης σὰν Τέχνη περιττὴ καὶ ἄχρηστη.

Καὶ μιλώντας γιὰ τὴν ποίηση, πρέπει πρῶτα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, νὰ θυμώμαστε ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ὁρισμένη μορφὴ τῆς Τέχνης τοῦ λόγου. Κι' ἡ Τέχνη πηγάζει ἀπὸ τὸ ὑποσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ ψυχικὲς ἐμπειρίες βαθειὰ κρυμμένες μέσα στὴν ὕπαρξη του, ποὺ ζητοῦν ἔκφραση ὅπως μποροῦν, διαλέγοντας ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπινους πομποὺς ποὺ ναι πιὸ κατάλληλοι κι' ἕτοιμοι γιὰ καλὴ λήψη κι' ἀναμετάδοση. Μέχρι λοιπὸν νὰ φτάσουμε στὴν ἀόριστη μακρυὰ ἐκείνη μέρα ποὺ ἡ ἔρευνα γιὰ τὴν ἀλήθεια θάχει τοποθετηθεῖ ὁριστικὰ ἔξω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα ἐσωτερικὰ ψυχικὰ πεδία, καὶ θὰ ἀκολουθῆ σὰν δρόμο μοναδικό, τὸν συγκεκριμένο, χειροπιαστὸ δρόμο τῆς ἐπιστήμης, δηλ ἡ Τέχνη, καὶ ἡ ποίηση σὰν μέρος της, ἔχει τὴ θέση της στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητας.

«Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος». 'Η θρησκευτικὴ λοιπὸν κοσμογονία περιγράφει τὴν δημιουργίαν τοῦ σύμπαντος σὰν δημιουργίαν διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ἤχου. Ἔτσι ὁ ἦχος αὐτὸς ποὺ φτειαξε θάλασσες, στερειές, ἥλιους καὶ γαλαξίες, ἔφτειαξε καὶ τὸ ταπεινὸ ἀλλὰ κυρίαρχο ἐλαστάρι τῆς δικῆς μας 'Υδρογείου, τὸν Ἄνθρωπο. Πόσα στάδια διῆλθε γιὰ νὰ φτάση ὡς τὴ σημερινή του μορφὴ δὲν εἴμαστε βέβαιοι. Ἀλλὰ γιὰ κάτι ἄλλο μποροῦμε νᾶμαστε βέβαιοι. Ἀπὸ τὸν πρῶτο ἐκεῖνο ἦχο ποὺ τὸν πλαστούργησε, ὁ ἄνθρωπος τίποτα δὲν μποροῦσε ν' ἀναλάση στὰ πρῶτα μακρόχρονα στάδια τῆς Ἱστορίας του. Ἡ θύμηση αὐτοῦ τοῦ ἤχου ἔβγαινε σὰν κραυγὴ ἀναρθρη ἀπὸ τὸ στόμα του, εἴτε ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἐπάσκιζε νὰ συνδιαλεχθῆ εἰρηνικὰ μὲ τοὺς συνανθρώπους του, εἴτε οὐρλιαζε σὰν ξυπνημένος δαίμονας τὴν ὥρα τῆς ἀγριας σκληρῆς μάχης. Κι' ἀπὸ τὴν οἰχτρὴ κι' ἀξιολύπητη αὐτὴ κατάσταση, κατάφερε μέσα στὶς χιλιάδες, τὰ ἑκατομμύρια ἴσως χρόνια ποὺ κρατᾶ ἡ παρουσία του πάνω στὴ γῆ, νὰ τελειοποιήση αὐτὴ τὴν ἀναρθρη κραυγὴ καὶ νὰ τὴν μεταβάλη σὲ λογική, συνεπῆ, ἁρμονικὴ ἔκφραση. Κι' ἀκόμα πιὸ πολὺ νὰ τὴν μετουσιώση στὴ ρυθμικὴ μελῳδία τῆς Τέχνης - μουσικῆς καὶ λογοτεχνίας.

Δὲν ξεύρουμε ἂν οἱ προϊστορικοὶ ἄνθρωποι ἔφτειαγναν στίχους στὶς τελετὲς τῆς πυρολατρείας τους ἢ στὴν διάρκεια τῶν ἄλλων πολιτισμένων ἢ ἀπολίτιστων τους ἐκδηλώσεων. Ἕνα ὅμως εἶναι βέβαιο γιὰ τοὺς ἀμεσώτερους προγόνους τῆς δικῆς μας Ἱστορίας: Ἀπὸ τὰ λίκνα τοῦ πρώτου πολιτισμοῦ μᾶς φτάνουν τὰ λογοτεχνικὰ κείμενα γραμμένα μὲ τρόπο ρυθμικό, μετρικό. Κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ λίκνα, ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα πρώτη στὶς πρῶτες μᾶς γάρισε ἀλληγορίες καὶ τραγωδίες στιχουργημένες, ἐκπάγλου κάλλους καὶ ἁρμονίας, καὶ γιομᾶτες ἀπὸ ὑψηλὲς πανανθρώπινες ἠθικὲς ἀξίες κι' ἀθάνατες πνευματικὲς ἀλήθειες.

'Η ἄνθηση δέβαια τῆς ποίησης γνώρισε πολλὰ σκαμπανεβάσματα καὶ ἡ ποιοτική της στάθμη ἐποικιλε διαρκῶς ἀνάλογα μὲ τὴν πρόοδο καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸν ἀκόμα τὸν μεσαίωνα. ἡ Τέχνη τοῦ στιχουργημένου λόγου ὑπῆρξε καὶ σὰν μορφὴ ἀνεξάντητη, καὶ παραλληλα μελοποιημένη μέσα στὴν μουσική. ἀπὸ τὶς πιὸ σεβαστὲς ἀνάμεσα στὶς «ἑπτὰ ἐλευθέριες Τέχνες». Κι' οἱ τροβαδοῦροι κι' οἱ Τρουβέροι γνωρίζουν μιὰν ἐπιτυχίαν ἀνεπανάληπτην. Περι-

...σώπη αὐτοσχεδιάζοντας τραγουδιστά τις στιγμιαίες τους ἐμπνεύσεις, ἢ μελοποιώντας ἐκ τῶν προτέρων ρίμες, μὲ τὶς ὁποῖες ἤθελαν νὰ κερδίσουν τὴν εὔνοια καὶ τὴν ὑποστήριξη μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν προστατῶν.

Ἀπ' ἐκείνη λοιπὸν τὴν ἐποχὴ τῆς πρόγειρης κι' ὄχι τόσο ἀξιόπιστης ἐκδήλωσής της, μέχρι τὰ σημερινά μας χρόνια, ἡ ποιητικὴ Τέχνη ἔχει κατορθώσει θαύματα καὶ ποάγματα. Ἀπὸ τὸν 16ον μέχρι τὸν 19ον αἰῶνα ἡ Ποίηση ἐπεβλήθη σὲ ὅλες τὶς χῶρες τοῦ κόσμου σὰν Τέχνη ὄχι μόνο ἄξια σεβασμοῦ καὶ ἰδιαίτερης προσοχῆς, ἀλλὰ καὶ σὰν καθρεφτης τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς ἐξέλιξης ἑνὸς λαοῦ. Σὲ πολλὲς δὲ Εὐρωπαϊκὲς χῶρες ὁ ποιητὴς κατεῖχε γιὰ ἀρκετοὺς αἰῶνες τὸ ἐξαιρετικὸ προνόμιο τῆς αὐλικῆς προστασίας, ὅταν τὸ ἔργο του ἀποδεικνύταν πραγματικὰ ἄξιο γιὰ νὰ τύχη τῆς βασιλικῆς προστασίας καὶ ὑποστηριξης.

Θὰ ἦταν βέβαια μάταιο νὰ προσπαθούσαμε μέσα στὰ μικρὰ πλαίσια τοῦ ἄρθρου μας ἔστω καὶ νὰ σκιαγραφήσουμε τὶς διάφορες ποιητικὲς σχολὲς ποὺ ἀνθίσαν κι' ἀπανθίσαν κατὰ τὸ διάστημα αὐτό. Οὔτε καὶ ἡ ἀπαρίθμηση ὀνομάτων ποιητῶν μετέωρων, θά μᾶς ὠφελοῦσε σὲ τίποτε. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶναι ἀξιοπρόσεχτο καὶ χρήζει ἰδιαίτερης ἀναφορᾶς εἶναι ἡ παρατήρηση ὅτι ὅσο πιὸ πολὺ πλησίαζε ὁ ἄνθρωπος στὴν ἐποχὴ τῆς ὁλοκληρωμένης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς του ἀνεξαρτησίας, τόσο καὶ ἡ ποίηση γινόταν πιὸ ἄρτια, πιὸ βαθειά, πιὸ ἀληθινή, πιὸ ἐμπνευσμένη. Ἔτσι ὁ 19ος αἰῶνας ποὺ εἶδε τὰ μεγαλύτερα καὶ πυκνότερα ἀπελευθερωτικὰ κινήματα τῆς ἱστορίας, εἶδε ἐπίσης καὶ μίαν ἄνευ προηγουμένου ποιητικὴν εὐφορίαν σ' ὁλάκληρη τὴν Εὐρώπη. Καὶ στὴν Ἑλλάδα ἡ Νεοελληνικὴ ποίηση ἄρχισε τότε μόνο, μετὰ ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης, νὰ ἐκτοπίζη καὶ νὰ ἀντικαθιστᾶ σιγὰ σιγὰ σταθερὰ τὸ Ἑλληνικὸ Δημοτικὸ τραγούδι ποὺ ἦταν ὡς τότε ἡ μοναδικὴ Ἑλληνικὴ ποιητικὴ ἔκφραση. Καὶ στὸ μέστωμα τῆς, ἡ Νεοελληνικὴ ποίηση μᾶς κληροδότησε, στὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ αἰῶνα μας, τὴν τελειότερη, ἁρμονικότερη καὶ πιὸ πολύπλευρη ποιητικὴ δημιουργία τῶν νεοελληνικῶν χρόνων — τὸ Παλαμικὸ ἔργο.

Στὴν ἐποχὴ μας λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Ποίηση, παράλληλα βέβαια μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους καλλιτεχνικοὺς τομεῖς, ἔχει ἀποκτήσει πλήρη ἀνεξαρτησία καὶ χειραφέτηση. Καὶ σὰν ἐκδήλωση χειραφετημένη εἶναι φυσικὸ κάπου - κάπου νὰ καταχράται τῆς ἐλευθερίας της καὶ νὰ ἐκτρεχιάζεται. Δὲ μιλοῦμε βέβαια γιὰ τὴν μεταπολίτευση τῆς ποίησης ἀπὸ τὴν μορφὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ παραδοσιακοῦ ρυθμοῦ, στὴν μορφὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ ρυθμοῦ, καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἁρμονίας. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ ἦταν φυσικὴ καὶ ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ τὸν μεταβατικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο μεταβατικὸ πνεῦμα ποὺ ὑπαγόρευσε τὴν παράφωνη μουσικὴ μὲ τὶς διατονικὲς καὶ δωδεκάφωνες τεχνοτροπίες, γιὰ νὰ σπάση τὴν παράδοση, γιὰ νὰ ξεκαθαρίση τὴν ἀτμόσφαιρα ἀπὸ παληὲς προκαταλήψεις, φόβους, δεισιδαιμονίες γιὰ ναῦρη ἡ ἔλευση τῶν νέων σύγχρονων πνευματικῶν κι' ἐπιστημονικῶν ἀποκαλύψεων, ἡ τμόσφαιρα πιὸ καθαρή, πιὸ πρόσφορη γιὰ τὸ καινούργιο σπέρμα. Μιλοῦμε ὅμως γιὰ τὰ ἀσυνάρτητα κατασκευάσματα ποὺ σερβίρονται ποντοῦ σὰν μοντέρνα. ἀφηρημένη. σουρρεαλιστικὴ Ποίηση. Αὐτὰ εἶναι τὰ παληόχορτα ποὺ φυτρώνουν μέσα στὸν κῆπο τῆς ἀληθινῆς ποίησης. Κι' αὐτὸς ὁ κῆπος ὄχι μόνο ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξακολουθήση νὰ ὑπάρχη καὶ ν' ἀνθίζη, ἔστω κι' ἂν μερικὲς ἀπόψεις τὸν παρουσιάζουνε ξερὸ καὶ μαραμμένο.

Ἡ Ποίηση δὲν πρόκειται σύντομα νὰ ἐκλείψη ὅσο κι' ἂν στὴν ἐποχή μας ἀσχολοῦνται μὲ τὴν σύνθεσή της ἀκόμα καὶ αὐτόματοι ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι. Γιατί εἶναι ἡ πιὸ πηγαία κι' αὐθόρμητη ἔκφραση τῆς καλλιτεχνικῆς ἐμπειρίας ποὺ συσσωρεύει ὁ ἄνθρωπος μέσα στοὺς κρυφοὺς πνευματικούς του κόσμους, ποὺ ἔχουν καὶ θάχουν γιὰ πολλοὺς ἀκόμα αἰῶνες πολλὰ νὰ ποῦν ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν διαίσθηση καὶ τὸν μυστικὸ δραματισμό, καὶ ποὺ ἀπευθύνονται σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης, στὸ αἴσθημα, στὴ σκέψη, στὴν ψυχή. Πολλὰ ποὺ ἔχουν ἐποικοδομητικὴ σημασία καὶ διαρκοῦν ὄχι μονάχα γιὰ τὸν ἄνθρωπο σὰν μονάδα ξεμονοχιασμένη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος ὁλόκληρο.

«Πιστεύω», λέει ὁ Παλαμᾶς στὴν «Ποιητικὴ» του, «πὼς καὶ μόνο μὲ τὸ τραγούδι του ἕνας ποιητὴς καὶ στὶς κρίσιμες ἀκόμα στιγμὲς ποὺ ἀποφασίζεται γύρω του ἡ τύχη μιᾶς πατρίδας, ἑνὸς κόσμου, κι' ὅταν δὲν μπορεῖ ν' ἀφιερώση καὶ τὰ χέρια του στὴ δούλεψη του, ἄξια κι' ἀποτελεσματικὰ τὴν ὑπηρετεῖ». Καὶ στοὺς «Καημοὺς τῆς λιωνοθάλασσας», πάλι μᾶς τὸ ξαναλέει τραγουδιστά:

«Ἐγὼ σκυφτὸς τραγουδιστὴς τὰ
(ξέρω, τί μπορῶ;
τραγούδια! Γειά σας. Οἱ καιροὶ
(μὲ κράζουνε κι' οἱ τόποι.
Σὰν τὰ σπαθιὰ κιθάρες εἶναι
(δυνατὲς κι' οἱ ἀνθρῶποι
τῶν ἄξιων ἔργων γύρω τους
(χορεύουν τὸ χορό».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια ὁρόσημα

28η ΟΚΤΩΒΡΗ 1940

26/10/64

Τῆς συνεργάτιδός μας δ. ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί, στρατιῶται τοῦ σώματος στρατοῦ «Τσαμουριᾶς». Ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν θὰ κληθῆτε νὰ διέλθετε τὴν ἑλληνικὴν μεθόριον. Εἶναι ὑψηλὴ τιμὴ αὐτή, ἥτις σᾶς ἐπιφυλάσσεται, τὸ νὰ κάμετε δηλαδὴ νὰ διαλάμψη ἅπαξ ἔτι εἰς γῆν ὑπερπόντιον ἡ ἀνδρεία τοῦ Ἰταλοῦ στρατιώτου... Θραύσατε τὴν ἐχθρικὴν ἄμυναν, κατακλύσατε τὰς πεδιάδας μὲ τὰ σιδηρόφρακτα τάγματα σας, ὡς ἡ χιονοστιβάς, ἡ ὁποία κατερχομένη ἐκ τῶν ὀρέων συμπαρασύρη τὰ πάντα κατὰ τὴν διάβασίν της. Ὁ ἐχθρὸς δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἀντιστῆ εἰς τὴν ἀνδρείαν σας, εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων σας καὶ τοῦ πυρός σας».

Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ μιὰν ἡμερησίαν διαταγὴ τοῦ Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Κάρλο Ρόσσι, ὁ ὁποῖος διοικοῦσε τότε τὰ Ἰταλικὰ τάγματα ποὺ εἶχαν διαταχθῆ νὰ ἐισβηλώσουν μὲ τὴν ἀνανεωμένη εἰσβολή τους τὰ Ἑλληνικὰ ἐδάφη, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1940. Μιὰ ἀνακοίνωση στὴν ὁποίαν ἡ μοναδικὴ ἀρετὴ ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἶναι ἡ Ἰταλικὴ «ἀντρεία». Κι' αὐτή, πιὸ κάτω, ὅταν ὁ γράφων τὸ ἀνακοινωθὲν γίνεται πιὸ ἐνθουσιώδης κι' ἔτσι πιὸ ἀπροκάλυπτος, αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ τοῦ μαχόμενου στρατιώτη, ἀναφέρεται μόνον ἐν παρόδω, καὶ πνίγεται μέσα στὴ χυδαία παράταξη τῶν ὑλικῶν πολεμικῶν μέσων μὲ τὰ ὁποῖα ἡ χώρα τοῦ Ντοῦτσε ἐπροτίθετο καὶ ἤλπιζε νὰ καταχτήση τὴ μικρὴ σταλιὰ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ποὺ ἡ ἀχόρταγη βουλιμία τοῦ Ἄξονα ἔβλεπε σὰν ἐμπόδιο στὰ σχέδια της.

Ἡ νύχτα ὅμως ἐκείνη τῆς 27ης — 28ης τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ σαράντα, δὲν ἦταν γραμμένο νὰ σβύση τὰ σκοτάδια της μέσα στὸ ἄγχος καὶ τὸν πυρετὸ τῆς Ἰταλικῆς πολεμικῆς ἐπίθεσης, ἀλλὰ νὰ ὁδηγήσει σ' ἕνα ξημέρωμα ἀπὸ τὰ πιὸ λαμπρὰ καὶ νικηφόρα τῆς ἀνθρωπότητας. Τὸ ξημέρωμα τῆς 28ης Ὀχτωβρίου παρέδωσε στὸν κόσμο μιὰ ἀκόμα τρανὴ ἀπόδειξη πὼς δσο χαμηλὰ κι' ἂν ὁδηγήσουν τὸν ἄνθρωπο ἡ φιλοδοξία, ὁ φανατισμός, ἡ δικτατορία, ὑπάρχει πάντα σὲ κάποιο μέρος τοῦ πλανήτη μας κάποια δύναμη ἠθικὴ ουσπυρωμένη σὲ κάποιο ἔθνος, σὲ κάποια φυλή, σὲ κάποια χώρα, ἀρκετὰ δυνατὴ γιὰ ν' ἀνακόψη τὴν πορεία τῆς φθορᾶς, καὶ νὰ ἐπαναφέρη τὸ ἰσοζύγιον στὴν πάλη ἀνάμεσα στὸ καλὸ καὶ στὸ κακό, σώζοντας ἔτσι τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὸν ὄλεθρο καὶ τὴν καταστροφή. Τὸ προνόμιο αὐτῆς τῆς ἠθικῆς δύναμης οἱ συνθῆκες τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου τὸ τάξαν στὸν Ἑλληνικὸ λαό. Πολλὲς ἄλλες βέβαια χῶρες πολεμήσαν τότε ἐνάντια στὴ δικτατορία τοῦ Χιτλερικοῦ ναζισμοῦ καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ φασισμοῦ, ποὺ ἀπειλοῦσε τὸν κόσμο ὁλάκερο μὲ τὸ τυφλὸ μῖσος τους. Καμμιὰ ὅμως χώρα δὲν ὕψωσε τόσο ἐπιθλητικὸ τὸ ἠθικὸ της ἀνάστημα καὶ δὲν κεραύνωσε τὸν πολεμόδιψο εἰσβολέα μὲ ἀπάντηση τόσο περήφανη καὶ τόσο ἀντρίκια.

Εἶναι βέβαια γνωστὸ ἀπὸ τὴν Παγκόσμια Ἱστορία, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἀπὸ τὰ σπάργανα ἀκόμα τῆς δημιουργίας της ἐπέδειξε πολεμικὴ ἀντρεία, ἡρωϊσμὸ ἀσύγκριτο κι' ἀγάπη γιὰ τὴ λευτεριά, ἀκούραστη· κι' ἀκατάβλητη μαχητικότητα ὅταν τὸ χρέος ὡριζε νὰ στηθῆ στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἱεροῦ καθήκοντος τῆς ὑπεράσπισης τῆς πατρίδας. Ἀλλὰ τούτη τὴ φορὰ τὸ κάλεσμα δὲν ἦταν ζήτημα ἀποκλειστικὰ ἐθνικό, ἀλλὰ διεθνές. Δὲν παίζονταν ἐδῶ ἡ τύχη μιᾶς χώρας, ἡ ἑνὸς λαοῦ, ἀλλὰ ἡ τύχη τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ τύχη τῶν ἀνωτέρων ἠθικῶν ἰδεωδῶν της. Καὶ ἡ ἔκδοση τοῦ Ἑλληνο-Ἰταλικοῦ πολέμου θὰ ἐπηρέαζε μοιραῖα τὴν πολεμικὴ πορεία τῆς Γερμανο-Ἰταλικῆς συμμαχίας.

Διπλὸς ἦταν ὁ σκοπὸς τοῦ Χιτλερ ὅταν ὑποκινοῦσε καὶ παρότρυνε τὸν Μουσολίνι στὴν κήρυξη τοῦ Ἑλληνο-Ἰταλικοῦ πολέμου.

Ἂν ἡ Ἰταλία κατάφερνε νὰ ἐξουθενώση τὴν Ἑλληνικὴ ἀντίσταση, ἡ Γερμανία, μὲ ἐξορμητήριο τὴν Ἑλληνικὴ χερσόνησο, τὰ ἀνελάμβανε τὴν ἐκκαθάριση τῶν Ἄγγλων ἀπὸ τὴ Μεσόγειο. Ἂν ἡ Ἰταλικὴ προσπάθεια ἀποτύχανε, ἡ Γερμανία θὰ ἐπενέβαινε καὶ θὰ συνέτριβε τὴν Ἑλλάδα, ἐξασφαλίζοντας ἔτσι διπλὰ κέρδη: Θὰ ταπείνωνε πρῶτα τὴν Ἰταλία, κι' ὕστερα θὰ ἐγκαθιστοῦσε, ἀνενόχλητα πιὰ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα στὸ Ἰταλικὸ ἔδαφος.

Ἡ Ἰταλικὴ ἀπόπειρα ἀπέτυχε οἰχτρὰ κι' ἀξιοκαταφρόνετα. Τὸ Ἰταλικὸ τελεσίγραφο στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἐνέργεια τυπική. Οἱ σκοτεινὲς προθέσεις τῆς Ἰταλίας εἶχαν ἀρχίσει κι' ὅλας νὰ ἐκδηλώνονται ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ δεκαπενταύγουστου, μὲ τὸν τορπιλλισμὸ τῆς «Ἔλλης». Καὶ μισὴν ὥρα πρὶν ἀκόμα τελειώση ἡ διορία τοῦ ἐπίσημου τελεσίγραφου οἱ Ἰταλικὲς θωρακισμένες μονάδες εἶχαν διέλθει τὴν Ἑλληνικὴν μεθόριον καὶ εἶχαν ἀρχίσει τὶς πολεμικὲς ἐπιθέσεις των. Ἡ ἀντίδραση ποὺ προκάλεσε αὐτὸ τὸ τελεσίγραφο ἦταν μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἐξέγερση τῆς ἐθνικῆς συνείδησης. Ἄπειρα τὰ συγκινητικὰ ἐπεισόδια γιομίζουν τὶς Ἑλληνικὲς Ἱστορικὲς καὶ λογοτεχνικὲς σελίδες, γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡρωϊσμοῦ, στὴν πρώτη γραμμή, στὰ μετόπισθεν, στὴν πόλη, στὴν καλύβα, παντοῦ. Ὁ λαὸς ἦταν μιὰ ἀλύφλογη πυρωμένη καυτὴ δύναμη. Ἡ δύναμη τῆς Ἀντίστασης. Καὶ μιὰ τέτοια δύναμη, ὅσο κι' ἂν ἦταν δυσανάλογη μὲ τὸν ἐχθρὸ ποὺ ἀντιμετώπιζε, δὲν μποροῦσε πλιὰ νὰ μὴ νικήση. Οἱ Ἰταλοὶ τοὺς. Οἱ φαντάροι μὲ τὴν ψυχὴ προσκλιμα στοῦ ντουφεκιοῦ τὴ σκανδάλη. Οἱ Ἰταλοὶ βομβάρδιζαν. Ὁ λαὸς ἔγραφε ἐπικὲς σελίδες θάρρους κι' αὐτοθυσίας. Ἦταν πιὰ φανερὸ πὼς ὁ πρῶτος σκοπὸς τῆς εἰσβολῆς πήγαινε πιὰ ὄνι ἁπλῶς ν' ἀποτύχη, ἀλλὰ καὶ νὰ ρεζιλέψη τὴ σύμμαχο τοῦ Βερολίνου.

Ἔμενε ὁ δεύτερος σκοπός. Κι' ἡ βάρβαρη μπότα τοῦ Γερμανικοῦ ναζισμοῦ ποὺ πάτησε τὰ Ἑλληνικὰ χώματα, ἐχάραξε ἴχνη αἵσχους ἀνεξίτηλου κι' ἀναχρονιστικοῦ ἐπάνω στὴν ἱστορία τῆς πολεμικῆς ἀγωγῆς. Καὶ τὸ Ἑλληνικὸ ντουφέκι βουδάθηκε μπροστὰ στὶς πάνοπλες ὀρδὲς τῶν νεοβαρβάρων. Ὅμως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὅσα μαρτύρια κι' ἂν ὑπέφερε κάτω ἀπὸ μιὰ ἀπάνθρωπη κι' ἀνελέητη ἐχθρικὴ κατοχή, δὲν ἐλύγισε. Μέσα στὴν ψυχή του ἔλαμπε ἄσβυστη ἡ φλόγα ὄχι μονάχα της ἐθνικῆς συνειδησης ἀλλὰ καὶ τῆς ἠθικῆς ἀποστολῆς ποὺ τοῦ ἀνέθεταν οἱ ἱστορικὲς συνθῆκες. Ἔτσι ὅπου κι' ὅπως μποροῦσε ἔτεινε χέρι βοήθειας στοὺς Ἄγγλους συμμάχους του, ποὺ πολλὰ κι' ἀπεριόριστα πρέπει νὰ τοῦ χρωστοῦνε.

Κι' ὁ δεύτερος λοιπὸν σκοπὸς τῆς Ἰταλικῆς εἰσβολῆς ἔμενε ἀπραγματοποίητος στὸ μεγάλο του μέρος. Οἱ Ἄγγλοι παρέμεναν στὴ Μεσόγειο χάρις στὴν ἀδάμαστη Ἑλληνικὴ παλληκαριά. Κι' ὄχι μονάχα αὐτό. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα σχέδια τοῦ Χίτλερ τοῦ τὰ καθυστεροῦσε ἡ Ἑλληνικὴ ἀντίσταση. Σχέδια εἰσβολῆς καὶ κατάχτησης ποὺ φτάνανε μέχρι καὶ σ' αὐτὴ τὴ Ρωσσία ἀκόμη. Σχέδια ἀνίερα κι' ἀνήθικα. Στὴν πρόθεση, στὴν ἐχτέλεση. Καὶ στοὺς δυὸ λοιπὸν τομεῖς, ἡ Ἑλλάδα ἀντέταξε τὰ μόνα ὅπλα κατάλληλα γιὰ τὴν περίσταση: Τὰ ὅπλα τῆς ἠθικῆς. Ἡ ἀκεραιότητα τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος ἐπέβαλλε τὴν μιὰν καὶ μοναδικὴν ἀπάντηση ποὺ ἔπρεπε νὰ πάρουν οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις ποὺ ἀπεργάζονταν τὴν δουλεία, τὴν καταπίεση, τὴν ὑποδούλωση.

«Ἐμπρὸς στρατιῶται τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὸ ἴδιον πάντοτε θάρρος, μὲ τὴν ἰδίαν καὶ ἀδάμαστον θέλησιν, συντρίψατε τὸν ἐχθρὸν ὁ ὁποῖος ἐτόλμησε νὰ θίξη τὴν τιμὴ τῆς χώρας μας».

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια προσφωνοῦσαν τοὺς Ἕλληνες μάχιμους οἱ ἡγέτες τους, στὰ πρόθυρα τῆς Ἰταλικῆς εἰσβολῆς. Κι' ὁ κόσμος κρατοῦσε τὴν ἀνάσα του καὶ καρτεροῦσε. Κι' οἱ ἡγέτες τοῦ ἐλεύθερου κόσμου, ἡγέτες τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐσχολίαζανε: «Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ δμιλήσωμεν διὰ πολλὰ ἔθνη. Ὑπάρχει ὅμως ἕνα μικρὸν ἡρωϊκὸν ἔθνος πρὸς τὸ ὁποῖον οἱ σκέψεις μας στρέφονται σήμερον μὲ συμπάθειαν καὶ θαυμασμόν. Εἶναι ἡ γενναία Ἑλλὰς καὶ τὰ στρατεύματα της τὰ ὁποῖα ἀμύνονται σήμερον τοῦ πατρίου ἐδάφους, ἐναντίον τῆς τελευταίας Ἰταλικῆς ἐπιδρομῆς. Πρὸς αὐτοὺς στέλλομεν σήμερον ἀπὸ τὴν καρδιὰ τοῦ παλαιοῦ Λονδίνου, τὴν πιστὴν ὑποσχεσιν ὅτι μέσα εἰς ὅλας τὰς στενοχωρίας καὶ τὰς ἀγωνίας, θὰ κάμωμεν ὅ,τι ἠμποροῦμεν διὰ νὰ τοὺς βοηθήσωμεν εἰς τὸν ἀγῶνα των. Δὲν θὰ παύσωμεν οὐδὲ στιγμὴν νὰ κτυποῦμεν τὸν ἀτιμο ἐπιδρομέα μὲ διαρκῶς αὐξανομένην δύναμιν...».

Ὁ ἀγώνας ἐκεῖνος ἔληξεν. Ἡ Ἑλλάδα μαρτύρησε, πόνεσε, σφάδασε, ἀλλὰ ὁ ἀγώνας ἔληξε. Εὐνοϊκὰ γιὰ ὁλόκληρο τὸν ἐλεύθερο κόσμο. Καὶ στὸ αἴσιο αὐτὸ πέρας, ἡ Ἑλλάδα συνέβαλε μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις της, ἀνθρώπινες κι' ὑπεranθρώπινες.

Φέτος γιορτάζονται τὰ εἰκοσάχρονα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἀπὸ τὴ Γερμανικὴ κατοχή. Καὶ φέτος ἀκριβῶς, ὁ Ἑλληνισμὸς διέρχεται μιὰν ἄλλη κρίση. Ἕνα κομμάτι του δίνει ἕνα ἄλλο ἀγῶνα τιμῆς, ἀξιοπρέπειας, ἀκεραιότητας· καὶ ποὺ σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα ἡ Ἑλλάδα πρέπει νὰ συντρέξη καὶ νὰ συμπαρασταθῆ, τὸ κάνουν οἱ τέως καὶ νῦν σύμμαχοί της γιὰ νὰ τὴν βοηθήσουν στὸ ἔργο της; Γνωστὴ κι' ἀποδεδειγμένη ἡ ἐπαίσχυντη διαγωγή τους. Ὑποστηρίζουν ἠθικὰ κι' ἐμπρακτα τὸν ἐπιδρομέα. Ἕνα ἐπιδρομέα ποὺ ποτὲ δὲν τοὺς ἔτεινε χέρι βοήθειας στὶς κρίσιμες στιγμές. Ὑποστηρίζουν μιὰ χώρα ποὺ αἰῶνες τώρα κεῖται ἀρρωστημένη κι' ἄβουλη, χωρὶς καμμιὰ ἠθικὴ ὑπόσταση, καὶ χωρὶς καμμιὰ ποακτικὴ συμβολὴ στοὺς ἀνὰ καιροὺς ἀγῶνες τῆς ἀνθρωπότητας γιὰ ἐλευθεοία καὶ πρόοδο. Μ'ἂς χώρας ποὺ ἡ μόνη χρησιμότης της ἔγκειται στὴν γεωγραφικὴ της θέση ποὺ τῆς ἐπιτρέπει τὴν τυπικὴ ἀναγαίτιση μιᾶς δύναμης ποὺ ἀνέκαθεν ἐφόβιζε τοὺς συμμάχους της Δύσης. Ἂς σιγοντάρουν λοιπόν, οἱ σύμμαχοί. Ἂς μὴ ἀφήνουν τὰ μικοὰ ἔθνη νὰ τοὺς (illegible) μὲ τὰ ἰδιοτικά τους. ΟΧΙ. Ἂς ταχθοῦν κι' αὐτοὶ μιὰ φορά, παραμερίζοντας τὰ ἰδιοτικὰ ἐθνικά τους συμφέοντα, γιὰ τὸ στρατόπεδο τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς, τῆς ἐλευθερίας. Κι' ἂς ἀνυψώσουν οἱ ἴδιοι τὸ ΟΧΙ τῶν μικρῶν ἐθνῶν στὴν πεοιωπὴ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τους «πιστεύω». Γιατὶ οἱ μικροὶ δὲν μποροῦν αἰώνια νὰ παρασειρνιστίζουν τοὺς μεγάλους. Ὅταν τὰ παράδειγμα δὲν τοὺς νίνται βίωμα καὶ δὲν ἀνυψοῦν κανένα πάθημα ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς ἱστορίας, κάποτε παύουν νάναι πιὰ μεγάλοι. Γιατὶ στὶς ἱστοικὲς ἀναιετοπόσεις ἀνάμεσα στὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν κατοπίεση, στὴ δουλεία καὶ τὴν ἐλευθερία, τὰ παράστημα μιᾶς χώρας δὲν δὲ πολογίζεται, οὔτε μὲ τὸν οἰκονομικό, οὔτε καὶ μὲ τὸν ἐδαφικὸ της πλοῦτο ἀλλὰ οὔτε ἀκόμα καὶ μὲ τὴν πολεμικὴ της ὑπεροχή. Αὐτὸ μόνο (illegible) ἐκεῖνο ποὺ προσμετρᾶται εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προσπαθοῦν νὰ χαλκίσουν. Προσωπικὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προασπίζουν τὰ δίκαια τῶν λαῶν. Τὰ δίκαια αὐτὰ ποὺ ὑπογοοεύσανε τὸ Ἑλληνικὸ καὶ τὸ παγκόσμιο ΟΧΙ σὰν ἀφόβητα, ἀνυποχώρητα καὶ ἀδούλωτα τὸ Κυπριακὸ ΟΧΙ μποοῦν ἀπὸ στὴν ἀπειλὴ ἐναι στὴν τοα(illegible) Καὶ ἡ Ἱστορία δὲ λαθεύει. Μίλησε τότε. Θὰ μιλήση καὶ τώρα. Κι' ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ κοιμοῦνται στὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς της.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια όρόσημα

2/11/64

ΡΙΧΑΡΝΤ ΣΤΡΑΟΥΣ

Τῆς συνεργάτιδός μας δ. ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Μιὰ μουσικὴ πιὸ βαθειά, πιὸ δυνατή, ἴσως πιὸ κακιὰ καὶ πιὸ μυστηριώδη, μιὰ μουσικὴ ὑπεργερμανική, ἡ ὁποία εἰς τὸ θέσιμα τῆς γαλαινῆς καὶ ἡδυπαθοῦς θαλάσσης καὶ τῆς διαυγείας τοῦ οὐρανοῦ τῆς Μεσογείου, νὰ μὴ λιποψυχῇ, νὰ μὴ ὠχριᾷ, καὶ νὰ μὴ ἀμαυρώνεται». Αὐτὴ τὴ μουσικὴ ὠνειροπόλησε ὁ Νίτσε. Αὐτὴ ἡ μουσικὴ ἀποδίδεται στὸ Ρίχαρντ Στράους.

Ὁ μεγάλος μουσικὸς γεννήθηκε πρὶν ἑκατὸ ἀκριβῶς χρόνια, στὰ 1864. Σὲ μιὰ ἐποχὴ πολεμική, θύελλα, τραχειά. Ὁ Βίσμαρκ, τότε πρωθυπουργὸς τῆς Γερμανίας βρισκόταν θυελλώδους στὶς φανατισμένες του προσπάθειες νὰ ἑνώσῃ τὴ Γερμανία καὶ νὰ τὴν ἀναδείξῃ σὲ δύναμη Εὐρωπαϊκὴ πρώτου μεγέθους. Τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦσε ἦταν βίαια, ἀντιδραστικά, δικτατορικά. Δὲ δίσταζε μπροστὰ σὲ κανένα ἐμπόδιο· φτανει νὰ πετύχαινε στὴ δημιουργία τοῦ Γερμανικοῦ ὑπερ-κράτους, καὶ στὴν ἀνάδειξη τῆς Γερμανικῆς μάχης σὰν τῆς ἀνώτερης κι' ἀξιότερης ὅλων τῶν ἄλλων. Ἔτσι ὁ ἀκράτητος φανατισμένος ρατσισμὸς ποὺ θὰ ἔδινε στὸν αἰῶνα μας, στὸ ἀποκορύφωμά του, τὴν δικτατορία τοῦ Χιτλερικοῦ ὑστερισμοῦ, ἦταν ἤδη σὲ στάδιο προχωρημένο, ὅταν ὁ Στράους ἄρχισε νὰ δίνει τοὺς καρποὺς τῆς μουσικῆς του δημιουργίας. Φυσικό, λοιπόν, ἡ δημιουργία αὐτὴ νὰ ἔφερε χαραχτηριστικὴ σφραγίδα τῆς ἐποχῆς.

Τὴ σφραγίδα τοῦ ἀτομισμοῦ, τὴ σφραγίδα τοῦ σκληροῦ ἀκατάπαυστου ἀγῶνα γιὰ ἐπιβολή. Γιατὶ ἀπὸ τὰ μέσα κιόλας τοῦ περασμένου αἰῶνα εἶχε ἁπλώσει στὸν Εὐρωπαϊκὸ ὁρίζοντα σὰ μαῦρο χταπόδι, σκοτεινὴ κι' ἀπειλητική, ἡ ἰδέα τῆς δύναμης. Τῆς δύναμης ποὺναι μαχαῖρι δίστομο καὶ ποὺ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ διασπείρῃ πάντα καὶ παντοῦ ὅταν χρησιμοποιῆται ἐγωϊστικὰ καὶ ἰδιότελα τὴ διάσπαση, τὸν ἀνταγωνισμό, τὴ φθορά. Αὐτὴ ἡ λατρεία τῆς δύναμης εἶναι ποὺ ὡδήγησε καὶ τὴ Γερμανία στὴν ὁλέθρια περιπέτεια δυὸ πολέμων παγκόσμιων. Κι' αὐτὴ ἡ ἴδια πάλι ὅριζε τότε τὸ ἔργο τῶν μεγαλύτερων φιλοσοφικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν Γερμανικῶν μορφῶν: Σιοπενάουερ - Νίτσε - Βάγκνερ - Στράους. Ὅλοι ἐξυμνῆσαν τὸ ἄτομο. Καὶ πιὸ συγκεκριμένα καὶ ἰδιαίτερα, τὸν γόνο τῆς Γερμανικῆς φυλῆς ποὺ θὰ ἐπιβαλλόταν καὶ θὰ κυρίευε τὸ παγκόσμιο.

Ἰδιαίτερα γι' αὐτὸ τὸ ρατσισμὸ κατηγορήθηκε ὁ Βάγκνερ, τοῦ ὁποίου συχνὰ λέγεται, ὁ Στράους δὲν ἦταν παρὰ ὁ συνεχιστής. Στὸ Βαγκνερικὸ ὅμως ἔργο ἀνταμώνουμε συχνὰ κορφὲς πνευματικὲς τόσο ψηλὲς ποὺ δίκαια λέμε: Πιθανὸν ὁ Βάγκνερ ἐνσυνείδητα νὰ προσπάθησε νὰ μετουσιώσῃ στὴ μουσική του τὸ πνεῦμα αὐτὸ τοῦ χωριστικοῦ ἀτομικισμοῦ, ἢ καὶ τοῦ ὑπεργερμανισμοῦ. Ἀσυνείδητα ὅμως μέσα ἀπ' τὴν ἀλχημεία τῆς καλλιτεχνικῆς σύλληψης, ἄφησε ν' ἀνθήσει μέσ' ἀπὸ τὸ ἔργο του, ἕνα ἄλλο λουλούδι πιὸ ἀκριβό, πιὸ ἀληθινό, πιὸ παγκόσμιο: Τὸ πνεῦμα, ἡ ψυχή. Εἶναι κεῖνα ποὺ δεσπόζουν καὶ καθορίζουν ὅλες τὶς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις, στὸ μῦδο ἢ στὴν πράξη. Ὁ Στράους συνέχισε τὸ Βαγκνερικὸ ἔργο ὑπαγορευόμενος ἀπὸ τὸ ἴδιο πνεῦμα. Ὅμως δὲν κατάφερε νὰ κυριέψει τὰ ὕψη ποὺ ὁ Βάγκνερ μᾶς προσφέρει στὸ δικό του ἔργο. Αὐτὸ βέβαια δὲ μειώνει τὴν ἀξία τῆς προσφορᾶς τοῦ νεώτερου αὐτοῦ συνθέτη, τῆς ὁποίας θὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ πολὺ σύντομη ἀξιολόγηση.

Τὸ ἔργο τοῦ Ρίχαρντ Στράους διαιρεῖται σὲ τρία κύρια μέρη: Τραγούδι, συμφωνικὸ ποίημα, ὄπερα. Τὰ τραγούδια του, πότε ἐπαναστατικά, πότε μελαγχολικὰ καὶ λυρικά, πάντα γιομάτα πλούσιο χρῶμα καὶ μελωδία, προδιαγράφουν τὶς ὀπερατικές του συνθέσεις ποὺ εἶναι καὶ τὰ πιὸ ὥριμα του ἔργα.

Τὰ Συμφωνικά του ποιήματα καλύπτουν ἕνα πλοῦτο καὶ μιὰ ποικιλία θεμάτων ἀντάξιων ἐκείνων τοῦ Φράνζ Λίστ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Στράους πολλὰ πῆρε καὶ πολλὰ χρησιμοποίησε: «Ὁ θάνατος τοῦ "Ηρωα», «Μάκβεθ», «Ἀστεῖες Φόρσες», «Δὸν Ζουάν». «Θάνατος καὶ Μεταμόρφωση», «Ζαρατούστρα». Ἔργα δεξιοτεχνικά, ἐπιβλητικά, μεγαλόπνοα. Τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τῆς αἰώνιας ἀναζήτησης τοῦ ἀνθρώπου μέσα ἀπὸ τὸν φαῦλο κύκλο τῆς ἡδονῆς, τοῦ πάθους, τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τῆς φιλοσοφίας, τῆς γνώσης, καὶ τοῦ ἀγνοῦ ἀνιδιότελου ἔρωτα, διαγράφονται κι' ἀναπτύσσονται μὲ γραμμὲς ἁδρές, ὑποβλητικές, ἀκολουθώντας μιὰ μορφικὴ ἐξέλιξη παρόμοια μ' ἐκείνη τῆς σονάτας καὶ μ' ἕνα εἰκονικότατο, ἀντικειμενικὸ ρωμαντισμό, ποὺ κάποτε ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ παραβιάζει τὶς καθιερωμένες ἀντιλήψεις περὶ «καλοῦ μουσικοῦ γούστου».

Ἔγραψε τὸν «Δὸν Ζουάν», στὰ εἰκοσιπέντε του. Ἀπέθη πραγματικὸ ἀριστούργημα. Οἱ περιπέτειες, οἱ θρίαμβοι, ἡ δόξα κι' ἡ ἀπογοήτευση τοῦ ἥρωα - ἀναζητητῆ, τοῦ ἰδεαλιστῆ - ἐρευνητῆ, ποὺ νοιώθει ὕστερα ἀπὸ κάθε περιπέτεια, τὴ γέψη τῆς ζωῆς νὰ γίνεται στυφή, πικρὴ κι' ἀνούσια, δίνεται μ' ἕνα τρόπο ὑποβλητικό, πειστικό. Καὶ ἡ τελικὴ του ἠθικὴ κατάπτωση, ἡ ὁποία τὸν ἀφήνει ἄβουλο πιὰ κι' ἀδύναμο ψυχικὰ ἰουρέλι δίχως ἐλπίδα κ' ἰδανικὰ ἀ παραδοθῆ ἑκούσια στὴν κόψη ἑπάνω ἑνὸς σπαθιοῦ ἐχθρικοῦ, εἶναι τὸ χαραχτηριστικὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ἀπαισιόδοξου ρωμαντισμοῦ ποὺ συνώδεψε τὸν Στράους σὲ ἀρκετὰ του ἔργα.

Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ τοῦ τὰ ἔργα ὅμως, ἀσχολοῦνται μὲ θέματα πιὸ βαθειά, πιὸ φιλοσοφικά. Ὅπως τὸ συμφωνικὸ πάλι ποίημα «Ἔτσι ἐλάλησε ὁ Ζαρατούστρα», ποὺναι βασισμένο πάνω στὸ γνωστὸ ἔργο τοῦ Νίτσε. Ἐδῶ προσπάθησε ὁ συνθέτης, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος, νὰ δημιουργήση μουσικὲς διαθέσεις ἀνάλογες στὸ πνεῦμα μὲ τὸ φιλοσοφικὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου τοῦ Νίτσε. Ὁ Δὸν Ζουὰν ἐδῶ παίρνει ὑπόσταση πιὸ πλατειά, πιὸ πνευματική. Τὴν ὑπόσταση τοῦ αἰῶνιου, ἀνθρώπου - ἐρευνητῆ ποὺ ὅλα τὰ γεύεται, κι' ὅλα τὰ δοκιμάζει, κι' ὅλα τὰ κρίνει, τὰ ζυγίζει, τὰ κατακρίνει καὶ πουθενὰ δὲ σταματᾶ, σὲ τίποτα δὲν πιστεύει καὶ σὲ κανένα συμπέρασμα δὲν καταλήγει. Μέχρι ποὺ ὁ θάνατος πάλι τὸν τυλίγει κι' αὐτὸ μέσα στὸ πέπλο τοῦ ἀξεδιάλυτου μυστηρίου του, ἀφήνοντας πίσω μονάχα σὰν ὁρόσημα γι' αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὶς ἀμφιβολίες, τὶς τύψεις, τὴν ὀδύνη, τὸν μόχθο καὶ τὰ λιγοστά, ἀραιὰ τοῦ κατορθώματα. Καὶ προπάντων τὸν ἕνα, τὸν τεράστιο ἄθλο του, τὸν πόθο καὶ τὴν ἔφεση γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ Ἑνός, τοῦ Μοναδικοῦ, τοῦ τέλειου, μελλοντικοῦ Ὑπεράνθρώπου. Πιὸ μεταφυσικὸ καὶ πιὸ γιομάτο ἀπὸ ὑπερβατικὰ πνευματικὰ μηνύματα εἶναι τὸ συμφωνικό του ποίημα «Θάνατος καὶ Μεταμόρφωση». Κι' ἐδῶ πάλι ἡ ἴδια ἐξαντλητικὴ πορεία καὶ ἀναζήτηση. Τώρα ὅμως ἀναδρομικά, μέσα ἀπὸ τὴν ἀγχώδη ἀναπόληση ἑνὸς ἐτοιμοθάνατου. Καὶ τὸ νῆμα τώρα δὲ σπάζει ἐκεῖ ποὺ μένει τὸ κουφάρι ἄψυχο γῆ γερμένη στὴν ἄλλη γῆς ἀπάνω. Μιὰ συνέχεια, μιὰ ἀλλαγή, μιὰ μεταμόρφωση τῶν ὄσων ἡ ψυχή, ὁ ἐπισκέπτης αὐτὸς στὸ σκήνωμα τοῦ σώματος, εἶδε κι' ἄκουσε κι' ἔπραξε κι' ἔμαθε, συντελεῖται σὲ κάποπια πεδία ἄγνωστα, μυστικὰ καὶ μακρυνὰ γιὰ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ. Μιὰ μεταμόρφωση ὕπαρξης, κατάστασης, αἰσθήματος, γνώσης, πράξης. Μιὰ μεταφορὰ ὅλων αὐτῶν τῶν ἐκδηλώσεων ποὺ ὀνομάζουμαι «ὕπαρξη» σὲ ἕνα πεδίο ἄλλο, διαφορετικὸ κι' ἄγνωστο.

Στὴ «Ζωὴ Ἑνὸς "Ηρωα» περιγράφει τοὺς στωϊκοὺς ἀγῶνες τοῦ καλλιτέχνη ἢ τοῦ ὁποιουδήποτε πνευματικοῦ ἀνθρώπου νὰ μετουσιώση τὰ βιώματά του καὶ κάνοντας τα τέχνη ἢ μήνυμα νὰ τὰ δώση ζωντανὴ προσφορὰ στὴ γενιὰ τῆς ἐποχῆς του. ἀψηφώντας τὴ μικρότητα καὶ τὴ μικροψυχία τῶν συγκαιρινῶν του.

Στὶς ὄπερες του προέχει τὸ δραματικὸ στοιχεῖο. Ἔνοσαμε τὴν «Ἀραμπέλλα», τὴν «Ἠλέκτρα», τὸν «Ἱππόλυτο μὲ τὸ Ρόδον» κ.ἄ. Ἡ φωνὴ στὸ ὀπερατικό του ἔργο κατέχει θέση ἐξέχουσα. Οἱ ἐνορχηστρώσεις του εἶναι πλούσιες μέχρι πολυτέλειας. Οἱ μελωδίες του ἄφθονες, ποικίλες, ποιοτότυπες. Παρ' ὅλον δὲ ποὺ ἡ ὄπερα στὸ μουσικὸ ἔργο τοῦ Στράους δὲν ἔνει τὶς τιτάνιες συμβολικὲς διαστάσεις ποὺ δίνει ὁ Βάγκνερ στὰ δικά του μουσικοδράματα. ἀποτελεῖ μ' ὅλα αὐτὰ τὸ πιὸ ὁλοκληρωμένο, τὸ πιὸ μεστὸ κατόρθωμα τοῦ συνθέτη.

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ρίχαρντ Στράους τέλειωσε μιὰ ἐποχή, ἡ ἐποχὴ τῆς ὁποίας ὁ συνθέτης στάθηκε ὁ τελευταῖος νεο - ρωμαντικὸς ἀπόστολος καὶ ὁ ἐνδιάμεσος προδρομικὸς κοῖκος ποὺ θὰ ὁδηγοῦσε στὴν περίοδο τοῦ νεο-κλασικισμοῦ τῆς δικῆς μας ἐποχῆς.

Ὁ Στράους, σὰν πρόδρομος μιᾶς νέας ἐποχῆς καὶ μιᾶς νέας σχολῆς, συγκέντρωσε πολλὲς ἀντιφατικὲς κρίσεις γύρω ἀπὸ τὴ μουσικὴ προσφορά του. Ὅπως τονίσαμε καὶ στὴν ἀρχή, πολλοὶ τὸν ἐρμηνεύουνε σὰ διαλαλητῆ τοῦ ἀτομισμοῦ, τῆς δύναμης, τοῦ Γερμανικοῦ ρατσισμοῦ. Ἴσως δικαιολογημένα. Ἴσως ὄχι. Εἶναι φυσικὸ οἱ παράφωνες, πρωτότυπες συγχορδίες του, καθὼς κι' οἱ τολμηρὲς κι' ἠχηρές του ἐνορχηστρώσεις νὰ ἐπιδροῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ νὰ τὴν ὁδηγοῦν σὲ πράξεις ἐπαναστατικὲς ποὺ ἀποζητοῦν τὴν κατάργηση καὶ τὴν καταπολέμηση τῶν καθιερωμένων καὶ τῶν συμβατικῶν. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου ἀπαιτοῦσε κι' ἡ ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς.

Παρ' ὅλα ὅμως αὐτά, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ξεχνοῦμε πὼς ἡ ἐπίδραση τῆς μουσικῆς εἶναι πάντα ἀδιάσπαστα συνδεμένη μὲ τὸ ἀτομικὸ ὑποκειμενικὸ ἐπίπεδο ἀντίληψης, διαίσθησης καὶ ἱκανότητας ἀφομοίωσης τοῦ μηνύματος ποὺ κρύβεται ἀπὸ τοὺς μουσικοὺς ἦχους.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Χτές, σήμερα, αὔριο...

2/11/64

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

Καινούργιος ἄνεμος στὸ ΡΙΚ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ Μ.Λ.Σ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἡ Κύπρος βρίσκεται σήμερα στὰ πρόθυρα μεγάλων καὶ ἀποφασιστικῶν ἐξελίξεων, οἱ ὁποῖες πρόκειται νὰ ὑπαγορεύσουν καὶ νὰ καθορίσουν μόνιμα πιὰ τὴν μελλοντικὴ ἐθνικὴ της ὑπόσταση. Γεγονὸς ἀπόλυτα ἐναρμονισμένο ἄλλωστε μὲ τὰ καινούργια μεταβατικὰ ρεύματα ἀναπροσαρμογῆς σὲ πολλοὺς διεθνεῖς τομεῖς. Χώρες ἀπελευθερώνονται, κράτη ὁμοσπονδοποιοῦνται, κυβερνήσεις ἀνασυγκροτοῦνται, στάσεις, κινήματα, πραξικοπήματα, μικροπόλεμοι. Ἕνας λαίλαπας ποὺ σαρώνει τὶς γωνιὲς τοῦ πλανήτη μας μὲ ἀκατάπαυστες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς μεταρρυθμίσεις. Ἀλλαγὲς ἄλλωστε πολὺ εὐνόητες μέσα στὰ καθολικὰ πλαίσια τῆς σύγχρονης παγκόσμιας μετάβασης σὲ μιὰ νέα ἐποχὴ τῆς ὁποίας τὰ ὁρόσημα ὁ ἀρκῶς μετατίθενται καὶ ἀναμορφώνονται. Σ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἐποχή, στὴν ὁποία συντελεῖται μὲ διαρκῶς αὐξανόμενο ρυθμὸ ἡ ἀλλαγὴ τῆς ὄψης τοῦ κόσμου, μὲ ὅλα τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά της, κανένα κράτος ἢ κρατίδιον, καμμιὰ χώρα καὶ κανένας λαὸς δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀμέτοχος κι' ἀνεπηρέαστος. Ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ τὸν παρασύρῃ ὁ στρόβιλος τῆς ἀλλαγῆς, τῆς ἐξέλιξης.

Τὸ ἴδιο καὶ ἡ Κύπρος δὲν μποροῦσε νὰ μείνῃ ἀμέτοχη. Ἡ τελευταία δεκαετία περίπου κατέγραψε στὶς δέλτους τῆς μακρᾶς ἱστορίας της μιὰν ἀξιόλογη σελίδα πυκνῶν ἀγώνων, θυσιῶν, ὁλοκληρώσεων. Καὶ σήμερα ἀκόμα τὸ νεοσύστατο Κυπριακὸ κράτος συγκλονίζεται ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνταρσία ἡ ὁποία θέτει σὲ δοκιμασία ἠθικὲς ἀξίες παγκόσμιας σημασίας καὶ κλάσεως.

Στὶς κρίσιμες δὲ ὧρες λάθε λαοῦ ὑπάρχουν πάντα ὁρισμένες ἐκδηλώσεις οἱ ὁποῖες ἔχουν ὕψιστην ἀποστολὴν καὶ καθῆκον. Ἀπὸ τὶς πρῶτες δὲ καὶ σημαντικώτερες ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις, εἶναι καὶ τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας τὰ ὁποῖα ὄχι μόνο φέρνουν σὲ ἐπαφὴ τὴν ἐπίσημη πλευρὰ μὲ τὶς πλατειὲς μᾶζες, ἀλλὰ καὶ διαμορφώνουν καὶ διαφωτίζουν τὴν λαϊκὴ κοινὴ γνώμη. Μὲ λίγα λόγια, ἡ ἐφημερίδα καὶ τὸ ραδιόφωνο. Μὲ τὶς Κυπριακὲς ἐφημερίδες δὲ θ' ἀσχοληθοῦμε. Ὁ ρόλος ποὺ παίζουν στὴν ὕπαρξη καὶ τὴ σκέψη ἑνὸς λαοῦ εἶναι ὡς γνωστὸν τεράστιος κι' ἀνυπολόγιστος. Οἱ κατευθύνσεις καὶ ἡ πολιτικὴ τους τοποθέτηση εἶναι ἄλλωστε στοιχεῖα ἔκδηλο καὶ εὐδιάκριτα. Γιὰ τὸ Κυπριακὸ ραδιόφωνο ὅμως θέλουμε νὰ ποῦμε λίγα λόγια ἐν ὄψει τῶν ἀμενομένων ἐξελίξεων.

Τὸ ραδιόφωνο στὴν Κύπρο δὲν ἔχει πολλὰ χρόνια ζωῆς. Ἱδρύθηκε στὰ 1952—53 ἀπὸ τὴν τότε Ἀγγλικὴ ἀποικιακὴ Κυβέρνηση, μὲ κύριο σκοπὸ τὴν πολιτικὴ προπαγάνδα καὶ τὴν προβολὴ τῆς γραμμῆς τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Ὁσοδήποτε δὲ μεθοδικὴ καὶ ἂν ἦτο ἡ διοικητικὴ τακτικὴ ποὺ ἠκολουθεῖτο εἰς τὸ Ἵδρυμα, ἦταν φυσικὸ ἀρκετὲς προσπάθειες ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ μιὰ «καλὴ ραδιοφωνία», νὰ τοποθετοῦνται σὲ δεύτερο πλάνο, ἀφοῦ σὰν πρῶτο σκοπὸ ἡ Ραδιοφωνικὴ Ὑπηρεσία εἶχε τὴν παγίωση τῆς ξένης διακυβέρνησης, καὶ ἀργότερα, μέσα στὸν ἀγῶνα, τὴν διοχέτευση τῆς Ἀγγλικῆς προπαγάνδας.

Ἡ Κυπριακὴ λοιπὸν Κυβέρνηση, ὅταν παρελάμβανε τὸ Κυπριακὸ ραδιόφωνο, μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἀγῶνα, ἀνελάμβανε καὶ ἕνα ἔργο συνδεδεμένο μὲ τὴν ἐχθρότητα καὶ τὴν προκατάληψη τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, καὶ γιομᾶτο ἀπὸ δυσγέρειες καὶ ἀνεπιθύμητα κατάλοιπα τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐξομαλυνθοῦν. Συνάμα δὲ ἐπεφορτίζετο μὲ τὴν εὐθύνην νὰ ἄρῃ τὸν παλαιὸν αὐτὸν ὀργανισμὸν στὸ ὕψος τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀποστολῆς ποὺ ὑπαγορεύετο ἀπὸ τὸ νέο μεταπολιτευμένο καθεστώς. Ἔργον δύσκολον, ἐπίπονον ποὺ χρειαζόταν χρόνια μακρᾶς κι' ἐπίμονης προσπάθειας γιὰ νὰ φτάσῃ στὸν στόχο του καὶ νὰ στεφθῇ ἀπὸ ἐπιτυχία.

Σήμερα μόλις ἔχει συμπλήσει κλείσει μιὰ πενταετία ἀπὸ τότε ποὺ τὸ Ραδιοφωνικὸ Ἵδρυμα πῆρε τὸ βάπτισμα τῆς ἀνεξαρτησίας του. Καί, ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ σκληραὶ δοκιμαστικαὶ συνθῆκαι ποὺ διέπουν τώρα τὴν Κυπριακὴ κοινωνία, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἢ καὶ σὰν ἀποτέλεσμα τοῦ πρώτου, λόγω κάποιας ἔφεσης πρὸς βελτίωσιν καὶ ἀναζωογόνησιν τοῦ ὀργανισμοῦ, παρατηρεῖται τελευταία μιὰ κίνηση κι' ἕνα ρεῦμα ἀνανέωσης ἐμψυχωτικὸ καὶ πολλὰ ὑποσχόμενο.

Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα οἱ σχέσεις τοῦ ΡΙΚ μὲ τὸ Ἐθνικὸ Ἵδρυμα Ραδιοφωνίας τῆς Ἑλλάδος. Παλαιότερα τὸ ΕΙΡ εἶχε σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἀποστείλει μαγνητοφωνημένες ταινίες ποικίλου περιεχομένου στὸ ΡΙΚ. Τελευταῖα ὅμως ὄχι μόνο ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν

τῶν τοπίων ἔγινε ποικιλότερη καὶ τὸ ὑλικὸν τῶν ἠχογραφημένων προγραμμάτων ποικιλώτερον καὶ πιὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ οἱ σχέσεις τῶν δύο ὀργανισμῶν γίνονται διαρκῶς στενώτεραι χάρις σὲ ὁρισμένες ἐπαφὲς καὶ ἀνταλλαγὲς ἐπισκέψεων. Ἔτσι πολλοὶ ἀνώτεροι λειτουργοὶ τοῦ ΡΙΚ ὡς ὁρισμένα μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς καὶ ὁ Διοικητικὸς Γραμματεὺς εἶχαν πρόσφατα ἐκτελέσει ἐπισκέψεις στὸ ΕΙΡ, μὲ σκοπὸν τὴν περαιτέρω προώθηση τῆς συνεργασίας τῶν δυὸ Ἱδρυμάτων. Εἰς ἀνταπόδοσιν δὲ ὁ ἴδιος ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς τοῦ ΕΙΡ, ὁ κ. Ἀναστάσιος Πεπονῆς ἐπεσκέφθη πρὸ λίγες μέρες τὸ ΡΙΚ γιὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς προκαταρκτικῆς γνωριμίας τοῦ Κυπριακοῦ Ραδιοσταθμοῦ. Δευτέραν μεγαλυτέραν ἐπίσκεψιν θὰ πραγματοποιήσῃ τὸν προσεχῆ Δεκέμβριον.

Παρ' ὅλον ὅμως τὸ συντομώτατον τῆς πρώτης αὐτῆς ἐπαφῆς τοῦ κ. Πεπονῆ μετὰ τοῦ Κυπριακοῦ ραδιοφωνικοῦ κόσμου, πολλὲς ὑποσχέσεις καὶ πολλὲς ἐλπίδες διαφαίνονται γιὰ τὸ προσεχὲς μέλλον. Ἤδη μερικὲς ἀπ' αὐτὲς τὶς ὑποσχέσεις βρίσκονται στὴν ὁδὸν τῆς πραγματοποίησης. Τὸ Ἑλληνικὸ Τμῆμα τοῦ Ἱδρύματος παραλαμβάνει διαρκῶς νέο ὑλικὸ ἠχογραφημένων προγραμμάτων ὑψηλοῦ αἰσθητικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου. Εἰς δὲ τὸ Μουσικὸ Τμῆμα ἀναμένονται ἐπίσης καινούργια ἠχογραφημένα μουσικὰ προγράμματα τὰ ὁποῖα θὰ φτάσουν στὸ Τμῆμα σὲ μιὰν ἐποχὴ πολὺ ταιριαστὴ καὶ κατάλληλη, ἀφοῦ τὸ ὅλον Τμῆμα τῶν Μουσικῶν προγραμμάτων ἀνασυγκροτεῖται καὶ ἀνασχηματίζεται μὲ τὴν ἐπικειμένην γενικὴν ἀναδιοργάνωσιν.

Ἡ Κύπρος ἐξ ἄλλου, δὲν ὑστέρησε σὲ προθυμία νὰ προσφέρῃ καὶ αὐτή, μὲ τὴ σειρά της, καὶ μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἐντεινομένων αὐτῶν συναλλαγῶν ἠχογραφημένα δείγματα ἀπὸ τὸν μουσικὸ λαογραφικὸ της πλοῦτο. Οἱ καινούργιες λοιπὸν ζυμώσεις γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλλαδικὴ καὶ τὴν Κυπριακὴ ραδιοφωνία διανοίγουν προοπτικὲς πολὺ εὐχάριστες, γιὰ τὸ Κυπριακὸ κυρίως ἀκροατήριο, ποὺ εἶναι καὶ τὸ πιὸ ἄμεσα ἐνδιαφερόμενο κι' ἐπηρεαζόμενο.

Ἀλλὰ καὶ μέσα στοὺς ἰδίους τοὺς κόλπους τοῦ ΡΙΚ παρατηρεῖται τελευταῖα μιὰ τάση ἀναζωογόνησης τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ὑπαλλήλων σχετικὰ μὲ τὶς διάφορες πλευρὲς τῆς βουλειᾶς ποὺ διεξάγεται στὸ Ἵδρυμα. Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα καθὼς καὶ μὲ πρόθεση τὴν καλλιέργεια μεγαλύτερης κατανόησης καὶ συνεργασίας μεταξὺ τῶν διαφόρων τμημάτων διοργανώνονται δυὸ φορὲς τὴ ἑβδομάδα διαλέξεις μὲ μορφὴν εἰσηγητικήν, ἀπὸ διάφορους ἀνώτερους λειτουργούς, σχετικὰ μὲ τὰ προγράμματα, τὴν ἀρχιτεκτονική, τὶς ἐλλείψεις, τὶς κατευθύνσεις τους καὶ τὴν γενικὴ λειτουργία τους. Ἡ εἰσήγηση ἀκολουθεῖται ἀπὸ γενικὴν συζήτησιν μεταξὺ τῶν παρισταμένων.

Η ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Δὲν θἄπρεπε τέλος νὰ παραλείψουμε νὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὴν Τηλεοπτικὴν Ὑπηρεσίαν ποὺ βρίσκεται τώρα ὑπὸ ἐλπίσωσιν, καὶ ποὺ σύντομα θὰ παράσχῃ μὲ τοὺς ἐνισχυμένους πομποὺς της, τὴν εὐκαιρία σὲ ὅλους τοὺς Κυπρίους νὰ παρακολουθοῦν τὰ προγράμματα τῆς Τηλεόρασης καθαρὰ πιὰ κι' ἀπηλλαγμένα ἀπὸ παράσιτα ἢ ὁποιεσδήποτε ἄλλες ἀνεπιθύμητες παρεμβολὲς καὶ ἐμπόδια, καὶ ἀνανεωμένα μὲ περισσότερες ζωντανὲς ἐκπομπές.

Αὐτὰ λοιπὸν συμβαίνουν τελευταῖα στὸ Κυπριακὸ Ραδιόφωνο. Ὁ καινούργιος ἐποικοδομητικὸς ἄνεμος ποὺ ἄρχισε νὰ φυσᾷ στὸ ΡΙΚ πρέπει λοιπὸν νἄναι μαντατοφόρος μιᾶς νέας ἐποχῆς νέων προσανατολισμῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν καὶ καινούργιων ἀναδιπλώσεων στοὺς πνευματικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς τομεῖς στὴν Κύπρο. Μικρὴ χώρα ἡ Κύπρος. Μεγάλα βάσανα καὶ μεγάλα προβλήματα ἀντιμετώπισε καὶ ἀντιμετωπίζει. Ἂς ἐλπίσουμε πὼς σύντομα θὰ δώσῃ σ"σιαν λύσιν στὰ προβλήματα της καὶ ἑνωμένη κι' εἰρηνευμένη θὰ τραβήξῃ τὸ δρόμο της στὶς πλατειὲς λεωφόρους τῆς εὐημερίας καὶ τῆς προόδου.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΜΙΧΑΗΛ ΑΓΓΕΛΟΣ

«Μιχαὴλ ἢ θνητός, Ἄγγελος θεῖος».—ΑΡΙΟΣΤΟ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Τετρακόσια χρόνια ἔχουν περάσει ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου Μπουοναρότι. Τέσσερις ὁλόκληροι αἰῶνες ποὺ εἶδαν στὸ κύλημα τους τὴν ἐξωτερικὴ καὶ τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ νὰ μεταμορφώνεται καὶ νὰ ἀνασυγκροτεῖται ἀπὸ τὰ γυμνά, αἰχμηρὰ βάθρα τῆς Ἀναγέννησης, μέχρι τὸ σύγχρονο μας τελειοποιούμενο οἰκοδόμημα. Κι' ὅμως μέσα σ' αὐτὴ τὴν τεράστια περίοδο τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ποτὲ δὲν ξεχάστηκαν, δὲν παραμερίστηκαν δὲν ἀγνοήθηκαν. Γιατὶ ἡ φυσιογνωμία του κι' ἡ καλλιτεχνική του προσφορὰ σκίσαν τὸν ὁρίζοντα τῆς Τέχνης, σὰν φωτεινὰ μετέωρα καὶ τὸν γιόμισαν φλόγες καὶ πυρσοὺς καὶ ἀστραπὲς γιγάντιες, τιτάνιες, ἡμιθεϊκές.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Μπουοναρότι ἀνῆκε στὸ δυναμικὸ ἐκεῖνο ρεῦμα τῆς Ἀναγέννησης ποὺ δημιούργησε τὴν ἰταλικὴ ζωγραφικὴ σχολή, στὴν ὁποίαν ἔλαμψαν ὀνόματα-σύμβολα: Λεονάρντο ντὰ Βίντσι, Ραφαὴλος, Τιτιάνος, Τιντορέττο, Μποντιτσιέλλι. Γεννήθηκε στὰ 1475 στὸ Καπρέζε, κοντὰ στὴ Φλωρεντία. Παρ' ὅλο δὲ ποὺ ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του μοιράστηκαν ἀνάμεσα στὴ Φλωρεντία καὶ τὴ Ρώμη, ἡ κληρονομιά του κατατάσσεται στὴ «Φλωρεντινὴ Σχολή».

Ἡ καλλιτεχνικὴ σταδιοδρομία τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἄρχισε νωρίς, ἀπὸ τὴν τρυφερὴ ἐφηβικὴ ἡλικία. Πρωτομαθήτευσε στὸν ζωγράφο Γκιρλαντάϊο, καὶ ἀργότερα στὸν γλύπτη Μπαρτόλντο ντὶ Τζιοβάννι. Ἔτσι ἀπὸ τὸ ξεκίνημα του κιόλας ὁ δρόμος του χαράκτηκε διπλός. Καὶ ἀργότερα ἀκόμα στοὺς θριάμβους τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς ἐπρόκειτο νὰ προσθέση λαμπρὴ ἐπίδοση στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ στὴν ποίηση. Ὁ ἴδιος ὅμως πρατιμοῦσε πάντα νὰ προσυπογράφῃ τὰ ἔργα του σὰν «Μιχαὴλ Ἄγγελος γλύπτης». Καὶ πραγματικά, ὁλόκληρο τὸ πολύπλευρο καλλιτεχνικὸ δημιούργημα τοῦ τιτάνα αὐτοῦ τῆς ἰταλικῆς Ἀνάστασης διακρίνεται ἀπὸ τὶς βαρειὲς ἐπιβλητικὲς γραμμὲς κι' ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴ τομὴ ποὺ χαρακτηρίζει τὴ γλυπτικὴ τέχνη. Τὸ μεγαλεπήβολο, τὸ γιγαντιαῖο, τὸ ἐπιβλητικὸ ρυθμίζει τὴν ἔκφραση σὲ ὅλα του τὰ ἔργα. Δυὸ κύριες τάσεις ἐχαρακτήριζαν τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀνανέωση τῆς Ἀναγέννησης. Ἡ τάση τῆς ἐπιστροφῆς στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα, μὲ τὰ ἀνθρωπιστικά, ἠρωϊκὰ της ἰδεώδη, καὶ ἡ ἠθικὴ μεταρρύθμιση τὴν ὁποίαν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἄρχισε τότε νὰ προβάλλη μέσω τῶν πρωτοπόρων ἐκπροσώπων της. Αὐτές, λοιπόν, τὶς δυὸ πτυχὲς βρίσκουμε ἔντονες, συνοψισμένες καὶ συγχωνευμένες σ' ὁλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Τὰ γλυπτά του εἶναι ἕνας θριαμβευτικὸς παιᾶνας στὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα ποὺ λάτρευε, τὸ σωματικὸ κάλλος καὶ τὴν φυσικὴ ἁρμονία. Τὰ γιγάντια ἀγάλματα τοῦ «Δαυΐδ» καὶ τοῦ «Μωϋσῆ» ποὺ κοσμοῦν τὴν Φλωρεντία καὶ τὴ Ρώμη μοιάζουν μὲ ἡμιθεϊκοὺς μαρμαρανθρώπους ποὺ κυτάζουν ὀργισμένα τὶς πολιτεῖες καὶ τὰ πλήθη τῆς ἐποχῆς τους, καὶ συνάμα φιλοσοφοῦν ἐπάνω στὴν ἀνθρώπινη μοῖρα. Καὶ στοὺς διάφορους «Θρήνους» του, συμπυκνωμένη ἡ ἀνθρώπινη ὀδύνη ἐναλλάσσεται σ' ἕνα λεπτότατο παιχνίδισμα μὲ τὴν ἐγκαρτέρηση, δημιουργῶντας ἔτσι τὸ μυστήριο τῆς φθορᾶς καὶ τῆς λύτρωσης, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Καφτὰ τὰ προβλήματα προβάλλουν τὴν ἀγωνιώδη τους ἔκφραση μέσα ἀπὸ τὶς βαρειὲς πτυχὲς τῶν βιβλικῶν του μορφῶν, ποὺ πότε μοιάζουν θεὸς Ὀλύμπιος, πότε εἰδωλολατρικὲς θεότητες, καὶ πότε ἠρωϊκοί, μαχητικοὶ ἐκκλησιαστικοὶ πατριάρχες.

Τὰ ἴδια αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γλυπτικῆς τέχνης προβάλλουν ἔντονα καὶ στὰ ὑπόλοιπα ἔργα τοῦ καλλιτέχνη: «Μεθυσμένος Βάκχος», «Κοιμώμενος Ἔρωτας», «Ταφή», «Ὅραμα τοῦ Παύλου», «Σταύρωση τοῦ Πέτρου». Πιὸ ἔντονα ὅμως καὶ πιὸ εὐδιάκριτα ξεχωρίζουν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γλυπτικῆς τέχνης στὶς τοιχογραφίες του, κι' ἰδιαίτερα σ' αὐτὲς τοῦ παρεκκλησίου τῆς Σιξτίνας. Τὸ ἔργο αὐτὸ ποὺ ἀπησχόλησε τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελο γιὰ τέσσερα ὁλόκληρα χρόνια τὸν ἀπορρόφησε τόσο ὁλοκληρωτικὰ ποὺ κάθε μόριο τῶν δυνάμεων του συγκεντρώθηκε καὶ σπαταλήθηκε γιὰ τὸν ἀποκλειστικὸ αὐτὸ σκοπό. Καὶ γιὰ νὰ φέρη σὲ πέρας τὴν ἀποστολή του αὐτή, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀποσύρθηκε, ἀφοσιώθηκε ὁλοκληρωτικὰ σ' αὐτὸ τὸ ἔργο. Ἀποτραβήχτηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ξέγραψε ὅλα τὰ κοινά, μιχρὰ προβλήματα ποὺ βασανίζουν τὴν προσοχὴ τοῦ καλλιτέχνη ἀπὸ τὸ ἔργο του. Ἀποσύρθηκε στὸν κόσμο μέσα τῆς δημιουργίας, τῆς ἀγωνίας, τῆς ἔξαρσης, τῆς ἔκστασης. Ἦταν φορὲς ποὺ νόμιζε, ὅτι λιγόστευε, ὅτι χάνονταν τὸ φῶς του. Ὥρες, μέρες ξαπλωμένος ψηλά, κοντὰ στὴν ὀροφή, ξαναδημιουργοῦσε τὸν ἄνθρωπο, τὸν κόσμο, τὸ σύμπαν, μέσα ἀπὸ τὸ παρακεύμενο μυαλό του, μέσα ἀπὸ τὴν φλεγομενη ψυχή του. Καὶ ξόδευε κάθε ἀπόθεμα διαίσθησης καὶ φαντασίας καὶ δύναμης γιὰ νὰ δώση χρῶμα καὶ φῶς καὶ ρυθμὸ καὶ εἰρμὸ στὸ ἐσωτερικό του δράμα γιὰ τὴ γένεση τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν κοσμογονία, ποὺ μᾶς παρέδωσαν μὲ λάγια-σύμβολα οἱ βιβλικοὶ πατριάρχες καὶ προφῆτες τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ χριστιανικὴ γένεση περιλαμμένη μέσα ἀπὸ τὸ μυαλὸ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πιὸ τρανοῦ δημιουργοῦ τῆς ἐποχῆς, πῆρε ἀνυπέρβλητες κολοσσιαῖες διαστάσεις. Μιὰ ἠχὼ εἰδωλολατρικὴ γιομίζει τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ διασπᾶται μέσα στὶς σίξυλλες, τοὺς δαιμόνους, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ξαναζμίγει καὶ φτιάχνει σκηνὲς ἰλιγγιώδεις ποὺ ὑποβάλλουν μὲ τὸ διαστημικὸ μεγαλεῖο τους μὲ τὴν ρωμαλεότητα, μὲ τὴν ἁρμονία τους. Καὶ παντοῦ καὶ πάντα σὲ κάθε βῆμα τῆς ἐξέλιξης τοῦ σύμπαντος κυριαρχεῖ καὶ δεσπόζει ἡ ἀνθρώπινη μορφή. Ὁ ἄνθρωπος κυρίαρχος, νικητής, μεγάλος. Σὰν ἀγνὸς προπάτορας, σὰν δοκιμασμένος καὶ ξεπεσμένος ἁμαρτωλός, σὰν κοινὸς θνητὸς ποὺ φέρει δεμένη πιὰ στὸ ριζικό του τὴ σκληρὴ πικρὴ καὶ ἄγρια κατάρα τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀγωνίας, ποτὲ δὲ σκύβει, ποτὲ δὲν ταπεινώνεται, ποτὲ δὲν συντρίβεται. Ξέρει πὼς ὅσο χαμηλὰ κι' ἂν τοῦγραψε ἡ κακοδαιμονία του νὰ κατρακυλήση, φορέας τοῦ σπόρου γιὰ τὴν ἀπολύτρωση του, αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι πάλι, μονάχα αὐτὸς καὶ κανένας ἄλλος. Γι' αὐτὸ καὶ διαγράφει ὅλα τὰ στάδια τῆς πορείας του—τὰ ἔνδοξα μὰ καὶ τὰ ταπεινωτικὰ μὲ τὸ μέτωπο στητὸ καὶ τὸ κεφάλι ψηλὰ στεφανωμένο, ἀγέρωχο ἀκατάβλητο.

Αὐτὸς εἶναι ὁ βαθύτερος συμβολισμὸς ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸν «γιγαντισμὸ» τοῦ Μπουοναρότι. Ὁ γιγαντισμὸς τῆς πίστης στὴν λυτρωτικὴ δύναμη ποὺ κρύβεται μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο καὶ ποὺ μπορεῖ αἰώνια νὰ τὸν τραβᾷ πάνω ἀπ' τὸ βοῦρκο, ὅσο βαθειὰ κι' ἂν αὐτὸ τὸν ἔχη σκεπάση.

Ὁ Γάλλος ἀκαδημαϊκὸς Βογτουαγιὲ μᾶς λέει τὰ ἑξῆς γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου: «Ὀλίγα ἔργα παρουσιάζονται ἀγριώτερα καὶ περισσότερον δυσνάλυτα. Ἀλλὰ ἐλάχιστα ὀλιγώτερον εὐαγγελικὰ καὶ περισσότερον ἀπογυμνωμένα ἀπὸ ἔλεος, ἐλπίδα καὶ συγκατάβαση».

Ἡ Θεία Κωμωδία παρελαύνει ξανὰ ἐδῶ ζωγραφισμένη μὲ τὰ πιὸ ζωντανά, τὰ πιὸ καφτά, τὰ πιὸ ἐντυπωσιακὰ χρώματα. Κι' ἔστω, κι' ἂν δὲν ὁλοκληρώνεται ἡ κάθαρση στὸ ἔργο τοῦ ζωγράφου, ὅπως γίνεται στὸ ἔργο τὸ Δαντικό, κι' ἔστω κι' ἂν μένει ἡ θεία λύτρωση ἀνολοκλήρωτος πόθος ποὺ δονεῖ τοὺς ἀνθρώπινους ὁρίζοντες, ὑπάρχει ὅμως παρὰ τὴν καταφανὴ ἔλλειψη συγκατάβασης, ἕνα ἔλεος καὶ μιὰ ἐλπίδα πέρα ἀπὸ τὴ συμφορὰ καὶ τὰ δεινὰ τῶν ἀνθρώπων. Κι' εἶναι αὐτὴ ἡ ἐλπίδα, ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Σὰν φύση, σὰν ψυχή, σὰν πνεῦμα.

Κι' ὅπως ξανατονίσαμε στὴν «ρ.χὴ αὐτὲς εἶναι καὶ οἱ θεωρίες τῆς ἐποχῆς. Ὁ οὐμανισμὸς — χαρακτηριστικὴ τάση τῆς Ἀναγέννησης — ὁ ἀνθρωπισμὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ἡ ἠθικὴ μεταρρύθμιση τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ὅλα μαζὶ ἑνωμένα σπρώχνουν τὸν ἄνθρωπο τοῦ 16ου αἰῶνα νὰ ξυπνήση ἀπὸ τὸ λήθαργο, καὶ κρατῶντας τὸ λάφαρο ψηλὰ τῆς ἀγωνίας, τῆς ἔρευνας, τῆς ἐλπίδας, νὰ συνεχίση τὸ ματωμένο ἀγῶνα του καὶ γιὰ ἐσωτερικὴ ὁλοκλήρωση, καὶ γιὰ ἕνα καλύτερο κι' ἀνώτερο ἐξωτερικὸ πολιτισμό.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔζησε ὅλη του τὴ ζωὴ κλυδωνιζόμενος ἀπὸ μιὰ διαρκῆ ἐντατικὴ ἀνάταση. Παρ' ὅλο δὲ ποὺ στὴν ἰδιωτική του ζωὴ ἦταν ταπεινός, εὐσεβής, δειλός, δισταχτικὸς κι' ὑποταγμένος, σὰν καλλιτέχνης ἦταν ἐπαναστατικός, φλογερός, ὁρμητικὸς καὶ ἀνυπόταχτος. Ἀλλοιώτικα δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργήση τὰ ὑπερμεγέθη ἀριστουργήματα ποὺ ἀντιπροσωπεύουν ὅ,τι ἀνώτερο καὶ τελειότερο εἶχε νὰ προσφέρῃ ἡ ἐποχή, τῆς ὁποίας στάθηκε πρωτοπόρος· καὶ πρόδρομος τῆς ἄλλης ἐκείνης ποὺ θ' ἀκολουθοῦσε μὲ τὸν ρυθμὸ καὶ τὴν τεχνοτροπία τοῦ «μπαρόκ».

Τὸ μυστήριο ὅμως τῆς αἰώνιας δύναμης καὶ τῆς σαγήνης τῆς κληρονομιᾶς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου Μπουοναρότι, ἡ σὲ ὕστερη ἀνάλυση, ὁποιουδήποτε ἄλλου μεγαλοφυοῦς δημιουργοῦ μᾶς τὸ δίνει ὁ Ρομαὶν Ρολλὰν μὲ λίγα ἁπλᾶ, βαθυστόχαστα λόγια: «Κι' ὅταν ἀκόμα ἀτενίζουμε πίσω στὰ ἔργα ἡμερῶν περασμένων, δὲν εἶναι τὸ παρελθὸν ποὺ ξαναζωντανεύει μέσα μας· εἶναι μᾶλλον ἡ δική μας σκιὰ ποὺ ρίχνουμε πίσω, ἐπάνω στὸ παρελθόν—τὰ ὄνειρα κι' οἱ πόθοι μας, τὰ προβλήματα μας, ἡ ζωή μας, ἡ ἀθλιότητα μας». Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔχει δημιουργήσει στὸ ἔργο του τοὺς τιτάνιους συμβολανθρώπους ποὺ προσωποποιοῦν ὅλη τὴν ἀγωνία, ὅλη τὴν ἔφεση καὶ συνάμα ὅλη τὴ δύναμη ὅλης τῆς πλατειᾶς αἰώνιας ἀνθρωπότητας.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες 23/11/64

ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΗΓΕΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ἔγκλημα καὶ καθαίρεση

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Τὸν Νιόβρη πέρσυ ἕνας πυροβολισμὸς ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀνθρώπου στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ἐνεργητικότητας του. Ἐσκόπισε τὴ σύγχιση στὴν πορεία ἑνὸς ἔθνους πάνω στὸ δρόμο τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τῆς ἀνεχτικότητας, τῆς συνύπαρξης καὶ τῆς εἰρήνης. Καὶ βύθισε τοὺς ἀνθρώπους ὅλου τοῦ κόσμου στὴ λύπη γιὰ τὴν ἀπώλεια ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ εἰλικρινὰ κι' ἀνυστερόβουλα ἀγαποῦσε τὴν ἀνθρωπότητα κι' ἐργαζόταν γιὰ τὸ καλό της. Τοὺς βύθισε στὴν ἀγωνία γιὰ τὸ ἄδηλο, τὸ προσεχές, τὸ ἀπώτερο μέλλον.

Ὁ Τζὼν Φ. Κέννεντυ διετέλεσε πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν γιὰ τρία μόνο χρόνια. Νέος, διανοούμενος, εὐθύς, ἐνθουσιώδης, ἀκούραστος, διαπνεόμενος κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σύντομης σταδιοδρομίας του ἀπὸ ἕνα κεντρικὸ κίνητρο ποὺ ἦταν παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ βασικὸς μοχλὸς τῶν ἐκδηλώσεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν του: τὸ κίνητρο τῆς καλῆς θέλησης γιὰ τὴ γεφύρωση τῶν διαφορῶν δυὸ παγκοσμίων ἡγετριῶν χωρῶν καὶ τὴν συναδέρφωση τῶν δυὸ κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν κόσμων.

Ἡ ἐκλογή του στὸ προεδρικὸ ἀξίωμα δὲν ἦταν ἄλλωστε ὑμπτωματική, ὅπως καὶ τίποτα ἄλλο δὲν εἶναι. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἐποχῆς, ὅπως τὴν ἐσχημάτισαν οἱ ἱστορικὲς συνθῆκες. Ἡ διάσταση ἀνάμεσα στοὺς δυὸ συναισπισμοὺς εἶχε φτάσει στὸ κατακόρυφο της μὲ τὸν διαρκῶς ἐντεινόμενο ψυχρὸ πόλεμο. Ἀπὸ κάπου θἄπρεπε νὰ φυσήξη ἕνα κενούργιο ρεῦμα ζεστοῦ ἀέρα ἀνθρωπιᾶς γιὰ νὰ σπάση τὸν πάγο καὶ ν' ἀρχίση τὴν οἰκοδομὴ τοῦ αὐριανοῦ κόσμου. Αὐτὸς ὁ ἀέρας ἤδη κρυφοφύσαγε καὶ στὶς δυὸ πλευρὲς τοῦ πλανήτη. Στὴν Ἀμερικὴ βρῆκε ἔκφραση στὴν ἡγεσία ἑνὸς προέδρου, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἔβαζε τὴν πολιτικὴ στὴν ὑπηρεσία τῶν πολιτῶν τοῦ κόσμου ἀντὶ νὰ τὴν θέση, ὡς συνήθως γίνεται, στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἐλικῶν ἐθνικῶν πολιτικῶν συμφερόντων. Γιατὶ ὁ νέος αὐτὸς πρόεδρος ἦταν καλὰ ταυτισμένος μὲ τὰ ρεύματα τῆς νέας ἐποχῆς. Κι' αὐτὰ τὰ ρεύματα πρόστειναν συναδέρφωση. Οἱ καινούργιες γενικὲς ἕνα πόθο κι' ἕνα δραμα εἶχαν μπροστά τους: Ν' ἀφήσουν πίσω γιὰ πάντα τὴν ὀδύνη καὶ τὸν σπαραγμὸ τοῦ μίσους ποὺ χώλασε τὴ γῆ μὲ πολέμους παγκόσμιους, καὶ νὰ χτίσουν ἕνα κόσμο νέο γιὰ τὰ παιδιά τους καὶ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν τους. Ἕνα κόσμο στὸν ὁποῖον ἡ ὁποιαδήποτε διαφορὰ—θρησκευτική, φυλετική, ἰδεολογική — θὰ γεφύρωνε ἀντὶ νὰ διαχωρίζη τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ θὰ τὶς πλούτιζε μὲ μιὰ καινούργια πολύμορφη ποικιλία.

Τὸ νέο αὐτὸ μήνυμα προσπάθησε λοιπὸν ἀκούραστα ὁ τέως πρόεδρος τῆς Ἀμερικῆς νὰ κάμη πράξη. Πρὶν ἕναν ἀκριβῶς χρόνο ἡ προσπάθεια αὐτὴ διεκόπη βάρβαρα, ἀπολίτιστα, ἀναχρονιστικά.

Ἡ ἔκδοση τῆς ἐπίσημης Κυβερνητικῆς ἔκθεσης σχετικὰ μὲ τὴ δολοφονία τοῦ προέδρου Κέννεντυ ἀπέδωσε τὸ ἔγκλημα στὴν ἐμπάθεια καὶ στὸ μῖσος ἑνὸς ἀνισόρροπου καὶ ἀπροσάρμοστου πολίτη ποὺ θὰ ἔλεπε τὸν πρόεδρο σὰν ἐνσαρκωτὴ ὅλων ἐκείνων τῶν ἀρετῶν μὲ τὶς ὁποῖες ὑποσυνείδητα ἐπιθυμοῦσε νὰ ἦταν ὁ ἴδιος προικισμένος. Ὅμως ἡ ἔκθεση Γουὸρρεν ὄχι μόνο βρίθει ἀνακριβειῶν καὶ ἀσαφειῶν, ἀλλὰ καὶ λάθεψε χοντρὰ καὶ προκλητικὰ σὲ δυὸ-τρία σημεῖα. Λάθεψε στὸν ἀριθμὸ τῶν σφαιρῶν ποὺ ρίχτηκαν ἐναντίον τοῦ προέδρου—τὴ διαφωνία του ἐξέφρασε ὁ Κυβερνήτης τοῦ Τέξας ποὺ ταξίδευε μὲ τὸν Κέννεντυ στὸ ἴδιο αὐτοκίνητο. Λάθεψε στὴν ἐκτίμηση τῆς νοημοσύνης τῶν ἐλεύθερων Ἀμερικανῶν καὶ τῶν ἐλεύθερων ἀνθρώπων ὅλου τοῦ κόσμου: Εἴκοσι ὁλόκληροι τόμοι ἀπ' αὐτὴν τὴν ἔκθεση δὲν θὰ δημοσιευθοῦν. Καὶ λάθεψε τέλος σχετικὰ μὲ τὴ θέση ποὺ παίρνουν στὴν ἱστορία οἱ ὁποιαισδήποτε μεγάλες ἀνθρώπινες μορφές, θέση ποὺ δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε καὶ καθορίζεται ἀπὸ ἐπίσημες ἐκθέσεις, κι' οὔτε ἀξιοποιεῖται ἐξ ὁλοκλήρου μέσα στὶς σελίδες τῆς ἐθνικῆς ἢ καὶ τῆς παγκόσμιας ἱστορίας ἀκόμα. Γιατὶ ἡ γραφτὴ ἱστορία καταγράφει τὰ γεγονότα ἀπὸ πληροφορίες ποὺ φτάνουν τοὺς ἱστορικοὺς συγγραφεῖς ἄλλοτε παραποιημένες—θελημένα ἢ ἀθέλητα—καὶ ἄλλοτε ἐντελῶς ἀβάσιμες καὶ ψευδεῖς. Τὸ ἱστορικὸ λοιπὸν ψέμα εἶναι φαινόμενο πολὺ συνηθισμένο. Ἡ μόνη ἀπόδειξη σχετικὰ μὲ τὴ φυσιογνωμία καὶ τὸν ρόλο τοῦ προέδρου ποὺ δολοφονήθηκε, θὰ δοθῆ μέσα στὰ πλατειὰ πρακτικὰ πλαίσια τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης, καὶ μέσα ἀπὸ τὴν πρακτικὴ συμβολὴ ποὺ ἡ ἐποχή μας συνεισφέρει σ' αὐτὴ τὴν πορεία.

Ὁ Κέννεντυ ἀπὸ τὴ θέση του ἐκπροσωποῦσε τὴν ἐποχὴ τῆς ἀποαποικιοποίησης καὶ πολιτικὰ συμφέροντα διέπραξαν τὸ ἔγκλημα. Καὶ ἡ σκηνοθεσία τοῦ ἠγετικοῦ λαοῦ τῆς Δύσης ἄλλαξε. Ἕνας νέος ἡγέτης ἀνέβηκε στὸ προεδρεῖο, χρησιμοποιώντας σκαλὶ-σκαλὶ τὸν ἀναβατῆρα ποὺ λάξεψε ὁ προκάτοχος του. Στὸ σύντομο ὅμως μεταβατικὸ στάδιο τοῦ ἀνεβάσματος του χρησιμοποιοῦσε μὲν σὰν βάθρο τὰ ἰδανικὰ τοῦ δολοφονηθέντος προέδρου, ἀλλὰ δὲν κυτοῦσε τὸ ἴδιο ψηλὰ ὅσο κυτοῦσε ἐκεῖνος. Τὸ βλέμμα του ἦταν στραμμένο κάτω, χαμηλά, μακρυὰ ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν λαῶν. Πικρὴ διαπίστωση ποὺ βγαίνει ἀπὸ δική μας ἐθνικὴ ἐμπειρία. Τὸ νέο σχῆμα του τὸν καλεῖ σὲ καινούργια δράση, σὲ νέες εὐθύνες, σὲ καθήκοντα σπουδαιότερα. Γνωρίζει ὅμως ὁ κόσμος στὸ βάθος του, ὅτι ὁ ἀνδριάντας τῆς παγκόσμιας εἰρήνης ποὺ τρύπησαν οἱ ἐγκληματικοὶ πυροβολισμοὶ πρέπει νὰ ναι προορισμένος νὰ τελειώση. Διαφορετικὰ δὲ θὰ ἄρχιζε καθόλου.

Φέτος, σ' ἕνα ἀκριβῶς χρόνο, μέσα ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς πολιτικῆς δολοφονίας τοῦ Ἀμερικανοῦ ἡγέτη, μιὰ ἄλλη ἀλλαγὴ συντελεῖται στὸ ἀντίθετο πολιτικὸ στρατόπεδο—τοῦ Ἀνατολικοῦ συναισπισμοῦ. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἔγινε ἔγκλημα. Οὔτε ἀπὸ ἀνισόρροπο ἀμαθῆ παράφορνα, οὔτε ἀπὸ μυστικά, παρασκηνιακά, ὀργανωμένα συμφέροντα. Ἐδῶ ἔγινε καθαίρεση.

Οἱ ἐκκαθαρίσεις, οἱ ἀπολύσεις, ἢ οἱ καθαιρέσεις στὸ κομμουνιστικὸ καθεστὼς εἶναι φαινόμενο μᾶλλον συχνὸ ἂν λάβει κανένας ὑπ' ὄψιν του τὴν σύντομη ἀκόμη ζωὴ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτοῦ συστήματος. Πολλοί, διαπνεόμενοι ἀπὸ προκατάληψιν καὶ ἴσως ἐμπάθειαν, θὰ διάζονταν νὰ περιγράψουν αὐτὲς τὶς ἐκκαθαρίσεις σὰν ἀνελευθερες, ἀντιδημοκρατικές, ἀπολυταρχικές. Ξεχνώντας ὅτι σὲ μιὰ ἰδεολογία ριζοσπαστικὴ ποὺ ἐπρεπε νὰ ὀργανώση μιὰ κοινωνία μέσα ἀπὸ τὸ χάος καὶ τὰ χαλάσματα τῆς Τσαρικῆς δυναστείας, οἱ ἀπολυταρχικὲς μέθοδοι ἦταν, ἂν ὄχι ἐπιβεβλημένες, τουλάχιστον ὅμως δικαιολογημένες. Ἡ ἀπολυταρχία αὐτὴ εἶχε φτάσει στὸ κατακόρυφο της τὴν ἐποχὴ τῆς διακυβέρνησης τοῦ Ἰωσὴφ Στάλιν.

Ὁ Κρουστσὲφ εἶναι ὁ τελευταῖος τῆς Σταλινικῆς γενεᾶς. Ἀντίθετα ὅμως ἀπ' ὅ,τι θὰ ἀναμέναμε, ὁ τέως Ρῶσσος πρωθυπουργὸς ἐπέδειξε εὐρύτητα πνεύματος, φιλελευθερισμὸ καὶ προοδευτικότητα. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, ἀκολουθώντας τὶς ἴδιες ἱστορικὲς κατευθύνσεις ποὺ διαμόρφωναν καὶ τὴν δυτικὴ πολιτική, στάθηκε ὁ πρῶτος ποὺ ἄνοιξε τὶς πόρτες τῆς συνεννόησης μὲ τὸν δυτικὸ κόσμο. Ὁ πρῶτος Ρῶσσος πρόεδρος ποὺ ἐπεσκέφθη τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Ὁ πρῶτος ποὺ κατέβαλε ἀκούραστες προσπάθειες γιὰ τὴν παγίωση τῆς παγκόσμιας εἰρήνης. Ποὺ συνάντησε τὸν ἄλλο «ἀτέως» συνάδελφό του στὰ μισὰ τοῦ δρόμου, στὴ Βιέννη, γιὰ νὰ συζητήσουν καὶ νὰ γεφυρώσουν τὶς διαφορές τους. Ὁ πρῶτος ποὺ ὑπερπήδησε γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν εἰρηνικὴ συνύπαρξη. Τώρα καθαιρεῖται. Σὰν λόγοι προφάσεις βάλλονται πολλοὶ καὶ διάφοροι. Μπορεῖ δικαιολογημένοι. Μπορεῖ ὄχι. Ὅμως αὐτὴ ἡ καθαίρεση ἔγινε τουλάχιστο μὲ τρόπο διπλωματικό, ἀνθρώπινο, πολιτισμένο. Δὲν ὠργανώθηκε μὲ τρόπο βίαιο κι' ἐγκληματικὸ ὅπως ἔγινε στὸ Δυτικὸ ἡμισφαίριο ὅταν οἱ ἰδέες ἑνὸς ἡγέτη προβαδίζαν τῶν συγχρόνων του καὶ μάλιστα σ' ἕνα σύστημα ἐλεύθερο καὶ δημοκρατικό, ποὺ καταδικάζει τὴν βία σὰν χαρακτηριστικὸ τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων...

Οἱ διάδοχοι τοῦ καθαιρεθέντος Ρώσσου πρωθυπουργοῦ, ἡ καλύτερα τὸ Κόμμα, ἀντιπροσωπεύει τώρα τὴν νέα γενιὰ κι' ὑπόσχεται νὰ συνεχίση τὴν ἴδια γραμμὴ τῆς φιλικῆς συνεργασίας μὲ τὴ Δύση, καὶ τὴν προσπάθεια γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν. Καὶ σὰν πρῶτο δεῖγμα αὐτῆς τῆς γραμμῆς τῆς ἀνεχτικότητας, φημολογεῖται ἡ ἀποκατάσταση τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὴ Σοβ. Ἕνωση καὶ τὴν Κομ. Κίνα. Διάβημα ποὺ συνεπάγεται τὴν παραδοχὴ τοῦ δικαιώματος τῆς Κίνας νὰ διαμαρτύρεται καὶ νὰ ἔχη ξεχωριστὴ γνώμη ὅταν θέλη. Πρᾶξις ἀνήκουστο γιὰ τὸ Κομμουνιστικὸ σύστημα. Κι' ἀκόμα κάτι πιὸ ἐκπληχτικό: Ὅλες οἱ χῶρες τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ σοσιαλ. συναισπισμοῦ—ἐχτὸς ἀπὸ τὴν Ἀλβανία—δὲν ἔχουν ἁπλῶς διαμαρτυρηθῆ γιὰ τὴν καθαίρεση τοῦ Κροῦστσεφ, ἀλλὰ καὶ ζητοῦν ἐξηγήσεις. Καὶ ὅπως ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται, αὐτὲς οἱ ἐξηγήσεις τελικὰ θὰ δοθοῦν.

Συμπέρασμα λοιπόν: Ἕνας καινούργιος ἀέρας οὐσιαστικῆς ἐλευθερίας ἀρχίζει νὰ φυσᾶ σ' ὅλες τὶς χῶρες ὅλων τῶν ἰδεολογιῶν καὶ τῶν συστημάτων. Ἀφοῦ πιὰ ἀποδείχτηκε πῶς ἡ βία καὶ ἡ διαφθορὰ ὑπάρχει σὲ ὅλους τοὺς συναισπισμοὺς, γιατὶ ὅλοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ ἀτέλειες καὶ ἀδυναμίες εἶναι καιρὸς ν' ἀδοδειχτῆ πῶς καὶ ἡ δημοκρατία ἀρχίζει παντοῦ νὰ ἐπιβάλλεται σὰν ἀναγκαία διέξοδος στοὺς μονολιθικοὺς ὑπόγειους κόσμους ποὺ σύντομα θ' ἀνήκουν στὴν παλιὰ ἱστορία. Ὁ κόσμος χωρὶς κάθε μορφὴ πολιτικῆς, θρησκείας, οἰκονομίας, φιλοσοφίας.

Καὶ ἡ ἀλήθεια βρίσκεται παντοῦ διασπαρμένη, χωρὶς νὰ ἀποτελῆ προνόμιο κανενὸς κράτους καὶ κανενὸς συστήματος. Ἡ συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας πρέπει νὰ ὁδηγήση τοὺς ἀνθρώπους στὴ συμφιλίωση καὶ στὴν οἰκοδόμηση τῆς ἑνιαίας καὶ ἀδιαίρετης, τῆς μιᾶς, πλατειᾶς ἀδερφωμένης ἀνθρωπότητας. Ἡ φορὰ ἐξ ἄλλου τῶν πραγμάτων αὐτὸ ὑπόσχεται. Ὁ ἀμοιβαῖος φόβος στὸ ἰσοζύγιο τῆς πολεμικῆς δύναμης, τὸ ἔγκλημα, ἡ καθαίρεση, ἡ παλινδρόμηση ἀκόμα, δὲν μποροῦν ν' ἀναχαιτίσουν τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας. Ἐπισφραγίζουν μᾶλλον τὴν πραγματικότητα. Κατὰ μιὰ νέα πραγματικότητα πάντα προκαλεῖ ἀντιδράσεις, πάντα συναντᾶ ἀντιξοότητες. Ἂν εἶναι ἀρκετὰ δυνατή, τὶς ὑπερπηδᾶ. Κι' ἡ πραγματικότητα αὐτὴ πρέπει νὰναι δυνατή. Δυνατὴ ὅσο εἶναι τὰ δυὸ δισεκατομμύρια ἀνθρώπων ποὺ θέλουν νὰ ζήσουν εἰρηνικὰ ἀδερφωμένα κι' ὅσο μποροῦν εὐτυχισμένα.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες 30/11/64

ΑΡΝΗΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Ὁ Σὰρτρ καὶ τὸ Νόμπελ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὁ Ζιὰν - Πὼλ - Σὰρτρ γεννήθηκε στὸ Παρίσι στὰ 1905. Σπούδασε Γερμανικὴ φιλοσοφία, ἐδίδαξε στὸ Γαλλικὸ Λύκειο, ἵδρυσε τὸ περιοδικὸ «Σύγχρονοι Καιροὶ» καὶ ἔγραψε ἔργα φιλοσοφικὰ «Τὸ Ὄν καὶ τὸ Μηδέν», θεατρικὰ «Οἱ Μυῖγες», «Νεκράσοβ», καὶ μυθιστορήματα — μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ τετράτομο «Οἱ Δρόμοι τῆς Ἐλευθερίας» μὲ τὴν «Ἡλικία τῆς Λογικῆς», σὰν πρῶτο μέρος.

Πρὶν λίγες ἑβδομάδες τὸ ἐτήσιο λογοτεχνικὸ βραβεῖο Νόμπελ προσφέρθηκε στὸν Σὰρτρ σὰν ἀναγνώριση τῆς προσφορᾶς του στὸν κόσμο τῆς Τέχνης καὶ τῆς διανόησης. Ὁ Σὰρτρ τὸ ἀπέρριψε. Εἶπε πὼς ἡ ἀπονομὴ τοῦ Νόμπελ δὲν ὑπαγορεύεται πάντα ἀπὸ ἀντικειμενικά, ἰδεαλιστικὰ καὶ λογοτεχνικὰ κριτήρια. Πὼς ἐξυπακούει κάποιαν πολιτικὴ σκοπιμότητα. Πὼς οἱ ἀπονομεῖς του ἴναι μονόπλευροι καὶ προκατειλημμένοι, ἀφοῦ στὴ μακρόχρονη λειτουργία τοῦ θεσμοῦ, ὁ μόνος ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀνατολικοῦ συναισπισμοῦ ποὺ πῆρε τὸ βραβεῖο ἦταν ὁ Πάστερνακ, ποὺ ἐθεωρεῖτο αἱρετικὸς καὶ ἀποστάτης ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς του. Τέλος εἶπε πὼς πολλοὶ ἄλλοι λογοτέχνες παγκόσμιας κλάσεως δὲν τιμήθηκαν, ὅπως τὸ ἄξιζαν μὲ τὸ Νόμπελ, τὸ ὁποῖο ἀντίθετα δόθηκε πολλὲς φορὲς σὲ μετρίοτητες.

Ὅλες οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα εἶναι εὔστοχες καὶ ἀπόλυτα δικαιολογημένες. Ὅμως αὐτὲς οἱ παρατηρήσεις δὲν ἀποτελοῦν παρὰ τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐπεισοδίου ποὺ σχολιάζεται σ' ὅλον τὸν κόσμο ποικιλότροπα κι' ἀνάλογα πάντα μὲ τὴ διάθεση τοῦ γράφοντος, τὴν ἐθνική του κουλτούρα, τὴν πολιτική του τοποθέτηση, κάὶ τὴ γνώση ἢ τὴν ἄγνοια τοῦ ἔργου τοῦ Σὰρτρ. Εἶναι ὅμως καὶ κάποια βαθύτερη σημασία μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἐπίκαιρη πολύκροτη ἄρνηση. Κάποια σημασία ποὺ θὰ προσπαθήσουμε ν' ἀναλύσουμε ὅσο πιὸ σύντομα καὶ περιεχτικὰ μποροῦμε.

Δὲν εἶναι συμπτωματικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς κορυφώτερους λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς μας δέχτηκαν τὴν ἐπίδραση τῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας σὲ κάποιο στάδιο τῆς σταδιοδρομίας τους. Κι' ἂς καταδιώχτηκαν ἀπὸ τοὺς ἀντιδραστικοὺς καὶ τοὺς πεπερασμένους, κι' ἂς ἀναγνωρίστηκαν καθυστερημένα, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν δικό μας Καζαντζάκη. Δὲν εἶναι συμπτωματικό, γιατὶ ἡ Γερμανικὴ αὐτὴ φιλοσοφικὴ κοσμοθεώρηση περιέχει μέσα της τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ὀρθὰ ἑρμηνευμένα καὶ ὀρθὰ ἀφομοιωμένα δίδηγοῦνε στὴν κάθαρση τῆς συνείδησης ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἀπολιθώματα, καὶ στὴν μετάβαση τῆς ἀνθρώπινης σκέψης σ' ἕνα πιὸ ὥριμο στάδιο ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ὁλοκλήρωσης. Κατάσταση παράλληλη ἐξ ἄλλου, μὲ τὴν πορεία ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη.

Ὁ Σὰρτρ λοιπὸν ἦταν καὶ εἶναι μαρξιστής. Μπορεῖ πολλὲς φορὲς νὰ διαφώνησε μὲ τὴν πολιτικὴ γραμμὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου εἶναι ὑπὲρ του, γιατὶ τὸν ἀποδεικνύει σὰν ἄνθρωπο μὲ συνείδηση ἐλεύθερη ποὺ θέλει τὴν ἠθικὴ του ὀντότητα ἐλεύθερη ἀπὸ ἰδεολογικοὺς ἀπολυταρχισμούς. Ὅμως ὁλόκληρο τὸ πολύπλευρο ἔργο του ἐδράζεται πάνω στὴν ἀποδοχὴ τῆς θεωρίας τοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ. Σὰν τὸν Καζαντζάκη κι' αὐτὸς ἀνάτρεψε τὸ Θεὸ ἀπὸ τὴ θέση τοῦ τυποποιημένου εἰδώλου, τῆς μακρυνῆς, ἐέθωρης φιγούρας ποὺ ἦταν κορνιζαρισμένη μέσα στὴ θολὴ κρίση τοῦ φόβου καὶ τῆς ἄγνοιας τῶν περασμένων αἰώνων. Ὁ Καζαντζάκης ὅμως στὴ θέση τοῦ ἔκπτωτου ὁλοκληρωτικοῦ καὶ στατικοῦ ἀρχαίου Θεοῦ ποὺ διηύθυνε τὰ ἀνθρώπινα πεπρωμένα σὰν μονοκρατικὸς ἄρχοντας ἔστησε μιὰ ζωντανὴ πολύμορφη ἀνθρώπινη μάζα, ποὺ ζῆ μὲ κάποιο εἰρμὸ καὶ κάποια συνέπεια, δοσμένα ὅμως ὄχι ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀνεξάρτητη ὑπόσταση. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάποια ἐξισανθρώπινη πηγή. Αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ἡ πλευρὰ τοῦ Καζαντζάκη ποὺ θ' ἀποκαλούσαμε μεταφυσικὴ ἢ μυστικιστική.

Ὁ Σὰρτρ ὅμως πῆγε πιὸ πέρα. Ἀνάτρεψε τὸ Θεό' ἀλλὰ στὴ θέση του δὲν ἔστησε τίποτα ἄλλο παρὰ τὴν γυμνή, ἀπομονωμένη, ἀπελπισμένη ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Μιὰ ὕπαρξη ποὺ συνειδητοποιεῖ μὲ φρίκη ὅτι βρίσκεται στὴ ζωὴ χωρὶς προηγουμένως νὰ ρωτηθῆ, καὶ ποὺ ἡ μόνη της ἐλευθερία βρίσκεται στὴν ἐκλογὴ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον διαμορφώνει τὴ σύντομη ποορεία της πάνω στὴ γῆ. Ἡ φλοσοφία λοιπὸν τοῦ Σὰρτρ εἶναι συγκέρασμα Μαρξισμοῦ. Οὐμανισμοῦ. Ἂν ὅμως ἔμενε μέχρις ἐδῶ, τὸ πρᾶγμα ἴσως καὶ νὰ μὴν ἦταν πολὺ πρωτότυπο. Τὸ ἐπιπρόσθετο στοιχεῖο στὸ ἔργο τοῦ Σὰρτρ, ποὺ τοῦ δίνει μιὰ ἐντελῶς ξέχωρη ἀξία κι' ὀντότητα εἶναι ἡ ἀνακάλυψη καὶ ἡ συνειδητοποίηση τῆς σχέσης ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς ἀνθρώπινες ἐκδ-σεις. Ἕνα λεπτὸ ζωντανὸ πλ-δισμα διαρκῶν ἀλληλοεπιδρ-

δένει τοὺς χαρακτῆρες τοῦ Σάρτρ σ' ἕνα συμπαγὲς κι' ἀδιάσπαστο σύνολο. 'Η ἀνθρώπινη πράξη δὲν εἶναι ποτὲ μεμονωμένη ἐνέργεια. Εἶναι πάντα συνέχεια κάποιας ἄλλης ἀνθρώπινης ἐκδήλωσης καὶ διαμορφώνει καὶ πλάθει μὲ τὴ σειρά της μιὰ ἄλλη κυκλικὴ κατάσταση πραγμάτων. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ Σάρτρ κάνουν αὐτὴ τὴν ἀνακάλυψη μέσα σὲ πλαίσια ὀρθολογιστικὰ καὶ πραγματιστικά, κι' ὄχι μέσα σ' ἕνα ζοφερὸ κύκλο διαισθητικοῦ μυστικισμοῦ. Κι' ἐδῶ ἀκριβῶς ἀρχίζει ἡ «ὑπαρξιακὴ ἀγωνία» τους. Ὑφίστανται γιατὶ κάτοιος ἄλλος τὸ ἀποφάσισε. Κι' ὅπως εἶναι -- ἀλλοίμονο -- ἐλεύθεροι νὰ δράσουν ὅπως θέλουν, γνωρίζοντας ὅτι ἡ δράση τους δὲν δημιουργεῖ μοναχὰ τὸ δικό τους ὁμοίωμα στὶς σκέψεις τῶν συναν θρώπων τους ἀλλὰ συμβάλλει καὶ στὴν ἀπώτερη διαμόρφωση τοῦ πανανθρώπινου ὁμοιώματος.

'Η ἐλευθερία ὅμως στὴν ἐκλογὴ τῶν χαρακτήρων τοῦ Σάρτρ εἶναι μιὰ ἐλευθερία χρωματισμένη ἔντονα μὲ τὴν πρόκληση, τὴν ἐπανάσταση τοῦ ἀτόμου. Καὶ ἐπανάσταση σημαίνει κατὰ πρῶτο λόγον ἄρνηση. Κι' ἀφοῦ ἡ συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας θεωρεῖται κατάρα ἀπὸ τοὺς ὡριμους ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τοῦ Σάρτρ, ἡ ὅλη τους θεώρηση ἐμπεριέχει ἔντονα καὶ φανερὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἄρνησης. Γιατὶ τὰ μόνα δρόσημα ποὺ γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ὁροθετοῦν τὴ σύντομη ἐπίγεια περίοδο τῆς ὕπαρξής του. Καμμιὰ ἠχὼ προϋπαρξης δὲν φτάνει μέχρι τὸ προσκήνιο τῆς συνείδησής του. Καὶ καμμιὰ ἀχτίδα ὑπόσχεσης δὲν φωτίζει τὴν ἀγωνία του περα ἀπὸ τὴ βαρειὰ σκιὰ τοῦ τάφου.

"Ετσι λοιπὸν ὁ Σάρτρ πλασιώνει ὁλόκληρο τὸ ἔργο του μέσα σὲ πλαίσια καθαρὰ, πραγματιστικὰ καὶ συγκεκριμμένα. Αὐτὰ ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ τὰ καθαρὰ πλαίσια τῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας, θεωρίας ἡ ὁποία ἔχει σὰν ὑπόβαθρο ἀκτές, τεκμηριωμένες προσεγγίσεις σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς φαινομενολογίας. Ἀκόμα καὶ στὸν τομέα τῆς ἔρευνας γιὰ τὴν ἀλήθεια. Προσέγγιση ἐφαπτομένη μὲ τὴν πορεία τῆς ἐπιστήμης. Οἱ ἐπιστημονικὲς ὅμως ἔρευνες στὴν ἐποχή μας δὲν ἔχουν ἁπλῶς ἀποκαλύψει τὴν ὕπαρξη τῆς ὑπερβατικῆς πανανθρώπινης ἀλληλοεξάρτησης, μέσω τῶν τηλεπαθητικῶν καὶ ἄλλων παραψυχολογικῶν φαινομένων. Ἀνεκάλυψαν ἐπίσης κάτι ποὺ μέχρι τώρα ἐτοποθετεῖτο πάνω σὲ καθαρὰ μεταφυσικὰ πλαίσια. Τὸ γεγονὸς ὅτι συγκεκριμμένες ἐνέργειες προερχόμενες ἀπὸ πηγὲς ἔξω ἀπὸ τὸν πλανήτη μας ἐπηρεάζουν καὶ διαμοφώνουν τὴν ὕπαρξη καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἔτσι ἡ ἐπιστημικὴ «ἐλευθερία κατὰ Σάρτρ» ἀνατρέπεται παταγωδῶς ἀπὸ τὸ νέο αὐτὸ ἅλμα τῆς ἐπιστήμης. Γιατὶ ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος δέχεται διαρκῶς ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν συμπαντικὸ κόσμο, ζωτικῆς κι' ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ τὴν διαμόρφωση τῆς πορείας καὶ τῆς ἐξέλιξης του πάνω στὸν πλανήτη, ἡ ἐλεύθερη θέληση του εἶναι νὰ ὑπάρχη σὰν ἐνέργεια ἐν-

τελῶς ἀνεξαρτήτη καὶ πηγάζουσα ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν δικό του ὑποκειμενικὸ κόσμο. Καὶ σὰν ἀποτέλεσμα ἐπίσης, ἡ περίφημη «ὑπαρξιακὴ ἀγωνία» τοῦ ἀνθρώπου ποὺ βλέπει τὶς ἐνέργειες του νὰ ἐπηρεάζουν τοὺς συνανθρώπους του, μειώνεται ἐπίσης ἀπὸ κάποια δόση ἀνακούφισης ἡ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὴν πραγμάτωση ὅτι ὁ "Ανθρωπος σὰ μονάδα, δὲν εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς ἔνοχος ἢ συνένοχος γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ Κακοῦ. Στὴν διαμόρφωση καὶ στὴν ἐξωτερίκευση αὐτοῦ τοῦ κακοῦ συμβάλλουν καὶ οἱ ἐξωπλανητικὲς ἐπιδράσεις, οἱ ὁποῖες ἔτσι συντελοῦν στὴ διαμόρφωση τῶν ἀνθρωπίνων πεπρωμένων.

'Η πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ Σάρτρ, στὸν κόσμο τῆς Τέχνης ἔχει πιὰ ὁλοκληρωθεῖ. Τὸ Νόμπελ ἀναγνωρίζει κι' ἐπισφραγίζει αὐτὴ τὴν προσφορά. 'Η ἄρνηση τοῦ δημιουργοῦ νὰ δεχτῆ αὐτὴν τὴν ἀναγνώριση ἴσως καὶ νὰ πηγάζη ἀπὸ μιὰ ὑποσυνείδητη μᾶλλον παρὰ σαφῆ ἀντίληψη του ὅτι ἡ φιλοσοφία του ὅσο κι' ἂν ἐπηρέασε τὴν ἐποχή μας δημιούργησε γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα μιὰ τραγικὴ κι' ἀπεγνωσμένη ἀδιέξοδο. 'Αδιέξοδο ποὺ πρέπει κάποιος δραματισμένος συνεγιστὴς του νὰ φωτίση καὶ νὰ σπρώξη πάσα πέρα. Τὰ δρόσημα τῆς 'Επιστήμης ἔχουν μετατεθῆ. Χρέος τῆς Τέχνης ν' ἀκολουθήση. 'Η Σαστρικὴ προσφορὰ εἶναι τὸ τελευταῖο λιθάρι στὴν πορεία τῆς 'Ανθρώπινης σκέψης. 'Αναμένεται τώρα κάποιος ἄλλος φωτισμένος δραματιστὴς ποὺ θὰ μετακινήση αὐτὸ τὸ λιθάρι, πέρα ἀπὸ τὴν καταφατικὴ πρόκληση τοῦ Καζαντζάκη καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ ἀποδοχὴ τοῦ Σάρτρ, γιὰ νὰ τὸ μεταφέρη ἐκεῖ ποὺ διανοίγουνται οἱ νέοι προσανατολισμοὶ ποὺ ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὸ σύγχρονο στάδιο τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Καλλιτεχνικὲς αὐτοκτονίες

Η ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΜΑΣ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Κάποτε κάποιος εἶπε ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ καταβάλη περισσότερη δύναμη γιὰ ἕνα φτύσιμο, παρὰ γιὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ μεγαλύτερου πνευματικοῦ κατορθώματος. "Ισως νὰ τόπε γιὰ νὰ κάμη πνεῦμα. "Ισως ἀπὸ κακεντρέχεα ἀπέναντι σὲ μιὰ ὁμάδα ἀνδρώπων ποὺ ἀπὸ καταβολῆς πολιτισμοῦ μέχρι σήμερα πολεμοῦν ἐνάντια σὲ ὅλες τὶς ἀντιζοότητες ποὺ μπορεῖ ποτὲ νὰ δημιουργήση ἡ ἀνθρώπινη μικρότητα καὶ ἡ στενοκεφαλιά, γιὰ νὰ χαράξουν ὅσες πιὸ πολλὲς φωτεινὲς γραμμὲς μποροῦν, στὸν ὁρίζοντα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. 'Οποιαδήποτε ὅμως κι' ἂν ἦταν τὰ κίνητρα του, ὑπάρχει πράγματι παντοῦ σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς καὶ σ' ὅλους τοὺς τόπους μιὰ μερίδα ἀνθρώπων ποὺ πιστεύουν, ποιὸς λιγώτερο, ποιὸς περισσότερο, ὅτι ἡ τάξη τῶν διανοούμενων, καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμη τῶν καλλιτεχνῶν, δὲν εἶναι παρὰ ἕνα τσοῦρμο ἀπὸ ὑποκείμενα λίγο ἀλλόκοτα, λίγο γελοῖα, πιὸ πολὺ ἀπαιτητικά, καὶ κάποτε ἐνοχλητικώτατα. 'Αντίληψη βέβαια ποὺ ἴσως καὶ νὰ δικαιώνεται κάπως στὶς μέρες μας ἀπὸ τὸν ἐκφυλισμὸ καὶ τὴν κατρακύλα ποὺ γνωρίζει συχνὰ πυκνὰ ἡ Τέχνη καὶ οἱ λειτουργοί της. 'Αντίληψη ὅμως ποὺ ὅσο νἄναι συναντᾶται πιὸ ἔντονα πάντα ἀνάμεσα σὲ λαοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους πνευματικὰ ἀνεξέλικτους καὶ αἰσθητικὰ καθυστερημένους. Γι' αὐτὸ ἴσως πολλοὶ φωτισμένοι ἡγέτες, ἀντιλαμβανόμενοι τὴν τεράστιαν πνευματικὴν ἀποστολὴν καὶ τὸν ζωτικότατο κοινωνικὸ ρόλο τοῦ καλλιτέχνη, συνέδεσαν τὸ ὄνομά τους μὲ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ ἄνθιση τῆς ἐποχῆς τους. Σὲ χῶρες ὅπου ἡ κρατικὴ μέριμνα πρέπει νὰ κατανεμηθῆ ἀνάμεσα σὲ ἕνα ὁλόκληρο κόσμο ἀπὸ ἐλλείψεις καὶ χασμωδίες ἡ φροντίδα γιὰ τὴν Τέχνη καὶ γιὰ τὶς ἐκπολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις εἶναι φυσικὸ νὰ μειώνεται καὶ νὰ ὑποσκελίζεται ἀπὸ ἄλλα σοβαρώτερα προβλήματα, καὶ ἀπὸ ἄλλες πιὸ βαρυσήμαντες ὑποχρεώσεις καὶ καθήκοντα. Καὶ τότε σ' αὐτὲς τὶς περιόδους τῆς ἔντασης καὶ τῆς ἀνωμαλίας, παρουσιάζονται ὁρισμένα συμπτώματα τὰ ὁποῖα κακῶς ὁμιλοῦν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ γιὰ τὴν πνευματικότητα ἑνὸς λαοῦ.

"Ενα τέτοιο λυπηρὸ σύμπτωμα εἴχαμε πρὶν λίγες ἑβδομάδες στὴν Κύπρο. Στὴν Κερήνεια. "Ενας ζωγράφος αὐτοκτόνησε στὸ ἀνθισμα τῆς δημιουργικῆς ἡλικίας του. Δὲ μᾶς ἐνδιαφέρει τόνομα. Τὰ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα ὅμως τῆς ὑπόθεσης εἶναι στὴν ἀνάλυση καὶ στὴ σύσταση τους ἕνα ἀπ' ἐκεῖνα τὰ δυσάρεστα συμπτώματα τοῦ νοσήματος ποὺ μαστίζει τὸν κόσμο τῆς Τέχνης στὴ χώρα μας: "Εκδηλο ζωγραφικὸ ταλέντο ἀπὸ τὴν τρυφερὴ ἡλικία. Καμμιὰ προσοχὴ ἀπὸ πουθενά. Καμμιὰ στοργή. Καμμιὰ συμπαράσταση. 'Η ἀνήσυχη, εὐαίσθητη φύση ἀποτραβιέται πληγωμένη στὴν μόνωση τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου. Καὶ δημιουργεῖ. Καὶ πλάθει. Σὲ λίγους ἐκδηλώνεται. Σὲ λιγώτερους ἀκόμα δείχνει τὰ λιγοστὰ του δημιουργήματα. Φοβᾶται τὴν ἀνθρώπινη μικροψυχία, τὴν προστατευτικὴν συγκατάβαση, τὴν εἰρωνεία ποὺ κρύβεται πίσω ἀκόμα κι' ἀπ' τὰ «καλὰ λόγια», πίσω ἀπὸ τὴν τριμμένη, πλαστὴ ἐκτίμηση. Καὶ τελειώνει τὸ σχολεῖο. Καὶ πιάνει δουλειὰ γιὰ ν' ἀντιμετωπίση οἰκογενειακὲς ὑποχρεώσεις. Κι' ἐξακολουθεῖ νὰ δημιουργῆ ἀθόρυβα. 'Αποτραβηγμένα. Μέχρι ποὺ τὸν προσέχουν κάποιοι κύκλοι ἀνθρώπων νέων. Τὸν στέλνουν στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ ἕνα χρόνο. "Ερχεται πίσω μὲ πλουτισμένη τὴν καλλιτεχνική του ἐμπειρία, καὶ μὲ τὰ ἐκφραστικά του μέσα πιὸ ἄρτια, πιὸ καλλιεργημένα. "Ομως δὲν τοποθετεῖται κάπου ποὺ νὰ μπορῆ νὰ δίνη διέξοδο στὶς ἐφέσεις του. Διορίζεται πλανόδιος ὑπάλληλος στὸ Τμῆμα Ὑδάτων. Νερουλᾶς!... Δὲν ἀφήνει τὰ ὄνειρα του νὰ κυλήσουν στὸ ἄοθρο τοῦ πεζοδρομίου. Πολεμᾶ. 'Αγωνίζεται. Μὲ τὴ βοήθεια πάλι γνωστῶν καὶ φίλων κάνει μιὰ ἔκθεση. Μιὰ καὶ μοναδική. Ποὺ ἀφήνει ἐποχὴ μὲ τὴν ἐμπνευση, μὲ τὰ χρώματα, μὲ τοὺς συνδυασμούς της. Τελειώνει κι' ἡ ἔκθεση. Συνεχίζεται ἡ ἴδια κουραστικὴ ἀπελπισμένη πάλη. 'Ο ἴδιος ἀγῶνας. 'Η σκληρὴ βιοπάλη στὸ προσκήνιο, καὶ στὸ περιθώριο ἡ δημιουργία τῆς ἀπελπισίας. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ σωπάση. Νὰ δέση τὰ χέρια του, καὶ ν' ἀφεθῆ χειροπόδαρα, παθητικὰ στὸ ἁμάξι τῆς τριβῆς καὶ τῆς ρουτίνας. Φωνάζει μέσα του τὸ δαιμόνιο. Τρώει τὰ σπλάχνα του ἡ φωτιά. Πυρακτώνει τὶς ὧρες του ὁ πόθος γιὰ διέξοδο στὶς ἐμπνεύσεις ποὺ ἀσφυκτιοῦν καὶ γυρεύουν σχήματα καὶ ὁλοκλήρωση. Καὶ ὁ ἀγῶνας ἀποβαίνει ὑπὲρ τὸ δέον σκληρός. Τὸν λυζίζει. Κι' ἀποζητᾶ φυγὴ ἀπὸ τὴ ζωή, παραδίνοντας ταλέντο κι' ὅραμα κι' ἐλπίδα καὶ πνοὴ στὸ ἄγνωστο τοῦ θανάτου. στὸ ἄπειρο τῆς αἰωνιότητας...

'Εσύ, κι' ἐγώ, καὶ ποιὸς τὸ ξεύρει ἴσως χιλιάδες ἄνθρωποι, χάσαμε μιὰ φωνὴ δική μας. Μιὰ φωνὴ ποὺ αὔριο, μὲ τὰ χρόνια θὰ μιλοῦσε σὲ μᾶς καὶ θὰ μᾶς ἔλεγε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἴσως νὰ σκεφτήκαμε, ἀλλὰ δὲν μπορέσαμε νὰ δώσουμε μέσα στὴν Τέχνη, γιατὶ ὅλοι δὲν εἴμαστε καλλιτέχνες. "Ολοι μας ἔχουμε μέσα μας τὴν ἱερὴ παρακαταθήκη τοῦ ἀνώτερου καὶ ἀγιώτερου ἐκείνου στοιχείου ποὺ μᾶς ἀνυψώνει πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν χαμηλὸ μας ἑαυτό.

Στοὺς καλλιτέχνες ἔχει δοθῆ ἡ μυστικὴ χάρη κι' ἡ δύναμη μὲ τὴν ὁποία μποροῦν νὰ βάλουνε μπουρλότο στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων. Νὰ τὶς ξυπνήσουν. Νὰ τὶς τραντάξουν. Νὰ τὶς κάμουν νὰ δοῦν λίγο—τόσο δά—πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν σκιὰ ποὺ ρίχνει ἡ βαρυγκομιασμένη τους ὕπαρξη. Νὰ φωτίσουν τὰ σκοτάδια τῆς ἀνθρώπινης ἐρημιᾶς, τῆς πίκρας, τῆς ἀμφιβολίας, τῆς ἀγωνίας. Καὶ γιὰ νὰ μπορέση νὰ τὸ κατορθώση αὐτό, ὁ καλλιτέχνης γίνεται ὁ ἴδιος θυσία πάνω σ' αὐτὸ τὸ βωμὸ τῆς ἀγωνίας. Εἶναι ἄνθρωπος ναί. Σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους. "Ομως ἡ φύση του καὶ ὁ προορισμός του τὸν κάνουν νὰ ζῆ μὲ ὅλους τοὺς πόρους ἀνοιχτούς. Μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, μὲ τὸ μυαλό, μὲ τὸ κορμὶ τεντωμένο. Γιὰ νὰ μὴ χάση τίποτα ἀπ' ὅσα ζῆ καὶ βλέπει κι' ἀκούει. Κι' ἐκεῖ ἀρχίζει τὸ δρᾶμα του. Μέσ' ἀπ' αὐτὸ τὸ τεράστιο ἀνοιχτὸ χωνευτῆρι ποὺ λέγεται ψυχὴ καλλιτεχνική, περνοῦν καὶ οἱ σπόροι οἱ καρπεροὶ ἀλλὰ γλυστροῦνε ἀνάκατα καὶ τὰ ζιζάνια. Τὰ ζιζάνια τῆς ἀνθρώπινης μοχθηρίας, τῆς σκληρότητας τῆς ἐγκληματικῆς ἀδιαφορίας. Κι' ἀπ' αὐτὴ τὴ παρδαλὴ ζύμη, γίνεται ἡ ἀλχημεία τῆς μετάπλασης τῆς ἐμπειρίας σὲ Τέχνη. Καὶ εἶναι ἀκόμα καὶ ἡ ἄλλη ἀγωνία, πιὸ πέρα καὶ πιὸ πάνω ἀπ' τ' ἀνθρώπινα πεδία.

'Η σιωπηλὴ μυστικὴ ἀκρόαση στὸ ἱερὸ τῆς καλλιτεχνικῆς σύλληψης. 'Η ἀνάταση. 'Η συγκρότηση, μὲ τὰ χρώματα, μὲ τοὺς συνδυασμούς της. Τελειώνει κι' ἡ ἔκθεση. Συνεχίζεται ἡ ἴδια κουραστικὴ ἀπελπισμένη πάλη. 'Ο ἴδιος ἀγῶνας. 'Η σκληρὴ βιοπάλη στὸ προσκήνιο, καὶ στὸ περιθώριο ἡ δημιουργία τῆς ἀπελπισίας. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ σωπάση. Νὰ δέση τὰ χέρια του, καὶ ν' ἀφεθῆ χειροπόδαρα, παθητικὰ στὸ ἁμάξι τῆς τριβῆς καὶ τῆς ρουτίνας. Φωνάζει μέσα του τὸ δαιμόνιο. Τρώει τὰ σπλάχνα του ἡ φωτιά. Πυρακτώνει τὶς ὧρες του ὁ πόθος γιὰ διέξοδο στὶς ἐμπνεύσεις ποὺ ἀσφυκτιοῦν καὶ γυρεύουν σχήματα καὶ ὁλοκλήρωση. Καὶ ὁ ἀγῶνας ἀποβαίνει ὑπὲρ τὸ δέον σκληρός. Τὸν λυζίζει. Κι' ἀποζητᾶ φυγὴ ἀπὸ τὴ ζωή, παραδίνοντας ταλέντο κι' ὅραμα κι' ἐλπίδα καὶ πνοὴ στὸ ἄγνωστο τοῦ θανάτου. στὸ ἄπειρο τῆς αἰωνιότητας...

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς «ἱερεῖς τῆς ἁρμονίας» τοὺς ἀφήνουμε νὰ σφαγιάζονται μπρὸς στὰ μάτια μας, σκληρὰ κι' ἀδιάφορα. Εὐθύνεται τὸ κράτος. Ποὺ δὲν κυτάζει ν' ἀγαπήση καὶ νὰ προστατέψη καὶ νὰ ζεστάνη τοὺς ἀνθρώπους τῆς Τέχνης. Νὰ τοὺς προωθήση, νὰ τοὺς ὑποστηρίξη νὰ τοὺς ὀργανώση. Εὐθύνεται ὁ λαός. Ποὺ δὲν ἐννοεῖ νὰ βγῆ ἀπὸ τὴ νωθρότητα του καὶ ν' ἀγκαλιάση ὅλες τὶς λιγοστὲς καλλιτεχνικὲς μας ἐκδηλώσεις καὶ νὰ τὶς ἀγαπήση. Εὐθύνονται κι' οἱ ἴδιοι οἱ καλλιτέχνες ποὺ δὲν ἑνώνουν τὶς δυνάμεις τους γιὰ νὰ συνειδητοποιήσουν πὼς ὅλοι δὲν ἀποτελοῦν παρὰ διαφορετικὲς φωνὲς τῆς μιᾶς ἀλήθειας. Ποὺ δὲν ἀφήνουν κατὰ μέρος τὶς μικρότητες καὶ τὶς ἀντιζηλίες γιὰ ν' ἀποκτήσουν τὴν ἀκμὴ τῆς ἀδιαίρετης, ἀδερφωμένης κοινότητας ποὺ ὅλα μπορεῖ νὰ τὰ κατορθώση σὲ μιὰ πολύμορφη, πολυτάλαντη, μαχητικὴ ἐξόρμηση. Φταίνε καὶ πρῶτοι καὶ πάνω ἀπ' ὅλους οἱ ἐθνικοὶ πνευματικοὶ μας ἁρμόδιοι παράγοντες ποὺ δὲν κάνουν ὅ,τι πρέπει νὰ κάνουν γιὰ τὴν κατοχύρωση καὶ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ ντόπιου ταλέντου.

Θὰ ποῦν βέβαια πολλοί, ὅτι οἱ καλλιτεχνικὲς αὐτοκτονίες δὲν εἶναι φαινόμενο ἀσυνήθιστο. "Οτι κάποτε γιὰ λόγους ποὺ τίποτα δὲν ἔχουν νὰ κάμουν μὲ ὅσα προαναφέραμε, ὁ καλλιτέχνης δὲν ἀντέχει τὴν ἔνταση τῆς δημιουργικῆς ἀγωνίας καὶ σπάζει κάτω ἀπ' τὸ βάρος τῆς προσπάθειας. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν πρέπει νὰ κατανέμουμε εὐθύνες μὲ ἀφορμὴ μιὰ καλλιτεχνικὴ αὐτοκτονία. 'Η περίπτωση ὅμως ποὺ ἀναλύσαμε δὲν εἶναι περιστατικὸ τυχαῖο. Εἶναι σύμπτωμα, ὅπως τονίσαμε. Σύμπτωμα μιᾶς κατάστασης πραγμάτων ποὺ λυπηρῆς. Ρωτᾶμε τοὺς ζωγράφους πόσους πίνακες πουλοῦν στὶς ἐκθέσεις τους. Τοὺς λογοτέχνες πόσα ἀντίτυπα ἀπ' τὰ βιβλία τους. Τοὺς μουσικούς, τοὺς ἠθοποιούς, πῶς ζοῦν καὶ κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθῆκες δημιουργοῦν.

'Ο καλλιτέχνης εἶναι ἐσύ, καὶ γώ, εἴμαστε ὅλοι. "Αν ὅλοι δὲν ἔχουμε φωνὴ νὰ δώσουμε στὰ μικρὰ κι' ἀσήμαντα ἢ στὰ μεγαλόπνοα δράματα μας, ἔχουμε ὅμως ἕνα ἅγιο καὶ ἀπαράβατο καθῆκον. Νὰ δώσουμε ὅλοι τὴν ἀγάπη μας, τὴν κατανόηση καὶ τὴν ἀναγνώριση μας στοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὸ βάρος τῆς ἱκανότητος, μέσα ἀπὸ τὴ ζοφερὴ σύγχιση τῆς ἀνθρώπινης ὀδύνης, νὰ δημιουργοῦν τὴν φωτεινὴ ὑπόσχεση τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς "Αλήθειας, ὅπως τὴν διαμορφώνει ἡ ἐποχή μας, μὲ τὶς συνθῆκες καὶ τὶς ἀπαιτήσεις της.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια ορόσημα

14/12/64

Ο ΦΡΟΥΝΤ

Οι συνεχισταί του καὶ ἡ ψυχολογία τοῦ μέλλοντος

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὁ Αὐστριακὸς ἰατρὸς Σίγκμουντ Φρόϋντ πέθανε πρὶν ἀπὸ εἴκοσι-πέντε χρόνια Γεννήθηκε στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα. Πνεῦμα ἀνήσυχο κι' ἐρευνητικό, ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας στάδια τῆς σταδιοδρομίας του, συνέλαβε καὶ συνειδητοποίησε τὸ κεντρικώτερο καὶ βασικώτερο πρόβλημα ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ ἰατρικὴ τοῦ αἰῶνος τοῦ. Τὸ πρόβλημα τοῦ ψυχικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ δέκατος-ἔνατος αἰώνας ἦταν ἐκεῖνος ποὺ διεμόρφωσε ἀποφασιστικὰ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη. Μὲ τὴν ἐπίδοση ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ σημειώνῃ ἡ ἀνθρωπότης στὶς ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις καὶ στὶς θετικὲς ἐρεύνες, ἦταν φυσικὸ νὰ δημιουργηθοῦν δυὸ ἀντίθετα, συγκρουόμενα ρεύματα. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἦταν ἡ διαρκῶς ἀποκρυσταλλούμενη ἐπιστημονικὴ ἐμπειρία ποὺ ἔθετε τ' ἀνθρώπινα προβλήματα μέσα στὰ μεθοδικὰ πλαίσια τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἦταν ἡ πρωϊαίνια τάση τοῦ ἀνθρώπου νὰ στρέφῃ τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς κατευθύνσεις ὑπερβατικές, καὶ ἐξωανθρώπινες καὶ νὰ ἑρμηνεύῃ τὸν κόσμο μὲ πλατειὲς περιεχτικὲς ἑρμηνεῖες, βασισμένες ἐπάνω στὴν ἄγνοια καὶ τὸν ἐνστικτώδη σκοταδισμό.

Ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα δμως, ὅπου ἡ τάση αὐτὴ ἦταν στὸ ἀποκορύφωμα της, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ Φιλοσοφία ἦταν ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὴν Θρησκεία, καὶ ὅπου κάθε ψυχικὴ ἐκδήλωση ἢ ἀνωμαλία ἀποδιδόταν στὰ «καλὰ» ἢ στὰ «κακὰ» πνεύματα, μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Φρόϋντ, ὁ κόσμος εἶχε ἀλλάξει πολύ. Ἡ ἀνθρώπινη σκέψη εἶχε γιὰ πρώτη φορὰ ὀρθοποδήσῃ. Ἀπαγκιστρωμένη πιὰ ἀπὸ τὰ βρόγχια τῆς δεισιδαιμονίας, τῆς προκατάληψης καὶ τῆς τυφλῆς, παθητικῆς ἀποδοχῆς τῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων.

Στὸν 19ον αἰῶνα ἡ ἀνεξαρτητοποίηση αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶχε φτάσει στὸ ἀποκορύφωμα της. Πρώτη φορὰ στὴν σύγχρονη ἱστορία του ὁ ἄνθρωπος συνειδητοποιοῦσε τὴν δυναμικότητα του, τὶς προοπτικές του; Πρώτη φορὰ ἀποτολμοῦσε νὰ σηκώσῃ τὰ πέπλα τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς. Πρώτη φορὰ μὲ λίγα λόγια εἰσχωροῦσε στὸ «βάθος» τῶν πραγμάτων. Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ μιὰ ἀπὸ τὶς πολλαπλὲς καταδύσεις στοὺς κεντρικοὺς πυρῆνες τοῦ ὄντος καὶ τοῦ γίγνεσθαι, νὰ συνίσταται ἀπὸ τὴν προσπάθεια τῆς ἀνάλυσης τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Τὴν προσπάθεια αὐτὴ πρῶτος ἀργάνωσε μὲ τρόπο ἐπιστημονικό, σ' ἕνα ψυχολογικὸ-φιλοσοφικὸ σύστημα, ὁ Σίγκμουντ Φρόϋντ. Ὅπως ὅμως κάθε ἄλλη πρώτη κατάδυση στὸν βυθὸ τῆς ἐπιφάνειας, συνήθως δὲν ἀναφύρει, παρὰ τὰ πρῶτα ἀντικείμενα. Ἐπάνω στὰ ὁποῖα προσκρούει, τὸ ἴδιο καὶ ἡ Φροϋδικὴ «ψυχολογία τοῦ βάθους» δὲν κατώρθωσε, παρὰ νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ εἰκόνα μονομερῆ κι' ἀτελῆ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ μηχανισμοῦ της.

Ὁ Φρόϋντ, ἀφοῦ μελέτησε ἐπιστάμενα τὰ διάφορα ψυχογενῆ φαινόμενα, κατέληξε νὰ τὰ ἑρμηνεύει ὅλα μὲ μιὰ θεωρία καθαρὰ αἰτιολογική: Ὁ χαρακτήρας, ἡ ψυχοσύνθεση, καὶ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου διαμορφώνονται ὅλα στὰ πρῶτα τέσσερα-πέντε χρόνια τῆς παιδικῆς του ἡλικίας. Κυριώτερον δὲ καὶ ἀποφασιστικώτερον ρόλον στὴν διαμόρφωση τῶν διαφόρων ροπῶν καὶ τάσεων κατὰ τὴν τρυφερὴν παιδικὴν ἡλικίαν διαδραματίζουν οἱ ὑποσυνείδητες σεξουαλικὲς ἀντιδράσεις τοῦ ἀτόμου. Ὁ ἴδιος αὐτὸς παράγων ἐξ ἄλλου διαδραματίζει ρόλον πρωταρχικὸ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν βάση, πηγάζει καὶ ἡ «πανσεξουαλικὴ» κοσμοαντίληψη τοῦ Φρόϋντ. Τὸ δρᾶμα δὲ ἀρχίζει ἀφ' ὅτου ἡ ἀνθρώπινη μονάδα ἀρχίζει νὰ βρίσκεται ἀντιμέτωπη μὲ τὰ ἀπρόσβλητα κι' ἀπόρθητα κοινωνικὰ ταμπού. Οἱ ἐπιθυμίες τότε τοῦ ἀτόμου ἀναχαιτοῦνται, ἀπωθοῦνται στὸ ὑποσυνείδητο κι' ἔτσι δημιουργεῖται ὁ νευρωτικὸς ψυχοπαθής. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς θεραπευτικῆς μεθόδου της ψυχοανάλυσης, ὁ Φρόϋντ ἀνασύρει ἀπὸ τὸν ὑποσυνείδητο βυθὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὰ πράγματα ἐκεῖνα περιστατικὰ ποὺ εὐθύνονται γιὰ τὰ μετεγενέστερα ψυχικὰ τραύματα. Μὲ ἄλλα λόγια γιὰ ὅ,τι εἴμαστε καὶ γιὰ ὅ,τι κάνουμε δὲν εὐθυνόμαστε ἄμεσα ἐμεῖς σὰν ὥριμα ὑπεύθυνα ἄτομα, ἀλλὰ κάποιος πιτσιρίκος ποὺ ἀγαποῦσε νοσηρὰ τὴ μητέρα του στὰ τρία του χρόνια, θέλει νὰ σκοτώσῃ τὸν πατέρα του γιατὶ τὸν ζήλευε θανάσιμα, καὶ μισοῦσε θανάσιμα τὴν μεγαλύτερη του ἀδελφὴ γιατὶ ἦταν ἐξυπνότερη. Κι' ὅλα αὐτὰ τὰκαμε μπόγο καὶ τὰ πέταξε στὴν ἀποθήκη τοῦ «ὑποσυνείδητου», ἀπ' ὅπου μὲ τὰ χρόνια ξεπροβάλλουν ἕνα-ἕνα γιὰ νὰ τοῦ κάμουν τὴ ζωὴ μαρτυρική κι' ἀνυπόφορη.

Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ μετὰ ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐντυπωσιακὸ ξέφάνισμα τῆς θιοθεωρίας τοῦ Φρόϋντ, κάποιος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὀπαδούς του ν' ἀντιληφθῇ τὴν μονομέρεια τοῦ συστήματος καὶ ν' ἀποστατήσῃ. Κι' αὐτὸς ἦταν ὁ Ἄλφρεντ Ἄντλερ, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ διαφώνησε μὲ τὴν θεωρία καὶ τὶς θεραπευτικὲς μεθόδους τοῦ δασκάλου, ἐτράβηξε γιὰ καινούργιους δρόμους καὶ νέους προσανατολισμούς. Δημιούργησε μιὰ καινούργια ψυχο-θεωρία ποὺ τὴν βάσισε πάνω σὲ δεδομένα ἐντελῶς ἀντίθετα ἀπὸ τὰ δεδομένα τοῦ Φρόϋντ. Καὶ ἡ «αἰτιολογικὴ» Φροϋδικὴ μονομέρεια ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν Ἀντλερικὴ «τελολογική»: Οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου δὲν πηγάζουν ἐδῶ ἀπὸ τὴν ψυχικὴν λειτουργίαν τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας. Κατευθύνονται μᾶλλον πρὸς τὸ μέλλον, ἀποβλέποντας (ὑποσυνείδητα πάντοτε) στὴν δημιουργία τῶν πιὸ εὐγενῶν προϋποθέσεων γιὰ τὴν πραγματοποίηση κάποιου ἀπώτερου ὑποσυνείδητου πεδίου σκοποῦ. Καὶ ὅταν αὐτὲς οἱ ἀνεξέλεγκτες προσπάθειες γλυστρήσουν λίγο ἀπὸ τὸ δρόμο τὸν κανονικό, τότε τὸ ἄτομο ἐμπλέκεται σὲ ψυχικὲς ἀνωμαλίες καὶ καταφεύγει στὸν ψυχοθεραπευτή του. Ὁ Ἀντλερικὸς λοιπὸν ψυχοθεραπευτής, θὰ καθορίσῃ καὶ θὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀνωμαλίαν, προσπαθώντας πρῶτα νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ καθορίσῃ ποιὲς εἶναι ἐκεῖνες οἱ ἀσυνείδητες τάσεις οἱ ὁποῖες θέλοντας νὰ διαμορφώσουν τὸ μέλλον, διετράραξαν τὸ παρόν.

Τὸ Ἀντλερικὸ σύστημα πηγάζει σὰν προϋπόθεση τὴν πάλην ἀνάμεσα στὴ θέληση γιὰ δύναμη τοῦ ἀτόμου, ἀπὸ τὴ μιά, καὶ τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Εἶναι ἤδη ἐδῶ φανερὴ ἡ πρώιμος τὴν ὁποίαν σημειώνει ἡ καινούργια ψυχολογία. Ἡ ἀπαισιοδοξία τοῦ Φρόϋντ ἡ ὁποία βλέπει τὸ ἄτομο καταδικασμένο νὰ ζῇ μὲ τὶς ἀπωθημένες σεξουαλικὲς ἐπιθυμίες του, τὴν ἐκπλήρωση τῶν ὁποίων παρεμποδίζει ἡ κοινωνία ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴν θετικώτερη καὶ πιὸ προσφορώτερη θεωρία τοῦ "Αντλερ, ὁ ὁποῖος θέτει ἄτομο καὶ κοινωνία σὲ ἴση μοῖρα σπουδαιότητος καὶ δυναμισμοῦ. Ἀπὸ τὴν «ἐνστικτώδη» Φροϋδικὴ ψυχοτροπία, περάσαμε στὴν δυναμικὴ Ἀντλερικὴ «προσωπικότητα» ποὺ γυρεύει νὰ ἐπιβληθῇ μὲ τὴν δύναμη τῆς θέλησης της, εἰς βάρος ἀκόμα καὶ τῶν «τειριμένων» ἀρετῶν τῆς γνωστῆς μορφῆς τῆς «καλωσύνης» μὲ τὴν προσποίησης της, τὴν κολακεία, τὴν ὑποκρισία της.

Ἀλλὰ ἡ πορεία τῆς «ψυχολογίας τοῦ βάθους», δὲν σταματᾶ μὲ τὸν "Αντλερ. Συνεχίζεται καὶ βρίσκει τρίτον ἰσάξιο μὲ τοὺς δυὸ πρώτους δασκάλους καὶ ἐφαρμοστές της—τὸν Κὰρλ Γιούνγκ.

Ἡ ἀνθρωπότης ξεπέρασε τὸ πρῶτο στάδιο τοῦ Φροϋδικοῦ πεσσιμισμοῦ, ποὺ τὴν εἶχε ἀφήσει ἔνδεη καὶ δισταχτικὴ μπροστὰ στὴν συνειδητοποίηση τῶν δυνάμεων της ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τοῦ δύσκολου ἔργου της κατάκτησης ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ξεπέρασε ἐπίσης καὶ τὴν Ἀντλερικὴ ἀτομικιστικὴ «δύναμη» τὴν ὁποίαν εἶχε πιὰ ἀποκτήσῃ μὲ τὶς διαρκῶς αὐξανόμενες ἀνακαλύψεις καὶ ἐπιτεύξεις της, καὶ τώρα ἦταν ἔτοιμη γιὰ ἕνα ἀκόμα νέο βῆμα στὴν πορεία της ψυχαναλυτικῆς φιλοσοφίας. Τὸ βῆμα ποὺ σημείωσε ἡ ἀποκρυστάλλωση τῆς φιλοσοφίας τοῦ «δμαδικοῦ ἀσυνείδητου», τοῦ Κὰρλ Γιούνγκ: Ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄτομα σκόρπια, ξεκομμένα, καταμόναχα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα ἑνιαῖο ἀδιαίρετο σύνολο. Οἱ ἐφαπτόμενες καὶ διασταυρωνόμενες ψυχικὲς ἐμπειρίες αὐτοῦ τοῦ συνόλου ἐντυπώνονται καὶ συλλέγονται ἀπὸ τὴν συλλογικὴ ἀνθρώπινη ψυχή. Τὶς πανάρχαιες παραστάσεις-σύμβολα μὲ τὶς ἀλληγορικὲς τους εἰκόνες, ὁ Γιούνγκ ὀνομάζει «ἀρχέτυπους». Οἱ ἀσυνείδητοι δὲ αὐτοὶ ἀρχέτυποι μὲ τὴν ποικιλία στὴν διαθάμιση τῆς σπουδαιότητας των, εἶναι στὸ ἄθροισμα τους, ἡ προβολὴ τῆς πανανθρώπινης ψυχῆς, ἡ ὁποία στὸ ἔργο τοῦ Γιούνγκ παίρνει διαστάσεις ἐντελῶς ἰδιάζουσες. Ὁ ἐνδοψυχικὸς δηλαδὴ χῶρος εἶναι τὸ «ἁγιώτερον των ἁγίων», τὸ μέρος ἐκεῖνο ὅπου διαφαματίζεται ἡ γενεσιουργία τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος, καὶ ὅπου διαμορφώνεται ἡ ὅλη συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου. Καὶ οἱ μεθόδοι θεραπείας τοῦ Γιούνγκ πάνω σ' αὐτὲς τὶς καινούργιες «ἐσωτερικὲς» ψυχικὲς ἀξίες εἶναι βασισμένες.

Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ τρεῖς τιτάνες τῆς τόσο νέας ἀκόμα φιλοσοφίας τῆς ψυχῆς, μὲ τὶς ἀνάλογες ψυχοθεραπεῖες τους. Ὁ Φρόϋντ σὰν σκαπανέας σ' ἕνα χῶρο ἄγνωστο κι' ἀνεξερεύνητο ξεκινησε μὲ τὴν ἁπλούστερη ἐκδοχὴ γιὰ τὴν λειτουργία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἀπέδωσε ὅλες τὶς ἀτέλειες καὶ τὶς ἀνωμαλίες της στὴν ἐκτρωματικὴ ἐξωτερίκευση τῶν χαμηλότερων τάσεων τοῦ ἀνθρώπου—τῶν ταστων τοῦ ἐνστίγκτου. Ὁ "Αντλερ ἐξύψωσε τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀνάγοντας τὶς ψυχικὲς ἀνωμαλίες καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ, στὴν τάση του νὰ ἐπιβολὴ ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντος του. Ὁ Γιούνγκ, τέλος, σὰν ὁ πιὸ τυχερὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς προφῆτες ἔζησε σὲ μιὰν ἱστορικὴ ἐποχὴ ποὺ τείνει ὅλο καὶ πιὸ πολὺ νὰ ὑπάσῃ τὴν ἐπίφαση καὶ νὰ εἰσχωρήσῃ μέχρι τὴν πεμπτουσία τῶν πραγμάτων. Σὰν ἀποτέλεσμα λοιπὸν μᾶς ἔδωσε τὴν πιὸ ἄρτια καὶ ὁλοκληρωμένη μέχρι τώρα εἰκόνα τοῦ ψυχικοῦ μας βίου. Τὴν εἰκόνα ποὺναι βασισμένη πάνω στὴν ἐσωτερικὴ ὑπερβατικὴ ἀλληλοεξάρτηση.

Ὁ βίος κι' ἡ πολιτεία τῆς ψυχῆς ἔχει τώρα κλείσει μ' ἕνα τρίπτυχο παράλληλο σὲ διάταξη κι' ἀνάπτυξη μὲ τὸ ἐξελισσόμενο ἄτομο καὶ σὲ προέχταση, μὲ τὴν ἐξελισσόμενη ἀνθρωπότητα. Ἀναμένεται πιὰ ἡ ἑπόμενη εἰκόνα. Ἡ ἑπόμενη μορφὴ ποὺ θὰ τὴν συλλάβῃ καὶ θὰ τὴν συγκεκριμενοποιήσῃ στὸ προσκήνιο τοῦ ἐνσυνειδήτου, θἄχῃ νὰ κάμῃ ἕνα ἀπὸ δυὸ ἀναγκαῖα τινά. Ἢ θὰ ἐπιλέξῃ τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ἀπὸ τὶς τρεῖς ψυχολογικὲς φιλοσοφίες γιὰ νὰ συγκροτήσῃ τὴ νέα φιλοσοφία τῆς αὐριον, ἢ θὰ ξεπεράσῃ καὶ τὰ τρία ὑφιστάμενα συστήματα, καὶ θὰ δημιουργήσῃ μιὰ καινούργια ψυχολογικὴ κοσμοθεώρηση καὶ μιὰ νέα ψυχοθεραπευτικὴ, βασισμένη πάνω σὲ καθαρὰ ἐσωτερικὰ ἀξιώματα, ὅπως προανάγγειλε ὁ Γιούνγκ μὲ τὸ δικό του σύστημα. Ὁ Φρόϋντ ἔστησε τὴ βάση τοῦ τρίπτυχου. Τὸ σωμα πληρώσανε οἱ δυὸ ἀντάξιοι συνεχισταί του. Ποιὸς θἄναι ὁ τέταρτος καὶ ποιὸ τὸ μήνυμα του, ὡς ἀκόμα νὰ περιμένουμε καιρὸ γιὰ νὰ τὸ μάθουμε.

Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΝΤΑΡΣΙΑΣ 21/12/64

Ὁ σκλαβωμένος Κυπριακὸς Τουρκισμὸς

ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΟΣ ΜΑΣ Δ^ΟΣ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἦταν Σαββάτο πρωΐ. Εἴκοσι τοῦ Δεκέμβρη πέρσυ. Κύταζα καὶ ξανὰ κύταζα τὸ ρολόϊ μου. Τὸ λεωφορεῖο ἀργοῦσε πολύ. Ξεκινοῦσε ἀπ' τὴν καρδιὰ τῆς Τουρκικῆς συνοικίας, περιμάζευε τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ ΡΙΚ ἀπὸ διάφορους σταθμοὺς καὶ τοὺς μετέφερε στὸν προορισμό τους. Ἐκείνη τὴ μέρα ἀργοῦσε πολύ. Μπορεῖ καὶ νὰ χάλασε, εἶπα. Τέλος, κάποιος θὰ περάσῃ νὰ μὲ πάρῃ, δὲν μπορεῖ. Καὶ πέρασε. Ἕνας Τοῦρκος ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ Ραδιοσταθμοῦ. Ἔτρεχε πολύ. Μὲ εἶδε ὅμως ἀπὸ μακρυά. Φρενάρησε ἀπότομα. Μπῆκα, καλημέρισα. Μοῦ ἀπάντησαν—ἦταν ἀκόμα μιὰ Τουρκάλα. Ἀντιλήφθηκα ἀμέσως τὴν ἔνταση στὴ φωνή τους. Διάβασα τὰ πρόσωπα τους. Ἦταν χλωμά, νευρικά, ραγισμένα ἀπὸ κάποια κρυφὴ ἀγωνία. Εἶπα γιὰ νὰ σπάσω τὴ σιωπή.

—Φαίνεται πὼς χάλασε τὸ λεωφορεῖο. Εἶναι πολλὴ ὥρα ποὺ περιμένω.

Μοῦ ἀπάντησε ὁ ἄντρας.

—Σήμερα τὸ λεωφορεῖο δὲ θὰ ἔρθῃ. Κάτι συνέβη ψές.

Τόνισε τὸ «κάτι». Τίποτα δὲν εἶχα μάθει γιὰ τὰ ἐπεισόδια τὴν προηγουμένη νύχτα καὶ τὸ πρωΐ δὲν εἶχα προλάβει νὰ δῶ ἐφημερίδα.

Ἡ ἔνταση μέσα στὸ αὐτοκίνητο μεγάλωνε. Μὲ πείραζε. Καὶ τρέχαμε πολύ. Σὰν κυνηγημένοι. Πήραμε μάλιστα δρόμο ἀλλοιώτικο ἀπ' τὸ συνηθισμένο. Ἀπόκεντρο.

—Γιατὶ ἀλλάξατε δρόμο;—εἶπα.

—Γιατὶ ἡ ἀγορὰ τοῦ Ἁγίου Ἀντώνη ἔχει πολὺ κόσμο σήμερα ποὺναι Σάββατο.

—Καλύτερα, εἶπα ἀπὸ δῶ εἶναι ἡσυχία.

Φτάσαμε, εὐχαρίστησα, μπῆκα στὸ γραφεῖο, καὶ τάμαθα. Ὁ Τουρκικὸς πομπὸς εἶχε κιόλας ἀρχίσει νὰ μεταδίδει μουσικὴ πένθιμη γιὰ τοὺς Τούρκους νεκροὺς τῆς Παρασκευῆς. Λίγο ἀνατρίχιασα ποὺ εἶχα ζήσει λίγα πεντάλεπτα μὲ τὴν ἀγανάκτηση καὶ τὸ μῖσος ἴσως δίπλα μου, κοντά μου. Λίγο λυπήθηκα γιατὶ τὸ ἐπεισόδιο ἦταν πρόαγγελος ἀνωμαλίας, αἱματοχυσίας. Πιὸ πολὺ ὅμως καὶ πιὸ πάνω ἀπ' ὅλα ἀνάσανα μὲ μιὰ χαρὰ καὶ μιὰν ἀνακούφιση ποὺ γιόμιζε μὲ ἀγαλλίαση ὅλους τοὺς πόρους τοῦ κορμιοῦ μου πέρα γιὰ πέρα. Τὴ χαρὰ τῆς διαπίστωσης πὼς ὁποιαδήποτε ἀκρότητα, βία καὶ θηριωδία κι' ἂν μᾶς ἔφερνε τὸ μέλλον, οἱ Τοῦρκοι σὰν ἄνθρωποι, κι' ὄχι σὰν πολιτικὰ πιόνια, ἐγκαταλείπανε τὸ στῖβο τῆς ἐλεύθερης διακοινοτικῆς συμβίωσης παρὰ τὴ θέλησή τους. Διαφορετικά, ἂν τὸ μῖσος τους ἐνάντια στὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο τῆς νήσου ἦταν ἀβίαστο καὶ ὁλοκληρωτικό δὲ θὰ σταματοῦσε νὰ μοῦ προσφέρῃ μεταφορὰ ἕνας Τοῦρκος, ὅταν εἶχε ἤδη ἀρχίσει ἡ διακοινωτικὴ σύγκρουση. Κι' ὅταν ἐκεῖνο τὸ μεσημέρι ἐβλεπα γιὰ τελευταία φορὰ τοὺς Τούρκους ὑπαλλήλους νὰ τραβοῦν γιὰ τὰ σπίτια τους ἤξερα πὼς ἔβλεπα ἕνα λαὸ ποὺ θὰ βρισκόταν σκλάβος. Δεσμώτης τῶν μεγάλων πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν συμφερόντων ποὺ κρύβονται πίσω ἀπὸ τὶς πιὸ πολλὲς πολιτικὲς ἀνταραχὲς σ' ὅλο τὸν κόσμο, ὅταν αὐτὲς δὲν εἶναι γνήσιοι κι' αὐθόρμητοι λαϊκοὶ ἀγῶνες.

Ἡ σκλαβιὰ αὐτὴ κι' ἡ ὑποδούλωση τοῦ Κυπριακοῦ Τουρκισμοῦ γινόταν χρόνια κάτω ἀπ' τὰ μάτια μας, σταδιακά, μεθοδικά, κυνικὰ κι' ἀσυνείδητα. Ἀπὸ τὸ 59 κι' ἔπειτα οἱ ἐξ' Ἀγκύρας πληρωνόμενοι προπαγανδιστὲς τῶν Τουρκικῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἰμπεριαλιστικῶν συμφερόντων διοχέτευαν τὸν ἐθνικὸ φανατισμὸ ἀνάμεσα στὶς τάξεις τῆς μαθητεύουσας Τουρκικῆς νεολαίας. Κι' ἡ πατριδοκαπηλεία κι' ὁ σωβινισμὸς ὀργιάζανε σὲ βαθμὸ ἀπαράδεκτο καὶ ἐξοργιστικό. Ἡ ἱστορικὴ πραγματικότητα σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγὴ τῶν Κυπρίων ἐγνώριζε διαστροφὴ ἄνευ κανενὸς προηγουμένου. Νέα βιβλία ἱστορίας, κατασκευασθέντα εἰς τὴν μαινόμενην καὶ δυσσοδομοῦσαν μητέρα Τουρκίαν, ἐπρόβαλλαν τὴν Κύπρον σὰν νῆσον καθαρὰ Τουρκικὴν καὶ σὰν κομμάτι ἀναπόσπαστο τῆς Ἀνατολίας. Τὸ δὲ ψεῦδος ἀποκορυφώθηκε ὅταν κάποτε κάποιος Τοῦρκος «ἀρχαιολόγος» ἐπεσκέφθη τὴν Κύπρο καὶ κατήγγειλε στὰ τυφλωμένα, ἀγυ-φερόμενα Τουρκόπαιδα, ὅτι κι' αὐτὲς οἱ Ἑλληνικὲς ἐπεξηγηματικὲς ἐτικέττες τοῦ Μουσείου μας ἦταν ψεύτικες καὶ πλαστές, καὶ εἶχαν αὐθαίρετα τοποθετηθῇ πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν Τουρκικῶν σημειωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς Κύπρου, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται ἡ γνησιότης τῆς Τουρκικῆς καταγωγῆς τῆς νήσου!...

Μ' αὐτὲς λοιπὸν καὶ μὲ ὅλες Μακιαβελλικὲς ἐκτρωματικὲς ἐγκεφαλοπλύσεις ἐκαλλιεργήθηκε μέσα στὶς ψυχὲς τῆς Τουρκικῆς νεολαίας τὸ μῖσος γιὰ τοὺς «Γκιαούρηδες» ποὺ τοὺς ὑποκλέψαν τὰ ἐθνικὰ πρωτοτόκια καὶ ἀποδαυλίστηκε σατανικὰ ὁ πόθος γιὰ «ἐθνικὴ ἀνασυγκρότηση κι' ἄσκοκα τάσταση τῶν Τουρκικῶν δικαιωμάτων». Καὶ τὰ κρύπτουσα τοῦ τυφλοῦ πάθους κρυφὸπαιρναν, κρυφάναβαν μέχρι ποὺ ἤρθε ἡ σπίθα τῆς περσυνῆς Ἱστορικῆς Παρασκευῆς ποὺ τ' ἄναψε καὶ τάκαμε φωτιὰ κι' αἷμα καὶ πόλεμο.

Πολλοὶ λαοί, ἀναγκασμένοι ἀπὸ τὶς ἱστορικές, τὶς πολιτικὲς καὶ τὶς κοινωνικὲς συνθῆκες ἀναγκάζονται νὰ καταφύγουν στὴ βία προκειμένου ν' ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησία τους, νὰ κατοχυρώσουν τὴν ἀξιοπρέπεια τους καὶ ν' ἀξιοποιήσουν τὴν εὐημερία τους.

Στὶς τέτοιες ἄφθονες περιπτώσεις τὸ προοδευτικὸ καὶ φιλελεύθερο στοιχεῖο τῆς ἀνθρωπότητας συνήθισε νὰ δίνῃ ὄχι ἁπλῶς ἀμέριστη τὴν συμπαράσταση καὶ τὴν ὑποστήριξη του, ἀλλὰ καὶ τὴν πλήρη ἀκόμα δικαίωση τῶν χρησιμοποιούμενων μέσων. Γιατὶ γνωρίζει ἀπ' τὴ μακρόχρονη πικρὴ της πεῖρα ἡ ἀνθρωπότητα πὼς ἡ ἐλευθερία ποτὲ δὲν παραχωρεῖται—ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀκόμα πολὺ μικρὸς γιὰ τέταιες μεγαλοψυχίες. Κερδίζεται μὲ μόχτο καὶ πόνο καὶ κλαυθμὸ καὶ ὀδυρμό. Γι' αὐτὸ καὶ

ξερνα φλόγα κι' ατσάλι ενάντια στους συνανθρώπους του, σκύβουμε το κεφάλι με σπαραγμό αλλά και με σεβασμό και κατανόηση. Γιατί γνωρίζουμε πως ή φλόγα της βίας θά σβύση κάποτε μέσα στο χρυσό κύπελλο μιάς ανθρωπότητας ενωμένης και άδιαίρετης με κοινό κι' ένα το όραμα της για πρόοδο και προκοπή κι' ειρήνη.

Όμως ή Τούρκικη πυρά που άναψε πέρσυ κατεχείμωνα δέν ήταν κάθαρσης φωτιά, άλλά φωτιά πρωτόγονης σκλαβιάς. Και γύρω της δέν έστησαν χορό οί ήρωες της λευτεριάς, άλλά έσύρανε μυρολόϊ καταναγκασμού κι' εξαθλίωσης οί λίγες χιλιάδες των Τούρκων Κυπρίων που ήταν ώς τώρα ριζωμένοι, άπλωμένοι κι' ελεύθεροι σ' όλες τις φωτοπράσινες γωνιές τούτου του τόπου.

Γιατί τί άλλο είναι παρά πρωτόγονη σκλαβιά ή σατανική υποδούλωση της άνθρώπινης συνείδησης στο πέπερασμένο μίσος του ρατσισμού; Και τό εξοπίτωμα, και ή προσφυγιά χιλιάδων Τούρκων φιλησύχων πολιτών, τί άλλο είναι παρά μιά δραματική όμολογία ότι τό Τούρκικο ξεσήκωμα δέν είναι παρά μιά ξενοκίνητη νόθα υπόθεση που τίποτα δέν έχει κοινό μέ τήν αύθόρμητη ιερή έξέγερση ένός λαού ενάντια στήν άδικία και στήν καταπίεση; Και οί άπώτεροι σκοποί του Τουρκικού κινήματος, οί σκοποί που άποζητούν τον διαχωρισμό και τήν άπόκτηση νέου έδάφους τί άλλο είναι παρά μιά φριχτή τραγική παλινδρόμηση στήν άνθρώπινη πορεία προς τήν είρηνική συνύπαρξη και τήν άπελευθέρωση των λαών άπό κάθε νόθο έξωτερικό έπίδραση κι' έπέμβαση; Και μάλιστα σέ μιά χώρα σάν τή δική μας όπου αίώνες τώρα οί Τούρκοι ζούσαν κι' ένοιωθαν πρώτα σάν άνθρωποι, κι' ύστερα σάν Τούρκοι, κι' όπου τά δικαιώματα και τά προνόμια τους όχι μονάχα έτυχάναν σεβασμού άλλά και μέ τά χρόνια αύξάνονταν και κατοχυρώνονταν;

Οί Τούρκοι της Κύπρου πέρσυ δεθήκανε σφιχτά μέ τις άλύσους μιάς σκλαβιάς που έχει τις ρίζες της έξω άπ' τά δικά τους έθνικά και φυλετικά συμφέροντα. Έχει τις ρίζες της σέ κράτη που χρησιμοποιούν τούς Τούρκους της Κύπρου σάν πιόνια γιά νά κατοχυρώσουν τήν έπόμενη τους κίνηση για νέους πολιτικούς και οίκονομικούς συνδυασμούς. Όποια δήποτε άναδρομή σέ λεπτομέρειες παρασκηνίων και ύπακινητών τους νάναι σέ κοινή πολιτικολογία θά μάς ώδηγούσε χιλιοειπωμένη και χιλιογραμμένη.

Όμως όπου κι' άν βρίσκεται ή έστία του όλέθριου αύτου όλοκαυτώματος που άτιμάζει, έξοπιτώνει, έξαθλιώνει κι' έξανδραποδίζει τον Τουρκικό πληθυσμό της Κύπρου, και τον ρίχνει σέ μιά πρωτόγονη σκλαβιά ήθική, φυσική, πνευματική, άκόμα του μένει καιρός νά σπάση τά σίδερα της ξένης ύποδούλωσης, νά φλομώση τις φλόγες του μίσους, της προκατάληψης και της αίμοδιψίας και νά δεχτή πολιτισμένα κι' ώριμα τήν άπόφαση που θά έκδώση ό Όργανισμός των Ήνωμένων Έθνών. Γιά νά έξασφαλίσουν οί Τούρκοι σεβασμό στά δικαιώματα τους πρέπει πρώτα οί ίδιοι νά δείξουν σεβασμό στό δικαίωμα άποφάσεως κι' έκλογής της πλειοψηφίας. Όποιαδήποτε άλλη άπερίσκεπτη και βεβιασμένη κίνηση θά έπισύρη έπάνω τους και πάνω σ' όλόκληρη τή νήσο καινούργιο κύκλο καταστροφής και πολέμου. Θά διακυβεύση και πάλιν τήν Μεσογειακήν και ίσως τήν παγκόσμιον ειρήνην, και πρό πάντων θά σημειωθή σάν ένα άκόμα μαύρο στίγμα στήν λιγόχρονη αύτή ίστορία της έθνικής και πολιτικής τους ώριμανσης. Μιάς στό ξημέρωμα της οδυσσαϊκής ήθικής και πνευματικής χειραφέτησης, ώδήγησε στό μαύρο σούρουπο της όλοκληρωτικής της φασιστικής σκλαβιάς. Καιρός άκόμα οί σκλάβοι Τούρκοι νά κτυπήσουν. Όχι τούς Έλληνες συμπατριώτες τους μά τήν σκλαβιά τήν ίδια που τούς κρατά έγκλωβισμένους πίσω άπό τά τείχη της τρομοκρατικής άπολυταρχίας, της βίας και του φανατισμού.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

28/12/64

ΓΙΟΡΤΑΣΙΜΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Της συνεργάτιδός μας δ. ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Κάθε χρόνο, τούτες τις μέρες όλα τά έντυπα όλου του κόσμου γιομίζουνε γραφτά γιά τις γιορτές, γιά τά Χριστούγεννα και γιά τήν πρώτη του χρόνου. Εύθυμες, σατυρικές, λογοτεχνικές, θρησκευτικές πρυσεγγίσεις, άπόψεις, θέσεις, έρμηνείες. Και κάθε ένας άπό μας, κάπου, μέ κάτι συνταυτίζει τόν έσωτερικά κι' έξωτερικό του σύνδεσμο μ' αύτό τό σημαντικό δρύσιμο που γιορτάζεται τόσο λαμπρά κι' επιβλητικά σ' όλο τόν κόσμο.

Γιά όρισμένους οί γιορτές τ' μαίνουν γλεντι, ξεγνοιασια, και φωτισμένες, πολυθορυβες κοσμικές συγκεντρωσεις. Γι' άλλους οίκογενειακή θαλπωρή κι' εύτυχία. Γιά όρισμένους σημαίνουν σημαίνουν ξεκούραση άπ' τή δουλειά γιά λίγες μέρες, κι' ακόμα γι' άλλους οί μέρες αύτες είναι ημέρες θρησκευτικής κατάνυξης και άγαθοεργής δραστηριότητας. Γιολύπρισμος λοιπόν είναι ό φακός κατω άπ' τον όποίον έρχεται και παρέρχεται ή τόσο σημαινουσα και ιδιαίτερη αύτή περίοδος του χειμώνα. Όπως όμως κι' άν δούμε τις γιορτές γεγονος είναι ότι γιά όλους μας άποτελούν μιάν άνάπαυλα, μιά διακοπή, ένα ξεκούρασμα άπό τό άγχος και τον πυρετό της καθημερινής βιοπάλης, της όλόχρονης ρουτίνας της τριβής, της άγωνίας, της φθοράς.

Οί περσυνές γιορτές στήν Κύπρο φέρανε μιάν έσωτερική πολιτική άναταραχή που πολλά στοίχισε στόν Κυπριακό λαό κι' άκόμα πολλά του στοιχίζει. Γι' αύτό ή Κύπρος γιορτάζει φέτος μέ τή γεολαία της στρατολογημένη, μέ τις πόλεις και τά χωριά της άρματωμένα, και μέ τό λαό της πανέτοιμο ν' άντιμετωπίση κάθε καινούργια πολεμική έπίθεση και πρόκληση έσωτερική ή έξωτερική. Κι' άναρωριέται ό Κυπριακός λαός μέ άγωνία και μέ δέος, ποιές εύχες νά δώση και νά πάρη μέσα στην δίνη του πολεμικού άρμαγεδώνα που ζώνει τή γή μας. Το ίδιο όμως αύτό έρώτημα κι' ή ίδια αύτη δραματική άπορία δέν θγαίνει μόνο μέσα άπό την ταλαίπωρη Κυπριακή ψυχή, άλλά και μέσα άπό την ψυχή όλάκερης της τυραννισμένης άνθρωπότητας.

Ό χρόνος που μάς πέρασε ήταν χρόνος βίας. Ένα κύμα πολεμικής ένέργειας ένέσκυψε στόν πλανήτη μας και σάρωσε και έσυντάραξε λαούς και χώρες. Έπαναστατικά κινήματα, διαφυλετικές συγκρούσεις, άνταρσίες, ένοπλες ίδεολογικές συγκρούσεις. Ζανζιβάρη Βιετνάμ, Κύπρος, Κόγκο. Βομβαρδισμοί, μακελειό, προσφυγιά, καταστροφή. Περιπτώσεις σκόρπιες. έξωτερικά άσύνδετες κι' άσχετες, πρόσκαιρες και περαστικές. Κι' έλεισε ό κύκλος ό δωδεκάμηνος κι' ό άνθρωπος έαναστέκεται μέ περισυλλογή και σκέψη κι' άναμετρά τις άπώλειες και τις ζημιές του περασμένου χρόνου. Και ταυτόχρονα γυρίζοντας τά μάτια του πιό πέρα πρός τό άμεσώτερο μέλλον άπορεί και άγωνιά και δίκαια άναρωτιέται: Τί θά του φέρη άραγε ό νέος χρόνος· Πάλι καινούργιες συμφορές ματοβαμμένης βίας νέες συγκρούσεις και νέα πόθη: Ή μήπως φέτος θά γαληνέψουνε τά στοιχεία της άνθρώπινης μοίρας και θ' άφήσουν τή φυλή νά δέυση πιό ήμερα και πιό είρηνικά πάνω στό δρόμο της άκολουθούμενης πορείας της;

Το έρώτημα μένει και θά μένη θέβαια άναπάντητο γι' αύτους που θά θέλουν νά έμπλακούν μέσα σέ πολυδαίδαλους προφητικούς-άστρολογικούς συνδυασμούς.

Όπως όμως κι' άν έχει τό έρώτημα αύτό όχι μόνο έπηρεάζει βασικά και σοβαρά τήν ψυχολογική κατάσταση του άνθρώπου στό κατώφλι της νέας χρονιάς, άλλά και διαμορφώνει σέ μεγάλο βαθμό τήν άμεση του διάθεση, τήν έποχή αύτή που οί σκέψεις πρέπει νά στρέφονται στήν είρήνη, στήν καλή θέληση, στήν άγάπη και στήν όμόνοια. Γιατί μέσα σ' αύτό τό θεόρατο σύνεφο της άρνησης που άπλωσε τή βαρεία του σκιά πάνω σέ τόσες χώρες πέρσυ είναι δύσκολη κι' έπίπονη προσπάθεια ή θετική, καταφατική προσέγγιση στή ζωή και στά προβλήματά της. Πώς μπορεί ό άνθρωπος νά εύχεται και νά τάσσεται ύπερ του καλού, όταν βλέπει τριγύρω του τόσο κακό νά τυραννά τήν άνθρωπότητα; Πώς μπορεί νά σκέφτεται και νά ένεργεί καλοπροαίρετα, όταν γύρω του ξεσπούνε τόσοι χείμαρροι βίας, μίσους κι' άνήθικης, άνίερης έκμετάλλευσης; Ή μήπως μπορεί νά τό κάνη τις μέρες αύτές άπλως και μόνο άπό ύποσυνείδητη συνήθεια και τύπο, πού μακρόχρονα ήθη και έθιμα έχουν καλλιεργήσει και καθιερώσει; Άν γίνεται έτσι τότε ή συσσωρευμένη άγαθοεργή δύναμη που έκπέμπεται άπό τό άνθρώπινο γένος την γιορτάσιμη αύτή περίοδο, δέν έγκειται τόσο στήν γνησιότητα των έπιδοδομητικών παλανθρώπινων σκέψεων και αίσθημάτων όσο στην προσωρινήν καταπίεσιν και άναστολήν των καταστρεπτικών σκέψεων, άφου αύτες έκτοπίζονται η τουλάχιστον έναλάσσονται με τις καλες εύχες, επιφερόντας έτσι μιάν περισσολήν της καταστρεπτικης θλαθερής ένεργειας που σιαρκώς δημιουργεί ό άνθρωπος με την κακην λειτουργια του διανοητικου και θυμικου του συστηματος.

Αυτό άκριβώς πρέπει όλοι νά προσεχουμε ιδιαιτερα τις μέρες αυτες που μάς προσφερονται σάν ένα διαλειμμα στην ουστυχία και στην άναταραχή που γνωρίζει ή έποχή και ο κοσμος μας. Έκεινο που προέχει κι' επιβάλλεται είναι ή διάρρηξη της τυπικης, έπιδερμικης επιφανειας. Ν' αφαιρεθη ή επίπλαστη καλη προαίρεση και να ξεχαστούν οι τετριμμενες εύχες που προσφερονται μηχανικά όπου και όποτε δή σαν άπό καποιο άναγκαίο και κάποτε όχληρό καθήκον. Νά ξεσφίξουν οι άνθρωποι την καρδιά και τά δόντια τους μπροστά στ' άποτελέσματα του περσυνού ήθικού ισολογισμού και ν' άφήσουν μέσα τους νά γίνη μιά μικρή άνάπλαση κι' άναδημιουργία. Ή άναδημιουργία της πίστης στόν άνθρωπο και στήν λυτρωτική δύναμη που κρύβει μέσα του. Κι' όπου κακία, κι' οπου άνηθικότης, κι' έκφυλισμός και πώρωση κι' άν τους περιτριγυρίζει, νά συνειδητοποιήσουν πως ή δυστυχία είναι άκριβώς έκείνη ή κατάσταση μέσα στην όποίαν ό

με στους ένσυνείδητους άναζητητές του πόνου—άν ύπάρχει τέτοια τάξη άδιανοήτων άνθρώπων—οί όποίοι έχουν σάν άνώτερο σκοπό την μετουσίωση της άνθρώπινης όδύνης σέ ηύξημένες κι' έμπλουτισμένες ψυχικές και πνευματικές ιδιότητες. Όμως γιά ένα πράγμα είμαστε άπόλυτα βέβαιοι και άμετάπιστοι. Κι' αύτό είναι το γεγονός ότι ή ψυχή μεστώνεται κι' έλευθερώνεται μέσα στην κάμινο της δοκιμασίας, της συμφοράς, της δυστυχίας. Αύτό το καταμαρτυρούν περιπτώσεις πολλών μορφών ίστορικών που χάραξαν το όνομα τους πάνω στό μάρμαρο της άθανασίας μέ χέρι που άντλοϋσε πίστη και δύναμη κι' έλπίδα μέσα άπό τις όδυνηρότερες, τις τραγικώτερες συνθήκες που γνώρισε ποτέ ό άνθρωπος. Άν λοιπόν αύτό το παράδειγμα μάς το δώσανε οί άραιές μεγάλες φυσιογνωμίες της φυλής μας, δέν χωρά δικαιολογία γιατί ή άνθρωπότης σάν μάζα και σάν σύνολο, νά μή μπορεί νά παραδειγματιστή τις ώρες αύτες της δραματικής Γεθσημανής της. Γιατί άν δέν ώριμάσει τώρα το άνθρώπινο γένος, θά καταστραφή. Άν δέν ξεπεράση το στάδιο του άγουρου παιδιού που όταν πονά θέλει τους άλλους νά το προσέχουνε διαρκώς και νά συμπάσχουνε μαζί του κι' όλο μιλά γιά τή δυστυχία του, τότε ή δύναμη ποϋχει ό άνθρωπος συσσωρεύσει στά χέρια του ίσως και ν' άποδειχτή ένα επικίνδυνο θανάσιμο παιχνίδι στά χέρια ένός άνεύθυνου άνώριμου, αύτοοιχτίρμονου ψυχικού νηπίου.

Αύτές λοιπόν τις μέρες που άλλοι σάν χριστιανοί γιορτάζουν τόν έρχομό του θεανθρώπου νιά νά σώση τόν άνθρωπο, κι' άλλοι σάν άνθρωποι γιορτάζουνε την άπαρχή ένός καινούργιου κύκλου ύπαρξης και δράσης, αύτή άς γίνη ή πιό γιορτάσιμη σκέψη όλων μας: Πέρα άπ' τις δύσκολες, πικρές χρονιές που περνά ή άνθρωπότητα όλάκερη, πρέπει νά περιμένη ένα νέο φώς, ένα νέο ξημέρωμα, ένα καινούργιο φτάσιμο και μιά καινούργια άπαρχή. Κι' αύτές οί μέρες οί γιορτάσιμες άς άποτελέσουνε γιά όλους μας μιάν εύκαιρία έστω και λιγοήμερη, γιά μιά βαθειά κι' έντατική προσήλωση στην καλή πλευρά του άνθρώπου. Στην πλευρά έκείνων όπου έμφορεύουν οί γόνιμοι σπόροι της αύριανής άνθησης που θά διώξη το μπαρούτι και την έντασή, και την βία άπ' την άτμόσφαιρα, και θά έμφυσήση το μύρο της έλπίδας στις καρδιές των άνθρώπων. Δέν είμαστε ούτοπιστές. Βλέπουμε γύρω μας και νοιώθουμε πλέρια την κατρακύλα που γνωρίζει ό άνθρωπος της έποχής μας. Όμως αύτην άκριβώς την συνείδηση της «μαύρης ώρας» που περνά ή άνθρωπότητα, άς την άφήσουμε νά νικήση την πικρία, την άγανάκτηση, την όργή και τον πόνο μας, και άς την άφήσουμε ν' άναμοχλεύση μέσα μας την πίστη γιά την τελική έστω και άργή, σταδιακή ύπεροχή του «άγαθοϋ» στοιχείου στις πανανθρώπινες σχέσεις. Γιά νά σπάσουμε μ' αύτές τις γιορτάσιμες σκέψεις το άρμάγμα του κακού που όλοένα περιζώνει και περισφίγγει τή σφαίρα μας κι' άπειλεί κάπου-κάπου νά την ρημάξη και νά την καταστρέψη.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

1965

1965

Ἐπικαιρότητες

ΟΙ ΜΟΝΤΕΡΝΟΙ ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΝΣΤΙΚΤΟΥ

Τῆς συνεργάτιδός μας δ. ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Γιορτές. Ὁ κόσμος γλεντᾶ. Ξεκινοῦμε ἁργὰ πρὸς τὸ μεσονύχτιο μὲ τὴν παρέα γιὰ χορευτικὸ ξενύχτισμα. Φτάνουμε κάπου. Μπαίνουμε. Αἴθουσα σχεδὸν κατασκότεινη. Κάτι φῶτα θαμπὰ κρυφοφωτίζουν τὴν κατάμεστη αἴθουσα ποὺ ἀργολικνίζεται στοὺς ἤχους ἑνὸς ἀργοῦ, παθιάρικου ταγκό. Μπαίνουμε ἀμέσως στὸν χορευτικὸ κύκλο. Ὅμορφος ἀργὸς ρυθμὸς λικνιστικὸς ποὺ κάνει γλυκειὰ τὴν ἐπαφὴ καὶ τὴν ἀφὴ ἀνάμεσα στὰ ξεχασμένα ζευγάρια. Κυλοῦν οἱ νότες, σιγοτραγουδοῦν τὰ χείλη, καὶ ἡ ὀρχήστρα ἀρχίζει ἀλλοιώτικες στροφές. Τσὰ - τσά. Οἱ ἐγκαταλελειμμένες γλυκεράδες ἀρχίζουν νὰ διαλύωνται καὶ νὰ σκορπίζονται στὰ γύρω τραπεζάκια. Καὶ συνεχίζουν οἱ πιὸ ρυθμικοί, οἱ πιὸ δυναμικοί. Κούνημα ἀνάλαφρο, ἴδημα πηδηχτό, ἀρκετὰ χαριτωμένο σύνολο. Καὶ κάποτε ξάφνου συμβαίνει τὸ μοιραῖο. Τὸ σκοτάδι ξεσκίζεται ἀπὸ κάτι φῶτα ἀνησυχητικά, ἐνοχλητικά, τὸ ὀρχηστρικὸ σύνολο τινάζεται, ξεκουμπώνεται καὶ ἐξαπολύεται σὲ κάτι θορύβους ἐκκωφαντικοὺς ποὺ τίποτα δὲν ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴ γνωστὴ χορευτικὴ μουσική. Σιέϊκ, Τουίστ. Ἡ πίστα παίρνει ὄψη τρομακτική. Οἱ χορευτὲς δὲν κουνιοῦνται. Ξεβιδώνονται. Ξεθεώνονται. Ἀπὸ τὴν κορφὴ μέχρι τὰ νυχοπόδαρα, ὅλοι οἱ πόροι, κι' ὅλες οἱ ἶνες τοῦ κορμιοῦ τους βρίσκονται σὲ νευρικὴν ὑπερδιέγερση. Τὰ πρόσωπα ἱδρώνουν, τὰ μάτια γυαλίζουν, χέρια - πόδια κουνιοῦνται. Ἀμόκ. Μερικὲς στριγγλὲς φωνὲς σὲ κάφρικο στὺλ συμπληρώνουν ποῦ καὶ ποῦ τὴν ὅλη μυσταγωγία. Καὶ στὸ ἀποκορύφωμα τῆς Τερψιχορικῆς ἱεροτελεστίας, κάποιος καβαλλιέρος ἐνθουσιάζεται, παρεξύνεται, καὶ σηκώνοντας τὴν ντάμα του ψηλὰ στὸν ἀέρα, τῆς σκάει ἕνα φιλὶ ποὺ παρὰ λίγο νὰ τινάξῃ ὁλόκληρη τὴν αἴθουσα στὸν ἀέρα. Γιατὶ μὲ τὸ φιλὶ θίγεται κάποιος ἄλλος ἀμεσώτερον ἐνδιαφερόμενος ἀπὸ τὸν καβαλλιέρο — πιθανὸν ὁ σύζυγος — καὶ ἐπεμβαίνει γιὰ νὰ ζητήσῃ ἐπανόρθωση. Συζήτηση, ἀγρίεμα, ἄδειασμα τῆς πίστας, καὶ τελικὴ ἀποφυγὴ σύγκρουσης καὶ ἀναστάτωσης τοῦ κέντρου, χάρι στὴν ἐπέμβαση τοῦ διευθυντοῦ. Οἱ ἀμέσως ὑπεύθυνοι τῆς ταραχῆς ἀποχωροῦν μουδιασμένοι κι' ὁ κόσμος συνεχίζει τὸ «γλέντι». Γιατὶ ὅμως θύμωσε ὁ σύζυγος; Ἄραγε θὰ θύμωνε πιὸ πολὺ ἂν μετὰ ἀπὸ τὴν ὅλη Βακχικὴ πανδαισία, ὁ ἔνοχος καβαλλιέρος τοῦ ζητοῦσε τὴν ἄδεια νὰ πάρῃ τὴν γυναῖκα του νὰ πάνε κάπου νὰ «κάμουν ἔρωτα» — τουτέστιν νὰ δώσουν διέξοδο στὰ ξυπνημένα τους ἐνστίγκτα; Ἀσφαλῶς ποὺ θὰ θύμωνε. Θὰ ἀγρίευε καὶ πολὺ πιθανὸν οἱ συνέπειες νὰ μὴ παρέμεναν στὰ πλαίσια ἑνὸς μικροτσακώματος. Κι' ὅμως ἡ ἀλήθεια ἔτσι ἔχει. Γιατὶ τὸ πρωτόγονο αὐτὸ δημόσιο ξεθέωμα ποὺ δὲν εἶναι παρὰ πιστὴ ἀντιγραφὴ τῶν μαύρικων τελετῶν, σὲ τίποτα δὲν προσομοιάζει μὲ τὶς αἰσθητικὲς ἀπολαύσεις ποὺ πρέπει νὰ προσφέρῃ ἡ τέχνη τοῦ χοροῦ. Καὶ σ' αὐτὲς τὶς τελετὲς τῶν πιὸ πρωτόγονων λαῶν τοῦ πλανήτη μας, τὸ ἄγριο ξύπνημα τοῦ ἐνστίκτου μέσῳ τῶν ρυθμικῶν σπασμωδικῶν χορευτικῶν κινήσεων, χρησιμοποιεῖται σὲ τελετὲς προγαμιαῖες, ὅπου ἀφοῦ οἱ ξυπνημένες αἰσθήσεις φτάσουν στὴν πιὸ ἀλλόφρονη βαθμίδα ἐξέγερσης τὸ ὕπανδρον ζεῦγος ἀναχωρεῖ γιὰ τὴ νυμφικὴ του παστάδα.

Ὅμως οἱ λαοὶ αὐτοὶ εἶναι λαοὶ «πρωτόγονοι», «ἀνεξέλικτοι» καὶ «ἀπολίτιστοι». Τί κοινὸ μποροῦν νὰ ἔχουν μὲ τὶς ὑπόλοιπες χιλιάδες τῶν συνανθρώπων τους οἱ ὁποῖοι φημίζονται γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸν πολιτισμό τους; Τί ἄλλο παρὰ τὸ ἔνστικτο; Οἱ μὲν πρῶτοι τὸ ἐκδηλώνουν ἐλεύθερα, ἀντρόπιαστα καὶ ἀκαταπίεστα, οἱ δὲ δεύτεροι, ἐμεῖς οἱ «πολιτισμένοι» καταφεύγουμε στὰ τεχνητὰ καρικεύματα τῆς μισόφωτης πίστας, τῆς μισόγυμνης, παρφουμαρισμένης θηλυκῆς παρουσίας καὶ τῆς σύγχρονης μοντέρνας χορευτικῆς μουσικῆς.

Ἀλλὰ ἄλλος ὁ ἀρχικὸς προορισμὸς τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ χοροῦ. Μπορεῖ μὲ τὶς πρῶτες ἀναρθρες κραυγές του, καὶ μὲ τὰ πρῶτα του χοροπηδήματα ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος νὰ ἐκδήλωσε αὐθόρμητα τὰ συναισθήματα ποὺ γιομίζαν τὸν κόσμο του, καὶ ποὺ ζητοῦσαν ἐξωτερίκευση. Ὅμως μὲ τὰ χρόνια οἱ ἀσχημάτιστοι ἦχοι πῆραν μορφή, μελῳδίες ἁρμονία καὶ χρῶμα, καὶ γίνανε τέχνη. Κι' ἡ μουσικὴ ὄχι μόνο ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο τὴ χάρη τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ ἐχαλυβδούργησε καὶ ἡ ἴδια μὲ τὴ σειρά της ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ πρὸ πάντων χαρακτῆρες, ἦθος καὶ πνεῦμα. Καὶ τὰ πρῶτα σπασμωδικὰ χοροπηδήματα, μὲ τὸν καιρὸ σχηματίσανε μιὰ καινούργια, γνήσια αὐθεντικὴ τέχνη, ποὺ προορισμός της ἦταν ἡ ἐπίδειξη τῆς φυσικῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ σωματικοῦ κάλλους τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐκδηλωνόταν καλύτερα μὲ συμπλήρωμα καὶ ἐπικουρία τὸ αἴσθημα, τὴ φαντασία, τὴν ἴδια τὴν ψυχή.

Ὁ συνδυασμὸς ὅμως αὐτῶν τῶν δύο ἀνώτερων αἰσθητικῶν ἐκδηλώσεων γνωρίζει στὶς μέρες μας ἕνα ξεφτύλισμα ποὺ ντροπιάζει τὴν πνευματικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου. Μπορεῖ ἡ ἀνώτατη ἀποστολὴ τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ χοροῦ ὅπως τὴν προαναφέραμε νὰ γνώρισε μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων διάφορα στάδια διαφορετικῆς ἐξωτερίκευσης καὶ ἀξιοποίησης. Ἡ μουσικὴ γιὰ παράδειγμα παράλληλα μὲ τὴν ἀνυψωτικὴ ἀποστολή της γνώρισε κι' ἄλλες μορφὲς ἐκδήλωσης ὅπως εἶναι ἡ λαογραφική, ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλες ἐκδηλώσεις καὶ κλάδοι. Ἔτσι ἀπὸ τὸν 19ον αἰῶνα κυρίως καὶ πέρα, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ὁλοκληρωμένη ὀντότης, ἡ μουσικὴ χοροῦ εἶχε ἀρχίσει νὰ καλλιεργῆται περισσότερο, καὶ νὰ σχηματίζει μιὰ ὁλάκαιρη καινούργια μουσικοχορευτικὴ λογοτεχνία. Ἀπὸ τὰ σπάργανα βέβαια τῆς κοσμογονίας του ὁ μοντέρνος χορὸς ἦταν συνδεδεμένος μὲ τὴν ἕλξη ἀνάμεσα στὰ δυὸ φῦλα καὶ μάλιστα οἱ πρῶτοι χοροὶ ἦταν πολὺ χαμηλὰ τοποθετημένοι στὴν ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ βαθμίδα τοῦ καιροῦ τους.

Μιὰ δὲ ἀπόδειξη τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ ἐκφυλισμοῦ τῆς μοντέρνας χορευτικῆς μουσικῆς εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ρυθμοὶ ὅπως τὸ ταγκὸ καὶ τὸ βάλς οἱ ὁποῖοι εἶχαν δοξαστῆ στὰ φτηνὰ μιούζικ - χὼλς τῆς Εὐρώπης καὶ στὶς Ἀργεντινὲς πεδιάδες τοῦ περασμένου αἰῶνα, σήμερα θεωροῦνται τὰ πιὸ πολιτισμένα κι ἐκλεπτισμένα στοιχεῖα τοῦ χορευτικοῦ ρεπερτορίου. Οἱ δὲ παραλλαγὲς καὶ διασκευές τους, τὰ φόξ, οἱ σάμπες κι' οἱ ροῦμπες, ἔχουν κι' αὐτὲς γνωρίσει πιὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ καταρκύλα ποὺ ἔχει ἐπιφέρει τὸ σύγχρονο ρεῦμα τῶν ἐξαλλων ρυθμῶν τῆς ἐποχῆς μας, ρεῦμα τὸ ὁποῖο ἔχει τάξει σὰν σκοπὸ τὴν διαγραφὴ τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ συναισθήματος ἀπὸ τὸ χορευτικὸ αἰσθηματολόγιο καὶ τὰ ἔχει ἀντικαταστήσει μὲ τὸ κατώτερο, τὸ χυδαιότερο καὶ τὸ φτηνότερο γενεσιουργικὸ ἔνστικτο.

Ἕνα μεγάλο μέρος τῆς νεολαίας μας ἐξ ἄλλου δὲν ζῇ καὶ δὲν ἐνδιαφέρεται παρὰ μόνάχα γιὰ τὴν ἱκανοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἐνστίκτου. Σὰ νὰ τὸ ἔχει ἐλευθερώσει ἀπὸ κάθε χαλινὸ ἠθικῆς καὶ κοινωνικῶν δεσμῶν καὶ τόχει ἀμολύσει στὶς κοινωνίες ὅλων τῶν λαῶν γιὰ νὰ γυρέψῃ τὴν δικαίωση καὶ τὴν ὁλοκλήρωσή του. Φυσικὴ συνέπεια λοιπὸν νὰ ὑπεισέλθῃ ὁ ἐκτραχηλισμὸς αὐτὸς τοῦ ἐνστίκτου καὶ στὸν τομέα τῆς ψυχαγωγίας. Μοναδικὴ μας ἀπορία ὅμως εἶναι μέχρι ποῦ καὶ μέχρι πότε θὰ συνεχίσῃ ἡ χυδαία αὐτὴ ἐπίδειξη τῶν χαμηλότερων ἀνθρώπινων τάσεων. Ἴσως ἕνας μικρὸς παραλληλισμὸς νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἀπάντηση. Ἀφοῦ ἡ χειραφέτηση τοῦ ἔρωτα στὶς μερικὲς χῶρες, φτίνοντας στὸ ἀποκορύφωμά της ἔχει δημιουργήσει μιὰν πραγματικὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κρίση δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀποζητηθῇ καὶ ἡ ἀπαιτούμενη διέξοδος ἡ ὁποία θὰ πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ ὁδηγῇ μακρυὰ ἀπὸ τὸ ἠθικὸ τέλμα στὸ ὁποῖο λιμνάζει ἡ σύγχρονη ἐκφυλισμένη νεολαία μας γιὰ νὰ ὁδηγηθῇ σὲ δρόμους πιὸ γόνιμους, πιὸ ἐποικοδομητικοὺς καὶ πιὸ ὠφέλιμους. Καὶ ὁ σύγχρονος ἐξαλλος χορευτικὸς ρυθμὸς λοιπὸν σὰν σύμπτωμα τῆς ὅλης ἠθικῆς ἐξουθένωσης στὴν ὁποίαν ὑπόκειται ἡ ἐποχή μας, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ γνωρίζῃ τώρα μιὰν ἀπὸ μετεωρικὴ λάμψη, ἡ ὁποία θὰ παρέλθῃ καὶ θὰ σβύσῃ μὲ τὸν καιρὸ καὶ μὲ τὶς ἀλλαγὲς ποὺ θὰ φέρῃ ἡ ἐξέλιξη καὶ ἡ ἀλλαγή. Καλὰ ὅμως εἶναι νὰ γνωρίζουμε καὶ νὰ ἀποδεχόμεθα καταστάσεις καὶ πράγματα ὅπως εἶναι στὴν γυμνή τους πραγματικότητα, καὶ ὄχι ὅπως μᾶς παρουσιάζονται στὸ μισόφωτο μιᾶς ἐσκεμμένης ἄγνοιας ἢ ἠθελημένης παραγνώρισης ἀξιῶν καὶ κριτηρίων κι' αὐτό, ὄχι ἁπλῶς γιὰ νὰ ἔχουμε τὸ θάρρος τῆς γνώμης μας ἀπέναντι σ' ἐκείνους ποὺ μᾶς ἀποκαλοῦνε «καθυστερημένους» ὅταν τολμήσουμε νὰ καυστηριάσουμε τοὺς μοντέρνους χορούς, ἀλλὰ γιὰ νὰ λέμε «τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴ σκάφη σκάφη» χωρὶς δισταγμὸ καὶ χωρὶς ἀμφιταλαντεύσεις, ἐνδοιασμοὺς καὶ αὐταπάτες.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Θεσεις θεματα 18/1/65

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΙ' ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΜΑ

'Ανάγκη ἀναδιοργάνωσης

Τῆς συνεργάτιδός μας δ. ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

"Εχουμε πλήρη τὴν συναίσθηση τοῦ τολμηροῦ καὶ τοῦ μεγαλόστομου τοῦ τίτλου καὶ τοῦ θέματος τοῦ σημερινοῦ μας ἄρθρου. Τόσο πλήρη καὶ τόσο βαθειὰ τὴ συναίσθηση, ὅση πιστεύουμε ὅτι ἔχουν οἱ ἀνώτεροι ἁρμόδιοι τῆς θρησκευτικῆς μας ζωῆς. Γι' αὐτὸ καὶ θέλουμε νὰ τονίσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ὅσα γράφουμε δὲν πηγάζουν ἀπὸ καμμιὰν ἐπιπόλαια ἢ στιγμιαία διάθεση νὰ ἐπικρίνουμε καὶ νὰ καυτηριάσουμε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κάνουμε πνεῦμα, ἀλλὰ γράφουμε γιατὶ νοιώθουμε ἐπιτακτικὴ τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη νὰ δώσουμε διέξοδο στὰ θλιβερὰ καὶ ἀποκαρδιωτικὰ αἰσθήματα ποὺ μᾶς ἐσημείωσε μιὰ πρόσφατη ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐκκλησία μας καὶ τοὺς πιστούς της. Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ τρομαχτικὴ πλειοψηφία τῆς ἀνθρωπότητας συνδέει τὴν πίστη της στὴν ὑπεραν-θρώπινη δύναμη μὲ ἕνα ὀργανωμένο τρόπο λατρείας, δίνοντας συγκεκριμένη μορφὴ στὴν ἐφεσή της γιὰ τὸ θεῖο μέσω θεσμῶν, ἀρχῶν καὶ παραδόσεων. "Ενας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς θεσμοὺς εἶναι καὶ ὁ ἀνάτ τὸ παγκόσμιον παραδεδεγμένος καὶ ἐπιβαλλόμενος μάλιστα θεσμὸς τῆς θρησκείας. Στὶς πιὸ πολλὲς θρησκεῖες — Χριστιανικὲς καὶ μὴ — ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ τῆς λατρείας εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κεντρικώτερα στοιχεῖα τοῦ δόγματος. Ὑπάρχουν θέβαια καὶ τὰ πιὸ ἐπλουστευμένα δόγματα στὰ ὁποῖα ὁ χῶρος καὶ ὁ ἐξωτερικὸς τρόπος λατρείας δὲν ἀποτελοῦν κεντρικοὺς καὶ ζωτικοὺς παράγοντες στὴν ἐκδήλωση τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα δόγματα μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ Καθολικὸ καὶ τὸ δικό μας Ὀρθόδοξο στὰ ὁποῖα παρατηρεῖται ἰδιαίτερη κι' ἐπιστάμενη προσοχὴ στὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τὰ ὁποῖα περιβάλλεται ἡ ἐφαρμογὴ τῆς δογματικῆς πίστης. Θὰ ἦταν βεβιασμένο, οὐτοπιστικὸ καὶ κατὰ πολλοὺς ἴσως βέβηλο νὰ ἐκφέρουμε ἔστω τὴ γνώμη ὅτι αὐτὰ τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ χρειάζονται στὴν ἐποχὴ μας ἀναθεώρηση, περικοπή, μεταρρύθμιση. Βέβηλο κι' αἱρετικὸ γιατὶ θὰ παρέβαινε τὶς ἱερὲς παραδόσεις τῆς Ὀρθοδόξης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ — πρᾶγμα σπουδαιότερον — βεβιασμένο καὶ οὐτοπιστικὸ γιατὶ γνωρίζουμε καὶ βλέπουμε ὅτι ἡ μεγάλη πληθώρα τῶν ἀνθρώπων χρειάζονται αὐτὰ τὰ ἐξωτερικὰ πλαίσια γιὰ νὰ ἐξασκήσουν τὸ θρήσκευμα τους, καὶ νὰ ἔρθουν σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ θεῖα.

"Ομως σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ βλέπει τὴν κατάλυση ἢ τὴν ἀναμόρφωση ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀξιῶν δὲ νομίζουμε νὰ ἁμαρτάνουμε θαν-άσιμα βλέποντας καὶ ὑποδεικνύοντας τὴν ἄμεση ἀνάγκη γι' ἀλλαγὴ κι' ἀναρίθμιση τοῦ τρόπου λατρείας στὴν Ὀρθόδοξο Χριστιανικὴ Θρησκεία. Θανάσιμα κι' ἀσυγχώρετα θὰ σφάλλαμε ἂν δὲν ἐσυμβαδίζαμε μὲ τὸ πνεῦμα τῆς σύγχρονης ὀρθῶς νοουμένης ἐξέλιξης καὶ δὲν νοιώθαμε τὴν ἀνάγκη γιὰ ἀναπροσαρμογὴ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπινους τομεῖς. Γιατὶ τότε θὰ βεβηλώναμε τὸ ἴδιο τὸ ἀθάνατο αἰώνιο πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὁποῖο χαράζει σταθερὰ καὶ ἀκλόνητο τὴν πορεία τῆς ὁλοκλήρωσης του μέσα ἀπὸ ἕνα λαβύρινθο ἀθλιότητας, ἀντιξοότητας καὶ συχνὰ τραγικῆς ὀδυνηρῆς ὀπισθοδρόμησης. Μ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ κριτήρια ἔχουμε τὸ θάρρος νὰ προβάλουμε τὰ κακῶς κείμενα καὶ νὰ ζητήσουμε κατανόηση καὶ δράση ἀπὸ τοὺς ἰθύνοντας.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ «κακῶς κείμενα» στὸν τομέα τῆς Θρησκευτικῆς λατρείας ἔχουνε γίνει προσφιλέστατο θέμα κοσμικῶν συζητήσεων κατὰ τὴν διάρκεια τῆς τελευταίας πενταετίας. Τὰ σχόλια, οἱ ἀπόψεις καὶ οἱ γνῶμες ὑπῆρχαν καὶ παλαιότερον. Τὰ πιὸ τελευταῖα ὅμως χρόνια εἶναι γεγονὸς παρατηρημένο καὶ ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ ἐκκλησία καὶ πιὸ πολὺ ἡ μᾶλλον πρωτίστως, οἱ ἐκκλησιαζόμενοι διαρκῶς σχολιάζονται κατὰ τὸν πιὸ δυσμενῆ καὶ δυσάρεστον τρόπο. Γνωστὰ σ' ὅλους τὰ τοιαῦτα σχόλια. Καὶ σ' ἐκείνους ἀκόμη ποὺ δὲν θέλουν νὰ τὰ ἀκούσουν ἢ νὰ τὰ παραδεχτοῦν. Ἡ ἐκκλησία μας περνᾶ ἕνα στάδιο μεταβατικῆς κι' ἀποφασιστικῆς κρίσης. "Οχι. Δὲν τῆς λείπουν οἱ ἐκκλησιαζόμενοι πιστοί. Μπορεῖ ἡ προσέλευσή τους νὰ ἔχῃ ὑποστῆ κάποιαν μείωση. "Ομως τὸ πρόβλημα της βρίσκεται στὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν στάση τοῦ ἐκκλησιάσματός της. Καταστάσεις ἐξ ἄλλου ἄρρηκτα κι' ἀναπόσπαστα συνδεδεμένες. Γιατὶ ἐκεῖ ὅπου ἐπικρατεῖ πλήρης ἀποσυγκέντρωση, ἐκεῖ ὅπου τὸ κουβεντολόϊ γιὰ τὰ πὶ ἀπίθανα, τὰ πιὸ πεζὰ καὶ τὰ πιὸ γήϊνα πράγματα δίνει καὶ παίρνει μέσα στὸ οἶκο τοῦ Θεοῦ, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ περιμένῃ ἐσωτερικὴν ἀπόσπαση καὶ προσήλωση στὰ πράγματα τῆς ψυχῆς; Πῶς μπορεῖ νὰ ἀποκατασταθῇ καὶ ἡ παραμικροτερη πνευματικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴ Θεϊκὴ παρουσία μέσα στὴ συναγωγὴ τοῦ πνευματικοῦ παζαρισμοῦ ὁ ὁποῖος βεβηλώνει τὸν θεῖον χῶρο μὲ τὴν βαρειά, τὴν γήϊνη ἀνάσα του, καὶ μεταβάλλει τὸν χῶρο λατρείας σὲ χῶρο βαβυλωνίας; Δὲ μιλοῦμε γιὰ τὶς λιγοστὲς στιγμὲς τῆς συναισθηματικῆς κατάνυξης τὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἡ λιβανισμένη ἀτμόσφαιρα, ἡ μελωδία τῆς Βυζαντινῆς ἁρμονίας καὶ τὸ μεγαλόπρεπο κι' ἐπιβλητικὸ τοῦ ἱεροῦ χώρου. Μιλοῦμε γιὰ τὴν βαθύτερη, τὴν οὐσιαστικώτερη ἐπικοινωνία μὲ τὴν πηγὴ τοῦ θείου πνεύματος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς καλωσύνης.

Αὐτὴν τὴν ἐπικοινωνία ἴσως καὶ νὰ μὴ τὴν βροῦμε παρὰ σὲ βαθμὸ ἀπελπιστικὰ ἐλάχιστο. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴν συναισθηματικὴ κατάνυξη ἡ ὁποία εἶναι καὶ ὁ κεντρικώτερος στόχος τῆς ὅλης τελετουργικῆς μας διαρρύθμισης δὲν τὴν βρίσκουμε ὅπως εἴπαμε παρὰ σποραδικὰ διασπαρμένη ἀνάμεσα στὸ ἐκκλησιαζόμενο ποίμνιο. Γιατὶ ὅσο καὶ ἂν ἕνα μέρος αὐτοῦ τοῦ ποιμνίου ἔχει ὅλην τὴν δύναμη καὶ τὴν πίστη νὰ τηρήσῃ τὴν ὀρθὴ στάση λατρείας μέσα στὸν οἶκον τοῦ Κυρίου, τὸ ὑπόλοιπον — τὸ μεγαλύτερον μέρος προσέρχεται στὴν ἐκκλησίαν ἁπλῶς ὡθούμενον ἀπὸ συνήθεια κοινωνική — μᾶλλον στὰ κοινωνικὴ — ἢ θρησκευτικήν. Ἡ ἠθοπλαστικὴ καὶ ἡ ψυχικὴ δὲ ἀποστολὴ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας πολὺ σπανίως τυγχάνει τῆς ἔστω καὶ μερικῆς ἐκπλήρωσης της, ἀφοῦ ὁ σπόρος πίπτει πάνω σὲ ἔδαφος ἄγονο καὶ ἄκαρπο, γιομάτο ἀπὸ τ' ἀγκάθια τῆς ἀδιαφορίας, τῆς νωθρότητας καὶ τῆς ψυχικῆς σκληρυνσης. Μιᾶς σκληρυνσης ποὺ ἀποδέχεται κι' ἀνέχεται παχυδερμικὰ τὶς παιδικὲς κλᾶψες, τὴν γυναικεία ματαιοδοξία, τὸ κακόηθο κουτσομπολιό, καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴν κατανάλωση διαφόρων ὀρεκτικῶν λιχουδιῶν στὸν αὐλόγυρο — καὶ στὴν εἴσοδο ἀκόμα τῆς ἐκκλησίας, μὲ τὰ θλέφαρα τῶν ὑλικῶν ὀφθαλμῶν συντονισμένα καὶ στραμμένα πρὸς τὴν παρδαλόμορφη θορυβώδικη παρουσία τοῦ ἀξιοθάκρυτου ἐκκλησιάσματός. "Αν προσθέσουμε πάρα πάνω καὶ τὸ τεράστιο σὲ σημασία γεγονὸς ὅτι ἡ ὅλη τελετὴ τῆς λειτουργίας τελεῖται σὲ γλῶσσαν ἀκατανόητην ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πιστῶν, θὰ σχηματίσουμε ἀναμφισβήτητα ἀρκετὰ σαφῆ ἀντίληψη τῆς ἐναγώνιας κραυγῆς ποὺ ἐκπέμπουν οἱ καμπάνες, κι' οἱ θόλοι κι' οἱ πιστοὶ τῆς ἐκκλησίας μας. Μιᾶς κραυγῆς ποὺ ὅπως τονίσαμε στὴν ἀρχὴ γίνεται ἰδιαίτερα ἀγωνιώδης τοποθετούμενη μέσα στὰ πλαίσια τῆς σύγχρονης γονιμότητας ποὺ γνωρίζει τὸ μυαλὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκκλησία κι' ἐκκλησιασμα χρειάζονται ἀναδιοργάνωση. Μιὰ ἀμοιβαία ἀναπροσαρμογή, μιὰ παράλληλη, ἐφαπτόμενη προσπάθεια νὰ ἀναουρθῇ ἡ μορφὴ τῆς Χριστιανικῆς λατρείας ἀπὸ τὸ τέλμα τοῦ συναισθηματισμοῦ καὶ τοῦ ὑλισμοῦ τὸ ὁποῖο ἀκινητεῖ κάθε Κυριακὴ καὶ κάθε γιορτὴ στοὺς ναοὺς τῆς χώρας καὶ λιμνάζει ὁλόχρονα κι' ἰσόβια στὶς ψυχὲς τῶν οὕτως ἀποκαλουμένων ὀπαδῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Θρησκεία μας ἂς ἀναλάβει τὸ δύσκολον ἔργο τῆς θρησκευτικῆς ἐξυγίανσης. "Αν ὄχι μὲ μέτρα ριζοσπαστικὰ τὰ ὁποῖα θὰ ξενίσουν τοὺς μονολιθικοὺς καὶ τοὺς ἀμετάθετους, καὶ θὰ βροῦν ἀντίσταση τὴ μᾶζα ἡ ὁποία ζεῖ ἀκόμα μὲ τὰ εἴδωλα τῆς παράδοσης, ἂς τὰ κάμη τουλάχιστον σταδιακά, ἀργά, μὰ σταθερά, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἐπιπλεύσῃ τῶν μεγάλων ἀλλαγῶν καὶ τῶν τρομαχτικῶν ἀναστατώσεων οἱ ὁποῖες κραδαίνουν τὴν ἐποχή μας. Γιὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ σὰν θεσμὸς ὄχι ἁπλῶς πεπερασμένος ὅπως ἤδη θεωρεῖται ἀπὸ τὴν μειωνοτικὴ διανοούμενη ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ καὶ σὰν θεσμὸς ἀνώφελος, ἀσκοπος καὶ καθαρὰ συμβατικὸς ἀπὸ τοὺς πολλούς, πυκνοὺς ἐκκλησιαζόμενους ὀπαδούς της, οἱ ὁποῖοι πολὺ λίγο Χριστιανικὸ νόημα εἰσάγουν στὴν πρακτικὴ ἠθικὴ πλευρὰ τῆς ζωῆς τους.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Θ. Σ. ΕΛΙΟΤ 25/1/65

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ ΚΙ' Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Τὶς μέρες ποὺ περάσανε πέθανε σὲ ἡλικία ἑβδομήντα ἑπτὰ χρόνων ὁ 'Αγγλο - αμερικανος ποιητὴς Θ. Σ. "Ελιοτ. Πολλὰ γραφτῆκαν γιὰ τὸν ποιητὴ - κριτικὸ αὐτὸ ποὺ γιὰ μιὰ ὁλόκληρη γενεὰ κράτησε καὶ δόξασε τὰ σκῆπτρα τοῦ ἐμπειρου λόγου κι' ἐξάσκησε ἀδιαμφισβήτητη ἐπίδραση πάνω σὲ πολλοὺς σύγχρονους ποιητὲς διαφόρων ἐθνικοτήτων. Τώρα μὲ τὸν πρόσφατο χαμό του ἡ ἐπισκόπηση καὶ ἡ ἐκτίμηση τοῦ ἔργου του παίρνει καὶ θὰ παίρνῃ ὁλοένα περισσότερο, πιὸ πλατειὰς καὶ πιὸ αἰχμηρὲς διαστάσεις, μιὰ καὶ θὰ κατατοχθῇ πιὰ στὸν τομέα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνικῆς κληρονομιᾶς. Ἡ λογοτεχνικὴ ὅμως προσφορὰ τοῦ "Ελιοτ ἀξιολογήθηκε πιὸ γνήσια καὶ τοποθετήθηκε στὰ πιὸ ὀρθὰ παγκόσμια πλαίσια μὲ τὸ ἀκόλουθο σύντομο σχόλιο τῆς 'Αγγλίδος ποιήτριας Κάθλην Ραίην:

«Ὁ "Ελιοτ ἔχει ἀφομοιώσει πάρα πολλὲς ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες καὶ τὶς ἰδέες ποὺ ἀντιμετώπισε ὁ κόσμος τὰ τελευταῖα 20 χρόνια, ἀλλὰ ὄχι ὅλες. Μιλᾶ. πάνω ἀπ' ὅλα γιὰ τὴν μερίδα τῆς κοινωνίας ποὺ κληρονομεῖ τὴν ἀνθρωπιστικὴ παράδοση τῆς κλασσικῆς, τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς 'Αγγλικῆς λογοτεχνίας, τοῦ χριστιανικοῦ συμβολισμοῦ καὶ τῆς θεολογίας καὶ γιὰ κεῖνες τὶς πολιτεῖες τῆς σύγχρονης Εὐρώπης ποὺ ἔχουν τὶς ρίζες τους στὸ παρελθὸν καὶ ποὺ ἡ παλίρροια τοῦ μέλλοντος ἀρχίζει κιόλας νὰ καταλύει τὰ θεμέλια της. Ὑπάρχουν πολλὰ ποὺ δὲν ἀφομοίωσε, τουλάχιστο ὄχι βαθειά, τὸν παράξενο κόσμο τῆς μοντέρνας φυσικῆς, ποὺ τὰ φευγαλέα ὅρια της κάνουν τὴν ἀπτὴ γῆ μας νὰ μοιάζει ξαφνικὰ ἄϋλη καὶ τὴν μοντέρνα ψυχολογία, ἕνα ἐπεκτεινόμενο σύμπαν ποὺ ἀνακαλεῖ θεοὺς καὶ δαίμονες καὶ ξαναγίνονται πραγματικότητα σὲ μιὰ νύχτα, στὰ ὀνειρά μας. Ὁ Τέητς, ὁ Γουτεν ὡς ἕνα σημεῖο καὶ πάνω ἀπ' ὅλους ὁ Τζόυς, ἔχουν ἀφομοιώσει ἀπ' ὅλα αὐτὰ περισσότερα ἀπ' ὅσα ὁ "Ελιοτ. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ αἰσθάνηκαν τὴν δόνησιν τῶν νέων ἐπιστημῶν θὰ νοιώσουν μιὰ κάποια ἔλλειψη της στὸν "Ελιοτ, συγκρίνοντάς τον μὲ τὸν Τζόυς».

'Η τέχνη τοῦ "Ελιοτ πρόβαλε στὸ προσκήνιο τῆς πνευματικῆς δημιουργίας σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἀνθρωπότητα φορτωμένη τὸ σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου ἀνέβαινε τὸν Γολγοθᾶ τῆς ἀγωνίας μὲ πρῶτο ὀδυνηρὸ ξεκίνημα τὸν πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ἡ θία ποὺ ἐξέσπασε πάνω στὰ τείχη τῆς πολιτικῆς φιλοδοξίας δὲν παρέσυρε χιλιάδες ἀνθρώπινες ὑπάρξεις στὸ χιὼ καὶ στὴ φρικτὴ δύνη τοῦ πολέμου. Παρέσυρε πρῶτα καὶ πρὸ πάντων τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸ σιμοὺν μιᾶς ἄγονης, πικρῆς ἐρημιᾶς — τῆς ἐρημιᾶς τοῦ φόβου, τοῦ ἄγχους τῆς ἀπομόνωσης. Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν σαχάρα τῆς ἠθικῆς παρακμῆς οἱ ἱερεῖς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος εἶχαν τὸ δύσκολο σκληρὸ ἔργο τῆς ἀναστήλωσης τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιῶν ποὺ οἱ ἱστορικὲς συνθῆκες κατέλυαν ραν-δαῖα. Τὶς μέρες ποὺ περάσανε πέθανε σὲ ἡλικία ἑβδομήντα ἑπτὰ χρόνων ὁ 'Αγγλο - αμερικανος ποιητὴς Θ. Σ. "Ελιοτ. Πολλὰ γραφτῆκαν γιὰ τὸν ποιητὴ - κριτικὸ αὐτὸ ποὺ γιὰ μιὰ ὁλόκληρη γενεὰ κράτησε καὶ δόξασε τὰ σκῆπτρα τοῦ ἐμπειρου λόγου κι' ἐξάσκησε ἀδιαμφισβήτητη ἐπίδραση πάνω σὲ πολλοὺς σύγχρονους ποιητὲς διαφόρων ἐθνικοτήτων. Τώρα μὲ τὸν πρόσφατο χαμό του ἡ ἐπισκόπηση καὶ ἡ ἐκτίμηση τοῦ ἔργου του παίρνει καὶ θὰ παίρνῃ ὁλοένα περισσότερο, πιὸ πλατειὰς καὶ πιὸ αἰχμηρὲς διαστάσεις, μιὰ καὶ θὰ κατατοχθῇ πιὰ στὸν τομέα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνικῆς κληρονομιᾶς. Ἡ λογοτεχνικὴ ὅμως προσφορὰ τοῦ "Ελιοτ ἀξιολογήθηκε πιὸ γνήσια καὶ τοποθετήθηκε στὰ πιὸ ὀρθὰ παγκόσμια πλαίσια μὲ τὸ ἀκόλουθο σύντομο σχόλιο τῆς 'Αγγλίδος ποιήτριας Κάθλην Ραίην:

«Ὁ "Ελιοτ ἔχει ἀφομοιώσει πάρα πολλὲς ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες καὶ τὶς ἰδέες ποὺ ἀντιμετώπισε ὁ κόσμος τὰ τελευταῖα 20 χρόνια, ἀλλὰ ὄχι ὅλες. Μιλᾶ. πάνω ἀπ' ὅλα γιὰ τὴν μερίδα τῆς κοινωνίας ποὺ κληρονομεῖ τὴν ἀνθρωπιστικὴ παράδοση τῆς κλασσικῆς, τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς 'Αγγλικῆς λογοτεχνίας, τοῦ χριστιανικοῦ συμβολισμοῦ καὶ τῆς θεολογίας καὶ γιὰ κεῖνες τὶς πολιτεῖες τῆς σύγχρονης Εὐρώπης ποὺ ἔχουν τὶς ρίζες τους στὸ παρελθὸν καὶ ποὺ ἡ παλίρροια τοῦ μέλλοντος ἀρχίζει κιόλας νὰ καταλύει τὰ θεμέλια της. Ὑπάρχουν πολλὰ ποὺ δὲν ἀφομοίωσε, τουλάχιστο ὄχι βαθειά, τὸν παράξενο κόσμο τῆς μοντέρνας φυσικῆς, ποὺ τὰ φευγαλέα ὅρια της κάνουν τὴν ἀπτὴ γῆ μας νὰ μοιάζει ξαφνικὰ ἄϋλη καὶ τὴν μοντέρνα ψυχολογία, ἕνα ἐπεκτεινόμενο σύμπαν ποὺ ἀνακαλεῖ θεοὺς καὶ δαίμονες καὶ ξαναγίνονται πραγματικότητα σὲ μιὰ νύχτα, στὰ ὀνειρά μας. Ὁ Τέητς, ὁ Γουτεν ὡς ἕνα σημεῖο καὶ πάνω ἀπ' ὅλους ὁ Τζόυς, ἔχουν ἀφομοιώσει ἀπ' ὅλα αὐτὰ περισσότερα ἀπ' ὅσα ὁ "Ελιοτ. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ αἰσθάνηκαν τὴν δόνησιν τῶν νέων ἐπιστημῶν θὰ νοιώσουν μιὰ κάποια ἔλλειψη της στὸν "Ελιοτ, συγκρίνοντάς τον μὲ τὸν Τζόυς».

'Η τέχνη τοῦ "Ελιοτ πρόβαλε στὸ προσκήνιο τῆς πνευματικῆς δημιουργίας σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἀνθρωπότητα φορτωμένη τὸ σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου ἀνέβαινε τὸν Γολγοθᾶ τῆς ἀγωνίας μὲ πρῶτο ὀδυνηρὸ ξεκίνημα τὸν πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ἡ θία ποὺ ἐξέσπασε πάνω στὰ τείχη τῆς πολιτικῆς φιλοδοξίας δὲν παρέσυρε χιλιάδες ἀνθρώπινες ὑπάρξεις στὸ χιὼ καὶ στὴ φρικτὴ δύνη τοῦ πολέμου. Παρέσυρε πρῶτα καὶ πρὸ πάντων τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸ σιμοὺν μιᾶς ἄγονης, πικρῆς ἐρημιᾶς — τῆς ἐρημιᾶς τοῦ φόβου, τοῦ ἄγχους τῆς ἀπομόνωσης. Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν σαχάρα τῆς ἠθικῆς παρακμῆς οἱ ἱερεῖς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος εἶχαν τὸ δύσκολο σκληρὸ ἔργο τῆς ἀναστήλωσης τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιῶν ποὺ οἱ ἱστορικὲς συνθῆκες κατέλυαν ραν-δαῖα. "Ομως πῶς καὶ ποιὸς νὰ μιλήσῃ γιὰ πίστη κι' ἐλπίδα κι' ἀναουγκρότηση ὅταν ἡ κρίση ὄχι μόνο δὲν εἶχε ἀκόμα περάσει ἀλλὰ ἐπαναπειλοῦσε νὰ ξεσπάσῃ πιὸ σκληρὴ καὶ πιὸ ὀλοκληρωτικὴ πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τῆς σκυφτῆς ὁλοφυρομένης ἀνθρωπότητος; Κανένας. Γιατὶ ὁλοι νοιώθανε τὸν ἀγέρα νὰ ἀραίνει καὶ νὰ γίνεται πλάκα σιδερένια, ἀσήκωτη, γιομάτη πάθη καὶ μίση, ποὺ τσακίζανε τὰ εἴδωλα τῆς παράδοσης. τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς πίστης αἰώνων ὁλάκαιρων.

Κι' ὁ "Ελιοτ διαλεχτὸς ἀνάμεσα στοὺς εὐαίσθητους δέκτες τῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς παραδίδει στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἔργο ποὺ ἡ ἴδια ἀπαιτοῦσε καὶ ὑπαγόρευε. «Ὁ φόβος ποὺ κρυβόταν σὲ μιὰ χούφτα σκόνης», τῆς σκόνης ποὺ λέγεται ἄνθρωπος, γιομίζει τοὺς στέχους του μὲ μιὰ γέψη στυφὴ ποὺ ἁπλώνει τὴν πίκρα της ἀνάμεσα σ' ὅλα τὰ πνεύματα ποὺ γυρεύαν νὰ δώσουν διέξοδο καὶ σάρκα καὶ ὀστᾶ στὴν ἐμπειρία τῆς ἀγωνίας, μέσῳ τῆς καλλιτεχνικῆς, "της πνευματικῆς δημιουργίας. "Ομως τὸ γκρέμισμα τῶν ἀρχαίων εἰδώλων δὲν σκόρπιζε τριγύρω μονάχα χαλάσματα κι' ἐρείπια. "Αφηνε νὰ φυτρώσῃ μέσ' ἀπ' τὴν τέφρα τοῦ ὁλοκαυτώματος ἕνας ἀνθὸς ποὺ γιὰ πολλοὺς ἴσως καὶ νάταν τότε ἕνα ἀσήμαντο βραχύβιο ἀγριοβότανο, σὲ σύγκριση μὲ τὴν πραγματική, τὴν οὐσιαστικὴ ἀποστολὴ τῆς Τέχνης, ποὺ εἶναι ἡ διάπλαση τοῦ ἤθους, καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τ' δραμα καὶ ἡ προφητεία γιὰ τὴν 'Αλήθεια.

"Οσο λοιπὸν κι' ἂν τὸ βαθύτερο περιεχόμενο τῆς δημιουργίας τοῦ "Ελιοτ καθρεφτίζει τὸ πνεῦμα τῆς ἀπόγνωσης, τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς παρακμῆς, ἡ καθαρὴ γλωσσικὴ του προσφορὰ ἀκολουθεῖ δρόμουὸ πὸ γόνιμους καὶ πιὸ καρποφόρους. Γιατὶ ὁρμώμενος ἀπὸ τὸ δραμα νὰ «ἐξαγνίσει τὴν διάλεκτο τῆς πρωτόγονης φυγῆς», δημιουργεῖ μιὰ καινούργια ποιητικὴ ἔκφραση στὴν ὁποία ἡ καθημερινὴ γλῶσσα χρησιμοποιεῖται μ' ἕνα τρόπο ἐμπνευσμένο γιὰ νὰ φτειάσῃ πρωτότυπες, ἀλλὰ γνήσιες ποιητικὲς εἰκόνες, στὶς ὁποῖες ὁ ρωμαντισμὸς καὶ ἡ πεζότητα — πολλὲς φορὲς μάλιστα ἡ ἀσκήμια — δένουνται σὲ μιὰ συζυγία ἁρμονικὴ κι' ἀπαράδεκτη.

Καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ στὸν τομέα τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῆς Τέχνης, προεικάζει τὴν κατοπινὴ βαθύτερη μεταστροφή. Ἀφοῦ ὁ ποιητὴς κατώρθωσε νὰ δέσῃ τὴν ὁμορφιὰ μὲ τὴν ἀσκήμια, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ βρῇ ρυθμὸ μέσα ἀπὸ τὸ σπαραγμὸ τῆς ὠμῆς καὶ ἀνελέητης πραγματικότητας, δὲν ὑπῆρχε πιὰ ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ πνευματικὴ μεταφυσικὴ του ἀγωνία ἐπέπρωτο νὰ γνωρίσῃ τὴν κάμψη ποὺ τοῦ ἐπεφύλαττε τὸ ξαναγύρισμα στὶς πηγὲς τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Μεταφυσικῆς. Καὶ μέσα ἀπὸ τὸ ζόφος τῆς θαμπῆς εἰκόνας ξεπροβάλλουν καὶ πάλι ἀχνὲς μὰ εὐδιάκριτες οἱ γραμμὲς τοῦ παγκόσμιου σχεδίου, ἔστω καὶ ἂν ἡ «Ἱστορία εἶναι τὸ σχέ-

μαζὶ μὲ τὸν «Ἐκκλησιαστὴ» θ' ἀναφωνήσῃ κι' ὁ ποιητὴς μὲ σχεφτική, ἀλλὰ γνήσια ἀνακούφιση πὼς ὑπάρχει πάντα ὁ κατάλληλος καιρὸς γιὰ τὸ κάθε τι στὸν κόσμο, «ἕνας καιρὸς γιὰ οἰκοδομή, κι' ἕνας καιρὸς γιὰ ὕπαρξη» κι' ἕνας καιρὸς γιὰ πράξη ποὺ ὑπαγορεύεται ὄχι μονάχα ἀπὸ τὴν ἀδύνατη κι' ἀτελῆ ἀνθρώπινη φύση, ἀλλὰ κι' ἀπὸ κάποιαν ὑπερβατική, ἐξωανθρώπινη δύναμη ποὺ διαφεντεύει τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον καὶ τὰ συμφιλιώνει στὸ παρὸν τῆς ἐνσάρκωσης, ὅπου πραγματοποιεῖται ἡ ἀδύνατη ἕνωση τῶν σφαιρῶν τῆς «ὕπαρξης».

Ἔτσι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἔλιοτ ἐπεδήλησε σὰν ἀρνητὴς κι' ἀπαρνητὴς τῆς ἀνθρώπινης κατάφασης, ἀφοῦ ἐξάγνισε τὰ ἐκφραστικά του μέσα ἀπὸ τὰ ἀπολιθώματα τῆς παληᾶς γλωσσικῆς κληρονομιᾶς, ἐξάγνισε μαζὶ καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχή του ἀπὸ τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ἀπόγνωση. Ἐγκαταλείπει τὴν εἰρωνεία καὶ τὸν σαρκασμό, καὶ διακηρύττοντας τὸν ἑαυτό του, «Ἀγγλοκαθολικὸ στὸ θρήσκευμα, βασιλικὸ στὸ φρόνημα καὶ κλασσικιστὴ στὴ φιλολογία», ἀρχίζει νὰ παραδίδῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὰ λιγοστὰ θεατρικά του, τὰ ὁποῖα φτάνουν σὲ δραματικὰ ὕψη, ποὺ προκαλοῦν τὸν παραλληλισμὸ μὲ τὶς ἀρχαῖες Ἑλληνικὲς τραγωδίες. Στὸ «Ἐγκλημα στὸν Καθεδρικὸ Ναὸ» ἀποκρυσταλλώνει πιὰ γνώμη γιὰ τὴν ὕπαρξη ἑνὸς σχεδίου μέσα στὸ ὁποῖο ζεῖ καὶ κινεῖται ὁλάκαιρη ἡ ἀνθρωπότητα.

«Ἡ πράξη εἶναι πόνος
καὶ ὁ πόνος εἶναι πράξη.
Οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ἐνεργεῖ ὑπο-
(φέρει,
οὔτε καὶ ὁ παθὼν ἐνεργεῖ.
Εἶναι κι' οἱ δυὸ καθηλωμένοι
σὲ μιὰν αἰώνιαν ὑπομονή
ὅπου ὅλα ὀφείλουν συγκατά-
(νευση,
γιὰ νὰ γίνῃ τὸ θέλημα,
καὶ ὅπου ὅλα πρέπει νὰ ὑπο-
(φέρουν
γιὰ νὰ τὸ θέλουν αὐτὸ τὸ θέ-
(λημα·
γιὰ νὰ ὑπάρχει τὸ σχέδιο· γιατὶ
τὸ σχέδιο εἶναι ἡ πράξη
καὶ ὁ πόνος· γιὰ νὰ γυρνᾶ
ὁ τροχὸς κι' ὅμως νὰ μένει πάν-
(τα ἀκίνητος».

Ἡ ἀγωνία μιᾶς ἐποχῆς ποὺ εἶδε τὴν ἀναμόρφωση τῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν θεμελίων της μέσα ἀπὸ τὸ δράμα δυὸ πολέμων ἀνεπανάληπτων στὴν ἱστορία της γεννήθηκε, ἐφτασε στὸ ζενίθ της καὶ ἄρχισε τὸ ἀργὸ ψυχορράγημα της μέσα στὴν ποίηση ἡ προσφορὰ τοῦ Θ.Σ. Ἔλιοτ. Ἡ ἀνάγκη μιᾶς ἐποχῆς εἶχε καταδικάσει τὴν ἀγωνία σὲ ὁριστικὸ ἄλατο. Τὸ ὀστρακο ὅπαδὸ τῆς ἐπιβίωσης ἔχει συντελέσει σχεδὸν πλήρως τὴν ἀποστολή του. Οἱ τρομαχτικὲς ἀνακαλύψεις ποὺ ἐπέσυραν πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ 'Ανθρώπου τὸν κίνδυνο τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ ἀφανισμοῦ ἐδημιούργησαν τὴν μεγάλην ἀνάγκη τῆς εἰρηνικῆς, τῆς ἀδερφικῆς συμβίωσης. Οἱ εἰρηνικὲς ἀνακαλύψεις τῆς «μοντέρνας φυσικῆς» συμπληρώνουν, ὁλοκληρώνουν καὶ ἐπιβάλλουν αὐτὴ τὴν συναδέρφωση μ' ἕνα τρόπο πιὸ ἐπιταχτικὸ ἀλλὰ καὶ τόσο πιὸ συγκεκριμένο ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴ καὶ τὴν μεταφυσικὴ ἐπιταγὴ γιὰ πίστη κι' ἐλπίδα.

Οἱ δυὸ πορεῖες ἀρχισαν ἔτσι ἤδη στὴν ἐποχή μας νὰ ἐφάπτονται. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον πιστεύουμε ὅτι κάποτε θὰ συγκλίνουν, θὰ συμβαδίσουν καὶ θὰ ἀφομοιωθοῦν. Αὐτὴ τὴν πίστη καὶ αὐτὴ τὴν ἐλπίδα ἄλλοι λογοτέχνες ὅπως ὁ Τζόϋς, ὁ Τέητς, ὁ Ὤντεν τὴν ἐνοιωσαν νὰ τοὺς κραδαίνει μέσα ἀπὸ τὶς νέες ἐπιστῆμες τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ Ἔλιοτ τὴν ἐνοιωσε καὶ τὴν ἐσυνειδητοποίησε μέσα στὴν Θρησκευτικὴ συγκίνηση καὶ στὴν Μεταφυσικὴ ἔρευνα. Ἡ Ἀνάγκη ἔχει σκοτώσει τὴν Ἀγωνία. Ἀπομένει κάποτε αὐτὴ ἡ ἀνάγκη νὰ μετατραπῇ ἀπὸ δημιούργημα ἐγκεφαλικῆς συνειδητοποιήσης, σὲ αὐθόρμητη φυσικὴ καὶ ὁρμέμφυτη ἐκδήλωση.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες 1/2/65

ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Ξεφτίλισμα τῆς ὑποκριτικῆς

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σβύνουν τὰ φῶτα στὴν πλατεία. Τὸ κοινὸ σιγᾶ. Ἀνοίγει ἡ αὐλαία. Τὰ φῶτα τῆς ραμπας σκορποῦν τὴν μαγεία τῆς θεατρικῆς ὑπόσχεσης — τῆς ὑπόσχεσης τῆς φυγῆς ποὺ κρύβει πάντα ὁ κόσμος τῆς Τέχνης. Βγαίνει στὸ μπαλκονάκι ὁ ἐναρκτῆς — ὁ ἐπιτελεστὴς αὐτῆς τῆς ὑπόσχεσης — ὁ ἠθοποιός. Ἀναμετρᾶ μ' ἕνα βλέμμα σαρωτικὸ τὸ κοινό του, σταματώντας ποῦ καὶ ποῦ γιὰ δευτερόλεπτα σὲ γνωστὲς φυσιογνωμίες. Ἀρχίζει τὸν μονόλογο. Ἕνα κωμπολοῖ κακοδεμένης ἐπικαιρης πολιτικῆς σάτυρας — πρόκειται γιὰ ἐπιθεώρηση. Τὸ κοινὸ χαμογελᾶ. Ποῦ καὶ ποῦ κάνας μάγκας φροντογελᾶ ἐπιδεικτικά. Μερικοὶ στὰ μπροστινὰ καναπέσματα παραμένουν ἀσυγκίνητοι, ψυχροί. Σὲ κάποιο σημεῖο ὁ μονόλογος διαλαμβάνει ἀλλοιθώρισμα τοῦ ἠθοποιοῦ, συναδευόμενο καὶ ἀπὸ σχόλιο ἐπὶ τοῦ ἀλλοιθωρίσματος. Κάποιος ἀπὸ τοὺς κρύους μπροστινοὺς βρίσκει τὸ ἀλλοιθώρισμα κωμικό. Ἴσως γιατὶ τὸ στράβωμα νὰ δημιούργησε μιὰ πολὺ κωμικὴ ἀντίθεση μὲ τὴν ὑπόλοιπη σοβαρώτατη κι' ἀγέλαστη ἔκφραση τοῦ προσώπου τοῦ καλλιτέχνη. Κι' ἀφοῦ τὸ γέλιο πηγάζει πάντα ἀπὸ τὴν ἀντίθεση, ὁ θεατὴς γελᾶ. Ὁ ἠθοποιὸς ἀπὸ σύμπτωση τὸν βλέπει. Συνάπτεται ἡ ἐπιφὴ σιγὴς καὶ πλατείας, κι' ὁ ἠθοποιὸς χαμογελᾶ κι' ὁ ἴδιος, γιατὶ σὰν εὐαίσθητος δέκτης τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης ἕνοιωσε τὴ μετάγγιση τῆς αἴσθησης ποὺ προκάλεσε, καὶ συμμετέσχε σ' αὐτὴ τὴν αἴσθηση ἀνεπιφύλακτα. Καὶ ἡ ἀμοιβαία καλλιτεχνικὴ συγκίνηση ἠθοποιοῦ καὶ θεατῆ παραμένει στὸ ἴδιο αὐτὸ ἐπίπεδο. Ὄχι ἀκριβῶς δηλαδή. Γιατὶ ὑπάρχουν καὶ στιγμὲς — ἀφδονώτατες ποὺ τὸ γέλιο ποὺ γιομίζει τὴν αἴθουσα ἔχει γενετήσιο αἴτιο τὸ φτηνό, τὸ χοντρὸ ὑπονοούμενο, ποὺ κάποτε ξεπέφτει στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀπροκάλυπτης βωμολοχίας. Καὶ σὲ λίγες ἀραιὲς περιπτώσεις τὸ γέλιο αὐτὸ πηγάζει ἀπὸ τὴν ξαφνιασμένη ἀπορία τοῦ θεατῆ γιὰ τὸ θράσος ποὺ τολμᾶ νὰ παρουσιάσῃ ἀπὸ σκηνῆς ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς θεατρικῆς Τέχνης ἀνοσιουργήματα σὰν αὐτὰ ποὺ γιομίζουν τὸν Κυπριακὸ θεατρικὸ χῶρο ἀπὸ μερικοὺς μῆνες τώρα. Αὐτὰ λοιπὸν συμβαίνουν στὴν Κύπρο. Καὶ ποῦ καὶ ποῦ κάποιος μὲ τὴν αἴσθηση τῆς πνευματικῆς ἀποστολῆς τοῦ θεάτρου κρούει τὸν κίνδυνο γιὰ τὸν κατήφορο ποὺ πῆρε ἡ ὑποκριτικὴ στὴ χώρα μας, ἀλλὰ κουφαίνουν οἱ ἰθύνοντες. Λόγοι ἀνωτέρης οἰκονομικῆς ἀνάγκης τοὺς κλείνουν τὰ ὦτα στὴν ἐπιθανάτια κραυγὴ ποὺ ἐκπέμπει τὸ Κυπριακὸ θέατρο μὲ τὴν παρδαλόμορφη καὶ παρδαλόηχη σειρὰ τῶν πυκνῶν συνεχιζομένων ἐπιθεωρησιακῶν κατασκευασμάτων.

Ἂς βάλουν ὅμως στὴν πλάστιγγα οἱ θεατρικοί μας παράγοντες τὰ οἰκονομικὰ ὠφέλη ἀπὸ τὴ μιά, καὶ τὶς καλλιτεχνικὲς καὶ πνευματικὲς ἀπώλειες ἀπὸ τὴν ἄλλη. Τὸ ζύγι θὰ βαρέσῃ ἀπίστευτα καὶ ἰρομαχτικὰ ὑπὲρ τῶν δεύτερων. Καὶ γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ πραγματικὸ βάρος αὐτῆς τῆς ζημιᾶς δὲν ἔχουμε παρὰ ν' ἀναλύσουμε ὅσο πιὸ μποροῦμε περιεχτικὰ τὰ πιὸ ζωτικὰ σημεῖα τῆς εἰσαγωγικῆς μας περιγραφῆς.

Τὸ Θέατρο λοιπὸν δὲν εἶναι ἁπλῶς Τέχνη. Εἶναι σύνθεση πολυεδρικὴ στὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος διοχετεύει μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ ἀπὸ αἰσθητικὲς καὶ πνευματικὲς ἀναθημιουργίες, γιὰ νὰ πλάσῃ ἕνα σύνολο ὁμορφιᾶς κι' ἁρμονίας μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία νὰ ἀποδίδεται τὸ πρωτότυπο κομμάτι τῆς πνευματικῆς ἀλήθειας ποὺ πρωτοσυνέλαβε ὁ δραματουργικὸς κάλαμος. Ὁρισμὸς λίγο μακρήνορος ἀλλὰ ὁλοκληρωμένος. Ἡ ἀλήθεια αὐτή, μὲ διαβαθμίσεις φτάνει τὸν λειτουργούμενο στὸ Ναὸ τῆς Τέχνης μέσα ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς φανταστικῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ρόλος τῆς Τέχνης στὴν ἀφύπνιση καὶ στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀτόμου εἶναι τόσο μεγάλος καὶ τόσο ὑπολογίσιμος ὅσο εἶναι ὁ ρόλος τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Ἐπιστήμης. Γιατὶ τὴν κατώτερη ροπὴ του ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἀπομακρυσιν ἀπὸ τὴν καθημερινότητα τῆς ζωῆς του, τὴν μετουσιώνει σὲ ἀναζήτηση καὶ σὲ μερικὴ συνειδητοποίηση τῆς Ἀλήθειας. Αὐτὸ εἶναι τὸ γνώρισμα τῆς γνήσιας Τέχνης, καὶ αὐτὴ ἡ ἱερουργία της. Ὁποιαδήποτε ἄλλο μορφὴ της εἶναι νόθο κι' ἐκφυλισμένο ἀποπαίδι της.

Στὸν τομέα τῆς πραγματικῆς θεατρικῆς θέαια τέχνης δὲν κατατάσσονται ἀποκλειστικὰ τὰ σοβαρὰ δραματικὰ ἔργα. Καὶ τὸ ἀναλαφρο πείραγμα τῆς κωμωδίας μπορεῖ νὰ διώξῃ καὶ νὰ παραδειγματίσῃ καὶ τὸ τσουχτερὸ πνεῦμα τῆς σάτυρας μπορεῖ νὰ καυτηριάσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἀνάγκη γιὰ βελτίωση καὶ διόρθωση. Καὶ μπορεῖ ταυτόχρονα νὰ ἀφυπνίσῃ τὸν θεατὴ καὶ χρησιμοποιώντας τὴν πολύπλευρη προσφορὰ τῆς φυγῆς — ὀπτική, ἀκουστική, αἰσθητική — μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρῃ ἕνα μύσιο μικρὸ ἢ μεγάλο ἀπὸ τὴν Ἀλήθεια — πολιτική, κοινωνική, μεταφυσική. Ὁ δὲ τελευταῖος κρίκος ἀναμεσα στὸν προορισμὸ καὶ στὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ ἠθοποιός. Καὶ εἶναι πραγματικὰ καὶ ὁ οὐσιαστικώτερος. Γιατὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη του ὀντότητα θὰ περάσουν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ κραδασμοὶ τῆς ψυχικῆς καὶ τῆς λογοτεχνικῆς προσφορᾶς τοῦ συγγραφέα καὶ ἀφομοιωμένοι θ' ἀναπλασθοῦν καὶ θὰ ἀποδοθοῦν διὰ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκφράσεως ἀκριβῶς ἐκεῖνο ὅπου οἱ δυὸ αὐτὲς ὀντότητες διασταυρώνονται δημιουργεῖται ἡ Τέχνη τῆς δραματικῆς ὑποκριτικῆς. Κι' ὅταν αὐτὴ ἡ ὑποκριτικὴ δὲν ἔχει νὰ δώσῃ παρὰ μονάχα κούφια κι' ἀνόητα καὶ φαῦλα ἔπεα πτερόεντα ἢ τὸ πολὺ χιλιοειπωμένες κοινοτοπίες, τότε ὁ ἠθοποιὸς χάνει τὴν ἀξιοπρέπειά του, τὴν ὑπόστασή του, τὴν αἴσθηση τῆς ἀποστολῆς του. Κάποτε σοῦ ματώνει ἡ καρδιὰ νὰ τοὺς βλέπεις. Ἔχουμε καὶ καλοὺς ἠθοποιούς. Προικισμένους μὲ τὴν ἱκανότητα καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴ λαχτάρα νὰ ἐκπληρώσουν ὁλόψυχα τοὺς ὅρους τῆς θεατρικῆς τέχνης. Κι' ὅμως θυθίζουνε αὐτὲς τὶς ἱκανότητες στὰ βαλτονέρια τοῦ πνευματικοῦ μαρασμοῦ καὶ σὲ φτηνὴ ἐπίδειξη τοῦ ἐλαφροῦ θεάματος. Καὶ ἡ ὑποκριτικὴ ξεφτυλίζεται καὶ ἡ πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ Θεάτρου μας γνωρίζει μαρασμὸ δίχως προηγούμενο. Καὶ τὸ κοινὸ ποὺ γυρεύει λίγο πνευματικὸ ξεδίψασμα στὸ σοβαρὸ θέατρο, παραμένει δίψασμένο καὶ ἀποκαρδιωμένο. Καὶ τὸ πλατύτερο κοινὸ ποὺ κοντὰ στὸ θέατρο θἄπρεπε νὰ ἐξυψώνεται καὶ νὰ καλλιεργεῖται, μπαίνει στὴν αἴθουσα διψασμένο γιὰ φυγὴ καὶ φεύγει μὲ τὶς αἰσθήσεις καὶ τὸ νοῦ χορτασμένα ἀπὸ θέαμα τοῦ ἐπιπέδου ποὺ προσφέρεται στὴν Κύπρο πάνω ἀπὸ ἕνα χρόνο τώρα.

Σὲ χῶρες ὅπου τὸ θέατρο ἐκπληρώνει τὸν πραγματικό του σκοπό, τὸ «θέαμα» δὲν εἶναι τίποτα τὸ ἀξιοκατάκριτο. Τὸ κοινὸ ποὺ τὸ ἐκλέγει ἀφοῦ ὑπάρχει ἐκλογὴ — ἔχει κάθε δικαίωμα νὰ τὸ δημιουργεῖ. Ὅταν ὅμως αὐτὸ τὸ «θέαμα» δίνεται — ὅπως γίνεται στὸν τόπο μας — δίχως ἄλλη παράλληλη θεατρικὴ ἐκδήλωση, τότε τὰ πράγματα γίνονται σοβαρά, καὶ οἱ ζημιὲς ὅπως εἴπαμε ἀνυπολόγιστες. Γιατὶ τότε καταδικάζουμε ἕνα λαὸ σὲ θεατρικὸ πνευματικὸ μαρασμό, καὶ καταπιέζουμε τὴν ἔφεση σὲ μιὰ τάξη ἀνθρώπων ποὺ βλέπουν τὴν τέχνη τους νὰ ξεφτυλίζεται σκληρὰ κι' ἀδυσώπητα πάνω στὸ μπαλκονένικο τῆς οἰκονομικῆς ἀνάγκης.

Ἂς τηρήσουμε καλὰ λοιπὸν τὴν πλάστιγγα. Κι' ἂς ἁπλώσουν οἱ ἰθύνοντες τὸ χέρι τους γιὰ νὰ τῆς δώσουν τὴν ἰσορροπία ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ πάψῃ πιὰ τὸ στράβισμα τῆς θεατρικῆς τέχνης στὴν Κύπρο καὶ γιὰ ν' ἀνασάνουνε μὲ κάποια ἀνακούφιση κοινὸ καὶ καλλιτέχνες.

Επικαιρότητες 8/2/65

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

"Ενας κατήφορος τραγικός

Της δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Η Τέχνη στην εποχή μας διέρχεται μια σοβαρή και κρίσιμη φάση. Μια φάση που διέπεται από τις πλατειές άλλαγές που γνωρίζει η άνθρωπότητα στους πιο σημαντικούς και ζωτικούς της τομείς. Άλλαγές που έχουν τη ρίζα τους μέσα στα αίτια της πολεμικής είδος που εσυγκλόνισε τρίν μιάν είκοσαετίαν τον πλανήτη μας, και που δημιούργησε σάν άντιστάθμισμα μιά ροπή προς την αναθεώρηση και την αναπροσαρμογήν πολλών αρχών και αξιών. Γι' αυτό είναι σήμερα κοινό το φαινόμενο του έκφυλισμού της Τέχνης, της οποίας ο χώρος βρίσει με καχεκτικά εξανθήματα που πολλές φορές παρασύρουν τους επιδερμικούς σε άρνητικά συμπεράσματα γιά το υγιές της δημιουργικής ρίζας της ανθρωπότητος. Όσο όμως κι' αν οι σύγχρονοι καλλιτεχνικοί μας ορίζοντες γιομίζουν έκτρωματικά πυροτεχνήματα και διαβατιτσιούς μετεωρίτες, είναι γεγονός ότι στην ουσία η Τέχνη στέκει πάντα το ίδιο φηλά στην κλίμακα των ανθρωπίνων εκδηλώσεων. Όχι μόνο γιά τά επιτεύγματα της μέσα σε πλαίσια κοσμοϊστορικά, αλλά κυρίως γιατί η άγνη και γνήσια μορφή της πηγάζει πάντα από την αναζήτηση, την αγωνία και την έρευνα που διαμορφώνουν την εξελικτική πορεία της ανθρώπινης μονάδας. Η αξία εξ άλλου της καλλιτεχνικής προσφοράς μ' αυτά τα κριτήρια μόνο μπορεί να αξιολογηθή. Αν θεσηθή το ανθρώπινο πλάσμα να γνωρίση καλύτερα το άτομό του, και σαν προέχταση το περιβάλλον και την εποχή του και τους συνανθρώπους του, είτε διά της άμεσης κατάφασης απέναντι στά άνθρώπινα προβλήματα, είτε διά της επαναστατημένης εξέγερσης ενάντια σ' αυτά τα προβλήματα, τότε ο προορισμός της εκπληρώνεται, πάντα θέβαια με περιορισμούς και διαβαθμίσεις. Αν όμως η καλλιτεχνική προσφορά είναι διαβρωμένη, έκουσία ή άκούσια από οιανδήποτε άλλη πρόθεση, τότε ότι μόνο η Τέχνη δεν εκπληρώνει την αποστολή της, αλλά λεκιάζει το ανθρώπινο πνεύμα και το διασύρει στα παζάρια του τσιτσινού, ύλιστικού συμφεροντολογισμού.

Αυτό λοιπόν το δεύτερο συμβαίνει εδώ και χρόνια τώρα με τον 'Ελληνικό κινηματογράφο. Πολλοί θέβαια ίσως και να διαφωνούν κατ' αρχήν με την κατάταξη του κινηματογράφου στον τομέα της Τέχνης. Αυτό θέβαια είναι άποψη διφορούμενη μονάχα γι' αυτούς που δε βλέπουν τον κινηματογράφο παρά μονάχα σά μέσο μαζικής ψυχαγωγίας. Και μάλιστα σά μέσο μαζικής ψυχαγωγίας το οποίο διασχίζει τις άνθρώπινες εποχές δίχως να έχη άπορροφήσει και αφομοιώσει τις τάσεις και τά θαθύτερα προβλήματα της κάθε εποχής. Κι' αυτό έξερουμε καλά πώς δεν αληθεύει. Γιατί η μεταπολεμική κινηματογραφική παραγωγή ασχολήθηκε επιστάμενα και συστηματικά με πολλά προβλήματα του σύγχρονου άνθρώπου. Αν προσθέσουμε σ' αυτό το χαρακτηριστικό της γνήσιας Τέχνης και την δλη υπόλοιπη δημιουργική καλλιτεχνική συμβολή, — λογοτεχνικό κείμενο, δραματική τέχνη, φωτογραφική, δίκαια θά συμφωνήσουμε άπόλυτα με τον τίτλο «"Εβδομη Τέχνη» που άπό τά σπάργανά του άκόμα άπέκτησε ο κινηματογράφος.

Η μεταπολεμική κινηματογραφική βιομηχανία λοιπόν πολλά έκανε που νά δικαιολογούν αύτό τον τίτλο. Διπλή ήταν η ώθηση που έσπρωχνε τους δημιουργούς της σε καινούργιους δρόμους και σε νέα κατορθώματα. Η καινούργια μεταβατική εποχή άπό τον πόλεμο στην είρήνη πρόσφερε άφθονες ψυχολογικές μεταπτώσεις γιά καινούργιες ποσσεγγίσεις και νέους προσανατολισμούς. Από την άλλη η πλατειά διάδοση της τηλεόρασης επέθελε μιάν άνακαίνιση στις μεθόδους των κινηματογραφιστών οι δποίοι δέν άργησαν νά το καταλάθουν και νά άναπροσαρμοστούν. Και κή πραγματικότητα που ήταν θαμμένη μέσα στο μύθο ξενάνθιζε άφνά. Ο κινηματογράφος άφυπνίζε τή δική του δημιουργία του κόσμου. Εδώ ένα δέντρο, έκεί ένος νέγρος, έδώ ένα σπίτι έχει ένας άνθρωπος που έτρωνε, που κοιμόταν, που «έκλαιε...». Αυτά λέει ο Τσίζερε Ζαβαττίνι, ο σεναριογράφος των περισσότερων έργων του ντε Σίκα. Και οι 'Ιταλοί κινηματογραφιστοί δημιουργήσανε τον νεορεαλισμόν. "Ενας κόσμος γυμνός — ο κόσμος της σκληρής πικρής 'Ιταλικής πραγματικότητας γιομίζε την δθόνη με την δύναμη, με την ένταση του. Ροσελίνι, Ντε Σίκα, Βισκόντι, Ονόματα που άναμορφώσαν τον 'Ιταλικό κινηματογράφο, σπέρνοντας το σκηνικό τους πάνω στην άνάγκη της Ιστορικής στιγμής. Μιάν άνάγκη που δπαγόρευε η κοινωνική έξαθλίωση παράδεινα συνταιριασμένη με την νεοαποκτηθείσαν έλευθερία της 'Ιταλίας. Η άνθρώπινη συνείδηση έδινε διέξοδο στά θιώματα της μέσω μιάς Τέννης που άπευθυνόταν στά μενάλα πλατειά πλήθη. Η Γαλλία δέν άργησε νά δή το παράδειγμα και νά το άκολουθήση. Μιά καινούργια γενιά κινηματογραφιστών δημιουργεί και καθιερώνει το «νέο κύμα». Ο Κισμί, ο Τρουφώ, ο Ρενέ, παραδίδουν στους πιστούς της δθόνης τους γαρακτήρες που γιομίζουν την εποχή μας. Τους άνθρώπους που πολεμούν ήσυχα, αλλά άπεγνωσμένα τή συνθατικότητα, και πασκίζουν νά γνωρίσουν τον έαυτό τους κάτω άπό το σίγουρόμενο νυστέρι της άνήσυχης άθεβαιότητας — για ήθικές άρχές και ίδανικά και πιστεύω. Η 'Αγγλία προσέφερε κι' αυτή τη δική της σειρά άπό νέες, προβληματισμένες ταινίες, που δσο κι' αν διέφεραν στην φυσιογνωμία και στην τεχνοτροπία άπό τά δπόλοιπα Εύρωπαϊκά κύματα ήταν εν τούτοις έπίσης προβληματισμένες και άναμφισβήτητα μέσα στο κλίμα των καινούργιων κατευθύνσεων. Δέ θά επεκτείνουμε άλλο τον κατάλογο των καινούργιων τάσεων στον τομέα του κινηματογράφου. Θά χρειαζόταν μελέτη πολυσέλιδη, βιβλίο όλόκληρο. Κι' η Χολλυγουντιανή, κι' η Ρωσσική, κι' αυτή άκόμη η 'Ινδική κι' η 'Ιαπωνική κινηματογραφία είδαν τά ρεύματα της εποχής και τ' άκολούθησαν, τροφοδοτώντας έτσι μιά δική τους έθνική προσφορά στην διεθνή αυτή κλίμακα της σύγχρονης κινηματογραφικής έμπειρίας.

Στην 'Ελλάδα ο πρώτος που πρωτόγνωρισε τους καινούργιους παλμούς ήταν ο Μιχάλης Κακογιάννης. "Απλωσε το βλέμμα του στον τόπο του, πήρε τά καλύτερα ύλικά που μπορούσε κι' έφτιαξε δυό ταινίες που κερδίσαν διεθνή άναγνώριση κι' επικρότηση. Την «Στέλλα» και «Το κορίτσι με τά ματάκια». Η τραγική 'Ελληνική παλληκαριά, η γλυκειά θηλυκή σεμνότητα, η έξανθρωπισμένη ποσνεία, το αύθόρμητο άβίαστο Ρωμαϊκό συγκρίσιμα μπήκαν θεμέλιο και κτίσαν ένα σύνολο που ωλοῦσε καλά νιά την παράδοση του 'Ελληνικού κινηματογράφου. Κι' είναμε άρχίσει έπί τέλους ν' άνασαίνουμε μ' άνσκοπιση. Γιατί πιστέψαμε πώς οι "Ελληνες λειτουργοί της "Εβδομης Τέννης είναν έπί τέλους, έστω κι' φανά άντιληφθή πώς τά μόνα προβλήματα που έχει η 'Ελληνική κοινωνία δέν είναι η εγκαταλειμμένη μητέρα και το νόθο μυξάρικο — οίχτρά κατάλοιπα του μελοδραματισμού του 19ου αίώνα. Και περιμέναμε μιά κάποια συνέχεια σ' αυτό το καινούργιο 'Ελληνικό ρεύμα. Και η συνέχεια μέν ήρθε άλλά φριχτά άποκαρδιωτική. Συγκινημένοι οι ξένοι άπό το ξεστό, το δρμητικό 'Ελληνικό κλίμα, άμολυθήκαν στις 'Ελληνικές πόλεις και στά 'Ελληνικά νησιά και άρχίσαν νά παραδίδουν στό «διεθνές» κινηματογραφικό κοινό άνοσιουργήματα σάν το «Ποτέ την Κυριακή» — έργο που κατά την γνώμη μας η 'Ελληνική Κυβέρνηση θάπρεπε ν' άποσύρη άπό την κυκλοφορία. Είναι γεγονός πώς η τεχνική σ' αυτά τά έργα έχει κάνει προόδους. Το περιεχόμενο όμως έπρόκειτο νά γνωρίση άκόμα χειρότερη κατακρύλα. Γιατί μέσα στην συνεχιζόμενη ξενοπροτίμηση που δημιουργούσε όλο και καινούργια 'Ελληνικά κινηματογραφικά που πολλά λίγο τιμούσαν την 'Ελλάδα, και την νοημιούνη του λαού της, κάποιος είχε την έμπνευση νά προσαρμόση τον 'Ελληνικό κινηματογράφο στις Εύρωπαϊκές γραμμές του «νέου κύματος». Και παίρνοντας σά βάση το γνωστό Γαλλικό έργο «Οι Ζαβολιάρηδες» σκάρωσε τον παρομοιότυπο σχεδόν «Κατήφορο». 'Επιτυχία παταγώδης! 'Επί τέλους η 'Ελληνική οθόνη δέν άποτελούσε παραφωνία μέσα στην παγκόσμια κινηματογραφική βιομηχανία. 'Εκμοντεονιστήκαμε. Τώρα μάς άπασχολούνε προβλήματα. Τά προβλήματα της έκφυλισμένης άπροσανατόλιστης νεολαίας μας που άπό συρμό κι' επίδειξη, παρά άπό ψυχικό άδιέξοδο δίνεται με τά μούτρα στην «ντόλτσε βίτα» επιτείνωντας έτσι τον μύθο της άσκοπης ζωής των σύγχρονων νέων άνθρώπων. Αυτά λοιπόν τά προβλήματα άπασχόλησαν την 'Ελληνική βιομηχανία, σ' ένα έργο, δύο, τρία, πέντε. Τώρα τί γίνεται; Αυτό ρωτούμε κι' αυτό πρέπει οί 'Ελλαδικοί κινηματογραφικοί παράγοντες νά ρωτήσουν τους έαυτούς τους.

Τί συμβαίνει άραγε με την 'Ελληνική κοινωνία; Δέν έχει άλλα μήπως προβλήματα νά μάς δείξη άπό τον κινηματογράφο έχτρός άπό τους άπρόκοπους τεντυμπούδες και τις γυμνές έμπόρθενες με τά διαφανή έσώρουχα και τη μοιραία, δραματική βιογραφία; Δέν έχει η 'Ελλάδα πείνα, άνεργία, προσφυγιά, κοινωνική άνισότητα; Δέν έχουν οι "Ελληνες σάν πολίτες της πυρηνικής εποχής άνησυχίες, προβλήματα ψυχικά, πνευματικά, κοινωνικά; Γιατί δέν τά βλέπουμε; Γιατί δέν ένεργούν οι άρμόδιοι και οι ιθύνοντες γιά νά έξυγιάνουν και νά άπελευθερώσουν τον 'Ελληνικό κινηματογράφο άπό τά νοσηρά, φτηνά και πρόστυχα δεσμά του έμπορικού κινηματογράφου; Ο σκεπτόμενος κόσμος μπούχτησε πιά αίσθηματολογία, μελόδραμα και γυμνιστικές έπιδείξεις. Μέχρι πού πάει πίσω όταν άκούση ότι παίζεται έργο 'Ελληνικό. Και έργα χωρίς κανένα ήθικό δπόθαθρο, όχι μόνο δέν άπαγορεύονται άπό την λογοκρισία μας, άλλά και διαφημίζονται άνά τάς όδούς διά μεγαφώνων. Είναι γεγονός πώς η μάζα η πλατειά, η μάζα της ψυχαγωγίας, πάντα δίνει συγχωρο το παρόν της στο 'Ελληνικό έργο. Γιατί; Γιά ν' άκούση το Κυπριακό άπομακρυσμένο άπό το έθνικό κέντρο κοινό, τη γλώσσα του. Είναι όμως παράδαση όλων των όρων της Τέχνης και ιεροσυλία των ήθικών, των καλλιτεχνικών και των πατριωτικών άκόμη ίδανικών νά έπιτρέπωνται τέτοια έργα, κι' άκόμα χειρότερα νά γυρίζωνται τέτοια έργα και μάλιστα κάτω άπό το πρόσχημα της μοντέρνας κινηματογραφικής. Λυπηρή, οίχτρή, λοιπόν, άλλά άληθής διαπίστωση. Ο 'Ελληνικός κινηματογράφος έχει πάρει έναν καταφορο επικίνδυνο. Η μόνη άνάπαυλα που προσφέρει στην όδυνηρή κατρακύλα του είναι οι έξυπνες, πνευματώδεις κωμωδίες με το πιπεράτο Ρωμαϊκο πνεύμα του. Το γέλιο όμως δέν είναι άρκετό. "Οπως δέν είναι ούτε και το δάκρυ που προσπαθούν νά προκαλέσουν τά άναχρονιστικά μελό των τραγικών έρώτων. Χειρότερα, πιό ούσιαστικά και πιό ισορροπημένα. Γιά νά έξουδετερώση ο 'Ελληνικός κινηματογράφος την κακή του φήμη, και νά άσθη στό ύψος της άποστολής του — καλλιτεχνικής, ήθοπλαστικής, έθνικής.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ιστορικές φυσιογνωμίες 15/2/65

ΟΥΙΝΣΤΟΝ ΤΣΩΡΤΣΙΛ

Ο μεγάλος πολιτικός μιᾶς νεκρῆς ἐποχῆς

Της δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Εμπρός Βρεττανία, ζήτω η έλευθερία, ο Θεός σώζοι τον Βασιλέα». Μ' αυτά τά λόγια άνάγγειλε τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας στις όκτώ του Μάη, τό 1945, ο Ουίνστων Τσώρτσιλ, τότε πρωθυπουργός της 'Αγγλίας. Με μιά φρασεολογία που άποκάλυπτε πέρα γιά πέρα τά ούσιαστικότερα ίδανικά γιά τά οποία ήνάλωσε τη ζωή του ο έπιφανής αυτός πολιτικός του πρώτου ήμισυ του αιώνα μας. Γιατί η έλευθερία, στη ζωή και την δράση του Τσώρτσιλ ήταν, και στην πιό πλατειά, την πιό πανανθρώπινη άκόμα προέχτασή της, άδιάρρηκτα συνδεδεμένη και συνυφασμένη με τη δόξα και το κύρος της 'Αγγλικής Αύτοκρατορίας. Φαινόμενο άλλωστε έντελώς φυσικό και καταληπτό μέσα στά πλαίσια της πολιτικής όντολογίας της περασμένης πενηντατετίας. Η ύδρόγειος ήταν τότε γεμάτη άκόμα άπό χώρες ύπόδουλες και λαούς που ώρίμαζαν άργά και επώδυνα κάτω άπό τον σύγχρονο άποικιακό ζυγό. Κι' εκείνες άκόμα οι κοινωνίες πού πρωτογνώριζαν την δλοκληρωτική άνεξαρτησία, κι' οι άλλες άκόμα πού διέρχονταν κοινωνικές κρίσεις άποφασιστικές και άνεπαναλήπτες, μιά συγκίνηση, κι' ένας ίδεαλισμός διαπερνούσε την έθνική τους ύπόσταση: Η ίδέα του έθνους. Τά έδαφικά σύνορα κάθε κράτους άποτελούσαν το πολυτιμότερο του καύχημα και η ίστορική και πολιτιστική του παράδοση το ιερώτερο του έωδλημα. Η ίδέα όμως αύτή του άτομικού έξνισμού που διειρρυθμίστο παραδαΐα άπό τά νέα άπελευθερούμενα και άπό τά ώριμάζοντα άκόμα κράτη βρήκε στις άρχές του εικοστού αίώνα ένα φορέα καταστρεπτικό και επικίνδυνο. Το Γερμανικό έθνος συναομολογημένο στέ τέλη του περασμένου αίώνα σ' ένα ενισχύο πολιτικό σύνολο, συνειδητοποιούσε γιά πρώτη φορά τη δύναμή του. Και σάν παιδί άσχημάτιστο που όρμά άπάνω στά μικραδέρφια του γιά νά τους άποδείξη την ύπεροχή της φυσικής του ρώμης, έτσι και το Τευτονικό γένος άπλωσε λοίμαργα τά μάτια του πάνω στο χάστη της Εύρώπης κι' όνειρεύτηκε δάφνες και δόξες, και ξένα έδάφη και δούλους λαούς. Και τ' όραμα βρήκε πρώτο νοσηρό ένσαρκωτή τον φιλόδοξο Κάϊζερ που προκάλεσε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η προσπάθεια όμως γιά την έπιβολή της «άνώτερης Γερμανικής φυλής» άπέβη έκτρωματική. Και έτσι το δραμα βρήκε δεύτερο ένσαρκωτή και σκληρότερο συνεχιστή, τον 'Αδόλφο Χίτλερ πού άπέτυχε μέν νά έκπληρώση το σκοπό του, άλλά κατάφερε νά σχηματίση την πιό δαιμονική, την πιό οίχτρη κι' έκφυλισμένη μορφή της πατριδολατρείας, πού γνώρισε ποτέ η άνθρωπότης. Κι' έτσι πίσω άπό το είδεχθές έμβλημα του ναζισμού πολέμησε λυσσώδικα νά ικανοποιήση τις σκαιές του δρέξεις και τις άκόρεστες πολιτικές φιλοδοξίες του.

Μ' αύτή λοιπόν την άπάνθρωπη, οίχτρή μορφή του έθνικού ίδεαλισμού βρέθηκε άντιμέτωπος ο "Αγγλος πολιτικός Ούίνστων Τσώρτσιλ. Αύστηρός συντηρητικός, άριστοκράτης βασιλόφρονας πού πίστευε άκράδαντα στο μεγαλείο, στην ύπεροχή και στην άπόλυτη χρησιμότητα άκόμα της Βρεττανικής Αύτοκρατορίας. Είδε λοιπόν τον κίνδυνο όπως τον εανάδε στον πρώτο πόλεμο, ν' άπειλή την δύναμη άλλά και την ύπαρξη άκόμα του Βρεττανικού έθνους. Και προσπαθώντας νά άποφύγη τά πολύνεκρα, πολυδάπανα σφάλματα πού του στοίχισε ο Πρώτος Παγκόσμιος, άποδύθηκε στην δίπτυχη πολεμική περιπέτεια με τόλμη και άποφασιστικότητα.

Πολεμοδυσε πρώτα και πάνω γιά την 'Αγγλία. "Ομως σάν έβλεπε το χτηνώδικο τέρας του φασισμού ν' άπλώνει πλοκάμια πάνω σέ χώρες και λαούς και νά θυσιάζη κάθε ίχνος άνθρωπισμού πάνω στη λάσπη του άνισόρροπου κι' έγωπαθικού φανατισμού κατάλαβε πώς ο κίνδυνος ήταν παγκόσμιος, πανανθρώπινος. Και χρησιμοποιώντας όλα τά έφόδια πού του έπρόσφερε η δυνατή, συγκροτημένη προσωπικότητα του, συμμάχησε μ' όλους έκείνους τους λαούς οί δποίοι άντιμετώπιζαν, μαζί με τη χώρα του την ίδιαν άπειλή, και τον ίδιο κίνδυνο.

'Ακόμα και με τον παληό έχθρό του τον κομμουνισμό έκανε προσωρινή έκεχειρία. Και μέ λόγους ένθουσιώδεις, γιομάτους τέχνη και ποίηση άποδύθηκε σέ μιάν έντατική προσπάθεια νά έμπνεύση στον ελεύθερο κόσμο την έλπίδα και την πίστη γιά την τελική του νίκη. Η ώρα του πολέμου είναι η κατ' έξοχην ίδιαίτερη στιγμή του. Όχι γιατί η προσωπικότητα του προσφέρεται, σάν έκείνην του Χίτλερ στην άφομοίωση των έπιθετικών πολεμικών όρμών, άλλα γιατί μαζεύει τις δρθές, έπικοδομητικές ίδέες πού η στιγμή έπιβάλλει νά προσφερθούν σάν άντιστάθμισμα, και άντίσταση συμα στο κύμα της φθής δίας μέ το δποίο ο έκφυλισμένος έθνικισμος έπλημμύριζε την άνθρωπότητα. Έτσι ο Τσώρτσιλ έφτασε στό άπόγειο της δύναμης και της δράσης του, τις ώρες αύτές πού η άνθρωπότητα πάλευε άπελπισμένα γιά νά σωση την φυλή, τον πολιτισμό. Κι' αύτα τά λίγα περαστικά χρόνια της κοινής σκληρής δοκιμασίας προβάλαν στην άνθρώπινη συνείδηση την άνακάλυψη των κοινών πεπρωμένων της. Πεπρωμένων πού δέν θά έπέτρεπε πιά νά διαταράξη η φιλοδοξία του πρώτου άνισόρροπου πολιτικού τυχοδιώχτη. Γι' αύτό και οί χώρες έκείνες πού είχαν πιό προσφερο το έδαφος άνέπτυξαν πολεμική βιομηχανία τέτοιων διαστάσεων και τέτοιας δύναμης κι' έντασης, που έπανάληψη των δύο προηγούμενων αίματηρών σφαλμάτων θά σήμαινε τέρμα στη φυλή. "Οχι γιατί το θέλησε ένας δποιοσδήποτε άνθρωπος, άλλά γιατί η εύθύνη τώρα για την είρήνη του

κόσμου θαραίνει" μέν ἴσα ὅλους τοὺς λαούς, ἀλλὰ ἡ εὐθύνη γιὰ τὴ μοῖρα του συγκεντρώνεται σὲ δυὸ ἴσα μεγάλα κράτη. Καὶ οἱ ἐπιφανεῖς πολιτικοὶ τοῦ αἴωνος μας δὲν θἄναι ἐκεῖνοι ποὺ μιλοῦν μὲ ὕφος πολέμιο καὶ λογοτεχνικὸ γιὰ τὴν ἔνοπλη ἀντιμετώπιση καὶ ἀπόκρουση τῆς βίας καὶ τῆς πολεμοβιφίας, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ καλοῦνε τὰ ἔθνη σὲ δίκαιες, λογικές, ἠθικὲς λύσεις στὰ προβλήματά τους, πρὶν τοῦτα πάρουν τὸν κατήφορο ποὺ ὁδηγεῖ στὴν παγκόσμια σύρραξη. Ἡ ἀνθρωπότητα ὡριμάζει. Ἴσως πιὸ πολὺ χάρι στὶς συνθῆκες παρὰ στὸ γνήσιον τῆς πνευματικῆς της ἑτοιμότητας. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι τὰ ἐθνικὰ σύνορα καταργοῦνται, κάνοντας ἀρχὴ μὲ τὰ ἐθνικὰ πολιτικὰ συμφέροντα, τὰ ὁποῖα στὴν ἐποχή μας δὲν ἀποτελοῦν πιὰ ὑπόθεση γιὰ μιὰ χώρα ἢ μιὰ προσωπικότητα — φανατισμένη ἢ λογικὴ καὶ συμβιβαστικὴ — ἀλλὰ ἀφοροῦν ἄμεσα ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου μιὰ καὶ ἀποκρυσταλλώθηκε καὶ σχηματοποιήθηκε στὴν ἐποχή μας ἡ διαμάχη μεταξὺ δυὸ ἰδεολογιῶν. Μέσα στὰ πλαίσια λοιπὸν αὐτὰ σβύνουν τὰ ἰδιαίτερα ἐθνικὰ ὁρόσημα, αὐτοκρατορικὰ ἢ φασιστικά, καὶ οἱ λαοὶ καὶ οἱ πατρίδες ἀρχίζουν ἀργὰ νὰ παίρνουν ἕνα χαραχτῆρα πιὸ διεθνῆ, πιὸ παγκόσμιο, πιὸ ἀνθρώπινο.

Στὸ χάραμα λοιπὸν αὐτῆς τῆς νέας ἐποχῆς πέθανε ὁ Τσῶρτσιλ στὰ ἐνενῆντα του χρόνια. Ἦταν ὁ τελευταῖος μεγάλος ἐκπρόσωπος μιᾶς δύσκολης νεκρῆς ἐποχῆς. Ἡ ἐποχὴ μας, ποὺ τὴν διαδέχεται ἴσως νἆναι δυσκολώτερη. Ὅμως ὅπως καὶ νἆναι εἶναι ἀλλοιώτικη. Ἡ Ἀγγλία τοῦ Τσῶρτσιλ ξεψυχᾶ, κι' ἄλλες δυνάμεις μπαίνουν στὸ προσκήνιο. Ἡ συμπαγὴς δυναμικὴ φυσιογνωμία τοῦ ἐκλιπόντος Ἄγγλου πολιτικοῦ δὲ θἄχε πιὰ θέση στὸν νέο κόσμο. Ὄχι μόνο γιατὶ πίστευε «ὅτι ὁ παντοδύναμος τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως, θὰ ἀκολουθήσῃ τὸ Ἀγγλικὸ ἐθνικὸ δίκαιο», ἀλλὰ γιατὶ οἱ διεξιὲς κατευθύνσεις ἁλλάζουν καὶ προσανατολίζονται σὲ πιὸ βαθειά, πιὸ πλατειά, πιὸ ἀγνὰ ἰδεώδη. Πόσα ἀπρόσκοποι καὶ ὁμαλοὶ κι' ἀναίμακτοι θἆναι οἱ νέοι τους αὐτοὶ προσανατολισμοί, μονάχα τὸ μέλλον θὰ τὸ δείξῃ. Καὶ ἴσως ὄχι τὸ τόσον ἀπώτερον μάλιστα.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες 22/2/65

ΞΑΝΑ ΣΤΙΣ ΕΠΑΛΞΕΙΣ!

Σαλπίσματα νέων ἀγώνων

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Δὲν προτιθέμεθα νὰ σχολιάσωμεν τὴν πολιτικὴν ἐπικαιρότητα. Αὐτὸ γίνεται καθημερινῶς καὶ παντοιοτρόπως ἀπ' ὅλες τὶς ὑπευθύνες τάξεις τοῦ Κυπριακοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀμέσως ἐνδιαφερομένων εἰς τὸ Κυπριακὸ ζήτημα, λαῶν. Ἡ Κυπριακὴ πολιτικὴ περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα ὅμως ἔχει καὶ πάλιν γιομίσει κεραυνοὺς κι' ἀστροπελέκια ποὺ ἀπειλοῦν νὰ ξεσπάσουν πάνω στὰ κεφάλια τοῦ ταλαιπωρημένου αὐτοῦ νησιωτοκοσμου, κι' ἴσως, μὲ ὁρισμένες βάσιμα ὑπολογισμένες ἐπιπτώσεις πάνω στὰ κεφάλια μεγαλύτερου ἀκόμα μέρους τῆς ἀνθρωπότητας. Οἱ ἐφημερίδες γιομίζουν «δεύτερες ἐκδόσεις» κι' ἐμπορικώτατες «ὕστατες στιγμὲς» ποὺ μπορεῖ μέχρι τὴν ἡμέρα ποὺ τὸ ἄρθρο αὐτὸ θὰ δῇ τὴν δημοσιότητα, τὰ ἀγγέλματα τοῦτα νὰ πάρουν τὸν τραγικὸ χαραχτῆρα τῆς περιγραφῆς νέων αἱματηρῶν ἐπεισοδίων. Γι' αὐτὸ μιὰ καὶ τὸ πιὸ φλέγον ζήτημα στὸ προσκήνιο τῆς Κυπριακῆς σκέψης καθίσταται καὶ πάλιν τὸ πολιτικό μας μέλλον, δὲν μποροῦμε νὰ μείνωμε ξένοι καὶ ἀδιάφοροι στὴν ἀγωνία ποὺ ἀρχίζει ξανὰ νὰ γιομίζῃ σκιὲς τὴν καθημερινή μας ὕπαρξη. Τὸ καθαρῶς πολιτικό μας πρόβλημα λοιπὸν παραμένει ἄλυτο καὶ μέσα σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ πλαίσια τοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Ὅ,τιδήποτε συνδέεται μὲ τὸ Κυπριακὸ σχετικὰ μὲ διεθνῆ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα ἔχει τονισθεῖ κι' ἐπαναληφθῆ κατὰ κόρον. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν ἔχει ἐξαντληθῆ καὶ δὲν ἔχει ἀναλυθῆ ὅπως θὰ ἔπρεπε εἶναι ἡ ἠθικὴ ἔκφραση τῆς λύσης ποὺ ἐπιθυμεῖ τὸ Τουρκικὸ στοιχεῖο τῆς νήσου. Ὅλοι οἱ λογικῶς σκεπτόμενοι ἄνθρωποι ἀναγνωρίζουν τὸ δικαίωμα ποὺ ἔχει ἡ πλειοψηφία μιᾶς χώρας ν' ἀποφασίζῃ καὶ νὰ καθορίζῃ τὸ μέλλον της. Γι' αὐτὸ εἶναι φῶς φανερὸ πῶς ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ἀνάμεσα στὸν Κυπριακὸ Τουρκικὸ πληθυσμὸ καὶ στὶς ἔξω δυνάμεις, ποὺ ἐπιμένουν νὰ ἀποδίδουν ἰσότιμο δικαίωμα ἐκλογῆς πολιτεύματος σὲ μιὰν μειοψηφικὴ κοινότητα ὅπως εἶναι οἱ Τοῦρκοι τῆς Κύπρου δὲν ἐνεργοῦν μὲ αὐτουργὸ τὴν δίκαια, ἀντικειμενικὴ λογικὴ σκέψη ἀλλὰ μὲ ἄλλα συμφεροντολογικὰ ἐλατήρια. Ἂν ὅμως παραδεχτοῦμε πὼς τὰ σαθρὰ αὐτὰ ἐλατήρια μποροῦν νὰ διαμορφώσουν τὴν τελικὴ ἔκβαση τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος, ἂν παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ πλάστιγγα τῆς διεθνοῦς ἠθικῆς θὰ κλίνῃ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ μὲ τὸ μέρος τῆς ἀδικίας καὶ τῆς ἀνηθικότητος ποιὰ ἔσαναι τὰ μακρόχρονα ἀποτελέσματα μιᾶς παρόμοιας ἐκβάσεως; Ἀποκαρδιωτικά, ἀπαράδεκτα, δραματικά. Ὅπως εἶναι γιὰ χόρνια τώρα στὸ Βερολῖνο, στὸ Βιετνάμ, στὶς Ἰνδίες, στὴν Παλαιστίνη. Οἱ Τοῦρκοι ζητοῦν διχοτόμηση. Εἴτε ἀνοιχτή, ἑδαφική, εἴτε καλυμμένη ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὁμοσπονδοποίησης. Ἀκόμα λοιπὸν μιὰν ἑστία διάλυσης ζητοῦν νὰ ἐγκαθιδρύσουν οἱ σκοτεινοὶ ὑπηρέτες τοῦ ἀναχρονισμοῦ στὴν Κύπρο.

Γιατὶ πουκεῖται γιὰ ζήτημα οἰκτροῦ ἀναχρονισμοῦ. Ἂν ἀναδρέξωμε στὴν Ἱστορίαν πολλῶν ἐθνῶν νὰ δοῦμε πῶς ἀπεκτήσαν ἐθνικὴν ὑντότητα πραγματοποιώντας τὴν ἑδαφικὴ καὶ πολιτικὴν των συγκρότηση στάδιο μὲ στάδιο διὰ μέσου σκληρῶν, αἱματηρῶν, μακροχρόνων ἀγώνων. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ποὺ εἶδαν τὴν σχηματοποίηση τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μέσα ἀπὸ τὰ διασκορπισμένα ἀνεξάρτητα Ἑλληνικὰ πολιτεύματα, καὶ φτάνοντας μέχρι τὶς πιὸ πρόσφατες Ἱστορικὲς σελίδες τῆς διαμόρφωσης τοῦ Ἰταλικοῦ, τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ κράτους, θλέπουμε μιὰ κυρίαρχη τάση στὶς ἀνθρώπινες πολιτικὲς κι' ἐθνολογικὲς κατευθύνσεις. Τὴν τάση τῆς ἑνοποίησης. Τὴν τάση ποὺ γκρεμίζει τὶς διαφορὲς καὶ, γεφυρώνει τὰ χάσματα. καὶ στὴν ἐκπλήρωση αὐτῆς τῆς τάσης ὁ ἄνθρωπος ἀνεκάλυψε τὴν πραγματικὴ του δύναμη. Οἱ Ἕλληνες, οἱ Τεύτονες, οἱ Ἰταλοί, ἑνωμένοι ἀποτελοῦσαν μιὰν ἐθνικὴ ὑντότητα ποὺ ἐνέπνεε πιότερο σεβασμὸ καὶ ἐκτίμηση, καὶ ποὺ ἀποκτοῦσε μιὰ θέση πιὸ δυναμικὴ κι' ἀξιοσέβαστη μέσα στὸ παγκόσμιο ἐθνικὸ σύνολο.

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ δὲ ποὺ ἑνοιωσαν τὰ ἔθνη πιὸ δυνατὰ ἑνωμένα παρὰ διηρημένα, ὁ ἄνθρωπος σὰν ἁπλῆ βιολογικὴ ὑπόσταση ἄρχισε ἀργὰ νὰ συνειδητοποιῇ καὶ τὸ ἐπόμενο βῆμα, τὸ ἐπόμενο στάδιο ποὺ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ἐξέλιξή του. Ἀπὸ τὴν ἐσωτερική, ἐθνικὴ ἑνότητα, ἔπρεπε νὰ μεταπηδήσῃ στὴν πλατύτερη τὴν παναθρώπινη ἑνότητα. Καὶ στὴν ἐποχὴ μας ἀρχίζουν κιόλας νὰ γίνωνται τὰ πρῶτα δειλὰ βήματα.

Τὴν παθητικὴ εἰρηνικὴ συνύπαρξη διαδέχτηκε ἡ πιὸ γόνιμη διεθνὴς ἀλληλοκατανόηση. Τὸν «ψυχρὸ πόλεμο» τῆς περασμένης δεκαετίας ἀντικατέστησε μιὰ ἔστω καὶ κάπως ὑποτυπώδικη συνεργασία. Καὶ τὰ συνθήματα γιὰ μιὰ ἀθλιαίρετη ἀδερφωμένη ἀνθρωπότητα χρησιμοποιοῦνται μαζικὰ τόσον ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς καιροσκόπους, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποὺ γνήσια πιστεύουν καὶ ὑπηρετοῦν τὰ ἀνώτερα αὐτὰ ἰδανικά, γνωρίζοντας τοὺς περιορισμούς, τὶς ἐλλείψεις καὶ τὶς ἀδυναμίες τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Καὶ μέσα σ' αὐτὴν τὴν αὔξουσαν ἰδεαλιστικὴν ἄνοδον στὴν πορείαν τῶν ἀνθρωπίνων πεπρωμένων ἔρχονται οἱ παράφωνες χορδὲς τῆς διαίρεσης, καὶ τῆς διάλυσης.

Εἴδαμε ὅμως, καὶ τώρα ἀκόμη αὐτὲς τὶς μέρες θλέπουμε τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φρικτοῦ αὐτοῦ ἀναχρονισμοῦ. Πολιτικὲς καὶ γλωσσικὲς διαφορὲς γίνονται ἀφορμὴ ὑποβολῆς καὶ κάποτε μάλιστα ἀνοικτῆς ὡμῆς ἐπιβολῆς παρομοίων τερατωδῶν λύσεων σὰν αὐτὴ ποὺ ἑτοιμάζεται γιὰ τὴν Κύπρο ἀπὸ τοὺς ἐκμεταλλευτὲς τῆς Ἱστορίας. Καὶ θλέπουμε λαοὺς νὰ κατασφάζωνται γιὰ τὴν «τρίχα» ἑνὸς θρησκευτικοῦ ἠγέτη τους. Καὶ ἄπειρα θύματα νὰ πληρώνουν τραγικὸ φέρο ὕπαρξης γιατὶ συμβαίνει νὰ μιλοῦνε γλῶσσα ἀλλοιώτικη ἀπὸ τὸν διπλανό τους. Καὶ θλέπουμε λαοὺς μὲ τὸ ἴδιο χρῶμα καὶ τὸ ἴδιο αἷμα νὰ πραγματοποιοῦν βομβαρδιστικὲς ἐπιδρομὲς στὰ διπλανὰ ἀδερφικά τους κράτη. Κι' ὅλα αὐτά, γιατὶ πάντα χέρι στὴν ἐσωτερικὴ διαίρεση μιᾶς χώρας ἔχει κάποιο ξένο μεγάλο συμφέρον. Αἴσχος λοιπὸν στὰ ξένα μεγάλα συμφέροντα. Ἡ Ἱστορία θὰ τὰ στηλιτεύσῃ. Θὰ τὰ στηλιτεύσῃ σὰν ἀγίερα, ἀνήθικα, πρωτόγονα. Μάλιστα πρωτόγονα. Γιατὶ ζητοῦν νὰ ἐπαναφέρουν τὸ ἄγριο καθεστὼς τοῦ προϊστορικοῦ τρωγλοδύτη ποὺ ἀντικρυζε μονάχα ἐχθροὺς σὰν ἐξεμυτίζε ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς μικρῆς σκοτεινῆς του ἀτμόσφαιρας. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν μικρή, σκοτεινὴ ἀτμόσφαιρα θέλουν νὰ δημιουργήσουν καὶ στὴν Κύπρο. Μιὰ ἀτμόσφαιρα ἔχθρας καὶ ἀνταγωνισμοῦ. Ἕνα κράτος ὄϊας καὶ φόβου καὶ μίσους καὶ διαχωρισμοῦ. Ἕνα κράτος ποὺ θὰ ὑποθάλπει τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ τὶς λαίμαργες ἐδαφικὲς θλέψεις.

Ἕνα μονάχα σφάλμα κάνουν οἱ ἀναχρονιστὲς αὐτοὶ πολιτικοὶ καιροσκόποι. Ξεχνοῦν πὼς ἡ Ἱστορία, μπορεῖ νὰ κάνῃ σταθμούς, μπορεῖ νὰ ἐπαναλαμβάνεται, ποτὲ ὅμως δὲν πάει πρὸς τὰ πίσω. Ἐχτὸς ἂν πρόκειται βέβαια νιὰ τὴν ἐξόντωση τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ὁπόταν ἡ παλινδρόμηση θἆναι ἀναπόφευκτη καὶ ὁλοκληρωτική. Ὁτιδήποτε ἄλλο κι' ἂν συμβῇ ἡ ἀνθρώπινη μοῖρα τραβᾶ πάντα μπροστά. Κι' ὅσα χρόνια κι' ἂν περάσουν στὴν ἱστορία ἑνὸς λαοῦ, ἑνὸς πολιτισμοῦ, στὴν Ἱστορία τὴν πανανθρώπινη, τὰ μαυριδερὰ στίγματα ποὺ κηλίδωσαν τὴν πορεία τῆς φυλῆς θὰ πρέπει νὰ σβύσουν στὸ γλυκοχάραμα ἑνὸς καινούργιου κόσμου. Οἱ ἠθικοὶ ὅμως αὐτουργοί, πιὸ πολὺ ἀκόμα κι' ἀπὸ τοὺς ἐφαρμοστὲς αὐτῶν τῶν ἀναχρονιστικῶν τερατουργημάτων θὰ στιγματισθοῦν μὲ τὸ ἀνεξίτηλο κατηγορῶ τῆς ἀγωνίας, τοῦ ὀλέθρου, τοῦ πόνου καὶ τοῦ αἵματος ποὺ σκορποῦσε τὰ θέσπλα κι' ἀνήθικα τους σχέδια. Ἂν μπορέσουν λοιπόν, ἂς διχοτομήσουν τὴν Κύπρο οἱ ἐχθροί της. Θὰ ἀναδειχθοῦν ἔτσι ἐχθροὶ τῆς παναθρώπινης προόδου, ἐχθροὶ τῆς ὁμόνοιας, τῆς συνύπαρξης, τῆς εἰρήνης. Θὰ γίνουν χαλαστῆρες καὶ χαροκόποι ἀξιοθρήνητοι ποὺ θὰ τσέμουνε αὖριο στὸ ἑδῶλιο ὅταν θὰ τοὺς καταδικάζῃ ἡ παγκόσμια ἠθικὴ συνείδηση. Ἀπ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν πηγὴ ἂς ἀντλήσῃ καὶ τώρα ὁ Κυπριακὸς λαὸς γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ δύναμη ν' ἀνταποκριθῇ στὸ σάλπισμα γιὰ καινούργιους ἀγῶνες. Ἀγῶνες ποὺ μονάχα ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ διπλωματία μας μπορεῖ ἄμεσα νὰ ἀξιοποιήσῃ ἢ νὰ καταδικάσῃ. Ἀγῶνες ὅμως ποὺ θὰ δικαιώσῃ πέραν πάσης ἀμφιβολίας ἡ μέλλουσα ἠθικὴ φορὰ τῶν πραγμάτων.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ, 1 Μαρτίου 1965

Ἐπικαιρότητες

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ

Ἄλμα ὑπόσχεσης

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὁ δίσκος στὴν ἐποχή μας γνωρίζει μιὰ δημοτικότητα ἀνεπανάληπτη. Σ' αὐτὸ συνέτειναν κυρίως ἡ μεταπολεμικὴ πλατειὰ διάδοση τῆς μουσικῆς — καλῆς καὶ κακῆς — ἰδιαίτερα ἀνάμεσα στὶς τάξεις τῶν νέων ἀνθρώπων. Ἔτσι διαπιστολογεῖται ὄχι μονάχα ἡ κυριολεκτικὴ δισκοπλήμμυρα ποὺ κατέκλυσε τὶς ἀγορὲς ὅλου τοῦ κόσμου τὴν τελευταία δεκαπενταετία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄρτια διοργάνωση καὶ ἡ πλατειὰ διάδοση δημοσίων δισκοθηκῶν σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου. Γιατὶ πολλοὶ λαοὶ ἔχουν εὐνοηθεῖ ἀρκετὰ ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικές τους συνθῆκες γιὰ νὰ συνειδητοποιήσουν τὴν τεράστια ἐκπαιδευτικὴ ὠφελιμότητα ποὺ προσφέρει ἕνας δίσκος καλοδιαλεγμένος. Καὶ μιὰ καὶ παραγωγὴ καὶ κατανάλωση εἶναι πάντα δυὸ ἀλληλοεπηρεαζόμενα ρεύματα, ἡ δισκογραφικὴ βιομηχανία γρήγορα ἀντελήφθη τὶς ψυχολογικὲς ἀνάγκες τοῦ δισκόφιλου κοινοῦ. Ἀνάγκες ποὺ δὲν ἱκανοποιοῦνται μόνο μὲ τὴν ἠχογράφηση μουσικῆς ψυχαγωγικῆς ἢ ἠθοπλαστικῆς — ἤτοι ἐλαφρᾶς καὶ σοβαρᾶς — ἀλλὰ ἄλλες πιὸ συγκεκριμμένα παιδαγωγικὲς ἀπαιτήσεις. Καὶ οἱ ἑταιρεῖες δίσκων ἄρχισανε τὴν τελευταία πενταετία νὰ ἐκδίδουν ὅλο καὶ πυκνότερα φροντισμένες ἠχογραφήσεις λογοτεχνικοῦ ἄλλου φιλολογικοῦ περιεχομένου. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο πολλὲς διάσημες μορφὲς τοῦ λόγου χαράξανε τὸ δρόμο τους γιὰ πρώτη φορὰ πάνω στὴν πλαστικὴ ἀθανασία τῆς σύγχρονης δισκογραφίας. Εὐνόητη βέβαια ἡ τεράστια ἐκπαιδευτικὴ προσφορὰ τοῦ νέου αὐτοῦ κύματος. Ὄχι μόνο γιὰ τὰ σχολεῖα ὅπου μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν μὲ ζωντάνια καὶ πειστικότητα γιὰ νὰ καλλιεργήσουν στὴ ψυχὴ τοῦ μαθητόκοσμου τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμηση γιὰ τὸν λόγο καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ γιὰ δημόσια ἱδρύματα ὅπως εἶναι οἱ ραδιοσταθμοί, οἱ δισκοθῆκες, τὰ καλλιτεχνικὰ κι' ἐκπολιτιστικὰ κέντρα. Ἐκεῖ ὅπου μπορεῖ μὲ σύστημα καὶ συνοχὴ νὰ διοργανωθῇ μιὰ προσφορὰ πνευματικῆς ἀπόλαυσης στοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποὺ τὴν ἀναζητοῦν καὶ τὴν χρειάζονται. Σὲ μερικὲς χῶρες — ὅπως στὸν τόπο μας — τὸ μόνο σῶμα ποὺ φέρει τὴν μορφὴ αὐτῆς τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἀποστολῆς εἶναι τὰ ραδιοφωνικὰ ἱδρύματα. Γι' αὐτὸ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ὑλικὸ ἀξιοπρόσεχτο τὸ ἀξιοποιεῖ. Καὶ τὸ τέλος τοῦ περασμένου χρόνου ἡ Ἑλληνικὴ δισκογραφία μᾶς ἔδωσε μιὰ πραγματικὰ ἀξιόλογη καὶ ἐλπιδοφόρα προσφορά.

Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητο ὅτι τὸ Ἑλλαδικὸ καλλιτεχνικὸ ἐπίπεδο ὑστερεῖ σὲ πολλὰ σημεῖα συγκρινόμενο μὲ ἄλλα διεθνῆ καὶ παγκόσμια. Αὐτὸ βέβαια ἀποτελεῖ μιὰν δυσάρεστη καὶ ὀδυνηρὴ παρακμὴ σὲ μιὰ χώρα ποὺ παρέθωσε στὴν ἀνθρωπότητα τὴν λαμπάδα τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Γεγονὸς ὅμως ποὺ διακαιολογεῖται κατὰ πολὺ μεγάλο μέρος ἀπὸ τοὺς σκληροὺς αἰῶνες τῆς ὑποδούλωσης καὶ τὰ πικρὰ χρόνια τῶν σύγχρονων πολέμων ποὺ βασανίσανε ἀλύπητα τὴν Ἑλληνικὴ φυλή. Ἡ δικαιολογία ὅμως αὐτὴ δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ προβάλλεται ἐπ' ἄπειρον, καὶ οὔτε ἀρμόζει ἐξ ἄλλου σ' ἕνα λαὸ μὲ τὸ σφρῖγος καὶ τὴν ζωτικότητα τοῦ Ρωμηοῦ. Γι' αὐτὸ θλέπουμε ἀπτὰ ὑποτελέσματα σαμβάνει σὲ ὁρισμένους τομεῖς τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ὅπως εἶναι ὁ λογοτεχνικὸς τομέας στὸν ὁποῖο ἡ Ἑλλάδα μπορεῖ περήφανα καὶ σίγουρα νὰ ἐντάσσεται στὸ διεθνῆ στίβο.

Στὸν τομέα ὅμως τῆς δισκογραφίας εἴχαμε μέχρι τώρα τὰ χάλια μας. Τὸ παληὸ σύστημα ἠχογραφήσεως πάνω σὲ δίσκους τῶν ἑβδομηντάοκτὼ στροφῶν ἐγκαταλείφθηκε μόλις πρὶν μιὰ δεκαετία. Καὶ ἡ καινούργια παραγωγὴ τῶν μικρότερων δίσκων ἐπαρουσίασε γιὰ πολὺ καιρὸ μειονεκτήματα σοβαρὰ κι' ἀπαράδεκτα. Κακὲς ἠχοληψίες, παράφωνοι ἐκτελεστὲς καὶ προχειρότης ποὺ ἄγγιζε τὰ ὅρια τῆς ἀνευθυνότητας. Μὲ τὴν πλατειὰ κι' ἀνησυχητικὴ βέβαια ἐπιτυχία ποὺ γνώρισε τελευταῖα τὸ λαϊκὸ τραγούδι, ἐπῆλθε παραδόξως καὶ κάποια θελτίωση στὶς δισκογραφήσεις. Ἴσως λόγῳ τῆς ὀργανικῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας. Ἴσως λόγῳ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ποικιλίας ποὺ ὑπάρχει στὸ καλλιτεχνικὸ ὑλικὸ τοῦ τομέα αὐτοῦ, ποὺ εἶναι κι' ἕνας τομέας στὸν ὁποῖον ὁ Μεσαναστολίτης Ἕλληνας ἔχει ἔμφυτη κλίση κι' ἐπίδοση. Ἀπὸ τὸ τέλμα ὅμως ἀπὸ τὸ ρεμπέτικης κοσμογονίας βγήκανε σωτῆριοι λυτρωτὲς οἱ δυὸ λαοφιλέστατοι συνθέτες Θεοδωράκης - Χατζιδάκης. Συνταιριάσαν τὸ Ἑλληνικὸ λαϊκὸ πνεῦμα τῆς προσμονῆς. τῆς ἐλπίδας, τοῦ μόχτου καὶ τοῦ πάθους μὲ τὶς κοσμοπολιτικώτερες ἀπαιτήσεις τῶν μουσικῶν κατευθύνσεων καὶ δημιούργησαν μιὰ καινούργια μουσικὴ παράδοση στὰ νεο - ελληνικὰ χρόνια. Χρησιμοποιώντας ὁ κάθε ἕνας διαφορετικὰ μουσικὰ ἰδιώματα νιὰ ὑπόθαθρο — ὁ μὲν Χατζιδάκης τὸ Δυτικό, ὁ δὲ Θεοδωράκης τὸ Βυζαντινὸ — οἰκοδομήσανε ἕνα ἐντελῶς ἰδιόρυθμο μουσικὸ αἰσθητήριο. Γιὰ νὰ ἀξιοποιήσουν αὐτὴ τους τὴν προσπάθεια, ἐπιστρατεύσανε μιὰν ὅλη ὀξιόλογη πλευρὰ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Τὴν σύγχρονη ποίηση. Κι' ἔτσι ὁ σκοπὸς

Ἀθηναϊκὲς ἐκδόσεις
15/3/65

ΓΚΙΚΑ ΜΠΙΝΙΑΡΗ

«Ὁ Μεγάλος Βάλτος»

Τῆς δος Νάγιας Ἀντωνίου

ἐτύγχανε διπλῆς αἰσθητικῆς ἐκπλήρωσης, μουσικῆς καὶ λογοτεχνικῆς. Ὑπάρχουν βέβαια, καὶ πολὺ σωστὰ διχογνωμίες γιὰ τὴν φρονιμότητα τῆς ἐπιχείρησης αὐτῆς. Δὲν χωρεῖ ὅμως καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ἡ μελοποίηση ἔργων γνωστῶν καὶ καθιερωμένων ποιητῶν, σὲ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ βλάψη τὸ ἀρχικὸ λογοτεχνικὸ κείμενο ὅταν τηρεῖται ὁ ἀπαραίτητος σεβασμὸς καὶ ὅταν ἡ σύνθεση ἐξυπακούει γνήσια καλλιτεχνικὰ καὶ ὄχι ἐμπορικὰ ἐλατήρια.

Ὁτιδήποτε ὅμως καὶ νὰ συμβαίνει ἡ καινούργια αὐτὴ ἐξόρμηση γνώρισε μιὰ πραγματικὰ ἐνθουσιώδη ὑποδοχή. Κι' ἔτσι ἡ ἐξέλιξη στὴν ποιοτικὴ στάθμη τῆς δισκοληψίας πῆρε μιὰ ἀνοδο ραγδαία. Κι' ἔκαμαν πυκνὲς τὶς ἐμφανίσεις τους οἱ δίσκοι μακρᾶς διαρκείας. Μουσικὲς ὑποκρούσεις ἀπὸ ἔργα κινηματογραφικά, θεατρικά, ἐπιθεωρήσεις, κύκλοι μελοποιημένων ποιημάτων ἐκτελέσεις ἐπιμελημένες, ἐξιοπρόσεχτες. Ἡ πυκνὴ αὐτὴ χρησιμοποίηση τῆς ποίησης στὴ σύγχρονη Ἑλληνικὴ σύνθεση ἴσως νάγινε ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὸ ἑπόμενο βῆμα στὴν Ἑλληνικὴ δισκογραφία. Βῆμα ἐξ ἄλλου ἀπόλυτα ἐναρμονισμένο ὅπως τονίσαμε στὴν ἀρχὴ μὲ τὴν διεθνῆ ἐκτύπωση δίσκων. Καὶ ἐννοοῦμε τὴν ἠχογράφηση ἔργων διασήμων καὶ ἀνεγνωρισμένων Ἑλλήνων ποιητῶν. Ἀκολουθώντας τ' ἀχνάρια τῶν ξένων ἠχογραφήσεων τὸ διάβασμα τῶν ποιημάτων σ' αὐτοὺς τοὺς δίσκους, πότε γίνεται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ποιητὲς καὶ πότε ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα. Ἡ δὲ ἐπιλογὴ γίνεται σὲ βάση πλατειὰ ἀλλὰ καὶ ἐπιλεκτική, τόσο ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ τόσα ποιητικὰ ὀνόματα τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ὅσο καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ ὅλον ἔργον τοῦ ἰδιαίτερου ποιητῆ. Παλαμᾶς, Καβάφης, Βάρναλης, Ἐλύτης, Ἐγγονόπουλος, Σεφέρης. Παλαιότεροι, νεώτεροι. Παραδοσιακοί, μοντέρνοι. Ἄλλοτε διαβασμένοι ἀπὸ φωνὲς συναισθηματικές, τραγουδιστικὲς ποὺ σὲ παίνουν πίσω στὴν ἐποχὴ τῆς ἀνθισμένης μυγδαλιᾶς, κι' ἄλλοτε διαβασμένοι λιτά, ἁπλᾶ μὲ φωνὲς στυλιζαρισμένες μέσα σὲ ὀρθοφωνικὰ πλαίσια, ἀποσπασμένες ἀλλὰ ταυτόχρονα πειστικές, ἀπαλλαγμένες ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ δραματικὴ ἔξαρση. Κι' ἄλλοτε πάλι οἱ στίχοι διαβασμένοι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ποιητὲς οἱ ὁποῖοι προσδίδουν ἔτσι στὸ ἔργο τους μιὰν ἰδιαίτερη ἱστορικὴ - καλλιτεχνικὴ ἀξία μᾶλλον, παρὰ μιὰ ἀπόλυτη καλλιτεχνικὴ κι' αἰσθητικὴ ἀξιοποίηση. Γιατὶ μ' ὅλο ποὺ θὰ φανῆ κάπως παράξενο, πολλοὶ εἶναι οἱ ποιητὲς ποὺ ἀποδίδονται καλύτερα ἀπ' ἕνα ξένο ἀναγνώστη, παρὰ ἀπὸ τοὺς ἴδιους, οἱ ὁποῖοι μπορεῖ νἄναι πολὺ προσκολλημένοι στὸ δημιούργημά τους γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ διεισδύσουν στὸ βαθύτερο πνεῦμα του μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα ποὺ προϋποθέτουν τέτοιες ἠχογραφήσεις. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου εἶναι πιὸ κοινὸ ἀνάμεσα στοὺς παλαιότερους οἱ ὁποῖοι διαβάζουν τὰ ἔργα τους μὲ πιὸ πολὺ συναίσθημα παρὰ μὲ διανοητικὴ διείσδυση, σύμπτωμα τῆς σύγκρισης μεταξὺ τῆς παλαιότερης καὶ τῆς νεώτερης καλλιτεχνικῆς ψυχοσύνθεσης. Ἕνα ἄλλο δὲ στοιχεῖο τῆς πολύτιμης αὐτῆς προσφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς δισκογραφίας εἶναι ἡ ὄρτια ἐμφάνιση αὐτῶν τῶν δίσκων, καὶ ἡ καθ' ὅλα ἄψογη καλλιτεχνικὴ τους ἐπιμέλεια ἡ ὁποία γιὰ πρώτη φορὰ καταφέρνει νὰ ἐξυψώση τὸ ἐξώφυλλο τοῦ δίσκου ἀπὸ τὴν φτηνὴ ἐμπορικὴ φιγούρα στὸ ἐπίπεδο αἰσθητικῶν ἀξιώσεων.

Χαιρετίζουμε λοιπὸν τὴν καινούργια αὐτὴ προσφορὰ στὴν ἀγορὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ δίσκου μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ προσπάθεια θὰ συνεχισθῆ καὶ θ' αὐξηθῆ. Ὄχι ἀποκλειστικὰ στὸν λογοτεχνικὸ τομέα βέβαια, ποὺ ἡ ἀξιοποίησή του δὲν ἦρθε παρὰ σὰν ἐπιστέγασμα τοῦ ἀνανεωτικοῦ ρεύματος στὸν τομέα, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλα τὰ πεδία κι' ὅλες τὶς πλευρὲς ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν παραγωγὴ τοῦ γραμμοφωνικοῦ δίσκου. Ἡ σύγχρονη ἀγάπη γιὰ τὸν δίσκο δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πότε ὑποσυνείδητη καὶ πότε ἐνσυνείδητη ἀνάγκη ὄχι μόνο γιὰ ψυχαγωγία, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ οὐσιαστικώτερη ἐπιστροφὴ στὴν ἁρμονία τῆς Τέχνης ποὺ προβάλλει σὰν ὅαση μέσα στὴ Σαχάρα τῆς σύγχρονης ἀγωνίας, τῆς ἀστάθειας, τῆς ἀνασφάλειας. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ἐλπίζουμε βάσιμα πιὰ ὅτι θὰ τὴν ἱκανοποιήση μὲ τὰ πιὸ βελτιωμένα μέσα ποὺ δικοῦ μας Ἑλληνικοῦ δίσκου πάνω στὸν ὁποῖο τόσο βασιζόμεθα καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο τόσα περιμένουμε, σὰν μᾶζα ποὺ χρειάζεται ψυχαγωγία καὶ συνάμα καρτερεῖ ἐξύψωση καὶ σὰν μειονότης ἕτοιμη ν' ἀποδεχτῆ καὶ νὰ ἐκτιμήση ὅ,τι καλύτερο καὶ ἀνώτερο. Κι' αὐτὸν τὸν πολύπλευρο σκοπὸ τίποτα δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τὸν προωθήση καλύτερα ἀπὸ μιὰ δημόσια κρατικὴ δισκοθήκη, ἡ ὁποία θὰ μποροῦσε στὸ νὰ ἐνταχθῆ καὶ νὰ λειτουργήση καὶ στὰ πλαίσια μιᾶς ἀπὸ τὶς κεντρικώτερες δημόσιες βιβλιοθῆκες τῆς πρωτεύουσας. Γιὰ νὰ μὴ περιμένουμε τὴν ἐποικοδομητικὴ ἀξιοποίηση τοῦ δίσκου ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο ἢ καὶ ἀπὸ τὶς ξένες πρεσβεῖες ἀκόμα καὶ τὰ προξενεῖα ποὺ εἶναι καὶ οἱ μόνοι ὀργανισμοὶ ποὺ διοργανώνουν μουσικὲς βραδυές, μὲ ἀνόηση καὶ ἀνάλυση μουσικῶν ἢ ἄλλων ἠχογραφημένων ἔργων.

Τὸ καινούργιο βιβλίο λοιπὸν τοῦ δόκιμου Ἑλλαδίτη λογοτέχνη ἔρχεται σὰν καθάρια πηγὴ ἁρμονίας μέσα ἀπὸ τὸ βάλτο ποὺ γνωρίζουν στὴν ἐποχή μας οἱ ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς ἀξίες. Δὲν παραγνωρίζει ὁ συγγραφέας τὴν ὕπαρξη αὐτοῦ τοῦ βάλτου. Ἀντίθετα τὴν ἐπισημαίνη καὶ τὴν χρησιμοποιῆ γιὰ ὑπόβαθρο τοῦ ἔργου του σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ ὁλόκληρος ὁ κόσμος καὶ ἡ Ἑλλάδα πρώτη καὶ πιὸ πονεμένη δοκίμασε τὸν ἀντίκτυπο τῆς ὑστερικῆς ἀλλοφροσύνης τοῦ φασισμοῦ. Μέσα ὅμως ἀπὸ τὸ τέλμα αὐτὸ τῆς ἠθικῆς κατάπτωσης ὁ δημιουργὸς πλάθει ἕνα μικρὸ κόσμο ἀκμαῖο, ζωντανό, γόνιμο. Καὶ πυρῆνας αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶναι καὶ ὁ κεντρικὸς του ἥρωας, ὁ Μικαήλος Χορμοβίτης. Μερικοὶ ἴσως καὶ νὰ ἀρνηθοῦν νὰ καταχωρήσουν θέση στὸν Μικαήλο στὸ σύγχρονο ρεπερτόριο τῶν βασανισμένων, προβληματισμένων λογοτεχνικῶν χαρακτήρων. Θὰ βροῦσαν πολὺ ἐπιπόλαια, γιατὶ δὲ θὰ διαβλέπανε τὴ συνοχὴ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ βιβλίο τοῦ Μπινιάρη καὶ στὰ ἄλλα, τὰ σύγχρονα του. Καὶ θὰ ἦταν ἀδικαιολόγητοι γιατὶ ἡ σύγκρουση καὶ ἡ διάσπαση ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἀνθρώπινα στοιχεῖα, τὸ θετικὸ καὶ τὸ ἀρνητικό, ὑπάρχει. Τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν συνυπάρχουν στὸν ἴδιο ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀντιμάχονται μέσα ἀπὸ τὸν ὁλοκληρωμένο, ἀκέραιο κεντρικὸ ἥρωα, καὶ μέσα ἀπὸ τὸ οὐδέτερο, ἢ τὸ σαθρὸ καὶ ἀνθυγιεινὸ του περιβάλλον, εἶναι ἐντελῶς συμπτωματικό, καὶ ἐπουσιώδες. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας μᾶς τονίζει, ὅτι ἔπλασε τὸν Μικαήλο ἀπὸ τὰ στερνὰ κατάλοιπα τῆς ἀνθρώπινης συνέπειας, ποὺ ποσοφέρει ἀραιὰ ποῦ καὶ ποῦ ἡ κρυμνία μας. Κι' αὐτὰ τὰ ἀραιὰ ἀνύχια τῆς λειψῆς ἀνθρωπιᾶς ὁ συγγραφέας τὰ ὑφιχοδένει γιὰ νὰ φτειάση ἕνα ἄνθρωπο μεστό, δυνατό, προσγειωμένο στὶς ἀδυναμίες καὶ στὶς ἐλλείψεις τῶν συνανθρώπων του, ἀλλὰ ταυτόχρονα προσηλωμένο στὰ ἀνώτερα ἰδεώδη του ποὺ ὁπλίζουν μὲ δύναμη τὸ κάθε του βῆμα καὶ τὴν κάθε του πράξη, ἔτσι ποὺ ἡ δρᾶση καὶ ἡ ἀντίδραση ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στὸν περίγυρό του νὰ ἀποβαίνη ἕνα δρᾶμα κάθαρσης. Ἔτσι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ συντυχαίνει στὸ δρόμο του ὁλοκληρώνουν — ὅσο οἱ δυνατότητες τοὺς ἐπιτρέπουν — τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους. Ἡ Ἕλλη ποὺ μεστώνει σὰ γυναῖκα δίπλα του, κι' ὑποτάζεται «στὴ γοητεία ἑνὸς βουβοῦ, ἀνεκδήλωτου, κρυστάλλινου αἰσθήματος», δὲν παραδαίρνει ἰσόβια στὴν δραματικὴ ἀνεμοζάλη ἑνὸς ἀνεκπλήρωτου ἔρωτα, ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ κάνη στὰ χέρια ἑνὸς ἄλλου συγγραφέα, καὶ πλάι σὲ κάποιον ἄλλο λιγώτερο δυναμικὸ καὶ διορατικὸ ἥρωα. Ὁ Μικαήλος διαπίστωσε νωρὶς «τὶς σπάνιες τῆς δυνατότητες: ἀσυνιδιστὴ πνευματικὴ εὐφορία, λογική, τετράγωνη, σκέψη κοφτερὴ κι' ἀκόμα θησαυρὸς ἀνεκτίμητος ψυχικῆς ἀφειᾶς. Καὶ παραμερίζοντας τὰ προσωπικά του αἰσθήματα καλλιέργησε συστηματικὰ αὐτὰ τὰ προσόντα καὶ κατώρθωσε πραγματικὰ ν' ἀποβῆ στὴν κοινωνία «μιὰ προσωπικότητα, ἕνα σθεναρὸ ἀγωνιστὴ στὴν ὑπηρεσία τοῦ συνόλου». Καὶ σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία περνοῦσε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ὀδυνηρές της κρίσεις, ἡ Ἕλλη προσφέρει τὶς γνώσεις καὶ τὶς ἱκανότητές της, τὴν σταδιοδρομία της, καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωή της στὸ τέλος, φέρο προσφορᾶς στὴν ἐκδούλευση τοῦ συνόλου ποὺ ὁ Μικαήλος ὑπηρέτησε μ' ὅλες του τὶς δυνατότητες καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ζωῆς του. Τὴν συνειδητοποίηση αὐτὴ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας στὸ σύνολο, τὴν ἐκδηλώνει ὁ Μικαήλος Χορμοβίτης ἐπανειλημμένα. Ἰδιαίτερα δὲ ὅταν πρέπει νὰ ξεριζώση τὴν ψεύτικη πλάνη ἀπὸ ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ζοῦνε ἀκόμα μέσα στὴν παραπλανητικὴ ἀχλὴ τοῦ ἀτομισμοῦ, ὅπως κάνει ἡ Ἀλέκα, τὴν ὁποία τελικὰ διαλέγει γιὰ γυναῖκα τοῦ. «Δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς ἐνδιαφέρουν, σήμερα, οἱ ἀτομικὲς λῦπες κανενὸς, δεσποινὶς - Κερεζῆ. Ὁ κόσμος γκρεμίζεται...». Ἀλλὰ καὶ μέσα ἀπὸ τὸ θουητὸ τῆς πτώσης τῶν παλαιῶν ἀξιῶν ὁ Μικαήλος δὲν νομίζει «πὼς ὑπάρχει ἀδιέξοδο στὴν εἰλικρινὰ καλὴ θέληση». Πιστεύει «πὼς ἡ κακοδαιμονία μας ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἐγκαταλείπουμε «τὸν ἄλλο» στὴν τύχη του». Γιατὶ «λησμονήσαμε πὼς ἀποτελοῦμε κοινωνία, δηλαδὴ σύνολον ἀνθρώπων, καὶ θυσιάζουμε τὰ πάντα στὸν ἐγωκεντρισμό μας. Ἀπομακρυνθήκαμε ἐντελῶς ἀπὸ τὶς πηγές. Μάταια ἀναζητᾶς πλάι σου ἕνα χέρι φιλικὸ νὰ στηριχτῆς στὶς ὧρες τῆς ἐρημιᾶς σου. Ἡ ἔννοια «αὐτοθυσία» κατάντησε λέξη κενή».

Τὰ ἰδανικὰ στὰ ὁποῖα πιστεύει ὁ Μικαήλος δὲν μένουν στὸ ἐπίπεδο τῆς κενῆς ρητορικῆς. Παίρνουν νόημα καὶ ζωὴ μὲ τὴν πρᾶξη. Ἐκεῖ ὅπου ἡ πορεία τῆς ζωῆς του ἐφάπτεται μὲ τὴν πορεία τῶν πιὸ κοντινῶν του συνανθρώπων δημιουργεῖται μιὰ ζώνη δύναμης ἀγαθῆς καὶ ἀνώτερης. Μιὰ δύναμη ποὺ εἶναι ἀρκετὰ ἐντατικὴ γιὰ νὰ ἀποσπάση τὴν Ἀλέκα Κερεζῆ ἀπὸ τὴ κούφια, ματαιόδοξη ζωὴ τῆς ξεπεσμένης ἀριστοκράτισσας, καὶ νὰ τῆς δώση καινούργιες προοπτικὲς γιὰ ἕνα πιὸ ὑγιεινό, πιὸ γόνιμο πιστεύω, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὴν νοσηρὰ ρωμαντικὴ ἀποψη «πὼς ἡ μοναξιὰ εἶναι μέσα στὴ μοῖρα μας, σὲ μιὰν ἐποχὴ ὅπου ἑκατομμύρια παιδιὰ πεινοῦν, καὶ σὲ μέρες ποὺ κοντεύουν νὰ μᾶς πνίξουν τ' ἀγκάθια». Καὶ μιὰ δύναμη ποὺ εἶναι ἀρκετὰ ζωτικὴ γιὰ νὰ κρατήση τὴν Ἀλέκα σὰ γυναῖκα του μακρυὰ ἀπὸ τὸ ἠθικὸ κατρακύλισμα ὅταν ἐκεῖνου ἡ στιβαρὴ παρουσία δὲν ἐμψυχώνει τὴν καθημερινή της ὕπαρξη, ἀλλὰ βρίσκεται μιλιὰ μακρυὰ ἐκτελώντας ἕνα ἄλλο ἱερὸ καθῆκο στὴν κοινωνία — τὸ καθῆκο στὴν παιδεία.

Τέλος ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στὰ δυὸ στοιχεῖα ποὺ διέπουν τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη καὶ τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις βρίσκει ἔκφραση στὸ ζευγάρωμα τοῦ ὑποθειγματικοῦ Μικαήλου καὶ τοῦ πορωμένου Χασδέκη. Κι' ἐδῶ ὁ συγγραφέας πραγματοποιεῖ μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὶς παλαιότερες περιγραφὲς καὶ ἀποδόσεις τῶν τέτοιων συγκρούσεων οἱ ὁποῖες ἤθελαν πάντα τὶς δυὸ ἀντιμαχόμενες δυνάμεις σὲ ἀντίθετα στρατόπεδα. Δὲν συνυπάρχουν ἐδῶ δέβαια στὸ ἴδιο ἄτομο γιὰ νὰ μᾶς δημιουργήσουν τὸν σύγχρονο ἀντιφατικό, προβληματισμένο καὶ καποτε σχιζοφρενικὸ λογοτεχνικὸ χαρακτῆρα. Συνυπάρχουν ὅμως μέσα στὰ κοινὰ πλαίσια μιᾶς κοινωνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ζωῆς τὴν ὁποία μοιράζονται οἱ δυὸ ἀντίθετοι χαρακτῆρες σὲ πλήρη συνεργασία. Κι' ἂν δὲν κατορθώνει ὁ Μικαήλος νὰ προσηλυτίση τὸν Χασδέκη στὰ δικά του ἰδανικὰ — πρᾶγμα ποὺ θὰ μετέβαλλε τὸ βιβλίο σὲ κήρυγμα τῆς Κυρίακῆς ἄλλωστε — κατορθώνει ὅμως νὰ εἰσαγάγη λίγη ἀνθρωπιὰ μέσα στὸν κύκλο τῆς δράσης τοῦ ἐργοδότη του, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκόρεστη καὶ ἄπληστη φιλοδοξία δὲν ἀποτελεῖ παρὰ τὰ ἀκρᾶτα ἐξωτερικεύματα ἑνὸς πληθωρικοῦ ἐγώ», ποὺ δὲ γνωρίζει ποτὲ τὴ λύτρωση ἔξω ἀπὸ μερικὲς στιγμὲς ἠθικῆς ἐκπλήρωσης ποὺ τοῦ δίνει ἡ συντριβὴ μπρὸς στὴν «ὑπεροχὴ τῆς αὐτοθυσίας» τοῦ Μικαήλου.

Ὁ Μικαήλος κρατᾶ ὅλα τὰ νήματα τῆς ὅλης πλοκῆς συνυφασμένα μέσα στὴν δική του ὕπαρξη καὶ δράση. Κι' ὅταν ὁ κύκλος τοῦ χρέους του στοὺς συνανθρώπους του κλείσει μὲ συνέπεια μοναδική, κλείνει καὶ τὸ κεφάλαιο τῆς ζωῆς τῶν συνοδοιπόρων του. Τὸ βαθύτερο ἠθικὸ πόρισμα τῶν ἰδανικῶν του ἀποτελεῖ τὴν συνεπαγμένη γιὰ ἐκείνους ποὺ συνδέονται μαζί του καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ ἔργου. Ποτὲ ὅμως δὲν παραμένουν οἱ συνοδοιπόροι του ἄπλοϊ κομπάρσοι ἢ ὑποτονικὲς καὶ ἄχρωμες φιγοῦρες, σ' ἕνα ταμπλὸ τοῦ ὁποίου δεσπόζει σὰν ἥρωας δυναμικὸς καὶ ἐπισκιάζει τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα. Ὅλοι οἱ χαρακτῆρες εἶναι μεστοί, ὁλοκληρωμένοι, πειστικοὶ κι' ἀληθινοί.

Πειστικὴ καὶ ζωντανὴ εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ κ. Μπινιάρη. Κραδαίνεται ὁλάκαιρο τὸ βιβλίο ἀπὸ μιὰ πνοὴ λυρισμοῦ καὶ ποίησης ποὺ εἶναι στιγμὲς ποὺ φτάνει στὸ ὕψος τῶν γνωστότερων Ἑλλήνων λυρικῶν πεζογράφων:

«Χλιαρὸ τὸ ἀπόγεμα, μαλακὸ μέλι. Τέτοια ἀπανεμιά! Ἀκοῦς τὴν ἀνάσα τῆς γῆς ποὺ θρέφει τὰ γέννημα. Στὰ κλαδιὰ τῶν δέντρων σκάζει τὸ πρῶτο βλαστάρι. Τὰ στάχυα παίρνουν νὰ δώσουν καρπό».

Οἱ πολεμικὲς σελίδες τοῦ βιβλίου εἶναι γραμμένες στὸν ἴδιο τόνο ἀνθρωπιᾶς καὶ ὑψηλοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας. Αὐτὸς ὁ ἴδιος τόνος ἀποτελεῖ ἔτσι τὴν πρώτη κυριαρχικὴ μελωδία μέσα σ' ἕνα κόσμο παράφωνο, μακάβριο, ὅπου «ἡ μάνα, ὁ ἐραστής, ὁ παθιασμένος ἐρευνητὴς τῆς «μεγάλης ἀλήθειας» ξεπέσανε σὲ βοσκιερὰ ἀνθρωπάρια, ποὺ ἂν ξέκλεβαν κάπου λίνη τροφή, διπλοκλειδώνονταν σ' ἀπίθανους κρυψῶνες καὶ τὴν κατάπιναν ἀνάσκηθα, βιαστικά, μακρυὰ ἀπ' τὰ ἀδιάκριτα λαίμαργα βλέμματα τοῦ ἴδιου τοῦ παιδιοῦ τους, κάποτε, ἢ τῆς ἀγαπημένης».

Ἡ χορεία τῶν «ἐπίλεκτων» ἀντιστάθηκε ὅμως. Αὐτὴ ἡ ἀντίσταση στὴ φθορὰ ὁποιουδήποτε τέλματος εἶναι καὶ ἡ κλειδόνηχος τῆς καινούργιας αὐτῆς λογοτεχνικῆς προσφορᾶς τοῦ Γκίκα Μπινιάρη. Ἡ ἀντίσταση αὐτὴ ποὺ δημιουργεῖ τὰ λίγα κατάλοιπα συνέπειας στὸν μεγάλο βάλτο τῆς σύγχρονης κοινωνίας μας.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΡΟΣΗΜΑ

22/3/65

25η Μαρτίου 1821

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ

Τῆς δος Νάγιας Ἀντωνίου

Περασε ἐνάμισυ σχεδὸν αἰῶνας. Σ᾽ὅλον γενεὲς καὶ κράτη καὶ νέα ἔθνη καὶ νέες ἰδέες κι᾽ ἀνακολούθησε ἀλλάξανε τὴν ὄψη τοῦ κόσμου. "Ομως αὐτὴ τὴ μέρα ἀκόμα τὴν γιορταζει ὁ 'Ελληνισμὸς μὲ τὴν ἴδια πάντα λαμπρότητα καὶ τὴν καταχωρεῖ σὰν τὴν σημαντικώτερη μέρα στὸ ἐθνικό του ἑορτολόγιο. "Οχι γιατὶ τὸ ἔπος τοῦ εἰκοσιένα τὸ θεωρεῖ ἀποκλειστικὰ κι᾽ ἐγωϊστικὰ δικό του ἐθνικὸ κατόρθωμα ἀλλὰ γιατὶ τοὺς σκληροὺς ἐκείνους ἀγῶνες του, τοὺς ἐναπόθεσε φόρο τιμῆς στὸν παγκοσμιο βωμὸ τῆς λευτεριᾶς γιὰ τὸν ὁποῖον τότε ἀγωνιζόταν ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα. Ὁ ναὸς λοιπὸν τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας ὅσο κι᾽ ἂν ἐθεμελιώθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ ὁ ἄνθρωπος ὠρθοπόδησε κι᾽ ἀτένισε πλατειὰ καὶ πλέρια τὸ σύμπαν ποὺ ὁλόγυρα τὸν κύκλωνε, δὲν ἄρχισε νὰ παίρνει μορφὴ καὶ σκελετὸ παρὰ μονάχα ὅταν οἱ ἄνθρωποι σὰν συνελα ἀποφασίσανε πὼς θέλουνε νὰ ζοῦν ἐλεύθεροι ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν συνανθρώπων τους. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἔφτασε σ᾽ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ δραματικὰ της κεφαλώματα στὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ὁ ἀγέρας τῆς ἐλευθερίας ποὺ σάρωνε καὶ τὶς δυὸ ἀκτὲς τοῦ 'Ατλαντικοῦ φούντωσε κι᾽ ἄναψε κι᾽ ἐσκέπασε τὴ μισὴ Εὐρώπη κι᾽ ὁλάκαιρη τὴ Νότια 'Αμερική. Τὸ μεγαλεῖο ὅμως τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης δὲν βρισκόταν τόσο στὴν ἀπόφαση ἑνὸς λαοῦ ν᾽ ἀποτινάξη τὸν ξένο ζυγὸ — ἀφοῦ κι᾽ ἄλλα κράτη πολεμοῦσαν ὅπως μποροῦσαν γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ — ἀλλὰ βρίσκονταν στὴν τλιμη μὲ τὴν ὁποία τὸ ἔθνος ἀντιμετώπισε καὶ ξεπέρασε τὶς τραγικὰ ἀντίξεες συνθῆκες ποὺ τοῦ φράζανε τὸ δρόμο. Αἰῶνες ὁλόκληροι ὑποδούλωσης, φτώχεια κι᾽ ἀμάθεια, δυσμενεῖς συνθῆκες γεωγραφικές, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἰσχὺ καὶ τὸ κῦρος τοῦ Τούρκου δυνάστη. 'Ισχὺ ποὺ πήγαζε μόνο ἀπὸ τὴν εὐνοϊκὴ γεωγραφικὴ τοποθέτηση τῆς βαρειᾶρωστης 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν ὑποστήριξη τῆς ὁποίας ἐναντίον τῆς Ρωσσίας ἤθελαν νὰ ἔχουν πάντοτε οἱ Εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Ἡ 'Ελλάδα λοιπὸν εἶχε ν᾽ ἀντιμετωπίση στρατιὰ ὁλάκαιρη ἀπὸ δυσχέρειες καὶ δυσμενεῖς προοπτικὲς σκοτεινιάζαν τὸν ὁρίζοντα τῶν ἐθνικῶν της πόθων. Γι᾽ αὐτὸ καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ξεσηκώματος ἐκείνου τοῦ καταδυναστευμένου 'Ελληνισμοῦ ἦταν ἀναμφισβήτητα ἕνα λαμπρὸ ὁλοκαύτωμα ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας. Καὶ γι᾽ αὐτὸ τὸ εἰκοσιένα δὲν ἀνήκει μονάχα στὴν 'Ελλάδα τὴν τωρινὴ ἢ τὴν περασμένη, ἀλλὰ σ᾽ ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα γιὰ πάντα. σὰ ζωντανὸ ὁρόσημο στοὺς ἀγῶνες της γιὰ ἐλευθερία.

Αὐτοὶ ἐξ ἄλλου οἱ ἀγῶνες δὲν ἔχουνε ἀκόμα κλείσει. Κι᾽ ὄχι μόνο αὐτὸ ἀλλὰ δὲν ἔχουνε ἀκόμα μεταφερθῆ σὲ διαφορετικὰ ἐπίπεδα μάχης. Εἶναι γεγονὸς ὅτι μέσα σ᾽ ἑκατὸ τόσα χρόνια ὁ ἄνθρωπος ἔχει κάμει πραγματικὰ ἅλματα στὸν τομέα τῆς ἀπαλλαγῆς του ἀπὸ τὸ ζυγὸ τοῦ συνανθρώπου του. Καὶ λίγες εἶναι ἀκόμα οἱ χῶρες ποὺ μένουνε σήμερα ὑπόδουλες, πότε ἀνοιχτὰ καὶ πότε καλυμμένα σὲ ξένα κράτη. "Ομως ὅπου ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ χῶρες διεξάγονται ἀκόμη ἀγῶνες αἱματηρότεροι καὶ φρικτότεροι παρὰ ποτὲ ἀφοῦ τώρα ὁ ἄνθρωπος διαθέτει καταστρεπτικὰ ὅπλα ὅπειρα κι᾽ ἀσύγκριτα δυνατώτερα. 'Αναλογίζεται λοιπὸν ὁ ἱστορικὸς μελετητής, μὲ θλίψη κι᾽ ἀπορία μαζί: Τόσο ἀργὰ λοιπὸν προχωρεῖ κι᾽ ἐξελίσσεται ὁ ἄνθρωπος; Ἔτσι λοιπὸν φαίνεται νἄχουν τὰ πράγματα. Ἡ μόνη δὲ διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀνάγκης νιὰ ἐλευθερία τότε καὶ τώρα εἶναι ἡ ἀπόκτηση τῆς συνείδησης γιὰ καινούργιες ἐλευθερίες. 'Ελευθερίες βασικὲς, ζωτικές, τὶς ὁποῖες συνειδητοποίησε ἡ ἀνθρωπότητα στὸν αἰῶνα μας καὶ προσπάθησε νὰ τὶς ἐφαρμόση μέσω τοῦ ὁκόμη ὑπάρχοντος 'Οργανισμοῦ τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν. Ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν πεῖνα, ἀπὸ τὸν φόβο ἡ ἐλευθερία ἐκφράσεως, ἡ ἐλευθερία στὴν θρησκευτικὴ λατρεία εἶναι καινούργια στοιχεῖα τὰ ὁποῖα τώρα φανήκανε σὰν ἀνάγκη στὴν ἠθικο-πνευματικὴ ἀνθρώπινη ὑπόσταση. "Ομως μιὰ καὶ γίνεται ἀναφορὰ στὴν ἐλευθερία εἰς τὸ κατεστατικὸ τοῦ διεθνοῦς ὀργανισμοῦ, θἄπρεπε πρώτη καὶ κυριώτερη ὄχι μόνο νὰ ἀνασφέρεται ἀλλὰ καὶ νὰ τονίζεται ἐμφαντικὰ ἡ πολιτική, ἡ ἐθνικὴ ἐλευθερία ἑνὸς κράτους. Γιατὶ παο᾽ ὅλο ποὺ ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐποχῆς μας θὰ ἐξυπήκουε τὴν ἀοχὴν αὐτὴν σὰν κάτι τὸ ἐντελῶς φυσικό, βλέπουμε ἐν τούτοις στὴν ἐποχὴ μας τὰ κατάλοιπα οἰκτρὰ ἀκόμη τοῦ δεσποτισμοῦ τοῦ περασμένου αἰῶνα. Χῶρες ποὺ δὲν ἐννοοῦν νὰ παραδῶσουν τὰ ξένα ἐδάφη, κι᾽ ἄλλες ποὺ ἐποφθαλμιοῦν ἀπροκάλυπτα ξένη γῆ, κι᾽ ἄλλες ποὺ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ὑποστηρίζουν καὶ προωθοῦν τὰ ἀνοσιουργήματα αὐτὰ τῆς ἀνθρώπινης βουλιμίας. Γι᾽ αὐτὸ καὶ τὸ σκάφος τῆς ἐλπίδας γιὰ ἕνα μέλλον πιὸ σίγουρο καὶ πιὸ ρωμαλέο, θαλασσοδέρνει καὶ εἶναι στιγμὲς ποὺ μπορεῖ ἀκόμα καὶ νὰ τσακιστῆ πάνω στοὺς βράχους τῆς ἀντιδραστικότητας, τῆς μονολιθικότητας. Γιατὶ μερικὰ ἔθνη δὲν ἐννοοῦν ἀκόμα ὅλως παραδόξως νὰ συγχρονισθοῦν μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, κι᾽ ἐπιμένουν πάνω σὲ μιὰ τακτικὴ ποὺ θἄπρεπε νὰ εἶχεν ἐκπνεύση μέσα στὴν δίνη τῶν τόσων ἀγώνων γιὰ τὴν ἀπόκτηση καὶ τὴν κατοχύρωση τῆς ἐλεύθερης, ἀξιοπρεπῆς ἐθνικῆς ζωῆς. Πῶς μπορεῖ λοιπὸν τὸ ἀνθρώπινο σύνολο νὰ πάει μπροστὰ ὅταν ὑπάρχουνε ἀνάμεσα του φωνὲς τόσο παράφωνες καὶ τόσο φριχτὰ καθυστερημένες ποὺ νὰ θεμελιοῦνε ἀκόμα τὴ σάπια ξεπερασμένη πολιτικὴ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ δυνατοῦ ἀντὶ τοῦ δικαίου;

Ἡ ἀπάντηση μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὶς συνεχεῖς ἀμφιταλαντεύσεις ἀνάμεσα στὸ θρίαμβο τοῦ δίκαιου καὶ τοῦ ἄδικου. Κι᾽ αὐτὴ ἡ ἀμφιταλάντευση δὲν εἶναι παρὰ μιὰ σαφὴς καὶ συγκεκριμένη ἀπόδειξη γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ διεξάγει σήμερα ὁ ἄνθρωπος ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἀγώνας ἀκόμα ἀδικαίωτος ἐφ᾽ ὅσον ἡ ἐλευθερία παραμένει ἀκόμα ἀνολοκλήρωτο οἰκοδόμημα. Καὶ παραμένει ἀνολοκλήρωτο γιατὶ τὸ ἐσωτερικὸ ἐρείσμα τῆς ἐξωτερικῆς ἀνεξαρτησίας χωλαίνει ἀκόμα ἀρε ἀκόμη νὰ ἀποδεσμευτῆ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ὑποδούλωση ποὺ τοῦ ἐπιβάλλουνε οἱ ἕξεις καὶ τὰ πάθη του. Ὑποδούλωση ποὺ ἀναχαιτίζει τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου, καὶ παρεμποδίζει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν γιὰ τὰ ὁποῖα ὅλοι γνωρίζουν νὰ ρητορεύουν πολὺ λίγοι, ἐλάχιστοι μποροῦν νὰ ἐφαρμόζουν, ἐνῶ ἡ μεγάλη πλατειὰ μᾶζα ἄγεται καὶ φέρεται ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὲς συνθῆκες τὶς ὁποῖες διαμορφώνουν πολλοὶ καὶ ποικίλοι παράγοντες.

Γι᾽ αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἡ ὑπόθεση τῆς ἐλευθερίας ἔχει ἀνοίξει τόσο μακρόχρονους λογαριασμοὺς στὶς σελίδες τῆς σύγχρονης ἱστορίας. Καὶ γιὰ ἑκατὸ τόσα χρόνια τώρα ἡ γῆ μουσκεύεται ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς σκλαβιᾶς καὶ τοῦ ὀνείρου κι᾽ ἡ σφαῖρα συγκλονίζεται ἀπὸ τὰ κονταροχτυπήματα ἀνάμεσα στὰ συμφέρον καὶ στὴ δικαιοσύνη. Γιατὶ καὶ τὰ δυὸ συστατικὰ συνυπάρχουν σὰν ἀπαραίτητοι παράγοντες ἰδέας καὶ πράξης μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση. Κι᾽ τότε μόνο θὰ πᾶμουνε οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες γιὰ ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη ὅταν ἡ πλάστιγγα τῆς ἀνθρώπινης ἠθικῆς κλείνει ἐαρειὰ κι᾽ ἀσήκωτη μὲ τὸ μέρος τῆς ὀρθῆς καὶ θετικῆς ἀντιμετώπισης τῶν κάθε εἴδους ἀνθρωπίνων προβλημάτων. Τότε πιὰ ἡ ἀνθρωπότητα δὲ θἄχῃ ἀνάγκη ἀπὸ ἐθνικὰ ὁρόσημα σὰν ἐκεῖνο τῆς 25ης Μαρτίου τοῦ 1821 γιὰ νὰ τὴν ἐμψυχώνουν καὶ νὰ τὴν φωτίζουν στὸν δραματικὸ γολγοθᾶ τῆς ὑπέρτατης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς δοκιμασίας τὴν ὁποίαν διέρχεται ἐπὶ δεκάδες δεκαετηρίδων καὶ ἐπὶ γενεὰς γενεῶν.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

29/3/65

ΓΙΑ ΤΑ ΖΩΑ

Δράματα τοῦ μικρόκοσμου

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Στὶς τελευταῖες σελίδες τοῦ τύπου ἐμφανίζονται συχνὰ - πυκνὰ τελευταῖα κάτι εἰδήσεις μικρὲς κι᾽ ἀσήμαντες γιὰ τοὺς λίγους καὶ ἐντελῶς ἀδιάφορες γιὰ τοὺς πολλούς. Οἱ εἰδήσεις προέρχονται ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ζώων. Καὶ μὴ νομίσετε, ὅτι πρόκειται γιὰ εὐθυμες ἱστορίες ἢ τίποτε ἄλλα τετραποδικὰ εὐστράπελα. Γιὰ δράματα πρόκειται. Δράματα ὁλοκληρωμένα, σπασαξικάοδια. Πολλοὶ βέβαια ἴσως ἀναρωτηθοῦν. καὶ μὲ τὸ δίκηό τους, ποιὰ θέση ζωϊκοῦ κόσμου πλάϊ στὸν ἀνθρώπινο, εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη ποὺ εἶναι σὲ προέχταση σὲ ὁλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη οἰκογένεια. Τὰ κυνηγοῦμε, τὰ τρῶμε, τὰ υἱοθετοῦμε ὅμως, καὶ τὰ μεγαλώνουμε καὶ τὰ καλλιεργοῦμε. Γι᾽ αὐτὸ τὸ λόγο ἴσως, καὶ τὰ δράματά τους παραμένουν μυστικὰ καὶ παραμελημένα κι᾽ ἀπωθημένα στὸ παρασκήνιο τῆς μειωτικῆς ἀνθρώπινης εὐαισθησίας ποὺ εἶναι ἀνήμπορη γιὰ δόσιση σὲ μεγάλη κλίμακα. Καὶ τὰ δράματα ποὺ γιουίζουν τὶς ψυχὲς στῆλες τοῦ τύπου μας τελευταῖα ἀποτιτοῦνε ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν δράση σὲ μεγάλη κλίμακα.

Ἡ πιὸ δυνατὴ φωνὴ λοιπὸν προέρχεται ἀπὸ τὴν ὕπαιθρο, ἡ ὁποία διασκῶς καλεῖ στὴν βοήθειά της συνεργεία. "Οχι διασώσεως, ἀλλὰ ἐξοντώσεως. Συνεργεία ἐξοντώσεως τῶν ἀδέσποτων σκύλλων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἀνέρχεται σὲ χιλιάδες. 'Ολόκληρη κοινωνία ζώων, λοιπόν, ἔχει τεθῆ στὸ περιθώριο τῆς ὕπαρξης καὶ πεοιφέρεται σὰν παρεισαχτη γενια γυφτικὴ καὶ μαστίζει περιοχὲς καὶ ἐπιτίθεται ἐναντίον ποιμνίων καὶ καταπαράζει ὁμοφύλους της γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἐπιβιώση. Καὶ μεῖς βλέπουμε τὴν τραγωδία; Τί λύση δίνουμε; Μὰ ἐκείνην ποὺ μᾶς ἔρχεται σὰν ἡ πιὸ φυσικὴ βέβαια.

Ἡ συγκεκριμένη προσφορὰ τοῦ κατοικιδίου εἶναι ἐλάχιστη, μηδαμινή. Καὶ ὅταν μάλιστα μιτεῖ στὴν πλάστιγγα μὲ μιὰν ἄλλη τάξη ζώων ἀπὸ τὴν ὁποία σιτιζόμαστε, τότε δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ποιὰ εἶναι ἡ ἐνδεκνυόμενη λύση. Μιὰ σφαῖρα, τὸ πολὺ δυό, καὶ ἐξασφαλίζουμε καὶ τὴν κρεατοφαγία μας καὶ τὰ γαλακτοκομικά μας καὶ τὴν ἡσυχία μας. Λύση εὔκολη, ἀλλὰ καὶ σκληρή, ἀπάνθρωπη. Ἴσως σὲ μιὰ κοινωνία ὅπως τὴ σημερινή, ἡ ὁποία φέρνει κατάμουρα τὰ σημάδια μιᾶς ζούγκλας ἠθικῆς, ἡ προσοχὴ καὶ ἡ μέριμνα γιὰ ἕνα τέτοιο πρόβλημα νὰ θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς σὰν ζήτημα δευτερεύουσας ἢ τελευταίας σημασίας ἢ καὶ σὰν ζήτημα διακαιτικοῦ ἂν ὄχι ἐντονου εἰρωνικοῦ μειδιάματος. Ζήτημα ἀπόψεων. Ἀπόψεων, ὅμως, ποὺ ἐξωτερικεύουν ἀμασκάφευτα τὸν ἐσωτερικό μας κόσμο, καὶ ὀροθετοῦν ἀλάνθαστα τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματική μας καλλιέργεια. Δὲν ἐχουμε τὴν ἀξίωση νὰ καλλιεργήσουμε στὴν κοινωνία ἢ στοὺς συνανθρώπους μας τὴν νοσηρὴν ἐκείνη ζωοφιλία, ἡ ὁποία ζητᾶ ἀποτομα καὶ κάποτε ἀξιονέλαστα νὰ ἀνυψώση τὸ ἐνστικτικὰ θυμικὸν ἐπίπεδο τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου, παραγνωρίζοντας τὰ χάσματα ποὺ ὑπάρχουν στὴν παγκόσμια ἱεραρχείαση τῶν ζώων. Ἐπιμένουμε ὅμως νὰ πιστεύουμε τὸ ζῶο σα μιὰ μονάδα κολλιεργήσιμη καὶ χρήσιμη γιὰ ὁρισμένους λόγους καὶ ὁρισμένους σκοπούς, ποὺ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀκόμα συνειδητοποιήσει. Ἔτσι, ὅπου ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ ν᾽ ἀποφύγη τὸ ἄδικο καὶ σκληρὸ μακελειό τους, πρέπει νὰ τὸ κάνη, γιατὶ πρώτιστα το ὀφείλει στὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό. Γι᾽ αὐτὸ τὸν σκοπὸ χρειάζονται βέβαια χρόνια ἐπίμονης προστάθειας καὶ συντονισμοῦ ἀνάπεσα στὸ κράτος καὶ στὰ σχολεῖα, ἀνάμεσα στὰ σχολεῖα καὶ στὸ σπίτι, ἀνάμεσα στοὺς λεπτότερους καὶ στοὺς πιὸ χοντροὺς κραδασμοὺς τῆς ἀνθρώπινης εὐαισθησίας. Γιατὶ τότε μόνον θὰ πάψουν ἢ θὰ μειωθοῦν στὸ ἐλάχιστο τὰ δράματα τοῦ μικροκόσμου μας, ὅταν στρέψουμε τὰ θλέμματά μας μὲ συμπάθεια καὶ στοργὴ σὲ μιὰ φυλὴ ὑπάοξεων ποὺ στηρίζουν τὴν ἐπιβίωσή τους πάνω στὴ δική μας καλωσύνη καὶ πάνω στὸ δικό μας ἐνδιαφέρον.

Τότε μόνον, ὅταν ὁ ἄνθρωπος θἄνοι ἐπιτελέσει στὸ ἀκέραιο τὸ καθῆκον του στὰ ζῶα, κι᾽ ὅταν ὅλος ὁ χῶρος τῆς ἀνθρώπινης προστασίας ἔχει κορεσθῆ, τότε μόνο ὁ ἄνθρωπος θἄχῃ ἀποπληρώσει ἕνα μέρος τουλάχιστον τοῦ χρέους ποὺ βαραίνει τὴν ὕπαρξή του σὰν ὀντότητας, σὰν εἴδους, σὰν φυλῆς. Σὰν ὅτα γνωστικὰ ἔχουμε πολλὰ προνόμια. Ἀλλὰ τὰ προνόμια πάντοτε διασαμβάνουν καὶ καθήκοντα. Καὶ ἡ κυριαρχία μας πάνω σὲ ὅλες τὶς μορφὲς τῆς γήϊνης ὕπαρξης ἀποτελεῖ ἕνα μεγάλο προνόμιο, τοῦ προϋποθέτει τὰ μέγιστα ἐφόδια νιὰ τὴν ἐπὶ καθήκοντι ἐξάσκησή του. Καὶ ἔστω καὶ ἂν τὸ νέως ἔνει τώρα πολὺ ἀπομακρυσμὴν ἀπὸ τὴν προπατορικὴ βιβλικὴ ἰσοθεότητά του, ἔχει ἐν τούτοις διατηρήσει ἀσκετὰ ζωηρὴ τὴ συνείδηση τῆς θεϊκῆς του καταγωγῆς. Καὶ ἡ θεϊκὴ του αὐτὴ ὑπόσταση πρέπει νὰ τὸν ὠθῆ στὴ δημιουργία, ὄχι στὴν ἐξόντωση. Στὴν καλωσύνη, ὄχι στὴ σκληρότητα. Γιὰ τὰ ζῶα, λοιπόν, δὲν πρέπει πιὰ νὰ σχηματίζουμε συνεργεῖα ἐξοντώσεως, ἀλλὰ συνεργεῖα διασώσεως. Μᾶς χρειάζονται. Γι᾽ αὐτὸ ὅσο μακρυὰ κι᾽ ὅσο ψηλὰ κι᾽ ἂν στρέψουμε τὰ θλέμματά μας ἂν τ᾽ ἀποστρέψουμε ἀπὸ τὰ πιὸ ταπεινὰ πλάσματα στὰ ὁποῖα ἔχουμε χρέος καὶ καθῆκον συμπαράσασης, ποὺ θενὰ δὲ θὰ φτάσουμε. Καὶ θὰ παραπαίουμε πάντα ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς, σπαραλιασμένοι ἀπὸ τὰ ἀνεκπλήρωτα χρέη μας ποὺ βαραίνουν κι᾽ ἐμποδίζουν τὴν ἀνοδό μας στὴν ὀνειρική. συμβολικὴ κλίμακα τοῦ Ἰακώβ.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Επικαιρότητες 5/4/65

ΞΑΝΑ ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ

Τὸ Σύμπαν κι' ἐμεῖς οἱ 'Υδρόγειοι

ΤΗΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Πέρα ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ὑδρόγειας ἕλξης τῆς βαρύτητας, ἐκεῖ ποὺ ἡ διαστημικὴ σιωπὴ ἁπλώνει στὸ ἄπειρο τὴ βαθιὰ μυστηριώδη παρουσία της, ἀφῆκε ὁ ἄνθρωπος γιὰ πρώτη φορὰ πρὶν λίγες ἡμέρες τὸ ἐπισκεπτήριο τῆς παραγμένης του ὕπαρξης. "Οποια κι' ἂν ἦταν τὰ συναισθήματα ποὺ δονήσανε τὸ διαλεχτὸ ἐκεῖνο στέρνο τῆς ἀνθρώπινης φυλῆς στὰ λιγοστὰ λεπτὰ ποὺ διέσχισε τὴν ἀβεσιοσύνη τοῦ σύμπαντος, οἱ σκέψεις του δὲν μπορεῖ νὰ καρφωθήκανε μικρὲς καὶ στεῖρες πάνω στὸ κούφιο ἀνοίγμα τοῦ τάφου τῆς ἄρνησης καὶ τῆς ματαιότητας. Νικηφόρες θ' ἀγκάλιαζαν τὴ σφαῖρα ὁλόκαιρη, σὰ μιὰ ἀδιάσπαστη κι' ἑνιαία μορφὴ ὕπαρξης. Κι' ἐνῶ τὸ πρῶτο αὐτὸ θαρραλέο σκαπανικὸ θῆμα ἀνοίγει τὸ δρόμο γιὰ μεγαλύτερα καὶ λαμπρότερα ἐπιστημονικὰ κατορθώματα, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀφαρωτιοῦνται ἄλλοι μὲ δέος, κι' ἄλλοι μ' ἐλπίδα κι' ἄλλοι μὲ πίκρα, ποιὰ καὶ πόση σὲ ἀλήθεια σημασία μπορεῖ νὰ ἔχη ἡ κατάκτηση τοῦ διαστήματος. Ἔξω ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι συνεβάλει τεράστια στὴν ὅλη ἐξέλιξη τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἐρευνῶν.

Οἱ πιὸ προσγειωμένοι καὶ ταυτόχρονα οἱ πιὸ ἀπαισιόδοξοι δὲν βλέπουνε τὴν ἐξόρμηση στὸ διάστημα παρὰ σὰ μιὰ παράτολμη μάταιη καὶ πολυδάπανη προσπάθεια καταδικασμένη σ' ἐκτρωματικὴ ἀποτυχία. Καὶ μ' αὐτοὺς συμφωνεῖ μιὰ μειονοτικὴ μερίδα ἀντιδραστικὴ καὶ προκατειλημμένη ἐνάντια σ' ὁποιαδήποτε ἀποκρυφη ἀπὸ τὶς παληὲς σκουριασμένες ἠθικὲς ἀρχὲς πάνω στὲς ὁποῖες βασίζουν τὴν μονολιθική τους ἐκδοχὴ γιὰ τὴν δημιουργία καὶ τὴ λειτουργία τοῦ σύμπαντος. Ἄλλοι πιὸ θετικοὶ ἀλλὰ καὶ πιὸ μονόπλευροι ἀμφισβητοῦν γιομάτοι ἀμφιβολία καὶ σκεπτικισμὸ ποιὰ χρησιμότητα μποροῦν νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ τέτοια κατορθώματα τὴ στιγμὴ ποὺ χιλιάδες ἀνθρώπων στὴ γῆ πεινοῦν, πονοῦν, ὑποφέρουν, στερεύονται καὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὸν ἄνισο κι' ἄδικο καταμερισμὸ τῶν οἰκονομικῶν πόρων, ἢ ἀπὸ τὸν ἀνεπαρκῆ τρόπο καταπολέμησης θανατηφόρων ἀσθενειῶν.

Εἶναι βέβαια καὶ μιὰ ἄλλη τρίτη τάξη ποὺ ὁλοένα μεγαλώνει καὶ δυναμώνει ποὺ ὑποθέχει κάθε καινούργιο ἀνθρώπινο ἄθλο στὸ πεδίο τῶν διαστημικῶν ἐρευνῶν, μὲ θερμὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ περηφάνεια ἄπειρη γιὰ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς φυλῆς του. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ μερίδα συμμετέχουν στὴν πανανθρωπινη αὐτὴ ἱκανοποίηση ὑποσυνείδητα, ἐνστικτώδικα, ἐκδηλώνοντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὶς παρορμήσεις μιᾶς φλέβας ποὺ μόλις τώρα, στὰ τελευταῖα χρόνια ἄρνισε ὁ ἄνθρωπος ν' ἀνακαλύπτη στὴν καθολική του ὑπόσταση. Κι' εἶναι αὐτὴ ἡ φλέβα ἡ συνειδητοποίηση τῆς μιᾶς ἑνισίας κι' ἀδιαίρετης ὑδρόγειας ἀνθρωπότητας. Τὰ τεῖχη ποὺ περικλείουν κι' ἀπομονώνουν τὶς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς δονοῦνται τελευταῖα ὅλο πιὸ δυνατὰ κι' ὅλο πιὸ πυκνὰ κάτω ἀπὸ τοὺς τιτάνιους ἤχους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης. Τόσο ποὺ τὰ τεῖχη αὐτὰ κλονιστήκαν ἐκ βάθους. Γιατὶ κι' ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ἄρχισε παρόμοια νὰ ἐκπέμπεται ἡ φωνὴ τῆς καινούργιας ἐποχῆς. Μιὰ φωνὴ ποὺ συγκλίνοντας μὲ τὸν ὀργανωμένο θετικισμὸ τῆς ἐπιστημονικῆς βιοθεωρίας προτρέπει στὴν ἐξομοίωσιν, στὴν ἑνοποίησιν, στὴν ἐξεύρεσιν μιᾶς πανανθρώπινης, ἐν ἄλλοις, συνισταμένης. Κι' ἔτσι ἀκοῦμε νὰ γίνεται λόγος γιὰ μιὰ παγκόσμια θρησκεία καὶ μιὰ παγκόσμια πολιτικὴ διακυβέρνηση. Εἴμαστε βέβαια πολὺ μακρυὰ ἀκόμα ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη ποὺ τὰ τέτοια ὁράματα θὰ γίνουν ἁπτὴ πραγματικότης. "Ομως καὶ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ τέτοιες ἰδέες ἐσυγκροτήθησαν κι' ἐξωτερικεύθησαι εἶναι ἀπόδειξη πῶς ὁ ἄνθρωπος σὰν ὅν συλλογικὸ ἔχει ἀποκτήσει ἀρκετὴ γνωριμία μὲ τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ καταλάβη ὅτι ὁ ἐγωϊσμὸς του ἀποτελεῖ τὴν ρίζα τῶν πιὸ πολλῶν του δεινῶν. Γιατὶ οἱ διαχωρισμοὶ κι' οἱ διαφορὲς μοναχὰ φραγματα, βασανιστικὰ κι' ὀδυνηρὰ μποροῦν νὰ ἐπιφέρουν. Ἠθικὸ λοιπὸν εἶναι τὸ καρκίνωμα ποὺ βασανίζει τὴν ἀνθρώπινη φυγή. Ἠθικὸ τὸ καρκίνωμα ποὺ ἀφήνει παιδιὰ νὰ πεθαίνουν ἀπὸ πείνα στὰ πεζοδρόμια τῆς Ἰνδίας καὶ στὶς σπηλιὲς τῆς Βραζιλίας. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπάρχει ἐπιτευγμα πανανθρώπινο ποὺ νὰ μὴν ἀπαλύνη σὰν παρήγορο βάλσαμο τὶς πληγὲς τῆς ἀνθρώπινης ἐλαττωματικότητας.

Δὲν πιστεύουμε ὅμως μερικοὶ ὅτι ἡ ἐπιστημικὴ πρόοδος θὰ κατέλθη ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος σὰν μεσαιωνικὴ ἐπιφοίτηση γιὰ νὰ τὸ φωτίση στοὺς δρόμους τῶν σκοτεινῶν πεπρωμένων του — πεπρωμένων ἄλλωστε ποὺ οἱ ἴδιες αὐτὲς οἱ ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις μελανιάζουνε κάποτε ἀνατριχιαστικὰ μὲ τὴν καταστρεπτικὴ τους δύναμη. Γνωρίζουμε ὅμως — γιατὶ τὰ γεγονότα τὸ ἀποδεικνύουν διαρκῶς πέραν πάσης ἀμφιβολίας — ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξη εἶναι πάντα συνυφασμένη μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπινων ἀξιῶν καὶ τὴν ἐξύψωση τους σὲ στρώματα πιὸ καθολικὰ καὶ πιὸ ἀνιδιότελα. Γι' αὐτὸ καὶ εἴμαστε πεπεισμένοι ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ πιστεύουν στὴν πρόοδο τῆς ἐποχῆς μας, ὅτι κάθε καινούργιο ἐπιστημονικὸ κατόρθωμα εἶναι καὶ μιὰ νέα ὥθηση γιὰ τὴν βελτίωση καὶ τὴν ἀνύψωση τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους. Καὶ σὰν τέτοια ὥθηση πρέπει νὰ δοῦμε τὴν πρόσφατη ἔξοδο τοῦ Ρώσσου ἀστροναύτη στὸ διάστημα. Μιὰ ἔξοδο ποὺ συμβολίζει τὸ ξεπέρασμα τῶν ὑδρόγειων συνόρων μας.

Ἀφοῦ μπορέσαμε νὰ ξεπεράσουμε ὁ γήϊνο μας περίγραμμα ἔξω ἀπὸ σκάφανδρα καὶ διαστημόπλοια, δημιουργήσαμε μιὰ καινούργια παράδοση στὸν κόσμο τοῦ σύμπαντος. Τὴν παράδοση τῶν ὑδρογείων. Γιατὶ ποιὸς ξέρει — ὕστερα ἀπὸ πόσα λίγα ἢ πολλὰ χρόνια, ἐμεῖς οἱ ὑδρογειοι θὰ στέλνουμε τοὺς πρεσβευτές μας σὲ ξένους πλανῆτες, μὲ ξένες φυλές, ὄχι ἀνθρώπινες, ἀλλὰ Ἀρήανες, Σεληνῖτες, Πλουτωνικές. Θὰ μποροῦμε τότε νὰ εἴμαστε διαχωρισμένοι σὲ λευκοὺς κι' ἔγχρωμους, σὲ κινέζους κι' ἀφρικῆδες, σὲ Χριστιανοὺς καὶ ἀλλόθρησκους; «Ἄλλοι» θὰ εἶναι οἱ ξένοι κάποιοι τῶν «ἄλλων» ξένων πλανητῶν. Κι' ἐμεῖς θὰ πρέπει νάμαστε ἁπλῶς καὶ μόνο «ἐμεῖς οἱ Ὑδρόγειοι», ποὺ ἔχουν πιὰ κοινὴ τὴ συνείδηση τῆς κοινῆς γήϊνης καταγωγῆς τους, τοῦ κοινοῦ ἀγῶνα τους γιὰ ἐπιβίωση καὶ τελείωση μέσα σ' ἕνα κόσμο συμπαντικὸ στὸν ὁποῖο τώρα ἀρχίζουνε νὰ αὐτὰ ἀκόμα τὰ σύνορα τῆς διαπλανητικῆς μοναξιᾶς νὰ γκρεμίζονται, γιατί,

«Τώρα ποὺ ἡ ἀνθρώπινη μοναξιὰ
ἐσκάλωσε φωτοβόλο πετράδι
στὰ ἄπειρα πλατειὰ νεφελώματα
δὲν ἁρμόζουν οἱ σκιὲς τῆς ἀπό-
(γνωσης
στὸ ταμπλὼ τῆς ὑδρόγειας ὑ-
(παρξης.
Τώρα ποὺ ἐξήσαμε καὶ γευτήκαμε
(μὲ ἥρεμα
τὴ σιωπὴ τῆς οὐράνιας ἀβύσσου
μποροῦμε νὰ θάψουμε μέσα μας
τὴ δουλὴ καὶ τὸ σάλο τῆς πρώ-
(της
παιδιάστικης μακρυνῆς μας ἐ-
(ξέλιξης».

('Απὸ τὴν ἀνέκδοτη σύνθεση «Ἡ Ὥρα τῆς Αὐλαίας»).

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Η ΦΙΛΟΣΟ

Τοῦ κ. Ι. Γ. ΚΟ

'Ο χρόνος εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ αὐτονόητα δεδομένα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲ ρωτοῦμε τί εἶναι· ἐπειδὴ ζοῦμε διαρκῶς μέσα στὸ χρόνο ποτὲ δὲ ρωτοῦμε γι' αὐτό. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐπιστήμη, π.χ. ἡ φυσι-

---

12/4/65 'Επικαιρότητες

Η ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

'Ανάγκη γιὰ κοινωνικὴ μέριμνα

ΤΗΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Στοὺς παληοὺς καλοὺς καιρούς ποὺ ἡ γυναίκα διένυε τὸν βίο της σὰν ἑτερόφωτη μορφὴ ποὺ γλύκαινε μὲ τὴν παρουσία της τὴν πατρικὴ ἢ τὴν συζυγικὴ ἑστία, τὰ προβλήματα τοῦ γυναίκειου φύλου περιορίζονταν σ' ἕνα δαυμὸ μικρῆς κοινῆς οὐδετερότητας. 'Ο ἐπουσιώδης ἀντικτυπος τῶν γυναικείων προβλημάτων ἄλλωστε μέσα στὰ πλατύτερα καὶ καθολικώτερα κοινωνικὰ πλαίσια, ἴσως καὶ νὰ καθρέφτιζε πιστὰ τὸ μέγεθος τῆς γυναικείας παρουσίας ἀνάμεσα στὴν ἀνθρώπινη φυλή. "Ομως οἱ παληοὶ καιροὶ διαδῆκαν καὶ δῶσαν τὴ θέση τους στ' ἀλλοπρόσαλλα χρόνια τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ στὶς μέρες μας ἡ χειραφετημένη, ἡ ὁλοταχῶς ἀνεξαρτητοποιούμενη γυναῖκα ἔχει προβλήματα τόσο ζωτικὰ καὶ τόσο βασανιστικὰ ποὺ νὰ μποροῦν νὰ καλύπτουν ἀναβρομικὰ ὅλα τὰ χρόνια τῆς παληᾶς βαλτωμένης ἀχαρης ζωῆς χιλιάδων παλαιῶν ὁμοφύλων της. Κι' αὐτὰ τὰ προβλήματα λόγῳ τῆς ἰδιαίτερης φύσης καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ γυναικείου φύλου ὁλόενα μεγαλώνουν κι' ἁπλώνουν καὶ προσλαμβάνουν χαρακτῆρα πιὸ οὐσιαστικὸ καὶ πιὸ σοβαρὸ ἀφοῦ εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένα μὲ τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν διαμόρφωση τῆς κοινωνίας μας.

Στὶς πιὸ ἀνεπτυγμένες χῶρες ὅπου ἡ ἐξίσωση τῶν δυὸ φύλων ἀνύψωσε τὴ γυναῖκα πάνω ἀπὸ τὸ πρωτόγονο ρόλο τῆς μητέρας - συζύγου, καὶ τὴν ἐπέβαλε σὰν γόνιμη ἀνθρώπινη μονάδα μὲ ἐπίδοση παρόμοια μὲ τὴν ἀντρικὴ σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεὶς τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης, τὰ προβλήματα ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν φυσιολογικὴ διάπλαση τῆς γυναίκας ἀντιμετωπίζονται μὲ κοινωνικὴ ὀργάνωση καὶ μὲ πρόγραμμα ποὺ μποροῦν νὰ λειτουργοῦν μὲ συνέπεια χάρη στὴν πρόοδο τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἔτσι ἡ γυναῖκα - σύζυγος μπορεῖ νὰ σταδιοδρομεῖ σὲ ὁποιαδήποτε ἐξωσπιτικὴ καρριέρα καὶ ταυτόχρονα νὰ ἐπιτηρῆ τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ σπιτιοῦ της, χάρη στὶς πολλὲς εὐκολίες καὶ στὶς πολλὲς ἀνέσεις ποὺ προσφέρει ἡ σύγχρονη τεχνική. Κι' ἡ ἐργαζόμενη μητέρα μπορεῖ ὅταν τὸ θέλει νὰ συνεχίση τὴν ἐπαγγελματική της ἀποδοτικότητα χάρη στὴν ἄρτια ὀργανωμένη κρατικὴ μέριμνα ποὺ παρέχεται στὰ παιδιὰ τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν. Πολλοὶ βρίσκουν ἄπειρα μειονεκτήματα στὴν πιὸ πάνω κατάσταση προβάλλοντας σὰν ἐπιχείρημα ἀδιάσειστο τὰ αὐξανόμενα διαζύγια, τὰ διαλυμένα σπίτια, καὶ τὰ παιδιὰ — προβλήματα μὲ τὸν ἀσταθῆ, ἀπροσανατόλιστο, ἀπροσάρμοστο χαρακτῆρα ποὺ τολλὲς φορὲς ἀποβαίνει ὁλότελα κρυητικὸς κι' ἐπιζήμιος γιὰ τὴν κοινωνία. 'Η ἀποδέσμευση τοῦ ἀδύνατου φύλου ἀπὸ τὰ πανάρχαια σκουριασμένα δεσμὰ τῆς παράδοσης, εἶναι βέβαια συνυπεύθυνος παράγων γιὰ τὴν διαμόρφωση τῶν τέτοιων προβλημάτων. Συνυπεύθυνος, καὶ κατὰ μεγάλο μέρος ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὶς σύγχρονες συνθῆκες διαβίωσης στὶς ὁποῖες μᾶς ἔφερε τὸ παρὸν σημεῖο τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης. 'Αλλὰ κι' ἂν ἀκόμα ἔφερε ὁλοκληρωτικὸ τὸ βάρος τῆς εὐθύνης τὸ ἐπαναστατημένο φῦλο τῆς Εὔας, ἄλλος δρόμος δὲ θὰ ὑπῆρχε κι' ἄλλη λύση δὲ θὰ ταν ἐφαρμόσιμη ἀπ' αὐτὴ ποὺ ἐφαρμόζεται σ' ὅλες τὶς μεγάλες χῶρες τοῦ κόσμου. Γιατὶ δὲν μπορεῖς νὰ καταπνίξης τὴν ἔφεση σὲ μιὰ τάξη ἀνθρώπων ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ νοιώθουν ἐλεύθεροι νὰ ἀξιοποιήσουν ὅλες τους τὶς δυνατότητες σ' ὅλους τοὺς τομεὶς τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας. Δὲν μπορεῖς νὰ σπρώξης τὸ γυναικεῖο φῦλο ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς δραματικῆς ἀνθρώπινης δοκιμασίας καὶ νὰ τὸ ρίξης πέρα, πίσω στὸ δουλὸ παθητικὸ ρόλο τῆς ὁμπάρσας μητέρας, ποὺ στὴν ταραγμένη ἐποχὴ μας, πολὺ λίγο ἀποφασιστικὸς κι' ἀποτελεσματικὸς θὰ ταν ἂν ἡ γυναῖκα ἀπέναντε τὰ δεσμὰ ποὺ τὴν ἔνωναν μὲ ἀ συγκαιρινὰ ρεύματα τῆς ἐξέλιξης καὶ περιέρχονταν σὲ μιὰ ὑποτροπικὴ ὀπισθοδίαση. Διάδημα ἐξ ἄλλου ἀπίθανο, ἀνεφάρμοστο κι' ἀντιδραστικό. "Ετσι οἱ παγκόσμιες ἀρχές, κατανοώντας τὴν προβληματισμένη ψυχολογικὴ περίοδο ποὺ διέρχεται τὸ ἀσθενὲς φῦλο στὴν ἐποχή μας ἀποζητᾶ λύση στὶς ἐπιπτώσεις αὐτῆς τῆς κατάστασης ὅσο πιὸ καλὰ κι' ὀργανωμένα μπορεῖ.

Στὴν Κύπρο, μιὰ χώρα ὅπου ὁ πυρετὸς τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ καθυστερεῖ κάπως, ἄλλα σταδιακὰ καὶ τελικὰ μᾶς φτάνει, τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀρχίζουμε νὰ τὸ ἀντιμετωπίζουμε σὲ διασκῶς ὀξύτερη μορφὴ τὴν τελευταία πεντετία. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ μετάδοση τῆς γυναικείας ἀνεξαρτησίας ἔχει ξαπλώσει πέρα γιὰ πέρα σ' ὅλο τὸ νησί. 'Η γυναῖκα στὸν τόπο μας ὄχι μόνο ἐργάζεται ὅταν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ συζυγικὲς καὶ μητρικὲς φροντίδες, ἀλλὰ ἐπιμένει νὰ κρατᾶ τὴ θέση της στὸ στίβο τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀπασχόλησης κι' ὅταν ἀκόμα «ἀποκατασταθῆ». Γεγονὸς ποὺ ὀφείλεται στὴν ὁλοκλήρωση τῆς συνειδητοποίησης τοῦ πολύπλευρου τῆς ὑπόστασης της, ἀφοῦ ἕνα μεγάλο μέρος τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν δὲν ἐπιδίδονται σὲ ἐξωοικιακὴν ἐργασία ἁπλῶς καὶ μόνο γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸν οἰκογενειακὸ ἰσολογισμό. 'Αλλὰ κι' ὅταν τὸ κάνουν γι' αὐτὸ καὶ μόνο τὸ λόγο, πάλι ἀσυνείδητα ἐπιβάλλουν στὴν κοινωνία τοὺς κεινούργιους ὅρους τῆς ὁλοκληρωμένης τους προσωπικότητας. Μιᾶς προσωπικότητας ποὺ πολλοὶ μεγάλοι ὀργανισμοὶ ὅπως εἶναι οἱ Τράπεζες ἀναγκάστηκαν τελευταῖα ν' ἀναγνωρίσουν, ἐπιτρέποντας στὶς ὑπαλλήλους τους νὰ συνεχίζουν τὶς ὑπηρεσίες τους καὶ μετὰ τὸν γάμο τους. Κι' ἔτσι στὴν Κύπρο ἀντιμετωπίζουμε τώρα τὴν πιὸ κρίσιμη φάση τοῦ ὅλου ζητήματος. Τὸ θέμα τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν. Γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἤδη πιὸ πάνω ἀκροθιγήκαμε, δὲ θὰ ἀναλύσουμε πιὸ διεισδυτικὰ

Επικαιρότητες
19/4/65

την αποσταθεροποίηση ανάμεσα στην συνεχή μητρική επίβλεψη του παιδιού, και στην ψυχολογική ανάγκη της γυναίκας να συμβαδίσει με το πνεύμα της εποχής της. Ανάλυση εξ άλλου που χρειάζεται λεπτομερή κοινωνιολογική έρευνα. Κυτάζουμε όμως τα γεγονότα. Την αναπότρεπτη φορά των πραγμάτων. Τι γίνεται τώρα; Οι πιο πολλές εργαζόμενες μητέρες άφηναν τα παιδιά τους στη φροντίδα εντελώς άκαταλλήλων προσώπων. Γιατί άν αυτά είναι γιαγιάδες, πολύ σπάνια έχουν τα εφόδια που χρειάζονται γιά να γεφυρώσουν το χάσμα που άνοίγεται άνάμεσα σε τρείς γενεές· κι' άν είναι έμμισθα ξένα πρόσωπα πολύ σπάνια θά μπορούν να δώσουν την στοργή και την τρυφερότητα που χρειάζεται το παιδί γιά το μεγάλωμά του. Και οι λιγοστές μητέρες που μπορούν να έπωφεληθούν άπό την κρατική μέριμνα είναι μονάχα οι άπορες. Οι παιδική μας σταθμοί λοιπόν δέν εξυπηρετούν τη γυναίκα σάν ολοκληρωμένο άνθρωπο, αλλά μόνο σάν οικονομικό συντελεστή. Κατάσταση που γρήζει άμεσης κι' επείγουσας αναθεώρησης. Ο θεσμός των Παιδικών σταθμών πρέπει να γενικευθή. Νά δικτυωθή σ' όλη τη νήσο. Και νά προσφέρη περιποίηση και φροντίδα σ' όλα τα παιδιά όλων των εργαζομένων γυναικών. Φροντίδα άπό έμπειρα πρόσωπα πλήρως κατηρτισμένα νιά την διεξαγωγή της αποστολής τους, με όλες τις άνέσεις και όλα τα τεχνικά μέσα που επιβάλλει το ύψηλό χρέος τους, μέχρι που νά μπορεί νά συνεγίζεται αυτό το χρέος άπό τό Νηπιαγωγείο και το σχολείο. Μόνο έτσι θά μπορέσουμε κι' εμείς σάν τόπος πολιτισμένος νά έκπληρώσουμε το καθήκο μας άπέναντι στη θάλλουσα τάξη των γυναικών - άνθρώπων, των γυναικών - μητέρων, και των παιδιών αυτής της καινούργιας δισυπόστατης τάξης των ημερών μας. Όσο δέ γιά την άπώτερη έκβαση αυτής της νέας περιόδου των παιδαγωνικών άξιών στην οποίαν είσερχόμεθα ήταν άστοχο κι' άκαιρο νά προφητέψουμε, άφού όλες οι άνθρώπινες άξίες οδηγούνται σε μιά νέα διαμόρφωση της οποίας οι γραμμές δ' άδροχαράζουν στον ορίζοντα του άνθρώπινου πνεύματος μονάχα όταν ή μετάβαση ή οποία τώρα μάς συγκλονίζει, άρχίση νά μάς έμψυχώνει κι' νά μάς σταθεροποιή πάνω στην πορεία του άνθρώπινου και του έξωανθρώπινου νόμου.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΑΝΟΙΞΗ ΚΙ' ΑΝΑΣΤΑΣΗ

Μιά προαιώνια συνεχής άποκάλυψη

ΤΗΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μουσικοί και ποιητές άπό χρόνια άμνημόνευτα ξόδεψαν τον οίστρο της έμπνευσής τους γιά ν' άποδώσουν τη χαρά και τη χάρη της "Ανοιξης. Κι' όλοι, κοινοί θνητοί και ιερείς της Μούσας, και παιδιά και νέοι και γερασμένοι νοιώθουνε πάντα κάτι άλλοιώτικο να σαλεύη μέσα τους στ' άντίκρυσμα του πρώτου λεμονανθού μουσκεμένου άπό τα γλυκά στερνοβρόχια. Κι' όσο κι' άν είναι κουρασμένος κι' έντονα άπησχολημένος άπό το βασανιστικό ρυθμό της ζωής ό άνθρωπος της εποχής μας, πάντα τον φτάνει ή άνασεμιά της άνθισμένης γής και του γιομίζει την ύπαρξη έστω και σάν στιγμιαία διαβατάρικη όπτασία, ή έντονη παρουσία της Φύσης. Γιατί ποτέ, σε καμιά άλλη εποχή του χρόνου, δέ φαντάζουν τα χρώματα τόσο παρθένα, το χώμα τόσο καρπερό κι' ο κόσμος όλάκαιρος τόσο καινούργιος. Καινούργιο άν και προαιώνιο έξ άλλου είναι και το μήνυμα της μεταμόρφωσης που διαλαλεί κάθε τέτοια εποχή ή ξυπνημένη Φύση.

Κι' αυτό το μήνυμα όχι μοναχα ξαναζωντανεύει με το θάνατο κάθε χειμώνα, άλλά και διαρκώς άναπλάθεται και άναμορφώνεται και παίρνει καινούργιο βάθος και νέες προοπτικές σε κάθε μιά πλατειά ενότητα του άνθρώπινου πολιτισμού. Τρείς τέτοιες ενότητες μάς δίνουν άνάγλυφα την πορεία της "Ανοιξης και του μηνύματος της διά μέσου του αιώνιου άνθρώπινου πνεύματος.

Στην άρχαία Ελλάδα έπικρατούσε η συνήθεια, κληροδοτημένη άπό την ειδωλολατρική εποχή, να έορτάζεται ο έρχομός της "Ανοιξης με εύχαίρες και πανηγύρια. Και οι άρχαίοι μας πρόγονοι μέ τη βαθειά έκείνη διεισδυτικότητα που τους διέκρινε στη δημιουργία της μυθολογικής κοσμογονίας τους, έδωσαν με άνάγλυφο και συμβολικότατο τρόπο την περιγραφή της "Ανοιξης στο μύθο της Δήμητρας και της κόρης της, της Περσεφόνης. Άργότερα ο μύθος χρησιμοποιήθηκε σάν κύριο ύπόβαθρο στην λατρεία των Ελευσινίων μυστηρίων. Οι μύται των μυστηρίων είδαν στον συμβολικό μύθο της Δήμητρας με τις έναλλαγές της "Ανοιξης με τον χειμώνα και της εύφορίας με την στειρότητα, μιά άλλη βαθύτερη έναλλαγή. Την έναλλαγή της ζωής και του θανάτου. Ορισμένα δε κείμενα έρμηνεύουν τας των Μυστηρίων ιδέας περι θανάτου, ως πίστιν εις την μετανάστευση και διαδοχικήν κάθαρση των ψυχών, ως επίστευε η πυθαγόρειος μετεμψύχωσις. Με όποιονδήποτε όμως τρόπο κι' άν έρμηνεύονταν, τα Ελευσίνια μυστήρια έμεναν πάντοτε βασισμένα και έμπνευσμένα άπό την μεγάλη άλλαγή στη Φύση κάθε χρόνο που έπραγματοποιόνταν ή διάβαση, άπό την άπραξία στην άνάταση, άπό την άπάθεια στον όργασμό.

"Ομως τον κρυμμένον αυτό συμβολισμό δέν τον άξιοποίησαν μονάχα οι άρχαίοι "Ελληνες οι οποίοι είχαν έξ άλλου την ροπή νά θεσποιούν όλα τα στοιχεία της Φύσης, άλλά και ένας άοχαιότερος άπ' αυτούς σε πολιτισμόν λαός, οι Αίγύπτιοι. Μερικοί μάλιστα ισχυρίζονται ότι τα μυστήρια της Ελευσίνος παρεδόθησαν εις τους "Ελληνες άπό την άρχαία Αίγυπτον. Γεγονός πάντως είναι ότι η ίδια βασική άντίληψη της "Ανοιξης ως εποχής διαδόσεως, επικρατούσε και στην άρχαίαν Αίγυπτον. Και στη χώρα του Νείλου κάθε έαρινή ισημερία έγιορτάζετο ως έξαιρετικήν θρησκευτική λαμπρότητα. Έτσι κάθε χρόνο όταν ο ήλιος έπερνούσε τον 'Ισημερινό της γής, ή διάβαση αύτη έθεωρείτο σαν σύμβολο της μεγάλης διάβασης άπό τη ζωή στο θάνατο. Και το γεγονός έορτάζετο σε ειδικές τελετές και μυστήρια τα οποία οι Αίγύπτιοι, ώνόμαζαν επισάχ. Η ίδια δέ λέξη με ελαφρή παραλλαγή έμφανίζεται και στό 'Εβραϊκό έορτολόγιο.

"Οταν οι 'Εβραίοι κατώρθωσαν νά διασχίσουν την 'Ερυθράν θάλασσαν και νά διαφύγουν την μακραίωνη σκληρή σκλαβιά των Φαραώ, άπεφάσισαν νά όρίσουν μιά γιορτη, όρόσημο που νά τους θυμίζη το χαρμόσυνο γεγονός της έθνικής τους άπελευθέρωσης. Έτσι δημιουργήσανε το «πεσαχ», το 'Εβραϊκό δηλαδή Πάσχα, το οποίο και στην όνομασία και στην τήρηση έμοιαζε σε πολύ μεγάλο βαθμό με το άρχαίο Αίγυπτιακό «πισάχ», όχι μόνο γιατί κατά την διάρκεια των τελετών έσφάζοντο άμνοί ώς και στην άρχαίαν Αίγυπτον, άλλά και διά τον λόγον ότι η έποχή την οποίαν έδιάλεξαν οι 'Εβραίοι γιά την τήρηση του «πεσάχ» δέν ήταν άλλη άπό την "Ανοιξη και πάλι.

Και μιά τέτοια "Ανοιξη πάλι, πριν δυό περίπου χιλιάδες χρόνια η 'Εβραϊκή προσφορά στην πανανθρώπινη ενότητα της "Ανοιξης - 'Ανάστασης, άντεκατεστάθη άπό ένα άλλο μεγάλο, καινούργιο Πάσχα. Το Χριστιανικό. Μόνο που ο συμβολισμός της μεγάλης γιορτής αύτή τη φορά πήρε εντελώς καινούργιες προοπτικές και μπήκε πάνω σε εντελώς καινούργιες βάσεις. Και το πρώτο Χριστιανικό Πάσχα την "Ανοιξη πρωτογιορτάστηκε. Και πάλι διάβασι και μεταμόρφωση έκήρυττε. Την κυκλική διάβαση του Χριστού άπό τη ζωή, στο θάνατο και ξανά πάλι στη ζωή την αιώνια, και την κυκλική του μεταμόρφωση άπό Θεό, σε Θεάνθρωπο, και πάλι σε Θεό. Μάλιστα γιά νά άποφευχθή η σύγχιση και η σύγκρουση άνάμεσα στο Χριστιανικό και στο 'Εβραϊκό Πάσχα, έγιναν άπό μέρους του Χριστιανισμού χρονικές άναπροσαρμογές και διακρίνεται η 'Ανάσταση του 'Ιησού άπό τον εορτασμό της 'Εβραϊκής έθνικής παλιγγενεσίας, σάν «Πάσχα καινό».

Όμως η βασικότερη διαφορά άνάμεσα στο Πάσχα του Χριστού και στό Πάσχα όλων των άλλων θρησκειών βρίσκεται βαθύτερα. Στην διάβαση, στη μεταμόρφωση που μπορεί νά γίνη μέσα στον ίδιο τον "Ανθρωπο, όπως πρωτόδειξε ο μεγάλος πρωτοπόρος της άνθρώπινης άπολύτρωσης. "Οχι της άπολύτρωσης σε κάποιες άγνωστα σκοτεινα 'Ελευσινιακά μεταβανάτια πεδία. Ούτε και της συμβολικής ύπερβατικής μετάβασης άπό την άμαρτίαν εις την άλήθειαν, την οποίαν έκήρυττε η άρχαία Αίγυπτιακή λατρεία με τα άπόρρητα της μυστήρια. Αύτό λοιπόν ήταν το μήνυμα της 'Ανάστασης του Θεανθρώπου. Της μετάβασης άπό τη δουλεία των άνθρωπίνων παθών στη δόξα και τη νίκη της άγάπης και της άδελφότητας.

Κι' όταν το τέτοιο μήνυμα γίνει όχι μόνο συνείδηση άλλά και πράξη μέσα στον άνθρώπινο χώρο, τότε ίσως νά προβάλη και η έπόμενη ενότητα στον πνευματικό μας όρίζοντα. Το έπόμενο δηλαδή Πάσχα, που δέν θάναι παρά άδιάσταση συνέχεια και συνέπεια της Πασχαλιάς που τώρα γιορτάζουμε σάν την «βασιλίδα των έορτών, και την πανήγυριν των πανηγύρεων», χωρίς άλλοίμονο νά νοιώθουμε νά μάς κραδαίνη κανένα άπό τα βαθύτερα μηνύματά της. Τότε ίσως νά μπορούμε νά καθορίσουμε και νά συλλάβουμε και τ' άλλα κρυμμένα σύμβολα της Πασχαλινής 'Ανάστασης. πριν έτοιμαστούμε νά τα γευτούμε σάν έσωτερική κι' άναμφισβήτητη έμπειρία. Μιά έμπειρία που πρέπει ολοκλήρωσε μέσα του, μέσα στα πλαίσια της άνθρωπινης κοινωνίας ο μεγάλος έκείνος άδερφός της άνθρωπότητας, ο 'Ιησούς ο Ναζωραίος, ο οποίος άνέσυρε την "Ανοιξη μέσα άπό τα παγανιστικά είδωλα της άρχαιότητας και την παρέδωσε άναβαπτισμένη σε μιάν 'Ανάσταση πραγματική κι' άνθρώπινη που έμπεριέχει όλα όσα μπορεί νά συλλάβει το άνθρώπινο πνεύμα γιά την βαθειά άλήθεια που ή Φύση μάς διδάσκει με τη διαλεχτή της αύτή κόρη κάθε φορά που ή γή θερμαίνεται και μπουμπουκιάζει και μοσκοβολά. Την άλήθεια πώς «η άνοιξη είναι μιά φυσική άνάσταση» είναι υλοποιημένη ιδέα της άθανασίας».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΟΠΟΣ ΚΡΑΝΙΟΥ

3/5/65

Ο Γολγοθάς της Φυλής

ΤΗΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Και φέρουσιν αυτόν επί Γολγοθά τόπον, ό έστι μεθερμηνευόμενον κρανιου τόπος. Και έδίδουν αυτώ πιείν έσμυρνισμένον οίνον· ό δε ούκ έλαβε». (έκ του κατά Μάρκον ιε' κεφάλαιου).

Ήτανε τό κυνήγι πλούσιο κι' η Φύση στό περίγυρο της σπηλιάς γυμνειά και γνώριμη κι' υποταγμένη. Τά δέντρα μύριζαν καλοψεφτη σοδειά, καρπό χορτάτο, κι' οι "Ανθρωποι συμμαζεμένοι γιορτάζανε γιορτη ευχαριστίας. Ψηλά στημένος μέσ' το κέντρο του κύκλου ψυχρός κι' αμείλητος τους έθωρούσε ο Θεός τους. "Αξαφνα μέσα άπ' τους φρενισμένους άλαλαγμούς της πανήγυρης μιά φωνή μοναχική υψώθηκε πάνω σπ' τις άσυνάρτητες φωνές του χορτασμού, κι' ώρισε σιωπή.

—Δέν πιστεύω στο θεό σας. Είναι πέτρα. "Αψυχη, κι' άνίκανη.

Φρίκη άλλοίθηκε στην όμήγυρη. Ο πρώτερές της νομάδας σήκωσε φωνή κατάρας.

—Τι πέτρα τούτη είναι ·ο σύμβολο της άγνωστης κι' άνεξερευνητης άκόμα γής που μάς κρατά υποταγμένους στην μυστική και άνεξιχνίαστη της δύναμη. Είσαι ένας καταραμένος αίρετικός, που άξησε την έπαρση του νού να του σκοτώση το δέος της πίστης.

—Είμαι πιό δυνατός άπό το θεό που λατρεύετε. Θά σάς το άποδείξω.

Κι' άρπάζοντας τον πέλεκυ ώρμησε έπάνω στην άμορφη πέτρινη μάζα και την έκαμε συντρίμμια. Απόγνωση κατέλαβε τους πιστούς. Δολοφονήσαν το θεό τους. Σκοτώσαν τη γλυκειά μεθυστική σιγουριά με την οποία άντιμετώπιζαν τον κεραυνό και τη θύελλα και τ' άγρια θηρία της σκοτεινής δεντρόφυτης καρδιάς της γής.

...Καταραμένε... "Απιστε... Κατόλυσες το θεό μας.... Θά πεθάνης...

Ώρμησε άπάνω του το πλήθος και τον άφάνισε. "Ομως σάν πέρασε η πρώτη όργή και σάν άργόσβυσε το πρώτο μίσος νιά την καινούργια άποκάλυψη, κι' άλλοι πολλοί ύψώσαν τ'ν όρμή της σκέψης πάνω άπό την όρμή του ένστίγκτου. Κι' άπλώσανε τα βήματά τους πέρα μακρυά άπό τη σπηλιά και ύποτάξανε τη γής, και ταξιδέψανε στη θάλασσα και νοιώσανε με κάποια πίκρα μακρυνή και ξεχασμένη την άλήθεια της πρώτης έπανάστασης και της πρώτης θυσίας. Και την πέτρα πιά δέν τη λάτρευαν. Την σπάζαν και την κτίζαν και την πλάθαν όπως ώριζε η άνάγκη κι' η ώρα. "Ομως δέν ήταν άκόμα η ώρα της τελείωσης. Κι' ήταν άκόμα τόποι μακρυνοί και άγνωστοι. Και στη ζωή τέρατα και σημεία βρόντησε και παράξενα που όρμούσαν άπό κάποια άγνωστη πηγή δύναμης που έριχνε βαρύ τον ίσκιο της πάνω στο δρόμο της άνθρώπινης διανόησης. Κι' αύτή η άγνωστη πηγή της δύναμης πότε έπαιρνε μορφή φωτιάς και πότε του ήλιου, όσο που κάποιος πάλι σκέφτηκε όργισμένα κι' επιταχτικά.

—Ο θεός μας δέν μπορεί νάχη μορφή άλλοιώτικη άπό μάς. Γιά νά μάς νοιώθη και νά μάς κατευθύνη πρέπει τουλάνιστο νά μάς μοιάζη. Και γεννήθηκαν τ' άνθρωπόμορφα είδωλα.

Και μιά μέρα που τηρούσαν λατρεία μπροστά στην άσάλευτη όψη ενός τέτοιου θεού, κάποιος άλλος έσυρε φωνή όργισμένη και δυνατή.

—Δέν πιστεύω στο θεό σας. Δέ μπορεί μιά δύναμη μέ τη δική μας όψη νά κυβερνά μονάχη της τόσα πολλά. Πολλές θάναι οι δυνάμεις, και οι θεοί πολλοί.

Και ξανάγινε ο κύκλος της έπανάστασης και της θυσίας. Και της άναγνώρισης. Και η φυλή άνύψωσε θεούς πάνω στη θάλασσα, πάνω στους κάμπους, και στη φωτιά, στον ούρανό και στη νη, θεούς στον έρωτα, και στην όργή. Θεούς μέ φύλο άνθρώπινο, με άδυναμίες κι' έλαττώματα μά και μέ δύναμη τεράστια κι' άπεριόριστη. Θεούς μ' όρέξεις κι' άπαιτήσεις και έίτσια και όνειρα κι' αίσθήματα.

Κι' ο νούς καταχωνιάστηκε στη ζεστή άχλα της συνήθειας και σιγούσε γιά χρόνια κι' αίώνες, όσο που κάποτε το άνθρώπινο κρανίο ξανά δονήθηκε άπό το παλαιο παλμό της σκέψης και έκονίστηκε ξανά νά δώση και νά πάρη. Και ξανακούστηκε η φωνή της θυσίας νά κηρύττη μέσα άπό τα συντρίμμια της σκουριασμένης συμβατικότητας και της άνεφάρμοστης κι' έκφυλισμένης άποδοχής, γιά μιά καινούργια Δύναμη, άπόψυχη άΰλη, που δέν μπερούμε νά την όρίσουμε, που είναι παντοτεινή, που βρίσκεται παντού και που κάθε φορά έκδηλώνεται και διαφορετικά σε μύριες μόρφες ή δυνάμεις και που πάνω της στηρίζεται η Δικαιοσύνη. Κι' όλες φωνές προβρομικές που ξεκινήσαν πάλι άπ' τα άπόκρυφα βάθη της άνθρώπινης ύπαρξης φτάσανε σάν γνώση και σάν άστραπή και φώτιση ιερή στο κρανίο τους σύγκρουσης και διαλαλήσανε ξανά στους πανανθρώπους πώς η μεγάλη άλήθεια και το φάρμακο γιά τις δυστυχίες της ζωής είν' ο άφανισμός του έαυτού», έξωτερικής ύπαρξης ποϋχει στη βάση όλων των συστατικών της την παροδικότητα και τη δυστυχία. Και πλάτανε η άνηφοριά, και μάκρανε, και σβύνονταν τα τέρμα της μέσ' τους όρίζοντες του χρόνου. Και κάθε ξέφωτο της γιόμιζε σταυρούς και δόξα και μορφές προφητικές που μαγνητίζουν τη φυλή με το παράδειγμα και με το λόγο και με τη ζωή, και την άνύψωναν πάνω άπ' τη μωρόπιστη λατρεία της φωτιάς και της πέτρας, και του όμοιώματος, και της φαντασίας και του μύθου.

Όσο που σ' ένα άλλο πλατύ ξέφωτο η μάχη του κρανίου ξαναδόθηκε. Κι' ένας καινούριος τολμηρός καταλυτής όρμήνεψε τη σκέψη νά ταυτίση τη δύναμη της έσωτερικής βασιλείας με την άγνωστη έξωτερική άγαθή παντοδυναμία που κυβερνούσε τους γαλαξίες, τους πλανήτες και τη μοίρα μας. Και το μυστήριο της έπανάστασης και της άνάστασης ξαναδόθηκε γιά φορά πολλοστή·

Κι' εκατομμύρια δηλώσαν ετοιμότητα γιά τό ανέβασμα στό νάο στόπο τοῦ κρανίου». Μά πρίν τά χρόνια γίνουνε διπλές χιλιάδες ή άπηφορία έκλάδωσε σέ μονοπάτια σκορπισμένα. Κι' ή θύελλα στό κύπελλο τοῦ νοῦ καί τῆς γνώσης παρά ποτέ πιό δυνατή ξέσπασε μανισμένη κι' ὅπλισε τή φυλή μέ φτερά γιά τό άπειρο. Κι' ή φυλή παραδέρνει σέ καινούργια μαρτύρια, πού άνυψώνουν τήν ίδια τή βαθύτερη οὐσία της στά ὑψηλά μετέωρα τῆς σταύρωσης. Καί στήνει άνάμεσα οὐρανοῦ καί γῆς σάν παρουσία καί δύναμη ὑπέρτατη τήν άνθρώπινη ὕπαρξη. Κ' ἑκατομμύρια τελοῦν τό μυστήριο φανερά κι' άπροκάλυπτα, θάβοντας τόν σπαραγμό τοῦ καινούργιου Γολγοθᾶ στίς πιό άνομολόγητες κρυφές στιγμές τῆς ὕπαρξής τους. Κι' ἑκατομμύρια κάνουν τή σταύρωση κλεφτάτα, φοβιτσάρικα πίσω άπό τή μακρόχρονη σκευριά τῆς ὁμολογίας μιᾶς πίστης πού ξέφτισε πιά άπό χρόνια καί χρόνια. Καί τό συνάτικό κρασί ἔπαψε πιά νά τραβᾶ τή φυλή, πού ὅλη άνεβαίνει κι' ὅλο σταυρώνεται, κι' ὅλα άνασταίνεται. Καί ψάχνει τώρα γιά νέους σταυρούς γιά ν' άπλώση άπάνω τους ξανά τόν πόλεμο άνάμεσα σ' αὐτά πού πίστευε κι' αὐτά πού πρέπει νά πιστέψη. Κι' άναμένει τώρα τή νέα θυσία πού θά στεριώση τό καινούριο της σάλεμα «στοῦ κρανίου τόν τάπο», καί θ' άνασταίση τά σβυσμένα ὁράματά της, καί θά τά σπρώξη πάρα πέρα σέ καινούρια ἐπεβάσματα.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

10/5/65

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΔΑΝΤΗΣ ΑΛΙΓΙΕΡΗΣ

Μιά μορφή μνημειώδης

ΤΗΣ Δοε ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Γεννήθηκε στήν Φλωρεντία πρίν 700 χρόνια. Σπούδασε θεολογία, νομικά καί φιλολογία. Διετέλεσε δέ στρατιώτης, πρέσβυς, πολιτικός, θεολόγος. "Ολες όμως οί γνώσεις καί οί ικανότητές του διωχετεύθηκαν, μέ τόν άρτιωτερο τρόπο στήν λογοτεχνική κληρονομιά πού χάρισε στήν άνθρωπότητα. Μιά κληρονομιά πού έμπνέει δέος καί βαθύ σεβασμό μέ τήν έπιβλητική καί πολύπλευρη συνθετικότητά της. Κύριον λόγον στό μνημειακό κληροδότημα τοῦ Μεσαιωνικοῦ ποιητῆ δέν έχει ὁ ὄγκος τοῦ ἔργου του, άλλά ἡ ἠθική του ὑπόσταση καί ἡ καλλιτεχνική προοπτική του μέσα καί ἔξω άπό πλαίσια χρόνου καί χώρου. Γιατί παρά τό γεγονός ὅτι ὁ ποιητής ἐξωστρακίσθηκε καί καταδιώχτηκε άπό τίς κοινωνικές καί θρησκευτικές άρχές τῆς ἐποχῆς του, μιᾶς ἐποχῆς άπό τήν ὁποία μᾶς χωρίζουν ἑφτά αἰῶνες, ὑπάρχει ἐν τούτοις καί στήν ἐποχή μας μιά τεράστια πλειοψηφία άνθρώπων μορφωμένων οἱ ὁποῖοι δέν ἔχουν άκόμα γνωρίσει τούς θησαυρούς τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτῆς μεγαλοφυΐας. Σ' αὐτό πιθανόν νά συντείνουν διάφοροι παράγοντες. Οἱ μεγάλες διαστάσεις τῶν ἔργων του — τῆς «Θείας Κωμωδίας», πού είναι καί τό βασικώτερο — τό κάπως άπομακρυσμένο ὕφος του, καί ὁ μεγαλόπνοος καί βαθύς συμβολισμός του, καθιστοῦν τό ἔρνο του δυσκολοπρόσιτο γιά τούς άνθρώπους πού ἱκανοποιοῦνται μέ τήν εὔκολη, ἐπιδερμική λογοτεχνική άπόλαυση. Γιά τόν μελετητή ὅμως τοῦ άνθρώπινου πολιτισμοῦ άποτελεῖ καί θά άποτελεῖ γιά χρόνια άκόμα πολλά ἡ μορφή τοῦ Δάντη 'Αλιγιέρη ἕνα σταθμό άξιοπρόσεχτο καί άξιομνημόνευτο. "Οτι ὑπῆρξε γιά τήν άρχαία 'Ελλάδα ὁ "Ομηρος, καί γιά τόν 'Αγγλοσαξωνικό πολιτισμό ὁ Σαίξπηρ, ὑπῆρξε κι' ὁ Δάντης γιά τόν άρχαῖο Ρωμαϊκό πολιτισμό ἡ κύρια, δεσπόζουσα μορφή τοῦ λόγου καί τῆς σκέψης τῆς ἐποχῆς του, μέ μιά τεράστια ἐπίδραση στή διαμόρφωση τῆς μεταγενέστερης λογοτεχνίας καί διανόησης. Τό ἔργο του εἶναι βαθειά διαποτισμένο μέ τά 'Ελληνικά ἰδεῶδη άπό τά ὁποῖα εἶχαν άντλήσει κι' ὁ Βιργίλιος καί ὁ Πετράρχης, οἱ άμεσώτεροι πρόδρομοί του. Τήν ἐπίδραση ὅμως αὐτή ὁ 'Αλιγιέρης τήν ἀφωμοίωσε καί τήν διάθρωσε ὄχι μόνο μέ τήν άρχαιο - Ρωμαϊκήν αὐτοσυνειδησία του, ἀλλά καί μέ τόν σπινθῆρα τῆς ἐκλάμπουσας πνευματικῆς του άκτινοβολίας, ἔτσι πού κατάφερε νά δώση στήν άνθρωπότητα ἕνα ἔργο σφραγισμένο μέ τήν οἰκουμενική προέχταση πού διακρίνει ὅλα τά άριστουργήματα τῆς τέχνης. Καί ἡ «Θεία Κωμωδία» ἔχει ὅλα τά χαρακτηριστικά πού άνυψώνουν τό δημιούργημα πάνω άπό τήν προσωπικότητα τοῦ δημιουργοῦ καί τό κάνουν φόρο παγκόσμιο καί πανανθρώπινο. 'Εχτός άπό τήν τριλογία τῆς «Κωμωδίας» του — ἔτσι τήν ὠνόμασε ὁ ἴδιος άρχικά ὁ Δάντης — ἔγραψε άρκετά άλλα ἔργα τά ὁποῖα συμπεριελάμβαναν **σονέττα**, φιλοσοφικές καί θεολογικές μελέτες καί τήν «Καινούργια Ζωή». Τό μεγάλο του ὅμως ἐπιτεύγμα πού ἐπέπρωτο νά τόν ἐπιβάλη στήν άνθρωπότητα σάν μέλος πρώτης ὅλκης στήν χρυσῆ ἁλυσίδα **τῶν** ἱστορικῶν **καί λογοτεχνικῶν** μορφῶν, ἦταν ἡ ὀγκώδης ποιητική σύνθεση τῆς «Κωμωδίας». Θά μποροῦσε κανένας μάλιστα νά πῆ πώς ἡ άποστολή τοῦ ποιητῆ ὄχι μόνο θά διαγραφόταν, ἀλλά καί θά ἐκπληρωνόταν στό άκέραιο μέσα άπό τούς στίχους τοῦ ὑψηλοῦ δράματος, ἔστω κι' ἄν άκόμα δέν θά εἶχε άφήσει τίποτα ἄλλο στόν κόσμο τοῦ πνεύματος.

Τό ἔργο, ὡς γνωστό, διαιρεῖται σέ τρία μέρη, «Τήν Κόλαση», «Τό Καθαρτήριο» καί τόν «Παράδεισο». 'Εχτός άπό τήν άνανέωση στήν τεχνική τῆς ποίησης πού παρατηρεῖται στήν Τριλογία, ὁ καλλιτέχνης ἐνσυνείδητα εἰσήγαγε μιάν άλλη καινοτομία στή χρησιμοποίηση τοῦ ἐκφραστικοῦ ὑλικοῦ. Παραγνωρίζοντας τήν άρχαία Λατινική διάλεκτο ἡ ὁποία ἦταν ἡ καθιερωμένη γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας ὡς τότε, χρησιμοποίησε μιάν άπλῆ, ἐκλαϊκευμένη διάλεκτο προσιτή στούς πολλούς.

'Η ὅλη άρχιτεκτονική τοῦ ἔργου διαγράφεται μέ μιά σαφήνεια, μιά λιτότητα καί μιά οἰκονομία πού μιλᾶ πολύ εὐγλωττα γιά τό δξύ δραματικό αἰσθητήριο τοῦ συγγραφέα. 'Η δέ διαγραφή τῶν χαρακτήρων στήν πορεία του ἔργου μᾶς άποκαλύπτει ἕνα γενναιόνημένο δραματουργό. Τό θαυμαστότερον ὅμως γεγονός εἶναι τό άρμονικό δέσιμο τῆς δραματικῆς πλοκῆς τοῦ ἔργου μέ τήν βαθύτερη, τήν πνευματική ἐξέλιξη τῶν διαφόρων τομῶν του. Κι' οἱ τομές αὐτές τολμηρές, ζωτικές ἐπεκτείνονται σ' ἕνα πλατύ κύκλο καυστικῶν προβλημάτων, θεολογικῶν, κοινωνικῶν, φιλοσοφικῶν, μεταφυσικῶν. 'Ολάκαιρες διατριβές θά μποροῦσαν νά γραφτοῦν γιά τόν κάθε ἕνα ξεχωριστό τομέα. 'Η πλατειά καί ψηλή άλληγορία τῆς «Κωμωδίας» χωρεῖ ὅλες τίς προσεγγίσεις κι' ὅλες τίς ἑρμηνεῖες. Καί κάθε άνάγνωση μᾶς διανοίγει καί νέους ὁριζοντες καί μᾶς προσφέρει καινούργιες άποκαλύψεις.

Γιά ν' άσχοληθοῦμε ὅμως ἐστω καί γιά λίγο μονο μέ τήν ἑρμηνεία τοῦ ρόλου τῆς δεσπόζουσας μορφῆς τῆς Βεατρίκης στό ὅλον ἔργο, θά ποῦμε άμέσως τις άνεξάντλητες σχεδόν πιθανότητες πού συνεπάγεται ἡ άπόπειρα τῆς ἑρμηνείας μιᾶς ὁποιασδήποτε πλευράς τοῦ Δαντικοῦ ἔργου.

'Η Βεατρίκη λέγεται ὅτι ἦτο πραγματική καί ὡραιότατη κοπέλα τήν ὁποίαν ὁ Δάντης εἶχεν ἐρωτευθῆ σφοδρά, χωρίς νά μπορέση νά ἐκπληρώσῃ ποτέ τό αἴσθημα του. 'Υπακούοντας ὅμως στίς 'Ιπποτικές άντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του γιά τον ἔρωτα, μετουσίωσε τό αἴσθημά του καί ὕψωσε τό εἴδωλο τῆς ἀγάπης του σάν σύμβολο κι' ἰδανικό πού τόν ἐνέπνεε καί τόν καθωδηγοῦσε σ' ὅλη του τή ζωή. "Ετσι ὁ πλατωνικός αὐτός ἔρωτας ὁ ὁποῖος ἐφωδίαζε τόν καλλιτέχνη μέ τήν ζέση καί τήν ὁρμή γιά τήν δημιουργία ἰσόβια, γίνεται καί ὁ κεντρικός πυρῆνας πάνω στόν ὁποῖον κτίζεται ἡ πλοκή τῆς «Θείας Κωμωδίας». Καί καθ' ὅλην τήν διάρκεια τῆς περιπλάνησης τοῦ ποιητῆ μέσα άπό τά τρία στάδια τῆς άνθρώπινης ψυχῆς, ἡ Βεατρίκη τόν καθοδηγεῖ, τόν νουθετεῖ, τόν παρατέκει. Οἱ ψυχολογοι — ψυχαναλυτές κυρίως — άποδίδουν στό Δάντη μητρικά συμπλέγματα, παρατηρώντας πώς άπό τήν πρώτη κιόλας ἐμφάνισή της ἡ Βεατρίκη ἐπιπλήττει τόν Δάντη, ὅπως θά τόν ἐπέπληττε καί ἡ μητέρα του άκολούθως ὅμως τόν ξεναγεῖ καί τόν φυλάει στήν περιπλάνησή του, ὅπως άκριβῶς παραστέκει στοργικά καί ἡ μητέρα τό παιδί της στό μεγάλωμά του.

Οἱ Θεολόγοι βλέπουνε στή μορφή τῆς Βεατρίκης το σύμβολο τῆς άγαθῆς ἕλξης καί προστασίας πού προσφέρει ὁ Χριστός. Καί οἱ μεταφυσικοί βλέπουν στήν άγάπη τοῦ Δάντη γιά τήν Βεατρίκη τή μικρή άσήμαντη άντανάκλαση τῆς ἱεραρχικῆς άγάπης μέ τήν ὁποία λειτουργεῖ στό σύμπαν ἡ θεότητα. Καί τό άπειροελάχιστο άνθρώπινο σκίρτημα τοῦ ποιητῆ τό μεταπλάθουν σέ αἴσθημα πλατωνικό, σέ ἕλξη ψυχῆς, κι' άργότερα σέ πιό τελειωμένο στάδιο, σέ άγάπη γιά τό άνώτερο, τό άγνότερο, τό θεῖο.

Καί μιά άλλη άνεξάρτητη, λογικῶς συνεπόμενη τῆς τελευταίας αὐτῆς άποψης, εἶναι καί ἡ άκόλουθη! 'Η Βεατρίκη ἴσως καί νά μήν συμβολίζει τίποτα άλλο παρά τήν ἴδια τήν ψυχή τοῦ άνθρώπου πού πότε σάν φύλακας άγγελος, καί πότε σάν φωνή σιγῆς, καί πότε σάν δύναμη ἐσωτερική, μαγνητίζει τήν άνθρώπινη προσωπικότητα καί τήν τραβᾶ σέ ὁλόε να δυσκολότερους δρόμους πνευματικῆς γνωριμιᾶς καί ψυχικῆς τελειοποίησης. 'Απόδειξη πώς ὁ ἴδιος ὁ Δάντης ἀφοῦ πιεί άπό τά νερά τῆς Λήθης πού πνίγουν τήν άνάμνηση τοῦ σφάλματος, λέει στήν Βεατρίκη: «Δέ θυμοῦμαι νά άποξενώθηκα άπό σένα ποτέ». «Καί βασικά, ὅπως λέει ἡ Ντόροθυ Λ. Σέϊερς, ἔχει άπόλυτο δίκαιο, ἡ άγάπη του γιά τήν Βεατρίκη καί γιά ὅλα ὅσα άντιπροσωπεύει εἶναι τό μόνο ἔνστιγκτο στό ὁποῖο ἡ θέληση κι' ἡ λογική του πάντα συγκατάνευαν άπόλυτα». "Ετσι παρ' ὅλον πού ὁ ποιητής διαχωρίζει αὐστηρά άνάμεσα στήν ἐνστιγκτώδη καί στήν ἐγκεφαλική λειτουργία τοῦ άνθρώπου, καί γράφει ἐκτεταμένα πάνω στήν ἐξάσκηση τῆς ἐλεύθερης θέλησης του ἐνάντια στήν 'Ανάγκη, στό ζήτημα τῆς Βεατρίκης, άναγνωρίζει τήν άρμονική καί συνεπῆ λειτουργία άνάμεσα στούς διαφορετικούς αὐτούς τομεῖς τῆς ψυχοσύστασης τοῦ άνθρώπου. Γιατί ἔστω κι' ἄν παρασταθοῦν μέ σφάλματα ἄπειρα ὁ άνθρωπος στήν άνώτερη ἐσωτερική παρουσία πού προσπαθεῖ νά τοῦ διαμορφώσῃ τή διαγωγή καί τήν πράξη, τά σφάλματα του αὐτά εἶναι παροδικά. 'Υπάρχει πάντα ἡ στιγμή κάπου στό μακρυνό μελλον της ἐξέλιξής του, στήν ὁποία θά συνειδοτοποίηση ὅτι τίποτα, κανένας πόνος καί κανένας σταυρός δέν τοῦ ἔδόθη ἐπί ματαίῳ. "Ολα μαζί φτειάγνουν τό φῶς πού θά τόν άνασύρη μέσα άπό τό μαῦρο σκοτάδι τῆς κόλασης, ὅπου μονάχα οἱ φλόγες τῆς ὀδύνης φωτίζουν τό δρόμο του, καί θά τόν δδηγήση στήν πυρωμένη δοκιμασία τῆς κάθαρσης καί τῆς αὐτοσυνειδησίας γιά νά φτάση μετά στό κορύφωμα τῆς οὐράνιας άποκάλυψης πώς

«"Οπως κινεῖται άπαλᾶ ὁ τροχός
(δίχως σίδερα,
ἡ θέληση κι' ἡ πεθυμιά μου ἐκινηθήκαν άπό ἀγάπη,
τήν ἴδιαν ἀγάπη πού κινάει τόν ἥλιο καί τά ἄλλα τ' ἀστέρια»

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Επικαιρότητες

ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΑ

Τά ἄνθη στή Νεοελληνική ποίηση

ΤΗΣ Δοε ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Α'

'Η γιορτή τῶν λουλουδιῶν πού τηρεῖται σέ πλεῖστες χῶρες τοῦ κοσμου κατά τήν ἐποχή τῆς άνοιξης ἔχει τίς ρίζες της ἱστορίας της βαθειά μέσα στό φυσικό άνθρώπινο ξέσπασμα χαρᾶς γιά τό τέλος τῆς κακοκαιρίας, ὅσο κι' ἄν σέ προέχταση, στήν συνείδηση τοῦ πανανθρώπινου συμβολισμοῦ. Τήν άπαρχή ὅμως τῶν τελετῶν πού άποκαλοῦμε σήμερα «'Ανθεστήρια» τήν συναντοῦμε εἰς τήν 'Αττικήν καί εἰς ἄλλας 'Ιωνικάς πόλεις τῆς άρχαίας 'Ελλάδος. 'Ετελεῖτο δέ ἡ ἑορτή μέσα στά πλαίσια τῶν ἑορτασμῶν πρός τιμήν τοῦ Διόνυσου τοῦ θεοῦ τῶν ἀμπέλων καί τοῦ προστάτου τῶν θεάτρων σ' ὁλόκληρη τήν χώρα. Στό ἡμερολόγιο τῶν άρχαίων Χίων, Δηλίων, Σμυρναίων, Περίων καί ἄλλων 'Ιώνων, ὅπως καί στό άττικό ἡμερολόγιο, 'Ανθεστηρίων ὠνομαζόταν ὁ μήνας ὁ καλύπτων τό δεύτερον δεκαπενθήμερο τοῦ Φεβρουαρίου καί τό πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Μαρτίου.

Γι' αὐτό καί οἱ ἑορτασμοί ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπίσης συνδεδεμένοι μέ τήν παράδοσιν κατά τήν ὁποίαν ἡ Περσεφόνη ἡρπάγη άπό τόν Πλούτωνα, τόν σκοτεινό θεό τοῦ "Αδη, ἐνῶ ἐκοβε ἄνθη, ὠνομασθήκανε «'Ανθεστήρια». Παραπλήσιοι δέ ἑορτασμοί κατά τούς ὁποίους ἐκτελοῦνται χοροί καί ἐπιδεικνύεται ἡ ἱκανότης εἰς τήν διακοσμητικήν χρῆσιν τῶν λουλουδιῶν, τελοῦνται σέ πάμπολλα μέρη τοῦ κόσμου. "Ισως δέ ἡ σύζευξη τῶν δύο ἰδιοτήτων στή μορφή τοῦ Διόνυσου, πρός τιμήν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦνταν οἱ πανηγυρισμοί, νά μήν ἦταν ἐντελῶς συμπτωματική. 'Η δέ άνάδυση του τήν "Ανοιξη μέσα άπό τήν κρύα νή τοῦ χειμῶνα, ἴσως καί νά συμβολίζη τήν παράλληλη πνευματική άνθηση πού καλλιεργεῖ στούς πιστούς της ἡ μούσα τῆς Τέχνης. Γι' αὐτόν σλλωστε τό λόγο, τό ξενάνοιωμα αὐτό τῆς Φύσης ὕστερα άπό τήν ἀποτέλμάτωση τῆς χειμερινῆς περιόδου, στάθηκε ἀστείρευτη πηγή ἐμπνεύσεως γιά τόν καλλιτέχνη. 'Ιδιαίτερη ὅμως χρήση τῆς "Ανοιξης καί τῆς εὐλογίας τῶν λουλουδιῶν της ἔκαναν καί ἐξακολουθοῦν νά κάνουν οἱ λογοτέχνες σ' ὅλο τόν κόσμο, καί φυσικά πιό ἰδιαίτερα οἱ ποιητές, μιά καί τά στοιχεῖα πού συνθέτουν τήν ἐαρινή φύση προσφέρονται ἀφειδέστατα γιά ἀνεξάντλητους ποιητικούς συνδυασμούς. Καί ἡ 'Ελληνική ποίηση ἡ ὁποία ἀνθίζει μέσα στόν ὑποβλητικόν κι' ἀνθεφώτιστον 'Αττικό ὁρίζοντα μᾶς προσφέρει ἀμέτρητους θησαυρούς ἀπό τή μελωδία τῆς μοσχομύρισης "Ανοιξης.

'Από τά πρῶτα κιόλας τραγούδια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ πού τραγουδοῦσε τούς συνειδητοποιημένους πόθους του γιά μιά νέα ζωή ὕστερα άπό μακροαίωνη ἐθνική σκλαβιά, συναντοῦμε τά σύμβολα τῆς "Ανοιξης.

«Τώρα εἶναι Μάης κι' ἄνοιξη,
(τώρα εἶναι καλοκαίρι,
τώρα φουντώνουν τά κλαδιά κι'
(ἀνθίζουν τά λουλούδια».

"Ετσι ἀρχίζει τό τραγούδι τοῦ ξενητεμένου πού κινᾶ νά γυρίση στήν πατρίδα καί στό πατρικό του, σάν πρωτοδεῖ καί πρωτονοιώση τό ξύπνημα τῆς νῆς.

Τήν παντοδυναμία αὐτή τῆς άνοιξης προσωποποιημένη στό ὡραιότερο άνθος της — τό ρόδο — τήν τραγουδᾶ ἄλλο ἕνα δημοτικό - γνωμικό τραγούδι:

«'Ο δυόσμος κι' ὁ βασιλικός καί
(τ' ἄσπρο καρυοφύλλι
αὐτά τά τρία μαλώσανε τό ποιό
(μυρίζει κάλλιο.
Πετιέται τό τριαντάφυλλο, τό
(μοσκομυρουδάτο:
— Σωπᾶτε, βρωμοβοτάνια, κι' ἐ-
(σεῖς βρωμοβοτάνια,
κι' ἐγώ εἶμαι τό τοιαντάφυλλο,
(τῆς άνοιξης στολίδι,
πού τό χειμῶνα κούβομαι στῆς
(άγκαθιᾶς τή ρίζα,
τό Μάη τό μῆνα φαίνομαι σέ
(νιοῦ γαμποῦ κεφάλι,
σέ παντρεμένης γόνατα, στοῦ κο-
(ριτσιοῦ τόν κόρφο,
στῆς χήρας τό ποσκέφαλο βρα-
(διάζω, ξημερώνω».

'Επανειλημμένα στή δημοτική ποίηση ἐμφανίζονται τά δυό μυρουδάτα φυτά, πού καταγόμενα άπό τήν 'Ανατολή βρῆκαν φιλοξενία στά 'Ελληνικά ἐδάφη ὅπου τό κουβάλησαν οἱ Τοῦρκοι δυνάσται:

«Βασιλικός μυρίζ' ἐδῶ, ἡ άγάπη
(μου διαβαίνει,
ἀφῆστε με νά τήν ἰδῶ, γιατ' ἡ
(ψυχή μου ἀγγίνει.
(ψυχή μου ἀναίνει».

ἢ

«Βραγιές - βραγιές βασιλικό
(σοῦ στρώνω νά κοιμᾶσαι,
νά κόβης νά μυρίζεσαι κι' ἐμένα
(νά θυμᾶσαι».

Κι' ἀλλοῦ, στόν ἴδιο στίχο:

«'Ο δυόσμος κι' ὁ βασιλικός
καί τό μακεδονίσι
πάν' τά μοτάκια μου βρύση.
Αὐτά, κοῦκλα μ' αὐτά,
αὐτά μ' ἀποκοιμήσανε
καί μοῦφυγ' ἡ άγάπη
κοντοῦλα καί γεμάτη».

"Ετσι στά πρῶτα της δειλά βήματα ἡ 'Ελληνική λογοτεχνία, τά ἄνθη σχεδόν πάντα τά συνδέει μέ τόν ἔρωτα:

«'Ο ἔρωτας μέ κάλεσε νά πάγω
(στόν ὀντά σου,
μέ ρόδα, μέ τριαντάφυλλα νά
(κοιμηθῶ κοντά σου».

Ἐπικαιρότητες

ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΑ

Τὰ ἄνθη στὴ Νεοελληνικὴ Ποίηση

ΤΗΣ Δας ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

(Β΄ Τελευταῖο)

Στὴν κάθε μία κρισιμη κι' ἱστορικὴ καμπὴ κάθε λαοῦ ὁρισμένες μορφὲς διαλεχτὲς ἀκουσια ἐπωμίζονται τὸ βαρυ ἔργο τοῦ διαμορφωτῆ, τοῦ οἰκοδόμου ποὺ πρέπει ν' ἀναστήσει καινούργιους θόλους μέσα ἀπὸ τοὺς μισόγκρεμους ναοὺς τοῦ παρελθόντος. Στὰ πρωμένα τοῦ 'Ελληνικοῦ λόγου τέτοιος στάθηκε ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς. "Οταν πῆρε στὰ χέρια πρὸς στὰ τέλη τοῦ προηγούμενου αἰῶνα τὸ καλαμάρι γιὰ νὰ ἀγιάσει ὅσα πιότερα μποροῦσε μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς μούσας, ἡ 'Ελλαδικὴ κοινωνία ἐσυγκλονίζονταν ἀπὸ τὶς ἀλλαγὲς ποὺ διαμορφώνανε τὸ νέο σχῆμα της. 'Ο Ρωμαντισμός, ἔχοντας πιὰ ξοδέψει τὸν οἶστρο τῆς κατάκτησης του ἔδινε τοὺς τελευταίους λιγόψυχους ἀγῶνες του ἐνάντια στὴν ἐπιστήμη ποὺ διεμόρφωνε πιὰ μιὰ γενικὰ μὲ γνώσεις πιὸ πλούσιες καὶ μὲ κοινωνικὲς ἀντιλήψεις, δυναμικές, ἐπαναστατικές. Σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες, ἐξ ἄλλου θὰ συμμετάσχει καὶ θὰ ἐμπλακεῖ ὁλόψυχα κι' ἰσόβια ὁ δημιουργὸς - καλλιτέχνης Παλαμᾶς. Καὶ θὰ παραδώσει στὴν ἀνθρωπότητα ἔργα ποὺ ἐπιβάλλονται μὲ τὴν μεγαλόπνοη ὑψιπέτεια τους καὶ ποὺ ἐμπνέουν μὲ τὸ φιλοσοφικὸ τους μεδῦσι· ἀλλὰ θὰ δώσει κι' ἄλλα ἔργα γεμάτα ἁπλότητα καὶ λυρισμὸ κι' ὁμορφιὰ ποὺ ξεπηδᾶ ὁλόισια ἀπ' τοὺς παλμοὺς τῆς συναισθηματικῆς συγκίνησης κι' εἶναι μακρυὰ ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν σύγκρουση καὶ τὴν ὀδύνη.

Σ' αὐτὰ τὰ ἔργα ἡ παρουσία τῶν λουλουδιῶν πυκνή, σχεδὸν ἀδιάκοπη ἔχει τὴ θέση της παντοῦ σ' ὅλες τὶς τρυφερὲς ὧρες τοῦ ποιητῆ. "Ετσι ὅταν γράφει μὲ ὀδύνη ψυχῆς τοὺς στίχους τοῦ «Τάφου» γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ ἀγαπημένου παιδιοῦ του, τ' ἄνθη γιομίζουνε τοὺς στίχους του πλούσια κι' εὐωδιαστὰ νεκρολούλουδα ποὺ συνοδεύουνε στὸ στερνὸ κρεβάτι της, ἀγαπημένη μορφή:

«Φέρτε τὶς μοσκόβολες
καὶ πλουμισμένες βιόλες!
στρῶστε τὰ μεβυσετικὰ
λευκόχρυσα ζαμπάκια
θάλτε δακρυοστάλαχτα
τὰ θλιβερὰ ζουμπούλια'
κι' ὕστερα ὦ ἀμίρτιστες
κι' ἀρχοντικὲς καὶ ξένες,
μεγαλόπρεπες ἐσεῖς
καμέλιες παγωμένες,
ἀπ' τὰ χέρια σὰ θαλτὲς
τοῦ ἴδιου τοῦ θανάτου,
κορφοστεφανῶστε τη
τὴ μυστικιὰ ὁμορφιά *του!*

Σ' ἄλλες στιγμές, πιὸ κλασσισικὴς διάθεσης, ὁ ποιητὴς συνδέει τ' ἄνθη μὲ τὴν ἀγάπη:

«Θὰ λυώσ' ἡ ἄνοιξη τὰ χιόνια,
θὰ φέρῃ ἄνθη κι' εὐωδιές,
'ς' τὰ σπίτια μας τὰ χελιδόνια
καὶ τὴν ἀγάπη 'ς' τὶς καρδιές».

Καὶ ἀλλοῦ ἀκόμα τὰ συνδέει μὲ τὴν ἴδια τὴν προσωπική του ἀγάπη:

«Νάμουν τ' ἀγιόκλημα ποὺ ἀπ' (τὴν αὐγὴ σου
'ψηλὰ 'ς' τὸν τοῖχο σου σκαλω-(νει, ἀνθεῖ.
Τὰ λουλουδάκια μου τὰ μυρω-(μένα
ν' ἀνακατώνουνται, νὰ γίνουντ' (ἕνα,
νὰ κουβεντιάζουνε ἀδελφικὰ
μὲ τὰ μαλλάκια σου τὰ κα-(στανά!»

Κι' ὅσο κι' ἂν ὁ ποιητὴς στὶς πιὸ δυνατές. τὶς πιὸ ἀξιόλογες στιγμὲς τῆς δημιουργίας του ἀ φαιρεῖ ἀπὸ τὰ ἄνθη κάθε δύναμη ψυχικῆς λύτρωσης — «τὰ δυνατά σου χέρια ὑπάρχουν ἄλλες ὧρες ποποὺ λαβώδια δὲν κρατᾶν» — μιὰ εὐωδιὰ τῆς ἄνοιξης λυτρώνει κι' ἀνασταίνει τὴν ψυχή του, ὕστερα ἀπ' τὴ βαρειὰ χειμωνιάτικη παγωνιά:

«Ἐφέτος ἄγρια μ' ἔβειρε ἡ βα-(ουχειμωνιὰ
ποὺ μ' ἔκοψε χωρὶς ψωτιὰ καὶ
(μ' ἤδοε χωρὶς νειᾶτα.
κι' ὥρα τὴν ὥρα πρόσμενα νὰ
(σωριαστῶ βαρειὰ
στὴ χιονισμένη στράτα.

Μὰ χτὲς καθὼς μὲ θάρσεψε τὸ (γέλιο τοῦ Μαστιοῦ
καὶ τράβηξα νὰ ξαναβρῶ τ' ἀρ-(χαῖα τὰ μονοπάτια
στὸ πρῶτο μοσχοβόλημα ἑνὸς (ρόδου μακρυνοῦ
μοῦ δάκρυσαν τὰ μάτια».

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Παλαμᾶ μέχρι τὰ χρόνια μας μιὰ ὁλάκαιρη γενιὰ ποίησης μετέφερε τὴ σύγκρουση ἀπὸ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ ἰδεολογικὰ πεδίο, σὲ πεδία πολέμων αἱματηρῶν καὶ τραγικῶν. Φυσικὸν λοιπὸν μὲ τὴν καινούργια ἀνασύνθεση τῶν πραγμάτων τὴν τελευταία πενηνταετία ἡ ποίηση στὴν 'Ελλάδα πῆρε καινούργιους δρόμους νιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐ-ναυσινισθεῖ μὲ τὸν καινούργιο κῦκλο τῆς Δυτικῆς λογοτεχνικῆς ἀνάπλασης. Καὶ ἡ ἀναζήτηση γιὰ τὸ καινούργιο καὶ ἡ συνειδη-τοποίηση τῆς παοαακμῆς μιᾶς παλιᾶς ἐποχῆς, καὶ τῆς ἀπαρχῆς μιᾶς καινούργιας, ἐμπνέεται πάλι ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν λουλουδιῶν. ποὺ κοντὰ στὰ τόσα τους χαοί-σματα ἔχουν καὶ τὸ ἀτύχημα τῆς προσωρινότητας τῆς ἐφημερότη-τας:

«Τὰ βραδυνὰ τριαντάφυλλα μ' (ἔχουν γιομίσει θλίψη,
καθὼς ἀπόψε, σκόρπισαν τὸ δει-(λινὸ ἀρωμά τους
σὰ νὰ μηνοῦσαν μακρυνά. δὲν
(ξέρω ποιοὺς θανάτους
καὶ νὰ πονοῦσαν ἤσυχα. νιὰ κά-(τι ποὺ θὰ λείψει...»

"Οσο ὅμως κι' ἂν ὁ ποιητὴς στοχαστὴς πικραίνεται μπροστὰ στὴν ἔλευση τῶν καινούργιων πραγμάτων, ἡ κατάλυση τῶν παλαιῶν ἀξιῶν δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ προχωρήση μιὰ καὶ μπῆκε στὴν τροχιὰ τοῦ καινούργιου κύκλου. Καὶ μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ χάλασμα θὰ ξεπροβάλουν γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, ὅπως πάντα, οἱ ἀδρὲς μορφὲς ποὺ θὰ διασκελίσουν τὰ γκρεμίσματα γιὰ νὰ ὀρθώσουν μὲ τὸ βάρος τῆς προσφορᾶς τους, τὸ καινούργιο οἰκοδόμημα. 'Η ποίηση ὅπως ὅλη ἡ Τέχνη στὴν ἐποχὴ μας ἀποζητᾶ νὰ σπάση τὰ ἐξωτερικὰ περιοριστικὰ φράγματα, καὶ νὰ μετουσιώση τὴν καλλιτεχνικὴ ἔμπνευση σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν βαθύτερη οὐσία τῶν πραγμάτων. Οἱ τάσεις μὲ δώσανε μορφὴ σὲ καινούργιες σχολὲς καὶ νέες τεχνοτροπίες, τὸν ὑπερρεαλισμό, τὴν ἀφαίρεση. "Οσο ὅμως κι' ἂν ἀλλαξε ἡ ἀξιοποίηση τῆς ἔμπνευσης, μερικὲς ἀπ' τὶς πηγὲς της παραμένουν πάντα προσφορες, ἀστέρευτες. Καὶ τὰ λουλούδια πάλι διανθίζουνε ὁλάκαιρη τὴ σύγχρονη Νεοελληνικὴ ποιητικὴ δημιουργία.

Πότε στὸ στίχο τὸ μοντέρνο τὸν ἀφηρημένο πότε στὸν πιὸ ἁπλό, τὸν πιὸ κατανοητὸ τὸ ἄνθος προβάλλει πάντα τὴ λεπτὴ παρουσία του σὰν ἰσόβιος ἀκαταπαύστου κατακτητὴς τοῦ χλωμοῦ ποιητῆ ποὺ «στὰ λυρικά του δάχτυλα μὲ χάρη ἀβρὴ μαλάσσει, μενεξέδες ἀτ-τικοὺς ποὺ ἡ ἐσπέρα ξεφλλᾶ».

Καὶ στὸ φούντωμα τῆς ἄνοιξης ἡ ἀναπολικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ τὸν παίρνει πίσω στὴν μοσκομύρι-στη ἀνοιχτόκαρδη πατρικὴ του αὐλή:

«Θ' ἀνθῆσαν στὴν αὐλή μας τὰ (γεράνια,
θὰ λάμπουν γῆς καὶ θάλασσα (καὶ οὐράνια,
καὶ μ' ἀνασκουμπωμένη τὴν (ποδιὰ
ἡ Μαριὼ θὰ ποτ-ζει τὰ λουλού-(δια
κι' ὅσα πουλιὰ κι' ἂν παίζουν (στὰ κλαδιὰ
θὰ τ' ἀπερνάει στὰ γέλια στά (τραγούδια».

κι' ἄλλοῦ πάλι ὁ ἀντίλαλος τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ:

«Μάνα μου, κόψε ἀπ' τὸ περβό-(λι ἄνθια
καὶ στὸ γράμμα σου βάλε λίγο (δυόσμο,
μὲ τὴ γλυκειὰ εὐωδιὰ νὰ θυ-(μηθῶ
τὸν τόπο μας, μαζὶ κι ὅλο τὸν (κόσμο».

Κι' αὐτὲς ἀκόμα οἱ μυθικὲς δυσάρεστες ἰδιότητες τῶν λουλουδιῶν δὲ μένουν ἀναξιοποίητες ἀπὸ τὸν ποιητή, σὰν θέλει νὰ καυτηριάσει τὴν ἐγωπαθικὴ αὐταρέσκεια:

«Νάρκισσοι, μέσ' στοῦ νοῦ μας
(τὸ λαμπρὸ
κρύσταλλο ἡ ὁμορφιά μας φέγ-(γει μόνη'
ὦ, νὰ μὴ βρεῖ τὸν ἄνθρωπο
(γαμπρὸ
ποὺ ὁ θαυμασμός του νὰ τὴν ἀ-(σημώνει».

Κι' ὁ 'Ελύτης μ' ἕνα κλίμα τόσο διαφορετικὸ ἀπ' ἐκεῖνο τοῦ Ρίτσου, πάλι θὰ χρησιμοποιήση τὸν μυθικὸ αὐτὸ συμβολισμὸ τῶν λουλουδιῶν γιὰ νὰ γράψη τὰ πεζοτράγουδά του. «Ἡ Συναυλία τῶν Γιακίνθων».

'Η φθορὰ κι' ἡ ματαιότητα τῆς γένεσης, κοὶ τῆς πραγματοποίησης τῆς πεθυμιᾶς. κι' αὐτῆς ἀκόμα τῆς πεθυμιᾶς γιὰ τὴ ζωή, ποὺ ὅμως κάποτε φαντάζει στὰ ἐπιγεια μάτια μας σὰν τὸ μοναδικὸ ἀξιόλογο ἐλατήριο γιὰ ὕπαρξη — οἱ βασικὲς αὐτὲς ἰδιοσυστασίες τοῦ ὑάκινθου διαστέλλονται σ' ὁ-λόκληρη τὴ σύνθεση!

«"Οταν ἀστράφτεις στὸν ἥλιο ποὺ γλιστράει ἑπάνω σου σταγόνες κι' ἀθάνατους γυακίνθους καὶ σιωπές, ἐγὼ σὲ κράζω μόνη πραγματικότητα». Κι' ὅμως: «Τίποτε δὲν ἔμαθες ἀπ' αὐτὰ ποὺ γεννήθηκαν κι' ἀπ' αὐτὰ ποὺ πεθάνανε κάτω ἀπ' τοὺς πόθους».

Σ' ἕνα ἀγνὸ ἐκτρόσωπο τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ. τὸν "Εμπειρίκο, τ' ἄνθη δὲν χρησιμοποιοῦνται κάποτε παρὰ σὰν τίτλος ποιήματος, γιὰ νὰ προβάλουν ἁπλῶς τὴν ἰδέα τοῦ βαθύτερου λόγου, ποὺ ἡ παρουσία τους — σὰν τὰ πιὸ εὐαίσθητα πλάσματα ποὺ φυτρώνουν ἀπ' τὸ χῶμα — θέλει νὰ ὑποβάλει. "Ετσι, στὰ «Τριαντάφυλλα στὸ παράθυρο», ὁ ποιητὴς λέει:

«Σκοπὸς τῆς ζωῆς μας εἶναι
ἡ ἀτελεύτητη μᾶζα μας.
Σκοπὸς τῆς ζωῆς μας
εἶναι τὸ σεσημασμένο
δέρας τῆς ὑπάρξεώς μας».

Τέλος, ἕνας ἀκόμα σύγχρονος μεγάλος ἄνυψώνει τὰ λουλούδια πάνω ἀπὸ ὅλες τὶς συγκινητικὲς κυριολεξίες, τοὺς πιὸ βαθειοὺς συμβολισμούς, καὶ τὰ ταυτίζει μ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ λέει στὴ «Στέρνα» ὁ Σεφέρης:

«...δάκρυα γυρεύει ἡ δίψα τῆς (ἀγάπης
τὰ τριαντάφυλλα σκύβουν — ἡ (ψυχή μας —
στὰ φύλλα ἀκούγεται ὁ παλμὸς (τῆς πλόσης
τ' ἀπόβραδο σημώνει σὰ δια-(βάτης
κι' ὕστερα ἡ νύχτα, κι' ὕστερα (τὸ μνῆμα».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Τὴν ἴδια ἐξ ἄλλου αὐτὴ τάση — πολὺ φυσικὴ ἐν μέρει — θὰ τὴν συναντήσουμε πιὸ μετουσιωμένη καὶ στὰ μεταγενέστερα στάδια τῆς σύνθεσης τοῦ 'Ελληνικοῦ λόγου. "Ετσι ὅταν πιὰ οἱ 'Ελληνικὲς πνευματικὲς δυνάμεις, μέσα ἀπὸ τὸ δράμα τοῦ ἐθνικοῦ ξεσηκώματος ἐσυγκρότησαν μιὰ ὑπολογισιμη καὶ σφιχτοδεμένη λογοτεχνικὴ παράδοση, τὰ σύμβολα τῆς φυσικῆς ἀνάστασης, πλέκονται σὲ στιγμὲς ἐξαιρετικῆς λεπτότητας καὶ λυρισμοῦ. Κι' ὁ ποιητὴς τῆς «Λύρας», σμίγει τὴ φωνὴ του στοὺς ἀμέτρητους ὕμνους γιὰ τὸ φῶς καὶ τὸ μῦρο:

«Τὸ ποτὸν καθαρὸν
θεραπεύει τὰ φύλλα,
κι' ὅπου ἄφησε τὸ χόρτον
εὑρίσκει ρόδα ὁ ἥλιος
καὶ μυρωδίαν».

'Ο κύκλος στὴν ἀναζωογόνηση καὶ τὴν ἀνασυγκρότηση τοῦ 'Ελληνικοῦ λόγου εἶχε φτάσει σ' ἕνα ἀξιομνημόνευτο κορύφωμα μὲ τὴν ἐπιθλητικὴ φωνὴ τοῦ Σολωμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ στὸ ἔργο τοῦ ἐθνικοῦ μας βάρδου συναντοῦμε τὴν πιὸ ἐκλεπτισμένη καὶ τὴν πιὸ ὁ-ποβλητικὴ σύλληψη τῆς ἁρμονικῆς διασταύρωσης ἀνάμεσα στὴ Φύση καὶ στὸν "Ερωτα, ἀνάμεσα στὴν παραπλανητικὴ ὑπόσχεση τῆς γήϊνης ὁμορφιᾶς, καὶ στὴν ἔφεση γιὰ τὸ ἀνώτερο, τὸ πιὸ πολύτιμο, τὸ πνευματικώτερο:

«"Εστησ' ὁ ἔρωτας χορὸ μὲ τέ-(ξανθο 'Απρίλη
κι' ἡ φύσις ηδρεν τὴν καλὴν καὶ (τὴν γλυκειά της ὥρα.
Καὶ μέσ' τὴν σκιά, ποὺ φούν-(τωσε καὶ κλεῖ δροσιὲς καὶ (μόσχους
ἀνάκουστος κελαϊδισμὸς καὶ λι-(ποθυμισμένος.
Νερὰ καθάρια καὶ γλυκά, νερὰ (χαριτωμένα
χύνονται μέσ' τὴν ἄβυσσον τὴ (μοσχοβολημένη
καὶ πέρνουνε τὸ μόσχο της, κι' (ἀφίνουν τὴ δροσιά τους.
Κι' ὀβλα στὸν ἥλιο δείχνοντας (τὰ πλούτια τῆς πηγῆς τους,
τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἐκεῖ, καὶ (κάνουν σὰν ἀηδόνια
"Ετσι' ἀναβρύζει κι' ἡ ζωή, σὲ γῆ, (σ' οὐρανό, σὲ κῦμα,
ἀλλὰ στῆς λίμνης τὸ νερὸ τὸ ἀ-(κίνητο ναι, κι' ἄστρο
ἀκίνητο ὅπου κι' ἂν δῆς, καὶ (κατασπρο ὡς τὸν πάτον
μὲ μικρὸν ἴσκιο ἄγνωρο ἔπαιζ' (ἡ πεταλούδα
ποὺ εὐώδιασε τοὺς ὕπνους της, (μέσα στὸν ἄγριο κρῖνο».

'Ο ἔρωμός τοῦ δικοῦ μας αἰῶνα βρῆκε τὴν Εὐρώπη ὁλάκαιρη ἕτοιμη ν' ἀποσπασθῆ καὶ νὰ ξεπεράση τοὺς περιοριστικοὺς δεσμοὺς τῆς γλυκειᾶς ἐποχῆς τοῦ Ρωμαντισμοῦ ποὖπρεπε νὰ κάνη τόπο πιὰ στὸν καινούργιο μηχανοκίνητο πολιτισμό. 'Η 'Ελλάδα δμως, ἀσθμαίνουσα ἀκόμα ἀπὸ τὴ σκληρὴ μάχη γιὰ τὴν στερέωση τῆς ἐθνικῆς της ὀντότητας, παρέτεινε πιὸ πολὺ ἀπὸ ἄλλες χῶρες τὴν καλλιτεχνική της δημιουργία πάνω στὶς γοαμμὲς τῆς Ρωμαντικῆς ἰδεοσυτίληψης. "Ετσι στὴν λογοτεχνία τῆς γενηᾶς τοῦ '900, ἐπικρατοῦσαν οἱ γλωσσικὲς ὑπερβολές, ἡ ἔμμονη χρήση τῆς καθορεύουσας, καὶ τὰ ρηχὰ κι' ἐπίπλαστα λογοσχήματα.

Τὸ ἴδιο, καὶ τώρα πολὺ παρὰ ποτὲ τὰ λουλούδια κι' ἡ ἀνοιξη ἐξακολουθοῦν νὰ δηλώνουν παρουσία, πάντα μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἰρέχουσας ποιητικῆς τεχνοτροπίας, καὶ τῆς ἰδιαίτερης προσέγγισης τοῦ κάθε δημιουργοῦ. Φυσικὸ λοιπὸν τὰ λουλούδια ἀπὸ τὶς γλάστρες, κι' ἀπ' τὴν ἁπλα τῆς γῆς ν' ἀρχίσουν νὰ μεταφέρωνται στὸ τεχνητὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθοδοχείου:

«Λιγοψυχοῦν τὰ ρόδα στ' ἀνθο-(γιάλι
μὲ μάτια ὀνειροπλάνευτα θαμπὰ
στὸ πλάγι ἡ κόρη, τὸ χλωμὸ (κεφαλι
στὸ χλωμότερο χέρι τ' ἀκουμπᾶ.

Τί συλλογιέται; δίχως νὰ θωρῆ
κυτάζει πρὸς τ' ἀφλοίσβιντο ἀ-(κρογιάλι
καὶ μέσ' τὴ σιγαλιὰ τὴ θλιβερὴ
λιγοψυχοῦν τὰ ρόδα στ' ἀνθο-(γιάλι).

Στὶς καλύτερες δμως στιγμὲς τῆς ρωμαντικῆς ποίησης, βλέπει τὸ φῶς τῆς δημιουργίας ἕνας ὕμνος στὰ λούλουδα, ποὺ συγκινεῖ μὲ τὴν εἰλικοίνεια καὶ τὴν θερμότητα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ θαυμασιοῦ ποὺ τρέφει ὁ ποιητὴς νιὰ τὰ λεπτοκαμωμένα αὐτὰ πλάσματα τῆς Φύσης ποὺ τόσες γλῶσσες κατέχουνε καὶ τόσες ὁμορφιὲς σκορποῦνε:

«"Ανθη τὸ φῶς σᾶς λαχταρᾶ κι' (ἡ νύχτα σᾶς ζηλεύει
κι' ἡ μαγεμένη ἀνατολὴ τὰ χρώ-(ματα σας κλέβει
κι' ὁ ἥλιος βασιλεύοντας, ἀργὰ (κατὰ τὴν δύσιν
ὀρέγεται στὸν θρόνο του τριγύρω (νὰ μαστήση
χίλιων εἰδῶν ἀνθόφυλλα ποὺ φαί-(νονται σὰν νέφη...
"Ανθη μὲ σᾶς γλυκομιλεῖ μὲ σᾶς (ἡ ἀγάπη γνέφει
καὶ τόσο ξεκουράζεται τοῦ ἀν-(θρώπου ὁ νοῦς κοντά σας
καὶ τόσο ἀγάλλεται ἡ ψυχὴ στὰ (μύρια χρώματά σας
ποὺ θλιβερὴ κι' ἀνέλπιστη στὸν (κόσμο ἐδῶ κάτω
προσμένει ἕνα παράδεισο ὅλο ἀ-(πὸ σᾶς γεμᾶτον».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΗΝ ΠΡΟΣ. ΔΕΥΤΕΡΑΝ:
Τὸ Β΄ (τελευταῖον).

Παγκόσμια όρόσημα

ΓΙΟΧΑΝ ΣΕΜΠΑΣΤΙΑΝ ΜΠΑΧ

Ή ἔκφραση τῆς ἰσορροπίας

ΤΗΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Ἡ μουσική τοῦ ὀφείλει τόσα σχεδόν ὅσα ὀφείλει μιά θρησκεία στόν ἱδρυτή της». Μέ τό ὑποβλητικό τόνο ἐπιγράμματος ὁ Ρόμπερτ Σισμαν καθορίζει τήν ὑπόσταση τοῦ Γερμανοῦ συνθέτη στήν παγκόσμια μουσικολογική ἱεραρχία. Φέτος κλείουν 280 χρόνια ἀπό τήν γέννηση τοῦ Μπάχ, στό "Αϊζενμπαχ τῆς Γερμανίας. Παρ' ὅλον ὅμως τό γεγονός τῆς ἀναμφισβήτητης ἐπιεξέλιξης του σάν μεγαλοφυοῦς μουσικοσυνθέτη, σ' ὅλες τίς ἐποχές καί σ' ὅλα τά πνευματικά κλίματα, εἶναι ἐν τούτοις παρατηρήμενο, ὅτι καί ἡ σύγχρονη ἀκόμη γενεά δέν ἔχει ἀφομοιώσει ἐντελῶς τό πολύπλευρο καί ὀγκῶδες του ἔργο. Καί ἡ ἀπόσταση αὐτή δέν πηγάζει τόσο ἀπό τό μέγεθος τῆς μουσικῆς κληρονομιᾶς τοῦ συνθέτη, ὅσο ἀπό τό ἐσωτερικό κλίμα πού διέπει τίς πνευματικές κατευθύνσεις τοῦ ἔργου του. Γι' αὐτόν τόν λόγο μονάχα ἐκεῖνοι οἱ ἔνθερμοι ἐρευνητές οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀφιερώσει χρόνο καί κόπο εἰς τήν ἀναλυτικήν ἔρευνα τοῦ ἔργου του συνθέτη, εἶναι σέ θέση νά ἀξιολογήσουν ἐπαρκῶς τήν ζωτικότητα τῆς ἐπιδράσεώς του πάνω στήν ἀνθρώπινην ἐξέλιξη. Καί ἡ ἐπίδραση αὐτή μενάχα μέ τήν ὁλοκληρωτική νοητέλεια πού διέπει ἕνα ὀργανωμένο θρησκευτικό δόγμα μπορεῖ νά συγκριθεῖ.

Ὁ Γιόχαν Σεμπάστιαν Μπάχ δέν γεννήθηκε μονάχα στο πλεονεκτικό περιβάλλο μιᾶς οἰκογενείας μέ μουσική παράδοση καί κληρονομικότητα. Προικίθηκε ταυτόχρονα καί μέ μιάν ἰδιαίτερη ψυχοσύνθεση κατάλληλη γιά νά δεχτῆ καί νά ἐξωτερικεύσῃ τήν μουσική κοσμογονία πού ἔπρεπε νά ἐκμαιεύσουν τά πεπρωμένα τῆς ἀνθρωπότητας στά τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα. "Ετσι ἐνῶ ἡ ψυχική ἰδιοσυστασία τοῦ καλλιτέχνη - δημιουργοῦ εἶναι σχεδόν ἀπαράλειπτα συνδεδεμένη μέ τήν ἐσωτερική συγκρουση, τήν ἀντίφαση τήν πάλη καί τήν ἀγωνία, ὁ ψυχολογικός κόσμος τοῦ Μπάχ ἀποτελεῖ μιά μνημειώδη ἐξαίρεση στά ἱστορικά τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Μιά ἠρεμία ὁλύμπια, μιά ψυχική ἁρμονία καί μιά τέλεια πνευματική ἰσορροπία χαρακτηρίζουν τήν προσωπικότητα τοῦ μουσουργοῦ. Οἱ ἐξάρσεις τά ξεσπάσματα, οἱ ἀπότομες μεταπτώσεις εἶναι στοιχεῖα ἐντελῶς ξένα στή φύση του. Καί τό δαιμόνιο πού τυραννᾶ πολλούς συνοδοιπόρους του, μικρότερους ἤ μεγαλύτερους, στό δρόμο τῆς Τέχνης καί τούς ὁδηγεῖ σπασμωδικά ἄλλοτε στά πιό τρομαχτικά τά πιό φρενιασμένα βάθη, κι' ἄλλοτε στήν πιό ἀπόκοσμη, τήν πιό ὑψηλή ἀπόσπαση καί τελειότητα στήν περίπτωση τοῦ Μπάχ εἶναι μεταμορφωμένο σέ μιά ἀνεξάντλητη κι' ἐποικοδομητική πηγή δύναμης, ἐνεργητικότητας, δημιουργικότητας. Μ' ἕνα ρυθμό παραγωγικότητας σταθερό, δυναμικό, ἀναλλοίωτο ἐργάζεται καί παραδίδει στήν ἀνθρωπότητα μερικά ἀπό τά πιό μεγαλόπνοα σέ σύλληψη καί πιό σημαντικά σέ μουσική σπουδαιότητα ἔργα. Μερικοί ἀποδίδουν τήν ἀπόλυτη αὐτή ἰσορροπία ἡ ὁποία διέπει τόν κόσμο τοῦ Μπάχ (γιά βασειά θρησκευτική του πίστη ἡ ὁποία τόν συνώδευσε σ' ὅλη του τή ζωή καί σ' ὅλα τά στάδια τῆς δημιουργίας του.

Θάταν βέβαια δύσκολο τώρα νά διαχωρίσουμε τό ἀτομο καί τό αἰτιατό, δίχως νά ἐμπλακοῦμε σέ ὑποθέσεις γιά τήν καλλιτεχνική ἀνάγκη καί τήν χρησιμοποίηση τῆς ὀντότητας τοῦ καλλιτέχνη στήν πορεία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Γεγονός ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Μπάχ ἰσόβια ἀντλησε ἀπό τήν θρησκευτική του πίστη δύναμη γιά ν' ἀντιμετωπίσει ὅλες τίς ἐξωτερικές ἀντιξοότητες, κι' ὅλα τά ἐσωτερικά ἐρωτήματα πού βασανίζουν κάθε ἄνθρωπο διανοούμενο, γιά τό ἕν καί τό γίγνεσθαι. Μιά δύναμη ὅμως πού ποτέ δέν τόν ἔσπρωξε πέρα ἀπό τούς ἁπλοϊκούς καλοπροαίρετους ὁρίζοντες τῆς ἀδιαμφισβήτητης παραδοχῆς καί τῆς παθητικῆς κατάφασης, ὡς τήν αἰχμηρή μεθόριο τοῦ μυστικιστικοῦ διαλογισμοῦ ἤ τῆς μεταφυσικῆς ἔρευνας. Τά ἐξωτερικά ἐξ ἄλλου περιστατικά τῆς ζωῆς τοῦ καλλιτέχνη στάθηκαν γενικά πολυ εὐνοϊκά γιά τό ἔργο του. Γιατί παρ' ὅλον πού σάν ὅλους τούς ἄλλους ἐπαγγελματίες μουσικοσυνθέτες τῆς ἐποχῆς του ἔζησε καί διεκπεραίωσε τήν ἀποστολή του σάν ἔμμισθος μουσικός, πότε στή μιάν ἀριστοκρατικήν αὐλή, καί πότε στήν ἄλλη, καί παρ' ὅλον που εἶχε σποραδικές διαμάχες καί φιλονεικίες μέ τό περιβάλλον του, οἱ προστάτες του στάθηκαν πάντα καλοπροαίρετοι καί γενναιόφρονες μαζί του. Τήν μεγαλύτερη ὅμως εὐτυχία τήν ἐδοκίμασε στούς δυό του γάμους. Πληθωρικός καί ζωτικός σέ ὅλα του τό ἐνστικτα σάν ὅλους τούς μεγάλους Δημιουργούς, καί σάν τομέας αὐτό, ἐκδήλωσε τήν ἰσορροπημένη φύση του. Τό πολύπλευρο ἔρνος του τό οἰκοδόμησε μέσα σέ μιά ἤρεμη, εὐτυχισμένη οἰκογενειακή ζωή μέ πολλά παιδιά, μέ πολλές λύπες ἀλλά καί πολλές χαρές.

Τά ἔργα του πού τή δημοσίευσή τους δέν τήν ἄρχισε παρά στά σαράντα του χρόνια, γιά λόγους ὑψηλῶν προσωπικῶν καλλιτεχνικῶν ἀξιώσεων, διαιροῦνται σέ δυό κύρια μέρη: Σ' αὐτά πού ὑπάγονται γραμμένα γιά ὄργανα μόνο, καί στά φωνητικά.

Πολλά ἀπό τά ὀργανικά ἤ ὀρχηστρικά του ἔργα εἶναι γραμμένα γιά τό ὄργανο, παρ' ὅλο πού τότε ἡ χρήση του ἐγνώριζε κάποια παρακμή. Ἀνάμεσά σ' αὐτά συγκαταλέγονται πολλά πρελούντια, φούγκες — πού τοῦ ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητές — κοράλς καί φαντασίες. Οἱ Ἀγγλικές καί οἱ Γαλλικές σουίτες του διακρίνονται γιά τήν κομψότητα καί τή χάρη πού συνοδεύουν τό χαρακτηριστικό χρῶμα τῆς κάθε μιᾶς. Ἡ δέ σονάτα καί τά κοντσέρτα του γιά βιολί εἶναι ἀπό τά πιό σημαντικά του ἔργα καί συναγωνίζονται, ὅπως ἐλέχθη εἰς ἄλλην τεχνική, κι' αὐτά τά ἔργα τοῦ Παγκανίνι. Παρ' ὅλον δέ πού ὁ διάλογος ἀνάμεσα στά σόλα καί στήν ὀρχήστρα διακρίνεται ἀπό μιάν ἁπλότητα καί μιά χάρη μελωδικότητας ἡ τεχνική τῆς ἀντίστιξης εἶναι ἐν τούτοις πολύ ἀνεπτυγμένη.

Ἡ δέ ἐκτενεστάτη συλλογή του «Τό Συγκερασμένο Κλειδοκύμβαλο», ἀποτελεῖ ἀνεξάντλητη πηγή προσφορᾶς γιά τούς σύγχρονους ἐκτελεστές στό πιάνο. "Ενας μουσικοσυνθέτης ὁ ὁποῖος ἐθαύμαζε ἄπειρα τό ἔργο τοῦ Μπάχ, καί πιό ἰδιαίτερα τά ἔργα του γιά τό ὄργανο, ἦταν ὁ Μέντελσον, στά ἔργα τοῦ ὁποίου διαφαίνεται κάποτε πολύ ἔντονη ἡ ἐπίδραση τῆς τεχνοτροπίας καί τοῦ στύλ τοῦ Γερμανοῦ τιτάνα. Ἀναψιβήτητη πάντως ἀπόδειξη ἔδωσε ὁ Μπάχ γιά τήν ἐπέξια ἀξιοποίηση καί τήν χειραφέτηση τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς ἡ ὁποία μέχρι τήν ἐποχή του ἐθεωρεῖτο ἡ «συντεφέλλα» τῆς μουσικῆς σύνθεσης καί ἐζοῦσε κάτω ἀπό τήν ἐπιβλητική σκιά τῆς φωνητικῆς μουσικῆς.

Σ' αὐτήν ἐξ ἄλλου τόν τομέα ὁ Μπάχ ἐδημιούργησε κολοσσιαίες συνθέσεις. Ἑκατοντάδες ἐκκλησιαστικές καντάδες, ὀρατόρια καί λειτουργίες, πού ἐπιβάλλονται μέ τήν ἔκταση τῶν φωνητικῶν τους ἀπαιτήσεων, μέ τήν δραματικότητα τους, μέ τήν μεγαλοπρέπειά τους. Δίκαια ἀποκαλέστηκε ὁ μεγαλύτερος συνθέτης πολυφωνικῆς μουσικῆς πού γνώρισε ἡ Ἱστορία ἀφοῦ μέσα στό ἔργο του συναντῶνται κι' ἐφάπτονται ὁ Μεσαίωνας κι' ἡ Ἀναγέννηση καί οἱ φωνητικές διακοσμήσεις ἐναλλάσσονται μέ τίς δραματικές ἀφηγήσεις πού ἐχρησιμοποίησαν τόσο ἐκτεταμένα οἱ Ἰταλοί συνθέτες τῆς Ἀναγέννησης. Ἀπό τούς τελευταίους αὐτούς ὁ Μπάχ ἐπηρεάστηκε σέ μεγάλο βαθμό. Καί ἡ μελοδικότητα τῆς γραμμῆς καί τά ρυθμικά ἀνοίγματα συνθετῶν ὅπως ὁ Κορέλλι καί ὁ Βιβάλντι, χρησιμοποιήθησαν ἀφθονα πλατειά ἀπό τόν Μπάχ. Ὁ αὐθορμητισμός καί ἡ δραματικότητα ἐξ ἄλλου οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζουν πολλά χορωδιακά του, ἐπέσυραν τό ἐξῆς ἐπιφώνημα μετά ἀπ' τήν ἀκρόαση τῶν «Παθῶν κατά Ματθαῖον»: «Θεέ μου, μά αὐτό εἶναι Ἰταλική ὄπερα!».

Ἴσως λοιπόν νά μή βρίσκουμε ὅπως θάταν πιό φυσικό, τήν αὐστηρή Γερμανική σοβαρότητα στο μουσικό ἰδίωμα πού χρησιμοποίησε ὁ Μπάχ, πράγμα πού διαφαίρει ἀπείρως λιγώτερο σέ τελειότητα ἀνάλυση ἀπό τόν πυρῆνα τῆς προσφορᾶς τοῦ Γερμανοῦ μουσικοσυνθέτη. Κι' ὁ πυρῆνας αὐτῆς της προσφορᾶς πούναι καί τό κλειδί τῆς μουσικῆς του μεγαλοφυΐας, εἶναι τό ἀπέραντο πνευματικό βάθος πού κρύβει ἡ συνεπής, ἡ τέλεια γόνιμη δημιουργία του. Μιά ἀδιάσπαστη ἑνότητα ἰδεῶν καί μορφῆς μιά μαθητική ἀκρίβεια καί μιά τελειότητα στήν ἀντιστικτική γραφή, συνοδευόμενες ἀπό μιάν ἀνεξάντλητη φαντασία κι' ἐφευρετικότητα, σηματίζουν τή θαυμασιη ἰσορροπία πού διέπει τό ἔργο τοῦ Μπάχ. Τήν ἰσορροπίαν ἐκείνην πού κοατᾶ τό θαυμαστό ἰσοζύγιο ἀνάμεσα στήν αἰσθητική ἀπόλαυση καί στήν πνευματική ἐμπειρία ἀνάμεσα στούς κράδασμούς τῆς συναισθηματικῆς συγκίνησης καί τίς λεπτοφυέστερες ἐκεῖνες δονήσεις πού συνοδεύουν τήν ψυχική λύτωση. πού μονάχα ὁ Μπάχ μποεῖ στά ἔργα του τόσο ἄρτια συμπυκνωμένα νά προσφέση. Κι' ἡ προσφορά σ'αὐτή μένει καί θά μένει ἀνεκμετάλλευτη κι' ἀναξιοποίητη γιά ὅσους δέν ἔχουν τήν δ'ανοητική ὠριμότητα νά ἐκτιμήσουν τήν πεοήφανη ἰποτανή τοῦ καλλιτέχνη στούς νόμους πού διέπουν τήν ἁρμονία τοῦ σύμπαντος.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

ΤΑ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Μιά παράλειψη στήν Κύπρο αἰσθητή

ΤΗΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μετά ἀπό κάθε ξύπνημα ἀκολουθεῖ ὁ ἀπολογισμός. Μετά ἀπό κάθε περίοδο ἐργασίας ἀκολουθεῖ ἡ ἐχτίμησι τῆς συνολικῆς προσφορᾶς. Ἔτσι καί τό καλοκαίρι ἐρχεται ὕστερα ἀπ' τήν ἀνάσταση τῆς ἀνοιξης φορτωμένο καρπούς καί ὀοδεια. Τή σοδεια ἑνός ὁλάκαιρου χρόνου πού προηγήθηκε γεμάτος μόχτο κι' ἐλπίδα. Κι' ὅσο πιό ἐντατικά εἶναι ἡ προσπάθεια τῆς ἐποχῆς της ἐργασίας, τόσο πιό πλούσια εἶναι ἡ συγκομιδή τήν ἐποχή του θερισμοῦ.

Στίς πιό πολλές χῶρες τοῦ κόσμου τό πλάνο αὐτῆς τῆς συμπεριφορᾶς ἀκολουθεῖται ἔξι μόνο στό φυσικό, ἀλλά καί στο πνευματικό καί στό καλλιτεχνῖκο πεδίο. "Ετσι τά ἀνοιξιάτικα ἔντυπα μᾶς φτάνουν στήν Κύπρον γεμάτα ἀνακοινώσεις γιά τά διάφορα φεστιβάλ σ' ὅλο τόν κόσμο. Τήν ἐποχή αὐτή τοῦ χρόνου πού ὅλος ὁ κόσμος διέρχεται μ' ἀνακούφιση καί ἀγαλλίαση τήν μεθόριο τῆς ἀσφυκτικῆς σπιτικῆς κλεισούρας καί τῆς πνιγηρῆς ἀτμόσφαιρας τοῦ κοινωνικοῦ σαλονιοῦ καί τοῦ κοσμικοῦ κέντρου, καί παίρνει δρόμο, ὅσο πιό πολύ τοῦ ἐπιτρέπουν οἱ συνθῆκες γιά τό βουνό, καί γιά τή θάλασσα καί γιά ταξίδια μακρυνά σέ ἄλλες ξένες χώρες, γίνεται, σέ παγκόσμια κλίμακα μιά συνάθροιση δυνάμεων καλλιτεχνικῶν πού ἐξυπηρετοῦν πολλούς καί διάφορους ἀξιόλογους σκοπούς. Καί πρῶτος βεβαια στήν κλίμακα τῆς ζωτικῆς, τῆς ἐσωτερικῆς σημασίας εἶναι ἡ καλλιτεχνική προσφορά ἡ ὁποία ἁπλώνει τήν εὐεργετική της ἐπίδραση σέ δυό κόσμους οἱ ὁποιοι χρειάζονται συνεχῆ καί ἀδιάλειπτη ἐπαφή γιά νά διατηροῦν πάντα ἀνθηρή τήν νομιμότητα τῆς ἀποστολῆς τους. "Ετσι ὁ κόσμος τῶν λειτουργῶν τῆς Τέχνης προσφέρει γενναιόφρονα, καί μέσα σέ πλαίσια εὐγενικῆς ἁμίλλας τούς καρποὺς τοῦ ὑψίστου λειτουργήματος του, στόν κόσμον τοῦ πυκνοῦ ἐκκλησιάσματος μ' ὅλες τίς ἀποχρώσεις καί ὅλες τίς διαβαθμίσεις του κι' ἐπιτυγχάνεται μ' αὐτό τόν τρόπο ἡ καλλιέργεια καί ἡ σύσφιγξη ἑνος δεσμοῦ ζωτικῆς καί ἀπαραβατης σημασίας γιά τήν πορεία καί τήν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρωπινου πνεύματος.

Καί στά πλαίσια, καί σάν ἀποτέλεσμα φυσικο τῆς ἐκπλήρωσης αὐτῆς τῆς προσέγγισης, πραγματοποιεῖται παράλληλα καί ἡ καλλιέργεια ἀγαθωτέρων σχέσεων καί πλατύτερης ἀνθρωπιᾶς καί κατανόησης ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους διαφόρων λαῶν κι' ἐθνικοτήτων οἱ ὁποῖοι παρευρίσκονται στίς ἐκδηλώσεις αὐτές. Γίνονται μ' ἄλλα λόγια τά φεστιβάλ αὐτά ἐστίες ἑποικοδομητικές ὅπου διαστέλλονται ρεύματα ἀγαθῆς, καλοπροαίρετης καί ἐξυψωτικῆς ἐπίδρασης. Παράλληλα ἐξ ἄλλου μέ τά πευματικά ὠφέλη, τά ὁποῖα, εἶναι σέ τελευταία ἀνάλυση πανανθρώπινης χρησιμότητας, τά οἰκονομικά κέρδη τά ὁποῖα ἀφήνει στήν κάθε χώρα ἡ διοργάνωση τέτοιων καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων, ἀποτελοῦν ἕνα εἰσόδημα ἀξιόλογο.

Χρειάζεται νά ἀναφερθοῦμε σέ δυό μόνο καλλιτεχνικούς τομείς πού καλύπτονται ἀπό τά καλοκαιριάτικα φεστιβάλ γιά νά ἐκτιμήσουμε τήν ἔκταση καί τήν σοβαρότητα τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἀνάμεσα στίς χῶρες τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Καί γιά ν' ἀρχίσουμε πρῶτα μέ τά πιό γνωστά καί τά πιό δημοφιλῆ κινηματογραφικά φεστιβάλ. Κάθε καλοκαίρι καταλύζουν τίς θεαματικές ἀχτές τῆς Μεσογείου ἄνθρωποι τοῦ κινηματογράφου, κάθε λογῆς καί ποιότητας "Οσο παρδαλό ὅμως κι' ἄν εἶναι τό τσοῦρμο πού κάνει τήν κάβοδό του στίς κοσμικές πλάζ τῶν Καννῶν κι' ὅσο ἀμφιβόλες καί ἐτσιπτες κι' ἄν εἶναι οἱ προθέσεις καί οἱ ἐπιδιώξεις τῶν ἀκόμα πιό ὕποπτων καί ἀμφιβόλων «καλλιτεχνῶν» πού προσέρχονται σ' αὐτό τό πανηγῦρι, γεγονός ἀναμφισβήτητο εἶναι πώς ἡ βράβευση ἑνός ἔργου στό Φεστιβάλ τῶν Καννῶν, δικαιολογημένα ἤ μή, τοῦ ἀνοίγει τό δρόμο στήν ἐπιτυχία — ἐμπορική ἄν ὄχι καλλιτεχνική — καί στήν διεθνή δημοσιότητα. Τό ἴδιο πράγμα συμβαίνει καί μέ τά ἔργα πού βραβεύονται καί στά ἄλλα ὅλα κινηματογραφικά φεστιβάλ ἀπό τά ὁποῖα τά πιό γνωστά εἶναι ἐκεῖνα τῶν Ἀνατολικῶν χωρῶν — Τσεχοσλοβακία καί Ρωσσία, καί σέ κάπως πιό περιορισμένη κλίμακα τό δικό μας φεστιβάλ στή Θεσσαλονίκη.

Ὁ κινηματογράφος ὅμως εἶναι θέαμα μαζικῆς ἐπικοινωνίας. Καί μάλιστα θέαμα πού στηρίζεται πάνω σέ καλλιτεχνικές ἀξίες, ὄχι ἐρμαφρόδιτες, ἀλλά σύνθετες τουλάχιστο. Γι' αὐτό τόν λόγο ἴσως καί ἡ ἀξιολόγησή του μπορεῖ κάποτε νά παίρνει λανθασμένο δρόμο καί μά στηρίζεται πάνω σέ κριτήρια κι' ἐλατήρια πού νά μήν εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἀπηλλαγμένα ἀπό νόθες ἐπιδράσεις. Στόν τομέα ὅμως τῆς μουσικῆς, ὅπου παρατηροῦνται ἐξ ἄλλου καί τά περισσότερα καλοκαιριάτικα φεστιβάλ, ἡ περιπτωση τῶν νόθων ἐπιδράσεων εἶναι κάτι τό σπάνιο, ἄν ὄχι τό ἀνύπαρκτο. Τό πολύ - πολύ νά παίξη κάποιο ρόλο σχετικό ἡ προσωπική εὐνοια στήν ἀπονομή τῶν διαφόρων βραβείων ὅπου ὑπάρχουν. Κι' αὐτο, ὅταν πρόκειται γιά καλλιτέχνες στά πρωτα στάδια τῆς καρριέρας τους, κανένα ἀποφασιστικο ρόλο δέν παίζει στήν κατοπινή του ἐξέλιξη που, βασίζεται ἀποκλειστικά στό μέγεθος τῆς καλλιτεχνικῆς του ὑπόστασης.

Έτσι στην περίπτωση των θρόων μουσικών εκδηλώσεών το καλοκαίρι, ένας καλλιτεχνικός συναγερμός επικρατεί σ' όλάκαιρη την ευρώπη και ή προσφορά της καλλιτεχνικής συγκίνησης γίνεται άφθονη και ύψηλή: Στη Βιεννη, στο Έδιμβούργο, στο Μπέργκεν, στο Μόναχο στο Σάλζμπούργκ, θ' ανεβαστοῦν όπερατικά έργα τόσο διαφορετικών συνθετῶν όπως είναι ο Γκέρσγουϊν, ο Μότσαρτ, ο Μπρίττεν, ο Χάυντν, ο Βάγκνερ, ο Γιάνασιεκ. Καί κυττοῦμε αὐτή τὴν ἔξοχη ποικιλία καὶ σκεφτόμαστε μὲ δέος καὶ μίκρα τῆς ἐμπειρίες ποὺ ἐμεῖς στο μικρό μας νησί χάνουμε, ἀφοῦ ριζοῦμε, σὲ μιὰν πνευματική ξεραΐλα ποὺ φανθίζεται μονάχα ἀραιὰ καὶ πᾶθ' ἀπὸ κάποια μεμονωμένα καὶ λίγο ἀτροφικὰ καλλιτεχνικὰ γεγονότα. Μιὰ ὄπερα ποὺ ἀνεβάζεται γιὰ μιὰ μόνο νύχτα, μιὰ τραγωδία σχολική, ἕνα δράμα Σαικσπηρικό ἀνεβασμένο ἀπὸ κάποιο ἐρασιτεχνικὸ ὅμιλο, καὶ οἱ διάφορες σχολικὲς ἑορτὲς μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς λήξεως τῶν μαθημάτων, εἶναι τὸ κακοφτιαγμένο σύνολο τῆς καλλιτεχνικῆς μας κίνησης σὲ μιὰ ἐποχὴ τοῦ χρόνου ποὺ σὲ ἄλλες χῶρες ἡ Τέχνη γνωρίζει μιὰ κυριολεχτικὴ ἀποθέωση. Ἴσως καὶ πάλι νὰ ἐπαναπαυθοῦμε πάνω στὴ δικαιολογία τῆς πολιτικῆς κατάστασης. Ἡ δικαιολογία ὅμως αὐτὴ ἄρχισε πιὰ νὰ παλιώνει καὶ λίγο ἀκόμα θὰ γίνῃ ἁπλὴ πρόφαση, ὅπως τόσες ἄλλες ποὺ βρίσκουμε πρόχειρες ὅταν πρόκειται νὰ δικαιολογήσουμε τὴν ἀδράνεια καὶ τὴ νωθρότητά μας. Ἐπειδὴ παρόμοιες πολιτικὲς συνθῆκες κρατοῦνε χρόνια σ' ὅλες τὶς χῶρες, καὶ ἡ ἐπέμβασή τους στὴν ὁμαλὴ λειτουργία ὅλων τῶν θεσμῶν καὶ τῶν ἐκδηλώσεων πρέπει νὰ ἐξουδετερώνεται μὲ τὴν ἀξιοποίηση ὅλων τῶν δυνατῶν προϋποθέσεων καὶ ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων. Καὶ οἱ δυὸ βασικώτερες προϋποθέσεις στὴν περίπτωση τῆς χώρας μας ὑπαρχουν πραγματικές, ἐνθαρρυντικές: Οἱ πνευματικοὶ καὶ καλλιτεχνικοὶ μας παράγοντες πολὺ λίγο ἢ καὶ καθόλου δὲν ἐπηρεάστηκαν στὴν ἀράση τους ἀπὸ τὴν ὑφιστάμενη πολιτικὴ ἐκκρεμότητα, τὰ θέατρα λειτουργοῦν, βιβλία καὶ περιοδικὰ ἐκδίδονται, μουσικὲς ἐκδηλώσεις γίνονται στὰ στενὰ πλαίσια ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω.

Ὅσο δὲ γιὰ τὴν τουριστικὴ μας κίνηση, ἁρμόδιοι παράγοντες μᾶς διαβεβαιώνουν ὅτι καμιὰ ὕφεση δὲν παρουσιάστηκε στὴν προσέλευση ἐπισκεπτῶν στὴν Κύπρο ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς τουρκικῆς ἀνταρσίας. Γιατὶ λοιπὸν τὸ κράτος, μέσῳ τοῦ ἁρμοδίου σώματος νὰ μὴ δώσει τὴν ὥθηση ποὺ χρειάζεται γιὰ μιὰ συγκροτημένη καὶ ἄρτια συγκέντρωση κι' ἐκδήλωση τῶν καλλιτεχνικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου. Δὲν εἴμαστε ἔχτος τό ου παὶ χρόνου. Γνωρίζουμε πὼς τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Κυπριακῆς πραγματικότητας τὴν ἐπισκιάζῃ ἀρεια καὶ τραγικὴ ἡ ἀπειλὴ τῆς ἐνοπλης σύρραξης. Αὐτὴ ὅμως ἡ σύρραξη μπορεῖ καὶ νὰ γίνῃ μετὰ δυὸ-τρία, μετὰ πέντε χρόνια, μπορεῖ νὰ γίνῃ αὔριο. μπορεῖ νὰ μὴ γίνῃ ποτε. Γιατὶ δὲν μποροῦμε νὰ θέσουμε σὲ κίνηση τὸ μηχανισμὸ γιὰ ἕνα τέτοιο παγκύπριο καλοκαιρινὸ φεστιβάλ γιὰ τὸν ἐρχόμενο χρόνο, ἀφοῦ γιὰ φέτος εἶναι ἀργα; λοιπὸν μὲ ἀφχαία, ὑποβλητικὴ ἀτμόσφαιρα, διαθέτουμε ἀπὸ ἱστορικὴ καὶ πολιτιστικὴ παράδοση δὲν ὑστεροῦμε. Οἱ κλιματολογικὲς μας καλλονὲς ἑλκύουν χιλιάδες ξένων ἐπισκεπτῶν κάθε χρόνο. Τέλος, οἱ καλλιτεχνικὲς μας δυνάμεις δὲν εἶναι καὶ τόσο εὐκαταφρόνητες ὅπως νομίζουμε. Χρειάζοντει ὥθηση, ἀναγνώριση, ἀξιοποίηση. Καὶ ἂν στὶς δύσκολες αὐτὲς μέρες τῆς ἐθνικῆς μας κρίσης διαθέτωμε χρόνο καὶ χρῆμα καὶ μέριμνα γιὰ τὴν ὀργάνωση διεθνῶν ἐμπορικῶν ἐκθέσεων, γιατὶ νὰ μὴ στρέψωμε ἰσοδάθμια τὸ ἐνδιαφέρο καὶ τὴ φροντίδα μας σ' ἕνα ἄλλο τομέα ἀνώτερο πνευματικώτερο, ἀλλὰ ὄχι λιγώτερο συμφερώτερο ἀπ' ὅλας τὰς ἀπόψεις; Δὲν ζητοῦμε θαύματα, ἀλλὰ μιὰν ἀρχή. Μιὰ ἀρχὴ ποὺ νὰ ὑπόσχεται τὴν ἐμψύχωση καὶ τὴν ἀνανέωση τῆς πολιτιστικῆς παράδοσης τοῦ τόπου μας, τὴν ἐδραίωση μιᾶς ἐκδήλωσης ἡ ἔλλειψη τῆς ὁποίας εἶναι τώρα ὁ δυνηρὰ αἰσθητὴ γιὰ τὴν ὑπόστασης μας ὑπόστασης.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝ.

Ἐπικαιρότητες

Ο ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ

Ποιὰ ἡ ἀνάμνηση;

ΤΗΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Πάλι ξαναλειστε ὁ κύκλος τοῦ σχολικοῦ χρόνου. Φυσικὴ ἡ ἀνυπομονησία τοῦ μαθητόκοσμου νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ πολύμηνα δεσμὰ τῆς σχολικῆς πειθαρχίας, πολὺ λίγο μᾶς ἐκπλήττει ὅταν τὴν βλέπωμε νὰ ἐκδηλώνεται μὲ κάθε τρόπο καὶ βαθμό. Κι' ὅταν πρόκειται γιὰ μαθητὲς ποὺ πρόκειται νὰ ἐπανέλθουν στὸ θρανίο τὸν ἑπόμενο χρόνο γιὰ νὰ συνεχίσουν τὴν σχολικὴ τους πορεία, σκεφτώμαστε μὲ ἀκόμη μεγαλύτερη γαταγόηση γιατὶ νοιώθουμε τὴν ἀνάγκη τους γιὰ τὴν ξεκούραση, τὴν ἀνάπαυλα. Ὅταν ὅμως συναντοῦμε τὴ βασύνη αὐτὴ στοὺς τελειόφοιτους ποὺ βρίσκουνται μπροστὰ στὸ πρωτόχαλο τῆς κοινωνικῆς τους ζωῆς, ἴσως καὶ νὰ καταγοῦμε ἀκόμα πιὸ πολύ, ἀλλὰ χάνουμε ταυτόχρονα κι' ἄλλες σκέψεις, μεγαλύτερης προσπτικῆς καὶ σοβαρώτερης σημασίας: Πῶς θὰ σκέφτεται τὸ σχολεῖο τοῦ ὁ σημερινὸς ἀπόφοιτος ὕστερα ἀπὸ δέκα - πέντε χρόνια; Δὲν ἔχωμε λοιπὸν παρὰ νὰ ἀναλογιστοῦμε τὶς ἐκδηλώσεις τῶν πιὸ γνωστῶν μας προσώπων γύρω ἀπὸ τὸ θέμα. Στοὺς πολλοὺς λοιπὸν κύκλους οἱ ἀναμνήσεις τοῦ σχολείου ἔχουν χαρακτῆρα κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος «εὐθυμογραφικό». Μὲ λίγα λόγια ἐκεῖνο ποὺ προέχει στὴ θύμηση τοῦ μαθητῆ ὅταν αὐτὸς ὀρθοποδήση γιὰ καλὰ σὰν ὑπεύθυνος πολίτης στὸ κοινωνικὸ σύνολο, εἶναι ἡ εὔθυμη πλευρὰ τῆς μαθητείας του. Κι' αὐτὸ βέβαια δὲν θάταν διόλου κακὸ ἂν ἡ εὔθυμη ἀναπόληση σχολικῶν περιστατικῶν εἶχε μονάχα ἕνα χρῶμα γενικὰ εὐχάριστο. Στὶς πιὸ πολλὲς ὅμως περιπτώσεις ἡ εὐθυμία πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀνάυνηση τῶν ἀδυναμιῶν καὶ τῶν μειονεκτημάτων τοῦ Α ἢ τοῦ Β καθηγητοῦ. Πολὺ σπάνια, σπανιώτατα, θ' ἀκούσωμε τὶς ἀναμνήσεις τῆς σχολικῆς ἐμπειρίας νὰ κινοῦνται μέσα σ' ἕνα κλῖμα σοβαρότητος καὶ εὐγνωμοσύνης ἢ καὶ ἁπλῆς ἐγκάρδιας νοσταλγίας γιὰ τὶς μέρες ἐχεῖνες τῆς δουλειᾶς καὶ τῆς ὑποταγῆς. Καὶ ὅταν γίνῃ αὐτό, ἀμέσως μποροῦμε νὰ φτάσωμε σὲ ἄμεσα συμπεράσματα γιὰ πολλὰ πράγματα. Κι' εἶναι τὸ πρῶτο ἡ διαπίστωση τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὴν ψυχολογικὴ προσέγγιση τοῦ σχολικοῦ δυναμικοῦ πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ὀντότητα τοῦ μαθητῆ. Εἶναι εὔκολο κι' ὀδυνηρὸ ὀλίσθημα ἡ τοποθέτηση ἀπὸ μέρους τῶν σχολικῶν ἀρχῶν τοῦ μαθητῆ στὴ μοῖρα ἑνὸς ἀκαλλιέργητου ξερόβολου ποὺ περιμένει διψασμένα τὴν ἐπιφοίτηση τῶν πάσης λογῆς καὶ μορφῆς γνώσεων γιὰ νὰ μεταμορφωθῇ σὲ ὁλοκληρωμένη ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Γιατὶ τότε οἱ ἴδιοι οἱ παιδαγωγοί μας μὲ μιὰν κάθετη καὶ κάπως σχιζοφρενικὴ τομὴ χωρίζουν δυὸ τμήματα τοῦ δασκάλου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Κι ὁ ἄνθρωπος ἀποβάλλεται ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς τάξης, γιὰ ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὸν ἀπομαχρυσμένο, τὸν δύσκολο, κλειστὸ δάσκαλο. Καὶ τότε ὅλες οἱ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες ποὺ σφαλιστήκαν ἔξω βίαια, ὑπεισέρχονται στὴν διδασκαλικὴν ὀντότητα γιὰ νὰ διασκεδάσουν τὸν μαθητόκοσμο καὶ νὰ τοῦ προμηθεύσουν ὑλικὸ γιὰ εὔθυμη ἀνάμνηση ὕστερα ἀπὸ χρόνια καὶ χρόνια. Κι αὐτὸς ὁ διχασμὸς προσωπικότητος γίνεται στὰ Ἑλληνικά μας σχολεῖα ἐπὶ γενεές γενεῶν. Μικρὴ ἀναθεώρηση παιδαγωγικῶν ἀξιῶν καὶ ἀναπροσαρμογὴ στὴν σχολικὴ ψυχολογία παρατηρεῖται στὰ τελευταῖα χρόνια. Βρίσκουμε πραγματικὰ ποῦ καὶ ποῦ, πότε σὰν μεμονωμένες περιπτώσεις καὶ πότε μέσα στὰ ὀργανωμένα πλαίσια ἑνὸς ὁρισμένου σχολικοῦ προγράμματος, καθηγητὲς ποὺ στέκουν σὰν ἄνθρωποι πιὸ κοντὰ στὸ παιδί καὶ χωρὶς νὰ τὸ κρατοῦν σὲ μιὰ παγερὴ ἀπόσταση, ἢ ἀκόμα χειρότερα. Νὰ τοῦ συμπεριφέρωνται μὲ συγχαταβολικὴ καταδεχτιότητα.

Τόση ἐξ ἄλλου ποὺ πολλοὶ καθηγητὲς διατηροῦν καὶ ἔξω ἀκόμα ἀπ' τὰ σχολικὰ πλαίσια. Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, ὅπου ἡ ἀνθρώπινη πλευρὰ διαδρώνει καὶ ἐφάπτεται τῆς παιδαγωγικῆς πλευρᾶς ἡ διαμόρφωση τοῦ μαθητικοῦ ψυχολογικοῦ κόσμου ἀναμφισβήτητα οἰκοδομεῖται πάνω σὲ πιστικὲς βάσεις. Ὁ ψυχολογικὸς ὅμως αὐτὸς κόσμος ἀντιμετωπίζει στὴ διάρκεια τῆς μαθητείας ἕνα ἀκόμα πρόβλημα, τὸ ὁποῖο ἀχόμα παραμένει ἄλυτο στὴν ὁλοτέλεια του γιὰ τὰ περισσότερα μας ἐκπαιδευτικὰ Ἱδρύματα.

Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς καλλιέργειας τῶν κοινωνικῶν καὶ αἰσθητικῶν δυνατοτήτων τοῦ μαθητῆ. Ἕνα πρόβλημα ποὺ μπορεῖ νὰ λυθῇ μονάχα μὲ τὴν συστηματικὴ, τὴν συνεπῆ ὀργάνωση μιᾶς ποικίλης κλίμακας δραστηριοτήτων, πάντα μέσα στὰ καθαρὰ σχολικὰ πλαίσια.

Καὶ τὰ ξένα σχολεῖα καὶ στὸν τόπο μας καὶ ἄλλοῦ ἠγοῦνται καὶ σ' αὐτὸν τὸν τομέα. Ὅλα τὰ ἐνδιαφέροντα, ὅλες οἱ τάσεις, ὅλες οἱ ἱκανότητες τῶν μαθητῶν πρέπει νὰ ἀξιοποιοῦνται στὸν πιὸ μεγάλο δυνατὸ βαθμό.

Μιὰ παρουσίαση ἀθλητικῶν ἐπιδείξεων καὶ μιὰ τραγωδία τὸν χρόνο δὲν εἶναι ἀρκετή. Χρειάζονται κοινὲς καλλιτεχνικὲς ἐμφανίσεις — πάντα μπροστὰ στὸ κοινό — ἀδιάκοπες ἀθλητικὲς συναντήσεις, ὑπηρεσία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, κοσμικὲς συγκεντρώσεις ἔστω καὶ μόνο τοῦ μαθητικοῦ κόσμου. Γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ μαθητὴς νὰ θυθοσκοπήσῃ τὴν ἑτοιμότητα του ν' ἀναλάβῃ τὰ σοβαρὰ καθήκοντά του σὰν πολίτης ὑπεύθυνος, ποὺ γνωρίζει ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας εἴσοδό του στὸν κοινωνικὸ στίβο, ὅλες του τὶς ἐπιδόσεις κι' ὅλες τὶς μελλοντικὲς προοπτικὲς του.

Μονάχα ἡ δημιουργία κάθε δυνατῆς εὐκαιρίας γιὰ τὴν ἀνάδειξη ὅλων τῶν ἱκανοτήτων τοῦ μαθητῆ, μποροῦν νὰ τοῦ ὁλοκληρώσουν μιὰν πρώτη προσωπικότητα πάνω στὴν ὁποία θὰ θεμελειώσῃ τὸ αὔριανό του ἐγώ. Ἕνα ἐγώ ποὺ νὰ μπορῇ νὰ κρατᾶ στενούς, ἀγαπητοὺς καὶ ἀδιάρρηκτους τοὺς δεσμούς του μὲ τὸ πρῶτο σχολεῖο του ὑπόστρωμα. Ἕνα ὑπόστρωμα στὸ ὁποῖο νὰ στρέφεται γιὰ ν' ἀντλήσῃ δύναμη καὶ κουράγιο στὶς χαλεπὲς ἡμέρες τῆς κοινωνικῆς του λειτουργίας.

Θὰ εἶναι μᾶλλον ἀφομοιωμένες ἐμπειρίες οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὴν συνισταμένη τῆς κληρονομικότητος καὶ τῆς οἰκογενειακῆς διαπαιδαγώγησης ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῶν κοινωνικῶν κι' ἐπαγγελματικῶν συνθηκῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ τὸ παληὸ σχολεῖο δὲν θὰ προβάλλῃ πιὰ στὸ ὑποσυνείδητο τοῦ μορφωμένου ἀνθρώπου σὰν ἕνα μουσεῖο ὅπου ἐκρατοῦνται μαρμαρωμένα, χαλιναγωγημένα τὰ αἰσθήματα κι' οἱ ἐφέσεις του. Θὰ μεταβληθῇ σὲ μιὰ ἐκκλησία στὴν ὁποία ἐτελεῖτο τὸ σεμνὸ μυστήριο τοῦ μεγαλώματος ἑνὸς ἀνθρώπου. Μιὰ ἐκκλησία τῆς ὁποίας τὰ λαμπαδοκέρια ὑποφώσχουν τὴν ἰσόβια πορεία τοῦ παληοῦ ποιμνίου της, γιομίζοντας τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἀναπόλησης του μὲ τὴ λεπτὴ εὐωδία τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης.

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΝΤΑΙΗΒΙΝΤ ΧΕΡΜΠΕΡΤ ΛΩΡΕΝΣ

Ὁ Ἄγγλος τολμηρὸς τῆς περασμένης γενιᾶς

ΤΗΣ Δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὁ Ἀμεριχανὸς συγγραφέας Χένρυ Μίλλερ, δίνοντας κάποτε μιὰ συνεντεύξη, ἀνέφερε τὰ ἀκόλουθα διαφορικὰ μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ «ἀσεμνου» ποὺ πολλοὶ χρησιμοποιοῦν γιὰ τὰ ἔργα του: «Δυστυχῶς στους τρεῖς τελευταίους αἰῶνες ἡ ἀγγλόφωνη λογοτεχνια εὐνουχίστηκε, ἐγινε πνιγηρή. Ἡ οὐσία χάθηκε κι' ὁ ἄνθρωπος παρουσιάστηκε ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν ὁλότητά του. Πρὶν ἀπὸ τ.ν περίοδο αὐτὴ ἡ ἀναφορὰ στὰ σεξουαλικὰ θέματα οὐδέποτε ὑπῆρξε προκλητικὴ ἡ ἐνοχλητιϰή. Ὑπῆρχε ἐλευθερία ἐκφράσεως καὶ τὸ σεξ ἐρχόταν σὰν φυσικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς. Ὁ σκοπὸς ποὺ ἦταν νὰ φερω τὴν Τέχνη πλησιέστερα πρὸς τὴ ζωή. Ἡ Τέχνη ἔχει τὴν τάση νὰ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴ ζωή, νὰ ἀπολιθώνεται. Πρέπει κανεὶς σὰν τὸν κηπουρὸ ποὺ φροντίζει τὸ φυτὸ νὰ τὴν κλαδεύῃ (ἀπὸ τὴν ὑπερανάπτυξι), καὶ νὰ δίνῃ τὴν εὐκαιρία στὶς ρίζες, (στὴν οὐσία, στὴν ζωὴ) νὰ ἀναπνεύσουν».

Αὐτὸ ἐπροσπάθησε νὰ κάμῃ μὲ τὴ λογοτεχνική του δημιουργία καὶ ὁ Ἄγγλος ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος Ντ. Χ. Λῶρενς, ποὺ γεννήθηκε πρὶν 80 χρόνια, στὸ Ἤστγουντ, στὴν καρδιὰ μιᾶς ἀπὸ τὶς πιὸ βιομηχανικὲς περιοχὲς τῆς Βρεττανίας. Τὴν ἐποχὴ τῆς σύστασης τῆς καλλιτεχνικῆς ὑποστασης τοῦ συγγραφέα, ἡ ἀνθρωπότητα βρισκόταν στὰ μέσα μιᾶς ἐναγώνιας προσπάθειας, τῆς προσπάθειας ν' ἀποκόψῃ ἕναν ἀκόμη ὁμφάλιο λῶρο ποὺ τὴν κρατοῦσε δέμενη στὸν σκουριασμένο ἄξονα τῆς συμβατικῆς παραδοχῆς. Κι' ὁ ὁμφαλιος αὐτὸς λῶρος ἦταν ὁ πιὸ ζωτικὸς γιὰ τὴν κυριολεκτικὴ διατώνιση τοῦ εἴδους. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν γενετήσια λειτουργία του καὶ ἡ σχέση ἀνάμεσα στὰ ἔνστικτα καὶ τὸ ὑπόλοιπο τμῆμα τῆς ὑπαρξής του ἐπαιρνε διαστάσεις ἀξιοπρόσεχτες. Τὸ σέξ, σὰν ὅλες τὶς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις σήκωνε κεφάλι καὶ ζητοῦσε ν' ἀπολυτρωθῇ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν καταπίεση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμα τὴν συμβατικὴ κατάταξη του ἀνάμεσα στὶς φυσιολογικὲς ἀνθρώπινες λειτουργίες. Ἀπαιτοῦσε ἀλαζονικὰ νὰ πολιτογραφηθῇ στοὺς τομεῖς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Καὶ ἀφοῦ ἡ ψυχολογία πρωτοπορειακὰ καταπιάστηκε μὲ σύστημα μὲ τὴν πιὸ πρωτόγονη αὐτὴ πλευρὰ τῆς ἀνθρώπινης μορφῆς ἡ Τέχνη μὲ τὴ σειρὰ της ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ. Ἡ παρέλευση ἐς ἄλλου, τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου ἐσμίλεψε στὸ πλανητικό μας κρανίο, ἕνα δίλημμα πύρινο: τὸν φόβο τῆς ἐξολοθρεύσεως ἢ ἀντιμάχεται τὴν ἔφεση τῆς δημιουργίας. Κι' ἡ ἀνασφάλειὰ γιὰ τὸ μέλλον ἀποδέσμευσε μέσα στὸν ἄνθρωπο τὶς ἱκανότητες καὶ τὶς ἐπιθυμίες του γιὰ τὸ πιὸ χαμηλό, τὸ πιὸ εὔκολο, τὸ πιὸ προσιτὸ κι' ἀπολαύσιμο δημιουργικὸ εἶδος. Κι' ἔτσι ἄρχισε καὶ ἀποκορυφώνεται στὴν ἐποχή μας ἡ ἀποθέωση τῶν αἰσθήσεων, δημιουργώντας μιὰ ἀντίθεση ἐπιφανειακὴ μὲν ἀλλὰ ἄρκετὰ παοάξενη, μὲ τὶς τόσο ἐντυπωσιακὲς κατακτήσεις τοῦ ἀνθρώπου στὸν τομέα τοῦ πνεύματος.

Ὁ Ντ. Χ. Λῶρενς, ἀπὸ τὸ πρῶτο του κιόλας μυθιστόρημα «Ὁ ἄσπρος Τσαλαπέτεινος» ποὺ ἐξεδόθη στὰ 1911, γνώριζε πὼς τὸ κάλεσμά του ἦταν τὸ γραμμο. Αὐτὴ ἡ συνειδηση ἐξ ἄλλου μαζὶ μὲ μιὰ ὁραματικὴ - προφητικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀποστολή του, τὸν συνώδεψε σ' ὅλη του τὴ ζωή. Παρ' ὅλον ὅμως ποὺ στάθηκε τυχερὸς στὴν ἐκλογὴ τῆς συντρόφου του, τῆς Γερμανίδας ἀριστοκράτισσας Φρίντας φὸν Ρίχτοφεν, καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ περιβάλλον τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἦταν τὸ ἰδεῶδες κλίμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο μποροῦσε, ἀντλῶντας, νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν προφητικὴ του ἀποστολὴ στὰ ὑψηλὰ κοινωνικὰ του πεδία ποὺ ὁραματίστηκε, εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ στόχος του μετατοπίστηκε, ἄθελα του, χωρὶς αὐτὸ νὰ μειώνῃ διόλου τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του.

Τὸ πρῶτο σημαντικὸ ἔργο του (μυθιστόρημα) ὑπῆρξε τὸ «Γιοὶ καὶ Ἐρασταὶ» ποὺ ἔγραψε στὰ 1913. Ἡ ὑπόσταση τοῦ βιβλίου καθορίζεται ἔτσι ἀπὸ τοὺς «Λονδίνιους Κυριακάτικους Καιροὺς»: «Οἱ Γιοὶ καὶ Ἐρασταὶ» παραμένουν τὸ πιὸ ἀξιοσημείωτο παράδειγμα ποὺ ἔχουμε γνωρίσει, τὶς προσωπικῆς ἀπολύτρωσης ἀνεδαμένης σὲ Τέχνη». Ἀπὸ τὴν ἑξέδρα τῆς πρώτης αὐτῆς βιογραφικῆς ἐπιτυχίας, ὁ συγγραφέας ἐπροχώρησε γιὰ νὰ δώσῃ τὰ πιὸ ὥριμα κατοπινά του ἀριστουργήματα. Τὸ «Οὐράνιο Τόξο» καὶ οἱ «Ἐρωτευμένες Γυναῖκες», σαρώνουν καὶ ἀνατρέπουν τὶς συμβατικὲς ἀξίες καὶ ξεπερνοῦν τὴν Ὀρθόδοξη Χριστιανικότητα γιὰ τὴν πιὸ γόνιμη ζωή, ἡ ὁποία, μετὰ τὴν ἀπαγωγὴ μὲ τὴν Φρίντα, ἐφαίνετο στὸν Λῶρενς, τόσο πραγματοποιήσιμη».

Στὸ «Χαμένο Κορίτσι» ποὺ ἀκολουθεῖ ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, βρίσκουμε καὶ πάλι τὴν ἠχὼ τῆς βιογραφικῆς ἐμπειρίας τοῦ συγγραφέα νὰ μετουσιώνεται σ' ἕνα τόνο ὑψηλοῦ συναισθήματος. Καὶ ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου ἐκπονήθηκε σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα πίκρας καὶ ἔνδειας. Γιατὶ τότε ὁ καλλιτέχνης βρισκόταν μὲ τὴν Φρίντα στὴν Ἰταλία, ἐξόριστος ἀπὸ τὸν τόπο του, μὲ τὴ φήμη του ἀμαυρισμένη ἀπὸ τὴν κατηγορία τῆς «προδοσίας». Καὶ ὁ «πιὸ Βρεττανὸς ἀνθρωπάκος που ἀνάπνευσε ποτὲ» ἐφυτοζωοῦσε σὲ μιὰ ξένη χώρα, χωρὶς κὰν νὰ μπορεῖ νὰ ἀγοράσῃ τὰ φτηνότερα ἔντυπα τῆς πατρίδας του. Καὶ τὸ βιβλίο του αὐτὸ τὸ ἐμπνεύσθηκε ἀφοῦ διάβασε τὸ νέο βιβλίο τοῦ Ἄρνολτ Μπένετ «Ἡ Ἄννα τῶν πέντε πόλεων», ποὺ κάποιος φίλος του εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ τοῦ στείλῃ δῶρο ἀπὸ τὴν Ἀγγλία. Καὶ καταδύοντας μὲ φαντασία κι' ἀγάπη στὴν καφτὴ νοσταλγία του γιὰ τὴν μουντή, κοπνισμένη πατρίδα του, δημιούργησε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ρεαλιστικά του ἀριστουργήματα.

Λιγώτερο ἴσως γνωστὰ εἶναι τὰ πολλὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Λῶρενς, ὅπως «Τὸ καγκουρώ», «Ἡ ὡραία Κυρία», «Ἀγάπη στὶς θεμωνιές», «Τὸ παιδὶ στὸ θάμνο», καὶ ἄλλα.

Πολλοὶ κατηγορήσανε τὸν Λῶρενς γιὰ νοσηρότητα. Ἕνας καλλιτέχνης ὅμως μὲ τὴν ὑγεία τόσο ἀδύνατη σὰν τὴ δική του, ἀντιμέτωπος μὲ τὴν σκληρή, ὡμὴ πραγματικότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεπήδησε, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπάσκισε ἰσόβια νὰ ζωγραφίσῃ μὲ τὸ λόγο, δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ ἀφήσει καὶ ἕνα ὑπόστρωμα σκοτειγιὰς νὰ διαφαίνεται στὸ οἰκοδόμημά του.

Ὅταν ὁ καλλιτέχνης ἁπλώνει τὴ σκέψη καὶ τὸ δραμα πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ ἰδιου τοῦ ἑαυτοῦ του δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ νοιωθει τὶς σκιὲς τῆς δισμάχης νὰ τοῦ βαραίνουν τὴ μοῖρα καὶ πολλὲς εἶναι οἱ φορὲς ποὺ τὰ χελιδόνια τῆς ἄνοιξης μεταβάλλονται σὲ νυχτερίδες τοῦ θανάτου!

«Ποτὲ τὰ χελιδόνια!
Νυχτερίδες!
Τὰ χελιδόνια φύγανε.
Νυχτερίδες!
Πλάσματα ποὺ κρέμμονται σὰν (κουρέλια,
γιὰ νὰ κοιμηθοῦνε ἀνάποδα πα-(ληοκούρελα
ποὺ μορφάζουν στὸν ὕπνο τους.
Νυχτερίδες!
Στὴν Κίνα ἡ νυχτερίδα συμβο-(λίζει εὐτυχία
γιὰ μένα ὅμως ὄχι!»

Τὰ ἔργα τοῦ Ντ. Χ. Λῶρενς εἶναι σήμερα διαδεδομένα σ' ὅλο τὸν κόσμο. Διαδάζονται σὲ ἐκδόσεις παλυτελεῖς, φτηνές, μεταφράζονται, κινηματογραφοῦνται.

Ἀναμφίβολα ὅμως τὰ σκῆπτρα στὴ δημοσιότητα κρατᾶ τὸ πολυκροτο μυθιστόρημά του «Ὁ Ἐραστὴς τῆς Λαίδης Τσιάττερλευ». Πολυς θόρυβος ἔγινε γύρω ἀπὸ τὸ βιβλίο αὐτό. Καὶ θόρυβος μαλιστα ἐπιζήμιος, ἀφοῦ ἀπὸ πολλοὺς ἀποκαλέστηκε καὶ πορνογράφημα ἀκόμα. Ἀλλὰ τὸ μυθιστόρημα δὲν ἔπρεπε ὄχι μόνο νὰ μὴν παραξενέψῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτιμηθῇ σὰν τεκμήριο τῆς κοινωνικῆς μεταρρύθμισης ποὺ πέρασε ἡ γενεὰ τοῦ Λῶρενς καὶ ποὺ ἡ δική μας σήμερα ἀκόμα περνᾶ. Τὰ περιπέτεια τῶν αἰσθήσεων τῆς Λαίδης Τσιάττερλυ ποὺ προσφέρεται σὰν καταφύγιο μοναδικὸ ἀνάμεσα σ' ἕνα κόσμο ὑγρεμισεύνων καὶ ἀναμορφωνόμενων ἀξιῶν, δὲν ἀνῆκε ἀποκλειστικὰ στὴν ἐποχὴ ποὺ περιγράφει ὁ συγγραφέας στὸ μυθιστόρημά του. Εἶναι μαζί μας σήμερα. καὶ πολὺ μάλιστα. Ἡ ὡμὴ ἀπεικόνιση τῆς περιπέτειας αὐτῆς ἀνήκει στὴ χυδαία αἰσχρογραφία. Ἡ μετουσιωμένη παρουσιασή της, μέσα ἀπὸ λογοτεχνικοὺς χαρακτῆρες ο-λοκληρωμένους, ζωντανούς, ἀνθρώπινους, ἀπὸ ἕνα πραγματικὸ λογοτέχνη, ὅπως τὸν Λῶρενς, κομμιὰ κατακραυγὴ δὲν πρέπει νὰ προκαλέσει.

Ἡ διείσδηση τοῦ συγγραφέα στὴ ψυχολογία τῶν ἀνθρώπων — ἡρώων του αἰσθαντική, ὀξυδερκής, φέρει τὰ σημάδια τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας. Τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ γυρεύει διέξοδο ὅπου κι' ὅσο πρόχειρα μπορεῖ, ἀρκεῖ μόνο ν' ἀποφύγῃ τὴ σκιὰ τοῦ ἀγνωστου τρομαχτικοῦ αὔριο. Καὶ τὸ συγγραφικὸ αἰσθητήριο ὁρμᾶται ἐδῶ ἀπὸ μιὰ κάπως ἀσυήθιστη — ἀλλὰ ἐντελῶς κατανοητὴ — τοποθέτηση: Ὁ Λῶρενς βλέπει σχεδὸν ἀδιάλειπτα καὶ στὴν «Λαίδη» — ὅπως σὲ ὅλο σχεδὸν τὸ ἔργο του — μὲ πιότερη συμπάθεια, πιὸ πολλὴ κατανόηση, καὶ πιὸ πολλὴ ἀντιληπτικότητα τὸν ψυχολογικὸ κόσμο τῆς γυναῖκας. Τόσο ποὺ κάποτε αἰσθάνεται ἁμυδρὰ ἡ ἔντονα ὅτι δὲν εἶναι ἁπλῶς πολὺ κοντὰ στὴ γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη προσέγγισή του εἶναι ἡ προσέγγιση μιᾶς γυναίκειας κοσμοαντίληψης!

«Ἡ ὅμορφη ἀγνὴ ἐλευθερία τῆς γυναίκας εἶναι ἄπειρα πιὸ ὑπέροχη ἀπὸ τὴν σεξουαλικὴ ἀγάπη». Ἡ μόνη ἀτυχία βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἄντρες εἶναι τόσο πιὸ καθυστερημένοι στὸ ζήτημα ἀπὸ τὶς γυναῖκες. Ἐπιμένουν στὸ σέξ, σὰν σκύλλοι, καὶ ἡ γυναῖκα εἶναι ἀναγκασμένη νὰ ὑποκύψει. Ἀλλὰ ἡ γυναῖκα μπορεῖ νὰ ὑποκύψει στὸν ἄντρα, δίχως νὰ παραδώσει τὸν ἐσωτερικό, τὸν ἐλεύθερο ἑαυτό της. Μπορεῖ νὰ δοθῇ σ' ἕναν ἄντρα δίχως νὰ παραδώσει τὸν ἐσωτερικό, τὸν ἐλεύθερο ἑαυτό της. Μπορεῖ νὰ δοθεῖ σ' ἕναν ἄντρα δίχως νὰ τοῦ δώσει τὸν ἑαυτό της». Ἔτσι μέσα σ' ἕνα κράμα μυστικισμοῦ καὶ ρεαλισμοῦ καὶ μὲ μιὰ λογοτεχνικὴ γλῶσσα ἀνανεωμένη καὶ παρμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ στὶς πιὸ ἁπλὲς φυσικὲς ἐκδηλώσεις της, ὁ Ντ. Χ. Λῶρενς, ὁ Ἄγγλος τολμηρὸς τῆς περασμένης γενεᾶς, ἐπλησίασε τὸ θέμα τῆς σχέσης τῶν δυὸ φύλων μὲ πνεῦμα νέο. Μὲ εἰλικρίνεια κι' ἐσωτερικότητα εἶδε στὴν σαρκικὴ ἡδονή, ὄχι ἁπλῶς τὴν φυσιολογικὴ λειτουργία ἀλλὰ καὶ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπινου ἑαυτοῦ, ἀνάλογα μὲ τὸν βαθμὸ στὸν ὁποῖο ὁ κάθε ἰδιαίτερος ἄνθρωπος τὴν χρειάζεται. Καὶ στὴν ἐποχή μας ποὺ ἡ ἐλευθερία στὸ σέξ ὅπως καὶ σὲ ἄλλους τομεῖς εἶναι τόσο παρεξηγημένη, γιὰ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους, ἡ ὁλοκλήρωση αὐτὴ ἔχει ἀποβεῖ κύριος καὶ κάποτε μοναδικὸς στόχος. Κι' ἡ πρώτη τολμηρὴ ἀπεικόνιση αὐτῆς τῆς παρεξήγησης δοσμένη μέσα στὰ σύγχρονα του κοινωνικὰ πλαίσια ἀνήκει στὸν διάσημο λογοτέχνη τοῦ πρώτου μέρους τοῦ αἰῶνα μας, Ντάιηβιντ Χέρπερτ Λῶρενς.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Καλλονὲς τῆς Κύπρου

Η ΠΑΦΟΣ

Ἀλήθεια καὶ θρῦλος

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Α΄

«Ὦ, καὶ νὰ ἤμουνα στὴν Κύπρο (σου, Ἀφροδίτη
στ' ὁμορφο νησί, ποὺ ἐκεῖ μὲ (τοὺς ἀνθρώπους
ζοῦνε οἱ Ἔρωτες, οἱ μάγοι τῆς (καρδιᾶς μας!
Ὦ, νὰ πήγαινα στὴν Πάφο' ἐκεῖ (ποτάμι
ἑκατόστομο, βαρβαρικὸ κυλάει,
καὶ τὸ χῶμα της χωρὶς βροχὲς (καρπίζει».
(Ἀπὸ τὶς «Βάκχες»
τοῦ Εὐριπίδη).

Ἕνα δίχτυ παράξενο, μπλεγμένο μὲ τὰ νήματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ὀνείρου, ἁπλώνει τὴ ζωντανὴ παρουσία του στὶς παραλίες καὶ στὰ βουνά, στὰ χωριὰ καὶ στὶς πόλεις τῆς Κύπρου. Κι' ἡ παρουσία, ἡ μεγαλόπρεπη, τῶν ἀρχαίων πεθαμένων προγόνων μας σμίγει τὴν πνοή της μὲ τὶς ἀχνόθολες μορφὲς τῆς παράδοσης, ποὺ αἰώνες τώρα δὲν σβύστηκαν στὴ φαντασία τοῦ λαοῦ, ποὺ τὶς ζεῖ σὰν ἀπώτερη κληρονομιὰ καὶ δύναμη μέσα στὰ παραμύθια καὶ στὰ ὁράματα. Κι' ὅπου διαδεῖς μέσα στὸ διπλὸ χρυσὸ κανάλι τῆς λαμπρῆς νεκρῆς ἀρχαιότητας καὶ τοῦ ζωντανοῦ κι' ἀνεξίτηλου μύθου.

Σὲ κανένα ὅμως μέρος τῆς Κύπρου, ἡ διπλὴ αὐτὴ συνείδηση δὲν εἶναι τόσο καφτή, τόσο ζωντανὴ κι' ὑποβλητικὴ ὅσο εἶναι στὴν Πάφο.

Στὴν πιὸ δυτικὴ αὐτὴ γωνιὰ τοῦ νησιοῦ μιὰ μορφὴ κεντρική, μυθικὴ βασιλεύει παντοῦ μὲ τὰ μυθικά της ὁρόσημα. Ἡ Ἀφροδίτη, ἡ θεὰ τοῦ Ἔρωτα. Ἀπὸ τὴν «Πέτρα τοῦ Ρωμηοῦ» κι' ὁλόγυρα στὴ δυτικώτερη στεριά, συναντοῦμε τὰ σημάδια τῆς λατρείας της. Καὶ στὸν ἀγέρα τοῦ τόπου ἁπλώνεται ἡ ἀστραφτερὴ λάμψη τῆς ἀκτινοβολίας της ποὺ καταγάζει μὲ χρῶμα καὶ φῶς τὸν ὁρίζοντα. Ἡ γλυκειὰ αὔρα ἀπὸ τὸ πέλαγο, τὸ ζωντανὸ γαλάζιο χρῶμα τῆς θάλασσας ποὺ ξεστά σὲ ἀφρισμένα παιχνιδίσματα, καὶ τὸ πυκνὸ θαλλερὸ πράσινο τῶν κατάφυτων βουνῶν συνθέτουν τὴν πιὸ ἁρμονική, τὴν πιὸ χαριτόβρυτη πρόκληση. Τὴν ἴδια αὐτὴ πρόκληση ποὺ σκλάβωσε τὴ θεὰ τοῦ Ἔρωτα, ποὺ ξεκινώντας ἀπὸ τὰ Κύθηρα ἔστησε τὸ βασίλειό της στὶς δυτικὲς μερὲς τοῦ τόπου μας. Ἡ Ἀφροδίτη ἐξ ἄλλου, μεταξὺ τῶν ἄλλων ὀνομάτων της, ἐλέγετο καὶ Ἁρμονία, γιὰ τὸν λόγον ὅτι συγκέντρωνε τὶς πιὸ ψηλὲς καὶ πιὸ ἀγνὲς ὁμορφιές.

Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ἡ θεὰ ἐλατρεύετο σὲ δυὸ κύριες μορφές. Σὰν Πάνδημος καὶ σὰν Οὐρανία. Καὶ οἱ τελετὲς στὴ λατρεία τῆς Πανδήμου Ἀφροδίτης ἔπαιρναν χαρακτῆρα ὀργιαστικὸ κι' ἀνθικό. Ἡ λατρεία ὅμως τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης ἐξιπάλουε ἀνώτερα πνευματικὰ ἰδεώδη, ποὺ ἀνάγονταν σὲ μυστήρια ψυχικοῦ ἐξαγνισμοῦ. Στὴν Πάφο σώζονται δυὸ ἀρχαῖοι ναοὶ ὅπου ἐλατρευετο ἡ θεὰ τῆς ὁμορφιᾶς καὶ τοῦ ἔρωτα. Στὰ Κούκλια, τὴν Παλαίπαφο — δέκα περίπου μίλια πρὶν φτάσουμε στὸ Κτῆμα, σώζονται τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ ὅπου ἐτελοῦνταν αἱ ἐπιβλητικὲς τελετὲς τῆς ἀρχαιότητας. Δυὸ μίλια δὲ ἔξω ἀπὸ τὸ Κτῆμα, στὴν Γεροσκήπου συναντοῦμε τὰ ἐρείπια δεύτερου τόπου λατρείας τῆς Ἀφροδίτης. Λατρείας ποϋπαιρνε μορφὴ Ἐλευσινιακῆς κατανύξεως μέσα στοὺς δροσόλουστους ἱεροὺς κήπους ὅπου οἱ πιστοὶ προσέρχονταν μὲ τὰ δῶρα καὶ τ' ἀφιερώματα τους γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὴν πάγκαλλη παντοκρατόρισσα τῆς Νήσου. Τὰ ἴχνη ὅμως τῆς θεᾶς ἁπλώνουν πέρα ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς λατρείας της, τριάντα τόσα μίλια μακρυὰ ἀπὸ τοὺς ναούς της, ἀνάμεσα στὶς ἰράσινες πλαγιὲς ποὺ περιβάλλουνε τὴν Πόλη τῆς Χρυσοχοῦς. Τὰ «Λουτρὰ τοῦ Ἔρωτα» ἢ ἡ «Φοντάνα Ἀμορόζα», εἶναι ἕνα θαυμαστό, φυσικὸ λάξευμα ἀνάμεσα στοὺς πυκνόφυλλους βράχους ποὺ δεσπόζουν τῆς παραλίας σὲ λίγη ἀπόσταση ἀπὸ τὴν Πόλη. Ἡ δροσιὰ κι' ἡ θαλλερότητα τοῦ τοπίου καθηλώνουν τὸν ἐπισκέπτη μὲ τὴν μαγεία τους. Κι' ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια μᾶς φτάνει ἡ φωνὴ τοῦ ποιητῆ σ' ἕνα παλιὸ θερμῆς χαιρέτησης, σ' ἕνα φόρο φυσιολατρικῆς τιμῆς:

«Θάμνοι καὶ κρόκοι καὶ κισσοὶ
τριαντάφυλλα καὶ κρίνοι,
καὶ μύρια ἀναδίδει
ἀρώματα ἡ γῆ.
Οἱ τόποι αὐτοὶ οἱ πρόσχαροι,
θελγητρομεστωμένοι,
τὴν Ἀφρογεννημένη
τὴν ὡραία ἔχουν Κυρά».

Μέσα λοιπὸν ἀπ' αὐτὸ τὸ ρωμαντικὸ πέπλο τῆς ἐρωτιάρικης, μυθικῆς ἀναπόλησης ποὺ περιβάλλει ὅλα τὰ γύρω τοπία, ξεκινᾶ ὁ ἐπισκέπτης νὰ γνωρίσει πρῶτα τὰ περίχωρα τοῦ Κτήματος.

Ἕνα στοιχεῖο ποὺ μαρτυρᾶ τὴν ἔντονη Χριστιανικότητα τοῦ τόπου εἶναι τὰ μοναστήρια καὶ οἱ ἐκκλησίες ποὺ βρίσκονται σὲ κοντινὲς ἀποστάσεις ἀπὸ τὸ Κτῆμα. Τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου ἔξη μίλια ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τῆς Πάφου εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες κι' ἱστορικώτερες μονὲς τῆς Κύπρου. Ὁ ἁπλόχωρος κι' ἐπιβλητικὸς ναὸς χτισμένος τὸν 13ον αἰῶνα μαζὶ μὲ τὴν ἐγκλείστρα τοῦ Ἁγίου μὲ τὶς περίφημες τοιχογραφίες της, μαζὶ μὲ τὸ ὑποβλητικὸ φυσικὸ τοπίο, ἑλκύει ἀμέτρητους προσκυνητὲς κι' ἐπισκέπτες.

Καλλονὲς τῆς Κύπρου

Η ΠΑΦΟΣ

Ἀλήθεια καὶ θρῦλος

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Β΄ (Τελευταῖον)

Μέσα ἀπὸ τοὺς γαλάζιους ἀ-
ρους ἀναδύεται ἕνας ἤλιος !'ε-
σγειακός, καφτός, καλοκαιριά-
ικος. Ἐκτινάζει τὶς φλόγες του
αθειὰ μέσ' τὸ σπειρο καὶ μετὰ
ργοπαίρνει τὸ δρόμο πίσω πρὸς
γῆ. Ἀκουμποῦν οἱ ἀχτίνες του
χμηλὰ στ' ἀκρογιάλι τῆς Πάφου,
ἀνασταίνουνε ἐκεῖ μέσα ἀπὸ
χῶμα τὸ διαποτισμένο μὲ τὸ
ρῦλο μιᾶς ἱστορίας αἰώνων, μιὰ
ορφὴ ἀνθρώπινη. Εἶναι ὁ ἄνθρω-
ος ὁ προϊστορικὸς μὲ τοὺς πρω-
όγονους φόβους του, καὶ τὸν
πειροελάχιστο μικρόκοσμό του.
Εἶναι ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν Ἑλλη-
ιστικὴ παράδοση ποὺ πρὶν δεκα
χτὼ τόσους αἰῶνες δο'λεψε καὶ
ημιούργησε γιὰ νὰ μᾶς κληρο-
οτήσῃ τὰ τεκμήρια μιᾶς ἀνώτε-
ρης πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς
στάθμης.

Εἶναι τέλος ὁ ἄνθρωπος, ἡ
προβληματισμένος τοῦ αἰῶνα μας,
ποὺ μέσα ἀπὸ τὰ σιωπηλὰ χαλά-
σματα τοῦ παρελθόντος θλέπει νὰ
ξωγραφίζωνται οἱ κύκλοι, διαθο-
χικοὶ καὶ πρόσκαιροι τῶν ἀνθρω-
πίνων πεπρωμένων.

Σπάνιο στ' ἀλήθεια φαινόμενο
ἡ συγκέντρωση τόσου ἀρχαιολο-
γικοῦ πλούτου σὲ μιὰ τόσο μικρὴ
περιοχὴ ὅσην καλύπτει ἡ σημερι-
νὴ Κάτω Πάφος. Ἡ ὅπως ἀπεκα-
λεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ἡ Νέα
Πάφος. Ἡ πόλη χτίσθηκε κατὰ
τὴν πασάδοση ἀπὸ τὸν Ἀγαπή-
νορα τὸν Ἀρκάδα μετὰ ἀπὸ τὸν
Τρωϊκὸ πόλεμο. Τὸ Κτῆμα, τὸ ὁ-
ποῖον εἶναι ἀρχαιότεροον τῆς Κά-
τω Πάφου κατὰ 6—7 αἰῶνες, ἀ-
ποτελεῖτο κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὶς ἐ-
παύλειες τῶν ἀχοχόντων οἱ ὁποῖοι
ἀποσύρονταν στὸ ὕψωμα γιὰ ν'
ἀναπαυθοῦν καὶ νὰ ξεφύγουν τὴν
ὑγρασία καὶ τὸ ἀνθυγιεινὸ κλῖμα
τῆς θάλασσας. Μὲ τὰ χρόνια καὶ
μὲ τοὺς σεισμοὺς ποὺ ἔπληξαν
τὴν πόλη, οἱ κάτοικοι ἀρχίσανε
νὰ στρέφωνται μόνιμα πρὸς τὸ
Κτῆμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινε τε-
λικὰ ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας.
Ἔτσι μετὰ ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ
κατάκτηση ἡ Νέα Πάφος ἐγκα-
ταλείφθηκε πιὰ ὁριστικά. Σὰν
πρωτεύουσα, γιὰ γάρι τῆς Σαλα-
μίνας, καὶ παρ' ὅλον ποὺ καὶ σή-
μερα εἶναι ἀκόμα καλὰ κατοικι-
μένη ἡ μενόλη καὶ ποαγματικὴ
της ἀξία βοίσκεται στὰ ἀρχαιο-
λογικὰ εὑρήματα ποὺ γιομίζουν
τὸν τόπο καὶ συναπαντῶνται σὲ
κάθε βῆμα, διάσπαρτα παντοῦ σ'
ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα.

Ἂν στὴν Παλαίπαφο, τῆς ὁ-
ποίας ἡ Νέα ἢ Κάτω Πάφος δὲν
ἦταν παρὰ τὸ λιμάνι, τὰ ἀρχαιό-
τερα εὑρήματα ἀνάγονται στὴν
προϊστορικὴν ἐποχή, στὴν Κάτω
Πάφο τὰ πιὸ παληὰ σημάδια ζωῆς
ποὺ βρεθήκανε στοέφονται πίσω
μόνο μέχρι τὰ χρόνια τοῦ Μυκη-
ναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Λίγα ὅμως εἶ-
ναι τὰ ἀνευσεθέντα σνετικὰ μὲ
τὴν ἐποχὴ τεκμήρια. Ὅλοι σχε-
δὸν οἱ ἀνασκαφέντες ἀγαλοὶ χῶ-
οοι ἀνάγονται στὴν Ἑλληνιστικὴ
αὶ στὴν Ρωμαϊκὴν περίοδο. Στὴν
Ρωμαϊκὴ δὲ ἐποχὴ ἡ Νέα Πάφος
σὰν πρωτεύουσα γνώρισε τὴν πιὸ
μεγάλη πολιτιστική της ἀκμή.
Δυὸ τείχη χτίσθηκαν γύρω ἀπὸ
τὴν πόλη. Ἕνα ἀπὸ τὸν Βασιλέα
Νικοκλῆ, στὰ 310 περίπου π.Χ.
καὶ ἕνα ἀπὸ τοὺς Λουζινιανοὺς
τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐκυβερνοῦσαν τὸν
τόπο. Τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον
τοῦ ἐπισκέπτη στρέφεται γύρω
ἀπὸ τὶς δυὸ νεκροπόλεις τῆς ἀρ-
χαίας πόλης, τὴν ἀνατολικὴ καὶ
τὴ δυτικὴ νεκρούπολη. Ἡ κατα-
λληλότης τοῦ ἐδάφους διετήρησε
θαυμάσια τοὺς ὑπόγειους θησαυ-
οοὺς ποὺ κάθε χρόνο ἡ ἀρχαιο-
λογικὴ σκαπάνη φέρνει στὸ φῶς
τῆς ἐπιφάνειας. Ἀπὸ τὰ πιὸ ἐν-
διαφέροντα σημεῖα τῶν νεκροπό-
λεων εἶναι τὰ συγκροτήματα τῶν
Τάφων τῶν Βασιλέων, ἀρχοντικά,
ἐπιθλητικά, μὲ μιὰ ἀρχιτεκτονικὴ
διασταύρωση ἀνάμεσα στὸ Ρω-
μαϊκὸ καὶ στὸ Ἑλληνιστικὸ στύλ,
προβάλλουν μέσα ἀπὸ τὰ πετρω-
μένα τους κατάλοιπα τὴν ἔντονη
ἀγάπη τοῦ ἀραίου κόσμου γιὰ τὴ
ζωὴ καὶ τὶς ἀπολαύσεις της. Μιὰ
ἀγάπη ποὺ συνώδευε τὰ νεκρὰ
κορμιὰ στὸ τελευταῖο τους ἀνα-
παυτήριο, μὲ χρυσᾶ στολίδια καὶ
μὲ ὅσες ἄλλες δυνατὲς ἀνέσεις,
γιὰ νὰ μὴ γίνει δύνηρὰ αἰσθητὴ
ἡ ἀπώλειὰ των τέοψεων τῆς ἐπί-
γειας ζωῆς. Οἱ Τάφοι αὐτοὶ ὠνο-
μάστηκαν «Τάφοι Βασιλέων», ἀπὸ
λαϊκὴ παράδοση, λόγῳ τοῦ με-
γάλου κι' ἐπιθλητικοῦ των ὄγκου.
Οἱ ἐνδείξεις λένε ὅτι μᾶλλον κοι-
μητήρια ὁμαδικὰ ἦτανε παρὰ βα-
σιλικοὶ τάφοι. Ἀπὸ τὰ μνημεῖα
αὐτὰ ξεχωρίζει ἕνα συγκρότημα
συμπαγὲς καὶ ἐξαιρετικὰ καλοδια-
τηρημένο, Τάφοι ἐπίσης ἀνεσκά-
φησαν καὶ στὰ θαλάσσια παρά-
λια — ἄλλη μιὰ ἀπόδειξη ὅτι ἡ
Ἑλληνιστικὴ Παγανιστικὴ ἀντίλη-
ψη γιὰ τὴ μεταθανάτια ζωή, ἦ-
ταν καλὰ ἐδραιωμένη ἀνάμεσα
στὸν τότε Κυπριακὸ λαό.

Μιὰ δεύτερη σελίδα ἀρχαίων
εὑρημάτων συμπεριλαμβάνει τὶς
διάφορες κατακόμβες, ποὺ φέρουν
τὰ ὀνόματα διαφόρων ἁγίων.

Ἀπὸ τὶς πιὸ γνωστὲς εἶναι ἡ
κατακόμβη τῆς Ἁγίας Σολομω-
νῆς, ἡ ὁποία ἐμαρτύρησε καὶ κα-
ταδιώχτηκε, μαζὶ μὲ τοὺς γιοὺς
της γιὰ τὸν μονοθεϊσμό της, τὸν
3—4ον αἰῶνα, ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁ-
ποίαν ἡ κατακόμβη πῆρε τὸ ὄνο-
μα τῆς ἁγίας καὶ μετετράπη σὲ
ἐκκλησία. Στὸ ἀσκητήριο αὐτὸ
βρέθηκε ἡ πρώτη συλλογὴ Μεσαι-
ωνικῶν ἀγγείων. Ἡ ἐκκλησία
αὐτὴ ποὺ στὴν ἀρχαία καὶ στὴν
Ρωμαϊκὴν ἐποχὴ ἐχρησιμοποιεῖτο
σὰν κοιμητήριο, λέγεται πὼς εἶ-
ναι ἡ ἀρχαιότερη τῆς Κύπρου.
Βγαίνοντας δὲ ὁ ἐπισκέπτης ἀπ'
τὸ μικρὸ σκοτεινὸ δωμάτιο μὲ
τὶς παμπάλαιες ξεθωριασμένες
τοιχογραφίες, κι' ἀντικρύζοντας
ψηλά, πάνω στὸν τοῖχο ἀπέναντι,
ἕνα τεράστιο δέντρο τυκνόφυλλο,
παντοχαῖο, νοιώθει τὴν ἀγωνία τῆ-
ερότητα τοῦ χώρου νὰ τὸν πλημ-
μυρίζῃ καὶ καταλαβαίνει γιατὶ ἡ
παράδοση ἤθελε αὐτὸ τὸ δέντρο,
μὲ τὴ θαρειὰ παρουσία του καὶ
τὴν προστατευτικὴ σκιά του, ἱερό,
θαυματουργό,

Ἄλλα τρία μικρὰ σπήλαια, ποὺ
μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστιανισμοῦ
στὴν Κύπρο ἔγιναν ἀσκητήρια ἁγί-
ων, εἶναι τὰ παρεκκλήσια τῶν
Ἁγίων Ἀγαπητικοῦ, Μισητικοῦ
καὶ Ξορινοῦ. Ἀπ' αὐτὰ τὸ μόνο
ποὺ διασώζεται σὲ ἀρκετὰ καλὴ
κατάσταση εἶναι ἐκεῖνο τοῦ Ἁγί-
ου Ἀγαπητικοῦ. Μιὰ μικρὴ σπη-
λιὰ λαξευτὴ μέσ' τὸν βράχο ὁ-
που, κατὰ τὸν μῦθο βρῆκεν ἐρω-
τικὸ ἄσυλο ὁ Διγενὴς καὶ ἡ Ρήγ-
γαινα, καὶ ἀργότερα βρῆκε ἄσυ-
λο ἱερὸ πίστης κι' ἀφοσίωσης
στὰ θεῖα, ὁ ἀσκητὴς Ἀγαπητός,
ποὺ ἀπὸ τὸν λαὸ μετωνομάσθηκε
σὲ Ἅγιο Ἀγαπητικό. Λίγο χῶμα
ἀπὸ τὴν σπηλιὰ ὁποιουδήποτε ἐκ
τῶν τριῶν ἁγίων ἐπιφέρει τὰ ἀ-
ποτελέσματα ποὺ ὑποσθήλουν οἱ ἐ-
διῶτητες τοῦ ὀνόματός του.

Τέλος ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες καὶ
πιὸ γνωστὲς κατακόμβες εἶναι ἐ-
κείνη τοῦ Ἁγίου Λαμπριανοῦ. Κι'
ἐδῶ συναντοῦμε τὰ ἴδια χαρακτη-
ριστικὰ ποὺ βρίσκουμε σ' ὅλες
τὶς κατακόμβες. Σταυροὶς χα-
ραγμένους στοὺς τοίχους, μεγά-
λες ὀπὲς ἀνοιγμένες παντοῦ —
ἴσως γιὰ τὴν τοποθέτηση κεριῶν,
γιὰ κρυφὸ ἐσωτερικὸ φωτισμὸ
στὰ χρόνια τῶν Χριστιανικῶν
διωγμῶν — καὶ τὸ ἴδιο Ρωμαϊκὸ
- Ἑλληνιστικὸ ἀρχιτεκτονικὸ κρά-
μα. Τὸ ἁγίασμα στὸ βάθος ἑνὸς
μικροῦ διαμερίσματος, ὁ φωταγω-
γὸς στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους,
καὶ ἡ μικρὴ μυστικὴ ἔξοδος σὲ
περίπτωση κινδύνου, εἶναι ἐπὶ-
πρόσθετα χαρακτηριστικά.

Καὶ φτάνουμε σ' ἕνα πρόσφα-
το ἱστορικὸ σταθμὸ στὶς ἀρχαιο-
λογικὲς ἀνακαλύψεις τῆς Πάφου.
Στὰ ψηφιδωτὰ ποὺ βρεθήκανε
στὰ 1962, μεταξὺ τοῦ φάρου καὶ
τοῦ λιμανιοῦ. Τὸ ψηφιδωτὸν δά-
πεδο ἀνήκει σὲ ἀρχοντικὴ οἰκία
τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ., καὶ ἀποτελεῖ
πραγματικὸν θησαυρὸν καλλιτε-
χνικῆς ἀξίας, ἰσάξιας, κατὰ πολ-
λοὺς ἐπισκέπτες, μὲ ἀρχαῖα Ἰ-
ταλικὰ μωσαϊκά. Οἱ παραστάσεις
τῶν ψηφιδωτῶν εἶναι παρμένες ἀ-
πὸ τὴν φύση καὶ τὴν Ἑλληνικὴ
μυθολογία, ἡ ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν
γεωμετρικῶν τοπικῶν ἢ καὶ συμ-
βολικῶν σχημάτων. Τὰ ζῶα, τὰ
πτηνά, οἱ ἄνθρωποι, τὰ σχήματα
εἶναι φτειαγμένα μὲ τέτοιο καλ-
λιτεχνικὸ δυναμισμό, τὰ χρώματα
εἶναι τόσο λαμπρὰ καὶ τόσο ἔντο-
να, καὶ τὰ θέματα εἶναι ἐπεξερ-
γασμένα μὲ τέτοια σπάνια ψυχο-
λογικὴ διείσδυση, ποὺ τὰ ψηφι-
δωτὰ αὐτὰ ἀποτελοῦν πραγματικὰ
μιὰν ἀρχαιολογικὴ ἐθνικὴ δόξα
γιὰ τὴν Κύπρο. Μιὰ τέτοια δό-
ξα καὶ καμάρι γιὰ τὴν Νῆσο ἀ-
ποτελεῖ ὁλόκληρη ἡ Κάτω Πάφος,
ἡ ὁποία καὶ πρέπει νὰ τύχῃ ἀκό-
μη περισσοτέρας προσοχῆς καὶ
προώθησης στὸν τομέα τῶν ἀρ-
χαιολογικῶν ἐρευνῶν ἀπὸ τὴν
Κυπριακὴν Κυβέρνηση. Πολλοὶ
θησαυροὶ εἶναι ἀκόμα κρυμμένοι
κάτω ἀπ' τὸ χῶμα. Τὸ Ρωμαϊκὸ
στάδιο εἶναι μιὰ περίπτωση ποὺ
περιμένει τὴν χρηματοδότηση γιὰ
τὴν ἀνασκαφή του. Πολλὲς μαρ-
τυρίες τοῦ μακραίωνου πολιτισμοῦ
μας καρτεροῦνε τὸ φῶς τῆς ἀλή-
θειας, νὰ τοὺς ἀποδώσει τὸν φό-
ρο ἀναγνώρισης τῆς ἀρχαίας
ζωῆς καὶ σημασίας των. Τὰ συν-
εργεῖα ἀρχαιολογικῶν ἐκσκαφῶν,
καὶ ἡ συστηματικὴ καὶ ἄγρυπνη
παρακολούθηση καὶ ἔρευνα, ἀ-
ναμφισβήτητα χρειάζονται χρή-

Ἕνα ἄλλο μοναστήρι τοποθε-
τημένο ἀνάμεσα στὴν πιὸ σαγη-
νευτικὴ ὁμορφιὰ τῆς φύσης εἶναι
ἐκεῖνο τῆς Παναγίας τῆς Χρυσο-
ρογιάτισσας. Χτισμένο πάνω στὴν
πλαγιά, μιᾶς ὥρας δρόμο ἀπὸ τὸ
Κτῆμα, δεσπόζει ἑνὸς τοπίου λίγο
ἀπόμερου κι' ἄγριου, χίλια ἑκατὸ
περίπου μέτρα πάνω ἀπὸ τὴν θά-
λασσα. Ἡ ἵδρυση τῆς μονῆς ἀνά-
γεται στὸν 12ον αἰῶνα, καὶ ἡ ὀ-
νομασία της σχετίζεται μὲ διά-
φορες πιθανότητες, τὸ σχῆμα τοῦ
βουνοῦ θυμίζει ρόγα μαστοῦ, οἱ
πολλὲς ροδιὲς ποὺ μπορεῖ νάταν
κάποτε ἐκεῖ φυτευμένες, ἢ καὶ ἡ
ταύτιση τοῦ «ρογιάτισσας» μὲ τὴν
ἔννοια τῆς «βασίλισσας» ἢ «ρή-
γαινας».

Κι' ἐρχόμαστε ἔτσι στὶς γνησι-
ότερες κι' ἱστορικώτερες ἐκκλη-
σίες τῆς Πάφου. Ἀπὸ τὸν δωδέ-
κατο μέχρι τὸν δέκατο ἕβδομο
αἰῶνα, ἡ ἀνέγερση ναῶν καὶ ἡ
τέχνη τῆς ἁγιογραφίας καὶ τῆς
τοιχογραφίας γνώρισε μιὰ ἀκμὴ
ἀνεπανάληπτη. Ἔτσι στὰ Κοί-
κλια, δὲν βρίσκουμε μόνο τὰ κα-
τάλοιπα τῆς παγονιστικῆς λα-
τρείας τῶν προγόνων μας. Δίπλα
στὰ ἀπολιθωμένα ἐρείπια τῆς πι-
στῆς στὰ θολὰ καὶ συγχισμένα
σύμβολα τῆς ἀοχαίας σκέψης,
βλέπουμε καὶ τὴ ζωντανὴ ἀπόδει-
ξη τῆς καινούργιας γόνιμης θρη-
σκείας ποὺ θριαμβικὰ ἐκτόπισε
τὴν προγενέστερη, μὲ τὸν ἔρχαμὸ
τῶν Ἀποστόλων Παύλου καὶ Βαρ-
νάβα στὴν Κύπρο. Ἡ Καθολική,
μιὰ παλαιότατη ἐκκλησοῦλα μὲ
τὶς μεταβυζαντινὲς τοιχογραφίες
της, μᾶς προετοιμάζει γιὰ τὶς
πολλὲς ἄλλες ἱστορικὲς ἐκκλησίες
ποὺ συναντοῦμε στὴν Πάφο. Προ-
γραμματικά, ἡ παράδοση λέει ὅτι στὴν
Κάτω Πάφο ὑπάρχουνε πάνω ἀ-
πὸ τριακόσιες ἐκκλησίες ποὺ πε-
ριμένουν τὴν σκαπάνη τοῦ ἀρχαί-
ου ἐρευνητὴ γιὰ ν' ἀναδυθοῦν
στὴν ἐπιφάνεια. Ἐχτὸς ὅμως ἀπὸ
τὶς ἀρχαιότερες αὐτὲς ἐκκλησίες
ποὺναι ἀκόμα θαμμένες κάτω ἀπ'
τὰ χαλάσματα τοῦ χρόνου, ἄλλες
σχετικὰ νεώτερες διατηροῦνται
θαυμάσια μ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ
θρησκευτικὴ παράδοση ποὺ τὶς
οἰκοδόμησε. Ἡ «Χρυσοπολίτισσα»,
ποὺ κτίσθηκε τὸν 13ον αἰῶνα,
ἐχρησιμοποιοῦνταν ἀρχικὰ ἀπὸ
τοὺς Λατίνους. Ἀργότερα ὅμως,
ἐπὶ Τουρκοκρατίας, μετετράπη σὲ
ναὸ ὀρθόδοξο. Σὲ λίγη ἀπόστα-
ση ἀπὸ τὴν «Χρυσοπολίτισσα»
βρίσκεται ἄλλη μιὰ ἐκκλησιὰ ἀ-
φιερωμένη στὴν Παναγία. Εἶναι ἡ
ἐκκλησία τῆς «Θεοσκέπαστης»,
ποὺ ὠνομάστηκε ἔτσι γιατὶ ἡ πα-
ράδοση λέει πὼς σὲ μιὰ ἐπιδρο-
μὴ τῶν Ἀγαρηνῶν κουρσάνων τὴν
προστάτεψε ἀπ' τὴ θεθήλωση ἕνα
σύννεφο θαυματουργὸ ποὺ τὴν τύ-
λιξε στὴν σκοτεινιά του.

Μιὰ ἄλλη πασίγνωστη ἀρχαία
ἐκκλησία εἶναι καὶ ἡ «Χρυσελέ-
ουσα» στὸ μικρὸ χωριὸ τῆς Ἔμ-
πας. Χτισμένη πρὶν πέντε τόσους
αἰῶνες, μὲ τὸ ἐσωτερικό της ἔξο-
χα διακοσμημένο μὲ χρυσᾶ σκα-
λίσματα ἀποτελεῖ ἕνα πραγματικὸ
καμάρι γιὰ τὴν περιοχή.

Κι' αὐτὲς εἶναι μικρὲς μόνον
ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες Χριστιανικὲς ἐκ-
κλησίες τῆς ἐπαρχίας, οἱ ὁποῖες
ἀποτελοῦν τὴν δεύτερη πτυχὴ στὴν
σύνθεση τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ
θρύλου ποὺ περιβάλλει τὴν ἀφρό-
λουστη, θεογεννήτρα Πάφο, ποὺ
εἶχε γιὰ παράξενη καὶ προνομιοῦ-
χα μοῖρα της καὶ τὸ πρῶτο ξεκί-
νημα γιὰ τὴ λατρεία μιᾶς μυθι-
κῆς θεᾶς καὶ μιᾶς ζωτικῆς καὶ
πλούσιας, κι' εὐεργετικῆς θρη-
σκείας. Μιᾶς ἐπαρχίας ποὺχε τὸ
περιζήλευτο προνόμιο νὰ δώσει
μέσα ἀπὸ τὰ εἰδωλολατρικὰ ἀπο-
λιθώματα τὸν τρυφερὸ μυρόπνοο
βλαστὸ τῆς διδασκαλίας τῆς Χρι-
στιανικῆς ἀλήθειας.

(Στὸ ἑπόμενο τὸ τέλος).

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙ

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΜΠ. ΓΕΗΤΣ

Ὁ μεγάλος Ἰρλανδὸς βάρδος

Τῆς δος Νάγιας Ἀντωνίου

Φέτος γιορτάζουμε τὰ ἑκατοντάχρονα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Γ. Μπ. Γέητς, κοντὰ στὸ Δουβλίνο τῆς Ἰρλανδίας. Φυσιογνωμία ζωντανή, πληθωρική, ὁ μεγαλος Ἰρλανδὸς λογοτέχνης μᾶς ἄφησε ἕνα **ἀξιόλογο καὶ πολυμερὲς λογοτεχνικὸ οἰκοδόμημα** ἀποτελούμενο ἀπὸ ποίηση, θέατρο καὶ κριτικὲς μελέτες, παρ' ὅλον ποὺ ἡ πρώτη του ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμο τῆς τέχνης ἦταν ἡ ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ζωγραφική. "Ἀλλωστε σ' ὅλη του τὴ ζωή, καὶ σὰν ὥριμο καταστάλαγμα σοφῆς ἐμπειρίας, πίστευε σὲ μιὰ ἀναγεννητικὴ συνένωση ὅλων τῶν καλῶν τεχνῶν, ἀφοῦ ἡ λειτουργία καὶ ἡ ἀποστολή τους εἶναι τοσο ἀδιάσπαστα ἀλληλενδετη, καὶ ποιητής, καὶ μουσικός, καὶ ζωγράφος ἀντλοῦνε τὸ χρῶμα, τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ σχῆμα ποὺ ἐκμαιεύει τὸ καθαρτήριο συναίσθημα ἀπὸ τὴν ἴδια ὑπερκόσμια πολυκύμανη πηγὴ τῆς ἀλήθειας.

Στοχαστικὸς ἐρευνητὴς τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσης, ὁ ποιητὴς ἀσχολήθηκε συστηματικὰ καὶ μακρόχρονα μὲ τὴ μελέτη τῆς Κελτικῆς μυθολογίας ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἀποκρυφιστικῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἀπ' αὐτοὺς ἑξ' ἄλλου τοὺς δυὸ δρόμους ἐκπορεύεται τὸ ἔργο του μὲ τὶς δυὸ διαδοχικὲς καὶ διαστανρωνόμενες του φάσεις. Ὁ Γέητς γεννήθηκε σὲ μιὰν ἐποχὴ πολιτικῆς ἀναταραχῆς ποὺ μαρτυροῦσε τὸ μέστωμα τῆς Ἰρλανδικῆς ἐθνικῆς συνείδησης. Ἦταν φυσικὸ λοιπόν, σὰν ἰδιοσυγκρασία θερμὴ κι' εἰλικρινής, ὁ ποιητὴς νὰ συνεπαρθῆ ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ συναίσθημα ποὺ δονοῦσε μὲ ὑψηλοὺς πατριωτικοὺς κραδασμοὺς τὸν λαὸ τῆς Ἰρλανδίας. Ἔτσι, ἀν καὶ στὰ 1916, στὴν Πασχαλινὴ ἐξέγερση ὁ ποιητὴς ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος, ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸν τόπο του βρῆκε κύρια διέξοδο στὴν καλλιτεχνική του δημιουργία. Ἂν ἄνθρωπος βαθυστόχαστος καὶ φιλοσοφημένος ὁ Γέητς, ποτὲ δὲν ὑπῆρξε φανατικὸς καὶ μονολιθικὸς πατριώτης. Γράφει στὴν «Γενικὴ εἰσαγωγὴ τοῦ Ἔργου Μου» — «Δὲν εἶμαι ἐθνικιστής, παρὰ μόνο στὴν Ἰρλανδία, γιὰ λόγους παροδικούς· ἡ Πολιτεία καὶ τὸ Ἔθνος εἶναι δημιούργημα τῆς διάνοιας, κι' ὅταν συλλογισθεῖς τί προηγεῖται καὶ τί ἀκολουθεῖ αὐτῶν, δὲν ἀξίζουν ὅπως εἶπε ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, τὸ κομμάτι τῆς χλόης ποὺ ὁ Θεὸς δίνει γιὰ τὴ φωλιὰ τοῦ σπίνου».

Οἱ λόγοι ὅμως τῆς Ἱστορικῆς ἀναγκαιότητας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς του ἀποστολῆς, τοὺς ὁποίους δίχως ἄλλο ὑπονοεῖ, τὸν ἔκαμαν ν' ἀγαπήσει τοὺς ἀνθρώπους, τὴ φύση καὶ τοὺς μύθους τῆς πατρίδας του μὲ μιὰν ἀγάπη ποὺ διαποτίζει μ' ἕνα ἔντονο Ἰρλανδέζικο χρῶμα ὁλόκληρο τὸ ἕνα σκέλος τοῦ ἔργου του. Μιὰ ζωντάνια πανθεϊστική, μιὰ λυρικὴ ἔξαρση καὶ μιὰ συμβολικὴ παραμυθία σχηματίζουν τὸ κλίμα τῶν συνθέσεων τῆς πρώτης δημιουργικῆς φάσης τοῦ Γέητς. Ἡ φαντασία του ἀντλεῖ ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴν παράδοση κι' ἀπὸ τὸ θρύλο γιὰ νὰ χαλκεύσῃ τὶς μεγαλεπήβολες συνθέσεις του ποὺ σαγηνεύουν μὲ τὴν μυθικὴ ὀνειρικὴ ἀτμόσφαιρα τὴ γεμάτη ξωτικὰ καὶ νεράιδες καὶ φόβο ζοφερὸ καὶ πρωτόγονο, καὶ παιχνιδίσματα ἀνάλαφρα σὰ ἀπὸ κόσμα. Ἡ ὑποσυνείδητη ἴσως αὐτὴ στροφὴ τοῦ ποιητῆ στὸν κόσμο τοῦ μύθου, γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς διπλῆς του διακονοίας — ἐθνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς — ἀποτέλεσε τὴν πρώτη μεγάλη ἐσωτερικὴ ἀποδέσμευση, ἡ ὁποία θὰ τὸν ὡδηγοῦσε σὲ μεγαλύτερο ὡρίμασμα καὶ δυνατώτερην ἑτοιμότητα γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων του καὶ τῶν συνθηκῶν του:

«Γιατὶ ἔρχεται τὸ παιδὶ τοῦ ἀν-
(θρώπου
στὰ νερὰ καὶ στὴν ἐρημο
χέρι με χέρι μὲ μιὰ νεράιδα.
Φευγοντας ἀπο ἕνα κόσμο
πιὸ γεματο ἀπὸ κλάμα
ἀπ' οσο δύναται νὰ καταλάβη».

Ὁ πόνος ὅμως καὶ ἡ ἀνθρώπινη ἀθλιότης οὐδὲν μποροῦσαν νὰ κρατοῦνε τὴ δημιουργικὴ φλόγα τοῦ καλλιτέχνη σκλαβωμένη στα θολὰ ὁράσημα τῆς μυθολογικῆς κοσμοαντίληψης. Καὶ τὰ ἐνδιαφεροντά του πειραν πιὸ ὑψηλό, πιὸ δύσκολο ἀνηφορι. Ὁ μυστηριώδης κόσμος τῆς Ἀνατολῆς μὲ την προαιώνια σοφία του, μὲ τὰ βαθειὰ μυστικά του γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο, μὲ τὸ φῶς τῆς ψυχῆς νὰ διαπερνᾶ καὶ νὰ γκρεμίζη κάθε φράγμα στὸ μονοπάτι τῆς λύτρωσης, ἐσκλάβωσε τὸν ποιητὴ· καὶ στὴν ἴδια αὐτὴ ὑποδούλωση, τοῦ πρόσφερε τὰ κλειδιὰ τῆς διανοητικῆς, τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ψυχικῆς ὁλοκλήρωσης. Ὁ Γέητς ἀσχολήθηκε ἐντατικὰ μὲ τὴ μετάφραση Ἰνδικῶν ἀποκρύφων συγγραμμάτων, μὲ τὴν ὁρεύνα στὴ χώρα του, καὶ στὴν Ἀγγλία, πάνω σὲ φαινόμενα ὑπερβατικὰ καὶ πνευματιστικά, καὶ τέλος ὁ ἴδιος σὰν ἄτομο ἐφήμοζε ὁρισμένα μέτρα καὶ ἀληθείας τῆς ἐσωτερικῆς διδασκαλίας.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς λοιπὸν τὶς συνθῆκες ἐμορφοποιήθηκε τὸ ἔτερον σκέλος τῆς πρόσφορᾶς του. Τὰ θέματα του γίνονται πιὸ πλατειά, πιὸ πανανθρώπινα. Ἡ μάχη ἀνάμεσα στὴν ἀδυσώπητη πραγματικότητα καὶ στὴν ἰδανικότητα προσδίδει στοὺς στίχους του μιὰ φιλοσοφημένη ὀξύτητα πολὺ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν πρώτη του περίοδο. Ὁ λυρισμὸς ἔχει πια ὡριμάσει σὲ διανοητικότητα. Ποτὲ δὲν ξεχνᾶ ὅτι εἶναι Ἰρλανδός. Ποτὲ δὲν ἀποβάλλει ἀπὸ τὸ ὑποσυνείδητό του, τὴν ντροπὴ καὶ τὴν πίκρα τῆς ξενοκυβέρνητης πατρίδας του, ποὺ πάντα αἱμορροοῦσε ταπεινωμένη καὶ πάντα πάσχιζε περήφανη γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία της. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διάσπαση στὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς του μετουσιώνεται σὲ διάσπαση στὰ πεπρωμένα ὁλόκληρης τῆς ἀνθρώπινης φυλῆς: εὔγλωττος καὶ μόνον ὁ τίτλος ἑνὸς ποιήματος του: «Βλέπω φαντάσματα τοῦ μίσους καὶ τῆς μεγαλωσύνης τῆς καρδιᾶς καὶ τῆς Ρητότητας ποὺ ἀκολουθεῖ». Ἡ ἐσώτερική του ἀνταρσία ἐνάντια στὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ ἐπανάσταση του ἐνάντια στο θάνατο, σ' ὅλες του τὶς μορφὲς — ἀπὸ τὰ πλήγματα τῆς μοίρας, κι' ἀπὸ τὰ πλήγματα τῆς ἀνθρώπινης κακίας, εἶναι ὁ βασικὸς πυρῆνας τῶν πιὸ φιλοσοφημένων του ἔργων. Ἡ ἀνταρσία αὐτή, ἐξ ἄλλου θὰ περάση ἀπὸ τὴν κάμινο ἰσόβιας δοκιμασίας, καὶ μὲ λίγες ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις ὑπαταγῆς, ἀναγνώρισης κι' ἀπολύτρωσης μέσα στὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου, θὰ τὸν συνοδεύσει ὡς τα βαθειὰ γεράματα, καὶ ὡς τὸν θάνατον ἄκομα. "Οταν ὅμως ἡ ἑνόραση τῆς ψυχῆς φωτίσει τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἀντίφαση καὶ τὴν ὀδύνη, ὁ ποιητὴς μεταδίδει μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πιὸ ὥριμους, τοὺς πιὸ ἐμπνευσμένους ρυθμους του:

«Ἀρκοῦμαι ν' ἀκλουθῶ ὡς τὴν
πηγὴ του
κάθε συμβὰν στὴν πράξη ἢ στὴν
σκέψη
ὅλα νὰ τὰ μετρῶ' κι' ὅλα στὸν
ἑαυτό μου νὰ τὰ συγχωρῶ!
"Οταν οἱ ὅμοιοι μὲ μένα ἀποβά-
λουν την τύψη.
Μιὰ τέτοια γλύκα κυλάει στὰ
στήθεια
ποὺ νὰ γελοῦμε θέλουμε, νὰ τρα-
γουδοῦμε θέλουμε,
κι' ὅλα μᾶς εὐλογοῦνε
κι' ὅλα ὅσα ἐλέπουμε εὐλογη-
μένα εἶναι».

Βλέπει ὁ ποιητὴς τὴν «τελευτὴ τῆς ἀγνότητας παντοῦ νὰ πνίγεται», ἀλλὰ γνωρίζει στὰ πιὸ φωτεινά του, σπιθίσματα ὅτι ὁλὰ καιρος ὁ πολιτισμός μας δοκιμάζεται, καὶ ὅτι «ὅλα τὰ πράγματα καταρρέουν, καὶ ξαναχτίζονται, κι' ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ξαναχτίζουνε τὸ κάνουν μὲ χαράν».

"Οσο πιὸ πολὺ ὡριμάζει ὁ ποιητὴς σὰν ἄνθρωπος — σὰν ἄνθρωπος στὴν οἰκογένεια (παντρεύτηκε στὰ 50 του καὶ σὰν ὑπεύθυνη κοινωνικὴ μονάδα ἀνέπτυξε πολύπλευρη δράση στὴ χώρα του) — τόσο αὐξάνεται ἡ μουσικότητα καὶ ἡ τεχνικὴ ὡριμότητα τοῦ στίχου του. Κι' ὅσο πιότερο καταπιάνεται μὲ θέματα τῆς καθημερινῆς πραγματικότητας, τόσο ἀνεβαίνει ἡ προσφορά του στὴν Ἰρλανδικὴ λογοτεχνικὴ ἄνθηση. Ἡ προσφορὰ αὐτὴ τοῦ Γέητς στάθηκε ἕνας σταθμὸς ἀναστάσιμος γιὰ τὴν λογοτεχνία τῆς χώρας του. Ἐξ ἄλλου τόσο στὰ ποιήματα του ὅσο καὶ στὰ ἔμμετρα του δράματα, ὁ καλλιτέχνης ἐδημιούργησε ὄχι μόνο τὴν σύγχρονη Ἰρλανδέζικη λογοτεχνία, ἀλλὰ συνέδραμε στὴν θεμελίωση τῆς μοντέρνας λογοτεχνίας, παρ' ὅλον ποὺ στὶς μελέτες καὶ στὰ δοκίμιά του ἀποδοκιμάζει τὸν ἐλεύθερο στίχο ποὺ ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ λογοτέχνες ποὺ στὸ ἡλιοβασίλεμα τῆς ζωῆς του, ἔβλεναν τοὺς πρώτους δυναμικοὺς ρεαλιστικοὺς καρπούς τους, ὅπως ὁ Θ. Σ, "Ελλιοτ. Γιὰ τὸν Γέητς ἡ ποίηση ἔπρεπε νὰ χαρακτηρίζεται ὄχι μόνον ἀπὸ ἐσωτερικὴν μουσικότητα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐξωτερικὸν ρυθμό. Γι αὐτὸ καὶ τὰ δράματα του εἶναι ὅλα ἔμμετρα. Καὶ παρ' ὅλην τὴν θεατρικὴ ὀρχιτεκτονική τους, δύσκολα παίζονται μπροστὰ στὸ πλατύ. Καὶ ἰδιαίτερα τὸ συγχρονο κοινό, τοῦ ἐνδιαφέρεται πιὸ πολὺ γιὰ θεατρικὲς «καταστάσεις», παρὰ γιὰ θεατρικοὺς «χαρακτῆρες», ποὺ νὰ σαγηνεύουν πιὸ πολὺ μὲ τὴν δύναμη τῆς δράσης.

Γιὰ τὸ θέατρο, ἐξ ἄλλου, ὁ Γέητς εἶχε κάπως ἰδιόρρυθμες — ἰδεαλιστικὲς μᾶλλον ἀντιλήψεις — πιστεύοντας ὅτι θὰπρεπε νὰ γράφεται πάνω σὲ αὐστηρὰ καλλιτεχνικὲς γραμμὲς καὶ νὰ προβάλλεται μπροστὰ σὲ κοινὸ μὲ ὥριμο καλλιτεχνικὸ αἰσθητήριο, παρὰ νὰ ἔχῃ ὁποιοδήποτε πλατὺ ἐμπορικὸ στοιχεῖο στὴν δομὴ καὶ στὸν προορισμό του. Παρ' ὅλον ὅμως τοῦτο ἵδρυσε τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο τῆς Ἰρλανδίας. Ὁ ποιητὴς τιμήθηκε γιὰ τὴν λογοτεχνική του προσφορά, μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ, ποὺ τὸ δόθηκε στὰ 1923. Παοὰ τὰ πολλαπλᾶ του ἐνδιαφέροντα καὶ τὴν πλούσια παραγωγή του, ὁ Γέητς ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας του, τελώντας γιὰ χρόνια γερουσιαστὴς τοῦ ἐλεύθερου ἐργατικοῦ κράτους. Ὁ Γουίλλιαμ Μπ. Γέητς, ποιητικὴ μορφὴ μὲ μιὰ προσωπικότητα πολύπλευρη κι' ὁλοκληρωμένη, ἐμέτρησε τὰ σκαλοπάτια τῆς γνώσης καὶ τῆς ἐμπειρίας, τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς σοφίας, καὶ μετέπλασε τὰ βιώματα σὲ στίχους. πολλοὶ τῶν ὁποίων θὰ περαμείνουν ἀθάνατοι. Γιατὶ ἐχτὸς ἀπὸ τὴν γνήσια ποιητικὴ των σφραγίδα, εἶναι ἐπίσης διαποτισμένοι μὲ τὸ στοχασμὸ μιᾶς μυστικιστικῆς, ἀλλὰ βαθειᾶς κι' ἐλεύθερης διανόησης. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ ποιητὴς ἔχει πάντοτε πλήρη τὴ συνείδηση τῆς ἀναγκαιότητας αὐτῆς τῆς διανόησης σὲ ὁποιανδήποτε καλλιτεχνικὴ ἐξόρμηση. Γράφει στὸν «Συμβολισμὸ τῆς Ποίησης»: «Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς, ὅλοι οἱ καλλιτέχνες ὅλων τῶν ἐλδῶν, ἐφ' ὅσον εἶχαν ὁποιεσδήποτε φιλοσοφικὲς ἢ ἠθικὲς ἱκανότητες, καὶ πιθανὸν ἐφ' ὅσον ἦταν ἡλημένοι καλλιτέχνες εἶχανε κάποια φιλοσοφία, κάποια κριτικὴ γιὰ τὴν τέχνη τους· καὶ συχνὰ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία, ἡ αὐτὴ ἡ κριτικὴ ἐπροκάλεσε τὶς πιὸ καταπληκτικὲς τους ἐμπνεύσεις, ἐπισύροντας στὴν ἐξωτερικὴ ζωὴ ἕνα κομμάτι τῆς θείας ζωῆς ἢ τῆς θαμμένης πραγματικότητας».

Ἐπικαιρότητες

ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΙ' ΑΠΟΔΕΣΜΕΥΣΗ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Ἡ δεύτερη βιομηχανικὴ ἐπανάσταση στὴν Κύπρο

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὁ Ρ. Σ. Τσῶρτσιλλ στὸ βιβλίο του «Μιὰ σύντομη ἱστορία τοῦ μέλλοντος», μᾶς λέει τ' ἀκόλουθα γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐποχῆς μας: «Ἡ πρώτη βιομηχανικὴ ἐπανάσταση ἔχει ἀχρηστεύσει τὴν μυϊκὴν ἐργασία, ἡ δεύτερη τὴν ρουτινιέρικη διανοητικὴν ἐργασία. Μιὰ Τρίτη εἶναι πολὺ δυνατή, ἂν δὲν εἶναι κιόλας μαζί μας: μηχανήματα ποὺ ἀχρηστεύουν τὴν ἀνθρώπινη διανόηση, θὰ δημιουργεύσανε τὴν Τρίτη Βιομηχανικὴν Ἐπανάσταση. Πρῶτα ἡ μυϊκὴ ἐργασία, ὕστερα ἡ ρουτινιέρικη ἐργασία, κι' ὕστερα μπορεῖ, ἡ πραγματικὴ διανοητικὴ ἐργασία». Αὐτὰ λέγονται στὰ 2000 μ.Χ. ὅταν ἡ Δευτέρα Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση θάχῃ κιόλας δημιουργήσει τὴν καινούργιαν ἠλεκτρονικὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ μηχανήματα θὰ κάνουν διαρκῶς περισσότερην ἀπὸ τὴν ἐργασίαν ποὺ συνήθως ἐκτελοῦνε οἱ ἄνθρωποι.

Ἔστω ὅμως καὶ ἂν μᾶς χωρίζει ἕνα τέταρτο τοῦ αἰῶνα ἀκόμα ἀπὸ τὴν μελλοντικὴν ἐπαλήθευση τῶν προφητικῶν ὁραματισμῶν τῆς ἐποχῆς μας, ὁ αὐτοματισμὸς καὶ ἡ μηχανοποίηση εἶναι ζωντανὲς καταστάσεις τὶς ὁποῖες ἡ ἀνθρωπότητα ζεῖ καὶ ἀντιμετωπίζει ὑπὸ τὴν διπλὴ της ἰδιότητα: τῆς ἐπίτευξης καὶ τῆς δοκιμασίας. Ἡ ἐπίτευξη ἐγκειται στὴν ἐξασφάλισην ἀποδεσμευμένου χρόνου, καὶ ἡ δοκιμασία στὸ πρόβλημα ποὺ δημιουργεῖται γιὰ τὴν χρήση τῆς ἀποδεσμευμένης σκέψης. Ἰδεώδης θέέαια καὶ αὐθόρμητη προβάλλει ἀμέσως ἡ ἀπάντηση καὶ ἡ λύση. Ἡ περισσεύουσα ποσότης τῆς σκέψης νὰ κινηθεῖ μέσα στὰ διευρυμένα πλαίσια τοῦ χρόνου γιὰ τὴν δημιουργίαν νέων πιὰ θετικοτήτων. Σ' αὐτὴν ἴσως τὴν δισυπόστατην θέσιν θὰ στηριχθεῖ ἡ ἀξιοποίηση τῆς ἐνέργειας στὸ ὄχι καὶ τόσο μακρυνὸ μέλλον.

Στὴ σημερινὴ μας ὅμως κοινωνία, ποὺ ἡ καινούργια αὐτὴ μεταρρύθμιση ἀνατρέπει ἀρδην τὰ οἰκονομικά μας συστήματα κι' ἁπλώνει τὴ σκιά της πάνω στὴν κοινωνικὴ διαρρύθμιση τῶν πιὸ βιομηχανικὰ προηγμένων χωρῶν, ἡ στάση μας ἀπέναντι στὴν ραγδαία αὐτὴν ἐπιτελούμενη Δεύτερη Βιομηχανικὴν Ἐπανάσταση, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ φόβους, δισταγμούς, ἀμφιβολίες. Ἡ καινοτομία πάντα τρομάζει. Κι' ὅταν αὐτὴ ἡ καινοτομία πάει βαθειὰ μέχρι τὶς ρίζες τοῦ βίου καὶ τῆς ἐπιβίωσης μας, σὰν ὁ ἀνθρωπότητας εἶναι ἀκόμα πιὸ κατανοητὴ καὶ πιὸ δικαιολογημένοι.

Στὴν Κύπρο, καταστάσεις καὶ ἰδέες ἀλλάζουνε πάντα πιὸ ἀργά, πιὸ σταδιακά. Ὁ τόπος μικρός, ὁ κόσμος λίγος. Ἱστορία περιπετειώδης. Κοινωνικό, οἰκονομικό, πνευματικὸ κλίμα πράσφορο γιὰ συγκλονιστικές, γιὰ βίαιες μεταμοσχεύσεις. Ἡ λογικὴ ὅμως δὲ εἰσδύση πραγματοποιεῖται. Τὰ ἠλεκτρικὰ εἴδη, τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας ὅλα μαρτυροῦν τὴν παρουσία, δυναμικὴ καὶ ἀναφισβήτητη τῆς Πρώτης Βιομηχανικῆς Ἐπαναστασης. Ἡ Δευτέρα πάτησε πόδι στὸ νησὶ στὰ λιγα τελευταῖα χρόνια. Κύρια ἐκδήλωσή της στὸν τομέα τοῦ μαθηματισμοῦ. Στὸ κατάστημα, στὸ λογιστικὸ γραφεῖο, στὸ ἐργοστάσιο, ἡ διαδικασία τῆς ἀνθρώπινης διανοητικῆς μαθηματικῆς ρουτίνας ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴν ἀθροιστικὴ μηχανή, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος θέτει σὲ λειτουργία μὲ τὶς ἁπλούστερες κινήσεις τῶν δοχτύλων του. Αὐτὴ θέέαια εἶναι ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ μορφὴ του σύγχρονου αὐτοματισμοῦ. Τὸ ἄψυχο ἀντικείμενο παίρνει τὴ θέση τῆς ἔλλογης προσπάθειας. Μέσα ὅμως στὰ ἴδια αὐτὰ πλαίσια ἐντάσσεται καὶ μιὰ καινούργια ἐκπαιδευτικὴ μέθοδος ποὺ ἐφαρμόστηκε πειραματικὰ στὴν Κυπρο τὸν περσυνὸ χρόνο. Εἶναι ἡ μεθοδος διδασκαλίας τῶν μαθηματικῶν τοῦ Βέλγου Κιουϊζεναίρ: «Μέθοδος Κιουϊζεναίρ». Δὲ θὰ μποῦμε σὲ λεπτομέρειες τῆς μεθόδου γιὰ λόγους εὐνοήτους. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ διαδικασία καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μεθόδου. Καὶ τὰ μὲν ἀποτελέσματα εἶναι πράγματι ἀνέλπιστα καὶ καταπληκτικά. Παιδιὰ στὴν πρώτη τάξη τοῦ δημοτικοῦ μποροῦν νὰ λύσουν μαθητικὲς ἀσκήσεις οἱ ὁποῖες ξεπερνοῦν τὴ διανοητική τους ἑτοιμότητα κατὰ πολλὰ χρόνια. Ἡ διαδικασία ὅμως ἐμπεριέχει ἀκριβῶς ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ αὐτοματισμοῦ τὰ ὁποῖα ἀναιροῦν ἡ ἀποδεσμεύουν τὴν σκέψη. Γιατὶ

τὸ παιδὶ στὴν προσπάθειά του νὰ βρεῖ τὴ λύση δὲν συμπράττει ἐνσυνείδητα διὰ τῆς λειτουργούσης διανοίας του, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὰ ἐξωτερικὰ βοηθήματα ποὺ συνεπιγγεται ἡ μέθοδος — ἔγχρωμα ξυλάκια — καὶ συμπράττοντας μὲ τὴν πιὸ ἐξωτερικὴ περιφέρεια τῆς σκέψης, φτάνει στὸ ὀρθὸν ἀποτέλεσμα. Συμβάλλει μὲ ἄλλα λόγια στὸ νὰ λυσει ἕνα πρόβλημα δίχως νὰ τὸ ἔχει ἀφομοιώσει καὶ δίχως νὰ ἔχει συμμετάσχει στὶς διαφορὲς φάσεις τῆς ἱστορίας του. Ὅπως γίνεται ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν ἁπλῆν ἀνθρώπινην ἐξωτερικὴν ἐπέμβαση στὴν περίπτωση τοῦ χειρισμοῦ τῶν μηχανικῶν συσκευῶν. Γιατὶ γιὰ νὰ κάνῃ καὶ τὴν πιὸ ἁπλῆ ἀριθμητικὴ πράξη μὲ τὴν συνηθισμένη ρουτίνα τῆς διανοήσης, ὁ μαθητὴς θὰ ἀξιοποιήσῃ ἀπείρως μεγαλύτερη ποσότητα σκέψης, ἀπ' ὅ,τι χρησιμοποιεῖ στὴν προκειμένη περίπτωση. Ἡ μέθοδος βρίσκεται στὴν πρώτη πειραματικὴ δοκιμασία της.

Γιὰ νὰ ἐφαρμοσθεῖ δὲ ἐκτενέστερα καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλες παρόμοια ἐκσυγχρονισμένες παιδαγωγικὲς μεθόδους, θὰ πραγματοποιηθῇ καὶ στὴν σχολικὴ ὁπως πραγματοποιεῖται καὶ στὴν βιομηχανικὴ τελειωμένη κοινωνία ἡ ἀποδέσμευση ἐκείνη τῆς σκέψης ἡ ὁποία μᾶς ὁδηγεῖ στὰ μονοπάτια τῆς ἀμφιβολιας καὶ τῆς ἀγωνίας γιὰ τὴν αὔριο. Ὁ ἄνθρωπος τῆς διαστημικῆς ἐποχῆς ποὺ θὰ ἐκνοίγεται μέσα στὸ σκαφάνδρο τοῦ τολμηροῦ ὀνείρου γιὰ νὰ ἑνώσῃ τοὺς κόσμους, θὰ πρέπει νὰ εἶναι γαλήνιος, ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ μικρὰ προβλήματα, καὶ τὶς μικρὲς ἀνησυχίες ποὺ συνταράζουνε τὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ γαλαξειακὴ ἀγωνία δὲν πρέπει νὰ ὑποσκάπτεται ἀπὸ τὴν ἀπασχόληση μὲ τὰ ἁπλᾶ, καθημερινὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ ἔχουν ἀναληφθεῖ σταδιακὰ ἀλλὰ τελικὰ ἀπὸ τὶς ἐφευρέσεις ποὺ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος θὰ ὑποτάξῃ καὶ θὰ ἐπιτάξῃ. Γι' αὐτὸν ἴσως τὸν λόγο ἡ ἀποδέσμευση τῆς σκέψης εἶναι μιὰ λειτουργία ποὺ διεξάγεται τώρα σὲ ὅλο τὸν κόσμο καὶ σ' ὅλες τὶς κλίμακες. Στὴν δική μας ἐλάσσονα Κυπριακὴ κλίμακα, ἡ ἐξέλιξη δὲν μποροῦσε νὰ μείνῃ ξένη. "Ἐξω ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπιφύλαξή μας γιὰ τὶς ἐπιπτώσεις μεγαλύτερης προοπτικῆς, τῆς καινούργιας αὐτῆς τροπῆς στὴν πορεία τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης, ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας καὶ τὶς δυσκολίες ποὺ συνεπάγεται κάθε πειραματικὴ προσπάθεια στὰ πρῶτα της βήματα. Ὅταν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ παράλληλες τάσεις, κι' ὅταν μεταφυτεύεται ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ μηχανοκίνητου βιομηχανισμοῦ στὴν ἡσυχη μεσογειακὴ χώρα μας. Γνωρίζουμε πὼς στὴν αὐριανὴ μορφὴ τῆς παναθρώπινης κοινωνίας ἡ πολιτογράφηση στὶς δέλτους μιᾶς ἰδιαίτερης πατρίδας θάναι ἀντίληψη πεπερασμένη κι' ἀναχρονιστική. Καὶ ὁ Κύπριος τῆς αὐριανῆς γενεᾶς θ' ἀνήκει στὴν παγκόσμια ὁμοσπονδία τῶν ἐθνῶν. Γι' αὐτὸ ἴσως καὶ τὰ πρῶτα δειλὰ βήματα ποὺ γίνονται στὴν Κύπρο, γιὰ τὴν ἀναθεωρούμενη μορφοποίηση τῆς σύγχρονης διάνοιας, εἶναι εὐπρόσδεκτα κι' ἐλπιδοφόρα. Φτάνει μόνο νὰ ἔχουμε πάντα πλήρη τὴν ἐπίγνωση ὅτι ἡ πρόοδος στὸν ὁποιονδήποτε τομέα δὲν μπορεῖ νὰ θεωρεῖται σὰν φαινόμενο ἀποσπασμένο κι' ἀπομονωμένο. Πολύπλευρη πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ σύγχρονου καὶ τὴ διαμόρφωση τοῦ αὐριανοῦ ἀνθρώπου. Καὶ πολύπρισμη πρέπει νὰ εἶναι ἡ θεώρηση καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν σύγχρονων ἐπιτευγμάτων καὶ ἀνακαλύψεων. Ἔτσι σὰν καινοτομία τῆς πυρηνικῆς ἐποχῆς, βλέπουμε στὴ νέα μαθηματικὴ μέθοδο μιὰν ἀδιάσπαστη συνέχεια τοῦ σύγχρονου πυρηνικοῦ πολιτισμοῦ μας. Θέλουμε νὰ ἐλπίζουμε ὅτι ἡ ἑνότητα στὴν ἀποδέσμευση αὐτὴ τῆς ἀνθρώπινης σκέψης δὲ θὰ μείνῃ χωρὶς συνέπεια.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Διακοπὲς στὸ βουνὸ καὶ στὴ θάλασσα

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Α'

Ἀργὰ πρὸς τὰ τέλη τοῦ Μάη κιτρινίζουνε τ' ἄνθη, ξηραίνουν τὰ φύλλα, παίρνει σάλτο ἡ σφαῖρα καὶ φτάνει ψηλά, κοντὰ στὸ ζεστὸ καφτὸ ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ. Κι' ἡ ἀνθρώπινη πολιτεία παίρνει μορφὴ ἀλλοιώτικη. Παιδεύει ὁ καύσωνας τὴν ἀσφαλτο, παιδεύει τ' ἀνθρώπινα κορμιά. Ζεστὴ ἡ ἀνάσα τῆς γῆς, ζεστὸς ὁ ἱδρὼς ποὺ κυλᾶ ἀπὸ τὰ μέτωπα ποὺ συσπᾶ ἡ φροντίδα καὶ τὸ ἄγχος τῆς ἀνένδοτης, τῆς καθημερινῆς πάλης. Μιᾶς πάλης ποὺ ἀναστρέφει τοὺς πόλους της, κι' μετατρέπει τὸν ἀγῶνα γιὰ ἀπόδοση, σὲ ἀγῶνα γιὰ διατήρηση. Ἀτονεύει ἡ ὥθηση, ἀδρανεῖ ἡ φιλοδοξία, καὶ μιὰ νάρκη γλυκείας ἀπραξίας ἁπλώνεται πλανερὸ δίχτυ της πάνω σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα. Μιὰ γλυκειὰ ἐρημιὰ ἀγκαλιάζει τὴν ἀνθρώπινη πολιτεία ποὺ μισοκλείνεται λαγγεμένη ἀπὸ τὴν τόσο κοντινή, πληθωρικὴ παρουσία τοῦ ἥλιου, τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς. Κι' ἀτενίζει ὁ ἄνθρωπος καταστάσεις καὶ ἰδέες πίσω ἀπὸ ἕνα διάφανο παραπέτασμα ποὺ κρατᾶ μακρυὰ τὶς ἐνοχλήσεις τῆς καθημερινότητας.

Τὴν καλοκαιριάτικην αὐτὴ μακαριότητα ἔρχονται κάθε χρόνο νὰ ἐντείνουν καὶ νὰ ἐνισχύσουν οἱ πολύφημες καὶ καθιερωμένες πιὰ διακοπές. Σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου ἡ σημασία ποὺ ἀποδίδεται στὴν ἀνέρωπινη αὐτὴ ἀνάγκη γιὰ ξεκούραση καὶ ἀνανέωση εἶναι ὄχι μόνο τεράστια ἀλλὰ καὶ μέσῳ πολύμηνης κι' ἐντατικῆς σκέψης καὶ προετοιμασίας. Ἔτσι πολλοὶ ἄνθρωποι σὲ πολλὲς χῶρες τοῦ κόσμου σχεδιάζουν, ὀνειρεύονται, ἀποταμιεύουν, ὅλα γιὰ τὶς μέρες ἢ τὶς ἑβδομάδες ἐκεῖνες ποὺ ἀποδεσμευμένοι ἀπὸ τὴν τακτικὴ τους ἀπασχόληση θ' ἀπομακρυνθοῦν ν' ἀπολαύσουν τ' ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνατοτήτων τους, ἡσυχοι, ἀπερίσπαστοι κι' ἀμέριμνοι.

Στὴν Κύπρο, στὰ χρόνια μας, ἡ καθιέρωση τῶν διακοπῶν σὰν βάσης φυσικοῦ καὶ ψυχικοῦ ἀναβαπτίσματος δσο πάει γίνεται πιὸ γενικὴ, πιὸ ἀπαραίτητη. Ἴσως γιατὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ μηχανοκίνητου πολιτισμοῦ ἔχει πιὰ εἰσχωρήσει τόσο βαθειὰ στὶς Ἀνατολίτικες συνήθειές μας, ποὺ νὰ χρειαζόμαστε μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἐπίσκευὴ κι' ἀναστήλωση κάθε χρόνο γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ συνεχίζουμε μὲ τὴν ἔνταση ποὺ πρέπει τὰ κοινωνικά, ἐπαγγελματικά μας λειτουργήματα.

Καὶ σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸν τομέα, ὅπως καὶ σὲ ἀρκετοὺς ἄλλους, ἡ Κύπρος στάθηκε τυχερή. Ἡ φυσικὴ της θέση, ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους της, μὲ τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους της καὶ σὰν ἀποτέλεσμα ἡ ποικιλία στὸ κλίμα της, προσφέρουνε μιὰ θαυμαστὴ ποικιλία, προκειμένου νὰ διαλέξῃ τὸ περιβάλλον τῶν θερινῶν σου διασκοπῶν. Καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀρκετοὶ συνδυάζουν τὸ ταξίδι στὸ ἐξωτερικὸ μὲ τὴν περίοδο τῶν διασκοπῶν τους, πιστεύουμε ἐν τούτοις ὅτι στοὺς περισσότερους Κυπρίους ἔχει γίνει συνείδηση ἡ ἀνάγκη γι' ἀξιοποίηση τῶν φυσικῶν θελγήτρων τοῦ τόπου, ὄχι ἀπὸ ἐθνικὸ καθῆκον, ἀλλὰ γιατὶ τὸ νησί μας μὲ τὶς καλλονές του, μπορεῖ ὄχι μόνο νὰ ξεκουράσει τὸν καταπονημένο ἀθλητὴ τῆς δύσκολης σύγχρονης πολιτείας, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν μαγέψῃ, νὰ τὸν αἰχμαλωτίσει.

Τὸ Κυπριακὸ τοπεῖο, στὸν κάμπο καὶ στὸ ὕψωμα, στὸ βουνὸ καὶ στὴ θάλασσα, πολλοὺς ξένους παραθεριστὲς τράβηξε στὰ παληὰ εἰρηνικά μας χρόνια. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ μέρους παραθερισμοῦ παραμένει πάντα ζήτημα προσωπικῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ προτιμήσεως. Ἡ ὠφελιμότητα καὶ ἡ ἀξία του ὅμως εἶναι στοιχεῖα ζωντανὰ κι' ἀναμφισβήτητα.

Ἀνθορίζουμε τὶς λευκόφυτες πλαγιὲς τοῦ Τρόοδους. Μόχος τα σχοῖνα καὶ τ' ἀγριολούλουδα. Ἔχουμε ἀφήσει πίσω μας τὰ πρῶτα γνωστὰ θέρετρα τῆς περιφέρειας. Κακοπετριά, Γιλάτρες, Λουλούδια, φρέσκα, πυκνὰ στὶς αὐλές. Νερὰ κρύα τρεχούμενα στὶς αὐλακιὲς καὶ στὰ δάση. Καὶ πάνω ψηλὰ ἐπιλητική, μεγαλόπρεπη ἡ μορφὴ τοῦ Ὀλύμπου. Ἔτσι ὅπως ἁπλώνεται τὸ βλέμμα κι' ἀντικρύζει στὸ πιὸ ψηλὸ κομμάτι τῆς Κυπριακῆς γῆς τὰ πρῶτα ἔντονα σημάδια τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διάσπασης, ἀναμφισβήτητα ὁ νοῦς. Δεξιὰ ἡ Βρεττανικὴ βάση, κυριαρχη, πάνοπλη, ἀποκλεισμένη, μὲ τὸ πανίσχυρο ραντὰρ νὰ στριφογυρνάει ἀνυπόμονα, διεισδυτικὰ σ' ὅλες τὶς μεριὲς τοῦ ὁρίζοντα γιὰ νὰ κορφολογήσῃ τὰ μυστικὰ τοῦ ἀγέρα, τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας. Ἀριστερὰ ψηλή, χάνεται μέσ' τὰ σύννεφα ἡ ἀντένα τῆς Κυπριακῆς Τηλεόρασης. Παρὸν καὶ παρελθὸν ἀντιμέτωπα, ἀπομονωμένα στὰ μετέωρα τῆς Κυπριακῆς πραγματικότητας. Ἁπλώνεται ὁ νοῦς τραντταγμένος κάτω στὸ βάθος. Δὲν ὑπάρχει διαχώριση. Τὸ Ἄπειρο χωνεύει τὰ βάθη — καὶ σύρανος καὶ θάλασσα ἀπαλοσμίγουνε σὲ μιὰ γαλάζια αἰωνιότητα. Ἀνάμεσα τους σὰν ἀπτὴ πραγματικότητα ἁπλώνεται ποσίγνωστο τὸ συγκρότημα τῶν Κυπριακῶν ἐξοχικῶν κέντρων, Πρόδρομος, Πεδουλᾶς, Μουτουλλᾶς, Καλοπαναγιώτης. Κεραστιὲς χρυσοκόκκινες, μηλιὲς ἀφράτες, καρπερές, νεράκι κελαρυστά, γάργαρα, πολιτισμένα κέντρα, κοπέλλες ἀσυνίσιες, βροσερές, τουρισμός, ξένοι, ἐρωτικὰ παιχνίδια, χαρτοπαίγνιο, βροσιά, ἀνάπαυλα ἀπὸ σκοτοῦρες, ἀγωνία, ἔγνοιες. Οἱ δρόμοι ὁδηγοῦνε ἀκόμα πιὸ ψηλά, ἀκόμα πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν τύρβη, ἀπὸ τὴν μικρὴ ταλαιπωρημένη ἀνθρωπότητα.

Ψηλά, στὰ μοναστήρια Τροοδιτίσσα, Χρυσορρογιάτισσα, Ἅγιος Νεόφυτος, Κύκκος, καλόγεροι ποὺ μαγεμένοι ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση τῆς ἁγιότητας, ἀφήκαν τὰ ἐγκόσμια καὶ πλίγουν τὴν πλήξη τους στὴν πολιτικὴ συζήτηση καὶ στὶς μικρὲς ἀθῶες «παρτίδες» στὰ καφενεῖα ποὺ βροσίζουνε τοὺς ἐπισκέπτες τῶν μονῶν. Δύσκολο πρᾶγμα ἡ ἁγιότης. Τὸ διαβάζεις στὰ τυραννισμένα τους ἔνσχα μάτια καὶ συμπάσχεις μαζί τους. Ὁ ἀγέρας ἐδῶ πάνω εἶναι ἀνάλαφρος. Δὲν πιέζει τὰ μέλη σου. Τ' ἀφήνει ἐλεύθερα. Ἐλαφρὰ νὰ κινηθοῦν μὲ πιότερη ζωντάνια, πιότερη ἐλαστικότητα. Πές κι' ἕνα σμάρι ἀπὸ θεότητες πυκνὲς φτερουγίζουνε γύρω σου καὶ πασκίζουνε ν' ἀποδεσμεύσουνε ὅσα πιὸ πολλὰ κι' ὅσα καλύτερα βιώματά σου δύνανται. Πρᾶγμα δδυνηρό, ὅταν μέσα σου νοιώθεις τόσο πολὺ ἄνθρωπος καὶ τόσο λίγο θεός, ποὺ νὰ τὸν σκιάζει τ' ἀντίκρυσμα τοῦ Ἀπόλυτου, ἐδῶ πάνω στὰ ὕψη, πέρα ἀπ' τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Βασιλεύει μέσα σου γιὰ λίγο μιὰ μεγαλωσύνη. Κι' οἱ κραδασμοὶ ποὺ περιβάλλουν τὰ χνῶτα σου λεπτοὶ κι' ἀνεπαίσθητοι σ' ἀνεβάζουν ψηλότερα ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό σου. Νοιώθεις τὴν παραζάλη τῆς ἀνάτασης, καὶ ξαφνικὰ προσγειώνεσαι. Καὶ τὰ μέλη σου πάλι σὲ πονᾶνε, ἐξασθενημένα, καταπλακωμένα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ πυκνότητα. κι' ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ διαφάνεια. Γι' αὐτό, σκέφτεσαι, οἱ ἀσκητὲς ἐκαρτεροῦσαν στὰ βουνά. Ἀφόρητη, ὑπεράνθρωπη εἶναι ἡ δοκιμασία. Νὰ ξεχνᾶς τὸν ἑαυτό σου, νὰ τὸν ξεπερνᾶς καὶ ἐξαγνισμένο νὰ τὸν ταυτίζης μὲ τὴν Θεότητα ποὺ σὲ περιβάλλει τόσο πυκνή, τόσο ἔντονη, τόσο ζωντανὴ καὶ διεισδυτική. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ φωνὴ τοῦ βουνοῦ ὅταν σιγήσης μέσα σου τὶς φωνὲς τοῦ κόσμου. Κι' ὁ ἦχος αὐτὸς τῆς κορυφῆς, ἄλλους φτάνει ἀπόμακρος, ἀδύνατος, κάποιους πολὺ λίγους τοὺς καταλώνει σὲ μιὰ τυρανικὴ δοκιμασία, καὶ τοὺς πιὸ πολλοὺς τοὺς ἀφήνει ἀσυγκίνητους, καὶ οἱ μόνες φωνὲς που φτάνουν μέχρι τ' αὐτιά τους, τὰ ταλαιπωρημένα ἀπ' τὴν βουὴ τῆς καλοκαιριάτικης πολιτείας, εἶναι ὁ καθάριος ἀντίλαλος τῆς ἐπιφάνειας, τῆς δροσιᾶς τῆς πηγῆς, τῆς ἀνέμελης λικνιστικῆς ρουτίνας σ' ἕνα κόσμο μὲ χρώματα, ἀρώματα καὶ γεύσεις ὅλο σαγήνη κι' ἀπόλαυση. Ἔτσι μιλᾶ τὸ βουνὸ κάθε καλοκαίρι στὸν κουρασμένο ἀναβάτη του. Μὲ λαλιὰ πότε πρόσχαρη, ἀνακουφιστικὴ καὶ πότε βασανιστικὴ, τυραννιστικὴ. Πάντα ὅμως προκλητικὴ καὶ ἰδιαίτερη μέσα ἀπὸ τὶς καφτὲς μέρες τῆς καλοκαιριᾶς ποὺ τυραννᾶ τοὺς ἀνθρώπους.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

(Στὸ ἑπόμενο τὸ τέλος)

'Επικαιρότητες

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Διακοπὲς στὸ βουνὸ καὶ στὴ θάλασσα

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Β' (Τελευταῖο)

Στὰ ὕψη ἀπομακρύνεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ λίγο ἀπὸ τὴν μικρότητα, τὴν κακία, τὴν συμβατικὴ ὑποκριτικότητα ποὺ τὸν πλακώνουνε ὁλόχρονα, ἰσόβιος βραχνᾶς. 'Απομακρύνεται κι' ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ποὺ τὸ ἐπίγειο χρέος του τὸν θέλει ἀναπόσπαστο τμῆμα τοῦ τόσο κακοῦ καὶ τόσο λίγο καλοῦ συνολικοῦ ἀθροίσματος τῶν πράξεών του. "Ομως ἡ αἰχμαλωσία κάτω στὶς πεδιάδες τῆς ὁσερῆς πολιτείας δὲν ἀποτινάζεται γιὰ πολύ. Κι' ὁ κάμπος τῆς καθημερινῆς σκληρῆς μάχης ἀνακαλεῖ ἀσταμάτητα κι' ἐπιταχτικὰ τοὺς καλοκαιριάτικους ἀποστάτες του. Καὶ σὰν ἀντιστάθμισμα γιὰ τὴν λειψὴ ἀλλὰ καθάρια θεόττα ποὺ ἀνακτήσανε πάνω στὰ ὕψη, ξεδιπλώνει μπροστὰ στὴ διψασμένη ψυχή τους τὴν ὑπόσχεση ἑνὸς ἄλλου στοιχείου: φωνάζει ἡ θάλασσα, ὑγρή, πλατειά, μυστηριώδικη.

Τὸ Κυπριακὸ ἀκρογιάλι, ἤμερο, δαντελλωτό, τουριστικὰ ἀξιοποιημένο, φυσικὸ κι' ἀνεκμετάλλευτο, πάντα δροσερό, ἀνακουφιστικὸ μαγεύει χιλιάδες κουρασμένους νησιῶτες ποὺ εἴτε ξοδεύουν ὅλες τὶς μέρες τῶν διακοπῶν τους, παραδομένοι στὴν δροσιὰ τῶν γαλάζιων νερῶν του, εἴτε ἁρπάζουν λίγες ὧρες ἀπ' τὸ μαγανοπήγαδο τῆς ρουτίνας γιὰ νὰ ξεπλύνουνε τὸν ἵδρω καὶ τὴν κούραση στὴν πλατειὰ ἀγκαλιὰ τῆς ὑγρῆς θεότητας. Μιᾶς θεότητας ὅμως τόσο διαφορετικῆς ἀπὸ τὴν ἐπιβλητικὴ διαφάνεια τῆς βουνίσιας ἀτμόσφαιρας. Παντοῦ σ' ὅλη τὴν ἄπλα τῆς παραθαλάσσιας κίνησης βασιλεύει ἔντονο, ζωντανὸ κι' ἀναμφισβήτητο τὸ στοιχεῖο τὸ ἀνθρώπινο. Στὰ πολυσύχναστα κοσμικὰ κέντρα μὲ τὴν πολύχρωμη παρδαλή τους ὄψη, δὲν θὰ βρῆς τὶς ἀπομονωμένες ἀπομακρυσμένες μορφὲς τοῦ βουνοῦ. 'Εδῶ οἱ ἄνθρωποι φωνασκοῦν, θορυβοῦν, συμμετέχουν στὴν ἀνθρώπινη συντροφιά. Ἀνήκουν στὸ κοπάδι καὶ τὸ παραδέχονται, τὸ ὁμολογοῦν χωρὶς ντροπὴ καὶ χωρὶς τύψη.

'Η πρωτόγονη ἀμοιβάδα ξυπνᾶ στὴν συνείδηση καὶ γυμνὴ ξαναχώνεται μέσα στὰ πρῶτα ἀρχαῖα της σπάργανα. Κι' ἔτσι ὅπως βουλιάζει τὸ κορμὶ μέσα στὴν ρευστὴ ἀπεραντοσύνη, νοιώθεις τὸν Πανάνθρωπο ν' ἀφυπνίζεται μέσα σου καὶ νὰ ὀρθώνεται δυνατὸς κι' ἀδάμαστος. "Οχι γιατὶ παράτησε τὴν ἐπίπεδη, ὁμαλὴ διαβίωση, γιὰ νὰ μετρήση τὰ σκαλοπάτια τῆς σφαίρας ποὺ ἀνεβάζουνε ὡς τὸ θρόνο τῆς θεότητας, ἀλλὰ γιατὶ καθηλωμένος ἀπὸ μιὰ προγενέτια ἴσως μοῖρα του, παλεύει νὰ μείνη στὴν ἐπιφάνεια ἐνῶ παντοῦ ὁλόγυρά του ξανοίγονται δυὸ χάσματα ἄπειρα, ἀκατάκτητα. 'Ο οὐρανὸς ψηλὰ ἀδιάπτωτος, ἀπέραντος καὶ τελεσίδικος σὰν χέρι ἀνυψωμοῦ ποὺ ποθεῖς κι' ὀνειρεύεσαι κι' ὅμως τὸ φοβᾶσαι. Καὶ στοὺς βυθούς, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γαλήνιας ἀποδοχῆς τοῦ ὁμοιόμορφου τοῦ ἀνέλλαγου πελάγου, τὸ ἄπειρο τοῦ ἀνεξερεύνητου ἑαυτοῦ. 'Ο βυθὸς τῶν ἐνστίκτων βυσσοδομᾶ γιομάτος ἄγνωστα τέρατα καὶ πυκνὲς βλαστήσεις ἀνθρωπίνων ἀτελειῶν. Μιὰ πολιτεία δλάκαιρη θαμμένη μέσα στοὺς βυθοὺς τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης.

'Η θάλασσα τοῦ ἀνεξερεύνητου εἶναι ποὺ καρτερᾶ τὸ καταδυτικὸ σκάφανδρο τοῦ ἐρευνητῆ. Τοῦ δύτη ποὺ θὰ κατακτήσει μέσα μας τὰ κρυμμένα μυστικὰ τῆς ὠκεάνειας φύσης μας, καὶ τολμηρός, ἀποφασισμένος, θὰ τὰ ἀνασύρη στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, γιὰ νὰ λάμψουν εἴτε σὰν θησαυροὶ ἐπανακτημένοι, ποὺ χάσαμε κάπου στ' ἀνηφόρι τῆς γνώσης, εἴτε σὰν ἀπολιθωμένα σκέλεθρα ἀρχαίας ὀλέθριας πτώσης. "Ομως ὁ δύτης κρατᾶ στὰ χέρια του τὸ πρόσφορὰ τῆ ζωή του, γιὰ νὰ τὴν δώση ἂν χρειαστῆ στὴ βασίλισσα τῆς βαθμένης πραγματικότητας. Κι' οἱ ἀνύποπτοι κολυμπητὲς σκέφτονται μόνο πῶς ν' ἀπολαύσουνε τώρα τὶς χαρὲς τῆς ἀμμουδιᾶς, τοῦ ἀφρισμένου γυαλοῦ καὶ τοῦ ἥλιου ποὺ κτυπᾶ ξεστός, κατακόρυφος τὰ κορμιὰ καὶ τὰ βότσαλα. Βαρειὰ ἡ ἀτμόσφαιρα. Γιὰ νὰ ζήση ὁ ἄνθρωπος ἀπαιτεῖ ἀγέρα πολύ, πλούσιο, βαρυφορτωμένο μὲ συστατικὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ζωῆς. Γι' αὐτὸ κι' οἱ ἀχτίνες τοῦ ἥλιου διαπεραστικές, καφτερὲς ἀφομοιώνονται μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα, καὶ τυλίγουν καφτές, διεισδυτικὲς τὴν ἀνθρώπινη σάρκα. 'Αλλοιώτικος λὲς ὁ ἥλιος τοῦ βουνοῦ κι' ὁ ἥλιος τῆς θάλασσας. "Οσο ἀνεβαίνεις τόσο ἀραιώνει ὁ ἀέρας. Κι' ὅσο ἀλαφραίνει ἡ πίεση, τόσο ἀραιώνει μέσα σου ἡ φύση, καὶ τόσο πιὸ ξεκάθαρη ἀναφαίνεται ἡ πνευματικότητα. Κι' ἔτσι πιὸ ἑτοιμος πλησιάζεις θαρρετὰ κι' ἀφοβα τὸν πυρῆνα τῆς γαλαξιακῆς μας κοινότητας. 'Η ἀτμόσφαιρα ἡ ἐξαραιωμένη καὶ τὸ ξελαφρυμένο σαρκίο ἀφομοιώνονται καλύτερα μὲ τὴ θερμὴ παρουσία. Παρουσία ποὺ στὰ ὄνειρα τῶν τολμηρῶν ὁραματιστῶν κάποτε, σὰν θάμαστε ἐντελῶς ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὸ φόρτο τῆς ἐπίγειας περισδείας μας, θὰ μᾶς δεχτῆ σὰν κομμάτι ἀναπόσπαστο τῆς αὐτόνομης, ἀπόλυτης οὐσίας της.

"Ομως ἐδῶ, κοντὰ στὸ βυθὸ ἡ ὑπόσταση μας εἶναι ἀκόμα τόσο στερεά, τόσο συμπυκνωμένη. Γι' αὐτὸ παρ' ὅλο ποὺ ἐπιδιώκουμε, ἐπιζητοῦμε καὶ θέλουμε τόσο τὶς ζεστὲς λιαχτίδες, ὅμως τόσο μόνο μποροῦμε νὰ τὶς δεχτοῦμε καὶ τόσο λίγο μόνο ἀπ' αὐτὲς ν' ἀφομοιώσουμε. Δὲν εἶναι καμμιὰ ἀδικία στὸν καταμερισμὸ τῆς ἐνέργειας. "Οση πιότερη χρειάζεσαι τόση πιὸ πολλὴ δέχεσαι. Κι' ὅση πιότερη δέχεσαι τόσο τὴν ἀφομοιώνης. Κι' ἔτσι τὰ κορμιὰ ξεχασμένα σὲ μιὰν αὐτοσυνείδηση ἀφροντισιὰ μαζεύουνε χρῶμα, δύναμη, ὑγεία. Μαζεύουν ἑτοιμότητα γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουνε ξανὰ στὴν ἐπιστροφή τους τὰ προβλήματα, τὸ βραχνὰ καὶ τὸ ἄγχος τῆς μηχανοκίνητης πολιτείας μας. Κι' οἱ διακοπὲς περνοῦνε ἀργοσιωπηλὰ στὸ καρνὲ τῆς ἀνάμνησης. Μιᾶς ἀνάμνησης ποὺ γιὰ λίγο πλουτίστηκε ἀπ' τὰ δώματα τῆς ἀλλαγῆς. Τῆς ἀνάπαυλας μακρυὰ ἀπὸ τὴ γνωστὴ, τὴν τετριμμένη καθημερινότητα, κοντὰ στὰ στοιχεῖα τῆς φύσης. Πάντα ὅμως κοντὰ καὶ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μας, ποὺ ποτέ, πουθενὰ δὲν φήνουμε, εἴτε σὰν ὀδυνηρὴ πραγματικότητα, εἴτε σὰν αὐριανὴ πραγμάτωση. Μόνο ποὺ οἱ διακοπὲς πρέπει πάντα ν' ἀποφασίζουνε γιὰ τὴν ἀναθεώρηση καὶ τὴν ἀναδιάρθρωση τοῦ δυαδικοῦ αὐτοῦ σκέλους τῆς ὑπόστασής μας.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟ

Παγκόσμια ὀρόσημα

ΧΙΡΟΣΙΜΑ-ΝΑΓΚΑΣΑΚΙ

Τὸ στίγμα τοῦ 'Ατομικοῦ Πολιτισμοῦ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Καὶ ἐγίνετο ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες σάλος μεγάλος εἰς τον πλανήτην, τὸν ἐπονωμαζόμενον Γῆ. 'Ανακαλύψεις συνταρακτικὲς βάλαν στὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων μυστικὰ τεράστιας δύναμης. 'Η διαμόρφωσις ἑνὸς καινουργιου πολιτισμοῦ ὕψωνε διαιρετικὸν αἴχμηρὸ τὸ μαχαίρι πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν 'Υδρογείων, μοιράζοντας τὶς καρδιὲς καὶ τὸ νοῦ τους σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενες παρατάξεις: Τοὺς 'Υπανδρώπους καὶ τοὺς 'Ανθρώπους, κι' ἔτσι ὅπως ἦταν ριγμένοι ἀνάκατοι στὴ σφαῖρα, ἦταν ἔργο ἀκατόρθωτο καὶ ἀδύνατο νὰ ξεδιαλυνεις καὶ νὰ διαχωρίσεις τὶς κατηγορίες. Φυλὲς καὶ χρώματα, θρησκεύματα καὶ ἐθνικὰ σύνολα καὶ ἄτομα μεμονωμένα, συκώνανε φορτίο ἀσήκωτο τὸν Σταυρὸ τῆς Δυαδικότητας. Κι' ὅταν ἡ δευτερη μονάδα ἐπέσυρε στὴ σφαιρικὴ ἀτμόσφαιρα μέρος ἀπο τὰ ταπεινώτερα ἀπόκρυφα τῆς δημιουργίας, ἐπῆλθε ρῆγμα εἰς τὰς πράξεις τῶν κατοίκων τῆς Γῆς.

'Ο 'Υπάνδρωπος ὕψωσε μὲ ἔπαρση τὸ ἀνάστεμα καὶ θέλησε νὰ κατακτήση λαοὺς καὶ χώματα, καὶ ὡς ἄλλος δημιουργὸς νὰ τοὺς ἐπιβάλη τοὺς θεσμοὺς ποὺ ὡρίζε ἡ παντοδυναμία του. Καὶ ἡ κατάχρηση τῆς γνώσης του εἰχε ἀνανάκλαση, πότε μικρὴ καὶ πότε ἔντονη σ' ὅλους σχεδὸν τους Γήϊνους. "Ετσι μὲ ὑπανέπτυκτο τὸ πνεῦμα τῆς κοινῆς καταιγωγῆς σκοτώσανε τὴν πρώτη ἀνάσταση γιὰ τὸ ὅραμα τῆς κοινῆς ἐπίτευξης ποὺ μόλις ἔπαιρνε νὰ πρωτοχαράξη στὸν ὁρίζοντα καὶ ἀποδυθήκανε σὲ μιὰ τερατώδικη ἀλληλοεξόντωση. Πτυμένο τὸ κτῆνος μὲ τὰ ἔγκοσμα πάθη τῆς ἰδιοχτησίας, τῆς φιλοπρωτίας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, φόρεσε χιτώνα μεταμφιεστικὸ τὸ ἐθνικὸ γένητρο, καὶ τὸ πανανθρώπινο συμφέρον, κι' ἀπεδύθη σὲ μιὰ δράση μισερὴ καὶ ὀλέθρια.

"Οταν ἡ ἀλλοφροσύνη ἔφτασε πιὰ στὸ κορύφωμα, κι' ἡ διαμάχη πῆρε τὸν κατήφορο τῆς Κόλασης, μ' ἕνα ὀπίσθιο πήδημα θανάσιμο, ἄνθρωπος καὶ ὑπάνθρωπος βρέθηκαν πίσω στὶς πρῶτες σελίδες τῆς Ιστορίας τῆς Γῆς. "Ενας πέλεκυς πρωτόγονος ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια καὶ παραμορφώνοντας ἀντικείμενα καὶ καταστάσεις ἔπεσε πάνω σὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων σὰν μαινόμενο τέρας. 'Εὰν ἡ πολεμικὴ μανία κόντευε πιὰ νὰ ἀπλωθῆ σ' ὅλες τὶς γωνιὲς τῆς γῆς, ὁ 'Υπάνθρωπος ὑπαγόρευσε μιὰν κατάρα καινούρια, πρωτοφανέρωτη στὰ χρόνια τοῦ πλανήτη. Καὶ ἡ γνώση τῆς δημιουργίας μετετράπη σὲ γνώση γιὰ καταστροφή. Στὴν ὑψικάμινο τοῦ πάθους διεσπάσθη ἡ γνώση τῆς δύναμης καὶ φωτιὰ καὶ ὀλέθρος ἐπέπεσαν ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ 'Ανθρώπου.

'Η φυγὴ ἐσυγκλονίσθη, καὶ τὰ γήϊνα σύνορα ἐταράχθησαν. Σὰν ἀστραπὴ ἔλαμψεν ἡ ὀλέθρια μορφὴ τῆς δύναμης στὸν ὁρίζοντα τῆς διαμάχης.

Δυὸ ὁλόκληρες πολιτεῖες σαρωθήκανε ἀπὸ τὸν ὄλεθρο καὶ τὴ συμφορά. 'Η ἀτομικὴ ραδιενέργεια ἀφάνισε ἕνα κομμάτι τοῦ γήϊνου πολιτισμοῦ μὲ τὸν πιὸ σκληρὸ τρόπο. "Εκβαμβοι, γεμάτοι οἶχτο καὶ συμπόνοια θλέπουν οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν πλανητῶν τὴν ἀνθρώπινη μωρεία. Πῶς κατῆλθε τόσο λαμπρὰ ἡ στάθμη τῆς ὑπευθυνότητας; Πῶς περιμένουν οἱ Γήϊνοι συνέχεια στὶς ἀνακαλύψεις τους καὶ στὰ ἐπιτεύγματα τους, ἀφοῦ ἀποδεικνύουν στὸ πρῶτο αὐτὸ θῆμα πόσο ἀνέτοιμοι ἦταν γιὰ τὴν ὀρθὴ, ἐποικοδομητικὴ χρήση τῶν δυνατοτήτων τους; 'Απλώθηκε πάνω στὴ Γῆ ἕνα μνημεῖο γεμάτο ὀδύνη καὶ ντροπή. Οἱ κατεστραμμένες πολιτεῖες πολλές. Οἱ ξεριζωμένοι ἄνθρωποι ἄπειροι. "Ομως τὰ θύματα τῆς λανθασμένης ἐφαρμογῆς τῆς πιὸ προδρομικῆς, τῆς πιὸ δυναμικῆς ἀποκάλυψης, ἦταν ἡ πιὸ τραγικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀνωριμότητα.

Τὸ πνεῦμα τῆς ἐξέλιξης, καρφωμένο πισώπλατα ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἱερουργοὺς ἀποσύρθηκε θλιμμένο, ἀπεγνωσμένο στὰ πεδία τοῦ ἐξωγήϊνου παρατηρητηρίου του, καρτερώντας ὥρα προσφορώτερη. Πέρασαν τὰ πρῶτα χρόνια σ' ἕνα τέλμα τραγικῆς περισυλλογῆς. Κάτω στὴ Γῆ ἀναμετροῦσαν οἱ κάτοικοι τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος τους. 'Ατένιζαν τὰ ἐρειπια τῆς δύναμης τους καὶ βυθίζοντας σὲ πιὸ βαθειές, πιὸ ἐντατικὲς σκέψεις. Ζητοῦσαν διέξοδο. 'Ασφυκτιοῦσαν στὸν κλοιὸ τῆς παλαιᾶς παρεφθαρμένης ἐπίτευξης καὶ τῆς ἀλησμόνητης κι' ἀκόμα ζωντανῆς ἔφεσης. 'Η διασταύρωση τοῦ 'Υπανθρώπου καὶ τοῦ 'Ανθρώπου ἀρχιζε νὰ μπαίνει σὲ πιὸ λαμπρή, πιὸ γόνιμη φάση. 'Η κρίση ξύπνησε στὸ πέρασμα της τὴν ἀνάγκη γιὰ ἀνύψωση. Τὰ θάθρα ὅμως ἦταν γεμάτα σπαραγμό, θάνατο, ὀδύνη. Καὶ τότε κατάλαβαν. "Ετσι στερεώνεται καλύτερα κάθε 'Ανάσταση.

Πάνω ἀπὸ τὴ γῆ τοῦ χαλασμοῦ ἀρχίσανε καινούργιο οἰκοδόμημα. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐξέλιξης ἀναθάρρεψε καὶ ξαναπρόβαλε δειλὰ τὴν μορφή του. 'Η ἐνέργεια τῆς ἐποχῆς συνεχίσθηκε. Στὸ ἴδιο μονοπάτι τῆς δυαδικῆς δύναμης, ποὺ στοὺς δυὸ πόλους της βρίσκεται ἡ δύναμη τεράστια, καταστρεπτική, πλαστουργή. 'Η 'Ατομικὴ ἐποχὴ εἶχε ἀρχίσει μὲ ὁρόσημα πένθιμα. 'Η συνέχεια της ἐπέβαλλε εὐτυχέστερο δρόμο. Κι' ἐπιθοῦλλοταν ἀργὰ καὶ σταθερὰ ἡ πλευρὰ τοῦ ἀνθρώπου. 'Η διάσπαση δὲν εἶχε ἀκόμα ἐκλείψει. Εἶχε ὅμως, στὸ ἀντίκρυσμα της ἀρχισει νὰ ἐπουλώνει τὸ ρῆγμα καὶ νὰ διαθλεπη σὰν τέλος τῆς Δύναμης τὴν Ἑνότητα. Καὶ πρὶν ἀκόμα ἡ 'Ατομικὴ ἐποχὴ φτάσει στὸ ἄνθισμα της, ἡ συνείδηση τῆς ἑνότητας εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐμπεδώνεται γιὰ καλὰ στὴν ἀνθρώπινη συνειδηση. Τόσο ποὺ εἶχε ἀρχίσει, σὰν παράλληλη κατεύθυνση ἡ τάση γιὰ ἑνότητα νὰ ἐπεκτείνεται πέρα ἀπὸ τὰ γήϊνα σύνορα.

Γιὰ νὰ χαλκεύσουν στὴν ὕπαρξή τους τὴ συνείδηση τῆς κοινῆς καταγωγῆς τους οἱ ἄνθρωποι, μὲ μιὰν ὑπεράνθρωπη νίκη πάνω στὸν ἑαυτό τους ἄρχισαν νὰ προσθλέπουν στοὺς πλανῆτες τοῦ συστήματος γιὰ ἐπιβεβαίωση τῆς καινουργιας ἐντολῆς, τῆς ἐντολῆς τῆς ἑνότητας, προκειμένου νὰ πραγματοποιήσουν τὴν πολιτογράφηση τους σὰν ἀδιάσπαστη ὁλότης στὸ ἡλιακό τους σύστημα. "Ετσι διαγράφτηκε στὸν ὁρίζοντα τῆς 'Υδρογείου, θαμπή, μακρυνὴ ἡ παρουσία τοῦ 'Υπερανθρώπου, ποὺ τὸ ἴδιο ἀδιάκριτα ἀπὸ φυγή, χρῆμα, θρήσκευμα κι' ἔθνος, ἄρχισε νὰ ἀντανακλᾶ ἀνισα μὰ σίγουρα πάνω στὸ σύνολο τῶν κατοίκων τῆς γῆς, τὸ νέο διάταγμα τῆς συναδέρφωσης καὶ τῆς εἰρήνης. Στὴ μνήμη του ἐμενε ἀκόμα ζωηρὴ ἡ φριχτὴ μαύρη ὥρα τῆς 'Ατομικῆς διάσπασης, ἡ ὥρα τῆς Χιροσίμα. 'Απ' αὐτὴν ἀντλοῦσε θάρρος καὶ σύμπνοια γιὰ ν' ἀντεπεξέλθη ὅλες τὶς ἀντίξοες ὧρες ποὺ καραδοκοῦσαν σὲ κάθε γωνιὰ τῆς Ιστορίας του, κι' ἡ μαύρη αὐτὴ θύμηση ἔμεινε μαζί του καὶ πέρασε σὰν στίγμα ἀνεξίτηλο ντροπῆς αἰώνιας, στὶς σελίδες τῆς Γήϊνης 'Ατομικῆς 'Εποχῆς.

('Από τὰ φανταστικὰ χρόνια τῆς γαλαξιακῆς Ιστοριας).

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝ

'Επικαιρότητες

Η ΜΟΙΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Μιὰ ἐντολὴ ποὺ καταπατεῖται παράφορα

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Πολλοὶ ἀναγνῶστες μὲ ἀντιλήψεις «πλατύτερες» θὰ διαφωνήσουν, σὲ πρῶτο ἀντίκρυμα, μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τοῦ τίτλου μας. Μὲ τὸ πνεῦμα, γιατὶ τὸ κῦμα τῆς μοντέρνας σκέψης μὲ τὸν καλπάζοντα σεξουαλικὸν ἐλευθερισμόν του, ἔχει κατορθώσει νὰ κατακτήσῃ τὸν πολίκοσμό μας στὴν μεγαλυτερη του κλίμακα. Μὲ τὸ γράμμα γιατὶ ἀνάγουμε τὴν ἀπαγορευσιν τῆς μοιχείας στὸν κύκλο τῶν ἐντολῶν τῶν ἐπιδοσμένων στὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ κάποιαν ἀνώτερη ἱεραρχικὴν ἐξουσίαν τῆς ὁποίας χρονικὰ δεν ἀποτελοῦν μερος τῶν θρησκευτικῶν ἠθικῶν ἀντιλήψεων ὅλων τῶν λαῶν τοῦ πλανήτη μας. Θὰ χειρισθοῦμε τὴν ὑποθετικὴ διπλὴ ἐπιχείρηση σὰν πυρῆνα γύρω ἀπ' τὸν ὁποῖο καὶ θα ἐπεξεργασθοῦμε τὸ θέμα μας.

"Οταν πριν αἰῶνες ὁ μεγάλος, 'Ιουδαῖος πατριάρχης παρελαμβάνε μέσα ἀπὸ τὶς πιὸ ψηλὲς ἀνατάσεις τῆς συνειδήσης του, τὶς ἀρχὲς καὶ τοὺς νόμους ποὺ θὰ στερίωνανε τὴν 'Εβραϊκὴ κοινωνία, ἔθετε συνάμα τὸν θεμελιον λίθον γιὰ τὴν οἰκοδόμηση τοῦ ἀνθρωπινου πολιτισμοῦ σὲ μιὰ φάση του ποὺ ἀκόμα κρατᾶ ὡς τὴν ἐποχή μας. Γιατὶ ὁ θεσμὸς τῆς μονογαμίας μὲ τὸν ἐξυπακουόμενο σεβασμὸ στὶς φυσικὲς σχέσεις ποὺ διέπουν τὸν γάμο, εἶναι φαινόμενο σχεδὸν παγκόσμιο μὲ λιγοστὲς ἐξαιρέσεις λαῶν πρωτόγονων ἢ καθυστερημένων. "Ετσι ἄρσετα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μονογαμία υἱοθετήθη ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴ Θρησκεία διεδόθη καὶ ἐπεβλήθη σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο, παρὰ τὶς κατὰ καιρὸν ὑψωνόμενες ἀμφισβητήσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἐκφυσεως μονογαμικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν ἐποχή μας δὲ ἡ ἀμφισβήτηση αὐτὴ ἔχει πάρει τὴν πιὸ ἔντονη, τὴν πιὸ χτυπητὴ κι' ἔκδηλη μορφή. 'Ο θεσμὸς τῆς μονογαμίας παραβιάζεται καὶ θανατώνεται ἀφόρητα ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς τάξεις ὅλων τῶν λαῶν καὶ τῶν θρησκευμάτων. Στὶς ρίζες τῆς ἀποστασίας κρύβεται τὸ ἑξῆς ἐρώτημα: Τί ὑποκρύπτεται στὴν ἐπανασταση αὐτὴ ἐνάντια στὰ παλαιά, στὰ καθιερωμένα; 'Η ἀπότολμη καὶ σχεδὸν παρανοητικὴ αὐτὴ σεξουαλικὴ ἀποχαλίνωση τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι μήπως ἕνα φαινόμενο παροδικό, παῦχει ἐλαστήσει σὰν παραλλάδι σάπιο στὸν κορμὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πραγματικῆς, τῆς ἐσωτερικῆς ἀποδέσμευσης ποὺ ὁρίζει ἡ πανανθρώπινη ἐξέλιξη: Αὐτὸ τὸ ξέσπασμα τοῦ αἰσθησιασμοῦ καὶ τῆς λατρείας τῆς σάρκας θὰ κυλίση κάποτε στὴν ἀφάνεια καὶ στὸν μαρασμό, σὰν κορεσμένο κι' ἀνήμπορο ὡραιόμορφο τέρας; "Η μήπως μέσα σ' αὐτὴ τὴν τάση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου ν' ἀποσχισθεῖ ἀπὸ τὰ παραδεδεγμένα καὶ ν' ἀκολουθήσει τὸν δρόμο τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀπόλυτης ὁλόπλευρης ἱκανοποίησής του, προεικάζει, παρὰ τὴν διατροφὴ καὶ τὸν ἐκτραχηλισμὸ ποὺ τὴν χαρακτηρίζει, αὐριανὲς δαθεῖές κοινωνικὲς καὶ ἠθικὲς ἀλλαγές; Τὰ δυὸ ἐρωτήματα εἶναι ὁπωσδήποτε ὄχι μόνο ἀλληλένδετα ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλὰ καὶ ἀναπόφευκτα ἀλληλοδιασταυρωνόμενα. Γιατὶ ὅσον παροδικὸ κι' ἂν εἶναι τὸ ρεῦμα τοῦ ὑπερσεξουαλισμοῦ στὰ χρόνια μας, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ ν' ἀφήσει τὸ πέρασμά του, σημάδια στὸ ἀνθρώπινο βίωμα.

Σημάδια τὰ ὁποῖα ἐπὶ μεῖζονος ἢ ἐπὶ ἐλάσσονος κλίμακος, θὰ ἐπηρεάσουν τὴν διαμόρφωση τῆς συνείδησης καὶ τῆς ἰδιοσυστασίας αὐριανῶν γενεῶν.

Μέσα λοιπὸν στὰ πιὸ πάνω πλαίσια τῆς λατρείας τοῦ ἀνθρώπινου φυσικοῦ ὀργανισμοῦ πρέπει νὰ ἰδωθεῖ καὶ τὸ φαινόμενο τῆς μοιχείας ποὺ παίρνει στὶς κοινωνίες τῆς ἐποχῆς μας ὁλοένα μεγαλύτερες κι' ὁδυνηρότερες διαστάσεις. Κι' ἐδῶ τὸ πρόβλημα μας γίνεται λίγο πιὸ περίπλοκο λόγω τῆς διαφορᾶς στὴν ὑπόσταση καὶ στὴν λειτουργία τῶν δύο φύλων. Γιατὶ ἐνῶ ἡ ἐντολὴ ἡ ὁποία θεμελίωσε καὶ στέρεωσε τὸν ἕνα γάμο, καμμιὰ διάκριση δὲν κάνει ἀνάμεσα στὸ ἰσχυρὸν καὶ στὸ ἀδύνατο φύλο, μεταγενέστερες κοινωνικὲς ἐξελίξεις καλλιέργησαν τὴν ἄποψη τῆς φυσικῆς πολυγαμικότητος τοῦ ἄντρα καὶ τῆς φυσικῆς μονογαμικότητας τῆς γυναίκας. 'Η ἄποψη βέβαια, ἀπὸ βιολογικὴ καὶ ἠθικὴ ἄποψη εἶναι ἐντελῶς ἀνεδαφική. Οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοὶ μόνο παράγοντες, οἱ ὁποῖοι κρατοῦσαν τὴν γυναίκα σὲ θέση μειονεκτικὴ ἐπὶ αἰῶνες πολλοὺς ἐπέτρεψαν τὴν διαμόρφωση τῆς ἐντελῶς λανθασμένης κι' ἀνυπόστατης αὐτῆς γνώμης.

"Αν ὁ πόρος, ἡ συνήθεια καὶ ἡ τριβή, ἀποτελοῦν ἐλατήριο γιὰ τὴν ἀναζήτηση καινούργιας ἐμπειρίας ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς συζυγικῆς στέγης, αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ δυὸ μέλη τῆς γαμήλιας σύμβασης. Στὰ χρόνια μας ὅμως ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας μὲ τὶς διαστάσεις ποὺ ἔχει πάρει ἔχει ἀνατρέψει σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἀντίληψη περὶ τῆς προνομιοῦχας ἀνδρικῆς ἐλευθερίας ἀνδρικῆς ἐλευθερίας εἰς βάρος ἐς βάρος τῆς γυναικείας πειθήνιας πιστότητας.

Καὶ ἔτσι πιὰ τώρα τὸ φαινόμενο μοιχείας ἔχει πάρει ὁλοκληρωμένη μορφὴ ποὺ προβάλλει σὰν πραγματικὴ μάστιγα στὴ σκεύασμα καταρρέει ὡς πύργος ἐπὶ ἄμμου χτισμένος. Κοιτάχτε καλὰ στὰ μάτια τῆ γυναίκα ἢ τὸν ἄντρα σας. Μπορεῖτε νὰ πάρετε ὅρκο ὅτι προχτὲς ἦταν στῆς «φίλης της γιὰ τσάϊ» καὶ χτὲς ἦταν στὸ «σύλλογο γιὰ τσάβλι;» Τὰ πενῆντα τοῖς ἑκατὸν, τῶν οἰκογενειῶν ποὺ γνωρίζω καὶ που γιωρίζετε νὰ ζοῦν μὲ τὸ ψεῦδος τῆς μοιχείας στὸ σπίτι τους. "Αλλοι τὸ γνωρίζουν καὶ τὸ ανέχονται ἴσως μετὰ πόνου ψυχῆς. "Αλλοι κάνουν μεσάνυχτα. Κι' ἄλλοι φασανίζονται ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς ὑποψίας. 'Οτιδήποτε ὅμως κι' ἂν συμβαίνει ἕνα εἶναι τὸ γεγονός: 'Η ζωὴ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἐχεί διαβρωθεῖ ἀπὸ τὴν νόσο τοῦ αἰώνος μας — τὴν νοσο τοῦ ἐγωϊσμοῦ. 'Η ἀρρώστεια δὲ αὐτὴ που ὕεν εἶναι παρὰ τὸ σύμπτωμα τοῦ ἐκπνέοντος θεσμοῦ τοῦ ἀτομικισμοῦ, βρίσκεται στὸν πυρετο τῆς τελευταίας ἐξάψης. Σ' ὅλους τοὺς τομεῖς, σ' ὅλο τον κόσμο ἡ κατεύθυνση ποὺ ἐπικρατεῖ καὶ ποὺ ἀμφίβολα τελικά, ἔστω καὶ ἀργὰ θὰ θριαμβεύση εἶναι ἡ συμπτυξη, ἡ σύμπνοια ἡ ἑνότης για χαρη τοῦ συνολου, το ὁποιον ἡγεται πιὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνδιαφερόντων καὶ προσπαθειῶν. "Αν ὁ στόχος ὅμως ὑπάρχει, καὶ ἂν ἡ τάση ἐντείνει τις προσπάθειες, αὐτὸ δὲ σημαίνει εὔκολο ξεριζωμα τῶν παλαιῶν συνηθειῶν. 'Ιδίως ὅταν ἀρχίζει νὰ γίνεται συνείδηση, στους ἀνθρώπους ἡ προσεγγίζουσα ἀλλαγή. "Ετσι καὶ στον τομέα τῶν σεξουαλικῶν σχέσεων, τα σημεῖα τῶν καιρῶν δεν μποροῦσαν παρὰ νὰ δώσουν τὴν παρουσία τους. 'Ο ἐκτραχηλισμος τῶν ἠθῶν, ἡ κάθε μορφῆς καὶ ποιότητας διατροφή, πηγάζουν ἐν μέρει καὶ ἀπὸ τὸ ἀβέβαιο, ἀνασφαλὲς ἀτομικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ ἀλλοπρόσαλλοι ὅμως ἄνθρωποι τοῦ αἰῶνος μας ποὺ ἔχουν κάποτε σὰν μοναδικὴ τους μέριμνα τὴν ἐρωτικὴν ἀπόλαυση δὲν εἶναι παρὰ ἡ ζωντανή, χειροπιαστικὴ ἀπόδειξη τῆς μέριμνας καὶ τῆς φροντίδας γιὰ ἀτομικὴ αὐτοκανοποίηση.

Κι' ὅταν αὐτὴ ἡ ἱκανοποίηση ἐπεκτείνεται στὴν οἰκογένεια τότε τὸ θέμα παίρνει δραματικὴ ὄψη. Τὸ ἔνστικτο τῆς διαιώνισης τοῦ εἴδους τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ δημιουργεῖ τὴν αὐριανὴ γενεά, μεταβάλλεται εἰς καταστρεπτικὸν ὄργανο στὰ χέρια δυναμεων διαλυτικῶν καὶ φθοροποιῶν.

Κατανοητὸν ἂν ὄχι συγχωρητέον θὰ ἦταν ἂν ἡ μοιχεια ἐρχόταν σὲ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἔλξης ποὺ μονάχα «ἡ ἐκλεκτικὴ συγγένεια» τοῦ Γκαῖτε θὰ μποροῦσε νὰ ἐξηγήση. Καὶ τότε, ἡ κοινωνία, καὶ ὁ ἴδιος ὁ σύντροφος θὰ μποροῦσε ὅπως, ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς νὰ πῆ σπλαχνικά, «ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος βαλέτω τὸν λίθον». Δυστυχῶς ὅμως οἱ τέτοιες περιπτώσεις εἶναι σπάνιες ἂν ὄχι ἀνύπαρκτες. Στὴ συντριπτικὴ της πλειοψηφία ἡ μοιχεία εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα, ματαιόδοξων, φιλάρεσκων, οἰκονομικῶν ἢ καθαρῶς καὶ κτηνωδῶν σεξουαλικῶν κινήτρων. Γιὰ ποίκιλμα. Γιὰ νὰ ἱκανοποιηθῆ καὶ νὰ κολακευθῆ ἡ γυναικεία φιλαρέσκεια, ἢ ὁ ἀνδρικὸς ἐγωϊσμός. Γιὰ τὴν ἀπόλαυση. Καὶ μέσα στὶς ψυχὲς τῶν συζύγων καὶ μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς οἰκογενείας, κι' ἀνάμεσα στὰ ἀθῶα χνῶτα τῶν παιδιῶν τρυπώνει ἡ ταπείνωση, τὸ ψέμα, ἡ ὑποκρισία. Ποιὰ κοινωνία θὰ μπορέση νὰ σταθῆ πάνω σὲ τέτοια θεμέλια; "Ισως μονάχα μιὰ κοινωνία σὰν τὴ δική μας. Ποὺ σπαράζει ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα καὶ στὴ σάρκα, καὶ ἁπλώνει τὰ χέρια λαχταριστὰ πρὸς τὸ πρῶτο, χωρὶς ὅμως νὰ ἐννοῆ νὰ παραιτήση τὴν ψεύτικη αἴγλη τῆς δεύτερης, καὶ νὰ τῆς δώση τὴν ἀξία ποὺ πρέπει. Μίαν ἀξία που πρέπει νὰ ὑποτάζει τὰ χαμηλὰ ἐνστιγκτα στὴν ἐκστρατεία, στὸν αὐτοέλεγχο, στὴν αὐτοπειταρχία καὶ στὴν ὀρθὴν ἐποικοδομητικὴν ἀξιοποίηση τοῦ τόσο πολύτιμου αὐτοῦ ἐνστίκτου, γιὰ χάρη τῶν συμφερόντων ὄχι τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. 'Ενὸς συνόλου ποὺ στὸ τωρινὸ στάδιο τῆς ἐξέλιξης του ἔχει ἀπόλυτην ἀνάγκη ἀπὸ τὸν οἰκογενειακὸ θεσμό. Αὐτὸς ὁ θεσμὸς πρέπει νὰ ἐξυγιανθεῖ ἀπὸ τὴν ρυπαρότητα τοῦ μοντερνισμοῦ ποὺ ἐξυφαίνει τὴν ἀπάτη, τὸν δόλο, τὴν διαστροφὴ καὶ τὴν ὁλοσχερῆ ἀθλιότητα, τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου. Γιὰ νὰ μποροῦμε κάποτε ἡ ἀνθρωπότητα περιφανειακὴ τοῦ Νεύτωνα ξεπέρασε μ' ἕνα ἅλμα ὑπερμέγεθες τὶς κάπως ἀφελεῖς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων πάνω στὸ θέμα, μετατοπίζοντας τὸν χρόνο ἀπὸ τὸν μεγαλόπρεπο θρόνο τῆς θεότητας, στὸν κύκλο τῶν ἰδιοτήτων ποὺ περιβάλλουν τὴν ἀπόλυτον δημιουργὸ δύναμη, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν Θεόν. Καὶ αὐτὴν τὴν ἰδιότητα ἡ παντοδύναμη ὕπαρξη τὴν χρησιμοποιεῖ, ὡς «μέσον» διὰ τὴν πραγμάτωσιν ἑνὸς ἐκ τῶν κυριωτέρων σκοπῶν της: Τὸν σκοπὸν τῆς ἐνεργοῦς παρουσίας καὶ συμμετοχῆς της εἰς τὴν ὕπαρξη καὶ τὴν δράση τῶν ἀνθρώπων.

'Απὸ τὴν ἀπόλυτη ὅμως καὶ κάπως μονολιθικὴ αὐτὴ σύλληψη τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου, ὁ ἄνθρωπος, ἦταν φυσικό, σὰν διέξοδο ἐξελισσόμενη νὰ προχωρήση σὲ μιὰν ἄλλη θεωρία. Σὰν σύγχρονος κόλλας τοῦ Νεύτωνα, ὁ Λάϊμπνιτζ ἐπρόβαλλε μιὰν ἄκρως ἀντίθετη ἄποψη σχετικὰ μὲ τὸν ὁρισμὸ τοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον δὲν ἔβλεπε σὰν μια ἰδιότητα ἀπόλυτη, ἀλλὰ σὰν κάτι τὸ σχετικό. σὰν μιὰ «σειρὰ ἀλληλουχιῶν», ὅπως καὶ ὁ χῶρος δὲν εἶναι παρὰ «μιὰ σειρὰ συνυπάρξεων» ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ θεωρία ἀντλησε καὶ διαμόρφωσε τελικὰ ἡ ἰδέα του ἀντίληψη γιὰ τὸν

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ

'Η πιὸ τυραννικὴ διάσταση τοῦ αἰῶνα μας

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Η ἔννοια τῆς αἰωνιότητας περνᾶ στὴν ἐποχή μας μια δραματικὴ πολυκύμαντη δοκιμασία. Τὴν δοκιμασία τῆς ταχύτητας. Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ μυθολογία ὁ χρόνος ἐλατρευέτο σὰν θεοτητα πρωσοποιοῦσα την αἰωνιοτητα. Στὸ ἠρεμο ἀργοκίνητο παρελθὸν τῆς φιλοσοφημενης ἀρχαιοτητας ἡ κατάταξη τοῦ χρόνου ἀνάμεσα στὶς ὀντοτητες που εἶχανε λόγο στὴν λειτουργία τοῦ Σύμπαντος καὶ στὴν διαβίωση τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης, ἦταν πολυ φυσικὸ γεγονός, ὰν λαβουμε ἐξ ἄλλου ὑπ' ὄψιν τὴν τάσιν τῶν ἀρχαίων νὰ θεοποιοῦν τὰ στοιχεια τῆς φύσης. Στὴν ἐποχή μας ὅμως μὲ τὶς δυναμικὲς ἀνακαλύψεις της, μὲ τὸν ἰλιγγιώδη ρυθμό της, ποὺ ἀν ἀκριβῶς θέση, ἔχει ὁ χρονος στὴ ζωὴ καὶ στὴν σκεψη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου,

Τρεῖς εἶναι οἱ θεωρίες οἱ ὁποίες ἀσχολοῦνται μὲ τὸ φαινόμενο τοῦ Χρόνου ἀπὸ ἐπιστημονικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἄποψη στὴν νεώτερη ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ μας.

'Η πρώτη προέρχεται ἀπὸ τὸν Νεύτωνα, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐκαθόρισε τὴν φύση καὶ τὴν σχέση τοῦ χρόνου μὲ τὴν πλανητικὴ διάταξη. Μᾶς λέει ὁ Νεύτων ὅτι «ὁ χρόνος καὶ ὁ χῶρος ἔχουν ἀπόλυτον ὑπόστασιν, ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὰ φαινόμενα ἄτινα διαδραματίζονται ἐντὸς αὐτῶν» εἶναι τὰ ὄργανα διά των ὁποίων ὁ Θεὸς πραγματοποιεῖ τὸ πανταχοῦ παρόν του εἰς τὸν κόσμον καὶ συλλαμβάνει ἀκραιαίως τὴν ροὴν τῶν πραγμάτων». "Ετσι ἡ κλασσικὴ μηχανικὴ τοῦ Νεύτωνα ξεπέρασε μ' ἕνα ἅλμα ὑπερμέγεθες τὶς κάπως ἀφελεῖς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων πάνω στὸ θέμα, μετατοπίζοντας τὸν χρόνο ἀπὸ τὸν μεγαλόπρεπο θρόνο τῆς θεότητας, στὸν κύκλο τῶν ἰδιοτήτων ποὺ περιβάλλουν τὴν ἀπόλυτον δημιουργὸ δύναμη, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν Θεόν. Καὶ αὐτὴν τὴν ἰδιότητα ἡ παντοδύναμη ὕπαρξη τὴν χρησιμοποιεῖ, ὡς «μέσον» διὰ τὴν πραγμάτωσιν ἑνὸς ἐκ τῶν κυριωτέρων σκοπῶν της: Τὸν σκοπὸν τῆς ἐνεργοῦς παρουσίας καὶ συμμετοχῆς της εἰς τὴν ὕπαρξη καὶ τὴν δράση τῶν ἀνθρώπων.

'Απὸ τὴν ἀπόλυτη ὅμως καὶ κάπως μονολιθικὴ αὐτὴ σύλληψη τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου, ὁ ἄνθρωπος, ἦταν φυσικό, σὰν διέξοδο ἐξελισσόμενη νὰ προχωρήση σὲ μιὰν ἄλλη θεωρία. Σὰν σύγχρονος κόλλας τοῦ Νεύτωνα, ὁ Λάϊμπνιτζ ἐπρόβαλλε μιὰν ἄκρως ἀντίθετη ἄποψη σχετικὰ μὲ τὸν ὁρισμὸ τοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον δὲν ἔβλεπε σὰν μια ἰδιότητα ἀπόλυτη, ἀλλὰ σὰν κάτι τὸ σχετικό. σὰν μιὰ «σειρὰ ἀλληλουχιῶν», ὅπως καὶ ὁ χῶρος δὲν εἶναι παρὰ «μιὰ σειρὰ συνυπάρξεων» ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ θεωρία ἀντλησε καὶ διαμόρφωσε τελικὰ ἡ ἰδέα του ἀντίληψη γιὰ τὸν χρόνο ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος Κάντιος, τοῦ ὁποίου ὁ καθορισμὸς τοῦ χρόνου ἀποτελεῖ τὴν δευτέραν κατὰ σειρὰν ἀπόδοση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ, στὰ νεώτερα χρονικὰ τῆς ἱστορίας μας.

"Ετσι ὁ Κάντιος, ἰδιοφυὴς γόνος μιᾶς ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἐχαρακτηρίζετο γιὰ τὴν στροφὴ της πρὸς τὸν "Ανθρωπο σὰν μεγαλουργὸ καὶ ἐπιδλητικὴ δύναμη μὲ ρόλο τεράστιο στὴν ρύθμιση της ἐπίγειας ὕπαρξης, ἀποδάλλει τὸν θεόμορφο χιτῶνα ποὺ περιέβαλλε μέχρι τώρα τὸν χρόνο, καὶ τὸν ἐπενδύει μὲ ἐντελῶς ἀνθρώπινες ἰδιότητες. Λέγοντας ὅτι «Ὁ χρόνος δὲν ἀποτελεῖ ἰδιότητα τῆς φύσεως ἀλλ' ἰδιότητα τῆς ἀνθρωπίνης γνωστικῆς ἱκανότητος. Χῶρος καὶ χρόνος — δυὸ ἐποπτικοὶ τύποι αἰσθήσεως ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζεται ἡ πειραματικὴ αἰσθησιακὴ γνῶσις». "Ετσι ὁ χρόνος σὰν θεότητα καθηρεμένη ἀπὸ τὴν κοσμοειδωλικὴ της ἀθμίδα, ἐγκαταλείπει τὰ ἀνώτερα στρώματα τοῦ ἀπείρου, καὶ ἐφομοιώνεται σὰν ζμῆμα ἀναπόσπαστο τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης. Καὶ μέσα ἀπὸ τὰ στρώματα τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης σὰν θεὸς σκλαδωμένος, ἀλλὰ πάντα χρησιτός, πασκίζει νὰ βάλει κάποια τάξη στὸ Χάος ποὺ περιβάλλει τὴν ἀνθρώπινη ὀντότητα. Παραλαμβάνει τὶς ὅμορφες συμπυκνωμένες εἰκόνες τοῦ χάους, ποὺ ἀπὸ τὸ κενὸ δημιουργεῖ ἐκείνους τους τύπους ποὺ ἐξυπακούει κι' ἐπιδάλλει ἡ εὐρυθμία τῆς ψυχικῆς μας ζωῆς.

Τὸ σῆμα αὐτὸ ἀνάμεσα στὴν διαδικὴν ἀντίληψη γιὰ τὸν Χρόνο, ἦρθε νὰ γεφυρώσει μὲ τὰ χρόνια μία ἄλλη διάνοια τῶν καιρῶν μας. 'Ο "Αϊνσταϊν μὲ τὴν θεωρία τῆς σχετικότητας. Πιστεύοντας ἐνδόμυχα στὴν ὕπαρξη τῆς "Απόλυτης Θεότητας, συνέλαδε τὴν λειτουργία καὶ τὴν δράση της σὰν μιὰ πολύμορφη πολύπλευρη ἐνέργεια στὰ ὑπέρπολλα συστήματα ποὺ ὑπάρχουν καὶ κινοῦνται στὸ ἄπειρο. Καὶ βλέποντας τὸ χῶρο καὶ τὸν χρόνο σὰν διαστάσεις ἀλληλένδετες καὶ ἀδιαχώριστες, σοφὰ κατέληξε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος εἶναι ἀνάλογος καὶ σχετικὸς μὲ τὴν κινητικὴν κατάστασιν τῶν συστημάτων, «δὲν ὑπάρχει συγχρονισμὸς γεγονότων ἐντὸς νιὰ ἕνα παρατηρητήν». Αὐτὸς ὁ «ἕνας παρατηρητὴς» δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι ἡ ἀνθρωπόμορφη θεότητα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ Μεσαιωνικὴ Νευτωνικὴ ἀντίληψη τοῦ μονοπρατικοῦ Θεοῦ ποὺ διέπει τὴν λειτουργία τῶν κόσμων μὲ τὸ τεράστιο ἀπόλυτο ὠρολόγιο του. Ζωγραφισμένο στὴν πειθὴ ἀνάμνηση τῆς ἁπλοϊκῆς Βυ-

ζωντανής ηλικίας της ανθρωπότητας. Κάποια όμως συμπαντική διάσταση διασκορπισμένη στους ηλίους, στ' αστέρια, στους πλανήτες, και στα άχανες κενό τού άπείρου έχει τήν έποπτική άτένιση τών πραγμάτων, έστω κι' άν αύτα συμβαίνουν μέσα σέ χρονικά πλαίσια, διαφορετικά και αύτόνομα στήν εξωτερικότητα, συνδεδεμένα όμως και άναπόσπαστα στήν εσωτερική τους δομή που δέν άποτελεί παρά ένα άπο τους όρμους τής συμπαντικής αύτής πολύμορφης δύναμης. Ίσως ό "Αϊνσταιν με τό λανθανον κι' ύποσυνείδητο αίσθητήριο τής μεγαλοφυΐας διείδε τήν σημερινήν άνθρώπινη τροπή στίς διαπλανητικές και διαστημικές έρευνες. Γι' αύτό και έθεσε τά θεμέλια άπό τά οποία ό άνθρωπος πρέπει νά καθορίζει τήν εκκίνησή του στό άπειρο. Η κινητική κατάσταση τού δικού μας ήλιακού συστήματος έχει διαμορφώσει τίς παρούσες άντιλήψεις γιά τόν χρόνο μέ τίς εποχές του, τούς μήνες, τίς μέρες, τίς ώρες και τά λεπτοδευτερόλεπτά του. Φεύγοντας όμως άπό τά πλαίσια όχι μόνο τού συστήματος του — άλλά και άπό τά χρονικά πλαίσια τής γηΐνης του άτμόσφαιρας, ό άνθρωπος είναι πιά σέ θέση νά γνωρίζει ότι τόν περιμένουν διαφορές, και ίσως έκπλήξεις όσον αφορά τήν μονάδα μέτρησης τού χρόνου, και τήν σχέση του μέ άλλα φαινόμενα τής ζωής σύμπαντος.

Στόν αίώνα μας, ή Γή μας άκόμα κινείται μέ τόν ίδιο ρυθμό γύρω άπό τόν άξονά της, κι' οι χρονικές μας μονάδες δέν έχουν άλλάξει καμιά διαφοροποίηση ή μεταλλαγή. Η άντίληψή μας όμως γιά τόν χρόνο περνά μιάν περιπέτεια έσωτερική. Και σ' αύτή τήν περιπέτεια μάς όδήγησε ό πυρηνικός πολιτισμός μέ τόν ίλιγγιώδη, μηχανοκίνητο ρυθμό του. Ό άνθρωπος τής εποχής μας άναγκάζεται άπό τήν ροήν τών πραγμάτων νά κάμει όρισμένες άναπροσαρμογές στίς άντιλήψεις του γιά τόν χρόνο. Η άξία λοιπόν τού χρόνου έχει, στήν εποχή μας άποκτήσει μιάν αίγλη ιεσούρανη. Η άπαλλαγή τού άνθρώπου άπό τήν μηχανικήν έργασίαν, τόν έχει — στά χρόνια μας τουλάχιστον — θέσει ύπό καταδίωξιν άπό τήν διάσταση τού χρόνου. Θέτοντας κάπως λογοτεχνικά τό ζήτημα, θά λέγαμε πώς ό χρόνος διωγμένος άπό τόν κύκλο τής άνθρώπινης δράσης, και μετατοπισμένος στά άψυχα καλούπια τής ηλεκτρονικής έπιστήμης, έχει βρυκολακιάσει, και σάν φάντασμα καταδιώκει τούς άνθρώπους, ζητώντας δικαίωση. Αύτή λοιπόν τή δικαίωση οι πιό εξελιγμένοι κάτοικοι τού πλανήτη μας προσπαθούν νά τήν αποδώσουν στόν βρυκόλακα χρόνο, χρησιμοποιώντας τον όσο πιό όρθά, όσο πιό εποικοδομητικά μπορούν, βάζοντας σέ χρήση παναθρώπινη όχι μόνο τά περισσεύματα άλλά και τά ύστερήματα τού διαθέσιμου χρόνους τους. Κι' άπό τό κεφαλόσκαλο αύτό τής άξιοποίησης τού χρόνου κατερχόμαστε βαθμίδες άπειρες έγωϊστικής ίδιοτελούς ή άνιδιοτελούς χρήσης ή κατάχρησης και σπατάλης τού τέκνου αύτού τής αίωνιότητας. Γι' αύτό και ή έννοια τής αίωνιότητας έν μέρει προσωποποιημένη στήν άξία τού χρόνου περνά μέρες άγωνίας στήν εποχή μας. Άπό τούς άνθρώπους έξαρτάται άν θά μπορέσουν νά συλλάβουν μέσα άπό τήν άστραπή μιάς στιγμιαίας λάμψης στή συνείδησή τους τήν άπειρη, ζώντανη θεότητα πού κρύβει κάθε λεπτό, κάθε ώρα πού παρέρχεται.

Μιά θεότητα πού τό πρότυπο της βρίσκεται μέσα τους, άλλά γιά την εξωτερίκευσή του, τούς δόθηκαν τά χρονικά πλαίσια τής πλανητικής τους ύπαρξης μέσα στά οποία πρέπει νά δράσουν και νά νικήσουν. Έτσι άφού ή ροή τών πραγμάτων στή Γή μας γίνεται όλοένα πυκνότερη, ό χρόνος γίνεται πιό άπαιτητικός, πιό επίμονος, και καραδοκεί πιό στενά τήν άνθρώπινη συνείδηση, νιά νά τής επιβάλη τήν επίγνωση τής θεότητάς της όσο πιό γίνεται σύντομα. Αύτό κιόλας είναι τό εσωτερικό νόημα τής αποδέσμευσης τόσου χρόνου στήν εποχή μας. Κι' άπό την χρήση π θά κάνουμε, σάν άνθρώπινο σύνολο τής ενέργειας αύτής — θετικής ή αρνητικής — θά εξαρτηθεί και ή μελλοντική εξέλιξη τής φυλής. Τό γεγονός ότι βρισκόμαστε στό δρόμο γιά νά φτάσουμε άλλους κόσμους, μέ διαφορετικές χρονικές μονάδες, ίσως νά μιλά εύγλωττα κι' εύνοϊκά γιά τήν πορεία τού χρόνου σάν άξίας σχετικής άλλά αίώνιας, στήν άνθρώπινη συνείδηση. Τό 'Απόλυτον, τό 'Αληθές και τό Αίώνιον ζεί και λειτουργεί έξω άπό τά δικά μας χρονικά πλαίσια. Γιά νά τό καταναήσωμεν όμως, και άργότερα γιά νά τό προσεγγίσωμεν, επιβάλλεται νά άξιοποιήσωμεν όρθά αύτά τά χρονικά πλαίσια, όπως τώρα μάς προσφέρωνται, άπό τίς επίγειες μας συνθήκες.

ΝΑΓΙΑ ΝΤΩΝΙΟΥ

"Ενα δραματικό έρώτημα

ΤΑ ΛΥΟΜΕΝΑ ΣΠΙΤΙΑ

Σύμπτωμα μήπως μιάς «λυόμενης» πολιτικής ήθικής;

Τής δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Καμμιά διαπίστωση στόν κόσμο δέν έχει τόσο αντίκρυμα δσο έχει ή διαπίστωση πού δγαίνει μέσα άπό την προσωπική πείρα μιάς κατάστασης.

Γιά χρόνια ή Κύπρος σάν χώρα ύπόδουλη και σάν νεόβγαλτο, γεοσύστατο κράτος παρακολουθούσε σάν ούδέτερος και άνεξάρτητος παρατηρητής δλες τίς φάσεις τού άνταγωνισμού άγάμεσα στά δυό στρατόπεδα τής Δύσης και τής 'Ανατολής. Σάν όντότης σχεπτόμενη, ό Κυπριακός λαός εβικάζετο στήν πολιτική του κρίση, άφού ήταν δικασμένος και στήν ίδεολογική του τοποθέτηση. "Ηρθε όμως τόν περσυνό Δεκέμβρη ή Τουρκική άγαρσία. Κι' ό τόπος μπλέχτηκε στά πολύπλοκα δίχτυα μιάς εσωτερικής πολιτικής κρίσης και μιάς εξωτερικής πολιτικής περιπέτειας. Μέ την πάροδο τού χρόνου τά συστατικά τής εσωτερικής αύτής κρίσης διαμόρφωναν και χάραξαν και την πορείαν τής εξωτερικής πολιτικής περιπέτειας. Κι' έτσι άπό την αθέωτη τού άκροατηρίου τό Κυπριακό κράτος μεταπήδησε πάνω στήν σχηνή τής ώμής πραγματικότητας γιά νά συμπραξή σ' ένα άκόμα 'Ιψεγικό τρίγωνο πού στό διεθνές προσκήνιο τού πολιτικού δραματολογίου.

'Ανατολή και Δύση άποδυθήκανε σ' ένα άγώνα γεμάτο έλιγμούς και τσακίσματα, πότε διπλωματικά και καμουφλαρισμένα, και πότε ώμά κι' άπροκάλυπτα, γιά νά κερδίσουν την συμπάθεια και... ποιός ξέρει ίσως την μόνιμη άφοσίωση τού Κυπριακού λαού. Μόνο πού αύτό τόν άγώνα, ό ένας άπό τούς δυό άντιπάλους, τόν είχε χιόλας χαμένο άπ' την άρχή.

'Η Δύση πόνταρε πάνω στην μειονότητα, μέ τίς τερατώδεις, άναχρονιστικές άπαιτήσεις της, ένώ ή 'Ανατολή πρόσφερε ύποστήριξη στην τεράστια πλειοψηφία τής δημοκρατικής Κύπρου μέ τά δίκαια και ήθικά της αίτήματα πλήρως έναρμονισμένα μέ τό πνεύμα τής εποχής. "Έτσι οι Κύπριοι στή συγτριπτική τους πλειονότητα ένωμένοι κι' άδιάσπαστοι είχαν πάρει ένα καινούργιο βαθυό μήκους στήν πολιτική τους συνείδηση. "Αλλοι άναπροσαρμόζοντας τίς άντιλήψεις τους γιά την ήθική τών δυό στρατοπέδων, και άλλοι επιφραγίζοντας την πίστη τους σέ μιάν ίδεολογία, άπόκτησαν μιά χαιγούργια θεώρηση τών διεθνών καταστάσεων. Μιά θεώρηση πιό άπαλλαγμένη άπό την προκατάληψη και την φοβία. Γνώριζε ή Κύπρος και άκόμα γνωρίζει ότι όλες οι άνθρώπινες χειρονομίες πηγάζουν άπό ένα κοίτασμα συμφέροντος και άνιδιοτέλειας. Κι' έτσι γνώριζε ότι ή ίδια αύτή αρχή διέπει, σάν προέχτασε τή θέση και παίρνουν οι δυό συναγωνισμοί στα εκάστοτε επίμαχο θέματα όπως είναι τό Κυπριακό. Ξεκινώντας όμως άπό την δική της ίδιαίτερη περίπτωση κι' άνατρέχοντας στό πρόσφατο παρελθόν έπαραλλήλισε, έσύγκρινε, διαλογήθηκε και συγειδοτοπίησε την άλήθεια πώς ή έφαρμογή τών πανανθρώπιγων ήθικών άξιών πιό συχνά, πιό συστηματικά άπό τόν ένα έκ τών δυό ήγετικών συνασπισμών, διέγραφε και την τελική επίδολή του στην παγανθρώπινη συνείδηση. Έτσι έχοντας ζήσει σάν άμεση και προσωπική έμπειρία την ταύτιση τής Ρωσσικής πολιτικής μέ τά δίκαια και ήθικά του αίτήματα, ό λαός τής Κύπρου είχε κάμει την διαπίστωση ότι ή περίπτωση τής Κύπρου έπροσφέρετο σάν μιά άκόμα γίγη τής 'Ανατολής έναντίον τής παρηκμασμένης, πολιτικής τής Δύσης. "Αν αύτή ή διαπίστωση δέν ήταν συνδεδεμένη μέ άλλους παράγοντες τό Κυπριακό πρόβλημα θά ήταν λυμένο. Η Κύπρος όμως μπορεί σάν έδαφος και σάν έθνική λαϊκή συνείδηση νά είναι άνεξάρτητη. "Ομως λόγοι φυλετικοί, θρησκευτικοί και ίστοριχοί θέλουν αύτό το γησί τιμήμα άγαπόστατο τού 'Ελλαδικού κόσμου. Κι' έδω δημιουργηθήκαγε τά σπέρματα τής σύγχρουσης πού παράτειναν τή λύση τού Κυπριακού προβλήματος κι' άπετελμάτωσαν μιάν κατάσταση πού ήταν διαυγής, και ξεκάθαρη άπό την άρχή τής γένεσης της. Γιατί ένώ ό Κυπριακός λαός είνε έτοιμη τήν συγείδηση νά ταχθή μέ τό μέρος τών άδέσμευτων και άνεξάρτητων λαών τού κόσμου, και μέσα σ' έκείνα τά πλαίσια νά δεχτή την βοήθεια πού έπρεπε άπό την χώρα πού την έπροσφερε ή 'Ελλάδα, ό εθνικός του χορμός γιά λόγους ίστορικής άναγκαιότητας βρίσκονταν προσκολλημένοι στό άρμα τής Δύσης. Κι' έτσι πιασμένο στίς δαγκάνες ένός δηλήμματος βασανιστικού τό Κυπριακό κράτος χαροπαλεύει άγάμεσα στή λύση πού επιβάλλει ή διεθνής ήθική και πού ήταν έτοιμη νά ύποστηρίξει ή μιά άπ' τίς δυό μεγάλες δυνάμεις τού κόσμου, κι' άγάμεσα στή νόθα λύση πού επιδιώκει ή 'Ελληνική μονολιθικότης νά επιβάλει άκόμα άν μπορέσει. Κι' ή Κύπρος παρασυρμένη μέσα στή δίνη τής 'Ελληνικής ψυχονευρωτικής άνασφάλειας άδράγησε, άτόγισε τίς ένέργειες της και βάλθηκε νά περιμένη παθητικά τή λυση τού Κυπριακού μέσα στά πλαίσια τών 'Ηνωμένων 'Εθνών. Κι' δσο αύτή ή μέρα πλησιάζει τόσο πιό δυσμενής γίνεται ή άτμόσφαιρα γύρω άπό τό δίκαιον και ήθικό αίτημα τού Κυπριακού λαού νά ζήση ένωμένος και άδιαίρετος.

Τό πρώτο πλήγμα στήν Κυπριακή δυναμικότητα δόθηκε άπό τίς ίδιες πολιτικές άλλαγές στήν 'Ελλάδα. Στή χώρα όπου πρώτα συνελήφθη γαι έφαρμόστηκε ή ένγοια τής δημοκρατίας, ή δημοκρατία ψυχορραγεί. Και ό 'Ελληνικός Κυπριακός λαός συμμετέχει σ' αύτό τό ψυχορράγημα μέ άγωνία κι' άπόγγωση. Γιατί ή σωθή λύση τού προβλήματος του δχι μόγο συνδέεται άδιάσπαστα, άλλά ίσως γαι γά έξαρτάται κιόλας σέ πολύ μεγάλο μέρος άπό την έκβαση της 'Ελληνικής πολιτικής κατάστασης.

Τό δεύτερο τώρα πλήγμα, πού τό θεωρούμε και τό πιό σοβαρό προέργεται δγι άπό μιά χώρα δπως ή 'Ελλάδα, μικρή και δεινοπαθούσαγ γιά την άφομοίωση τού σύγχρονου φιλελεύθερου και προοδευτικού πνεύματος, άλλά άπό μιά χώρα ή οποία έχει άνώτερη ίστορική έντολή γά παραδώσει στόν κόσμο τίς δάσεις γιά μιά ζωή εσωτερική, άνεξάρτητην, άξιοπρεπή. Αύτοί τουλάχιστον είναι οι ισχυρισμοί της. Κι' αύτό, δπως τονίσαμε και στήν άργή, διαπιστώσαμε κι' έμεις άπό έδγική έμπειρία στήν δική μας περίπτωση.

"Η Σοβιετική "Ενωση λοιπόν, γιά λόγους τους δποίους άκόμα δέν άφομοιώσαμε, διέσπασε, την κεντρική μορφή τού 'Ιμγικού τριγώνου, και παρατώντας την συντριπτική πλειονότητα τού Κυπριακού λαού επεδόθη σε άνελεγκτην προτίμηση, της Τουρκικής μειονότητας. 'Αγανάκτηση και πίκρια, διακατέχει δλόκληρον τόν Κυπριακό λαό. Η χώρα πού μέχοι πρό τινος ύποστήριζε την εδαφικήν ακεραιότητα της γήσου, τώρα ύποστηρίζει τίς επαίσγεντες διατριτικές συμφωγίες τού 1960. Με άλλα λόγια συμμαχεί μέ τίς μεγάλες δυνάμεις της Δύσης, και φαγερεί δτι αύτές οι συνθήκες, οι δποίες ύπεγράφησαγ γάτω άπό την πίεση τών έξωγων συμφερόντων πού εκμεταλλεύγγται τό αίμα πού έβρεγε τό δέντρο της Κυπριακής έλευθερίας, πρέπει γά διαιωγισθούν σάγ μιά αίώγια ύπεγθύγιση τού φριγτού μοιραίου λάθους τού παρελθόγτος. Η μάλλον και πιθαγότερον προλειαίγει τό έδαφος γιά μιάγ λυοσπονδιακή λύση ή οποία γά διαιωγίζει την άγηθικην και άδικην παρασχώρηση δικαιωμάτων στόν Τουρκικό πληθυσμό δυσαγάλογων μέ την μειογατική του ύπόσταση;

"Η Σοβιετική "Ενωση έπαγειλημμένα ετάχθηκε έγάγτια σ' δποιαδήποτε έξωτερική επέμβαση στό Κυπριακό πρόβλημα. Σήμερα παρασπογδεί στίς άοχές και στίς διαγηρύξεις της με μιάν διπλή χειρογομία. 'Αγαγωρίζοντας τίς συγθήκες τού '60, επιτρέπει στήγ Τουρκία τό δικαίωμα έφοπλου επεμβάσεως. Κι' έτσι την φορέα αύτή τά Τουρκικά αεροπλάγα, άφού δομβαρδίσουγ, κάψουγ, σκοτώσουγ, θά μπορούγ γά επαγαχαμψουγ στίς δάσεις τους, νοίς πιά τόν φόδο της επίπληξης, ή και της άγαγαιτιστικής παρουσίας άπό τό μέρος της γώσας στήγ δποία προδλέπουγε γιά δικαιοσύγη και άμεροληψία.

Δέν είναι δμως μογο τουτο πού γαι γά λυόμεγα σπίτια. Οι Τούρκοι πρόσφυγες στόγ Τουρκικό τομέα δεινοπαθούν, ταλαιπωρούγται γποφέρουγ. Πρέπει γά τούς δοηθήσετε, είπε ό Ούργιουπλού στόγ Κοσύγκιγ. Γιά γά στεριώσουμε τούς καιγούργιους φιλικούς μας δεσμούς. 'Αλλ' ή όρθη άπάγτηση σέ μιά τέτοια πρόταση, άλλη θάπρεπε γάταγ. Νά πάγε πίσω στά σπίτια τους. Ό Κυπριαγός λαός ένας είναι. Και ή εδαφική άκεραιότητα της Κύπρου πρέπει γά τυγγάγη σεδασμού, δγι μόγο άπό τίς ξένες δυγάμεις άλλά κι' άπό τους ίδιους τους κατοίγους της Κύπρου. Διαφορετικά ένθαρρύγεται ή άγαρσία, κι' ύποστηρίζονται οι παράλογες άξιώσεις μιάς μικρής τόσης δά μερίδας τού πληθυσμού γά ζήση μόγη της, αύτοκυδεργόμεγη κι' αύτόγομη μέσα σέ μιά σταλιά γής. Και ή ένθάρυγση αύτή γίγεται μέ τόγ πιό άπλό τρόπο, κι' άποτελεί ούσιαστικήγ έξωτερικήγ επέμδαση στά ζητήματα της Κύπρου. Αύτή δέ ή επέμδαση δέγ μιλά πολύ εύγλωττα γιά την ήθική συγέπεια της μεγάλης χώρας τού Βορρά. Πολλά άλλα γεγογότα μπορούγ γά συγδούγ μέγοι τή μέρα πού τό άσθμα μας θά δή την δημοσιότητα. Ελπίζουμε γά είγαι τά γεγογότα πού πρέπει. Νά διασφαγίνεται ή Ρωσσία την πολιτική της. Μιά άπό τίς μεγαλύτερες δγ δχι ή μεγαλύτερη άγθρώπιγη άδγαμία είγαι ή ασγέπεια. Η άγαπροσαρμογή άγάλογα μέ την εξελιγμένη διαμόρφωση καταστάσεων είγαι κάτι πού επιδάλλεται.

'Η άγτίδραση δμως πάγω σέ μεμογωμέγα και στατικά έπεισόδια και προδλήματα είγαι δείγμα έπιπολαιότητας. Αγ δγι ήθικής άνάδυσης. Αύτό προτείγουμε γά έξακριδώσουμε. Τά λυόμεγα σπίτια δέγ πρέπει γά στάσουγ στήγ Κύπρο, είτε δι' της κοιγής συμφωγίας γοσδέρνησεως είτε δχι. Αγ ή Κυπριακή Κυδέρνηση άποδεγτεί γά τά διαγαιτιράσει στόγ Τουρκικό πληθυσμό θά διαπράξει σφάλμα, άφού γγωρίζουμε πολύ καλά τούς καρπούς της άγθρωπιστικής πολιτικής. 'Αποθρασύγει τόγ άγτίπαλο και μάς άπομογώγει. Εφ' δσον δέγ συγοδεύεται άπό σιδγδήποτε παράλληλγ άπόδειξη στά θεροΰ δγαμισμού. 'Αλλά τό πρώτο και τερατώδες σφάλμα θά τό διαπράξη ή Σοβιετική "Ενωση, ή δποία έχει κοδήκογ γά σέδεται τίς ήθικές άξίες τίς δποίες προσδεύει. "Ας μετρήσει λοιπόγ την άγτίδραση. Ας άγαλογισθεί τίς επιπτώσεις της καιγούργιας στροφής της, και ας ξεγαδαρίση τή θέση της. Γιά γά ξεπλύγη την προσδολή της ύποψίας δτι κι' αύτή, σάγ τίς άλλες μεγάλες δγγάμες, άγτίθετα μέ δλα δσα διακηρύττει γεγεργεί πάγτα μέ γγώμογα τό δικό της συμφέρογ κι' δγι τό ήθικό δίκαιο τών άγωγιζόμεγων λαών.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

Μιὰ ἐποχὴ δοκιμασίας

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Στὶς χῶρες τοῦ κόσμου ὅπου ὁ ἥλιος διασχίζει τὸν ὁρίζοντα τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης σὲ διάφορες ἀξιολάσσονες κλίμακες ζέστης καὶ λαμπρότητος τὸ φθινόπωρο πάντα παίρνει μιὰ πιὸ σοβαρὴ καὶ βαρύνουσα κι' ἀποφασιστικὴ σημασία στὶς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων. Στοὺς δικούς μας καθαροὺς Μεσογειακοὺς θόλους ἡ φθινοπωριάτικη παρουσία εἶναι πάντα πιὸ ἔντονη καὶ πιὸ αἰσθητὴ ἀπ' ὁποιαδήποτε ἄλλην ἐποχὴ τοῦ χρόνου. Ἴσως γιατὶ τὰ χαλαζοείρια μας ἔτσι βαρειὰ γωβρὸ ποὺ πέφτουνε ἀπάνω στὴν ἀνθρώπινη δραστηριότητα, ἐπιφέρουν γιὰ μιὰν ὁρισμένη περίοδο μιὰν ἐπιβράδυνση στὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς ποὺ ἡ ἐγκαταλείψη της τὸ φθινόπωρο, ἐξυπακούει ὁρισμένες ἀναπροσαρμογές. Ἡ ἀναπροσαρμογὴ εἶναι βέβαια ἀναπόσπαστο χαρακτηριστικὸ κάθε μετάβασης. Ἡ μετάβαση ὅμως ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς ξεγνοιασιᾶς, τῆς ξεκούρασης καὶ τῆς ἀφροτισιᾶς στὴν ζωὴ τῶν εὐθυνῶν καὶ τῆς πυχνῆς τῆς ἀσταμάτητης ρουτίνας εἶναι κατὶ ποὺ δυσαρεστεῖ τὸν ἄνθρωπο πάντα πιὸ πολὺ ἀπ' ὁποιαδήποτε ἄλλαγή. Μπορεῖ βέβαια, οἱ διακοπὲς ὅλων τῶν ἀνθρώπων νὰ μὴ κρατοῦνε τὸ χαλαξαῖρι. ὁλόκληρο, τὸ πγεῦμα ὅμως τῶν διακοπῶν συνοδεύει ὅλες τὶς ἐνέργειες τους ὅσο βλέπουν τὸν ἥλιο νὰ χρυσώνει τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα. Σχέδια καὶ προγράμματα προσπτικὲς καὶ πλάνα ὑφίστανται τὴν χαλάρωση τῆς ἀναβλητικότητος. Κι' ὅταν πιὰ ὁ κύκλος τῶν ἡσυχων μηνῶν συμπληρωθεῖ. κι' ἀρχίσουν οἱ ἴσκιοι νὰ κλέβουν ὁλοένα περισσότερο φῶς ἀπὸ τὴν μέρα, ἀρχίζει ὁ ἀνθρώπινος κόσμος ν' ἀφυπνίζεται ν' ἀνασκουμπώνεται νὰ σχεδιάζει. νὰ ἑρμα. Γιατὶ ἂν ἡ ἄνοιξη εἶναι ὁ ἐξάγγελος τῆς ξυπνημένης φύσης. καὶ συνάμα ὁ ἐξάγγελος τῆς κατάδυσης τῆς ἀνθρωπινης σκέψης κάτω ἀπ' τὰ καταπλάσματα τῆς θεριγῆς συστολῆς, τὸ φθινόπωρο ἀντίθετα εἶναι τὸ προηγητήριο σάλπισμα γιὰ καινούργιες προσπάθειες. ἀναγεμένους ἀγῶνες, μάχες καὶ μόχθους νέους, σκληρότερους, ἐπιτακτικώτερους. Γιατὶ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου προσθέτει εὐθύγες κι' αὐξάνει τὰ ἠθικὰ χρέη τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στὰ κοινωνικὰ καὶ διαυθρώπινα σύνολα. ἐκτὸς ὅταν πρόκειται γιὰ ἀνθρώπους ποὺ ζοῦνε στὸ περιθώριο μιᾶς ζωῆς ἐκπληρωμένης ἢ γιὰ ἄλλους ποὺ ὁλοκληρώγουν κλιμακωτὰ τὸν κόσμο τους, ἐκπληρώνοντας τὸ καθῆκο τους ἀπέναντι στοὺς συναν-θρώπους τους μὲ τρόπο καὶ ρυθμὸ ποὺ ν' αὐξάνει τὰ ἐπιτεύγματα τους καὶ νὰ ἐλαττώνει τὰ χρέη τους. "Αν ἐξαιρέσουμε λοιπὸν τὶς δυὸ τελευταῖες τάξεις. ποὺ εἶναι καὶ οἱ μικρότερες, ὁ πολὺς κόσμος τινάζεται λαφιασμένος στὸ ἄγγιγμα τῆς πρώτης βροχοστάλας, ἔστω κι' ἂν ἀντικρύζει τὰ ξερὰ φύλλα καὶ τὸν χρύο ἀγέρα μὲ τὴν μελαγχολικὴ φιλοσοφικότητα τοῦ ποιητῆ. Τελειώσαν τὰ γέμματα. Ξαναρχίζουν οἱ ἀπαιτήσεις οἱ εὐθύνες ἡ σκληρὴ ἐντατικὴ δουλειά.

Βγαίνει ὁ σπορέας ἔξω στὸν κάμπο. Κατάξερη ἡ γῆ καρτεράει τὸν σπόρο. Ἀνάσανε κι' αὐτή, ξεχυρώστηκε κάτω ἀπὸ τὸ φλογερὸ χάδι τοῦ ἥλιου τὶς μεγάλες καλοκαιριάτικες μέρες

Τώρα προσμένει ξανὰ τὸ νωστέρι τῆς ἀνθρώπινης προστυγῆς νὰ τῆς ἀνασκαλέψει τὰ στέρνα νὰ τῆς χαρίσει τὸ δώρημα τῆς δημιουργίας. τῆς ἀπόδοσης. Ἠσυχα ἀναγεωμένα τὰ συστατικὰ της χαρτερεῦν τὸ σπέρμα ποὺ θὰ ἐπισύρει στὴν ἐπιφάνεια τὴν γονιμότητα τους. Ἡ περιπέτειά της πλάσης ξαναρχίζει. Βαρὺ τὸ κεφάλι τοῦ γεωργοῦ ἀκουμπᾶ στὰ ροζισμένα χέρι του τὰ σχέδια, τὶς ἐλπίδες, τὰ ὄνειρα ποὺ σχηματίζουν τὸ πρόγραμμα τοῦ φετεινοῦ χειμώνα.

Βαρειὰ κι' ἡ σάκκα ἡ σχολικὴ ποὺ ξαναβρίσκει τὴν χρήση της ὕστερα ἀπὸ πολύμηνη ἀχρηστεία. "Εδρα καὶ θρανίο, δάσκαλος καὶ μαθητὴς ξαναβρίσκονται ἀντιμέτωποι. μὲ τὶς ἀδυναμίες, τὶς ἐλλείψεις. τὰ ἐλαττώματα τους, καὶ μὲ τὸν πόθο τους νὰ πάρουν χαὶ νὰ δώσουν δ,τι μποροῦν στὸν πολύτιμο ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ τῆς μάθησης. Ἡ παιδεία ξαναναίγει τὶς πόρτες τῆς βασάγου. Μεγάλες ποὺ ἦταν κι' ἀτέλειωτες καὶ κλυκὲς οἱ μέρες στὸν ἥλιο. στὴ ἀλμύρα, στὴν ἄμμο. στὸ βουνό. καὶ στὸ ἥσυχο σπίτι. τ' ἀποκοιμισμένο, τ' ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς μελέτης. τῆς ἔρευνας. τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴν αὐριανὴ παράδοση. Κι' ἐκεῖνες ἀκόμα οἱ ὧρες ποὺ γεμίζανε μὲ κάποιο διάβασμα, κάποια μελέτη — πῶς φαντάζουν στὸ νοῦ γεμᾶτες γλυκειὰ ἀναπόλυση — ἀπαλλαγμένες ἀπὸ τὴν ἐπιταγὴ τῆς καθημερινῆς, ἀδυσώπητης ἀνάγκης. Φέτος μεγάλωσε ἡ τάξη. Χρειάζεται μελέτη σκληρότερη. Φέτος πῆρε ἀπόφαση. Χρειάζεται προσπάθεια ἐντατικώτερη. Φέτος τοῦ δώσανε καινούργια μαθήματα. Πρέπει ν' ἀνεβῇ ὁ βαθμὸς πιὸ ψηλά. Θὰ διεκδικήση ὑποτροφία. Ἐπιδιώξεις, βλέψεις. σκοποί. προθέσεις ὅλα βράζουν στὸ καζάνι τῆς φρέσχας φετειγῆς χρονιάς. Ἀρχὴ κι' ὁ ὑπάλληλος χάνει καὶ πάλι ὕστερα ἀπὸ τὶς καλοκαιριάτικες διακοπές. Καθένας πίσω στὸ πόστο του. περιμαζεύει τὴ σκέψη ὑπολογίζει ξανὰ τὴ δουλειά. Ἀναμετρᾶ τὰ σφάλματα τοῦ παρελθόντος κάτω ἀπὸ τὸ πρῖσμα ἑνὸς κορμιοῦ κι' ἑνὸς μυαλοῦ ξαμούραστου, καθαροῦ. Ἡ δουλειὰ ἀραιώνει τὴν ἐντάση της. Ἀραιώνει κι' ἡ ψυχολογικὴ ἀτμόσφαιρα τη δική της. Καινούργια σχέδια καταστρώνονται ἀπὸ τὶς ἑταιρεῖες. τοὺς ὀργανισμούς. Σχέδια ποὺ θ' ἀπορροφήσουν καὶ θ' ἀπασχολήσουν πιὸ πολλούς. πιὸ ἐντατικά. Ὅλα παίργουν μιὰν καινουργια προθεσμία. Μιὰ καινούργια παράσταση στὸν κύκλο τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης ποὺ ντύνεται τὸ ἔνδυμα τῆς καινούργιας ἀρχῆς, ἀποβάλλεται τὸ χλωμοκίτρινο ἔνδυμα τοῦ κύκλου ποὺ σώθηκε, καὶ ζωτικό, φρέσκο τὸ φύλλωμα γιὰ μιὰ καινούργια θαλλερότητα προβάλλει ἐλπιδοφόρο στὸ περιβόλι κάθε ἀνθρώπινου κύκλου κάθε εἴδους καὶ τύπου ἐνδιαφέροντος καὶ ἀσχολίας.

Εἶναι τὸ ἴδιο κλείσιμο τὸ ἴδιο ἄνοιγμα ποὺ κάθε χρόνο ἀπασχολεῖ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἀκολουθώντας πιστὰ τὴν πορεία τῆς φύσης περνοῦνε διαδοχικὰ ὅλες τὶς φάσεις τῆς ἀδρανείας. τῆς δράσης, τῆς περισυλλογῆς, τῆς ἐξόρμησης. Ἔτσι καὶ τὸ φθινόπωρο ἀφοῦ προηγεῖται μιᾶς ἐποχῆς ποὺ εἶναι ἡ πιὸ μεστὴ σὲ δράση τοῦ χρόνου. δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι μιὰ ἐποχὴ δοκιμασίας. Γιατὶ εἶναι μιὰ ἐποχὴ νέων ἀποφάσεων. Τὸ παληό, τὸ ἀδύνατο, τὸ ἀσθενές ἀποβάλλεται. Μονάχα ἐκεῖνο ποὺ ἄντεξε τὴν ἐξυγιαγτικὴ περίοδο τοῦ χαλοκαιριοῦ δικαιοῦται νὰ ἐπιζήση. Ἡ δοκιμασία τοῦ φθινοπώρου μὲ τὸ ψυχρὸ της σκούντημα θὰ ἀποκουσταλλώσει τὶ πρέπει καὶ τὶ δὲν πρέπει νὰ μπῇ στὸν νέο κύκλο τῆς χειμωνιάτικης δράσης. Καὶ τὸ φθινοπωρινὸ ἀγέρι θὰ σαρώσει τὰ ξερὰ νεκρὰ φύλλα. θὰ γυμνώσει τὴν ἀνθρώπιγη θέληση ἐγάντια στὴ χιονιὰ καὶ στὸ δερπὰ τῶν νέων ἀγώνων. γιὰ νὰ κάμη νὰ φυτρώσουνε ἀπὸ τὰ στερνάχμφωυπ χμφνης γονιμότητας ξανὰ οἱ καρποὶ τῆς ἐπιτυχίας.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια Πένθη

ΑΛΜΠΕΡΤ ΣΒΑΪΤΣΕΡ

«Ὁ φλεγόμενος βάτος»

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μεριὰ πανεπιστήμια ἔχουνε σὰν σύμβολο καὶ ἔμβλημα τους τὸν φλεγόμενο βάτο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. "Οταν γιὰ πρώτη φορὰ ὁ μεγάλος Ἰουδαῖος ἡγέτης μάθαινε πὼς ὁ κλῆρος του τὸν ὥριζε ὑπηρέτη κι' ἀρχηγὸ τοῦ λαοῦ του στὴν Αἴγυπτο, στὴ χώρα τῆς δουλείας, ἡ θεία ἐντολὴ ὥριζε νὰ γρνατίση μπροστὰ στὸ βάτο ποὺ ἔκαιε μπροστὰ του ἀγιάζοντας τὸ χῶρο καὶ τὸ Χρόνο. Γιατὶ χῶρος καὶ χρόνος ἦταν ἐκείγη τὴ στιγμὴ τὰ μετέωρα ἐφαλτήρια ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἔκανε τὸ τεράστιο ἅλμα της ἡ ὑπηρεσία. Καὶ ὅλα ὅσα ἀποτελοῦν ὑψηλὰ συστατικὰ τῆς ὑπηρεσίας εἶναι τρμεῖς ἱεροί. Ὁ δὲ ἱερώτερος ἀπ' ὅλους εἶναι ἡ γνῶση κι' ἡ μάθηση. Αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ συστατικὰ εἶναι τὰ θεμέλια τείχη πάνω στὰ ὁποῖα ἀγεγείρεται ἡ ἀνθρώπινη οἰκοδομή ποὺ θὰ στεγάση τὴν προσφορὰ τοῦ ἀτόμου στὸ κοινωνικὸ σύνολο. Κι' ἀπὸ τοὺς χημικοὺς συγδυασμοὺς τῶν πρώτων αὐτῶν ὑλῶν μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἀνθρώπινη προσωπικότητα. θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ καθήλωση τοῦ κάθε κλητοῦ σὰν παρατηρητῆ ἔνδεου μπροστὰ στὸ φλογισμένο φαινόμενο τῆς ὑπηρεσίας, ἡ ἀφομοίωση του μέσα στοὺς πύρινους παλμοὺς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζέσης ποὺ μετουσιώνουν. τὸν ἄνθρωπο ποὺ θέτει τὸν ἑαυτό του στὴν ὑπηρεσίο τῆς ἀνθρωπότητας. κι' ἀπὸ ἐκλεκτὸ τὸν μεταπλάθουν σὲ ζωντανό καιόμενο βάτο. "Εγας τέτοιος καιόμενος βάτος ὑπῆρξε ὁ μεγάλος Ἀλσατιανὸς ἀνθρωπιστὴς "Αλμπερτ Σβάϊτσερ ποὺ πέθανε ποὶγ μιὰ ἑβδομάδα.

Λέγεται πὼς «ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι τὸ ἄθροισμα μιᾶς ὁλόκληρης γενεᾶς γιατὶ δίνει σχῆμα κι' ἔγφραση στὶς ἰδέες ποὺ διαμορφώνουν τὴν ἐποχή της» Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Σβάϊτσερ κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρῖσμα εἶναι λοιπὸν ἀναμφισβήτητη.

Τὸ μήνυμα τῆς ζωῆς του σ' ὅλα τὰ ὀγδόντα τὰς χρόνια δὲν ἦταν ἀπόδειξη καὶ βοὴ μόνο ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δική μας, κι' ἴσως ἀκόμα γιὰ πολλὲς ἄλλες. Γιατὶ μπορεῖ ὁ ἀτομικισμὸς νὰ ἐκπνέη ἀργὰ μ' ἐπώδυνα στὴν αἰῶνα μας. Μπορεῖ ἕνα καινούργιο ρεῦμα νὰ πρδιαγράψη τὶς αὐριανὲς διανθρώπινες σχέσεις τῆς ἀγάπης. τῆς ἀδερφωσύγης καὶ τῆς κατανόησης. Λιγοστοὶ ὅμως εἶναι οἱ κρατικοὶ συγαφεῖς ἐφαρμοστὲς τῶν καινούργιων αὐτῶν ἐφέσεων καὶ τάσεων. Διαλαλητὲς πολλοὶ μὲ μεγαληγορίες καὶ φαντασμαγορικὰ λογοπυροτεχνήματα. Ἐφαρμοστὲς λίγοι. Καὶ μεταξὺ τῶν λίγων. οἱ πρωτοπόροι ἐλάχιστοι. καὶ διαλεχτοί. Ἀγάμεσα λοιπὸν στοὺς διαλεχτώτερους διακρίθηκε στὸ στῖβο τῆς δοκιμασίας τῶν διανθρώπινων σχέσεων ὁ μεγάλος Ἰατροφιλόσοφος καὶ μουσικὸς Σβάϊτσερ.

* Μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ βασχάλους κι' ὀργανίστες ἔφτειαχνε τὸ γεγεαλογικὸ του δέντρο. Γι' αὐτὸ κι' ἦρθε στὸν χόσμο μέ μιὰ εὐνοϊχὴ κληρογομικὴ προδιάθεση γιὰ τὰ μαχρὰ χρόνια τῆς δουλειᾶς καὶ τῆς γνώσης. Ὡπλισμένος μὲ μιὰ εὐφυΐα λαμπυρίζουσα, μιὰ μετριοφροσύνη καὶ μιὰ ταπεινότητα ἐντελῶς ἀγεπιτήδευτες καὶ μιὰ θέληση ἀτσαλένια, ἐπεδόθη μπότε ταυτόχρονα καὶ πότε διαδοχικά. σὲ τέσσερεις τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης μάθησης: Στὴν μουσικὴ. στὴν φιλοσοφία. στὴν θεολογία καὶ στὴν ἰατρική. "Οπως καὶ γὰ εἶχαν ὅμως οἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς του, καὶ ὁ,τιδήποτε ἂν ἀποτελοῦσε τὸ ἐκάστοτε ἐπίκεντρο τῆς προσοχῆς καὶ τῆς προσπάθειας του ἡ μουσικὴ ἦταν πάντα ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ εἶναί του. Ἡ μεγάλη του προσπάθεια στὸν τομέα τῆς μουσικῆς περιστράφηκε γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μπάχ. Ἡ βιογραφία τοῦ συνθέτη ποὺ συγέγραψε μὲ μιὰ βαθειὰ διεισδυτικότητα καὶ μιὰ ἐνόραση ὑποδειγματικὴ. φανερώνει ὅλη τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸν ἁπλὸ τιτάγα τῆς Χορωδιαχῆς καὶ τῆς ἐνόργανης μουσικῆς δημιουργίας. Ἡ μουσικὴ τοῦ Μπάχ ἔπρεπε γὰ γίνη γνωστή. Ἡ ἁρμονία τῶν ἤχων τους ἔπρεπε γὰ καλλιεργήσουν στὶς ψυχὲς τῶν δεχτικῶν ἀνθρώπων τὴν πνευματικὴν ἰσορροπία καὶ τὴν ψυχικὴ γαλήνη.

Μὲ τὸ 6ιβλίο τοῦ Σβάϊτσερ γύρω ἀπ' τὸν Μπάχ, «φαιρούνται», εἶπε χάποιος. καὶ τὰ τελευταῖα πέπλα καὶ τὸ ἔργον τοῦ συνθέτη προβάλλει ἐγιαίον ὁλοκληρωμένο. συνεχές». Τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Σβάϊτσερ προσπάθησε γὰ διαδώση καὶ γὰ ἐμπεδώση στὴν ἀνθρώπινη συνείδηση καὶ μὲ ἄλλο πιὸ πρακτικὸ τρόπο: Μὲ τὴν συνεχῆ ἐχτέλεση τῶν ἔργων τοῦ Μπάχ στὸ ὄργανο. στὸ τόσο ἀγαπημένο αὐτὸ ἐκφραστικὸ του μέσο. Ἀπὸ τοὺς δίσκους ποὺ μᾶς ἄφησε ὁ Σβάϊτσερ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς πολλὲς μαρτυρίες ἀκροατῶν τὸν ἐκτελέσεων του στὸ ὄργανο βγαίνει πραγματικὰ ἡ διαπίστωση πὼς ὁ ἐχτελεστὴς καὶ ὁ συγθέτης βρίσκονται σὲ ἀπόλυτη ἁρμογία — γίγγονται ἕγα. Βλέποντας ὅμως ὁ Σβάϊτσερ τὸν μηχανοκίνητο πολιτισμὸ μας νὰ προσβάλλει καὶ τὸν τουέα τῶν μουσικῶν ὀργάνων, ἀντέδρασε μ' ὅση μποροῦσε δύναμη. Καὶ δούλεψε ἀνεξάντλητα γιὰ νὰ τελειοποιήσει καὶ γὰ διαδώση τὸ παληὸ ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο ποὺ ἀπειλεῖτο θανασίμα ἀπὸ τὰ τερατώδη ἠλεκτροκίγητα ὄργανα τῆς ἐποχῆς μας. Ἔτσι. χάρι στὶς δικές του προσπάθειες τὸ παληὸ Γαλλικὸ ὄργανο ξαναπιθλήθηκε ἀναγεωμένο καὶ τελειοποιημένο καὶ ξανακέρδισε τὴ δημοτικότητα του καὶ τὴν ἁρμόζουσα θέση του στὸν κόσμο τῆς ἐκτέλεσης.

Παράλληλα μὲ τὴν ἀδιάλειπτη μουσικὴ του φλέβα. ὁ Σβάϊτσερ καλλιέργησε ἀπὸ τὰ νεαγικά του χρόνια τὸν κόσμο τῆς σχέψης καὶ τοῦ λόγου. Μετὰ ἀπὸ τὸ δίπλωμα γιὰ τὶς θεολογικὲς του σπουδὲς διωρίστηκε πάστορας στὴν γενέτειρα του. Κι' ἐκεῖ παράλληλα μὲ τῆς δραστηριότητες τῆς ἐπαγγελματικῆς του ἰδιότητας συγέγραψε ἔργα φιλοσοφικὰ καὶ Θεολογικά. Μεταξὺ τους εἶγαι γαὶ ἡ «Φιλοσοφία τοῦ Κάντ» «Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Πολιτισμοῦ», οἱ «Παγκόσμιες θρησκεῖες», «Ὁ Μυστικισμὸς τοῦ Ἁγίου Παύλου» κ.ἄ. Ὁ ὑψηλὸς στοχασμὸς κι' ἡ ἀναλυτικὴ διάθεση διέπουν ὅλα τὰ γραφόμεγα του. Πάγω ὅμως ἀπ' ὅλα μιὰ ἀκτίνα ζωογόνα φωτίζει τὴ διανόηση καὶ τὴν δημιουργία του. Ἡ ἀκτίνα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ γιὰ τὸν συνάνθρωπο του. καὶ γιὰ ὅλες τὶς μορφὲς τῆς ἐπίγειας ὕπαρξης.

Αὐτὴ ἡ ἀγάπη τοῦ [illegible] τὴν μεγάλη. τὴν λυτρωτικὴ ὥθηση γιὰ τὸ πιο σημ[illegible] τῆς ζωῆς του. Ἡ δίψα του γιὰ δράση. γιὰ ποακτικὴ ἐξυπηρέτηση τῶν συγανθρώπων του τὸν ἔσπρωξε λίγα χρόνια πρὶν φτάσει στὰ τριάγτα, στὴν ἀπόφαση νὰ σπουδάση ἰατρική, γιὰ νὰ πάει στὴν Ἀφρικὴ νὰ ἀφιερώσει τὴ ζωὴ του στοὺς δυστυχισμένους ἐνὸς ὑπανάπτυχτου πολιτισμοῦ. Κι' ἔτσι ἀπὸ τὰ 1913 μέχρι σήμερα μὲ μερικὲς λιγόχρονες διακοπὲς ὁ Σβάϊτσερ ἐγατεστάθηκε στὸ Λαμπαρένε μὲ τὴ γυναῖκα του ὅπου ἵδρυσε τὸ πρῶτο νοσοκομεῖο τῆς περιοχῆς — τότε στεγάζονταγ σὲ καλύβες — σήμερα γρατὰ ἑκατοντάδες στρέμματα. Ὅλη του ἡ ζωὴ ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς ἔχει σὰν κίγητρο τὴν ἀνακούφιση καὶ τὴν παρηγοριὰ τῶν δυστυχισμένων, τῶν ἀσθενῶν, τῶν περιφρονημένων. Τὰ λεφτὰ τοῦ βραβείου Νόμπελ ποὺ τοῦ δόθηκε τὸ 1957. διετέθηκαγ γιὰ τὴν ἐπέχταση καὶ τὴν θελτίωση τοῦ Νοσηλευτικοῦ του Ἱδρύματος. Ἐξακολουθεῖ νὰ γράφη. μεταξὺ ἄλλων καὶ τὴν αὐτοβιογραφία του. Ἐξακολουθεῖ νὰ παίζει τὴν ἀγαπημένη του μουσική. ἐπιτελώντας ἔτσι διπλῆ θεραπεία ψυχῆς καὶ σώματος ἀγάμεσα στὰ φαγωμένα κορμιὰ καὶ στὰ σχοτεινιασμένα πγεύματα ποὺ καταφεύγουν στὴν προστασία καὶ στὴ βοήθεια του. Προορισμὸς μως, καὶ δραμα καὶ δόγμα του εἶναι ἡ πίστη του στὸν ἄγθρωπο.

Κι' ἡ ζωή του γίγεται θυσία πάνω στὸ βωμὸ τῆς ἐμπρακτης. τῆς χειροπιαστῆς διαδήλωσης κι' ἐφαρμογῆς τοῦ ἰδαγικοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδερφωσύνης. Ὁ ἴδιος ἔλεγε ὅτι «Στὴν τέχγη ὅπως καὶ σ' ὅλους τοὺς τομεῖς ὅπου ἀρχίζει τὸ βασίλειο τοῦ πνεύματος. ὑπάρχουν πράγματα ποὺ μαγάχα ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ κατορθώσει». Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Σβάϊτσερ ἦταγ ἕνας ἄνθρωπος ἐλεύθερος. Μιὰ συνείδηση ἀποδεσμευμένη ἀπὸ τὰ δεσμὰ ποὺ περιορίζουν καὶ παραλύουν τὶς ἀνθρώπινες δυνατότητες γιὰ τὸ θαῦμα τῆς μάθησης γιὰ τὸ θαῦμα τῆς ἀνιδιοτέλειας καὶ τῆς ἀγάπης.

Έτσι έσβησε ή ζωή ένός σύγχρονου άγίου. Συνψίζε στά όρόσημα της τό έγταλμα της έποχής: Τελειοποίηση τοῦ άτόμου. Χρησιμοποίηση του γιά τό καλό τοῦ συγόλου. Κατευθυντήρια γραμμή του ήταν ή άτομική άνάπτυξη καί ή ύπηρεσία. Έτσι τό χάλεσμα της τελείωσης δγήκε ώς πρέπει, έξω άπ' τά σύγορα της παθητικής χι' άρνητικής συνάμα, αύτοτέλειας. γιά νά άγχαλίαση ώς πρέπει, τήν κοσμοτέλεια πού πρέπει νά χαθορίζει γαί νά ύπαγορεύει δλες τίς άνθρώπινες ένέργειες καί νά μεταβάλλη τόν χώρο, κάθε άνθρώπινης ύπαρξης σέ χῶρο άγιο δπου ή θεία φλόγα δέ φοβίζει καί δέν δρίζει προσχυνητές. άλλά ξυπνά τό άντίστοιχο στειχεῖο μέσα στό άνθρώπινο πγεῦμα καί μεταβάλει τούς άνθρώπους σέ βάτους φλεγομενους πού φωτίζουν θερμαίγουν καί γίνονται ίερά άφιερώματα, στά προσκυνητάρια τῶν μεγάλων ίδανιγῶν.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ: ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ

Ὁ ἥρωας καὶ ὁ ποιητὴς

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἡ ὑπόθεση τῆς ἐλευθερίας εἶναι ὑπόθεση μὲ μεγάλη καὶ περιπετειώδη Ἱστορία, ποὺ ὄχι μόνο δὲν ἔχει ἀκόμη τελειώσει στὶς μέρες μας, ἀλλὰ ἀντίθετα γνωρίζει μερικὲς ἀπὸ τὶς πιὸ δίαιες καὶ ταραγμένες περιόδους της. Τὰ παγκόσμια κρούσματα τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀπελευθερωτικῶν κινημάτων ἔχουνε, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, διπλὴ σημασία: Προοιωνίζουν ἀπὸ τὴ μιὰ τὴ σύντομη καὶ σίγουρη νίκη τῆς ἀνθρώπινης ἀξίωσης νὰ ζῆ σ' ἕνα κλίμα ἐδαφικῆς καὶ πολιτικῆς ἀκεραιότητας καὶ ἀνεξαρτησίας, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη διαγράφουν σταθερή, ἂν καὶ μακρυνή, τὴν ἐκπνευμάτωση τοῦ ὅρου «ἐλευθερία». Ὁδηγεῖται, μὲ ἄλλα λόγια, ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν συνειδητοποίηση καὶ τὴν ἔκφραση τῆς ἀνάγκης γιὰ μιὰ ζωὴ ἀνεξάρτητη ἀπὸ ὁρισμένους ἐξωτερικοὺς δεσμούς, στὴν ἀναγνώριση τῆς ἀνάγκης γιὰ ἐλευθερία ἐσωτερική: ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, κι' ὅλα ὅσα μέσα του ὁρθώνουνται ἐμπόδιο στὴν ἐξέλιξη καὶ στὴν καλλιέργειά του.

Ἡ διπλὴ αὐτὴ θεώρηση τῶν ἀπελευθερωτικῶν ρευμάτων ἐξηγεῖ ἔτσι πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔκτροπα ποὺ διαπράττονται στὸ ὄνομα τῆς ἐλευθερίας — χωρὶς βέβαια καὶ νὰ συγχωρῆ ἢ νὰ τὰ ἐγκρίνη. Τὸ γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ἡ μαγνητικὴ αἴγλη τοῦ ἀγώνα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας δὲν ἀφήνει ἀσυγκίνητους καὶ τοὺς πιὸ νωθροὺς ἀκόμα λαούς. Γι' αὐτὸ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλοι στὸν κόσμο —μικροὶ καὶ μεγάλοι — μιλοῦνε γιὰ τὴν ἐλευθερία, σπάνιοι, μετρημένοι εἶναι οἱ λαοὶ ποὺ κερδίσανε τὴν ἀνεξαρτησία τους μὲ εἰρηνικὰ μέσα.

Ἡ Κύπρος δὲν ἦταν δυστυχῶς ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς τυχερὲς ἐξαιρέσεις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀγώνας τοῦ '55, ὁ ὁποῖος μὲ διαφορετικὲς προεχτάσεις ἀκόμα δὲν ἔκλεισε. Γεγονὸς ἀξιοπρόσεχτο εἶναι ἡ ἀπαραίτητη δυναμικὴ συμβολὴ τῆς νεολαίας σὲ κάθε ἀπελευθερωτικὸ κίνημα. Τὰ νειάτα ποὺ ἔχουν τὴν καρδιὰ καὶ τὸ νοῦ τους ἀνοιχτὰ στὶς καινούργιες ἰδέες, τὰ νειάτα ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τὴ σκουριὰ τῆς συμβιβαστικότητας καὶ τῆς ἀποδοχῆς, διψοῦνε γιὰ δράση: Κι' ἡ πιὸ ἄμεση, ἡ πιὸ χειροπιαστὴ δράση εἶναι ἡ δραση τῆς μάχης.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶναι παράξενο τὸ γεγονὸς ὅτι στὸν Κυπριακὸν ἀγώνα πρῶτοι καὶ καλύτεροι πολεμήσαν μὲ ἡρωϊσμὸ καὶ αὐταπάρνηση οἱ νέοι ἄνθρωποι. Ὄχι μονάχα οἱ νέοι τῆς ὥριμης ἐνηλικιωμένης σκέψης, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀσχημάτιστοι νέοι τοῦ μαθητικοῦ θρανίου. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς οὐμβολο καὶ λαμπρὸ παράδειγμα στάθηκε ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Εὐαγόρα παλληκαρίδη, ποὺ ὁ Γεώργιος Χατζηκωστὴ περιγράφει στὸ βιογραφικὸ βιβλίο του πού κυκλοφόρησε τελευταία. Ἀπὸ ὅ,τι γνωρίζουμε πρώτη φορὰ ἐκδίδεται ἡ βιογραφία Κυπρίου ἀγωνιστοῦ. Καὶ εἶναι εὐτύχημα γιατὶ τὸ πρῶτο τέτοιο βιβλίο περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴ θυσία τοῦ τελευταίου μάρτυρα τῆς Κυπριακῆς ἐλευθερίας. Γιατὶ στὴν Κυπριακὴ καὶ στὴν πλατειὰ ἀνθρώπινη συνείδηση, ἡ μορφὴ τοῦ νεαροῦ Παλληκαρίδη εἶναι στεφανωμένη μὲ τὸ λαμπυρίζον φωτοστέφανο τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ, τοῦ ἀμίλυντου κι' ἄδολου ἔρωτα γιὰ τὴν ἐλευθερία, ὅπως τὴ νοιώθανε κι ὅπως τὴ διψούσανε οἱ ἡρωϊκοὶ Ἕλληνες ποὺ μαρτυρήσαν ἐπάνω στὸ βωμό της, πάει τώρα περισσότερο ἀπὸ ἕνας αἰώνας.

Ὁ γνήσιος κι' ἀνεπιτήδευτος αὐτὸς ἥρωας τῶν ἡμερῶν μας βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ βιογράφου του ζωντανός, ἁπλὸς ἀληθινός, πειστικός. Ὁ συγγραφέας μιλᾶ γιὰ τὸν ἥρωα-μαθητὴ μὲ τὸν πιὸ ἁπλό, τὸν πιὸ φυσικὸ κι' ἀβίαστο τρόπο. Καὶ μέσα ἀπὸ τοὺς τόνους τους περιγραφικοὺς ἡ μορφὴ τοῦ παιδιοῦ μὲ τὰ λειψὰ χρόνια καὶ τὴν πλούσια καρδιά, ἕνας παλμὸς θερμός, συγκινητικὸς διαπερνᾶ τὶς ἐνότητες τοῦ βιβλίου καὶ τὶς φτειάχνει χάντρες ὅμοια ἀστραφτερὲς στὸ κομπολόϊ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης τοῦ Παλληκαρίδη. Συμτέχνησε ὁ Μίκης Φιλιππίδης, ποὺ βολικὸ καὶ τὸ ξόφυλλο ποὺ φιλοδιάνθισε κιόλας τὸ βιβλίο μὲ λιτά, εὔστοχα σκίτσα: Μιὰ ἀνιφόριὰ κι' ἕνας ὁρίζοντας δαρμένα ἀπὸ τὸν ἄνεμο τῆς λευτερίας κι ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς τῆς θύελλας ποὺ φωτίζει τὴ σκοτεινὴ φύση μὲ μὲ τὴν κόκκινη φλόγα μιᾶς ματωμένης δύσης καὶ μιᾶς λαμπρῆς τυραννισμένης ἀνατολῆς. Καὶ πάνω, μέσα στὸ κιαροσκούρο τοῦ ταραγμένου ὁρίζοντα, φτερουγίζουν τὰ πουλιὰ σὰν νεκρόσιμο μήνυμα γιὰ τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς, καὶ σὰν ἄγγελμα χαραυγιοῦ γιὰ τὸ γαλάζιο ξημέρωμα ποὺ γλυκοχάραξε στὴν γῆ τῆς Ἀφροδίτης. Τὴν εἰκόνα συμπληρώνει ἕνα λουλούδι μικρό, φωτεινό, ποὺ φυτρώνει μέσα ἀπὸ τὴ σκοτεινιὰ τῆς ὑπόδουλης γῆς.

Τοῦτο τὸ λουλούδι βλάστησε πρῶτα καὶ μεγάλωσε καὶ ρίζωσε μέσα στὰ στήθια τῶν παιδιῶν τῆς Κύπρου. Κι' ὁ Εὐαγόρας, πρῶτος καὶ καλύτερος, ἀνδρώθηκε μέσα στὴν εὐωδιά του καὶ τοὺς γλυκοὺς χυμούς του. Ἡ σύζευξη τοῦ ἡρωϊκοῦ καὶ τοῦ λυρικοῦ στοιχείου σὲ μιὰ μορφὴ δὲν εἶναι ἀσυνήθιστο φαινόμενο. Καὶ στὸν Παλληκαρίδη, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔζησε τόσα λίγα μόνο χρόνια, ἡ σύζευξη αὐτὴ ὑπῆρξε ἐκδηλη κι' ἁρμονική. Ἡ καλλιτεχνική του φλέβα ἐκδηλώνεται ἀσταμάτητα σ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς σύντομης ζωῆς καὶ τῆς πατριωτικῆς του δράσης. Λίγοι βέβαια οἱ τελειωμένοι του στίχοι. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνώριμά του σχεδιάσματα περιέχουν στὰ πρωτόλεια σπέρματά τους τὴν ὑπόσχεση γιὰ μιὰν εὔφορη ποιητικὴ καρριέρα — πού, ἀλλοίμονο, ποτὲ δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρωθῆ. Τὸ ἐπικό, τὸ λυρικὸ καὶ τὸ σατυρικὸ εἶναι τὰ τρία βασικώτερα στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὴν προσωπικότητα τοῦ Εὐαγόρα σὰν ποιητή. Καὶ τὸ ἔργο του τὸ ποιητικὸ ἀντιπροσωπευτικὰ ἀνθολογημένο ἀπὸ τὸν κ. Χατζηκωστῆ ἀκολουθεῖ κατὰ κανόνα μιὰν ἀπ' αὐτὲς τὶς τρεῖς κυρίαρχες τάσεις. Ὅλα τὰ συναισθήματα ποὺ κραδαίνουν τὴν νεανικὴ ψυχή, τὴν δονοῦν καὶ τὴν συγκινοῦν μὲ τὸν παλμὸ τῆς ἀνάτασης, τῆς ἔφεσης εἶναι μετουσιωμένα στὴν νεανικὴ ποίηση τοῦ Εὐαγόρα. Παράλληλα δμως μὲ «τὶς ἀγάπες ποὺ φεύγουν», μὲ τὶς «γερασμένες παπαροῦνες» καὶ τ' ἀγριολούλουδα καὶ τὶς πεταλοῦδες ποὺ γιομίζουν τὴ σκέψη τοῦ νέου παιδιοῦ, ἕνα ἄλλο δραμα δυνατὸ κι' ἀντρίκιο τοῦ δέρνει τὸ νοῦ, τοῦ μεστώνει τὴν καρδιὰ καὶ τὰ αἰσθήματα καὶ τὸν ἀντρώνει.

«Θὰ πάρω μιὰν ἀνηφοριὰ
θὰ πάρω μονοπάτια
νὰ βρῶ τὰ σκαλοπάτια
ποὺ πᾶν στὴν Λευτεριά».

Αὐτὸ τὸ ἀνέβασμα στάθηκε μοιραῖο στὴ ζωή του. Οἱ τελευταῖες δραματικές του μέρες περιγράφονται μὲ μιὰ ἁπλότητα συγκινητική. Κατορθώνει ὁ συγγραφέας νὰ παρακάμψη τὸν σκόπελο τῶν ἐξάρσεων ποὺ παραφυλάει στὶς τέτοιες μεγάλες στιγμὲς τῆς Ἱστορίας ἑνὸς ἀνθρώπου — ἑνὸς λαοῦ. Ἡ ἐπίκριση τῶν ἐλεύθερων ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀγωνία μαχομένων Κυπρίων ξεφεύγει ἀπ' τὶς σελίδες καὶ γιομίζει τὸν ἀναγνώστη μὲ πίκρα γιὰ τὴν ἀνώφελη ἀπανθρωπιὰ τοῦ ξένου κυρίαρχου, ποὺ ἡ παντοδυναμία του διακωμωδίστηκε ἀπὸ ἕνα ἔφηβο τῶν μαθητικῶν θρανίων.

Καλωσορίζουμε τὴν καινούργια αὐτὴ προσφορὰ στὴν Κυπριακὴ πεζογραφία. Εἶναι ἕνα βιβλίο κομψό, εὐπαρουσίαστο στὸ ἐξωτερικὸ καὶ στὸ περιεχόμενο μιὰ εἰλικρινής, ἁπλή, συγκινητικὴ Ἱστορία. Ἡ Ἱστορία τοῦ ξεσηκώματος τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, ὅπως ἀγνὰ τὴν ἔζησε σὰν δραμα καὶ σὰν πράξη ἕνα βλαστάρι τῆς γενιᾶς ποὺ γραφτό της, ἦταν νὰ πολεμήσῃ γιὰ τὰ παλαιό, τὸ σύγχρονο καὶ ἄπειρο νόημα τῆς ἐλευθερίας. Μιὰ Ἱστορία γραμμένη μὲ τὴν κατανόηση, τρυφερότητα κι' εὐαισθησία ἑνὸς ἄλλου ἀνθρώπου ποϋζησε σὰν ὅλο τὸν Κυπριακὸ λαὸ τὴν σκληρὴ, πραγματικότητα τῆς ἀγωνιζόμενης Κύπρου.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

ΔΡΑΜΑΤΑ ΤΡΟΧΑΙΑΣ

Ὁδικὸς Κῶδιξ : Σεβασμὸς στὴ ζωὴ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Χτὲς τέτοιαν ὥρα γελοῦσε. Ἔπαιζε, χαριτολογοῦσε. Ἦταν ἕνα χαρούμενο παιδί, καλόψυχο, ποὺ σκόρπιζε μιὰ ἀχτίδα φωτεινὴ στὶς σφαρείς, συννεφιασμένες μέρες τῆς πίκρας καὶ τῆς στενοχώριας. Ἕνα παιδὶ τῶν δεκατριῶν χρόνων μὲ καρδιὰν ἁπλή, γιομάτη καλωσύνη. Βγῆκε τὸ δράδυ δόλτα μὲ τ' ἀδέλφια της κι' ἔπεσε πάνω τους ἡ κατάρα. Ὁ ὁδηγὸς μεθυσμένος ἔριξε πάνω τους τὸ αὐτοκίνητο σὲ δρόμο φαρδύ, ἀνοιχτό, ὁδόφωτο. Ἀκαριαία ἡ μετάδαση ἀπὸ τὴ δροσιὰ τῆς καλοκαιριάτικης νύχτας στοὺς ἀνεξερεύνητους κόλπους τοῦ Ἅδη. Δίπλα ἄλλη μιὰ ἀδελφὴ 18 χρόνων παλεύει ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο. Κι' ὁλόγυρα μιὰ οἰκογένεια θυθισμένη στὴν τραγικὴ ἀπόγνωση τῆς ἀναπάντεχης συφοράς».

Ὄχι. Δὲν εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ μελόδραμα φανταστικό. Εἶναι ἡ πιὸ λιτή, ἡ πιὸ λιγόλογη περιγραφὴ μιᾶς τραγωδίας ποὺ ξεπερνᾶ κατὰ πολὺ τὶς πιὸ νοσηρὲς φαντασίες. Ἄλλωστε ὅταν νοιώσῃς σ' ὅλη της τὴν ἔκταση, ὅταν ζήσῃς μιὰ τέτοια τραγωδία, τὸ φανταστικό, τὸ ὑποθετικό, μέσα σὲ ὁποιαδήποτε καλούπια κι' ἂν προσφερθῆ γίνεται τόσο πειστικὸ ὅσο εἶναι μιὰ ὡραιοποιημένη φιγούρα δίπλα σ' ἕνα ἀσκημο πρωτότυπο. Καὶ τὸ πρωτότυπο τῶν ὁδικῶν δυστυχημάτων εἶναι φριχτὰ κι' ἀνελέητα ἀσκημο: «Δεκαπέντε καθημερινὰ δυστυχήματα. Ἑπτὰ καθημερινοὶ τραυματισμοί. Ἕνας θάνατος κάθε τρεῖς μέρες».

Ὄνειρα ποὺ σπάζουν στὴν ἄσφαλτο πρὶν πάρουν μορφή. Ἐλπίδες που πνίγονται στὸ αἷμα. Ὁλόφωτα νειᾶτα ποὺ διακόπτουν τὸ δρόμο τους μὲ τὴν μαύρη παρένθεση τοῦ θανάτου. Πρόσωπα ἀγαπητὰ ποὺ σταυρώνουνε πάνω ἀπ' τὸ χῶμα τοῦ νιόβγαλτου τάφου τὶς προσδοκίες τους, μὲ πικρὸ ἐπίγραμμα τὴν ἀνάμνηση τῆς ζωντανῆς παρουσίας. Προστάτες οἰκογενειῶν ποὺ ἀφήνουνε πίσω τους ἀνέχεια καὶ πίκρα καὶ πεῖνα καὶ πόνο. Ἄνθρωποι ἡλικιωμένοι ποὺ ἀποσπάζονται βίαια ἀπὸ τὶς στερνὲς ἤρεμες μέρες τους. Κι' ἄλλοι ἀνάπηροι, σακατεμένοι νὰ σέρνουν ἰσόβια τὴ μοῖρα τῆς παράλογης κατάρας.

Μιὰ ἀπειρία ἀπὸ δράματα σπαραξικάρδια, τραγικά, ἀνεπανόρθωτα. Ποιὸς φτάει; Ἡ ἀστυνομία ἐκδίδει φυλλάδια, νουθετεῖ, συμβουλεύει. Κάποτε τιμωρεῖ. Κι' δμως ἡ ζούγκλα τῆς τροχαίας ἐξακολουθεῖ νὰ στοιχειώνεται ἀπὸ τὰ τέρατα τῆς ἀνευθυνότητας, τῆς σκληρότητας, τῆς δαρδαρότητας κάποτε. Πίνουν, εὐωχοῦνται καὶ κάθονται μπροστὰ στὸ τιμόνι. Ἐξοστρακίζουνε τὴ λογικὴ καὶ πατοῦνε τὴ μπενζίνα δσο ποὺ νὰ νοιώσουνε ἀπογειωμένοι, δσο νὰ ἀπολαύσουνε τὴν ἔξαψη τῆς ταχύτητας. Στέλλουν στὸ διάδολο τὴν φρονιμάδα κι' ἀμολύονται στὴν ἀπόκλειστικὴ κατάκτηση τοῦ δρόμου — μὴ χειρότερα καὶ μικρότερα — ἐπιμένοντας νὰ προσπερνοῦν δλα τὰ τροχοφόρα ποὺ τοὺς κλείνουν τὴν ἐλεύθερη θέα. Βλέπουν στὸ δρόμο κανένα τετράποδο κι' δραματίζονται κυνηγέτικες περιπέτειες στὴν καρδιὰ τῆς ἀώρης ἠπείρου. Κι' δρμοῦν ἀπάνω στὰ φτωχὰ κατοικίδια σὰν ἀψασμένοι κυνηγοὶ τοῦ ἐλεφαντόδοντος. Κρατοῦνε σταθερὰ χέρι τὸ δολάν νὰ στὸ ἄλλο τὸ τσιγάρο κι' ἀποκαμδάνουν νωχελικὰ τὴν στερνὴ δδυνηρὴ φωτοδολίδα τοῦ αἰῶνα μας: Τὴ μανία τῆς ἐπίδειξης, τῆς ἀναζήτησης, τῆς περιπέτειας καὶ τῆς ψεύτικης αἴγλης, τὴ μανία τοῦ πιὸ ρηχοῦ τοῦ πιὸ φτηνοῦ ἐγωκεντρισμοῦ. Κι' ὅταν ἡ ἀνοησία· καὶ τὸ πεπρωμένο τους τοὺς δδηγήσει πάνω στὸν δφαλο τοῦ δδικοῦ μοιρασίου, πόσοι δὲ φεύγουνε σὰν δειλοὶ λιποτάχτες τῆς στοιχειώδους ἀνθρωπιᾶς. Ξαφανίζονται δισώτικα σὰν ἐνοχοὶ ἐγκληματίες ἀφήνοντας πίσω τους τὸν αἱματηρὸ φόρο τῆς ἀσυνειδησίας τους. Δίχως ἕνα ἐλέμμα συμπόνοιας. Δίχως ἕνα σύγκρουσ ἐνοχῆς. Ὁδηγοῦνε τὸ τσουδάλι τῆς ὕπαρξης τους μακρυά, πρὸς τὸ σκοτεινὸ στενοσόκκακο τῆς κατα δικασμένης συνείδησης, τῆς δαρειὰ μορτωμένης μοῖρας ποὺ θὰ πληρώσει ἀκριδὰ τὴν ἀπολύτρωση — δσο λίγο κι' ἂν γίνεται ταῦτο ἀν τιλητό.

Εἶναι δμως καὶ οἱ ἄλλοι. Οἱ πεζοί. Τὸ κοινό. Ποὺ ἀπλώνουνε στους δρόμους σὰν μανιτάρια στὸν κάμπο. Ποὺ δλέπουνε τὸ δρόμο σὰν συμπλήρωμα τῆς προσωπικότητάς τους, ἔχοντας τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ φάρδη καὶ τὰ μάκρη του δπως κι' ὅταν τοὺς γουστάρει.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη μερίδα — πεζῶν καὶ δδηγῶν; Ποὺ δλέπουν δυστύχημα καὶ ἐξαφανίζονται σὰ νὰ πρόκειται γιὰ χολέρα; Γιὰ νὰ μὴ μπλέξουν μὲ τὶς ἀστυνομίες. Γιὰ νὰ μὴ χασομερήσουν. Κι' ἀκόμα μερικοὶ — ὢ κατρακύλα τοῦ ἀνθρώπινου πλάσματος — σγιὰ νὰ μὴ λερώσουν τὶς μαξιλάρες τοῦ αὐτοκινήτου των».

Πέθανε πρόσφατα σὲ δυστύχημα ἕνα παιδὶ δεκαεφτάχρονο λόγω δεκάλεπτης καθυστέρησης στὴν μεταφορά του γιὰ πρώτες δοήθειες, γιατὶ δυὸ - τρεῖς περαστικοὶ δδηγοὶ σεδάστηκαν τὰ ἄψογα δερμάτινα καθίσματα ποὺ φιλοξενοῦσαν τὰ πολύτιμά του ὀπίσθια πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ πιὸ πολύτιμο εἶδος τοῦ πλανήτη μας: τὴν ἀνθρώπινη ζωή.

Σκέψεις πολλές, καυστικές κι' έντονες μπορούν νά γραφτούνε πάνω στό θέμα. Τό συμπέρασμα πού βγαίνει άπό τά λίγα ή τά πολλά λόγια ένα είναι: 'Η εισαγωγή τών όχημάτων στόν τόπο μας έχει πάρει ρυθμό άλματώδη. 'Η τροχαία κίνηση έχει πάρει διαστάσεις άνησυχητικές. Χρειάζεται λοιπόν μιά γενική, όλοκληρωτική συντονισμένη προσπάθεια λαού καί κράτους γιά νά ελαττωθούν τά δυστυχήματα καί νά κατοχυρωθή ή όδική άσφάλεια. Μιά έβδομάδα όδικής άσφαλείας δέν είναι άρκετή. 'Επιβάλλεται συχνότερη, πιό συστηματική ύπενθύμιση. Σέ σχολεία. Σέ συλλόγους, σέ ειδικές διαλέξεις, καί νά μή παρατίθεται άπλώς ό ξηρός κατάλογος τών όδικών κανονισμών μέ λιγοστά — λακωνικά — σχόλια. Νά καλλιεργηθή στήν συνείδηση τού πολίτη, τό χρυσό σήτό τής όδικής κυκλοφορίας: Σεβασμός στή ζωή. Κάθε μορφής, τάνου, βαθμού, ήλικίας. 'Η ζωή τής αΐσθησης, τού αίσθήματος, τής σκέψης, ή ζωή σέ όλη τήν άπειρη θαυματουργή της προέχταση. 'Η ζωή σέ κάθε άπειροελάχιστο της μόριο πού κινείται, άναπνέει, ύπάρχει. 'Η ζωή στόν συνεχή, στόν ένιαίο καί ποικίλο άναβασμό της πού θαυμάτιζεται σέ άπειρα τόσα σημεία σάν ό ένας κρίκος τού κύκλου σπάσει. Οί ένοχοι τών όδικών δυστυχημάτων νά τιμωρούνται παραδειγματικά, ιδιαίτερα όταν σφάλλουν συστηματικά — έδηγός ό οποίος ύπήρξε ύπεύθυνος διά πλέον τού ενός θανατηφόρου δυστυχήματος, ιποσοί καί νά κυκλοφορεί άκόμα ελεύθερα, άποτελώντας θανάσιμο κίνδυνο γιά τούς συνανθρώπους του. 'Η αύξηση τών προνομίων δημιουργνεί άντίστοιχη αύξηση εύθυνών. 'Η άνοδος τού βιοτικού μας έπιπέδου καί ή ευημερία είναι λάθος νά συνοδεύεται άπό άνευθυνότητα, έπιπολαιότητα, σκληρότητα. "Οσο πιό πολλά ύλικά άνεβαθά άποκτούμε τόσο πιό βαθειά πρέπει νά ριζώνεται καί ό σεβασμός μας πρός τό πολιτιμώτερο άνεκαθ τού κόσμου: τό δώρο τής ζωής. Καί τόσο πιό άνρωπνα πρέπει νά φουρούμε καί νά φυλάττωμε αύτό τό άνεκαθ.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Επικαιρότητες

"ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ Ο ΛΟΓΟΣ"

'Η διάδοση τών ξένων γλωσσών καί τό φαινόμενο τής Ζωής

Τής δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Λόγος, Χριστός, Ζωή, "Εκφραση. Μια εικόνα συνεχομένων ένοιών που συνδέει άκαριαία τόν Λόγον σάν θεία δύναμη, καί τόν Λόγον σάν άνθρώπινη έκφραση. 'Η σύνδεση αύτή έξ άλλου διεξήχθη καί θά διεξάγεται όπως γίνεται καί τώρα καί μέχρι τελειώσεως τής άνθρώπινης μονάδας σέ άπειρελαχίστες κλίμακες καί βαθμούς. "Οταν έκείνος έδημιουργούσε τάξη διαπλανητική μέσα άπό τό συμπαντικό χάος, τό έκανε μέ τή δύναμη τού όργανωμένου, τού ήθελημένου καί ένορατισμένου ήχου. "Οταν ό πρωτόγονος άνθρωπος ξεστόμιζε τήν πρώτη άναρθρη κραυγή, γεφύρωνε τό χάσμα άνάμεσα στό έντός του χτήνος καί στόν έντός καί έχτός του θεό, καί σέ προέχταση παράλληλη, γεφύρωνε τό χάσμα άνάμεσα του καί στούς συνανθρώπους του.

Κι' όταν έπί αίώνες ό άνθρωπος έκαλλιέργησε τήν δύναμη της συγκεκριμένης έκφρασης όσων περισσοτέρων έσωτερικών κραδασμών, τότε ή 'Αρχή τής 'Απόλυτης Λογικής ξαναχάρισε στήν 'Ανθρωπότητα τό κορύφωμα τής θείας ένσάρκωσης στή μορφή τού Θεανθρώπου. Κήρυγμα, πιστεύω καί παράδειγμα του ήταν ή άγάπη, η όμόνοια. Σάν ύπέρτατος δέ πρακτικός δραματιστής άφήκε στούς άποστόλους του τό ισχυρότερον όπλο γιά τήν έκπλήρωση τής άποστολής τους: τό χάρισμα τής ξενογλωσσίας. Γιατί γιά νά μπορέσουν νά χαρίσουνε φώς καί άγάπη στίς καρδιές καί στό νού, έπρεπε νά έχουν καί τά πρακτικά μέσα γιά τόν σκοπό. "Ετσι άπό τούς άποστόλους τού 'Ιησού, μέσα άπό τά μακρυνά βάθη δυό χιλιάδων χρόνων, ξεκίνησε ή έπιταγή τής γνώσης τής γλώσσας τού πλησίον, γιά νά έφαρμοσθούν καί νά όλοκληρωθούν τά διδάγματα τού μεγάλου Μύστη. Πλάϊ δέ σέ πολλές άλλες παράλληλες τάσεις — συνένωση θρησκειών, κατάργηση ποικίλων φραγμών καί συνόρων, σύζευξη 'Επιστήμης - Θρησκείας — ή έπίδοση στήν έκμάθηση ξένων γλωσσών γνωρίζει στίς μέρες μας μέρες λαμπρές, κι' άποτελεί στήν ούσία θεμέλιο, βάση γιά πολλές άπό τίς άλλες έκδηλώσεις πού παραθέσαμε. Γιά νά πάρουμε μιά μονάχα τέτοια σύγχρονη έκδήλωση, τήν προσέγγιση μεταξύ θρησκείας κι' έπιστήμης, «Πρέπει ή 'Επιστήμη νά καταστεί θρησκευτική καί ή Θρησκεία έπιστημονική», γράφει ό Συρέ στούς «Μεγάλους Μύστες». Τά θεμέλια αύτής τής μεγάλης διασταύρωσης άνάμεσα στήν 'Αγέλαστη καί στόν 'Αδάκρυτο, τά έθεσε ό ίδιος ό 'Ιησούς μέ τή ζωή καί τό δίδαγμά του. 'Απόδειξη τρανή οί όδηγίες πού μάς παρέδωσε γιά τήν έφαρμογή της μεγάλης, δεύτερης έντολής του: «'Αγάπα τόν πλησίον σου ώς έαυτόν». 'Η θρησκεία όρίζει έφαρμογήν τού ρητού δρμώμενη άπό ήθικά, μεταφυσικά έλατήρια. 'Η 'Επιστήμη τάσσεται ύπέρ τής άνθρώπινης συναδέλφωσης, γίνεται παγκόσμια καί διανθρώπινη ξεκινώντας άπό βαθειές κοσμολογικές αίτίες καταγωγής καί προορισμού. Καί γιά τήν έφαρμογή τών δυό προσταγών, μπαίνει σ' ένέργεια τό έπιστημονικό μήνυμα τής έπιφοίτησης. Γιά ν' άγαπήσης τόν συνάνθρωπό σου, όρθολογιστικά, κι' όχι μυστικιστικά, πρέπει νά τόν γνωρίσης. Καί ό καλύτερος τρόπος γιά νά τόν γνωρίσης, είναι νά μάθης τήν γλώσσα του.

Γι' αύτό καί στήν έποχή μας οί άνθρωποι μέ όλοένα ταχύτερο ρυθμό δέχονται τήν διπλή ευεργετική έπιφοίτηση θρησκείας καί έπιστήμης καί καταπιάνονται σοβαρά πιά μέ τήν γνωριμία τού "Αγγλου, τού Γάλλου, τού 'Ιταλού, τού Ρώσσου «πλησίον τους». Παράδειγμα συγκεκριμμένο ό μικρός μας τόπος, στόν όποίον όχι μόνο ή διδαχή ξένης γλώσσας είναι άπαραίτητη σέ κάθε σχολείο, άλλά καί ή λειτουργία 'Ινστιτούτων ξένων γλωσσών διεξάγεται μέ ρυθμό διαρκώς αύξανόμενον. "Ισως δέ σύντομα νά βρεθούμε πρό τής άνάγκης νά ίδρύσουμε είδικές σχολές ξένων γλωσσών, στίς όποίες οί αύριανοί πολίτες μας θά μπορούν νά έρχονται σέ άπροκάλητα έπαφή μέ κόσμους άλλου χρώματος, άλλης θρησκείας κι' άλλης ίδεολογίας, άπαλλαγμένη άπό τήν μισαλλοδοξία καί όρμώμενοι άπό τήν ψυχική έκείνη εύαισθησία πού πλαταίνει τόν άνθρώπινο όρίζοντα, τόν καθαρίζει, τόν άποπνευματώνει, καί τόν καθιστά έτοιμο νά δεχτή τά μεγάλα μηνύματα τού αίώνα μας. "Ενα άπ' αύτά τά μεγάλα μηνύματα — μεγάλα γιά λόγους πού χρειάζονται άνάλυση κι' έπέχταση — είναι καί ή έξειδίκευση. Καί πολλοί ίσως νά μή βλέπουν τήν άνάγκη γιά τήν έκμάθηση ξένων γλωσσών "ότου" οί κλάδοι τής σημερινής έπιστήμης καί τής άνθρώπινης γνώσης όλοένα τείνουν νά λειτουργούν τελολογικά κι αύτόνομα. Αύτό είναι βέβαια μιά μεγάλη πλάνη πού πηγάζει άπό τήν πρωτοστάδια άκόμα έμφαση πού έχει δοθεί στήν έξειδίκευση.

Γιατί έξειδίκευση δέν πρέπει νά σημαίνει άποκλεισμό κι' άπομόνωση. "Εμφαση προεξέχουσα σ' ένα είδικό τομέα, ναί. Κατάργηση όμως κάθε σύγκρισης καί παραλληλισμού μέ άλλους παραπλήσιους άλλά καί ξένους τομείς, όχι. Ποιά μπορεί νά είναι ή θέση μιάς όμάδας άνθρώπων πού έχουν άποκτήσει, άπό κληρονομικότητα ή άπό καλλιέργεια, τερατώδεις γνώσεις κι' ικανότητες πάνω σ' ένα μόνο θέμα; Θά έχουν άποξενωθεί έντελώς άπό τούς συνανθρώπους τους, καί θά έχουν πιά πολλή συγγένεια μέ τούς άψυχους ήλεκτρονικούς έγκεφάλους καί τούς τερατωδώς τέλειους ύπολογιστές τής άνθρώπινης έφεύρεσης.

'Άλλωστε ένας λογος έπιπρόσθετος γιά τήν καλλιέργεια τών ξένων γλωσσών είναι καί ή άποσόβηση τού κινδύνου αύτού πού καραδοκεί τήν μηχανοκίνητη έποχή μας. Κι' όσο κι' άν ή ραγδαία έξέλιξη τής μηχανοκίνητης αύτής έποχής, μάς φέρνει κοντά σ' άλλους πλανήτες καί σ' άλλους κόσμους, δέ θά μπορούμε νά καταλάβουμε τή γλώσσα τους, άν πρώτα δέν μπορέσουμε νά άποκτήσουμε κοινή συνείδηση έμείς οί γήϊνοι. Καί ό πιό πρακτικός, ό πιό άμεσος τρόπος (ό πιό έξωτερικος κατ' άνάγκην στό παρόν στάδιον) είναι ή άμεση γνώση τού μέσου μέ τό όποίον κτίζουν τόν πολιτισμό τους οί άδελφοί λαοί σ' όλη τήν έχταση τής ύδρογείου μας. 'Η προσπάθεια γιά τήν δημιουργία καί τήν έπικράτηση μιάς διεθνούς γλώσσας — 'Εσπεράντο — άπέτυχε. "Ισως νά ήταν άκαιρη, πρώϊμη. 'Η προσπάθεια όμως πού γίνεται τώρα σ' όλο τόν κόσμο γιά τήν όσο δυνατόν πλατύτερη καλλιέργεια γλωσσών ξένων όφείλει νά καρποφορήσει. Κι' οί καρποί της δέν θάναι καρποί νόθοι έπιμιξίας πολιτισμών, άλλά χρυσοί καρποί φωτεινής έποχής: τής έποχής πού έγκαινίασε μέ τήν έμφάνισή του ό Λόγος, Χριστός, Ζωή, "Εκφραση 'Αγάπης.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΖΙΑΝ ΣΙΜΠΕΛΙΟΥΣ

'Εκατό χρόνια άπό τή γέννηση του

Τής δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Η άνθρώπινη προσωπικότητα μοιραία πάντα περικλείνει μέσα της όλα ή μερικά άπό τά γνωρίσματα τής έποχής της. Σάν συνακολουθο δέ καί φυσικό συμπέρασμα, ή άνθρώπινη μεγαλοφυία αύτά τά γνωρίσματα τα μεγεθύνει τά έντείνει καί τά προβάλλει μέσα άπό τή λειτουργία της σάν όλοκληρωμένες τάσεις πού αφραγίζουν άνεξίτηλα μιάν ίστορική περίοδο. Στήν περιπτωση δέ τής μουσικής δημιουργίας υπάρχουν έκείνοι πού ισχυρίζονται ότι ή τέχνη τών ήχων δέν άκολουθεί καί δέν προκύπτει άπό μιάν όρισμένην έποχήν, άλλ' άντιθετα την προδιαγράφει καί μάλιστα την διαμορφώνει, τής δινει μ' άλλα λόγια έζωτερική έκφραση. Γι' αύτό καί οί μεγάλοι μουσικοσυνθέτες στέκονται πάντα στό πρώτο ιεραρχικό σκαλοπάτι τής καλλιτεχνικής δημιουργίας, γιατί τό μήνυμα τους δέν όρίζεται μέ λέξεις. Προέρχεται άπό τήν άγνωστη ύπερβατικότητα, καί διαπερνά την επιφάνεια τής άνθρώπινης συνείδησης γιά νά χαλκεύση χαρακτήρες καί ήθη καί ξθιμα άνάμεσα σέ λαούς κι' έποχές. γι' αύτόν ίσως τόν λόγο ή επισήμανση των έποχικών γνωρισμάτων στην μουσική παρακαταθήκη των μεγάλων, είναι πιό εύκολη, άφού ή τελευταία συνδέεται άνατόσπαστα μέ τήν έποχή πού δημιούργησε, αύτό βέβαια δέν αποκλείει την προέχταση μιάς μουσικής επίδρασης σε πολλές εποχές καί περιόδους ιδιαίτερα όταν πρόκειται γιά κολοσσούς τής τέχνης, όπως είναι ό Μπετόβεν.

'Ο 'Ιωάννης Σιμπέλιους γεννήθηκε πρίν άπό ένα αίώνα στή Φινλανδία καί πέθανε στά 1956. Παρ' όλο πού τό μουσικό του τάλαντο έκδηλώθηκε σέ πολύ μικρήν ήλικίαν. άκολούθησε πρώτα κλασσικές νομικές σπουδές, καί μετά έπεδόθη στην συστηματική μελέτη της μουσικής. 'Από τίς πρώτες του κιόλας συνθέσεις ό Σιμπέλιους έδειξε ένα ώριμο, άνεξάρτητο καί πηγαίο ταλέντο. "Ισως αύτό νά όφειλόταν στό γεγονός ότι δέν ύπήρξαν έπιδράσεις άλλων συνθετών στην ήλικία πού άκόμα διαμορφωνόταν τό ταλέντο καί ό έσωτερικός μουσικός κόσμος του συνθέτη. "Ισως όμως καί νά όφειλόταν στό δυναμικό τής καλλιτεχνικής ψυχοσύνθεσης τού Σιμπέλιους.

Στά χρόνια τού συνθέτη άκμάζανε τά άπελευθερωτικά κινήματα. 'Ο πατριωτισμός ήταν τό σύνθημα τής έποχής. 'Ο χάρτης τής Εύρώπης έπαιρνε όρια καινούργια καί οί λαοί άποκτούσανε έθνική όντότητα καί άκεραιότητα γιά πρώτη φορά ύστερα άπό χρόνια μακράς ύποδούλωσης σέ δικτατορικά καί άνελεύθερα καθεστώτα. 'Η Φινλανδία ήταν τότε κάτω άπό τόν Ρωσσικό Τσαρικό ζυγό 'Η λαϊκή συνείδηση ώριμαζε καί προετοιμαζόταν γιά την έπερχόμενη ήμέρα τής άνεξαρτησίας. Καί ό Σιμπέλιους, δέν μπορούσε νά μείνη ξένος σ' αύτή την κατάσταση.

"Εχτός άπό τά έργα του έκείνα πού είναι είδικά γραμμένα γιά έθνικές έκδηλώσεις — «Φινλάντια» «'Η Καταγωγή τής Φωτιάς», «'Εμβατήρια γιά τό Φινλανδικό Πεζικό καί τούς Προσκόπους», όλες οί συνθέσεις τού Σιμπέλιους είναι διαποτισμένες μέ τό σκανδιναυικό χρώμα. 'Η μεγαλοπρεπής έπιβλητικότητα τού Σκανδιναυικού τοπείου γιομίζη, σέ πρώτο πλάνο τόν καμβά τού μουσικού έργου τού συνθέτη. Σάν παράλληλο όμως συμπλήρωμα όλες οί φάσεις τής Βορειας ψυχοσύνθεσης μετουσιώνονται μέσα στά έργα τού μεγάλου μουσουργού. 'Η σκυθρωπή μελαγχολία τών παγωμένων φιόρδ, ή παθητική άγάπη τών άνθρώπων τού βορρά γιά την πατρική γή, ή πεισματική τους άντοχή μέσα στίς πιό άντίξεος κλιματικές συνθήκες, καί τά ξαφνικά τους ξεσηκώματα σέ όργή ή σέ χαρά κι' άγαλλίαση, όλα είναι μέ συνέπεια κι' άριστοτεχνία δοσμένα μέσα στά πολλά καί ποικίλα έργα τού Σιμπέλιους. Τίς μεγαλύτερες καί στιβαρότερες έμπνεύσεις του ό Σιμπέλιους τίς άντλεί άπό τό μυθολογικό, τό έπικό, μεγαλείο τής χώρας. Οί μύθοι τής Καλεβάλα μέ τούς δυνατούς καί γενναίους άντρες, τίς ύπομονητικές γυναίκες καί τά μαγεμένα δάση, τά γιομάτα ξωτικά καί νεράϊδες, είναι ή πιό πρόσφορη πηγή γιά τίς έμπνεύσεις τού συνθέτη. Λιγοστές είναι οί λυρικες του συνθέσεις — άνάμεσα στά έκατό τόσα τραγούδια του κυρίως — πού είναι βασισμένα πάνω σέ Φινλανδικά ποιήματα. Τόν τραβούσε πιό πολύ ό λυρισμός της Σουηδέζικης ποίησης. 'Η χώρα της, ή γλώσσα της, οί κάτοικοι, οί θρύλοι κι' ή ίστορία της ήταν γι' αύτό μιά πολυαχιδής προσφορά γιά έργα δυναμικά, έπιβλητικά, γεμάτα χρώμα καί ζωντάνεια καί άπεραντοσύνη. Τήν Φινλανδία τήν τραγούδησε ό συνθέτης σέ πολλά συμφωνικά του ποιήματα όπως είναι ή «Καρέλια», «Ταπτόλα», «Νυχτερινός Καλπασμός» καί «'Ανατολή». άλλά καί σέ άρκετές άπό τίς έφτά του συμφωνίες. Τά μόνα φωνητικά έργα πού έγραψε ό συνθέτης έχτός άπό τά πολλά τραγούδια καί τά χορωδιακά του. είναι ή όπερα «'Η Κόρη στόν Πόργο», καί ή συμφωνία γιά φωνές, χορωδία καί όρχήστρα, «Κουλέρβο». Τά μοναδικά δέ λιγοστά έργα του πού είναι βασισμένα πάνω σέ ξένα θέματα, είναι ή «Θύελλα» τού Σέξπηρ, «Τό τραγούδι τών 'Αθηναίων», καί τό δράμα τού Γερμανού Μαίτερλιγκ «Πελέας καί Μελισάνδη».

'Ο Σιμπέλιους έδημιούργησε σέ μιάν έποχή πού άποτελούσε μεθόριο άνάμεσα στίς παληές καί στίς καινούργιες σχολές, γι' αύτό τό είναι, στην πραγματικότητα ό τελευταίος άπό τούς μεγάλους τής πεθαμένης πιά κλασσικής παράδοσης. 'Αμέσως μετά, μπαίνει στό προσκήνιο ή «διαφωνία» τού Στράους, τό δωδεκάτονο χρωματικό σύστημα τού Σιέμπεργκ, ό νεοκλασσικισμός τού Στραβίνσκυ.

Ὁ Σιμπέλιους δὲν ἦταν βέβαια συνδέτης μὲ ἐπαναστατικὲς μουσικὲς φόρμες καὶ μεθόδους. Δὲν ἦταν ὅμως ὁ ἄλλου συνθέτης στάσιμος. Ἀπὸ συμφωνίες του βλέπουμε νὰ γίνεται ἤδη ἡ προαγγελία τῆς ἁπλοποίησης καὶ τῆς λιτότητας ποὺ θὰ ἔφερνε ἡ νέα ἐποχή. Τὰ μοτίβα του, τὰ θέματα του, ποτὲ δὲν χρησιμοποιοῦνται σὰν διακοσμητικὰ ἐκφραστικὰ μέσα. Κατέχουν παντοῦ σημεῖα ὀργανικῆς ἀνάπτυξης. Τὰ τρίηχα του καὶ τοὺς ἰσάξιους μελῳδικοὺς φθόγγους του, τοὺς χρησιμοποιῆ πάντα μὲ εὐστοχία καὶ πειστικότητα. Μὲ μεγάλη κλίμακα ἐκφραστικῆς σύναμης μεταφέρεται ἀπὸ τὶς πιὸ ἁπλὲς μελῳδίες στὰ πιὸ πολύπλοκα, τὰ πιὸ ἐπεξεργασμένα θέματα. Οἱ τελικὲς πτώσεις του ἔχουν μιὰ δύναμη καὶ μιὰ ἐπιβλητικότητα ποὺ μονάχα μὲ τὸ ἐπικὸ μεγαλεῖο τῆς πατρίδας του μποροῦν νὰ συγκριθοῦν. Μὲ λίγα λόγια ὁ Σιμπέλιους ἀναζωογόνησε τὶς μουσικὲς φόρμες τῆς ἐποχῆς του, χρησιμοποιώντας μιὰ ἰδιαίτερη δική του λογική. Τὶς ἀνανέωσε καὶ τὶς ἐπέκτεινε χωρὶς νὰ καταφύγη σὲ καινούργιους τρόπους σύνθεσης. Καὶ πλάϊ στὴν μουσική του μεγαλοφυΐα, τὸν ἐσυνόδευσε ἰσόβια καὶ ἀδιάλειπτα ἡ πιὸ μεγάλη, ἡ πιὸ θερμὴ καὶ σταθερὴ του ἀγάπη, ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐπιταγὴ τῆς ἐποχῆς. Αὐτὴν ἐπιταγὴ ἐκπλήρωσε ὑποβάλλοντας τὴν στὴν χημικὴ μεταμόρφωση ποὺ ὥριζε ἡ μεγαλοφυΐα του.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπίκαιρα θέματα

ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΓΡΑΦΕΙΑ ΣΥΝΟΙΚΕΣΙΩΝ

Οἱ προάγγελοι τῶν ἐπιστημονικῶν ἑνώσεων

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μ' ἀγαπᾶς; Σὲ λατρεύω. Παντρευόμαστε; Γιατὶ ὄχι; ἀφοῦ μὲ θέλεις καὶ σὲ θέλω. Βέρες, ἀρραβωνιάσματα, γάμος, καὶ — ὁ σπόνδυλος τῆς κοινωνίας — ἡ οἰκογένεια, λένε οἱ φανατικοὶ ὑποστηρικτὲς τῆς μονογαμίας, δυναμώνει, στερώνει. Οἱ στατιστικὲς ὅμως ἄλλα λένε. "Οτι ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου διέρχεται κρίση, ὅτι τὰ διαζύγια μεσουρανοῦν, ὅτι τὰ θεμέλια τῆς οἰκογενείας σείονται καὶ συνταραζονται. Οἱ κοινωνιολόγοι κατηγοροῦν τὴν ἀνασφάλεια καὶ τὸ ἄγχος τῆς πυρηνικῆς ἐποχῆς ποὺ σπρώχνουν τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴ διαρκῆ ἱκανοποίηση τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ ἀπολαύσεων, ποὺ εἶναι οἱ πιὸ σίγουρες ἔστω κι' ἂν δημιουργοῦν ψεδιασμένους γάμους ἐξαθρωμένες οἰκογένειες καὶ νευρωτικά, προβληματικὰ παιδιά. Οἱ θρησκευτικοὶ ἡγέτες καὶ οἱ ἀμετάβετοι ἠθικολογοι ἀποδίδουν τὴν κρίση τοῦ γάμου στὴν ἀχαλίνωτη ἐλευθερία, στὰ ἤθη τῆς σημερινῆς νεολαίας. Κάποιο ἀναμφισβήτητα, δίκαιο ἔχουνε καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, καὶ ὅλοι. Τὸ πρόβλημα ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ λυθῆ μὲ τὴν ριζικὴ ἀλλαγὴ στὴ διαπαιδαγώγηση τῆς νεολαίας — οἱ ἐξωτερικὲς κοινωνικὲς συνθῆκες παντα διαβρώνουν τὸ ἔργο τοῦ παιδαγωγοῦ. Ἄλλωστε, οἱ καινούργιοι ἄνθρωποι εἶναι γνώρισμα πάντα μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς. Κι' ἡ ἐποχὴ αὐτὴ ἀκόμα δὲν μᾶς ἔχει φτάσει. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις σαφεῖς γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον θὰ λυθῆ τὸ πρόβλημα τῶν κακῶν, τῶν ἀταίριαστων γάμων. Κι' αὐτὲς τὶς ἐνδείξεις μᾶς τὶς προσφέρει ἡ σημερινὴ Ἐπιστήμη. Ὁ ἠλεκτρονικός, πολιτισμὸς διαγράφει τὴν πρώτη αἴχμηρη του ἐπέμβαση στὰ ἀνθρώπινα συναισθήματα καὶ αἰσθήματα. "Ολα τὰ σχετικὰ καὶ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ποὺ σχηματίζουν τὸν ψυχικὸ καὶ ἠθικὸ κόσμο ἑνὸς ἄντρα καὶ μιᾶς γυναίκας καταγράφονται καὶ ἐπεξεργάζονται ἀπὸ τὰ τέρατα, τὶς ἠλεκτρονικὲς μηχανές. Γίνονται οἱ σχετικοὶ συνδυασμοί, καὶ βγαίνει τὸ ἀπαιτούμενο συμπέρασμα: Εἴτε οἱ δυὸ ὑποψήφιοι ἀποτελοῦν ἰδεώδη συμβαλλόμενα μερη γιὰ τὴν γαμήλιαν ἕνωση, εἴτε ὁ γάμος τους θὰ εἶναι καταστροφή, εἴτε θὰ κυμαίνεται κάπου ἀνάμεσα στὴν ἀπόλυτη εὐτυχία καὶ τὴν τρομαχτικὴ δυστυχία. Ὁπωσδήποτε ὅμως οἱ ἄμεσοι ἐνδιαφερόμενοι μπορεῖ νὰ παρουσιάζωνται μπροστὰ στὴν σύγχρονη ἠλεκτρονικὴ Πυθία συνεπαρμένοι ἀπὸ ἀγάπη κι' ὄνειρα, ἀλλὰ ὅταν φεύγουν εἶναι κατατοπισμένοι, προσγειωμένοι. Δικὴ τους δουλειὰ ἂν θὰ πάρουν τοὺς «χρησμοὺς» τοὶς μετρητοὶς καὶ θὰ πράξουν ἀνάλογα. Πάντως ἡ ἀνθρώπινη διάνοια ἔχει κάμη τὸ καθῆκον της. Ἔχει θέσει στὴ διαθεση τοῦ ἀνθρώπου τὸν βασικώτερο μετρητὴ τῆς ἰδιότητας γιὰ προσαρμογὴ στὰ πιὸ δύσκολα πλαίσια, τὰ πλαίσια τοῦ γάμου. Ἐκεῖνο ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πιὰ εἶναι ἡ δύναμη νὰ ὑποτάξουν τὰ συναισθήματά τους στὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς ἀνώτερης, σημαντικώτερης ἐπιταγῆς. Σημαντικώτερης ἀπὸ τὴν ἱκανοποίηση τῶν δικῶν τους ἐπιθυμιῶν καὶ ἀνώτερης ἀκόμα ἀπὸ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς δικῆς τους προσωπικότητας. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ὅμως αὐτὴ ἡ σωτήρια γιὰ τὴν φυλὴ, κάθαρση, πρέπει νὰ περάση, ἀπὸ τὸ πῦρ καὶ ἐ συναισθηματικὸς ἐγωϊσμός, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀχαλίνωτο ξέσπασμα τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν ἐνστίκτων. Πρέπει μ' ἄλλα λόγια νὰ ἀρχίσει ἐπὶ γῆς ἡ Βασιλεία τοῦ Νῶε.

Πολλοὶ ἄνθρωποι στὸ ἄκουσμα καὶ μόνο τῆς καινούργιας αὐτῆς νοστροπίας ἐξανίστανται κι' ἀγανακτοῦν, γιατὶ ἡ ἀνθρώπινη καρδιὰ ὑποστάζεται στὴν λειτουργία τῶν ψυχρῶν καὶ ἄψυχων μηχανημάτων, καὶ γιατὶ ἡ ἀνθρώπινη βούληση ὑποστάζεται στὴν βούληση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Παραγνωρίζουν ὅμως ἡ λησμονοῦν τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἴδιο θὰ συνέβαινε, ἂν οἱ ὑποψήφιοι γιὰ γάμο εἶχαν ἀρκετὴ αὐτογνωσία καὶ ἀρκετὴ ὡριμότητα γιὰ νὰ διαγνώσουν τὰ ἐλατήρια ποὺ τοὺς σπρώχνουν στὴν συναψη τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν. Γιατὶ ἂν πραγματικὰ ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ αὐτογνωσία καὶ ἡ ψυχικὴ ὡριμότης, πολλοὶ θὰ γνωρίζανε μὲ τὴν ἀσφαλέστερη σιγουριὰ ὅτι ὁ γάμος τους δὲν πήγαζε ἀπὸ καμμια ζαθειὰ καὶ σπάνια ψυχικὴ συγγένεια, ἀλλὰ ἀπὸ πολλοὺς καὶ διάφορους μεμονωμένους ψυχολογικούς, ἠθικούς, φυσιολογικους καὶ οἰκονομικοὺς ἀκόμη παράγοντες. Γιατὶ λοιπὸν τότε νὰ ἐκσφενδονίζομεν μύδρους κατὰ τῆς ἐπιστήμης ἐπειδὴ μιλᾶ τὴν γλῶσσα της πραγματικότητας; Θὰ ἦταν βέβαια ἀσύγκριτα καλύτερα ἂν φτάναμε σὲ μιὰ ἐποχὴ — πολὺ μακρυνὴ ἀπ' τὴ δική μας ἀσφαλῶς — στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔχουν ἐξελιχθεῖ τόσο πολὺ ποὺ νὰ κυριαρχοῦν οἱ ἴδιοι τῆς μοίρας τους — καὶ κατ' ἀνάγκην καὶ τοῦ γάμου τους — χωρὶς τὴν μεσολαβητικὴν ἐπέμβαση τῶν ἐπιστημονικῶν συσκευῶν. Ἀλλὰ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι ἀκόμα ἀπρόσιτη ἢ σχεδόν. Γι' αὐτὸ πιστεύουμε πὼς ἡ τελικὴ νίκη τῶν «ἐπιστημονικῶν συμβούλων γάμου» εἶναι ἀναμφισβήτητη.

Σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο ἐξ ἄλλου καὶ σὰν προάγγελοι τῶν αὐριανῶν ἐπιστημονικῶν ἑνώσεων λειτουργοῦν σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς χῶρες τοῦ κόσμου καὶ στὴν Κύπρο ἀκόμη τώρα τελευταῖα, γραφεῖα συνοικεσίων. Τὰ στοιχεῖα ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ βέβαια, εἶναι τὰ πιὸ ἐξωτερικά, τὰ πιὸ γενικά. Ἡ ἀρχὴ ὅμως εἶναι ἡ ἴδια, μὲ μιὰ βασικώτατη διαφορά: Τὸ ἄτομο εἶναι ἕτοιμο νὰ παραμερίση τὸ αἴσθημα σὰν ὁδηγὸ στὴν ἐκλογὴ συντρόφου, γιὰ χάριν ὅμως ὄχι τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὅπως θὰ ἐξυπάκουε ὁ «ἐπιστημονικὸς γάμος», ἀλλὰ γιὰ δική του, ἀτομικὴ ἱκανοποίηση — τῶν πιὸ ἐξωτερικῶν — τονίζουμε, ἀναγκῶν. Ἀλλὰ μήπως στὴν ἐποχή μας ὁ γάμος γενικὰ δὲν περιορίζεται στὸν κύκλο τῶν ἐξωτερικῶν ὁλοκληρώσεων, μὲ συμπλήρωμα σπάνιο μερικοὺς ψυχικοὺς καὶ πνευματικοὺς τόνους; Ἔτσι τὸ «συνοικέσιον» εἴτε προέρχεται ἀπὸ τὸ ξένο ἀμερόληπτο γραφεῖο, εἴτε ἀπὸ τὸν κοινὸ γνωστό, τὸν φίλο ἢ τὸν συγγενῆ, ἔχει τὸ βασικώτερο χαρακτηριστικὸ τῆς αὐριανῆς ἐποχῆς: τὴν ριζικὴ ἀποδέσμευση ἀπὸ τὸ συναίσθημα ὅταν πρόκειται γιὰ ἕνα τόσο σημαντικὸ βῆμα στὴ ζωὴ ὅπως εἶναι ὁ γάμος. Καὶ λέμε ριζικὴ γιατὶ ὅταν πρόκειται γιὰ ἕνωση ποὺ προέρχεται ἀπὸ «ἔρωτα», «ἀσυμπάθεια» ἢ «γνωριμία», τὸ «κατὰ συνθήκην» ἐρωτικὸν ἢ αἰσθηματικὸν ψεῦδος εἶναι μοιραῖον καὶ ἀναπόφευκτον, σὲ διάφορους βαθμοὺς καὶ διάφορα μέτρα, ποὺ μπαίνουν πάντα σὰν θεμέλιο στὴν δομὴ τῆς οἰκογενειακῆς σύμβασης. Ἀντίθετα ὅμως ὅταν αὐτὴ ἡ σύμβαση προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσολάβηση τρίτου προσώπου, ξεκινᾶ μὲ γραμμὲς πιὸ ὑγιεῖς, πιὸ εἰλικρινεῖς. Στὸ σημερινὸ μας στάδιο τὸ συναίσθημα δὲν μπορεῖ νὰ ἐκλείψει στὴν ὑπόθεση τοῦ γάμου. Τὸ βλέπουμε ὅμως ἀργὰ μὰ σταθερὰ νὰ πέφτη σὲ δεύτερη μοῖρα, καὶ νὰ μένουν κυρίαρχοι οἱ ὑλικοὶ παράγοντες. Γι' αὐτὸ πιστεύουμε ὅτι αὐτὴ θὰ εἶναι ἀπ' τὶς τελευταῖες, ἂν ὄχι ἡ τελευταία φάση τοῦ δράματος πρὶν ἐπέλθη ἡ τελικὴ λύση ποὺ θὰ τοποθετήση τὸν γάμο στὸ ὕψος ποὺ ἁρμόζει στὴ φύση, στὴ λειτουργία καὶ στὸ σκοπό του. Καὶ τὸ ὕψος ἐκεῖνο πιστεύουμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἀκόμα ἕτοιμοι νὰ τὸ ἀποφασίζουνε μόνοι τους. Ἡ Ἐπιστήμη θὰ ἔχει στὸ μέλλον τὸν λόγο.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΜΕΡΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝΔΟΞΗ 28η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

Ἡ Ἐλευθερία στὴ νεοελληνικὴ ποίηση

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Α΄

Τὸν Ὀκτώβρη γιορτάζονται δυὸ μέρες σημαντικές. Ἡ μιὰ στὶς δεκαπέντε εἶναι ἀφιερωμένη στὴν τέχνη τοῦ ἀνθρώπινου λόγου, κι' ἡ ἄλλη στὶς εἰκοσιοχτώ, εἶναι ἀνάμνηση ἱερὴ τῆς ἀνθρώπινης ἀπόφασης νὰ ἀντιστέκεται στὴν ὑποδούλωση. Τὴν ἀνάμνηση αὐτὴ τὴν ἀποτείουμε σὰ φόρο ἁγίου σεβασμοῦ στοὺς "Ελληνες τοῦ σαράντα ποὺ πολεμήσανε μὲ ἀνδρεία τὴν βάρβαρη ἐπιδρομὴ στὰ πατρικά τους ἐδάφη. Τὰ ἐδάφη αὐτὰ γνωρίσαν χρόνια πικρα τῆς σκλαβιᾶς. Περάσανε πολλοὶ αἰῶνες πάνω ἀπ' τὰ σκυφτὰ, πονεμένα κεφάλια τῶν Ἑλλήνων. "Οσο βαρεισὶ ὅμως κι' ἂν ὑπῆρξανε οἱ χρόνοι τῆς σκλαβιᾶς, ποτὲ δὲν κατοφάρνε ν' ἀδειάσουνε τὸ φλασκὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἀνάτασης, τοῦ λαοῦ τῆς Ἀθήνας. "Ισως γιατὶ σ' ὅλο τὸν κόσμο τὸ νόημα τῆς λευτεριᾶς στάθηκε πάντα ἀστείρευτη πηγὴ ἐμπνευσης γιὰ τοὺς τεχνίτες τοῦ λόγου. Κι' ἴσως γιατί, στὴν Ἑλλάδα, ἰδιαίτερα, τὸ ἡρωϊκὸ καὶ τὸ λυρικὸ στοιχεῖο εἶναι ἀριστικὰ δεμένα κι' ἀπόλυτα ταιριαστὰ μὲ τὴν εὔρωστη ἀλλὰ φιλοσοφημένη διάθεση τοῦ Ρωμηοῦ.

Γι' αὐτὸ ξεκινώντας ἀπὸ τὰ πρῶτα νηπιακὰ στάδια τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς ποίησης καὶ φτάνοντας μέχρι τὰ δικά μας χρόνια βλέπουμε τὸ κρασὶ τῆς Λευτεριᾶς νὰ μεθᾶ μὲ τὸν οἶστρο του τὴν εὐαίσθητη ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν. "Αλλωστε ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ Τέχνη, εἶναι πράγματα τόσο παράλληλα, τόσο ὁμοια. Ὁ ἥρωας ψηλώνει τὸ σπαθὶ τῆς ἐπανάστασης ἐνάντια στὴν καταπίεση γυρεύοντας νὰ φέρη στὸν λαὸ καὶ στὴν μοίρα του ἡμέρες πιὸ εὐτυχισμένες, πιὸ εὔφορες. Κι' ὁ καλλιτέχνης ἁπλώνει τὴν φαντασία του πέρα ἀπὸ τὰ σκληρὰ σύνορα τῆς πραγματικότητας καὶ παλεύει νὰ ζωντανέψει τὴν ὁμορφιὰ ποὺ κρύβεται μέσα καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση. Πασκίζει ὁ καλλιτέχνης ν' ἀδράξει τὸ νῆμα ποὺ θὰ τὸν ὁδηγήσει στὴν ἀποδέσμευση, στὴν ὁλοκλήρωση. Πασκίζει ὁ μαχητὴς νὰ ὁθώσει τὸ βιός του καὶ τὸ βιὸς τῶν παιδιῶν του πάνω σὲ ὑγιεῖς, ἀξιοπρεπεῖς κι' ἀνυποδούλωτες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς ἀρχές. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν τὸ μήνυμα τῆς λευτεριᾶς νὰ μὴν ἀντηχᾶ γλυκὰ στ' αὐτιὰ τῶν ποιητῶν. Καὶ δὲν μποροῦσε νὰ μείνη ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ ἑλληνικοῦ ποιητικοῦ χώρου.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα του κιόλας δείγματα δονεῖται ἀπὸ τὸν καφτὸ πόθο γιὰ τὴν ἀποτίναξη τῶν δουλικῶν δεσμῶν.

«Ἐγὼ ραγιᾶς δὲν γένομαι,
(Τούρκους δὲν προσκυνάω,
δὲν προσκυνῶ τοὺς ἄρχοντες
(καὶ τοὺς κοτσαμπασῆδες.
Μόν' καρτερῶ τὴν ἄνοιξη νορ-
(θοῦν τὰ χελιδόνια
νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά,
(νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλες».

"Αλλοτε ὅμως τὸ περήφανο τραγούδι τοῦ ἀτίθασσου κι' ἀνυπότακτου κλέφτη, γίνεται θλιβερὸ μοιρολόϊ γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιὰ ποὺ δέρνει τὸν λαό:

«Ὁ κοῦκος φέτο δὲ λαλεῖ, οὔτε
(καὶ θὰ λαλήσει,
παρὰ ἡ τρυγόνα ἡ θλιβερὴ τὸ
(λέει τὸ μοιρολόγι.
Φέτο μᾶς ἤρθεν ἡ Ἀραπιὰ καὶ
(κόβει καὶ σκλαβώνει».

Ἡ στενὴ γνωριμία μὲ τὸ κλέφτικο τραγούδι μᾶς δίνει γερὴ ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἀπόλυτη συγγένεια ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἐσωτερικὸ ρυθμὸ τοῦ λόγου καὶ στὸν ἐξωτερικὸ ρυθμὸ τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ὁ ἀνώνυμος Ἕλληνας ὁ παθιασμένος μὲ τ' ὄραμα τῆς ἐλευθεριας, κατέφευγε στὰ βουνὰ καὶ στὶς λαγκαδιές, γιὰ νὰ ἀποφύγη τὴν ὑποδούλωση, τὴν τυραννία. Ἐχτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ μερικὰ κατορθώματα τοῦ ἐνάντια στοὺς Τούρκους, ξέρει βαθειὰ στὸ εἶναι του πὼς τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀπολύτρωσης ἀκόμα ἀργεῖ. Γι' αὐτὸ στὰ τραγούδια περιορίζεται κυρίως στὴν περιγραφὴ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων του ἐνάντια στοὺς βασανιστὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Σπάνια μιλᾶ γιὰ τὴν μεγάλη ἰδέα καταλεχτικά. Ἀκόμα τὴν νοιώθει ἀπομακρυσμένη, ἀπιαστη, χιμαιρική.

«Δὲν πρόσκυνοῦμε Ἀλήμπεη, ὦ
(νοῦς σου μὴν τὸ ἀάνη.
τ' ἅρματα δὲν τὰ δίνομε, ρα-
(γιάδες νὰ γενοῦμε,
παρὰ θὰ γίνη πόλεμος μὲ τό-
πια, μὲ ντουφέκια».
«καὶ φεύγουν οἱ Τοῦρκοι σὰν
(τραγιά, πίσω τὸ Πράβι ἀ-
(φήνουν».

Τὸ τραγοῦδι ἔπος τοῦ 21 ἦταν ἀναπόφευκτο νὰ προσφέρει τὴν πιὸ ἀστείρευτη πηγὴ ἐμπνευσης στοὺς στιχουργοὺς τῆς ἐλευθερίας. Πολλὲς οἱ γωνίες, πολλοὶ οἱ τρόποι ἀντικρύσματος. Ἡ συνειδητοποίηση ὅμως τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τὰ δεσμὰ ξένων λαῶν, εἶναι σαφὴς, ὥριμη, παντοῦ ὁλοκληρωμένη. Ὁ ὅρκος στὴν ἐλευθερία ξανασάλεψε μέσα ἀπὸ τὰ πετρωμένα βάθη τῆς δοξασμένης ἀρχαιότητας, κι' ἔγινε φίδι φαρμακερὸ γιὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδας. Κι' ὁ θυμὸς τῆς θυσίας καὶ τῆς αὐταπάρνησης ἄρχισε ξανὰ νὰ δέχεται τὰ ἀφιερώματα τῶν πυκνῶν, τῶν πλούσιων θυμάτων τοῦ ἀκοίμητου Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

«—Πότε γιαγιά μου πότε;»
«"Οταν τρανέψης γιόκα μου κι'
(άρματωθείς καὶ κάμης
τὸν ὅρκο στὴν ἐλευθεριά, σὺ κι'
(ὅλη ἡ νεολαία
νὰ σώσετε τὴ χώρα.
Τότε θενἄρθη ὁ ἄγγελος κι' ἀγ-
(γελικαὶ δυνάμεις
νὰ μποῦνε νὰ ξυπνήσουνε, νὰ
(ποῦν στὸν Βασιλέα
πὼς ἦρθε πιὰ ἡ ὥρα».
Ἡ «φιλτάτη θεά τῶν Ἑλλήνων» ἀρχίζει νὰ γίνεται πιὸ προσιτή, πιὸ ἁπτή, πιὸ πραγματική. Ἡ προετοιμασία φουντώνει. Τὸ αἷμα κοχλάζει μὲ δίψα γιὰ πόλεμο, γιὰ ἡρωϊσμοὺς κι' αὐθυσίες, καὶ παλ-
ληκαριά.

«Σταυρός, ἡ πίστις καὶ καρδιὰ
δουφέκια καὶ καλὰ σπαθιά,
γκρεμίζουν τυραννίαν
τιμοῦν ἐλευθερίαν...».

Ἡ μεγάλη ἐπανάσταση βρῆκε τὸν λαὸ τῆς Ἑλλάδας — ὅπως ὅλους ἄλλωστε τοὺς τότε λαοὺς — στὰ στάδια τοῦ ἀτομικοῦ ἡρωϊσμοῦ. Ἴσως νὰ συνέτεινε ὁ πατριαρχικὸς χαρακτῆρας τῆς οἰκογενείας, ἴσως ὁ τρόπος τῆς μάχης καὶ ὁ τύπος τῶν πολεμικῶν μέσων. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ἡ ποίηση ποὺ ἀναφέρεται στὸν ἀγῶνα τῆς ἐποχῆς εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀφιερώματα σὲ ἡρωϊκὲς μορφὲς ποὺ ξεχωρίσαν μὲ τὰ προσωπικά τους ἀνδραγαθήματα στὴν ὑπόθεση τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ λιονταρόψυχος «Διάκος» τοῦ Βαλαωρίτη, ὁ «Κανάρης τοῦ Πάλλη, ὁ «Λόρδος Βύρων» τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ θεσμὸς τοῦ «ἥρωα» ἴσως καὶ νὰ λείψει στὴν ἐποχή μας ποὺ διαθέτει φριχτὰ κι' ὁλοκληρωτικὰ μέσα μαζικῆς ἐξόντωσης, καὶ ποὺ ὁλοένα τείνει νὰ συγχωνεύσει τὸ ἄτομο στὸ σύνολο. Τότε ὅμως ἀλλοιώτικα εἶχαν τὰ πράγματα. Μὲ ζῆλο καὶ φανατισμὸ καὶ ρίγος χαρᾶς προσφέραν οἱ ἄνθρωποι τὴν ζωή τους στὸ βωμὸ τοῦ αἵματος, γιατὶ πιστεύαν πὼς:

«Στῆς φλόγας τὸ μεθύσι
στῶν κανονιῶν τὴ βοή,
χίλιες ζωὲς θὰ ζήσει ἀφήνοντας
χίλιες ζωὲς θὰ ζήσει
ἀφήνοντας μιὰ ζωή».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΧΗ ΔΕΥΤΕΡΑΝ: Τὸ Β' μέρος (τελευταῖον).

ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΜΕΡΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝΔΟΞΗ 28η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

Ἡ Ἐλευθερία στὴ νεοελληνικὴ ποίηση

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

2ον (Τελευταῖον)

Παρ' ὅλον ὅμως τὸ γενικὸ τότε ἀντίκρυσμα τῆς ἐλευθερίας σὰν ἀξιώματος κάπως ἐξωτερικοῦ καὶ ὑλικοῦ, βρίσκουμε ἀνάμεσα στοὺς ποιητὲς τῆς ἐποχῆς μιὰν ἀντίληψη κάποτε πιὸ καθολική καὶ κάποτε πιὸ ἐσωτερική, τόσο ποὺ σὲ μερικοὺς νὰ ἀγγίζει τὸ μεταφυσικόν:

«Ξίφος σου τὸν λόγον ἔχεις,
κεραυνὸν σου τὴν ἰδέαν,
στρατιώτας σου τὰ ἔθνη καὶ τὴν
(ἴριδα σημαίαν
μᾶς φωτίζεις, μᾶς θερμαίνεις,
καὶ τὸν νοερὸν συστρέφεις ἄξο-
(να τῆς οἰκουμένης».

Ἡ τάση αὐτὴ γιὰ τὴν ἀποπνευμάτωση τῆς ἐλευθερίας ἴσως καὶ νὰ ἦρθε σὰν φυσικὸ ἐπακόλουθο μετὰ τὸ δρᾶμα τῆς πραγματικῆς σύρραξης. Καὶ αὐτὸ κι' ἡ κάθαρση τῆς ἀπὸ τοὺς πιὸ χοντροὺς κραδασμοὺς γίνεται πιὸ ἔντονα συλλυπτὴ ἀπὸ ἐθνικοὺς ποιητὲς ὅπως τὸν Διονύσιο Σολωμὸ ποὺ ἔζησε ἀπὸ κοντὰ τὸ ὁλοκληρωμένο δρᾶμα τῆς ἐπανάστασης. Οἱ μεταφυσικοὶ αὐτοὶ τόνοι δυστυχῶς δὲν ὁλοκληρώθηκαν στοὺς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους». Περιέχουν ὅμως ἀρκετὴ δραματικὴ πυκνότητα καὶ ἀρκετὴ πνευματικὴ ἐνότητα γιὰ νὰ ἀποδώσουν τὸ μεγαλεῖο τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ συγκλονίζη τὴν ψυχὴ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἅρδην:

«Γλυκειὰ κι' ἐλεύθερη ἡ ψυχὴ
(σὰ νάτανε ἀγαλμένη,
κι' ὑψώναν μὲ χαμόγελο τὴν
(ὄψη τὴν φθαρμένη».
«Ἄγγελε, μόνο στ' ὄνειρο μοῦ
(δείχνεις τὰ φτερά σου».
«Φύση χαμόγελι ἄστραψες κι'
(ἐγίνηκες δική του.
"Αστραψε φῶς καὶ γνώρισε ὁ
(νιὸς τὸν ἑαυτό του
ἀπομεινάρι θαυμαστὸ ἑρμιᾶς
(καὶ μεγαλείου».

Οἱ «κρυφοὶ ἀνέμοι» τῆς ἐθνικῆς ἐξέγερσης φτάνουνε τὰ χρόνια ἐκεῖνα καὶ στὴν Κύπρο. Καὶ δὲν μποροῦσαν, κατὰ φυσικὴ συνέπεια νὰ μείνουν ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς Κυπριακῆς ποίησης. Ἡ Κυπριακὴ τοπολαλιὰ ἀποδίδει μὲ τόνους θρησκευτικῆς δραματικότητας τὴν ἀπόφαση τοῦ λαοῦ νὰ ἀποτινάξη τὸν Ὀθωμανικὸ ζυγό:

«Θεέ μου τζιαὶ συγχώρησε τοὺς
(λὰς ποὺ μᾶς μισοῦσιν,
Θεέ μου τζιαὶ ξεσκλάβωσε τὴν
(ἄχαρην φυλήν μας,
Θεέ μου, τζιαὶ στερέωνε τοὺς
(λᾶς ποὺ πολεμοῦσιν,
Θεέ μου, τζιαὶ συχχώρα μας
(τζιαὶ δέχτου τὴν ψυσσήν μας».

Ἡ τελευταία ἐνότητα τῆς Ἑλληνικῆς προσφορᾶς στὴν ἐλευθερία ἦταν ἡ ἡρωϊκὴ ἐποποιΐα τοῦ σαράντα. Τὸ Ἑλληνικὸ ἡρωϊκὸ πνεῦμα καὶ πάλι ἀντραγαθοῦσε, καὶ πάλιν θέλοντας προσκλητήριο σάλπισμα στὰ περήφανα πεπρωμένα τῆς φυλῆς:

«Αὐτὸν τὸν λόγο θὰ σᾶς πῶ
δὲν ἔχω ἄλλο κανένα.
Μεθῦστε μὲ τ' ἀθάνατο
κρασὶ τοῦ εἰκοσιένα».

Κι' αὐτὸ ποὺ γίνηκε στὴν Ἑλλάδα τότε δὲν ἦταν μεθύσι, ἀλλὰ ξεφάντωμα. "Ενα ξεφάντωμα ὑπεραν θρώπινου ἡρωϊσμοῦ, θυσίας καὶ τρανῆς παλληκαριᾶς, ποὺ ὅσα χρόνια κι' ἂν τὸ θυμόμαστε ποτὲ δὲν χάνει ἀπ' τὸ ὑποβλητικό του μεγαλεῖο.

«Τῆς Πατρίδας πάντα πιστοὶ
(φρουροί,
τὸν ἐχθρὸ νὰ 'ρθῆ καρτεροῦνε,
τὸν ἐχθρὸ ποὺ πίστευε πῶς μπο-
(ρεῖ
στὴν Ἑλλάδα νικητὴς νὰ μπῆ».

"Ομως τὸ τραγικὸ μεγαλεῖο τοῦ Ἀλβανικοῦ μετώπου, δὲν ξεσπᾶ πάντα σὲ θούρια, νικηφόρα. Κάποτε γίνεται κραυγὴ ἀγωνιώδης γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ μαχητὴ ποὺ γίνεται ὁλοκαύτωμα γιὰ νὰ χαρίσει στοὺς συναν θρώπους του τὴ χαρὰ τῆς λύτρωσης, τῆς Ἀνάστασης:

«Τώρα ἡ ἀγωνία σκυφτὴ μὲ χέ-
(ρια κοκκαλιάρικα
πιάνει καὶ σβύνει ἕνα - ἕνα τὰ
(λουλούδια ἐπάνω της,
μέσ' τὶς χαράδρες ὅπου τὰ νε-
(ρὰ σταμάτησαν
ἀπὸ λιμὸ χαρᾶς κεῖτουνται τὰ
(τραγούδια
βράχοι καλόγεροι μὲ κρῦα μαλ-
(λιὰ
κόβουνε σιωπηλοὶ τῆς ἐρημιᾶς
(τὸν ἄρτο»,
«...Μακρυὰ χτυποῦν καμπάνες
(ἀπὸ κρύσταλλο,
Αὔριο, αὔριο, αὔριο: τὸ Πά-
(σχα τοῦ Θεοῦ».

Δὲν θἄπρεπε νὰ κλείσουμε τὴ σταχυολόγησή μας χωρὶς νὰ κάνουμε ἀναφορὰ στὸν δικό μας Κυπριακὸ ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα, ἀ ποὸς μπῆκε σὲ πολλοὺς στίχους καὶ ἀκόμα ἀποτελεῖ πρόσφορη πηγὴ γιὰ ποιητικὴ δημιουργία.

"Αλλωστε ἡ Κύπρος πάντα ἐθεωρεῖτο ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας:

«Κι' ὅταν τῆς ἁγιας Λευτερᾶς
(ἡχήση ἡ καμπάνα,
μέρα μεγάλη πανθρησκη γιὰ τὸν
('Ελληνισμό,
νὰ στεφανώση καρτερεῖ ἐσέ ἡ
(μεγάλη Μάνα
μὲ δάφνης θεῖο στέφανο, ἐνδο-
(ξο, φωτεινό».

Τὸ δέντρον ὅμως τῆς ἐλευθερίας ἤθελε αἷμα πολὺ γιὰ νὰ δώση καρπούς:

«Φύτρωσε δός μου Λευτερκάν
δεντρὸν ποὺ σὲ ποτίζω
λυπήσου πιὸν τὰ τέκνα μου
τζιαὶ μέναν ποὺ σαπίζω
μέσ' τῆς σκλαβκιᾶς τὰ βάσανα
ποὺ εἶμαι τζιαὶ δακρύζω».

Ἡ παρομοίωση τῆς ἐλευθερίας μὲ τὸ φῶς, καὶ μὲ τὸν ἥλιο εἶναι συχνὸ φαινόμενο στὴν ποίηση. Κι' ἐδῶ καὶ πάλι σμίγουν ἡ ἀναζήτηση τοῦ καλλιτέχνη στοὺς κόσμους τοῦ πνεύματος κι' ἡ ἀναζήτηση ὅλων τῶν ἀνθρώπων γιὰ μιὰ καλύτερη, ἰδανικώτερη πολιτεία.

«Καὶ τόσο μέθυσα ἀπ' τὸ φῶς
(ριγμένο μὲς τὰ χέρια μου,
ποὺ μιὰ γαλάζια οὐσία
στὸ μέτωπο μου σήκωσα θεά-
(θρωπο φωνάζοντας
«ὦ χαῖρε ἐλευθερία».

Πολλὲς σελίδες ἡρωϊσμοῦ γράφτηκαν στὴν Κύπρο, στὸν ἀγῶνα. Ὑπέρτατο ὅμως παράδειγμα παραμένει ἡ θυσία τοῦ παλληκαριοῦ τοῦ Μαχαιρᾶ. Γι' αὐτὸ κι' οἱ τόσοι Κυπριακοὶ στίχοι οἱ γραμμένοι γιὰ τὸ ὁλοκαύτωμα τοῦ Αὐξεντίου, τὸ ἀκριβοπληρωμένο προσκύνημά του στὸ βωμὸ τῆς Λευτεριᾶς δὲν μποροῦσε νὰ μὴν μιλήση σ' ὅλους τοὺς «ἀγέρωχους Ποιητές», ποὺ «ἔχουν τὰ οὐράνια στέγη τους, κι' ἔχουν τὴ σκέψη ἐλεύθερην, ἀπάτριδη κι' ἐ-
θρασία».

"Ομοια ἀπάτριδη καὶ περιπλανώμενη κι' ἀνήσυχη καὶ ἀστασία τητη εἶναι ἡ καφτὴ δίψα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ζωὴ ἐλεύθερη κι' ἀναστημένη — στὸ πνεῦμα, στὸ σῶμα. Καὶ τόσο ἡ μιά, ὅσο κι' ἡ ἄλλη εἶναι ἀκριβές, πολὺ ἀκριβὲς ἀνάστασες, ὅσο κι' ἂν εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἀνθρώπινης φυλῆς:

«Σκεβρῶσαν πιὰ τὰ ξύλα τῶν
(ζυγῶν
ἀπὸ τὸ αἷμα, ἀπὸ τὰ δάκρυα,
(ἀπ' τὸν ἱδρῶτα.
Κι' οἱ μυγδαλιὲς τοῦ Μαχαιρᾶ
(ἀνοιξαν ἄτρομες κι' ἀβί-
(σταχτες
τ' ἀνθοπέταλα, στὸν ἥλιο τῆς
(Λευτεριᾶς».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΓΚΩ

Ὀγδόντα χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πραγματικὰ ωκεανοί. Αὐτὰ τὰ κυμαία, αὐτὴ ἡ ἀμαυρὴ καὶ παλιρροια, αὐτὸς ὁ φοβερὸς πηγαιν-έρχομος, αὐτὲς οἱ ταραχὲς ἀντιαυγειὲς τῶν ἀστεριῶν ποὺ ἀντικαθρεφτίζονται, αὐτοὶ οἱ μεγάλοι περιπλανωμενοι κεραυνοὶ ποὺ φτιανονται νὰ παραμονεύουν, αὐτοὶ οἱ τερασιοι λυγμοι, αὐτες οἱ νυχτες μὲ τὰ σκοτάδια ποὺ διακόνουν οἱ μηκυθμοι, αὐτες οἱ μανιες, αὐτὲς οἱ φρενίτιδες, αὐτὲς οἱ σβοῦνες, αὐτὰ τὰ τραγουδια μέσ' τὸν θόρυβο, αὐτὰ τὰ πολύφωτα λιμάνια, αὐτοὶ οἱ καποὶ τῆς στεμάς, αὐτὲς οἱ ὀργὲς κι' αὐτὰ τα γαληνέματα, αὐτὸ τὸ ὅλο μέσα στὸ ἕνα, αὐτες οἱ κολασες κι' αὐτοὶ οἱ παραδεισοι της αἰώνιας, ἀσίγαστης ἀπεραντοσύνης, αὐτὸ το ἄπειρο, αὐτὸ τὸ ἀφυσομέτρητο, ὅλα αὐτὰ μποροῦν νὰ ὑπάρχουν μέσα σ' ἕνα πνεῦμα καὶ τοτε τὸ πνεῦμα αὐτὸ ονομάζεται μεγαλοφυΐα».

"Ετσι προλογίζει ὁ Οὐγκὼ τὸ ἔργο του «Φιλοσοφία καὶ Φιλολογία». "Ετσι θὰ μποροῦσε κανένας νὰ προλογίση καὶ τὸ δικό του πολυσχιδές, ἐπιβλητικὸ καὶ μεγαλειώδες λογοτεχνικὸ δημιουργημα. Μιὰ γενεὰ ἔχει διαθῆ καὶ μιὰ καινούργια ἔχει πιὰ σχηματισθῆ κι' ἔχει χαράξει τὴν ὁδὸ τῶν πεπρωμένων της. Ἡ μορφὴ ὅμως καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Γάλλου λογοτέχνη παραμένουν πάντα ζωηρα καὶ σεβαστὰ στὴ σκέψη καὶ στὴ μνήμη λαῶν καὶ ἀνθρώπων. Γιατὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ ἦταν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐκφραστὴς Γάλλος ἀντιπρόσωπος τῆς «Ρωμαντικῆς» Ἐποχῆς τοῦ 19ου αἰῶνα, ἡ ἀλήθεια, ἡ σοφία καὶ ἡ ἀπεραντοσύνη τοῦ ἔργου του καταργοῦνε τὰ χρονικὰ ὅρια καὶ στήνονται ἀκατάβλητα μνημεῖα στὴ μεθόριο ποὺ ἑνώνει τὸ ἄπειρο μὲ τὸ πραγματικό, τὸ ἀνθρώπινο μὲ τὸ θεῖο.

Γεννήθηκε στὰ 1802 κι' ἀνατράφηκε μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς μητέρας του. Ἀρχὲς τοῦ κονφορμισμοῦ, καὶ τῆς συμβατικῆς παράδοσης, ποὺ ἡ κατοπινή του ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐπαναστατικὸ στρατιωτικὸ πατέρα του ἐπρόκειτο νὰ ἀνατρέψη. "Ετσι ὁ Οὐγκὼ στάθηκε δυὸ φορὲς τυχερὸς στὴ ζωή του. Πῆρε πρῶτα τὴ θετικὴ ἐνατένιση τῆς ζωῆς, τὴν ἀποδέχτηκε ὅπως ἦταν γιὰ νὰ τοῦ δοθεῖ ἀργότερα ἡ δεύτερη καλὴ τύχη, νὰ ἀνασχηματίσει τὴ γνώμη καὶ τὶς ἀντιλήψεις στὸ φῶς τῆς ὡριμασμένης λογοτεχνικῆς ἰδιοφυΐας του καὶ τῆς δυναμικῆς προσωπικότητας τοῦ πατέρα του. Στὸν γάμο του, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς στάθηκε τὸ ἴδιο καὶ πάλι τυχερός. Ἀφοῦ πρῶτα δοκίμασε τὴν πιὸ ψηλὴ εὐτυχία παντρευόμενος τὴ γυναῖκα τῶν ὀνείρων του καὶ δημιουργώντας μιὰ εὔφορη εἰκογενειακὴ ζωὴ μαζί της στὸ ἀνέβασμα ὕστερα τοῦ ὡριάσματος, ξεστράτισε, ἀ-
πομονώθηκε, ἀπατήθηκε.

Ἐμπειρίες σωτήριες γιὰ τὸν καλλιτέχνη ποὺ πασκίζει πάντα νὰ ψηλώνει τὸ κεφάλι πάνω ἀπὸ τὶς ἀδαΐτονέρια τῆς συμβατικότητας, τῆς κατάφασης, τῆς παθητικῆς ἀποδοχῆς. Γιατὶ ὁ καλλιτέχνης κρύβει πάντα μέσα του τοὺς σπόρους, τῆς ἄρνησης, τῆς ἐπανάστασης. Αὐτοὺς τοὺς σπόρους πρέπει νὰ τοὺς φτιάξει καρποὺς ὡριμους, τελειωμένους. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ κλῖμα μιᾶς ἀντίστοιχης σύγχυσης, ἄρνησης, πόνου καὶ σύγχρουσης, ὡριμάζει καὶ τελειοποιεῖ τὸν καλλιτέχνη πιὸ πολὺ καὶ πιὸ συχνὰ παρὰ νὰ τὸν ἀναχαιτίζει καὶ νὰ τὸν πισωδρομεῖ. Οἱ πολιτικὲς ἐξ ἄλλου ἀναταραχὲς τῆς ἐποχῆς τοῦ Οὐγκὼ ἐ-
πρόσφεραν ἀκόμα ἕνα τομέα μὲ πλούσιες ἐμπειρίες καὶ μὲ καινούργια ἐδάφη γιὰ ἔρευνα καὶ γιὰ κατάκτηση. Ἡ κουλτούρα τῆς ἐποχῆς δὲν ὑστεροῦσε. Δὲν λίμναζε. Ἡ Ρωμαντικὴ Σχολὴ μὲ τὴν ἐπιταγή της γιὰ τὸν ἐ-
ξανθρωπισμὸ τῆς παιδείας, τῆς τέχνης, καὶ αὐτεῦ ἀκόμα τοῦ ἰ-
διου τοῦ ἀνθρώπου ἐσχημάτιζε ἄ-
πειρα πλέγματα ζωτικῆς καλλιτεχνικῆς καὶ πνευματικῆς δραστηριότητας. Ἦταν ἡ ἐποχὴ τῶν παθιασμένων ὁραματισμῶν, τῶν ὑπερβολῶν καὶ τῶν ἰδανισμῶν, ἡ ἐποχὴ ποὺ θριαμβεῦαν τὰ φιλολογικὰ συμπόσια, οἱ πατριωτικὲς ἐξάρσεις, καὶ κάθε τι ποὺ εἶχε τὴν τάση νὰ ξεπεράση σὲ μέγεθος καὶ ἔνταση τὴν πραγματικότητα.

Ἦταν λοιπὸν πολὺ φυσικὸ αὐτὴ ἡ τάση γιὰ ὑπερβολισμὸ νὰ ἐκδηλωθῆ καὶ μέσα στὸ πυκνὸ πληθωρικὸ ταλέντο τοῦ Οὐγκώ, ὁ ὁποῖος διέτρεψε σὲ ὅλα τὰ εἴδη τοῦ λόγου. Τὰ πρῶτα του ἔργα ἦταν ποιητικά. Προσεχτῆκαν ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς σύγχρονούς του γιὰ τὴν ζωηρότητα τῶν εἰκόνων τους, τὴν ζωντάνια καὶ τὴν ἐλαστικότητα τοῦ ρυθμοῦ καὶ τὴν πνοὴ καὶ τὸν ἐπαναστατικὸν παλμό τους. Ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἐκζήτηση ἦταν μειονεκτήματα τὰ ὁποῖα ὁ καλλιτέχνης κατάφερε νὰ κατακτήση σὲ ἄλλα ποιητικά του ἔργα ποὺ ἀκολούθησαν τὶς πρῶτες του προσπάθειες, σὰν εἶχε ἤδη ὡριμάσει ἀπὸ τὰ σκληρὰ μαθήματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς μοίρας. Πράγματι οἱ συλλογές του «Τραγούδια τοῦ λυκόφωτος». «Ἀκτίνες καὶ Σκιαί», «Ἐσωτερικοὶ Φωναί», διαπνέονται ἀπὸ ἕνα γνήσιο κι' ἀβίαστο λυρισμὸ ποὺ εἰ-

Ἐπίκαιρα θέματα

ΚΡΙΣΗ ΣΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ

Τ' «Ἀστέρια» πεθαίνουν

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἔνα ἀπὸ τὰ κατορθώματα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος εἶναι καὶ ὁ κινηματογράφος. Ὕστερα ἀπὸ τὰ δυὸ ἀλλεπάλληλα μακελειὰ τῶν παγκόσμιων συγκρούσεων, οἱ ἄνθρωποι ἀποκαμωμένοι ἀπὸ τὸ δράμα τῆς καταστροφῆς στρέψανε τὰ βλέμματά τους στὶς εἰρηνικὲς προσπάθειες. Δοθήκανε σ' ἔργα ἀγάπτυξης καὶ προόδου. Σὲ ἔργα ἐποικοδομητικά, ὠφέλιμα. Καὶ γιὰ νὰ δώσουνε κίολας διέξοδο στὴν ἀγωνία καὶ στὴν ἀγασφάλεια ποὺ τοὺς τυραγνοῦσε, φροντίσανε ὅσο γίνονταν γιὰ τὴν διασκέδασή τους, τὴν ψυχαγώγησή τους. Τὰ νυχτερινὰ κοσμικὰ κέντρα μὲ τὴν μοντέρνα μουσικὴ ποὺ ὁλοένα γίνονταν καὶ πιὸ ἐξαλλη γίναν ἐντευκτήρια τῆς νεολαίας, ἀλλὰ καὶ ὡριμότητας ἀκόμη, ὅπου οἱ φόβοι, οἱ ἀνησυχίες καὶ οἱ ψυχώσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ διαλύονται κάτω ἀπὸ τοὺς θορυβώδεις ἤχους τῆς σύγχρονης μουσικῆς καὶ τὰ τραύματα τοῦ ἀτομικοῦ ἐφιάλτη σβύνουν μέσα στὸ θαμπόφως τῆς ἀποψυκτικῆς κοσμικῆς ἀτμόσφαιρας. Ὅμως τὰ κοσμικὰ κέντρα ὅσο κι' ἂν τραβοῦνε τοὺς πολλούς, δὲν ἔχουν τὴν κλίμακα καὶ τὴν δυναμικότητα τῆς μαζικῆς ἐπικοινωνίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ καινούργια τέχνη τοῦ κινηματογράφου εἶδε τὴν εὐκαιρία, ξεσπάθωσε, ξόρμησε καὶ κατέκτησε. Μέσα σὲ δυὸ εἰκοσαετίες ἡ ὀθόνη ἅπλωσε παντοῦ τὴν παρουσία της, προκλητικὴ καὶ γικηφόρα. Καὶ τὰ πλήθη συνεπαρμένα ἀπὸ τὴν μαγεία τῆς ὁμαδικῆς ὑποβολῆς βλέπαν, ἐπικροτοῦσαν, καὶ ὅλο ζητοῦσαν. Ἡ ζήτηση ἔφερε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν βελτίωση τοῦ προϊόντος. Ὁ κινηματογράφος ἐνηλικιωνόμενος, ἀπέχτησε λαλιὰ τελειοποίησε τὰ τεχνικὰ καὶ ἄλλα ἐκφραστικὰ του μέσα, ἄρχισε νὰ δημιουργῆ παράδοση. Στὸ πανανθρώπινο συλλογικὸ ὑποσυνείδητο βασίλευε τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια ἡ δίψα γιὰ καινούργια εἴδωλα. Οἱ κινηματογραφιστὲς δὲν ἔχασαν τὴν εὐκαιρία. Ἡ «ψυγή» τοῦ κοινοῦ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ἁπλότητα, ἡ περιπλάνηση μέσα στὸν τεχνητὸ κόσμο ποὺ ζωντάνευε μέσα στὶς κατασκότεινες αἴθουσες ἐγίνετο μὲ τρόπο ὅσο πιὸ πολὺ γίνονταν κολαχευτικό. Προέκτειναν οἱ θεατὲς τὸν συναισθηματικό τους κόσμο καὶ τὸν ταύτιζαν μὲ τοὺς ζωντανοὺς χαρακτῆρες ποὺ παίρναγε σάρκα καὶ ὀστᾶ πάνω στὴν ὀθόνη. Καὶ μιὰ καὶ ἡ ἀνθρωπότητα διψοῦσε τότε γιὰ διάκριση καὶ συγάμα λύση ὕστερα ἀπὸ τὴν φρικτὴ ἀνωνυμία καὶ τὴν ἐκρεμότητα τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀθλιότητας, ἡ μαζικὴ αὐτὴ ἐπιθυμία δημιούργησε τὴν παράδοση τῶν «ἀστεριῶν».

Ὁ κινηματογράφος, παράλληλα μὲ τὴν ἀφυπνισμένη δοκιμασμένην ἀνθρωπότητα διαμόρφωνε προσωπικότητα. Τὰ συστατικὰ ὅπως ἦταν πολὺ φυσικὰ προέρχονταν ἀπὸ τὰ ὄγειρα, τὶς ἐφέσεις καὶ τὶς ἐλπίδες τοῦ μεγάλου, τοῦ ἀνώνυμου πλήθους, ποὺ γύρευε διέξοδο στὰ δικά του προβλήματα. Πολλὰ ἀστέρια μεσουράνησαν καὶ σβήσαν, ἄλλοτε σὲ λάμψη ἀποκόρυφου κι' ἄλλοτε σὲ ἀργὴ ὀδυνηρὴ κατολίσθηση. Ἡ βία ποὺ σκέπαζε τοὺς ἀνθρώπινους ὁρίζοντες ἀπαιτοῦσε καὶ δημιουργοῦσε ἥρωες στὸ φυσικὸ πεδίο. Κατὰ τὸν ἴδιο παράλληλο τρόπο στὸ συναισθηματικὸ πεδίο, δημιουργοῦνταν οἱ «ἥρωες» καὶ οἱ «ἡρῳδὲς».

Ντυμένοι στὴν αἴγλη τοῦ κινηματογραφικοῦ μύθου οἱ χαρακτῆρες αὐτοὶ μεταμορφώνονταν σὲ σύμβολα μιᾶς ἔντονης πληθωρικῆς ζωῆς, ὅπου τὸ δράμα τῆς καθημεριγότητας μετασχηματίζονταν σὲ μιὰ πλοκὴ πυκνή, αἰχμηρή, ζωηρὴ σαγηνευτική. Ἕνα μονάχα ὄγομα στὶς διαφημιστικὲς ἀφίσες, ἦταν ἀρκετὴ ὑπόσχεση γιὰ συγκινήσεις, γιὰ συγκλονιστικὲς ἀποκαλύψεις:

Μπέττυ Νταίηβις "Ινγκριντ Μπέργκμαν, Τζόαν Κράουφορντ, Τζόαν Φοντέην, Γκάρυ Κούπερ Κλάρκ Γκέημπλ, Σιάρλ Μπουαγιέ. Ὀνόματα ποὺ ὅσο διάβαινε ὁ καιρὸς γίνονταν θρύλοι. Οἱ μῦθοι ποὺ δημιουργοῦσαν εἶχαν στὸν κεντρικὸ ἄξονα τὴν δική τους προσωπικότητα. Πολεμικά, κατασκοπικά, αἰσθηματικά, κοινωνικὰ κάου—μπόϋ, δραματικὰ ἐπιβάλλονταν ἢ ὄχι ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιτυχία τῆς μιᾶς προσωπικότητας ποὺ σήκωνε τὸν φόρτο τῆς ἐπιτυχίας μὲ τὶς ἐρμηνευτικὲς της ἱκανότητες.

Ὅσοι βλέπαν ἔργα τέτοια, μπορεῖ νὰ θυμόντουσαν τὴν ὑπόθεση, μπορεῖ ὄχι. Εἶναι βέβαιο ὅμως ὅτι θὰ θυμοῦνται γιὰ πολλὰ πολλὰ χρόνια τὴν ἐρμηνεία τοῦ πρωταγωνιστῆ ἢ τῆς πρωταγωνίστριας. Κι' ὅταν συνέβαινε δυὸ τέτοια «ἀστέρια» ἴσης λάμψης καὶ πρώτου μεγέθους νὰ συμπρωταγωνιστήσουν, τότε τὸ ἔργο περνοῦσε στὸν κατάλογο τῶν ἀριστουργημάτων. Δὲν ἦταν ἡ πλοκή, οὔτε ἡ συναρπαστικὴ σκηνοθεσία, οὔτε ἡ ἀριστοτεχνικὴ φωτογραφία ποὺ διέκρινε τὸ φίλμ. Ἦταν ἡ μαζικὴ ψυχολογικὴ διάθεση ποὺ εἶχε ἀξίωση γιὰ νέα εἴδωλα ψάχνοντας νὰ βρῆ στὴ μορφὴ τους τὴν ταραγμένη τὴ διεσπασμένη προσωπικότητα τοῦ πανανθρώπου.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια τῆς ἀνασφάλειας καὶ τῆς φοβείας, ἀρχίσαν οἱ ἄνθρωποι νὰ βρίσκουν πιὸ πολὺ τὸν «ἑαυτό» τους. Τὰ συναισθήματα ἀρχίσαν νὰ σταθεροποιοῦνται καὶ ἡ ἀναζήτηση δυνατῶν αἰσθηματικῶν συγκινήσεων μέσα στὴν κινηματογραφικὴν φαντασμαγορίαν, ἄρχισε νὰ παίργη ἄλλη τροπή. Οἱ ἄνθρωποι προσγειώνονταν πιὸ πολύ, γίνονταν πιὸ ρεαλιστές, πιὸ ὑλιστές. Ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας εὕρισκε μέσα σ' αὐτὸ τὸ νέο κλίμα ἐντελῶς εὐγοϊκὸ τὸ ἔδαφος γιὰ ἀνάπτυξη. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐξίσωσή της μὲ τὸν ἄνδρα, ἔφτασε σ' ἕνα σημεῖο σχεδὸν ὁλοκληρωτικὸ—στὶς μεγάλες χῶρες τουλάχιστον. Σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα της δὲν μποροῦσαν βέβαια νὰ μὴν ὑπάρχουν καὶ οἱ παραπλανητικὲς «ἐπιτεύξεις». Μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἦταν καὶ ἡ νεοαποκτημένη σεξουαλικὴ ἐλευθερία τῆς γυναίκας. Ἀπὸ αὐτὴν προέκυψαν καὶ τὰ «σύμβολα» τοῦ σέξ. Καὶ καλύτερο πεδίον ποοβολῆς αὐτῶν τῶν συμβόλων ἀπὸ τὸν κινηματογραφικὸ στῖδο δὲν μποροῦσε νὰ ὑπάρξη. Ἔτσι μετατοπίσθηκε ἡ βασιλεία. Τὰ ἀστέρια τοῦ μελοδράματος καὶ τῶν δυναμικῶν ὑποθέσεων δῶσαν τὰ σκῆπτρα στὶς γόησσες καὶ τοὺς γόητες ποὺ ἄλλοτε διέθεταν ταλέντο, κι' ἄλλοτε ὄχι. Κι' ἄλλοτε ἦταν ξανθὲς καὶ προκλητικές, καὶ γόητες κομψοὶ κι' ὁμορφοι, κι' ἄλλοτε σαγηνευτικὰ «ψυχρὰ» ἡφαίστια μὲ φινέτσα στὴν πρόκληση, ἢ ἄνδρες τοαχεῖοί σκληροὶ καὶ κάποτε ἀσχημοι: Μαίρυλιν Μονρόε, Ἄντρευ Χέμπουρν, Γκρέυς Κέλλυ, Μπριζίτ Μπαρντὸ Μάρλον Μπράντο, Ἄντονυ Κουίν. Ἡ παράδοση τῶν συμβόλων αὐτῶν τῆς ἐξωτερικῆς ὁμορφιᾶς καὶ τῆς σαρκικῆς ἐλκυστικότητας δὲν ἔχει λείψει στὴν ἐποχή μας. Ἴσα-ἴσα ποὺ σὲ μερικὲς περιπτώσεις οἱ τέτοιοι ἠθοποιοὶ ἀποτελοῦν τὸ καλύτερο διαφημιστικὸν προϊὸν τῆς χώρας. Ὅσο ὅμως κι' ἂν φαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ παράδοση βρίσκεται ἀκόμα στὸ μεσουράνημά της, διέρχεται τὰ τελευταῖα της στάδια. Ἕνα νέο κῦμα καὶ μιὰ νέα κρίση τὴν ἔχει προσβάλει: Ἡ κρίση τῶν «καταστάσεων». Ἡ καινούργια αὐτὴ τάση ἔχει ἤδη δώσει τὸ παρόν της σὲ πολλοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς τέχνης, ὅπως εἶναι ἡ λογοτεχνία καὶ τὸ θέατρο. Τὴν πρώτην ὤθηση στὴν διαμόρφωση τῆς καινούργιας αὐτῆς μορφῆς τῆς τέχνης τὴν ἔχει δώσει ὁ Γαλλικὸς ὑπαρξισμός. Ὁ ἄνθρωπος μέσα στὰ ὑπαρξιστικὰ πλαίσια μὲ τὰ συναισθήματα, τὶς σκέψεις, τὰ ἔνστιγκτα καὶ τὶς παρορμήσεις του ἀναλύεται, τέμνεται καὶ μελετᾶται σὰν σύνολα ἀντιδράσεων παρὰ σὰν μονάδα συμπαγὴς κι' ἀδιαίρετου, ἡ ὁποία χυριαρχεῖ πάνω στὰ πεπρωμένα της. Εἶναι λοιπὸν πολὺ φυσικό, ἡ τέτοια θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου, νὰ τὸν τοποθετῆ μάλλον σὰν ἀντικείμενο μελέτες, πειοιστοιχιζόμενα ἀπὸ τὸ περιβάλλον του παρὰ σὰν «χαρακτῆρα» ποὺ καθορίζει τὴν πορεία του, δίνοντας λύσεις σ' ὅλα τὰ δράματα ποὺ τὸν βασανίζουν. Ἔτσι οἱ ἥρωες στὴ νέα τέχνη ἀρχίζουν πιὰ νὰ ἐξαφανίζονται. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μεταμορφώνονται σὲ ἰσότιμους σχεδὸν «ἥρωες» κάτω ἀπὸ τὸ γυστέρι τοῦ συγγραφέα, τοῦ δραματογράφου, τοῦ σεναριογράφου. Ὅλοι κατοπιέζονται καὶ ἀντιμάχονται τὶς ἐξωτερικὲς καταστάσεις ποὺ καταπιέζουν τὴν ἐλευθερία τους καὶ τοὺς δημιουργοῦν προβλήματα, τὰ ὁποῖα οὔτε οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ οὔτε καὶ οἱ καλλιτέχνες δημιουργοί τους μποροῦνε νὰ λύσουν. Ἀπὸ αὐτὲς τὶς νέες τάσεις λοιπὸν γεννήθηκε καὶ τὸ «νέο κῦμα» τοῦ κινηματογράφου: Μιὰ ἀγαζωγόγηση ποὺ βάζει τὰ θεμέλια τῆς νέας παοάδοσης. Τ' «ἀστέρια» γλωμιάζουν. θαμποσβύνουν. Τώρα δὲν βρίσκουμε τὴν μιὰ μοναδικὴ κινηματογραφικὴ παρουσιότητα νὰ ἀστραποδιάζῃ μέσ' τὰ φῶτα τῆς ράμπας. Κάποτε ἕνα ὁλόκληρο ἐπιτελεῖο ἀπὸ ἠθοποιοὺς πρώτου μεγέθους ἀποδύνεται στὸν ἀγῶνα τῆς ἐξωτερίκευσης τῶν σύγχρονων προβλημάτων. Ὅπως τὰ βλέπει ἕνας Φελλίνι, ἕνας Ἀντονιόνι, ἕνας Τρυφώ. Οἱ σκηνοθέτες ἀπαιτοῦν πιὸ δυναμική, πλατειά, παντοκρατορικὴ ὀντότητα. Δημιουργοῦν προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀφήνουν ἀναπάντητα. Ξυπνοῦνε μέσα στὸν θεατὴ τὴν ἀπορία, τὴν ἀγωνία, τὴν ἐκκρεμότητα. Θριαμβεύουν κρατῶντας στὸ χέρι τὸ ἐρευνητικὸ γυστέρι τοῦ σύγχρονου, χορτασμένου, προσγειωμένου, ἀπελπισμένου ἀνθρώπου. Σ' αὐτὴ τὴν καινούργια λεωφόρα ποὺ ἀνοίγε ὁ κινηματογραφικὸς κόσμος μεγάλο ρόλο ἔπαιξε καὶ ἡ τηλεόραση. Μετέφερε τὴν ψυχαγωγία στὸ σπίτι. Ὁ κινηματογράφος κτυπήθηκε. Τὸ κοινὸ προτίμησε τὴν ἄνεση, τὴν εὐκολία. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε γ' ἀλλάξουν τὰ κινηματογραφικὰ ἐφραστικὰ μέσα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν καὶ θὰ εἶναι, ἀκόμα πολὺ στὸ μέλλον ὁ ἀργὸς θάνατος τῶν «ἀστεριῶν». Φυσικό, ἄλλωστε φαινόμενο. Ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκτυφλωτικὴ λάμψη, ἀκολουθεῖ ὁ κατήφορος. Ἡ σημερινὴ πραγματικότητα ὀδυσώπητα καταδικάζει τὴν βασιλεία τῆς κινηματογραφικῆς προσωπικότητας. Τὸν λόγο ἔχουν τώρα οἱ ἐμπειρίες, κι' οἱ προβληματισμένες καταστάσεις, ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸ πανανθρώπινο ἄγχος καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ χορτασμένου, τοῦ προσγειωμένου, τοῦ ἀπελπισμένου πανανθρώπου.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ναι δείγματα τῆς ψυχικῆς ἐξέλιξης τοῦ ποιητῆ. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐξέλιξη ἀπὸ ἄλλου ἀποδεσμευση ὑπογραμμίζεται κι' ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ἀλλαγὴ στὶς θέσεις καὶ στὰ πιστεύω του ποιητῆ. Μιὰ ἐπανάσταση ἔχει συντελεσθεῖ μέσα του ἐναντία στὴν θρησκεία, στὴ μοναρχίαν, στὶς παραδόσεις. Ἔτσι τὸ φλογισμένο παιδὶ τῆς ἐπαναστατικῆς Γαλλίας ποὺ τραγούδησε τὸν πόθο τοῦ "Ελληνα γιὰ λευτεριά, ἦταν τώρα ἕτοιμο γιὰ πιὸ μεγάλη λευτεριὰ μέσα στὴν ἴδια τὴ χώρα του, μέσα στὴν ἴδια τὴν ψυχή του.

«Καὶ μοῦπε τὸ 'Ελληνόπουλο,
(τὸ γαλανὸ παιδάκι,
βόλια ἐγὼ θέλω καὶ μπαρούτι».

Μπαρούτι, βόλια καὶ παντιέρα σήκωσε κι' ὁ ἴδιος ὁ λογοτέχνης ἐνάντια στὰ καθιερωμένα τῆς ἐποχῆς του, μέχρι ποὺ καταδιώχτηκε, μέχρι ποὺ ξωρίστηκε,

'Η μεταρρύθμιση εἶναι πιὸ ἐκδηλη κι' ἔντονη στὴ δραματογραφία του. Πίστευε πως τὸ δράμα εἶναι «συγκεντρωτικος καθρέφτης ποὺ ἀντὶς ν' ἀδυνατίζει τὶς γρωματιστὲς ἀχτίνες, τὶς συγκενρώνε καὶ τὶς συμπυκνώνει καὶ ποὺ τ' ἀχνόφεγγο νὰ κάνει φῶς καὶ τὸ φῶς φλόγα».

'Η «πρόκληση» τοῦ Ρωμαντισμοῦ στο θέατρο, σημειώθηκε μὲ τον «Ἐρνάνη». "Ενα κλίμα μεγαλοσύνης τυλίγει τὸ ἐργο μὲ τοὺς χαρακτῆρες του. Κινοῦνται μέσα σ' ἕνα ἀφύσικο μεγαλεῖο καὶ μὲν σπαραχτικὴ τραγικότητα:

«Τί πόνοι, Θεέ, τί πόνοι
ἀλλιώτικοι... Γιὰ πέτ' αὐτὸ τὸ
(ὑγρὸ μακριά σου!
'Ο νοῦς μου σαλεύει. Μή! Στα-
(μάτα! 'Ωμέ, Μή, τὸ φαρμά-
(κι τοῦτο,
ντὸν Χουάν λὲς κι' εἶναι ζων-
(τανό. Μέσ' τὴν καρδιὰ μιαν
(ὕδρα
χιλιόδοντη γεννᾶ τὸ ὑγρό, που
(τρώει καὶ σπαράζει.
Δὲν τόξερα πὼς βάσανο σ'ὸν
(κόσμο ὑπάρχει τόσο.
Μὰ τί εἶν' αὐτὸ λοιπόν; Φωτιά,
(φωτιὰ 'ναι, μὴν τὸ πίνεις.
"Ω, θὰ ὑποφέρεις τρομερά».

Τὸ Παρίσι μοιράστηκε. Τὸ ἔργο ἦταν μεγαλεπήβολο, συγκλονιστικό. Οἱ χαρακτῆρες συναρπαστικοί, ἂν καὶ ἀντιφατικοί. Οἱ τεχνικοὶ περιορισμοὶ τῶν κλασσικῶν καταπατοῦνται, ἐξαρθρώνονται. 'Η βασιλεία τοῦ Ρωμαντισμοῦ ἔχει πιὰ ἐγκαινιασθεῖ. "Ενα ἀπὸ τὰ πιὸ βασικὰ συστατικὰ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ «Ἐρνάνη» ἦταν ὁ στίχος του. 'Αχολογᾶ βροντερός, δυναμικός, ἀπαράβλητος. "Αλλωστε τὰ ἔμμετρα θεατρικὰ τοῦ Οὐγκὼ «Ρούϋ Μπλάς», «'Ο Βασιληᾶς Διασκεδάζει» κτλ, χρωστοῦνε πολλὰ στὸ στίχο του. Ἀντίθετα στὸ θέατρο πρόζας, «Λουκρητία Βοργία», «Μαρία Τυδώρ», «"Αγγελος», τὸ μελόδραμα δὲν εἶναι ἀρκετὸ γιὰ ν' ἀντισταθμίσει τὶν μελωδικότητα, καὶ τὴν μαγεία τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Οἱ συνταγὲς καὶ τὰ πρότυπα τῆς δραματογραφίας τοῦ Οὐγκὼ προέρχονται ἀπὸ τὴν Σαιξπηρικὴ μεγαλουργία. Στὸν κορυφώτερο τῶν "Αγγλων ὁ Οὐγκὼ διαπίστωνε τὸ «ὑπερμέγεθες», τὸ «γκροτέσκικο». Ἐκεῖνο εἶναι ποὺ κατὰ τὸν Οὐγκὼ ἐπέβαλε τὴν μεγαλοσύνη τοῦ Ἐλισαβετιανοῦ δραματουργοῦ. Γι' αὐτὸ δὲν διστασε καὶ στὰ ἔκλ του ἔργα νὰ ξεπεράση τὰ στυλιζαρισμένα καλούπια καὶ νὰ ξαναιχτῆ σὲ ὑπερδημιουργίες. Μιοῦρει νὰ μὴ φτάνει πάντα τὴ μεγαλοπρέπεια ποὺ εἶναι καὶ ὁ στόχος του. Κάποτε μάλιστα τὸν κατηγοροῦν γιὰ κοινοτυπία. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι ἀναζωογονησε τὸ Γαλλικὸ δράμα. Ἰούβωσε καινούργιες, πιὸ ἀπέραντες προεκτάσεις, ζωντάνεια, δραματικότητα, ζωτικότητα. 'Απεικονιζε — ὅπως καὶ τὸ ἐβήλωνε σὰν πρόθεση του — τὸν ρεαλισμὸ περασμένο ἀπὸ τὸν φακὸ τῆς τέχνης. "Αν ὁ φακὸς τῆς ἐποχῆς του δὲν ἦταν τόσο ἔντονα φτειασιδωμένος μὲ τὰ χρώματα τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἴσως ὁ Οὐγκὼ νὰ μᾶς ἄφηνε ἔργα λιτά, ἀληθινὰ αιώνια καὶ πανανθρώπινα.

Τὸ μήνυμα ὅμως τοῦ Γάλλου ποιητῆ μᾶς ἐφτασε καὶ μέσῳ τοῦ πεζοῦ λόγου. Τὰ πιὸ γνωστά του μυθιστορήματα εἶναι «Οἱ ἐργάτες τῆς θάλασσας», «Οἱ "Αθλιοι», «Ἡ Παναγία τῶν Παρισίων», «'Ο ἄνθρωπος ποὺ γελᾶ», «93» «'Η Παναγία τῶν Παρισιων» καὶ «Οἱ "Αθλιοι» εἶναι τὰ πιὸ πολυδιασφαλισμένα του ἔργα. Στὸ πρῶτο, ὁ ἄνθρωπος γίνεται θῦμα τῶν «λαθῶν καὶ τῶν δογμάτων», οἱ χαρακτῆρες εἶναι ἀληθινὰ τραγικοί, συγκλονιστικοί.

Μ' ἕνα χρωστῆρα καὶ πλαίσιο ὁ συγγραφέας φτειάχνει εἰκόνες ἀριστοτεχνικές, ἐντυπωσιακές. Τὸ Παρίσι κι' ἡ ἐκκλησιὰ — ποῦναι καὶ ἡ πραγματικὴ ἡρωΐδα τοῦ ἔργου — κι' οἱ πονεμένοι, οἱ δοκιμασμένοι, παθιασμένοι ἄνθρωποι τοῦ αἰώνιου δράματος ποὺ περιγράφει τὴν πάλη ἀνάμεσα στὴ σκοτεινὴ κι' ἀνεξερεύνητη μοῖρα, κι' ἀνάμεσα στὰ ἀνεξιχνίαστα κι' ἀκυβέρνητα πάθη.

Γιὰ τοὺς «'Αθλίους» λίγα μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν, γιατὶ εἶναι ἔργο τόσο γνωστό, τόσο δημοφιλές. Πολλοὶ τὸ θεωροῦν «λαϊκὸ μυθιστόρημα», ἴσως γιατὶ ὁ συγγραφέας τὸ ἔκανε προσιτὸ στοὺς πολλούς. 'Ο ἴδιος ὅμως τὸ θεωροῦσε σὰν «μιά, ἀπὸ τὶς κυριώτερες κορυφές, ἂν ὄχι τὴν κυριώτερη» τοῦ ἔργου του. Εἶναι ἔνα ἔργο τεράστιο στὸ ὁποῖο περιγράφεται ἡ κοινωνία μιᾶς ἐποχῆς μὲ τὰ πάθη της, τὰ ἠθικά της, τὰ αἰσθήματά της, τὶς ἐλλείψεις της, τὰ ὀλισθήματά της, τὰ κατορθώματά της. Σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ ἐπρόφερε τὸ πλοῦσιο, τὸ γόνιμο δημιουργικό του ταλέντο. 'Η ἀπεραντοσύνη του, τὸ μεγαλεῖο του εἶναι ἀξίες δοκιμασμένες κι' ἀναμφισβήτητες. 'Η ρωμαλεότης τῆς φιλοσοφίας του ἀποδεδειγμένη. Καὶ μέσα ἀκόμα ἀπὸ τὴν ρωμαντικὴν ἔξαρση, τὴν ὑπερβολὴ καὶ τὴν ἀντίφαση, ξεπηδᾶ ὑγιὴς κι' ἀληθινὴ ἡ μαρτυρία του γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη: «'Η σκέψη εἶναι τὸ κατασταλαγμα τοῦ ἀνθρώπου. 'Η ρίζα βυθίζεται στὸ χῶμα, ἡ σκέψη βυθίζεται στὸ Θεό. 'Η ποίηση ἀνήκει στὸν ποιητή. "Ας στεκόμαστε λοιπὸν εὐλαβικὰ μπροστὰ στὸ δυνατό, ποὺ κανένας δὲν ξέρει τὸ σύνορο του, ἂς εἴμαστε προσεκτικοὶ καὶ σοβαροὶ μπροστὰ στὸ ἐξωανθρώπινο ἀπ' ὅπου προερχόμαστε καὶ ποὺ μᾶς περιμένει, κι' ἂς διαπιστώσουμε πὼς τὸ ἔργο τῶν μεγαλοφυιῶν εἶναι τὸ ὑπεράνθρωπο ποὺ προβαίνει ἀπ' τὸν ἄνθρωπο».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ

ΚΑΡΛ ΝΙΗΛΣΕΝ

"Ενας αἰῶνας ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Δανοῦ μουσουργοῦ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Πάντα προσπαθῶ νὰ μεταπείσω τοὺς νέους ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ καρριέρα γιατὶ εἶναι τόσο δύσκολο νὰ κερδίξης τὰ πρὸς τὸ ζεῖν σὰν καλλιτέχνης σ' αὐτὴ τὴ χώρα»

Αὐτὰ ἐδήλωνε ὁ Νίηλσεν στοὺς δημοσιογράφους ὅταν τοὺς ἔδινε συνέντευξη. φτασμένος πιά, ὥριμος καλλιτέχνης. «Φτασμένος» ἐδέβαια ἦταν, μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὁλοκληρώτεως, τῆς καλλιτεχνικῆς του ὑπόστασης.

«Φτασμένος» ὅμως στὰ μάτια τοῦ Δανέζικου ἢ τοῦ παγκόσμιου κοινοῦ δὲν ἦταν καὶ ἀκόμα στὰ χρόνια μας δὲν τοῦ ἔχει δοθῆ ἡ ἀναγνώριση ποὺ τοῦ ἀξίζει. Ἴσως δέ, ἕνας [illegible] τοὺς πιὸ βασικοὺς παράγο[illegible] τὸν ἔκαναν νὰ νουθετῆ [illegible] κολακευτοῦν πρὶ[illegible] ἀγῶνα τῆς [illegible] σύγχρονων [illegible] τὴ θέση [illegible] σμο τῆς [illegible]

«Η σύ[illegible] ὅταν [illegible] τ[illegible]

ρα. Ἦταν ἡ καινούργια μουσικοτροπία μὲ τὶς παραφωνίες της, τὶς διαφωνίες της, κάποτε τοὺς παραλογισμούς της. Παράλληλα ὅμως μὲ τὸ νέο αὐτὸ δυναμικὸ σαρωτικὸ ρεῦμα, ζούσανε καὶ παφλάζανε κι' ἄλλα ποτάμια. Ἴσως ὁ ἦχος τους νὰ μὴ ξεπερνοῦσε τὸν θόρυβο τῶν κεντρικῶν καναλιῶν. Ἡ κάθαρσης ὅμως ποὺ προσφέρανε στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ μὲ τὴν δύναμη τῆς μουσικῆς προσφορᾶς τους, δὲν ἦταν οὔτε λιγώτερη, οὔτε εὐκαταφρόνητη. Μαζὺ μὲ τὸν Νίηλσεν συγκαταλέγονταν δυὸ ἄλλοι Σκανδιναυοί σύγχρονο. του, μαζὶ μὲ τοὺς ὁποίους τυνήθως θεωρεῖται ὅτι σχηματίζει ἕνα «τρίο»:

Ὁ Σιμπέλιους δέξαζε τότε τὴν φιλανδία στὰ δυναμικά. ρωμαλέα, ἐθνικά του δημιουργήματα. Ὁ Γκρὴγκ συνελάμβανε τὸν μαγικὸ λυρισμὸ τῶν παγωμένων ἡσυχων φιόρδ καὶ τὸν μετάπλαβε σὲ ἤχους γλυκοὺς καὶ καλοτάξιδους.

Ὁ Νίηλσεν δὲν μποροῦσε νὰ μὴν ἐπηρεαστῆ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ προσάδοση ποὺ ἐπικοατοῦσε τότε. Ἄλλωστε ἦταν γέννημα τῆς ἀγροτιᾶς. κι' ἦταν πολὺ στενὰ δεμένος μὲ τὴν πατρίδα του καὶ μὲ τὴ γῆ της, τὸ χρῶμα της, τὸν οὐρανό καὶ τοὺς ἀνθρώπους της. γιὰ νὰ μπορέση νὰ τὴν ἀφήση ἔξω ἀπὸ τὸ ἔργο του Τὸ μέρος λοιπὸν τῆς δημιουργίας του στὸ ὁποῖο διοχέτευσε τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς Δανέζικης ζωῆς καὶ τῆς παράδοσης, εἶναι τὰ πολλὰ τραγούδια του ποὺ εἶναι γιομᾶτα ἀπὸ τὴν εὐθύτητα, τὴ ζωντάνια, τὴν πίκρα τοῦ ταλαιπωρημένου, ἀδάμαστου, σκληραγωγημένου, εὐαίσθητου, περήφανου βόρειου.

Οἱ ὑπόλοιπες συνθέσεις τοῦ Νίηλσεν εἶναι «πολὺ λιγώτερο Δανέζικες ἀπ' ὅσο εἶναι Φινλανδέζικες οἱ συνθέσεις τοῦ Σιμπέλιους, ἢ Νορβηγικὰ τὰ ἔργα τοῦ Γκρὴγκ

Τὰ κυριώτερα του ἔργα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τραγούδια του καὶ ὁρισμένες ἄλλες σύντομες ὀρχηστρικὲς σὐνθέσεις, εἶναι ἑξῆ συμφωνίες καὶ δυὸ ὄπερες, ἡ μιὰ βιβλικὴ— «Σαούλ καὶ Δαυὶδ» καὶ ἡ ἄλλη κωμική— «Μασκαράντ».

Ὁ Νίηλσεν πίστευε πὼς τὸ «καινούργιο» προέρχονταν σὰν ἐξέλιξη φυσιολογική, κι' ὄχι σὰν ἀποτέλεσμα «συστημάτων» καὶ «μεθόδων». Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔκαμε ποτὲ του χρήση τοῦ ἐντυπωσιακοῦ, τοῦ παράξενου τοῦ «μοντέρνου». Οὔτε καὶ λίμναζε ὅμως παράλληλα. Ἦταν ἕνα κράμα — ἀκόμα πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸν Σιμπέλιους — πρωτοτυπίας καὶ συντηρητικότητας. Οἱ ὄπερες του διακρίνονταν γιὰ τὴν δραματικότητα καὶ τὴν φαντασία τους, οἱ συμφωνίες του γιὰ τὴν διαγέτια καὶ τὴν ἰσορροπία τοῦ μουσικοῦ ἰδιώματος καὶ γιὰ τὴν ἐπινοητικότητα τῶν ρυθμῶν καὶ τῶν μελωδιῶν τους. Στὴν πρώτη ἐκτέλεση τῆς πέμπτης, τὸ κοινὸ ἔτρεξε ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα ἀγανακτισμένο ἐξοργισμένο. Εὕρισκε τὸν συνεχῆ θόρυβο τῶν τυμπάνων ἐκκωφαντικό... Καὶ ὅμως ἡ μελωδία εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς μουσικῆς δημιουργίας τοῦ συνθέτη.

Κι' ὅταν ὁ Νίηλσεν χρησιμοποιεῖ τὸ ἀντιστικτικὸ ἁρμονικὸ ἰδίωμα, κι' ὅταν πάλι κάνει χρήση τῆς διατομικῆς καθαρότητας ἡ μελωδικὴ γραμμὴ εἶναι ἡ ἀναμφίβολη βασίλισσα τοῦ ἔργου του.

Καμμιὰ ἐπιτήδευση καὶ καμμιὰ ἐκζήτηση δὲν παραμορφώνουν τὴν εὐαίσθητη, εἰλικρινῆ κι' ἀνοικτόκαρδη μουσικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ Νίηλσεν. Κανένα μυστήριο καὶ κανένας ἐσωστροφισμὸς δὲν διαβρώνουν τὸν ὁλοκάθαρο, ἀνοικτὸ του ὁρίζοντα. Ἡ εὐθύτης του κάποτε φτάνει τὴν ὠμότητα, καὶ στὴν προσωπικότητα καὶ στὸ ἔργο του. Ὁ ἴδιος μᾶς λέει γιὰ τὴν στάση τῶν συμπατριωτῶν του ἀπέναντι στὸ ἔργο του: «Εἶμαι κι' ἤμουνα συχνὰ τὸ μῆλο τῆς ἔριδος, γιατὶ ἤθελα νὰ διαμαρτυρηθῶ ἐνάντια στὴν τυπικὴ Δανέζικη ὑποκρισία!

Ὁ Νίηλσεν μισοῦσε τὸν συναισθηματισμό, ὄχι ὅμως τὴν ὑγιῆ εὐαισθησία. Οἱ σύγχρονοι του τὸν θεωροῦσαν «ἐκκεντρικό», «ἐπιτηδευμένο» καὶ «σκληρόκαρδο». Ἡ ἀντίδραση αὐτὴ ἴσως καὶ νὰ μὴν ἦταν ἀψυχολόγητη ὅταν ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας τὴν ἐποχὴ στὴν ὁποία ἔζησε ὁ καλλιτέχνης. Μιὰν ἐποχὴ μετάβασης ἀπὸ τὴν παληὰ ρωμαντικὴ σχολὴ στὴν μοντέρνα σύγχρονη μας ποὺ ἴσως ἀκόμα δὲν σταθεροποιήθηκε σὲ μιὰ ὁριστική, καθιερωμένη μορφή. γιατὶ ὅταν γίνεσ κι' αὐτὸ τότε ἡ Τέχνη θ' ἀνοζητᾶ τὸ ἑπόμενο κίολας βῆμα της. Σ' αὐτὸ ὅμως ἀκόμα τὸ δικό μας μεταβατικὸ στάδιο καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα ἀκόμα ποὺ θἄρθουν ὁ Κὰρλ Νίηλσεν εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ μεγαλύτερος Λαὸς μουσικοσυνθέτης, κι' ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους παγκόσμιους συνθέτες, ποὺ περιμένουν ἀκόμα ἀναγνώριση. (Ὁ Κὰρλ Νίηλσεν πέθανε στὰ 1931).

"Οπως εἶπε χαρακτηριστικὰ ὁ Κλάους Γ Ρόϋ γιὰ τὸ ἔργο του. «Ὁ Νίηλσεν χάρισε στὴν δημιουργικότητα του μιὰ διάνοια. μιὰ γνώση ἀπέραντης κλίμακας, κι' ἕνα ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνθρώπινη δράση καὶ ἀνθρώπινη ἔφεση, τὰ ὁποῖα μεταφέρουν τὴν ἀπήχησ τῆς μουσικῆς πολὺ πιὸ πέρα ἀπὸ τὰ πατρικά του σύνορα»!

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

ΟΙ ΜΠΗΤΛΣ καὶ τὸ παράσημο

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ»

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὰ εἴδωλα τοῦ «γιέ-γιέ» δημιούργησαν σάλο καὶ θόρυβο γύρω ἀπὸ τ' ὄνομά τους. Μοναχὰ ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μαζικὴ ὑστερία. τῶν θαυμαστῶν τους, ἀλλ' οὔτε καὶ γιὰ ἔντονη διάσταση ἀναμέσα στὰ στρατόπεδα τῶν ὀπαδῶν καὶ τῶν ἐπικριτῶν τους. Ἡ φορὰ αὐτὴ ἡ διάσταση γνωμῶν περιστρεφεται γύρω ἀπὸ τὴν κρατικὴ «ἀξιολόγηση» τῶν ὑπηρεσιῶν τους. Ἡ Μ. Βρεττανία φέρεται ὡς κράτος ὑπομκρατικόν. Καὶ στὴν ἐσωτερική της διακυβέρνηση τουλάχιστον, καμμιὰ ἀμφισβήτηση δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει γιὰ τὸ γεγονὸς Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀπονομὴ τῆς ὑψηλότερης κυβερνητικῆς διάκρισης γίνεται, ἀρκετὲς φορές, μὲ φιλελεύθερο κι' ἀποκατάληπτο πνεῦμα, χωρὶς νὰ γίνεται διάκριση ἀνάμεσα σὲ τάξεις καὶ ἐπαγγέλματα. Καὶ τὸ παράσημο τοῦ ἰσγματος της Βρεττανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπενεμήθη στὸ παρελθὸν καὶ σὲ λαχανεμπόρους, καὶ σὲ Τζόκεϋς, σὰν ἀνταμοιβὴ γιὰ τὶς ὑπηρεσίες ποὺ εἶχαν προσφέρει στὴ χώρα τους. Οἱ «ὑπηρεσίες» τῶν Μπήτλς στὴν Ἀγγλία δὲ χωροῦν ἀμφισβήτηση. Οἱ νεαροὶ ἀκούρευτοι ἀποτελοῦν σήμερα τὸ πιὸ γνωστὸ ἴσως Βρεττανικὸ προϊόν. "Ενα προϊὸν ποὺ χάρισε ἄφθονα λεφτὰ στὰ Ἀγγλικὰ Θησαυροφυλάκια καὶ στὴν ἀνθρωπότητα ἐπρόσφερε ἕνα ἀκόμα δεῖγμα τῆς ἀλλοπρόσαλλης σύγχρονης νεολαίας. Τὸ πρόβλημα ὅμως περιστρέφεται γύρω ἀκριβῶς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ πόλους. Τὰ μέσα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα. Τὰ μέσα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἀσφαλῶς κατατάξει τὰ πασίγνωστα «σκάθαρια» ἀνάμεσα στους ευεργετες τῆς γηραιᾶς αὐτοκρατορίας. Τὰ «μέσα» ὅμως; Ἡ ἴδια δηλαδὴ ἡ παρουσία κι' ἡ πρασφορὰ τῶν Μπήτλς ποὺ κατατάσσεται στὰ διεθνῆ καλλιτεχνικὰ πλαίσια; Καὶ μιλῶντας δέβαια γιὰ «καλλιτεχνικὰ» πλαίσια. αὐτονόητα περιοριζόμαστε στὸν κύκλο τῆς ἐλαφρᾶς ψυχαγωγίας.

Δὲν εἶναι ὁ χῶρος κατάλληλος γιὰ ν' ἀξιολογήσουμε τὴν ἐλαφρὰ μουσικὴ καὶ τὰ παρεπόμενα της, καὶ νὰ ἐχτιμήσουμε τὴ θέση που κατέχει καὶ τὴν ἐπίδραση ποὺ ἐξασκεῖ πάνω στὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων. Ἡ μορφὴ ὅμως αὐτὴ τῆς Ἀπολλώνειας Τέχνης ἐχει πάρει τὰ τελευταῖα, μεταπολεμικὰ κυρίως χρόνια, μιὰ τροπὴ ἀνησυχητική. Οἱ ἄνθρωποι τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας, διψασμένοι γιὰ «ζωὴ» γιὰ «ἔξοκαμα» καὶ ψυχαγώγηση στραφῆκαν, δημιούργησαν, ἢ ἀνέσυραν στὴν ἐπιφάνεια τῆς πραγματικότητας — καὶ τὰ τρία εἶναι σχεδὸν συνώνυμα — τὴν μουσικὴ τοῦ θορύβου. "Ισως γιατὶ διψοῦσαν ἀποτελμάτωση. "Ισως γιατὶ ὁ μηχανοκίνητος πολιτισμὸς μας τοὺς εἶχε ἐφοδιάσει μὲ μιὰ «κεκτημένη ταχύτητα» καὶ ἔτσι ὁ θόρυβος καὶ ἡ κακοφωνίες ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ψυχαγωγίας, γι' αὐτοὺς ἀπαραίτητη προέκταση τῆς καθημερινῆς διαστικῆς ἀγχώδικης ρυτίνας. Πάντως γεγονὸς εἶναι δτι ἡ βιομηχανία εἰσχώρησε καὶ στὸν κόσμο τῆς μουσικῆς ψυχαγωγίας. Κι' ἔτσι τὸ πᾶν ἐμπορικοποιήθηκε. Ἡ μαύρικη τζάζ μὲ τὶς μακρόσυρτες πίκρες της καὶ μὲ τὰ δίαια της ξεσπάσματα, κατέρριψε τὰ τείχη τῆς φυγῆς ποὺ τὴν γέννησε κι' ἀποδύθηκε στὴν κατάκτηση τοῦ παγκόσμιου κοινοῦ ἀναμορφωμένη, φτειασιδωμένη, πιὸ προχληκτική, πιὸ διεγερτικὴ παρὰ ποτέ. Στὸν τομέα τὲ τοῦ ἁπλοῦ ἢ τῆς ἁπλῆς μελωδίας τραγουδιοῦ ὅπως τὰ δόξασαν ἕνας Φράνκ Σινάτρα κι' ἕνας Μπίνγκ Κρόσπυ, ἕνας Μαντοβάνι, ἔνινε τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν συναδέρφωση τῶν φυλῶν καὶ γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν «πολιτικῶν τους σχέσεων». Ἐν ὀλίγοις δηλαδή, μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς πιὸ πρωτόγονης ἀμάθειας μᾶς ἔφθασαν καὶ μᾶς κατέκλυσαν οἱ μοντέρνοι «ρυθμοί»: Παγζουρλισμός, ξελαρυγγισμός, ξεθέωμα, ξεβίδωμα. Ἡ παγκόσμια νεολαία μαζεύτηκε, συνεπόρθηκε, ἀποσβολώθηκε... κι' ἀμολύθηκε ἀσυγκράτητα στὴν ἀπόλαυση τῶν νέων αὐτῶν ἐκκωφαντικῶν δαιμονιακῶν ἤχων. Κι' ἔτσι ἄρχισε ἡ δημιουργία τῶν νέων εἰδώλων: "Ελβις Πρίσλεϋ, Κλίφφ Ρίτσαρντ, Ρόλλινγκ Στόουνς, Μπήτλς. Θἄ περίμενε νέβαια ὁ Φροϋδικὸς μελετητής, ὅτι ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ ὁμαδικὸ ξέ-[illegible] στὰ μεταβαλλόμενο οἱ χορευτικὲς καὶ τραγουδιστικὲς ἐκκωλώσεις, ἡ νεολαία μας θὰ ἦταν ἡ πιὸ ἰσορροπημένη, ἡ πιὸ ἱκανοποιημένη καὶ ἡ πιὸ εὐτυχισμένη νεολαία ποὺ γνώρισε ποτὲ ὁ κόσμος. Ἀλλοίμονο ὅμως, δὲν ἔχουν ἔτσι ἀκριβῶς τὰ πράγματα. "Ενα πνεῦμα ἀνησυχίας, ἀλλοπρόσαλλης διάθεσης, καὶ κάποτε ἀπόγνωσης κι' ἀπελπισίας ἐπικρατεῖ ἀνάμεσα στοὺς νέους τῆς ἐποχῆς μας, δημιουργώντας παιδιά, προβλήματα, «ὀργισμένους νέους», ναυάγια τῶν εἴκοσι καὶ τῶν κοσπέντε χρόνων ποὺ τρύγοῦν τοὺς φαρμακερούς καρποὺς τῆς ἀπάλαυσης, χωρὶς ἰδανικά, χωρὶς ὄνειρα, χωρὶς ἐφέσεις, χωρὶς κατορθώματα. "Ισως τὸ ξέσπασμα νὰ μὴν ὁλοκληρώθηκε ἀκόμα, κι' ἴσως ὅταν ἡ παλίρροια τοῦ σέξ μὲ ὅλα του τὰ καρικεύματα — κουνήματα, ξελαρυγγίσματα — περάση ἡ μερίδα ἐκείνη τῆς νεολαίας — γιατὶ δὲν εἶναι ὅλη διασπρωμένη — ποὺ ξεστράτισε, νὰ ἐπανέλθη στὸν βασικὸ προορισμό της, καὶ νὰ ἀνοίξη πρωτοπόρα τὸ δρόμο τῆς πραγματικῆς προόδρου, γιὰ τὶς ἑπόμενες γενιές. Μέχρι τότε ὅμως καλὰ εἶναι νὰ βλέπουμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σωστὴ προοπτική, καὶ νὰ λέμε τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴ σκάφη, σκάφη. Ἡ νεολαία μας δημιούργησε τοὺς Μπήτλς γιατὶ τοὺς χρειάζονταν. "Οταν ὅμως «διακρίνονται» ἀπὸ τὴν ἀνώτερη ἐξουσία τῆς πατρίδας τους μὲ τὴν ἀνώτερη τιμή, δὲν ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ παρεξηγηθῆ ἡ ἔννοια τοῦ δημοκρατισμοῦ; Ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς χώρας καλὴ καὶ ἁγία. Τὰ ἐραβεύομενα ὅμως μέσα ποῦ τοποθετοῦνται; Ἀνάμεσα στὶς πραγματικὲς ἀξίες που ἀποτελοῦν καμάρι γιὰ μιὰ χώρα, ὁποιανδήποτε ἐποχή, ἡ ἀνάμεσα στὶς πρόσκαιρες φαντεχτερὲς ἐμπορικὲς ἀφίσες ποὺ ἀναρτίζει τὸ κατάστημα γιὰ λίγες νύκτες, μέχρι νὰ ἐκτελέσουν τὸ σκοπό τους, καὶ μετὰ νὰ πεταχτοῦνε στὰ ἄχρηστα; Καὶ τὸ παράσημο τῆς Αὐτοκρατορίας πόσο πρόσκαιρο, ἢ πόσο μόνιμο χαρακτῆρα ἔχει σ' ἕνα κόσμο μὲ μεταβατικὲς κι' ἀνασχηματιζόμενες ἀξίες; Αὐτὸ εἶναι κάτι τὸ ἄγνωστο καὶ κάτι τὸ ἀκαθόριστο. Γι' αὐτὸ εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μας, ἡ ἀπονομὴ αὐτῆς τῆς διάκρισης τῶν Μπήτλς, μιὰ δημοκρατικότητα ἐπικίνδυνη, ἀφοῦ στηρίζεται πάνω σὲ δυὸ δυναμικούς μὲν ἀλλ' ὄχι ἀμετάβλητους παράγοντες: τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὰ γοῦστα τοῦ πολλοῦ μεγάλου κοινοῦ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Οἱ Μπήτλς ἀνεβήκανε. Τὸ παράσημο ὅμως παρέμεινε στὸ ὕψος του, κατέβηκε. ἢ μοίρασε τὸ δρόμο;

Καλλιτεχνικὴ κίνηση

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Πλούσια σοδειὰ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Διψᾶ ὁ κόσμος στὴν Κύπρο γιὰ τέχνη. Ἴσως νὰ μὴν εἶναι πάντα ἐτοιμος νὰ δεχτη καὶ νὰ ἐπικροτήση τὸ εἶδος τῆς τεχνης ποὺ ἐξευγενίζει καὶ ἐξυψώνει. Σ' αὐτὸ σεν εὑρίσκεται ἀπομονωτικὸς ὁ λαός, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι παράγοντες ποὺ ἀλλοτε προερχονται ἀπο τὴν χαμηλότητα των ἁρμοδίων κι' ἄλλοτε ἀπὸ τὴν σκληρὴ ἱστορικὴ ἰστο παρελθὸν τουλαχιστον) ἢ οἰκονομικὴ πραγματικότητα. Γεγονός εἶναι ὅμως ὁποιοδήποτε ὅτι ἐπὶ μιὰ δεκαετία τώρα στὴν Κύπρο ὑπάρχει μιὰ γενικὴ προσπάθεια ἀναζωπύρησης τῶν κάθε εἴδους πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων. Οἱ ἐκδηλώσεις αὐτὲς μπορεῖ κάποτε νὰ μὴν προλάβουνε νὰ πάρουν σάρκα καὶ ὀστᾶ καὶ νὰ παραμείνουν στὴν ἐμβρυακὴ κατάσταση τῆς προσπαθείας. Ἔχουμε γιὰ ζωντανὸ παράδειγμα ἄνω ἴσως ἀπὸ δέκα συλλόγων ἢ ὁμίλων στὴ Λεύκωσία μόνο, μὲ πρόθεση καλλιτεχνικῶν ἢ πνευματικῶν δραστηριοτήτων, ποὺ ὅμως παραμένουν, ἀλλοίμονο νεκρές ἐπάλληλοι, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προβάλλεται ἡ νωθρότητα τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων. Εἶναι ὅμως κι' ἄλλες ἔστω καὶ ἀραιές περιπτώσεις, ὅπου οἱ ἄνθρωποι καταφέρνουν νὰ χαρίσουν μὲ ἑνωμένες προσπάθειες, κάποιες λίγες καλλιτεχνικὲς καὶ πνευματικὲς ὄασεις μέσα στὴν ἀντιπνευματικὴ σαχάρα τῆς ἐποχῆς μας.

Ἐδῶ θἄπρεπε ἴσως νὰ κάνουμε μιὰ διασάφηση. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς λείπει πιὸ πολὺ στὸν τόπο μας δὲν εἶναι οἱ καλλιτέχνες, σὰν μεμονωμένα ἄτομα, ποὺ δημιουργοῦν, ἀλλὰ ἡ ὀργανωμένη συγκρότηση τῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου μὲ τετοιο τρόπο ποὺ τὸ ἐνεργετικὸ καταύγασμα τῆς ἀνώτερης αἰσθητικῆς καὶ διανοητικῆς ζωῆς νὰ μπορεῖ νὰ φτάνει τὰ πιὸ πλατειὰ πιὸ ἀνύποπτα πλήθη. Γι' αὐτὸ κάθε μιὰτέτοια προσπάθεια πρέπει πάντα νὰ καλοσωρίζεται καὶ νὰ περιβάλλεται μὲ στοργὴ καὶ μ' ἀγάπη. Μιὰ τέτοια δὲ προσπάθεια μὲ καρποφόρα δράση μέχρι σήμερα εἶναι καὶ ἡ ἵδρυση τῆς Πνευματικῆς Στέγης. Ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἵδρυση της πρρέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς τῆς στοιχειώδους παιδείας. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ τῆς μέσης παιδείας δὲν ἔχουν μέχρι σήμερα ἀνταποκριθῆ, στὴν μεγάλη τους πλειονότητα. Σκοπὸς τοῦ ἱδρύματος εἶναι νὰ κάνει μέλη του ἀνθρώπους μὲ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα ὅλων τῶν κλάδων καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων, μὲ στόχο τὴν διοργάνωση κάθε τύπου καλλιτεχνικῶν καὶ πνευματικῶν ἐκδηλώσεων καὶ μέχρι τώρα ἔχει σημειώσει ἀρκετὲς τέτοιες δραστηριότητες στὸ μητρῶον του. Τὸ βασικώτερον ὑλικὸ πλεονέκτημα ἡ ἐξασφάλιση στέγης ποὺ ὑπῆρξε καὶ αἰτία διαλύσεως πολλῶν τέτοιων ὀργανισμῶν, τὸ ἔχει. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἁρμόδιοι αἰσθοδοξοῦν, βασίζοντας τὰ ὑπόλοιπα στὴν ἔφεση καὶ στὸ ἐνδιαφέρον τῶν γνήσιων πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας. Κάναμε τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἄρθρου μας μὲ τὴν καλόδεκτη δημιουργία τῆς «Πνευματικῆς Στέγης», ὄχι μόνο γιὰ νὰ ἐπισύρουμε τὴν προσοχὴ τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν λόγον ὅτι ἐκτὸς ἀπ' τὶς διαλέξεις, τὶς συζητήσεις καὶ τὶς προβολὲς ποὺ διοργανώθησαν ἐκεῖ μέχρι σήμερα, ἕνας ἄλλος τομέας τῆς τέχνης, ἡ ζωγραφικὴ ἔχει εὐκαιρία νὰ ἐκτεθῆ ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ συλλόγου. Ἡ ζωγραφικὴ εἶναι ἡ ὑπ' ἀρ. ἕνα τέχνη μὲ δράση στὸν τόπο μας. Ὄχι ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγῆς ἀλλὰ ἀπὸ ἀπόψεως γνωστοποιήσεως στὸ κοινό. Πότε διοργανώθηκε βραδυὰ Κυπρίων μουσικῶν; Οἱ ζωγράφοι ὅμως, ὅτι ἔχουν νὰ ποῦν βγαίνουν στὴν αἴθουσα τῆς ἔκθεσης καὶ μᾶς τὸ λένε ἀνοικτά, συγκεντρωμένα, συμπυκνωμένα, πότε σὲ ἰδιωτικὲς καὶ πότε σὲ ὁμαδικὲς ἐκθέσεις — μιὰ τέτοια ὁμαδικὴ ἔκθεση ἀρχίζει στὴ «Στέγη» στὶς ἀρχὲς τοῦ Δεκέμβρη.

Ἡ φετεινὴ χειμερινὴ σαιζὸν ἄρχισε μὲ πλούσιους καρποὺς στὸν τομέα τῆς ζωγραφικῆς. Κι' ὄχι μόνο δικοί μας Κύπριοι καλλιτέχνες ἔχουνε δώσει τὸ παρόν τους μὲ τὶς ἐκθέσεις τους ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες. Στὸ σημερινὸ μας σημείωμα, θ' ἀσχοληθοῦμε μὲ 3 τέτοιες ἐκθέσεις, ποὺ καλύπτουν καὶ τὶς κατηγορίες τῶν καλλιτέχνων, ντόπιων καὶ ξένων, καὶ ἀντιπροσωπεύουν καὶ δύο φύλα μὲ τὶς διαφορετικὲς καλλιτεχνικὲς τοποθετήσεις τους καὶ τὰ πνευματικά τους κλίματα.

Δυὸ ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐκθέσεις ὀργανωθήκανε στὴν αἴθουσα τῆς Πνευματικῆς Στέγης καὶ μιὰ στὴν Τεχνικὴ Σχολὴ τῆς κ Δώρας Μπούκη. Ἡ κ. Μπούκη εἶναι Ὑδραία. Ζωγράφος μὲ προηγούμενη μακρόχρονη δημιουργία καὶ δράση ἐξέθεσε τὴν τέχνη της γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Κύπρο. Ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὴν πρώτη ἐντύπωση στὰ ἔργα τῆς κ. Μπούκη εἶναι ἡ πληθωρικὴ σχεδὸν μονοκρατικὴ ἐπικράτεια τοῦ τοπίου τῆς φύσης. Κι' ἡ Ἑλλάδα προσφέρει πλούσια τὰ δῶρα τοῦ χαρακτηριστικοῦ Μεσογειακοῦ τοπίου, στὰ μάτι τὸ ἐρευνητικό, τὸ ἐκλεκτικό. Ἡ ἀνθρώπινη μορφὴ πολὺ σπάνια προβάλλεται μέσα στοὺς πίνακες τῆς κ. Μπούκης καὶ τότε παραμένει ἕνα ἁπλὸ χαρακτηριστικὸ συμπλήρωμα τῆς προβαλλομένης εἰκόνας. Ἡ ἀνθρώπινη ὀντότης μὲ τὶς συγκρούσεις, τὰ πάθη της, τὸν παφλάζοντα ἐξωτερισμό της ἢ ἔστω καὶ τὴν ἐξωτερικὴ νηφαλιότητα της, δὲν συγκινεῖ, δὲν συνεπαίρνει τὴν καλλιτέχνιδα. Ἀλλὰ καὶ ὅταν μᾶς δίνει ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὶς ὁμορφιὲς μιᾶς ξένης χώρας «Βενετία» — «Παρίσι» — «Ἡ Παναγία τῶν Παρισίων», ἡ ζωγράφος καὶ πάλι στηρίζει τὴν ἐμπνευση καὶ τὴν σύνθεση της πάνω στὶς ἐξωτερικὲς γνωριμίες μὲ μιὰν ἐποχή, μὲ μιὰν ἰδιοσυθμίαν , μὲ μιὰ κατάσταση. Τὰ κανάλια κι' οἱ γόνδολες, τὸ ρομαντικὸ Παρίσι μὲ τὴν εὐχάριστη γλυκειὰ παρουσία του, τίποτα δὲν θυμίζουν ἀπὸ τὶς χυδαῖες, τυραννισμένες πόρνες τῆς Μονπάρτης τοῦ Τουλούζ Λωτρὲκ καὶ οὔτε ποὺ ἀφήνουν νὰ περάση ἀπ' τὸ νοῦ σου τὰ δραματικὰ ἔπη τῆς παληᾶς Ἰταλίας. Ἡ τεχνοτροπία τῆς κ. Μπούκη ἀποκλείει ἐπίσης κάθε τι τὸ μοντέρνο, τὸ τολμηρό. Ἀκολουθεῖ ἕνα συγκρατημένο ἐμπρεσσιανισμὸ χρησιμοποιώντας μιὰ χρωματικὴ ἀναλογία ποὺ κλείνει πιὸ πολὺ πρὸς τοὺς πιὸ σκούρους, τοὺς καθιερωμένους καὶ συντηρητικοὺς συνδυασμούς.

Σὲ κάπως διαφορετικὸ κλίμα κινεῖται ἡ Κυπρία ζωγράφος Ἔλλη Σ. Μιτζῆ. ποὺ ἐξέθεσε στὴν Πνευματικὴ Στέγη μέχρι πρὶν λίγες μέρες. Ἐδῶ νοιώθεις τὴν θηλυκὴ παρουσία διάχυτη σ' ὅλο τὸ ζωγραφικὸ κλίμα τῆς καλλιτέγνιδος. Κύριος λόγος εἶναι τὰ χρώματα. Ἁπαλά, γλυκειά, ἁρμονικά, συνδυασμένα ξεκουράζουν τὸ μάτι. κι' ὑποβάλλουν μὲ τὴν λεπτότητα καὶ τὴ χάρη τους. Τὴν ἴδια πετυχεμένη ἀπόδοση στὸ εἶδος τοῦ τοπίου ποὺ προσέξαμε στὴν τέχνη τῆς κ. Μπούκη τὴν βλέπουμε κι' ἐδῶ. Ἡ δνίς Μιτζῆ νιωεῖται μὲ τολμηρότητα στὰ ἐκφραστικὰ μέσα. Ἡ νοοτροπία της ὅμως, παραμένει βασικὰ συντηρητικὴ μὲ φανερὴ τὴν τάση στὴν πιὸ πρόσφατη παράδοση τῆς ὑποκειμενικῆς αἰσθητικῆς ποὺ δὲν ξεπερνᾶ τὰ ὅρια τῆς μέσης ἐξωτερικῆς ἀντίληψης τοῦ θεατῆ. Στὶς προσωπογραφίες της, ποὺ ὅπως ἡ ἴδια μᾶς βεβαίωσε, ἔχει πιὸ μεγάλη προτίμηση, ὑπάρχει ἔκφραση, ζωντάνια μὲ τὴν ὁρατὴ παρουσία τοῦ «χαρακτῆρα». Ἡ σύλληψη κι' ἡ σύνθεση τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας εἶναι ἐξ ἄλλου ἔργο δύσκολο καὶ δοκιμαστικό. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πίνακες τῆς ζωγράφου εἶναι παρμένοι ἀπὸ τὶς φυσικὲς καλλονὲς καὶ τὶς ἱστορικὲς τοποθεσίες, ἐκκλησίες καὶ μνημεῖα τῆς Κύπρου.

Τὴν «ζωὴ» τῆς Κύπρου μᾶς τὴν προσφέρει πιὸ πλούσια πιὸ γραφικὰ ὁ κ. Λευτέρης Οἰκονόμου ποὺ ἔκλεισε τὴν ἔκθεσή του στὴν «Πνευματικὴ Στέγη» πρὶν ἀνοίξει ἡ δνίς Μιτζῆ τὴν δική της. Ὁ κ. Οἰκονόμου, δόκιμος πιὰ καλλιτέχνης, ἐκθέτει στὸ κοινὸ τὴ δουλειὰ του γιὰ ἕβδομη φορά. Ὅπως μᾶς πληροφόρησε ὁ ἴδιος, ἀκολουθεῖ τὶς ἴδιες γραμμὲς στὴν τεχνοτροπία καὶ στὴν ἔκφραση μὲ τὶς ὁποῖες ξεκίνησε, βελτιωμένες ὅμως, τονισμένες μὲ πιὸ πλατειὲς ἐνότητες καὶ πιὸ ἔντονη προσοπτική. Σ' ὅλους τοὺς πίνακες τοῦ καλλιτέχνη ἐπικρατοῦν οἱ ἀδρές, ἁρμενωπὲς ἔντονες γραμμές. Καμμιὰ ἐκζήτηση, καμμιὰ ἐπιτήδευση, καμμιὰ «σπουδή». Ἕνας εἰλικρινής, στοχαστικὸς παρατηρητὴς προσώπων καὶ πραγμάτων, ὁ κ. Οἰκονόμου ἀπεικονίζει τὶς ἐντυπώσεις του, καὶ τὶς ἐμπειρίες αὐθόρμητα, φυσικὰ κι' ἀβίαστα. Ἰδιαίτερη γοητεία καὶ πειστικότητα ἔχουν οἱ σκηνὲς τοῦ Κυπριακοῦ μόχθου: «Μεταφέροντας τὸ σιτάρι», «Μετὰ τὸ ψάρεμα», «Τὸ μοντάρισμα». Ὁ καλλιτέχνης δὲν ἔχει παρακολουθήσει τὸν ἀκάματο κύριο διοπαλαιστὴ σὰν περίπτωση κλινικῆς ἀνατομίας, τὸν ἔχει νοιώσει, τὸν ἔχει πανέσει. Γι' αὐτὸ μπορεῖ καὶ δίνει τόσα πολλὰ μέσα σὲ λίγες χρωματιστὲς πινελιές. Στὰ χρώματα τοῦ ζωγράφου ἐπικρατεῖ τὸ φῶς, τὸ ἀδρὸ πολὺ ἀρσενικὸ φῶς ποὖναι πάντα ἕνα ζωηρό, κίτρινο, πορτοκαλί, σ' ὅλους τοὺς τόνους καὶ τοὺς συνδυασμούς. Συνδυασμοί ὅμως ποὺ ποτὲ δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ρωμαλέας, ἀντρίκιας αἰσιοδοξίας, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν κλειδοειχο τοῦ ὅλου πνευματικοῦ κλίματος τοῦ καλλιτέχνη.

Κι' οἱ τρεῖς καλλιτέχνες μείνανε ἀρκετὰ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ ἐπιτυχία τῶν ἐκθέσεων τους, ἀρκετὸς ὁ κόσμος ἄλλωστε τόπαμε πῶς ὁ κόσμος μας διψᾶ γιὰ τέχνη. Ὅμως ἡ ἐμπορικὴ ἐπιτυχία δὲν ἦταν ἀνάλογη. Ἴσως νὰ φταίνε κάποτε καὶ οἱ ψηλὲς τιμὲς μερικῶν τουλάχιστον, ἂν ὄχι ὅλων τῶν ζωγράφων.

Ἴσως κάποτε καὶ ἡ προχειρότητα καὶ ὁ ἐρασιτεχνισμὸς ποὺ ὑποβιβάζει καὶ ὑποσκάπτει τὸ ἔργο τοῦ ἐπαγγελματία. Τέλος ὡς εὐθύνονται καὶ οἱ ἐπίσημοι ἁρμόδιοι ποὺ πρέπει νὰ παρέχουν τὴν ἴδια ὑλικὴ ὑποστήριξη καὶ τὴν ἴδια ἠθικὴ συμπαράσταση σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς καλλιτέχνες τοῦ τόπου. Γιατὶ ὅποιος καὶ νἆναι ὁ καλλιτέχνης, κι' ὅτι κι' ἂν πιστεύει, κι' ἂν πρεσβεύει, τὸ κράτος ἔχει καθῆκον ἱερὸ νὰ σταθῆ στὸ πλευρό του. Γιατὶ ἡ προέκταση τῆς ἀποστολῆς του ξεκινᾶ μὲν ἀπὸ τὸ ἄτομο του καὶ πιὸ βαθειὰ ἀλλὰ φτάνει μακρυά, ὡς τὰ πλήθη αὐτῆς τῆς γενεᾶς, ἢ καὶ τῆς ἄλλης, ἢ καὶ ποιὸς ξέρει, καὶ ποιὸς μπορεῖ πάντα νὰ προεξοφλήση;

ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Πέντε χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ μεγάλου μαέστρου

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἡ ἐποχή μας εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ πλούσιες στὸν τομέα τῆς καλλιτεχνικῆς προσφορᾶς. Τὸ φαινόμενο εἶναι θέβαια συνακόλουθο μὲ τὶς μεγάλες ἐξελίξεις τοῦ αἰῶνα μας. Κι' ἀφοῦ ἡ βασικὴ λειτουργία τῆς τέχνης συνίσταται στὴν ἀνάπλαση τῆς ἐσωτερικῆς κοσμογονίας σ' ὅλα τὰ στάδια καὶ τὶς μορφές της, εἶναι φυσικὸ νὰ ὑπάρχη στὶς μέρες τόσο πληθωρικὴ ἡ παρουσία τῶν καλῶν τεχνῶν στὴν καθημερινὴ μας ζωή. Στὴν εὐφορία αὐτὴ ἡ Ἑλλάδα, δὲν μποροῦσε νὰ μὴν προσφέρη τὸ δικό της τόνο, τὴν δική της παρουσία. Ἔτσι στὸν μουσικὸ τουλάχιστο τομέα, ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἔδωσε ἀρκετὰ ὀνόματα ποὺ λαμπρύνανε τὴν τέχνη τοῦ Ἀπόλλωνα μὲ τὴν δική τους ζωτικὴ προσφορά. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ συγκαταλέγονται ὀνόματα τῆς ὁπερατικῆς ἀναδημιουργίας τόσο λαμπρὰ ὅπως τῆς Κάλλας, τῆς Κολάσι, τῆς Ἔλενας Νικολαΐδου. Μιὰ ἄλλη ὅμως προσωπικότητα Ἑλληνικὴ ποὺ διέπρεψε στὸ διεθνὲς μουσικὸ προσκήνιο, πέθανε πρὶν πέντε ἀκριβῶς χρόνια, ἀφήνοντας πίσω της τὴν κληροδότημα στὴν ἀνθρωπότητα τὴν τέχνη τοῦ μαέστρου.

Ὁ Δημήτρης Μητρόπουλος γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα στὰ 1896. Σὰν πολλοὺς ἄλλους κεκλημένους στοὺς κόσμους τῶν ἤχων, ὁ Μητρόπουλος εἶχε μέσα του πολὺ ἀνεπτυγμένο τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν πρώτη του κιόλας νεότητα, ὅταν εἶχε πρωτοπεῖ στοὺς δρόμους τῆς μουσικῆς, εἶχε κάνει σοβαρὰ τὴν σκέψη νὰ κλείστη στὸ μοναστήρι. Ἡ δίψα του ὅμως γιὰ τὴν μουσική, ποὺ μέσα στὸ καλογερίστικο κελλί, δὲν θαῦρισκε καὶ τόσην διέξοδο, τελικὰ δὲν τὸν ἄφησε. Μόλις λοιπὸν τέλειωσε ὁ Ἑλληνο - Βουλγαρικὸς πόλεμος στὸν ὁποῖο εἶχε λάβει μέρος ἀρχισε νὰ παίρνει τὸ κάλεσμά του στὴν Τέχνη πιὸ σοβαρά. Ζοῦσε τότε ὁ Γάλλος συνθέτης Καμὶλ Σαὶνς - Σάνς. Τὸν πρόσεξε, τὸν ξεχώρισε, καὶ τὸν προώθησε. Βοήθησε τὸν νεαρὸ μουσικὸ νὰ συμπληρώσει τὶς μουσικὲς του σπουδὲς στὴ Γερμανία, ὅπου ἄρχισε κιόλας τὰ πρῶτα βήματα τῆς σταδιοδρομίας του. Ἀφοῦ ἐξάσκησε τὰ ἐπάγγελμα τοῦ μαέστρου γιὰ ἕξη χρόνια στὸ Βερολῖνο γύρισε στὴν Ἑλλάδα γιὰ ν' ἀναλάβη τὴ διεύθυνση τῆς Συμφωνικῆς Ὀρχήστρας Ἀθηνῶν. Ἡ θέση του αὐτὴ τοῦ πρόσιμευσε σὰν ἐξέδρα ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε πιὰ τὴν εὐκαιρία νὰ ἁπλώσει τὶς δραστηριότητές του σὲ πολλὲς ἄλλες χώρες. Τὸ Λονδῖνο, τὸ Παρίσι, ἡ Νέα Ὑόρκη, ἀρχίσανε μὲ τὴ σειρά τους νὰ φιλοξενοῦν τὸν καινούργιο διαπρεπῆ μουσικό. Ἡ Ἀμερική, μὲ τὴν πυκνὴ μουσικὴ της ζωὴ καὶ μὲ τὶς ἀφθονες εὐκαιρίες της ποὺ παρεῖχε στοὺς νέους ἀνθρώπους μὲ τὶς νέες δυνάμεις, καὶ τὶς νέες ἰδέες, τὸν τράβηξε τόσο, ποὺ τελικὰ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ κι' ἀπέκτησε Ἀμερικανικὴν ὑπηκοότητα. Πλάϊ στὶς διάφορες ὀρχήστρες ποὺ διηύθυνε ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν σὰν φιλοξενούμενος μαέστρος, ὁ Μητρόπουλος ἦταν ὁ μόνιμος διευθυντὴς γιὰ πολλὰ χρόνια τῆς Φιλαρμονικῆς Ὀρχήστρας τῆς Νέας Ὑόρκης, μὲ τὴν ὁποία καὶ ἔχει ἠχογραφήσει πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ συνήθιζε νὰ διευθύνει.

Τὸ ρεπερτόριο τοῦ Δημήτρη Μητρόπουλου ἐκάλυπτε μεγάλο τμῆμα, τῆς Γερμανικῆς, τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς σύνθεσης. Ἰδιαίτερα θαθειὰ καὶ ἐμπνευσμένη ἦταν πάντα ἡ ἑρμηνεία του σὲ ἔργα Μπετόβεν καὶ Μπράμς. Ἕνας ὅμως ἰδιαίτερος τομέας στὸν ὁποῖο διεκρίθη ὁ Μητρόπουλος, ἦταν ὁ κόσμος τῆς σύγχρονης κλασσικῆς μουσικῆς. Στὰ 1938 ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση στὸ κοντσιέρτο τοῦ Μιλὼ γιὰ πιάνο καὶ ὀρχήστρα, παίζοντας στὸ πιάνο σόλο καὶ ταυτόχρονα διευθύνοντας τὴν ὀρχήστρα.

Ἄνθρωπος μὲ πνεῦμα πρωτοπορειακό, ἀπροκατάληπτο κι' ἀνοιχτὸ σ' ὅλες τὶς ἀξιόλογες νέες προσφορὲς στὸν τομέα του, ὁ μαέστρος πρωτοστάτησε πολλὲς φορὲς στὴν πρώτην παρουσίαση καινούργιων ἔργων, παληῶν ἢ νέων συνθετῶν. Ἔτσι πρῶτος διηύθυνε στὴν Ἀμερικὴ τὸ κοντσιέρτο γιὰ βιολὶ τοῦ Μπλὰχ, τὴν «Βιολικὴ Συμφωνία» τοῦ Ναμπόκοβ, τὴν «Συμφωνία σὲ Μὶ "Ὑφεση» τοῦ Χιντεμιτ, καὶ τὴν «Δέκατη Συμφωνία», ὅπως καὶ τὸ «Κοντσιέρτο γιὰ Βιολὶ» τοῦ Στοστακόβιτς.

Ἡ ζωὴ τοῦ Μητρόπουλου ὑπῆρξε ἤσυχη, ἀποτραβηγμένη, ἀσκητικὴ σχεδόν. Ὁ θορυβος, ἡ αἰγλη τῆς διαφήμισης καὶ τῆς πολυάσχολης, ἐπιδειχτικῆς ζωῆς ποὺ διάγουν οἱ πιὸ πολλοὶ καλλιτέχνες ἦταν πράγματα ἐντελῶς ξένα στὴ φύση τοῦ μουσουργοῦ. Ἦταν μιὰ ψυχοσύνθεση μονήρης, ἀπαλλαγμένη ἐντελῶς ἀπὸ τὸ τόσο κοινο καλλιτεχνικὸ μικρόβιο τῆς ματαιοδοξίας καὶ τῆς ἐπαρσης. Τὴν τέχνη του τὴν θεωροῦσε ἀποστολή. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἰδιαίτερη του ζωή, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν μπαγκέτα στὸ χέρι, ἡ ταπεινοφροσύνη, συνδυασμένη μὲ τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν ἀνεχτικότητα, ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ χαρακτηριστικά του. Ἐχτὸς ἀπὸ τὴν μόνιμη του Ἰδιότητα σὰν διευθυντοῦ ὀρχήστρας ὁ Μητρόπουλος ἦταν ἐπίσης ἕνας ἐξαιρετικὸς πιανίστας.

Στὸν τομέα τῆς σύνθεσης ἐπίσης μᾶς ἔδωσε ἀνάμεσα στ' ἄλλα μιὰ συμπληρωμένη ὅπερα «Ἡ Ἀδελφὴ Βεατρίκη», ἕνα κοντσέρτο γιὰ ὀρχήστρα καὶ μιὰ σουῖτα γιὰ τὴν «Ἠλέκτρα» τοῦ Σοφοκλέους.

'Εκεῖ ὅμως ποὺ ξημιούργησε μιὰ δική του παράδοση εἶναι ὁ τομέας «διεύθυνσης». 'Από πολλοὺς ἀμύητους μουσικόφιλους ἡ παρουσία καὶ τὸ ἔργον τοῦ μαέστρου σὲ μιὰν ἐκτέλεση δὲν ἀποτελοῦν γεγονὸς ἐξαιρετικῆς σημασίας. Κι' ὅμως ἡ ἑρμηνεία ἑνὸς ἔργου βασίζεται, στὸ μεγαλύτερο ἴσως μέρος της — νοουμένου ὅτι οἱ ἐχτελεστὲς εἶναι ὅλοι ἀνωτέρου ἐπαγγελματικοῦ ἐπιπέδου — στὴν τέχνη τοῦ διευθυντοῦ τῆς ὀρχήστρας.

Γιατὶ ἂν ἡ ὀρχήστρα ἀποτελεῖ τὴν προσωπικότητα μέσῳ τῆς ὁποίας θὰ ἐξωτερικευθῆ τὸ ἔργο, ὁ μαέστρος, ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴ αὐτῆς τῆς προσωπικότητας. 'Εκεῖνος πρέπει νὰ συντονίσῃ, νὰ συγχρονίσει, νὰ ρυθμίσει, νὰ «ζωντανέψει» τὸ σύνολο ποὺχει μπροστά του, καὶ νὰ ἀντλήσει μέσα ἀπὸ τοὺς πειθαρχημένους του ἤχους τοὺς συνδυασμοὺς ἐκεῖνους ποὺ θ' ἀποδώσουν ὅπως νομίζει ἐκεῖνος καλύτερα τὴν πρόθεση, τὸ πνεῦμα τὸ μήνυμα τοῦ μουσικοῦ δημιουργοῦ. Γι' αὐτὸ ἐχτὸς βέβαια ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἕνας μαέστρος πρέπει νάναι ἄριστα κατηρτισμένος ἀπὸ μουσικὴ ἄποψη, πρέπει νάναι ἐπίσης προικισμένος μὲ μιὰν προσωπικότητα τόσο εὐαίσθητη ποὺ νὰ ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὸν παραλήπτη καὶ μεταδότη τῆς μουσικῆς ποὺ ἑρμηνεύει καὶ τόσο δυναμική ποὺ νὰ κυριαρχεῖ πάνω στοὺς πιὸ ἀπαλοὺς κραδασμοὺς τοῦ ἀνθρώπινου καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ ὑλικοῦ ποὺχει μπροστά του. "Ενας τέτοιος μαέστρος ὑπῆρξε καὶ ὁ ἀείμνηστος "Ελληνας μουσουργός. "Ηξερε νὰ μεταδίδει στὰ μέλη τῆς ὀρχήστρας του ἐκεῖνο ποὺ γύρευε ἀπ' αὐτούς, χωρὶς νὰ τοὺς μειώνει ταυτόχρονα τὴν προσωπικότητά τους, τὴν ἀνεξαρτησία τους. Καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τους αὐτὴ ἤξερε νὰ τὴν ἀξιοποιεῖ μὲ τὸν πιὸ θαυμαστὸ τρόπο μεταμορφώνοντας τὴν μέσα στὸ πνεῦμα τῆς ἁλληλοεξάρτησης, τῆς ὁμαδικῆς συνοχῆς ἀδιαίρετης προσπάθειας. 'Η σφραγῖδα τῆς προσωπικότητάς του εἶναι προφανὴς σ' ὅλα τὰ ἔργα ποὺ μᾶς ἄφῆκε. Εἶναι ἡ καλλιτεχνικὴ ἔκδοση ἑνὸς ἀνθρώπου θαυμάσια ἰσορροπημένου προσδευτικοῦ ἀλλὰ καὶ συγκρατημένου, ἀξιοπρεποῦς ταπεινοῦ, λεπτοῦ. "Ισως αὐτὴ θὰ πρέπει νάναι καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ αὐριανοῦ καλλιτέχνη. Γι' αὐτὸ καὶ δίκαια ἐλέχθη γιὰ τὸν Μητρόπουλο ὅτι «ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἀποδοθῆ μιὰ ὁρισμένη μουσικὴ ἱστορικὴ περίοδος σὲ κάθε μεγάλο μαέστρο, σὰν ὁλοδική του περιοχὴ τότε ὁ Μητρόπουλος πολὺ δίκαια θὰ μποροῦσε νὰ διεκδικήσῃ τὸ μέλλον.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Επικαιρότητες

ΤΑ ΠΡΟΕΟΡΤΙΑ

Οἱ «Παραμονὲς» καὶ ὁ ψυχικός μας κόσμος

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Θορυβεῖται αὐτὲς τὶς ἑβδομάδες ὁ Χριστιανισμός. Χιλιάδες ἑκατομμύρια «ἀνθρώπων — ὁπαδῶν» τοῦ Χριστοῦ βρίσκονται σ' ἐξέγερση. 'Απλώνουν τὴ θύμηση τους πίσω βαθειὰ μέσ' τὸ χαμένο χρόνο μὲ τὴν ἀξίωση νὰ ξαναζωντανέψουν τὸ μεγάλο γεγονὸς τῆς γέννησης τοῦ μεγάλου σωτῆρα. 'Οργώνουνε γιὰ ἀπειροστὴ φορὰ τὰ χιλιοπατημένα μονοπάτια τῆς μεσαιωνικῆς ἐμφάνισης καὶ στήνουνε πάνω στὸ προσκήνιο τῆς ὕπαρξης τους, τὸ μεγάλο συμβάν, ποὺ ζωντανεύει στὴ μνήμη τους. καὶ παίρνει διαστάσεις μεγαλοπρεπεῖς, ἐπιβλητικές. Καὶ οἱ προεορταστικὲς ἐκδηλώσεις ἁπλώνουνται σ' ὅλες τὶς κλίμακες κι' ὅλους τοὺς τόνους καὶ τὰ χρώματα ποὺ μπορεῖ νὰ καλύψῃ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Κι' οἱ ἄνθρωποι προετοιμάζονται νὰ ὑποδεχτοῦνε τὸ βρέφος τῆς Βηθλεὲμ, συντασσόμενοι πότε ἀνὰ μονάδες καὶ πότε ἀνὰ ὁμάδες. Καὶ σὰν μονάδες ὅμως ἀλλὰ καὶ σὰν ὁμάδες, οἱ πολλοὶ Χριστιανοί, γιορτάζουνε ἀλλοίμονο μέσα σὲ ἀσάλευτα καλούπια τοῦ συμβατισμοῦ. 'Ενὸς συμβατισμοῦ χρόνιου βαθειοριζωμένου κι' ἐπικίνδυνα ἀθεράπευτου. Κάθε χρόνο τὰ ἴδια πράγματα λέγονται καὶ γίνονται.

Οἱ μονάδες πανηγυρίζουν μὲ τὰ ψώνια, μὲ τὰ δῶρα, μὲ τὰ «δέντρα», μὲ τὰ καινούργια φορέματα καὶ τὸ καλὸ καὶ πλούσιο φαγοπότι, μὲ τὶς νυχτερινὲς ἐξόδους στὰ κοσμικὰ κέντρα τῆς ψυχαγωγίας. Κι' οἱ ὁμάδες ποὺ βρίσκονται παντοῦ σ' ὅλο τὸν κόσμο ὀργανωμένες σὲ σωματεῖα καὶ συλλόγους, κάθε χρόνο ἐπαναλαμβάνουν τὸ ἴδιο στερεότυπο πρόγραμμα, λίγα τραγούδια. Χριστουγεννιάτικα καγένα σύντομο ἐπίκαιρο δραματάκι, καὶ τὸ ἀπαραίτητο Χριστουγεννιάτικο δέντρο, μὲ τὰ λαχεῖα του. Πότε ὅμως, καὶ πόσοι σταματήσαμε μέσα στὸ σάλο καὶ τὸ θόρυβο ὅλης αὐτῆς τῆς χαρμόσυνης ἀτμόσφαιρας γιὰ νὰ σκεφτοῦμε καὶ τὸ πραγματικὸ μήνυμα τῶν Χριστουγέννων. 'Αλλὰ κι' ὅταν τὸ κάνουμε, ἀφυπνισμένοι ἀπὸ κάτι ποὺ ἄρπαξε τὸ μάτι ἢ τὸ αὐτί μας, σχετικὰ μὲ «ἀγάπη», καὶ «φῶς» καὶ «λύτρωση», πόσο διώσιμες εἶναι οἱ σκέψεις ποὺ μᾶς δημιουργοῦνται σὰν ἀποτέλεσμα; Πόσο ἀγθεκτικὲς εἶναι μέσα στὴν ὑψικάμινο τοῦ σύγχρονου ὑλικοῦ μας πολιτισμοῦ;

Πολὺ λίγο στὴν μεγάλη τους πλειονότητα, χωρὶς ἀμφισβήτηση. Γυρνᾶ ὁ «πιστὸς» τὸ κεφάλι του ἀπ' τὴν ἄλλη μὲ κάποια ἀδημονία γιατὶ τολμήσαν νὰ ταράξουν τὰ γερά, τῆς μακάριας συνθήκης του μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὰ φαινόμενα της. στοιχεῖα ξένα κι' ἀκατάλληλα γι' ἀφομοίωση μὲ τὸν φρενιασμένο καλπασμὸ τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐποχῆς μας. 'Αποστρέψει τὸ κεφάλι του τόσο λίγο μόνο μέσα στὸν ἐσωτερικό του κόσμο, καὶ καθηλώνει ξανὰ τὸ βλέμμα τῆς σκέψης στὴν πεπατημένη ὁδὸ τῆς Χριστουγεννιάτικης ρουτίνας.

Κι' ὅμως, στὴν ἐποχὴ μας δίνουν καὶ παίρνουν τὰ περὶ ψυχῆς». Λὲς καὶ ἡ ἀνθρωπότητα ὁλάκαιρη ἔχει πρωτονοιώσῃ σὰν σύνολο στὴν ἐποχὴ μας, τὴν ὕπαρξη ἑνὸς ἐσωτερικοῦ, μυστικοῦ κόσμου. Μὴ ἔχοντας ὅμως ἀκόμα συνειδητοποιήσει τὴν ἔνταση, τοὺς κραδασμοὺς καὶ τὴν ἀνάγκη γιὰ ἐξωτερίκευση αὐτοῦ τοῦ ἐνδοκόσμου, ζεῖ σὲ λανθάνουσα κατάσταση τὸ σκίρτημα τῆς πανανθρώπινης ψυχῆς. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ τόσες δυσκολίες. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀναπροσαρμοζόμενες ὑπερβατικὲς ἀξίες. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ θριαμβευτικὴ διασημότης καὶ δημοτικότης τῆς Φροϋδικῆς ψυχαναλυσης. Τὶ αὐτὸ καὶ οἱ τόσες δυσκολίες καὶ τὰ τόσα προβλήματα ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀνθρωπότητα στὸν τομέα τῆς ψυχικῆς της ὑγείας. Τὰ πρῶτα ὅμως στάδια εἶναι πάντα τόσο δύσκολα, ἰδιαίτερα ὅταν πρόκειται γιὰ ἀλλαγὲς ὁλκῆς.

Ἔτσι εἶναι ἀναπόφευκτο ἡ ἔκταση τῆς νόσου, νὰ προδίδει καὶ τὸ μέγεθος τῆς σημασίας ποὺ ἔχει ἡ ὑγείης, ἀποθεραπευμένη, ὁλοκληρωμένη, κατάσταση. Καὶ μὲ τὴν ὑγιῆ ψυχικὴ κατάσταση βέβαια, δὲν ἐννοοῦμε μόνο τὸν ἰσορροπημένο, προσηρμοσμένον ἄνθρωπο ὁ ὁποῖος ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα του — μικρὰ καὶ μεγάλα — ὑπεύθυνα ψύχραιμα πετυχημένα. Αὐτὸ ἐξ' ἄλλου δὲν εἶναι παρὰ τὸ θεμέλιο. Τὸ πρῶτο κι' ἀπαραίτητο ὑπόστρωμα πάνω στὸ ὁποῖο θὰ στηθῆ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἐξελισσόμενου ψυχικοῦ μας κόσμου. 'Απ' ἐκεῖ καὶ πέρα ἀρχίζει τὸ μεγάλο ἔργο τῆς συνεχοῦς ψυχικῆς ἀναδίπλωσης. Μιὰ τέτοια εὐκαιρία ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναδίπλωσης, μᾶς προσφέρεται μέσα ἀπὸ σταθμοὺς σὰν αὐτὸ τῶν Χριστουγέννων. Τέτοιες εὐκαιρίες μποροῦν νὰ παρουσιασθοῦν στὸν ἄνθρωπο τὸν ὁποιονδήποτε ἄνθρωπο, ὁποιαν ὥρα, σ' ὁποια πλαίσια, φυλετικά, θρησκευτικὰ, ἐθνικά. 'Ο Χριστὸς καὶ τὸ μήνυμα του μποροῦν νὰ γεννηθοῦν μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὅποιος καὶ γάναι κι' ὅπου καὶ γάναι, ὁποια μέρα, κι' ὥρα τοῦ χρόνου. Εἶναι ἐσωτερικὴ κάθαρση.

"Ενα πνευματικὸ ἀναβάπτισμα στὰ λουτρὰ τῆς θείας προέλευσης μας καὶ τοῦ θείου μας προορισμοῦ. Γιὰ τὴν μερίδα ὅμως ἐκείνη τοῦ κόσμου, τοὺς Χριστιανούς, ποὺ δεχτῆκαν ἐπίσημα τὴν ἐνσάρκωση καὶ τὸ μήνυμα τοῦ Θεανθρώπου, κάθε χρόνος ἀποτελεῖ καὶ μιὰ λαμπρή, μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία.

Γιὰ νὰ ἀξιοποιηθῆ αὐτὴ ἡ εὐκαιρία δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ σβύση ἐντελῶς ὁ ἐξωτερικὸς διάκοσμος. Τὸ σκηνικὸ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει. 'Ο θόρυβος, οἱ ἀγορές, τὰ φωτισμένα, στολισμένα μαγαζιά, τὰ φτηνὰ ἢ τ' ἀκριβὰ ἀνταλλάγματα, τοὺς χορούς τὰ καλὰ ροῦχα, τὸ καλὸ φαΐ, αἱ ἀγαθοεργίες — κι' αὐτὲς κάποτε δὲν εἶναι παρὰ σκηνικὸ — ὅλ' αὐτὰ μποροῦν νὰ μείνουνε. Μιλῶντας ὅμως θεατρικὰ πάλι ὁ πρωταγωνιστὴς, ὁ ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος θὰ πρέπει, ἀφοῦ πρῶτα ταυτίσει τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα τῆς σκηνῆς, νὰ ἀποσπάσει τὸν ἐσωτερικὸ — τὸν πραγματικό του κόσμο, καὶ νὰ τὸν παραδώσῃ στὴν μυσταγωγία τοῦ κρυφοῦ, θείου δράματος, στὸ ὁποῖο ὅλοι καλοῦνται, κι' ὅλοι μποροῦν νὰ πάρουν μέρος. Κι' ἀρχίζει, ὅπως ἄρχισε τότε πρὶν 1965 χρόνια αὐτὸ τὸ δράμα, τόσο ἁπλὰ, τόσο χαρμόσυνα κι' ἐλπιδοφόρα. Χρειάστηκε βέβαια, πολλὴ προετοιμασία — ὅπως καὶ χρειάζεται γιὰ τὸν κάθε ἕνα ἄνθρωπο ποὺ θέλει νὰ «γεννηθεῖ» μὲ τὸν Χριστό. Γενεὲς γενεῶν μεγαλώσανε μὲ τὸ δράμα, τοῦ λυτρωτῆ Μεσσία. Καὶ αἰῶνες ἡ ἀνθρωπότητα περνᾶ τὴν δοκιμασία τῆς ἀνάπτυξης γιὰ νὰ μπορεῖ κάποτε, ἴσως καὶ τώρα νὰ φτειάχνη τὰ ἀχνά, θαμπὰ ὁμοιώματα τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸ σάρκινο ἐκεῖνο σκεῦος ποὺ κάποτε πλάστηκε «κατ' εἰκόνα καὶ κατ' ὁμοίωση» τοῦ 'Αγώτερου καὶ Τελειώτερου πλάσματος τῶν κόσμων. "Οσο ὅμως κι' ἂν τὰ κατοπινὰ, στάδια τοῦ θείου δράματος, ποὺ θὰ πρέπει κάποτε νὰ γίνη καὶ δρᾶμα παγανθρώπινο εἶναι γεμᾶτα ἀνηφορίες, καὶ στέφανους δοκιμασίας, καὶ ὁδηγοῦνε στὸ κορύφωμα τῆς αὐταπάρνησης, τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀνάστασης, ἡ ἔναρξη εἶναι χαρμόσυνη κι' ἐλπιδοφόρα. Γιατὶ ἔστω κι' ἂν γνώριζε ὁ Χριστὸς τὴν τραγικὴ μοῖρα ποὺ ἐξυπάκουε ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας ὁ ἐρχομὸς του στὸν κόσμο, χαιρετήθηκε ἐν τούτοις σὰν ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς καινούργιας ζωῆς γιὰ τὸν "Ανθρωπο.

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα πρέπει νὰ γιορτάζονται πάντα τὰ πρῶτα Χριστούγεννα. Πάνω στ' ἀχνάρια τοῦ Χριστοῦ προσπαθῆσαν νὰ χαράξουν τὸ δρόμο τους τόσα συστήματα, κοινωνικά, φιλοσοφικά. "Ισως, κανένα νὰ μὴν πέτυχε ὁλοκληρωτικά, γιατὶ κανένα δὲν κατόρθωσε νὰ ἐφαρμόσῃ σ' ὅλη του τὴν ἔκταση τὰ διδάγματα καὶ τὰ διώγματα τοῦ. Θεανθρώπου. "Ομως κάθε φορά, ποὺ κάποια ἀνταγάκλαση ἀπ' τὴ θεία Παρουσία δίνει τὸ παρὸν της ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ἕνα βῆμα συντελεῖται, πιὸ μπροστὰ στὴν ψυχικὴ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ κι' εἶναι τόσο ἀπαραίτητο γιὰ τὸν κάθε ἕνα, ποὺ «γιορτάζει» τὰ Χριστούγεννα νὰ ἀποφασίσῃ νὰ τὰ γιορτάσῃ μὲ κάτι καινούργιο. Κάτι ποὺναι ἔξω καὶ πέρα ἀπ' τὴ συμβατικότητα καὶ τὴν συνήθεια. Κι' αὐτὸ τὸ κάτι μογάχα μέσα του θὰ τὸ βρεῖ.

Ν' ἀγασυντάξη τὸν ψυχικό του κόσμο καὶ μέσα στὸ καταύγασμα τῆς φάτνης, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συναδέρφωσης τῶν ἀνθρώπων. νὰ συγκροτήσῃ ἕνα πρῶτο βῆμα γιὰ μιὰ καινούργια θεώρηση ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων. Μιὰ θεώρηση ποὺ θάναι τὸ ἀποτέλεσμα ὄχι μιᾶς παροδικῆς ψυχικῆς ἀνάτασης, ἀλλὰ μιᾶς ὀργανικῆς. ψυχικῆς, καὶ πνευματικῆς ἐξέλιξης. Γιατὶ ἀλλοίμονο πόσοι ἄνθρωποι δὲν λιμνάζουνε μόνιμα μέσα στοὺς βάλτους τῶν κεκτημένων ἀντιλήψεων, τῶν προκαταλήψεων, τῶν μικροτήτων καὶ τῶν νεκρῶν, ἀδρανῶν ψυχικῶν κόσμων. "Ομως σκοπὸς τῶν Χριστουγέννων αὐτὸς πρέπει νάναι. 'Η ἀναθεώρηση τοῦ ψυχικοῦ μας ἰσοζυγίου. 'Η ἐπισκόπηση τῶν δοῦναι καὶ λαβεῖν τῆς ψυχικῆς λειτουργίας μας — ἢ ὅση ἀπ' αὐτὴ μποροῦμε νὰ νοιώσουμε ἐνσυνείδητα. Κι' ὁ τελικὸς ἰσολογισμὸς ποὺ θὰ μᾶς κάνει ἱκανοὺς νὰ γυρίσουμε στὸ ἑπόμενο φύλλο.

Γιὰ νὰ ξαναρχίσουμε. Μὲ πιὸ ἀνεπτυγμένη τὴν αὐτογνωσία. Πιὸ ἀποφασιστικὴ τὴν πρόθεση. Πιὸ ἕτοιμη τὴ διάθεση γιὰ πιὸ πλατειοὺς ψυχικοὺς κόσμους. Γιὰ πιὸ πλούσια, πιὸ καποφόρα πιὸ εὐγενικὴ καὶ πιὸ ἄξια τὴ ζωή μας.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

27/12/65

Παγκόσμια όρόσημα

ΜΠΕΤΟΒΕΝ

Η ΕΞΙΔΑΝΙΚΕΥΣΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟΥ

195 χρόνια από τη γέννησή του

Της δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Λέει ὁ Σίντλερ γιὰ τὸν Μπετόβεν: «Εἶναι ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀρχές, τὴν ἀρσενική, καὶ τὴν θηλυκή, αὐτὴν πού ἀντιστέκεται, καὶ τὴν ἄλλην πού προσεύχεται». Αὐτὰ εἶναι τὰ δυὸ θεμέλια σκέλη πάνω στὰ ὁποία εἶναι κτισμένο τὸ «σῦμπαν» ἐκεῖνο — κατὰ τὸν Βάγκνερ — πού λέγεται Μπετόβεν.

Ὁ Λουδοβίκος Βὰν Μπετόβεν, γεννήθηκε στὴ Μπόν, στὰ 1770, καὶ πέθανε στὰ 1827, στὴ Βιέννη, σὲ ἡλικία 57 χρόνων. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ γενεαλογικό του δέντρο δὲν ἔχει νὰ παραθέσει πλουσια καλλιτεχνικὴ φλέβα, ἐν τούτοις ὁ Μπετόβεν ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία ἔδειξε στὸν κόσμο ὅτι ἦταν προαρισμενος γιὰ τὶς πιὸ ψηλὲς κορφὲς τῆς Τέχνης καὶ τῆς Δόξας. Καὶ τὶς κορφὲς αὐτὲς τὶς ἐκατάκτησε ἀνεβαίνοντας τὸν πιὸ ἀνηφορικὸ γολγοθᾶ τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τὸν γολγοθᾶ τῆς βαθμιαίας ἐσωτερικῆς ἐξέλιξης, μ' ὅλα τὰ κακοτόπια τῆς πίκρας, τῆς ὀδύνης, τῆς μοναξιᾶς, καὶ μ' ὅλα τὰ λαμπρὰ ξέφωτα τῆς πιὸ δυναμικῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, καὶ τῆς πιὸ συνταρακτικῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ὁλοκλήρωσης. Σπάνιο πραγματικὰ εἶναι τὸ φαινόμενο τοῦ καλλιτέχνη πού δὲν λιμνάζει μέσα στὸ καταφύγιο τῆς κατακτημένης κι' ὀργανωμένης προσφορᾶς του, ἀσφαλὴς κι' ἀδιάβλητος ἀπὸ τὰ ρεύματα πού συγκλονίζουν τοὺς ἀνοιχτοὺς ὁρίζοντες τῆς ἀνθρωπότητας γυρεύντας καινάλια, πομπούς, προφῆτες, μεσάζοντες.

"Ενα τέτοιο φαινόμενο ὑπῆρξε κι' ὁ Μπετόβεν. Ἡ πνευματική του πορεία ἦταν ἕνας ἀσταμάτητος, συνταρακτικὸς ἀγῶνας ἐνάντια στὴ φθορὰ τῆς στασιμότητας, τῆς ὑποταγῆς καὶ τῆς «ἐπιτεύξης». Κι' ἔτσι παράλληλα, καὶ ἀλληλένδετα ἡ καλλιτεχνική του δημιουργία ἦταν ἕνα ἰσόβιο ἀναδίπλωμα, μιὰ ἀδιάκοπη προέκταση σὲ πεδία πιὸ ψηλά, πιὸ ἀπαιτητικά, πιὸ ἄρτια. Πολλοὶ βιογράφοι τοῦ μουσικοσυνθέτη ἀποδίδουν τὴν διαρκῆ μάχη καὶ τὴ διαρκῆ ὀργανικὴ ἐξέλιξη τοῦ συνθέτη στὸν τομέα τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιλήψεων καὶ καλλιτεχνικῶν συλλήψεων στὴν ὥθηση πού τοῦδιναν οἱ δύσκολες κι' ὀδυνηρὲς ἐξωτερικὲς συνθῆκες. Αὐτὸ θὰ μποροῦσε ἴσως πιὸ ὀρθὰ νὰ λεχθεῖ σὲ περιπτώσεις πού ἡ ἀνθρώπινη ψυχολογία δὲν ἐξετάζονταν σὲ συνάρτηση μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Πλεῖστες φορὲς ἡ ἀνθρώπινη ψυχολογία προβάλλει τὴν ἀνθρώπινη θέληση γιὰ νὰ κυριεύσει τὶς πιὸ ἀντίξοες, τὶς πιὸ καταπιεστικὲς ἐξωτερικὲς συνθῆκες. Στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ καλλιτέχνη τὸ αἴτιο καὶ τὸ αἰτιατὸ δὲν εἶναι πράγματα πού μποροῦν νὰ καθαρισθοῦν οὔτε ἀπὸ τὰ πλαίσια μιᾶς ζωῆς, ἀλλὰ οὔτε κι' ἀπὸ πεῖρα προ - γενετήσια ἀκόμη. Γιατὶ ὁ καλλιτέχνης εἶναι ἕνας κόσμος ἐμπειρίας τρισυπόστατος: ἡ ζωὴ του τώρα, ἡ ζωὴ του πρὶν (κατὰ τοὺς βιολόγους ἐμπειρία, προ - γενετήσια, καὶ κληρονομικὲς κατευθύνσεις, κατὰ τοὺς ἐσωτεριστές, ἐνσαρκώσεις προηγούμενες), καὶ ἡ ζωὴ του μέσα στὸν ὑπερβατικὸ κόσμο ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐμπνέεται καὶ ὑποβάλλεται. Εἶναι βέβαια γεγονὸς ὅτι καὶ τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα εἶναι πάντα συστατικὰ ὅλων γενικὰ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων.

Στὴν περίπτωση ὅμως τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὸν κόσμο τοῦ πνεύματος, καὶ τῶν ἰδεῶν, ἡ ἐπαφή τους μὲ τὴν ἀόρατη πραγματικότητα ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀντλεῖ ἡ Τέχνη ὅλων τῶν ἐποχῶν, εἶναι φυσικὸ νὰ τροποποιεῖ τοὺς νόμους τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, σὲ βαθμὸ πού ἡ φυσικὴ κι' ἀναμενόμενη ροὴ τῶν πραγμάτων, νὰ παίρνη διαστάσεις τιτάνιες καὶ δυσανάλογες μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση, τὶς διαστάσεις πού καθορίζουν τὴν μεγαλοφυΐα. Στὴν ἐντελῶς ἰδιόρρυθμη δὲ αὐτὴ κατάσταση, νόμοι ἀντιστρέφονται, ἀρχὲς καταπατοῦνται, καὶ ἡ ἀνθρώπινη μονάδα ἀνυψώνεται πάνω ἀπὸ καταστάσεις καὶ περιστατικά, νικηφόρα, θριαμβευτικά. Θρίαμβος πραγματικὸς δὲ ἦταν ὁλόκληρη ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Μπετόβεν. Φτωχός, μὲ καταγωγὴ ἄπημη, γιομάτος αἰσθήματα μειονεχτικότητας ἀπὸ τὴν ἐλλειπὴ του μόρφωση, ἀπὸ τὴν τραχειά, τὴν ἄγαρμπη του ἐμφάνιση, καὶ τέλος ἀπὸ τὸ συγκλονιστικὸ δράμα τῆς κωφότητάς του, ζεῖ σὰν ἐξόριστος τραγικὸς Προμηθέας ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, μὲ τοὺς ὁποίους ἔνοιωθε δεμένος μὲ τὴ συνείδηση τῆς μεγάλης του ἀποστολῆς: «Ἡ ζωὴ μ' ἔχει καλέσει νὰ διαμοιράσω ἀνάμεσα στοὺς συνανθρώπους μου τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα πού μοῦ χάρισε ὁ Θεός». Ὁ Μπετόβεν δὲν ἦταν θρῆσκος, μὲ τὰ κριτήρια κανενὸς θεολογικοῦ δόγματος. Βαθειὰ μέσα στὴν ψυχή του ὅμως πίστευε στὴν ὕπαρξη τῆς ἀνώτερης ἐκείνης δύναμης ἡ ὁποία προΐσταται τοῦ σύμπαντος. Γι' αὐτὸ ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνον καὶ σ' αὐτὴ τὴν Θεία Δύναμη ὑπῆρχε πλήρης συνεννόηση. Καὶ γι' αὐτὸ σ' ὅλη του τὴν ὕπαρξη — τὴν δημιουργική - κυριαρχοῦσε ἡ τάξη καὶ ὁ σκοπός. Στὴν διατήρηση αὐτῆς τῆς τάξης καὶ στὴν ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, συχνὰ ἐπικαλεῖτο τὴν θεία πρόνοια: «Μονάχα τοῦτο, ζητῶ ἀπὸ σένα, Θεέ μου: Μὴν πάψης νὰ ἐργάζεσαι δια τὴν βελτίωσή μου».

Ἡ ἠθελημένη ὅμως αὐτὴ ὑποταγὴ τοῦ Μπετόβεν στὰ θεῖα πεπρωμένα δὲν τοῦ ἔγινε συνείδηση παρὰ στὰ τελευταῖα στάδια τῆς ζωῆς του. Προηγήθηκαν ὅμως ἀγῶνες τιτάνιοι, συγκρούσεις καὶ θύελλες καὶ δραματικὲς καταστάσεις, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὁ καλλιτέχνης δδηγοῦσε τὸ σκάφος τοῦ προορισμοῦ του, ἀνεμοδαρμένος, τυραννισμένος ἀλλὰ πάντα ἀποφασισμένος νὰ φτάσει στὸ τέρμα — τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἔργου του γιὰ τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητας. Αὐτὴ ἡ συνείδηση τὸν κράτησε στὴ ζωή, ἐκεῖ πού πολλοὶ ἄλλοι θὰ εἶχαν γονατίσει: «Ἂν δὲν εἶχα κάπου διαβάσει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ οἰκιοθελῶς ν' ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὴν ζωή του, ἐφ' ὅσον μπορεῖ νὰ κάμη μιὰν ἀκόμα καλὴ πράξη, θὰ εἶχα πάψη νὰ ὑπάρχω ἀπὸ πολλοῦ, κι' ἀπὸ τὰ ἴδια μου τὰ χέρια».

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Λουδοβίκου Μπετόβεν διαιρεῖται σὲ τρία στάδια. Τὰ τρία δὲ αὐτὰ στάδια τὰ ὁποῖα διαχωρίζουν τὴν ἐξωτερική του δημιουργία ἀντιστοιχοῦν καὶ μὲ τὴν ἐσωτερική, πνευματική του ἐξέλιξη.

Στὸ πρῶτο στάδιο πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία, ὁ Μπετόβεν εἶναι ἀκόμα προσκολλημένος στὴν κλασσικὴ παράδοση. Συνθέτει ἔργα συμφωνικὰ πάνω στὶς γραμμὲς πού χάραζαν οἱ δασκαλοι τῆς κλασσικῆς φόρμας Μότσαρτ καὶ Χάϋτν. Ἀνάμεσα στὰ ἔργα τῆς περιόδου αὐτῆς ξεχωριστὴ θέση κατέχουν οἱ δυὸ πρῶτες συμφωνίες. Στὰ 1802, εἰκοσιέξη χρόνων μόνο, ὁ Μπετόβεν δέχεται τὸ τραγικὸ -λῆγμα τῆς μοίρας· παρουσιάζονται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς βαρυκοΐας. Ἀπὸ τὰ εἰκοσιέξη μέχρι τὰ σαρανταπέντε, ὅταν ἡ κωφότης γίνεται πλήρης πιά, ὁ Μπετόβεν **περνᾶ τὰ πιὸ ἀνήσυχα πιὸ δρα-**

ματικὰ χρόνια τῆς ζωῆς του. Τὰ χρόνια δὲ αὐτὰ ἀποτελοῦν καὶ τὴ δεύτερη περίοδο τῆς μουσικῆς του δημιουργίας, ἡ ὁποία εἶδε τὴ σύνθεση ὅλων τῶν ὁπλοϊτων συμφωνιῶν, πλὴν τῆς ἐνάτης, τῆς Ἀπασσιονάτας, καὶ ἄλλων ἔργων γιὰ ὀρχήστρα, ἢ γιὰ ὄργανα σόλο. Ὁ Μπετόβεν, σ' ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ζεῖ τὴν κατάρα τῆς ἀπάνθρωπης, τῆς ἀμετάκλητης μοίρας, πού θέλησε νὰ στερήσει τὴν πληρότητα τοῦ ἤχου, σ' ἕναν κορυφαῖο λειτουργὸ στὸν κόσμο τῶν ἤχων. Ἀντιμάχονται μέσα του ὅλα τ' ἀνθρώπινα συναισθήματα πού μιὰ τέτοια κατάσταση μπορεῖ νὰ δημιουργήσει, διογκωμένα καὶ μεγαλωμένα ὅμως ἀπὸ τὸ ἰδιόρρυθμο τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἰδιαίτερης ψυχοσύνθεσης του. Ἐξέγερση, ὀργή, ἀγανάκτηση, πίκρα, ντροπή, παράπονο, πόνος, νοσταλγία, πεθυμιά, πόθος καφτὸς κι' ἀνεκπλήρωτος, γιὰ μιὰ ζωὴ ὁμαλὴ ἤρεμη, κοντὰ σ' ἕνα πρόσωπο συντροφικό, ἀγαπημένο, ὅλα βράζουνε μέσα στὸ καμίνι τῆς δημιουργικῆς ἔξαψης. Καὶ τὸ θαῦμα ἀρχίζει. Τὸ ἄτομο ἀνυψώνεται πάνω ἀπ' τὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, πάνω ἀπ' τὴ διάσπαση καὶ τὴν σύγκρουση καὶ τὴν ἀντίσταση γιὰ νὰ κατακτήση μουσικὲς κορυφὲς ἠμιθεϊκές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ συγκινήσει καὶ θὰ συναρπάσει ὁλόκληρη **τὴν** ἀνθρωπότητα.

Τὸ θαῦμα ὅμως αὐτὸ δὲν ὁλοκληρώνεται παρὰ μόνο στὸ τελευταῖο στάδιο τῆς Μπετοβενικῆς δημιουργίας — στὰ τελευταῖα δώδεκα χρόνια, ὅταν ἡ κωφότητα εἶναι πιὰ πλήρης. Τὸ ἄτομο μέχρι τώρα πότε πολεμοῦσε καὶ πότε προσευχόταν. Μέσα στὴν ἀπελπισία τῆς μάχης κατελάμβανε ὑψώματα τιτάνιας πραγμάτωσης. Ἡ ἀντάρα ὅμως κι' ἡ βοὴ τοῦ πολέμου δὲν ἔπαυε. «"Αλλο εἶναι νὰ ξέρεις, κι' ἄλλο ν' ἀποδέχεσαι», ἔγραφε θασανισμένα στὸ ἡμερολόγιό του, πρὶν φτάσει στὰ στάδια τῆς τελικῆς ὁλοκλήρωσης. Ἀφοῦ ὅμως παρῆλθε ἡ δυναμικότης, ὁ ἠρωϊσμός, ἡ περήφανη περιοδικὴ πρόκληση κι' ἡ ἀνυπόταχτη ἀντίσταση, χωρὶς νὰ ἔχει ἐπιτευχθῆ ἡ παράλληλη ψυχικὴ ἰσορροπία, ἐπῆλθεν ἐπὶ τέλους καὶ ἡ μεγάλη ἀναγνώριση. Μέσα στὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν δυστυχία τοῦ τραγικοῦ ἀποκλεισμοῦ του, ὁ συνθέτης συνέλαβε στὰ πιὸ ὑψηλὰ τὰ πιὸ δυναμικὰ του ἔργα τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα: Νὰ ὑποτάσσεσαι στὸ πεπρωμένο, γνωρίζοντας ὅτι σοῦ ἐπιβάλλεται χωρὶς τὴν συγκατάθεσή σου καὶ νὰ ὑποτάζεσαι χωρὶς ἐπανάσταση, διαβλέποντας τὴν ἀναγκαιότητα αὐτοῦ τοῦ πεπρωμένου κι' ἀξιοποιώντας το, μὲ τὰ μέσα πού κάποια ἄλλη πλευρά του σ' ἔχει ἐφοδιάσει, Ἡ «Ἕνωση», ἡ «Ἐπίσημη Λειτουργία» καὶ τὰ τελευταῖα κουαρτέτα γιὰ ἔγχορδα, εἶναι τὰ πιὸ φωτεινὰ κατορθώματα τοῦ Μπετόβεν. Βρίσκουν ἐδῶ ἔκφραση λυτρωτικὴ **τὰ** αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου πού ἀνακαλύπτει ὅτι μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐλπίζει, ἔστω κι' ὅταν φαίνεται ὅτι ἡ ἐλπίδα ἔχει ἐκλείψει. "Οχι μόνο γιατὶ τὸ ἐπιβάλλει **ἡ** δική του λύτρωση ἀλλὰ καὶ ἡ λύτρωση τῶν συνανθρώπων του — ἔστω καὶ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του. Αὐτὸ λέει καὶ ἡ «Ὠδὴ στὴν Ναρὰ» τοῦ Σίλλερ, μὲ τὴν ὁποία κλείνει σὲ χορωδιακὸ στὺλ ὁ Μπετόβεν, τὴν ἔννατη:

«"Ομως ἐκεῖνος πού κρατᾶ στὴ (φύλαξή του
μονάχα μιὰ ψυχή, ὁλόδική του,
ἂς ἑνωθεῖ τώρα μαζί μας,
ἢ ἂς γλυστρήση, φεύγοντας
μακρυά μας, γιὰ νὰ κλάψη μο- (ναχός».

Ἡ Μπεττοβενικὴ λύτρωση δὲν εἶναι στοιχεῖο ἐγκεφαλικὸ (ἄλλωστε ἡ φιλοσοφία τῆς μουσικῆς του δὲν εἶναι φαινόμενο μεμονωμένων ἔργων, ἀλλὰ φαινόμενο που ἀπορρέει ἀπὸ τὴν συνεπῆ, ὀργανικὴ κι' ὁλοκληρωμένη ἀνάπτυξη ὁλόκληρου τοῦ ἔργου του). Ἡ λύτρωση, πού δὲν εἶναι παρὰ ξέσπασμα χαρᾶς μετὰ ἀπ' τὴν ἀνακάλυψη τῆς πανανθρώπινης ἀδερφοσύνης, δὲν εἶναι κήρυγμα στεγνό, θεολογικό. Εἶναι ἡ ὑποσυνείδητη μεταμόρφωση τοῦ ἀτόμου σὲ καλλιτέχνη ἡ μεταρσίωση τῆς καθημερινῆς ὀδυνηρῆς ἐμπειρίας σὲ μουσικοὺς θριαμβικοὺς παιᾶνες, πού δικαιώνουν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀνθρώπινης τραγωδίας. Ὁ Μπετόβεν κατάλαβε πιὰ γιατὶ ἔζησε καὶ γιατὶ ὑπέφερε. Γι' αὐτὸ κι' ἔδωσε ὅσα μπόρεσε νὰ δώση στὴν Τέχνη. Κι' ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται πάλι ἡ ἀξία τῆς προσφορᾶς του.

"Ολα ἐκεῖνα τ' ἀνέκφραστα συναισθήματα πού γιομίζουν τὰ ἔργα του, αὐθόρμητα, πληθωρικά, ὑποταγμένα ὅμως στὴν ἐκφραστικὴ δύναμη καὶ τὴν κλασσικὴ ἰσορροπία τῆς ἀριστοτεχνικῆς τεχνοτροπίας του, βρίσκουν ἀπήχηση **σ' ὅλη τὴν κλίμακα τῶν** ἀνθρωπίνων θιωμάτων καὶ αἰσθημάτων. Τὸ ἄτομο σπάζει μαζὶ του τὸν στενὸ κύκλο τοῦ κόσμου του, καὶ ἁπλώνει μετὰ ἀπ' τὴν μουσικὴ κάθαρση τῶν ἤχων του, τὴν ἔφεση καὶ τὴν ἐλπίδα πέρα μέσα στὸν κόσμο τοῦ ἰδεατοῦ, τοῦ ἀνώτερου, τοῦ εὐγενικώτερου. Ὁ Μπετόβεν ἦταν ἀτομικιστής. Ὁ πρῶτος καλλιτέχνης πού ζήτησε νὰ ζήσει μακρυὰ ἀπ' τὶς αὐλὲς καὶ τοὺς ἄρχοντες, σὰν ἀνεξάρτητος κι' αὐτόνομος ἄνθρωπος καὶ καλλιτέχνης. Ἦταν ἐπίσης ὁ τελευταῖος τῶν κλασσικῶν, καὶ συνάμα ὁ πρόδρομος τῶν ρωμαντικῶν. Καὶ σὰν ἄνθρωπος ἦταν ἕνα ἄτομο σκληρὰ δοκιμασμένο ἀπὸ τὴν μοῖρα. Γι' αὐτὸ καὶ εἶχε κάθε λόγο νὰ ζήσει καὶ νὰ δημιουργήσει σὰν περήφανος ἀποτραβηγμένος ἀτομικιστὴς — αὐτὸ ἐξυπάκουε κιόλας ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ρωμαντικοῦ 19ου αἰῶνα. Νίκησε ὅμως τὸν κανόνα. Κι' ἄπλωσε τὴν προσφορά του σπονδὴ στὴν πανανθρώπινη εὐαισθησία, στὴν πανανθρώπινη ὀδύνη, στὴν πανανθρώπινη λύτρωση.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

1966

'Επικαιρότητες

ΤΑ ΤΥΧΕΡΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Τώρα τὶς γιορτὲς

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Η μαγεία τοῦ ἀγνώστου κόσμου ποὺ ἐπηρεάζει τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἁπλώνει τὴ θαμπὴ της πρόκληση μπρὸς στὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιὰ τοῦ περήφανου ἀνυπόταχτου ἀνθρώπου. Τὴν πρόκληση αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος τὴν διαμορφώνει σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς μὲ χίλιους δυὸ τρόπους, καὶ χίλια εὑρήματα. Πότε μὲ τὴν ἐπιστήμη, πότε μὲ τὴν τεχνη πότε μὲ τὴν φιλοσοφία καὶ πότε μὲ τὴν θρησκεία, ἁπλώνει τὸν ἐρευνητικὸ του φακο μέσα στοὺς πολυδαίδαλους ἐκείνους συνδυασμοὺς ποὺ κυβερνοῦνε θεία κι' ἐγκόσμια, ζητῶντας νὰ καταλάβη, νὰ ζήση, κι' ὅπου μπορεῖ ἀκόμα νὰ ἐξουσιάση, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ τώρα ἐξέφευγαν, κι' ὑπαγορεύουν τὴν πορεία του πάνω στὴ γῆ. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις κατάφερε νὰ ἐπιβάλει τὴν μερικὴ ἢ ἀκόμα καὶ τὴν ὁλικὴ κυριαρχία του, γι' αὐτὸ καὶ τὰ τόσα λαμπρὰ του καταρθώματα κι' οἱ τόσες του ἐπιτεύξεις σὲ τόσους τομεῖς.

'Αρκετὰ ὅμως πραγματα παραμένουν ἀκόμα ἀνεξιχνίαστα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη διάνοια, ἄλλα μεγάλα κι' ἄλλα μικρά. 'Ανάμεσα σ' αὐτὰ — ποὺ ἀπὸ μικρὰ μπορεῖ κάποτε νὰ γίνουν μεγάλα εἶναι καὶ τὸ δίχτυ ἐκεῖνο ποὺ ἁπλώνεται γύρω ἀπὸ τὶς ἐνασχολήσεις ἢ τὰ «παιχνίδια» ἐκεῖνα ποὺ οἱ ἄνθρωποι συχνὰ ὀνομάζουν «τυχερά». Εἶναι γνωστὸ τὸ καταστρεπτικὸ πάθος ποὺ ὑποβάλλουν τὰ τέτοια παιχνίδια σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους — ἀσκημους. διάσημους, παλαιότερους σύγχρονους. 'Απὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θ' ἀρχίση ὁ ἄνθρωπος νὰ ζεῖ ἔντονα μέσα στὸν κόσμο τῶν πιθανοτήτων, ἡ προσοχτικὴ του ἀρχίζει νὰ παίρνη ἐντελῶς ἰδιόμορφες διαστάσεις. 'Η πραγματικότητα ὑποφώσκει τὴν ὕπαρξη του σὰν μακρυὰς καὶ ψυχρὸς ὑποβολέας. 'Ο ρόλος στὸν ὁποῖο πρωταγωνιστεῖ, συμμετέχοντας μ' ὅλες τὶς δυνάμεις του, εἶναι ἐκεῖνος ὁ ρόλος ποὺ τὸν τοποθετεῖ ἀνταγωνιστὴ ἀπέναντι στοὺς «συμπαίκτες» του, ἀπέναντι στὴν «τύχη». 'Ο ἔμμονος χαρτοπαίχτης, ρίψοκινδυνεύει τὸ πᾶν — πόσοι δὲν κατεστράφησαν — ἠθικὸς καὶ οἰκονομικὸς γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὴν δίψα του γιὰ τὴν ἄνιση ἀναμέτρηση.

Γιατὶ ἡ ἀναμέτρηση εἶναι ἄνιση ἔστω καὶ ὅταν ὁ παίχτης ξεκινᾶ μὲ ὁρισμένα δεδομένα — τὴν πεῖρα του, τὶς γνώσεις του, τὴν ἀδυναμία ἢ τὴν ἀπειρία τῶν συμπαιχτῶν του ἢ ἐκεῖ ὅπου τὸ τυχερὸ παιχνίδι διαλαμβάνει ἄλλους παράγοντες — σκύλλους, ἄλογα, κόκορες — τοὺς πιὸ πιστοὺς νικητές. 'Ο ἄγνωστος, ἀπρόβλεπτος παράγων «Χ» ἐνεργεῖ πάντοτε καὶ δὲν ξέρει κανεὶς πότε, πῶς καὶ ποῦ θὰ ἐπέμβη. 'Ο «παίχτης» στὸ ὁποιοδήποτε τυχερὸ παιχνίδι μπορεῖ νὰ ἔχει σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ ἐλατήρια τὴν ἐξασφάλιση χρημάτων. Στὴ διάρκεια ὅμως τῆς διαδικασίας σκοπὸς καὶ μέσα συγχίζονται καὶ ἀλληλοκαθίστανται διαδοχικὰ στὶς ἐπιθυμίας τοῦ δρώντος. Στὴν οὐσία ἔτσι ἡ ὥθηση γιὰ τὴν συμμετοχὴ στὰ τυχερὰ παιχνίδια ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα κράμα ἀγαλογιῶν — τῆς ἐπιθυμίας γιὰ τὴ γίκη ἐνάντια στὸ ἄγνωστο, καὶ τί ἐπιθυμίας γιὰ τὴν ἐξασφάλιση χρημάτων.

Σὲ πλείστες χῶρες τοῦ κόσμου τὰ τυχερὰ παιχνίδια ἀποτελοῦν ἠθικὸς καὶ νομικὸς ἀπηγορευμένην ἀπασχόληση. Πολλὲς ὅμως ἀπὸ αὐτὲς τὶς χῶρες — κι' ἡ Κύπρος μαζὶ — προσφέρουν ἐπίσημα τὴν εὐκαιρία στοὺς πολίτες τους νὰ λάβουνε μέρος σὲ κρατικὰ τυχερὰ παιχνίδια, τὰ ὁποῖα διεξάγονται σὰν κρατικὲς κληρώσεις. Στὴν περίπτωση βέβαια αὐτὴ δὲν ὑπεισέρχεται ὁ παράγων τῆς τεχνικῆς γιὰ τὴν συμμετοχὴ στὸ παιχνίδι. Τὰ ἡνία της ἐκλογῆς καὶ τῆς ἐπιτυχίας ἀνήκουν ὁλοκληρωτικὰ στὸ ἄγνωστο στοιχεῖο «Χ». 'Η βάση ὅμως παραμένει ἡ ἴδια. Ποντάρεις στὸ ἄγνωστο, καὶ ποντάρεις πάνω σὲ λεφτὰ ποὺ ἄλλοι «συμπαίχτες» σου ἔχουν καταβάλει. Ὅπως ὅμως καὶ νἄγει τὸ πρᾶγμα εἶτε εἶναι πιὸ «ἠθικὸ» τὰ τυχερὰ παιχνίδια ὅταν συμβάλλει στὴν διαμόρφωση τοῦ ἀποτελέσματος ὁ ἀνθρώπινος παράγοντας, εἴτε ὅταν ἄγνωστες ἐπιδράσεις ὁρίζουν καὶ καθορίζουν τὴν ἔκβαση, ἐξ ὁλοκλήρου, γεγονὸς παραμένει ἡ προσκόλληση τοῦ ἀνθρώπου στὴν μορφὴ αὐτὴ τῆς «ψυχαγωγίας», ἢ τῆς «κερδοσκοπίας». Γιατὶ ἄλλοι τὸ κάνουν γιὰ νὰ περάσουν εὐχάριστα καὶ συντροφιασμένα τὴν ὥρα, κι' ἄλλοι γιὰ νὰ βγάλουν λεφτὰ — ἢ λίγο κι' ἀπ' τὰ δυό, μαζὶ μὲ τ' ἄλλα τὰ πιὸ πάνω.

Στὶς γιορτὲς ὅμως τῆς νέας χρονιᾶς τὸ φαινόμενο σὲ πάμπολλες χῶρες παίρνει διαστάσεις ἀσυνήθιστες. Τὸ ἔθιμο ἐέβαια δὲν μπορούσε νὰ λείψει ἀπὸ τὴν Κύπρο. Γι' αὐτὸ καὶ τὶς μέρες αὐτὲς μικροὶ καὶ μεγάλοι τρέχουνε γύρω ἀπ' τὸ πράσινο τραπέζι νὰ δοκιμάσουνε τὴν τύχη τους. Βλέπουνε οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀρχὴ τοῦ καινουργιου χρόνου σὰν ἕνα ἀκόμα ὁρόσημο στὰ μακρυὰ χρόνια τῆς καθημερινότητας, τῆς ρουτίνας, τῆς πάλης. Γι' αὐτὸ μιὰ καὶ ὁ νέος χρόνος δὲν θἄναι παρὰ μιὰ νέα πρόκληση, γιὰ νέους κόπους καὶ μόχθους, προβάλλουν κι' ἐκεῖνοι μὲ τὴ σειρὰ τους τὴν δική τους πρόκληση. "Ισως νὰ μὴν τὸ κάνουν ἐγσυνείδητα. "Οταν ὅμως ἐπικαλοῦνται τὴν ἄγνωστη κί' ἀκαταγόμαστη ἐξωτερική, ὑπερβατική ἐπέμβαση, γιὰ νὰ ἀποφασίσει τὴν ἐπιτυχία τους, στὰ πρόθυρα τῆς νέας χρονιᾶς, προκαλοῦν.

Προκαλοῦνε τὸ "Αγνωστο γιὰ μιὰν ἀπάντηση γύρω ἀπὸ τὶς οἰκονομικὲς τους πιθανότητες. Προκαλοῦν ἀτίβασα μιὰν ἀπόφαση — ὁποια καὶ νἄγαι — ρίψοκινδυνεύοντας νὰ χάσουν κι' ἐκεῖνα ἀκόμα τὰ χρήματα ποὺ κερδίσανε στὴν πιὸ ἀνοιχτὴν ἀναμέτρηση μὲ τὶς ἐξωτερικὲς συνθήκες τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πεπρωμένου τους. Κι' ἔτσι προκαλώντας νοιώθουν νὰ περιβάλλονται ἀπὸ κάποιαν ὑπεροχτικὴν δύναμη ποὺ τοὺς δίνει ἡ ἑκάστοτε συμπτωματικὴ ἐξουσία πάνω στὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἀπαγορεύουν ἄγνωστες μυστικὲς συνταγές. 'Η δύναμη ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ μόνο προσωρινή, διαβατάρικη λάμψη. 'Η αἴγλη ποὺ περιβάλλει τὴν ἱεροτελεστία τῶν τυχερῶν παιχνιδιῶν εἶναι τόσο πρόσκαιρη, ὅσο καὶ ὁδυνηρή. Γιατὶ ὅταν ὅλα τελειώσουν κι' ὅλα εἰσπηδοῦν ὁ νικητὴς ἀποσύρεται μὲ κάποιο κρυφὴ ταπεινὴ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν «εὐνόησε ἡ τύχη». κι' ὁ νικημένος. ἀπελπισμένος μοιρολογᾶ ποὺ δὲν εἶχε «γοῦρι» ποὺ τ' ἄστρα δὲν τὸ καλοκοίταξαν, ποὺ εἶχε «γκίνια», καὶ δὲν εἶχε «ροή». Ποὺ εἶναι λοιπὸν ἡ δύναμη. "Αμεσα σωρὸς ἀπάνω στὶς ἀπέραντες ἀχτὲς τῆς "Αγνωστης, 'Υπερβατικῆς Δύναμης. Κι' ἡ «ροή» καὶ ἡ «γκίνια», εἶναι μήπως φαινόμενα φυσικά, ἀνθρώπινα, συγκεκριμένα καὶ κυβερνητά; "Ολα καταστάσεις ρευστὲς, ἐσωτερικὲς ἀνεξερεύνητες, ΑΓΝΩΣΤΕΣ. "Ετσι παρ' ὅλον ποὺ τὰ τυχερὰ παιχνίδια θέτουν σὲ κυκλοφορία χρηματικὴν ἐνέργειαν, γιὰ τὴν ἐξασφάλισην τῆς ὁποίας δὲν ἐγίνε ἡ κανονικὴ προεργασία, ἐφ' ὅσον αὐτὸ γίνεται μὲ τὴν συγκατάθεση, ὅλων τῶν συμπαιζόντων τὰ τέτοια παιχνίδια ἐχτὸς ὅταν ὁδηγοῦν σὲ ἀνήθικα παρεπόμενα, τὰ ἴδια ὅμως δὲν εἶναι ἀπαραίτητα ἀηθικα. Γιατὶ ἔχουν σὰν πρώτη καὶ θεμέλεια, ἔστω κι' ἀσυνείδητη τὴν ἀναγνώριση τῆς ΑΓΝΩΣΤΗΣ ἐπίδρασης. 'Εκεῖ ποὺ δὲν θἄπρεπε τὸ τυχερὸ παιχνίδι νἄγει θέση καθόλου, θἀ ἦταν ἕνα καθεστὼς καθαρὰ ὑλιστικό, ὅπου ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς συμπαγτικῆς δημιουργίας. καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἀναμέτρηση μὲ τὸν συν ἄνθρωπο του μέσα σὲ πλαίσια ὅπου λειτουργοῦν ἀκατάκτητες δυνάμεις, θἀ ἐθεωρεῖτο ταπεινωτική, ἐξευτελιστική. 'Αλλὰ πάλι ὅσο αὐστηροὶ κι' ὅσο ἀζύγιστοι καὶ νἄταν οἱ ἀπαγορευτικοὶ αὐτοὶ νόμοι καὶ κανονισμοί, ὁ ἄνθρωπος πάλι θὰ τοὺς ἔσπαζε. Γιατὶ ἡ φύση του τοῦ ὑπαγορεύει τὴν περιέργεια τὴν δίψα γιὰ νὰ ἐρευνήση καὶ νὰ μάθη. Κι' ἐκεῖ ὅπου δὲν βρίσκει ἀπάντηση, πάλι ἐπιμένει νὰ προκαλεῖ. Μὲ μιὰ πρόκληση, ποὺ ὅταν βγαίνει, ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς μετριοπαθείας, μπορεῖ ἀλλοίμονο νὰ γίνη πάθος φορτωμένο ὀδύνη καὶ συμφορά. Αὐτὲς τὶς μέρες κοίνονται μετριοπάθεια, κι' ἀκρότητα, πρόκληση, καὶ δύναμη ὑπερβολὴ καὶ σωφροσύνη.

'Επικαιρότητες

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΠΟΥ ΤΕΛΕΙΩΣΕ

'Ακόμα ἕνας κύκλος βίας καὶ προόδου

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος φιλοσοφώντας πανω στὸ κύλημα τοῦ χρονου καὶ πάνω στὴν τεχνητὴ του διαίρεση σὲ δωδεκάμηνους κύκλους νὰ καταλήγει κάποτε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ διαίρεση αὐτὴ πολὺ λίγο ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν πραγματικὴ διάσταση τοῦ χρόνου ποὺ εἶναι σὰν ἰδέα, καὶ σὰν ἔννοια, μιὰ κατάσταση ρευστὴ κι' ἀνυπόταχτη στοὺς περιορισμοὺς καὶ στοὺς κανόνες τῆς ἀνθρώπινης φύσης. "Οσο τεχνητὴ ὅμως κι' ἂν εἶναι ἡ ἔνταξη τῆς ἀπειρότητας μέσα στὰ ἀνθρώπινα καλούπια, γεγονὸς παραμένει ὅτι ὁ ἄνθρωπος σὰν μονάδα περιερισμένη κι' ὑποταγμένη ἀκόμα, βρίσκει πάντα πιὸ σκόπιμη τὴν κατοχύρωση τῶν ἐπεισοδίων τῆς ζωῆς του μέσα σὲ ὁρισμένα ἀνεξάρτητα ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀλληλοδιαθεχόμενα χρονικὰ πλαίσια. "Ενα ἀπ' αὐτὰ τὰ πλαίσια εἶναι κι' ἡ δωδεκάμηνη περίοδος που ἀρχίζει καὶ τελειώνει ἄλλοῦ στὴν καρδιὰ τοῦ χειμώνας, κι' ἄλλοῦ στὴν καρδιὰ τοῦ καλοκαιριοῦ. Καὶ κάθε χρόνο οἱ ἄνθρωποι φυσικὰ κι' ἀναπόφευκτα στρέφουν τὶς σκέψεις τους γύρω ἀπ' τὶς ἀποτυχίες, καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς χρονιᾶς ποὺ σώθηκε καὶ γύρω ἀπ' τὶς προοπτικὲς τῆς χρονιᾶς ποὺ ἀρχίζει.

Στὰ τελευταῖα λίγα χρόνια ὁ πλανήτης μας ἔχει μεταβληθῆ σ' ἕνα παράξενο ἀμφιθέατρο ποὺ μαρτυρᾶ τὶς πιὸ ἔντονες ζυμώσεις ποὺ μποροῦν νὰ λάβουν χώρα γύρω ἀπ' τὴν ἀνθρώπινην ἐξέλιξην. 'Απὸ τὴ μιὰ ἡ γῆ μας συγκλονίζεται ἀπὸ τὶς πιὸ βίαιες ταραχὲς καὶ τὶς πιὸ πυκνὲς δυναμικὲς συγκρούσεις κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη διαδραματίζονται ἐξ ἴσου πυκνά, τὰ γεγονότα ποὺ μαρτυροῦν τὴν ἀργὴ ἀλλὰ σταθερὴ καὶ σίγουρη πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητας σὲ πολλοὺς τομεῖς. "Ισως ἐπιφανειακά, τὸ φαινόμενο αὐτὸ νὰ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση τῆς ἀντίφασης. Σίγουρα ὅμως στὸν κόσμο μας, ἕνα κόσμο σκληρὸ κι ἀπαιτητικό, στὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ἐφτασε στὸ διαστημικὸ σκάφανδρο ξεκινώντας ἀπ' τὴ σπηλιὰ καὶ τὴν ἄξινα, ἡ ἐξέλιξη του δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἀκοπίαστα, ὁμαλά, κι ἀνώδυνα. Γι' αὐτὸ ἴσως ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει πιὸ πολλὴ ἀνταραχή, ἐκεῖ ὅπου τὰ νερὰ δὲν λιμνάζουν λασπωμένα, ὑπάρχει κι' ἡ πιὸ σίγουρη ὑπόσχεση γιὰ μιὰ λαμπρότερη, φωτεινότερη μέρα.

Οἱ πολιτικὲς ἀνταραχὲς συνεχίστηκαν καὶ πέρσυ μὲ ζωηρὸ κι' ἔντονο ρυθμό. Στὴν 'Ασία συνεχίστηκαν καὶ πάλιν οἱ συγκρούσεις κι' οἱ ἀνακατατάξεις ποὺ τείνουν ν' ἀλλάξουν τὴ μορφὴ καὶ τὴν πορεία τῆς ἠπείρου. Στὴν 'Ινδονησία ἔπεσε ὁ Σοεκάρνο ὕστερα ἀπὸ ἕνα αἱματηρὸ πραξικόπημα. 'Η Σιγκαπούρη ἀπεχώρησε ἀπ' τὴν 'Ομοσπονδία τῆς Μαλαϊκῆς προτιμώντας τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐτοκυβέρνησή. Στὴν 'Ινδο-Πακιστανικὴ μεθόριο συνεχίστηκε ὁ πόλεμος. Στὸ Βιετνὰμ δὲ — ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ εὐαίσθητά κι' ἐκρηκτικὰ σημεῖα τῆς σφαίρας — ἐσυνεχίσθηκε, ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἰδεολογικοὺς συναγωνισμούς, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ ἀπειρα θύματα. Στὴν 'Αφρική, ἄλλη μιὰ ἐπικίνδυνη ζώνη τοῦ πλανήτη μας, δυὸ ἄλλα κινήματα γνώρισαν τὴν παγκόσμια δημοσιότητα. Τὸ ἀστατὲς ἀκόμα πολίτευμα τῆς 'Αλγερίας εἶδε τὸν τέως πρόεδρο Μπὲν Μπέλλα νὰ ἐκτοπίζεται καὶ στὴ Ροδεσία βαραίνουν τὴν πλάστιγγα τῆς δημοκρατικῆς πλειοψηφίκης διακυβέρνησης. ἡ προκλατάληψη τοῦ λευκοῦ ἐνάντια στὸν μαῦρο, κι' ἡ ἐπιμονὴ του — παράλογη κι' ἀναχρονιστικὴ — νὰ διοικῆ δικτατορικὰ ἕνα κόσμο ποὺ ζῆ ἔντονα τὸ πρῶτα τολμηρὰ κι' ἀποφασιστικά, σκιρτήματα τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐνηλικίωσης καὶ ἀνεξαρτητοποίησης. Τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἴδιο δράμα ξετυλίγει μιὰν ἄλλη φάση του στὶς χῶρες τοῦ Νέου Κόσμου. Τὸν Αὔγουστο, τοῦ 1965 σημειωθῆκαν οἱ πιὸ πολύνεκρες φυλετικὲς συγκρούσεις τῆς 'Αμερικῆς — 34 νεκροὶ καὶ πολλοὶ τραυματίες. Στὴν ἴδια δὲ ἤπειρο τὸ ἰδεολογικὸ σχῖμα ἐκδηλώθηκε καὶ πάλι ἐπώδυνα μὲ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο στὴ Δομινικανὴ Δημοκρατία. Μιὰ ἄλλη δὲ πολιτικὴ κρίση, ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἔφερε καθαρὴ τὴν σφραγίδα τῆς ἰδεολογικῆς σύγκρουσης, ἦταν κι αὐτὴ ποὺ ἐσυνκλόνισε τὴν 'Ελλάδα τὸ περσυνὸ καλοκαίρι. Κρίση ποὺ ἦταν ἄμεσα καὶ ἀδιόρατα συνδεδεμένη μὲ τὴ μοῖρα τοῦ Κυπριακοῦ κράτους.

Πλάϊ ὅμως σ' ὅλα τοῦτα τὰ ἐπεισόδια τῆς ἄρνησης καὶ τῆς παλινδρόμησης τῆς βίας καὶ τῆς καταστροφῆς, ἄλλα σημεῖα πιὸ θετικὰ πιὸ ἐποικοδομητικὰ σκορπούσανε κάποια λάμψη αἰσιοδοξίας κι' ἐλπίδας στὸν διεθνῆ ὁρίζοντα.

Στὴν 'Αμερικὴ οἱ Νέγροι ἐπὶ τέλους πέτυχαν ἕνα ἀπὸ τὰ βασικά τους αἰτήματα — τὸ δικαίωμα ψήφου. 'Ο πόλεμος ἀνάμεσα στοὺς δυὸ συναισπισμοὺς ἀρχίζει νὰ σηκώνει τὶς μαῦρες φτερούγες του ἀπὸ τὶς καρδιὲς τῶν ἁπλῶν ἀνθρώπων καὶ κάποια ἀμοιβαία ἐπικοινωνία ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται: Γιὰ πρώτη φορά, πέρσυ, ἕνα πλοῖο ξεκίνησε ἀπ' τὴ Ρωσσία μεταφέροντας Ρώσσους τουρίστες στὴν 'Αγγλία. Κι' ἔτσι γίνεται τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν ἄρση τῆς προκατάληψης καὶ τῆς μισαλλοδοξίας — ἡ γνωριμία μὲ τὸν συνάνθρωπο. Εἴκοσι δὲ ὁλόκληρα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ τέρμα τοῦ ὀλέθριου δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, σὰν χειρονομία καλῆς θέλησης, ἡ βασίλισσα τῆς 'Αγγλίας ἐπεσκέφθη τὴν Δυτικὴ Γερμανία μὲ τὸ λαὸ τῆς ὁποίας ἡ δική της χώρα, κι' ὁ δικός της λαὸς πολεμήσανε πρὶν δυὸ δεκαετίες, φανατισμένα, σκληρά.

Στὸν τομέα τῶν διαστημικῶν ἐρευνῶν ἐκτὸς ἀπὸ τὶς συνηθισμένες ἐκτοξεύσεις δορυφόρων γίνηκε πέρσυ ἕνα τεράστιο πήδημα στὸ ἄπειρο: Γιὰ πρώτη φορά, ὁ ἄνθρωπος • ἀστροναύτης — πρῶτα Ρῶσσος κι' ὕστερα 'Αμερικανὸς — ἐγκατέλειψε τὴν ἀσφάλεια τοῦ διαστημικοῦ του πλοίου γιὰ νὰ βηματίσει πάνω στὸ δάπεδο τοῦ ἀπείρου. Τους τελευταίους μῆνες δὲ τοῦ χρόνου ποὺ μᾶς πέρασε, παρατηρεῖται ὅλο καὶ πιὸ ἔντονη ἡ προσπάθεια τῆς 'Ορθόδοξης καὶ τῆς Καθολικῆς 'Εκκλησίας νὰ γεφυρώσουνε τὰ χάσματα καὶ τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ δυὸ Χριστιανικὰ δόγματα. Κι' οἱ διαπραγματεύσεις σταματήσανε γιὰ τώρα στὴν ἄρση τοῦ «ἀνάθεμα». "Ετσι ἀναγνωρίζεται τουλάχιστον τὸ γεγονὸς ὅτι 'Αρχιεπίσκοπος καὶ Πάπας εἶναι ὄχι μόνο τὸ ἴδιο δεκτοὶ στὴν 'Εκκλησία τοῦ Θεοῦ — πρᾶγμα ποὺ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ σκέφτονται πλατειὰ πρέπει ἐνδόμυχα νὰ πιστεύουν — ἀλλὰ εἶναι ἐξ ἴσου δεκτοὶ κι' ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τ' ἀνάθεμα τοῦ ἀφορισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀντίθετη θρησκεία. Μιὰ ἄλλη ἐξ ἄλλου διαφορὰ ποὺ πῆγαζε μέσα ἀπ' τὸν κόσμο τῆς Τέχνης ἀντιμετωπίσθηκε πέρσυ μὲ πνεῦμα κατανόησης κι' ἀπροκατάληψίας. Γιὰ δεύτερη φορὰ στὴν ἱστορία του, τὸ βραβεῖο Νόμπελ λογοτεχνίας δόθηκε στὸν Ρῶσσο λογοτέχνη Σόλοχωβ. Κι' ἡ πατρίδα τοῦ βραβευμένου αὐτὴ τὴ φορὰ σίγησε κι' ἀποδέχτηκε ἀξιόπρεπα κι' εἰρηνικὰ τὴν ξένη ἀναγνώριση, χωρὶς ν' ἀντιδράση ὅπως εἶχε κάνει μὲ τὸν Πάστερνακ πρὶν λίγα χρόνια.

Τὸ Κυπριακὸ πρόβλημα ποὺ πολλὲς φορὲς — ὅπως καὶ πέρσυ — πάλι πῆρε διεθνῆ δημοσιότητα, ἀφοῦ πέρασε τὸ 1965 ἕνα χρόνο στασιμότητας, παρὰ τοὺς κινδύνους ποὺ διέτρεξε ἀπὸ τὴν 'Ελλαδικὴ πολιτικὴ κρίση τὸ καλοκαίρι, πῆρε, πρὸς τὰ τέλη τοῦ χρόνου εὐνοϊκώτερη τροπή, ἀφοῦ οὐσιαστικὰ πιὰ ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὴν κυρία 'Επιτροπὴ τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν ἡ ἀνεξαρτησία κι' ἡ ἑδαφικὴ ἀκεραιότητα τῆς νήσου.

"Ετσι τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας ἄπλωσε πέρσυ εὐρύτερα τὴν ἐπίδρασή του ἐπηυξημένο καὶ ἐνδυναμωμένο ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἔφεση ποὺ σημειώθηκε μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἑορτασμῶν τοῦ ἔτους παγκοσμίου συνεργασίας. Καὶ ὁ ἰσολογισμὸς τοῦ περασμένου χρόνου ἔκλεισε. Κι' ἀκόμα ἕνας χρόνος βίας καὶ προόδου πέρασε στὸ μητρῶο τῆς ἀνθρωπότητας. Οἱ ἀγῶνες ποτὲ δὲν τελειώνουν. Εἶναι καλὸ ὅμως σὲ τέτοιες στιγμὲς παγκόσμιας περισυλλογῆς, νὰ κοιτάζουμε πίσω γιὰ νὰ ἀντλοῦμε τὴν διαεθεαίωση μέσα ἀπὸ τὰ γεγονότα, πῶς ποτέ, τίποτα δὲν εἶναι μαῦρο ἢ ἄσπρο. 'Η ἀνθρώπινη παρουσία κι' ἡ ἀνθρώπινη δράση κινοῦνται μέσα στὸ ὑποβλητικὸ θαμπόφως ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδιά την ψυχὴ τῆς ἀνθρωπότητας. Οἱ σκιὲς καὶ τὰ ξέφωτα ποτὲ δὲ θὰ λείψουν. Καλὸ εἶναι νὰ μάθουμε πάντα, νὰ τὰ γνωρίζουμε καὶ πάντα νὰ τ' ἀξιοποιοῦμε.

Παγκόσμια δρόσημα

ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ

Ὁ μεγάλος ἐραστὴς τῆς Ἐλευθερίας

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες τὸ ὄνομα τοῦ Λόρδου Μπάϋρον εἶναι ἀδιάρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὴν ἐθνικὴ ἐξέγερση τοῦ 1821. Γιὰ τὴν μεγάλη ἠπειρωτικὴ εὐρώπη καὶ τὸν μεγάλο παγκόσμιο κοινό, τὸ ὄνομα τοῦ Ἄγγλου ποιητὴ στέκει ψηλὰ στὸν κατάλογο τῶν παγκοσμίων ἐργατῶν τοῦ λόγου, διὰ τὴν πατρίδα του ὁ ὁποῖος αὐτὸς ποὺ ἀπετέλεσε μορφὴ ξεχωριστὴ τῆς Ρωμαντικῆς ἐποχῆς παραμένει ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητὲς τῆς χώρας, ποὺ θὰ ἦταν ὅμως ἀκόμη μεγαλύτερος ἂν δὲν ἦταν τόσο ὑπερβολικὰ φιλελεύθερος, κι' ἐπαναστατικὸς ἐνάντια στὰ καθιερωμένα πολιτεύματα, κι' ἂν ἦταν λιγώτερο ὑπερβολικὸς στὶς ὅλες ἐκδηλώσεις του. Γιὰ ὅλους αὐτὸς ὁ μῆνας δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ φέρνει στὸ νοῦ τὴν ποιητικὴ προσφορὰ καὶ τὴν δράση τοῦ Ἄγγλου λογοτέχνη.

Γεννήθηκε μὲ πόδι ἑλαττωματικὸ στὶς 22 τοῦ Γενάρη στὰ 1788 σὲ μιὰ διχασμένη οἰκογένεια τὴν ὁποία διοικοῦσε ἕνας ἄπιστος πατέρας ποὺ εἶχε στὸ μητρῶο του ἄλλον ἕνα γάμο, κι' ἄλλη μιὰν κόρη ἀπὸ τὸν γάμο ἐκεῖνο, μιὰν ἀδερφὴ ἑτεροθαλῆ ποὺ ὁ ποιητὴς ἀγαποῦσε μὲ ἀφοσίωση νοσηρὴ κι' ἀπὸ πολλοὺς παρεξηγημένη σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του. Ἡ μητέρα του ποτὲ δὲν ἐνδιαφέρθηκε μὲ πραγματικὴ στοργὴ καὶ κατανόηση γιὰ τὴν διαπαιδαγώγηση καὶ γιὰ τὴν ψυχικὴ ὑγεία τοῦ εὐαίσθητου γυιοῦ της. Τὰ οἰκονομικὰ δὲ τοῦ σπιτιοῦ ἦταν γιὰ χρόνια σὲ χάλια κακά, μέχρι ποὺ στὰ εἴκοσι του χρόνια ὁ Γεώργιος Γόρδων Βύρων κληρονόμησε ἀπὸ κάποιο θεῖο τοῦ πατέρα του μιὰ σεβαστὴ περιουσία ἕνα πύργο κι' ἕνα τίτλο. Ὁ ψυχικὸς του κόσμος ὅμως εἶχε δεχτῆ ἀγεπούλωτα τὰ τραύματα, τῆς ἀνέχειας, τῆς μοναξιᾶς, τῆς κοινωνικῆς κατωτερότητας, τῆς σωματικῆς ἀναπηρίας, καὶ τοῦ ἀποτυχημένου ἐφηβικοῦ ἔρωτα — ἡ ἐξαδέλφη του Μαίρη ποὺ τὴν ἐρωτεύθηκε στὰ 15 του χρόνια — παντρεύτηκε μὲ ἄλλον.

Ἔτσι ὁ πόνος σημάδεψε ἔντονα τὸν εὐαίσθητο βάρδο μὲ σημάδια ποὺ αἱμάσσανε σ' ὁλόκληρη τὴ ζωὴ καὶ τὴν δημιουργία του. Γιαλοὶ ἀπὸ τοὺς σύγχρονους του τὸν κατηγόρησαν γιὰ ἐκζήτηση, ἐπίδειξη, ὑπερβολή. Κατὰ τὸν Χάζλιτ δὲν ἦταν παρὰ τὸ «παραχαϊδεμένο παιδὶ τῆς φήμης καὶ τῆς μοίρας». Ἕνας ἄπιστος γυιὸς ποὺ ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὸ κοινὸ νὰ τὸν παρακολουθεῖ, νὰ τὸν ἐπευφημεῖ καὶ νὰ τὸν ἐπιδοκιμάζει καὶ στὶς πιὸ ὑπερβολικὲς ἐνεργειες του. καθὼς καὶ στὶς τυχερές, καὶ στὶς ἄτυχες δημιουργικὲς του στιγμές. Οἱ Ἄγγλοι πουριτανοὶ τῆς ἐποχῆς του τὸν στηλιτεύσανε σὰν ἕνα ματαιόδοξο δαιμόνιο ποὺ ἀποζητοῦσε νὰ καταπλήξη μὲ τὰ διαρκῆ του ἐρωτικὰ σκάνδαλα. Ἡ δὲ ποίηση του, παρ' ὅλον ποὺ τὸν ἔκανε διάσημο στὰ εἴκοσι του κιόλας χρόνια, ἐπροκάλεσε πολλὲς ἐπικρίσεις ἀπὸ τοὺς κριτικοὺς ποὺ καταχώριζαν στὸν Λόρδο προχειρότητα, ἔλλειψη ρυθμοῦ καὶ μετρικῆς αἰσθητικῆς καὶ κάποτε ἀκόμα, κενότητος.

Ὁ Λόρδος Βύρων τοὺς ἀπαντοῦσε ἔντονα καὶ καυστικά, καὶ μετὰ συνέχιζε τὸν δρόμο του, ἀγέρωχος, σίγουρος πῶς ἡ κληρονομιά του θὰ νικοῦσε τὸν χρόνο. Μέσα στὸ ὑφάδι αὐτῆς τῆς κληρονομιᾶς βρίσκουμε τὰ στοιχεῖα ποὺ δίναγε μορφὴ στὴν ἐποχὴ τοῦ ποιητή, καὶ τὸν κάναγε γνήσιο ἀντιπρόσωπο τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Μορφὴ γνήσια ὁ ἴδιος τῆς Ρωμαντικῆς ἐποχῆς, ὅπως λέει ὁ Μακώλεϋ, ὁ «Λόρδος Βύρων ἦταν ἡ ἀρχή, τὸ μέσον καὶ τὸ τέλος ὅλης τῆς ποίησης ποὺ ἔγραψε, ὁ ἥρωας στὸν κάθε μῦθο, ἡ κύρια μορφὴ στὴν κάθε σύλληψη, ὁ Χάρολντ, ὁ Λάρα, ὁ Μάγφρεγτ». Οἱ συμπατριῶτες του ὡς ἐδῶ ἦτανε πρόθυμοι νὰ τὸν δεχτοῦν καὶ νὰ τὸν ἐπικροτήσουν.

Ἔτσι ὁ Λόρδος Μπάϋρον «ξύπνησε» ὅπως λέει ὁ ἴδιος, μιὰ μέρα γιὰ νὰ «δρῆ πῶς εἶχε γίνει διάσημος. Οἱ ἐκδόσεις του ἦταν λίγες — «Ὧραι Ὀκνηρίας» «Νεανικὰ Ποιήματα», καὶ τὰ πρῶτα ἄσματα τοῦ «Τσάϊλντ Χάρολντ», Ὅμως ἡ ἔντονη προσωπικότητά του. τὰ ταξίδια στὴν ἀγνωστη μακρυνὴ Ἀνατολή, κι' ἡ πολιτικὴ του δράση, συνέβαλαν στὴν ἀναδειξη του στὰ 24 του κιόλας χρόνια σὲ μεγάλο ποιητὴ κι' ἱκαγώτατο πολιτευτή. Ὁ Μοὺρ γράφει γιὰ τὸ γοργὸ ἀνέβασμα τοῦ Βύρωνος: «Ἡ φήμη του ἐφαίνετο ν' ἀναπηδᾶ σὰν βασιλικὸ παλάτι παραμυθιοῦ μέσα στὴ νύχτα».

Ἡ δημοτικότητα ὅμως τοῦ Μπάϋρον ἀνάμεσα στοὺς συμπατριῶτες του δὲν ἐπρόκειτο νὰ κρατήση πολύ. Στὰ 1815 παντρεύτηκε τὴν Ἄννα Ἰσαβέλλα Μίλμπανκ. Ὁ γάμος ὅμως ἀπέτυχε, καὶ ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια κατέληξε σὲ διαζύγιο. Πληγωμένος ὁ ποιητὴς ξαναρίχτηκε στὶς σκανδαλιστικὲς ἐρωτικὲς περιπέτειες. Πλάϊ δὲ σ' αὐτὴν τὴν πρόκληση ποὺ οἱ πουριτανοὶ Βρετανοὶ εἶχαν ἀρχίσει νὰ φέρουν πολὺ βαρειά, ὁ ποιητὴς εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐκδηλώγεται πιὸ ἔντονα καὶ πιὸ καυστικὰ στὸν τομέα τῶν πολιτικῶν ἀντιλήψεων. Ἦταν λοιπὸν ἀναπόφευκτο ἡ ἀγάπη του, τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀτομικὴ καὶ τὴν ἐθνική, νὰ τὸν ἔφερνε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν μυωπικὸ συντηρητισμὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς χώρας του.

Γι' αὐτὸ πέρασε καὶ τὰ ὑπόλοιπα του χρόνια μακρυὰ ἀπὸ τὸν τόπο του, πληγωμένος ἐξόριστος, ἀνένδοτος ὅμως στὴν ἀφοσίωση του στὰ ἰδανικὰ τῆς Τέχνης καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Ἡ ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη ἀντίθετα μὲ τὴν νησιώτικη παραδοσιακὴ Βρεττανία γνώριζε αὐτὰ τὰ χρόνια τὸν μεγαλύτερο πολιτικὸ ἀναβρασμὸ τῆς Ἱστορίας της. Ὁ μεγάλος ἐξάγγελος τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν, ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση εἶχεβάλει σὲ κίνηση τὸν μοχλὸ ποὺ θὰ ἔδιχε καινούργια κράτη, νέες κυβερνήσεις, νέα πολιτεύματα, νέα δημοκρατικὰ ἰδεώδη. Γι' αὐτὸ καὶ δέχτηκε τὴν πολιτικὴ δράση καὶ τὴν λογοτεχνικὴ προσφορὰ τοῦ Λόρδου Βύρωνα, μὲ τὶς πιὸ θερμὲς τὶς πιὸ κολακευτικὲς ἐκδηλώσεις. Ὅλη τὴν στοργὴ καὶ ὅλες τὶς τιμὲς ποὺ ὁ ποιητὴς εἶχε χάσει στὴν πατρίδα του, τὶς ξαναβρίσκε σὲ χῶρες ἄλλες ξένες. Στὴν Ἰταλία ποὺ πολεμοῦσε τότε ν' ἀποτινάξει τὸν Αὐστριακὸ ζυγό, ἔζησε ἀρκετὸν καιρό, γράφοντας ἀγαπώντας δρώντας. Οἱ τρεῖς αὐτὲς ἐκδηλώσεις ἐξ ἄλλου ἦταν σταθερὰ κι' ἀναλλοίωτα χαρακτηριστικὰ τῆς ὕπαρξης του. Ἡ γαλήνη τοῦ ἔρωτα, ἡ γαλήνη τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἄγνωστου κόσμου τῶν ἰδεῶν, τῶν ρυθμῶν καὶ τῶν λόγων, ἀποτελοῦσανε τὸν τριουμπόστατο βωμὸ πάνω στὸν ὁποῖο ὁ ἐργάτης αὐτὸς τοῦ λόγου ἔδεψε κάθε ἱκμάδα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱκανότητας του.

«Θὰ πολεμήσω ἂς εἶναι καὶ μὲ λόγια
(μὰ ὅταν ἡ μοῖρα μοῦ τὸ φέρει, καὶ μὲ πράξεις)
μ' ὅλους ποὺ πολεμοῦν τὴ Σκέψη·
Κι' ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς τῆς Σκέψης πιὸ σκληροὶ
ἦταν καὶ εἶναι οἱ Τύραννοι κι' οἱ Συκοφάντες».

Ἡ μοῖρα του τὸν ὅρισε νὰ δώση στερνὸ θυμιατὸ τὴ ζωή του στὴν ὑπόθεση τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ὁ Βύρωνας ἀγάπησε μὲ πάθος — τὸ πάθος ἑνὸς νεοφώτιστου βόρειου τὴν μαγεμένην Ἀνατολὴ μὲ τοὺς χρυσοὺς της ἥλιους, τὰ ζεφύρια της τὶς γαλανὲς ἀχτὲς της, τοὺς δυνατοὺς σκληροὺς της ἄντρες καὶ τὶς ζεστὲς παθιάρικες γυναῖκες της. Τὴ μαγεία τούτη τὴν ἀπέδωσε θαυμαστὰ μέσα στοὺς στίχους του, μεταγγίζοντας λίγη ἀτμόσφαιρα ἀνατολίτικη στὶς ψυχρὲς φλέβες τῶν συμπατριωτῶν του. Ἡ Ἑλλάδα ὅμως πάνω ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες ξένες χῶρες τὸν κέρδισε πιὸ πολύ, γι' αὐτὸ καὶ κράτησε δική της, τὴ στερνὴ του ἀνάσα. Ὁ ἴδιος ἔγραψε: Ἡ Ἑλλάδα εἶναι τὸ μόνο μέρος ὅπου ἐδοκίμασα πραγματικὴν εὐχαρίστησιν. Ἂν εἶμαι ποιητὴς τὸ ὀφείλω εἰς τὸν ἀέρα τῆς Ἑλλάδας». Καὶ γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ του δράση. «Τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον πρόκειται ν' ἀναλάβω δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐλαχίστων, καίτοι πιθανὸς νὰ εἶναι τὸ τελευταῖον μου. Διότι μὲ τὴν κλογισμένην μου ὑγείαν καὶ μὲ τὰς τύχας τοῦ πολέμου ἡ Ἑλλὰς ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἡ ἀφορμὴ τοῦ τερματισμοῦ τοῦ σταδίου μου. Ἔχω τὸ προαίσθημα ὅτι θὰ ἀποθάνω εἰς τὴν Ἑλλάδα».

Τὸ ὅραμα τῆς παληᾶς δοξασμένης Ἑλλάδας μὲ τοὺς ἥρωες καὶ τοὺς ποιητὲς της, ἔτσι ὅπως ξέφτισε μέσα στὴν σκλαβιὰ καὶ τὴν καταπίεσιν. τὸν σηκωσε καὶ τὸν ἐνέπνεε στίχους γεμάτους εἰλικρίνεια κι' φιά:

«Ἄλλο δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ κλαῖμε ἡμέρες πιὸ εὐλογημένες!
Ἄλλο δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ ἐρυθριοῦμε. Οἱ πρόγονοί μας μέ-
(τοχύσανε.
Ὦ, γῆ δῶσε ξανὰ μέσα ἀπ' τὰ στήθεια σου
ἀπομειναρι ἀπ' τοὺς νεκροὺς τοὺς Σπαρτιάτες μας!
Κι' ἀπ' τοὺς τρακόσιους δῶσε μας μονάχα τρεῖς
νὰ φτιάξουνε τὶς νέες Θερμοπύλες».

Οἱ διαφορὲς κι' οἱ διχόνιες τῶν Ἑλλήνων ἡγετῶν τῆς Ἐπαγάστασης τὸν γιόμιζαν λύπη κι' ὀδύνη. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὅτι μποροῦσε νὰ κάνη τὄκανε καὶ πέθανε ἐν δράσει στὸ Μεσολόγγι, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1824: Ὁ Χάζλιτ, ἕνας ἀπὸ τοὺς δριμύτερους κριτικοὺς τοῦ Βύρωνος, ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα, μόλις ἔμαθε τὸν θάνατο του. «Τὸ κοιμητήριοι τοῦ ποιητὴ βρίσκεται μέσα στὴν ἀνθρώπινη διάνοια — ἐκεῖ ὅπου σπέρνει τὰ σπέρματα τῆς ἀτέλειωτης διανόησις. Τὸ μνημεῖο τοῦ Βύρωνος βρίσκεται στὸ δικόν του ἔργον:

«Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ καλύψη τὰ ὕψη τῆς φήμης του μονάχα (οἱ οὐρανοί.
Καὶ πυραμίδες δὲν μποροῦν νὰ τιμοῦνε τὴ μνήμη του
μπορεῖ μονάχα νὰ τὸ κάνη ἡ αἰώνια οὐσία τοῦ μεγαλείου του».

Ἐκτὸς ἀπ' τὶς πασίγνωστες ποιητικὲς ἐργασίες του — «Χάρολντ», «Μάνφρεντ», «Λάρα», «Δὸν Ζουάν», ὁ Λόρδος Βύρων ἔγραψε ἔργα σατυρικά. «Ὁ Αἰὼν τοῦ Ὀρειχάλκου», «Ἡ Νῆσος» — καὶ ἔργα δραματικά, φιλοδοξώντας νὰ ξαναδώση στὸ ἀγγλικὸ κλασσικὸ δρᾶμα τὴν παληά του αἴγλη. — «Βέρνερ», «οὐρανὸς καὶ Γῆ», «Κάϊν», «Οἱ Παραμορφωμένοι Μεταμορφοῦνται».

Μπορεῖ σὰν ἄνθρωπος ὁ Λόρδος Μπάϋρον νὰ εἶχε ἐλαττώματα ποὺ ἡ κατάκτηση τους θὰ τὸν ἐξόπλιζε πιὸ σίγουρα, πιὸ πλούσια καὶ πιὸ θετικὰ κι' ἰσορροπημένα γιὰ τὸ λογοτεχνικό του ἔργο. Ὅσο ὅμως κι' ἂν στὸ κοινὸ ἀρνιόταν μὲ τὸν πιὸ ἐγωκεντρικὸ καὶ τὸν πιὸ ματαιόδοξο τρόπο παραδοχὴ αὐτῶν τῶν ἐλαττωμάτων ζητῶντας νὰ τοῦ καταχωρηθοῦν σὰν ὑπερβολικὰ ξεχειλίσματα τῆς μεγαλοφυΐας του, γεγονὸς εἶναι, ὅτι μόνος ἀντιμέτωπος μὲ τὸν ἐσωτερικό του κόσμο, γνώριζε τὸν ἀγῶνα τῆς σύγκρουσης ποὺ καταπροτίζει τὸν ἄνθρωπο δημιουργὸ ἀπὸ τὸ κεφαλόσκαλο τῆς αὐτογνωσίας, στὸ κενὸ τῆς ἀναζήτησης, τῆς δημιουργίας.

«Συμπάθεια δὲν ζητῶ, κι' οὔτε τὴν χρειάζομαι·
τ' ἀγκάθια ποὺ δρεψα εἶναι ἀπ' τὸ δέντρο ποὺ φύτεψα· μὲ
(σκίσανε, γι' αὐτὸ κι' αἱμάσσω.
Θἄπρεπε νἄξερα τὶ καρποὺς θἄδινε τέτοιο σπέρμα».

Κι' ὁ ἄνθρωπος ποὺδινε τόση σημασία τὴν ἐπιδοκιμασία τῶν συγχρόνων του δὲν μποροῦσε, ἂν δὲν εἶχε συναίσθηση τῶν πραγματικῶν ἀξιῶν νὰ γράφη γιὰ τὴ φήμη.

«Ἐκεῖ ὅπου εἴκοσι γεννιὲς μαζεύονται γύρω ἀπὸ κάποιο ὄ-
(νομα,
Τὸ κάνουμε νὰ μοιάζει μὲχιονόμπαλα ποὺ φτειάχνουν οἱ
(νυφάδες, ποὺ πάνω τους κυλᾶ,
Μπορεῖ νὰ μεγαλώσει· παγόβουνο νὰ γίνει·
Ὅμως, δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ κρῦο χιόνι».

Κι' ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐγωκεντρικὸς ποὺ ἀπαιτοῦσε τὴν προσοχὴ σὲ κάθε συγκέντρωση, σὲ κάθε του ἐκδήλωση ἦταν ὁ ἴδιος ποῦγραφε ἀντιμέτωπος μὲ τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς φύσης;

«Δὲν ζῶ μονάχος μου, ἀλλὰ γίνομαι κομμάτι αὐτῶν ποῦναι
(τριγύρω μου».

Ἡ κληρονομιὰ τοῦ Λόρδου Μπάϋρον θὰ συγκινεῖ τοὺς εὐαίσθητους δέχτες τῆς ποιητικῆς τέγνης ὅσα χρόνια κι' ἂν περάσουν Γιατὶ οἱ κραδασμοὶ ποὺ σκορποῦν τὰ σχήματα τὰ χρώματα, οἱ μορφὲς κι' οἱ ρυθμοὶ τοῦ λόγου του ἔγουν καὶ θἄχουν δύγαμη πάνω στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου: «Ἡ ποίησις τοῦ Βύρωνος ἀς ἀκουσμικὸν Εὐαγγέλιον» γνωρίζει τὸν τρόπον νὰ μᾶς ἀπολυτρώνει ἀπὸ τὰ γήϊνα βάρη, ἅτινα μᾶς πιέζουν, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ θελγήτρου». — Γκαῖτε

Θέσεις καὶ θέματα

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Μικτὰ ἢ ὄχι;

ΠΟΙΕΣ ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἂν τὸ πιὸ πάνω ἐρώτημα ὑπεβάλλετο πρὶν μιὰ ἢ δυὸ γενεὲς δὲν θ' ἀποτελοῦσε θέμα γιὰ πολὺ ἔντονη συζήτηση ἢ γιὰ διαμετρικὲς ἀντιγνωμίες. Σήμερα ὅμως τὰ πράγματα ἔχουν ἀλλάξει κατὰ πολύ. Ἡ παιδεία γνωρίζει μιὰ διάδοση ποὺ διαρκῶς αὐξάνεται καὶ ἐπεκτείνεται σὲ κοινωνικὰ στρώματα μεγαλύτερης καὶ ποικιλώτερης κλίμακας. Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ γυναικείου φύλου ἀπὸ τὰ ἀσφυκτικὰ δεσμὰ τῆς προκατάληψης καὶ τῆς καταπίεσης ἔχει ἀνοίξει νέους ὁρίζοντες ἐπίδοσης κι' ἐπιτεύξης γιὰ ἕνα κόσμο ἀνθρώπων ποὺ μέχρι τὸν περασμένο αἰῶνα ζοῦσε στὰ παρασκήνια τῆς οἰκογενειακῆς routinας. Ὅσο ὅμως συντελεστικὰ κι' ἂν εἶναι τοῦτα στὴν κοινωνικὴν εὐημερίαν δὲν παύουν νὰ παραμένουν μονόπλευροι καὶ κατὰ πολὺ ἀνολοκλήρωτοι τομεῖς γιὰ τὴν διοχέτευση τῆς σύγχρονης γυναικείας ὀντότητας. Αὐτὴ ἐξ' ἄλλου ἡ ἀφυπνισμένη ὀντότητα ἔχει δημιουργήσει, στὴν εἰκονοκλαστικὴ σύγχρονη ἐποχή μας ἕνα ἄλλο μεγάλο πρόβλημα. Τὸ πρόβλημα τῆς ὑπερβολικῆς ἐλευθερίας στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὰ δύο φύλα, μὲ ὅλες τὶς ἀπορρέουσες ἐπιπτώσεις τῆς ἀτοχαλίνωσης, τῆς διαφθορᾶς καὶ τοῦ ψυχολογικοῦ ἀδιεξόδου, στὸ ὁποῖο ὁδηγεῖται ἡ σημερινὴ νεολαία. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀναπόφευκτο τὸ ἐρώτημα περὶ μικτῶν σχολείων νὰ ἐπιφέρει στὴν ἐπιφάνεια ὅλους τοὺς κοινωνικούς, ψυχολογικοὺς καὶ ἐκπαιδευτικοὺς παράγοντες ποὺ στὴν ἐποχὴ μας γνωρίζουν τόσο ἀνασχηματισμὸ καὶ ποὺ ἀποτελοῦν τὸ τριαδικὸ πρῖσμα μέσα ἀπ' τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ἐξετασθῆ τὸ ὅλο θέμα.

Στὶς πιὸ πολλὲς προηγμένες χῶρες ἡ παιδεία στὸ μεγαλύτερο της μέρος λειτουργεῖ πάνω στὶς γραμμὲς τοῦ μικτοῦ συστήματος. Τὰ παρθεναγωγεῖα καὶ τὰ ἀρρεναγωγεῖα εἶναι ἀπείρως λιγώτερα καὶ ἐμπίπτουν συνήθως σὲ εἰδικὲς κατηγορίες ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων στὰ ὁποῖα δίνουν προτίμηση ὁρισμένες κοινωνικὲς τάξεις μὲ ὁρισμένες ἀντιλήψεις γιὰ τὴν διαπαιδαγώγηση τῶν ἀγοριῶν τους, καὶ τῶν κοριτσιῶν του. Ἡ μεγάλη ὅμως πλειοψηφία μαθητεύει στὴν ἴδια αἴθουσα, μὲ τὸ ἴδιο σύστημα, καὶ τὸν ἴδιο δάσκαλο. Κι' ὅμως θὰ μποροῦσαν πολλοὶ νὰ ἰσχυρισθοῦν πὼς ἡ συνεχὴς καὶ συστηματικὴ αὐτὴ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στὰ δυὸ φύλα δὲν ἔχει πετύχει νὰ «ἐξοικειώσει» τόσο τοὺς δυὸ πόλους — ἕνα ἀπὸ τὰ ὑποτιθέμενα καλὰ ἀποτελέσματα τῆς μικτῆς ἐκπαίδευσης — ποὺ οἱ νέοι νὰ θλέπωνται πρῶτα σὰν «ἄγθρωποι», καὶ μετὰ σὰν «ἀγόρια» ἢ «κορίτσια», ἢ καὶ πιὸ ὕστερα σὰν «ἄντρες» καὶ «γυναῖκες» καὶ ν' ἀποφευχθῆ ἔτσι ὁ σεξουαλικὸς ἐκτροχιασμὸς ποὺ γνωρίζει ἡ ἐποχή μας, καὶ μάλιστα ἀκριθῶς στὶς πιὸ προηγμένες καὶ πολιτισμένες χῶρες. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ κακὴ ψυχολογικὴν προσαρμογὴ στὴν λειτουργία καὶ στὸν προορισὸ τοῦ σέξ δὲν περιορίζεται μόνο στὶς ὁμαλὲς σχέσεις, ἀλλὰ παίρνει καὶ ὁλοένα αὐξανόμενες διαστάσεις μὲ τὴ μορφὴ πολλῶν διαφορῶν. Ἔτσι ἐνῶ μπορεῖ ἡ ἀρχικὴ χειραφέτηση τῆς γυναίκας νὰ ἐπροκάλεσε τὴν σεξουαλικὴ ψυχολογικὴν ἀναπηρία τῆς ἐποχῆς μας, ἡ διαπαιδαγώγηση τῆς γυναίκας μέσα σὲ πλαίσια μικτὰ δὲν ἐνέτινε μὲ κανένα τρόπο τό σημερινὸ ἀποτέλεσμα. Ἦταν μέσα στὴν φυσιολογικὴ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων.

Καὶ μιὰ ποὺ ἡ γυναίκα ἄρχισε νὰ συνειδητοποιεῖ τὶς πνευματικὲς της δυνατότητες, δὲν μποροῦσε παρὰ ν' ἀποζητήση τὴν ἀναμέτρηση μὲ τὸν ἄντρα. Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀναμέτρηση ἐπαληθεύσαν καὶ οἱ εὐσεβεῖς πόθοι ὁλόκληρου τοῦ γυναικείου φύλου, καὶ οἱ προδρομικὲς ἀξιώσεις τῶν γυναικῶν ποὺ πρωτοστάτησαν στὴν γυναικεία χειραφέτηση. Ἔτσι, ὡφ' ὅτου ἡ γυναίκα μπόρεσε ν' ἀξιοποιήσει τὶς εὐκαιρίες ποὺ τῆς πρόσφερε ἡ νέα ἐποχὴ διέπρεψε σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς ποὺ εἶχε κατακτήσει προηγουμένως τὸ ἀνδρικὸ φύλο, κάνοντάς τες ἀποκλειστική, δική του περιοχή. Τὸ ἴδιο γενικὸ ἐκπαιδευτικὸ ἐπίπεδο μποροῦσε πιὰ νὰ ἀποτελεῖ κοινὸ κλίμα πνευματικὸ γιὰ ἀγόρια καὶ γιὰ κορίτσια, παρὰ τὶς κάπως ἰδιότυπες ἐπιδόσεις τῶν μὲν πρώτων στὰ θετικὰ θέματα, καὶ τῶν δεύτερων στὰ ἀφηρημένα. Ὑπάρχει μάλιστα καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν ὁρισμένων ψυχολόγους ὅτι ἡ γυναίκα ἐξελίσσεται πνευματικὰ πιὸ γρήγορα ἀπὸ τὸν ἄντρα κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐφηβείας, τῆς ζωτικότερης δηλαδὴ ἐποχῆς μαθητείας.

Τὰ ἀγαθὰ λοιπὸν τοῦ μικτοῦ σχολείου εἶναι ἔτσι στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέα ἀναμφισθήτητα. Ἡ παρουσία τοῦ ἀντίθετου φύλου δημιουργεῖ τὴν ἁμίλλα καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ στόχοι κινοῦνται σ' ἕνα πλάνο ὅπου οἱ δυνατότητες τῶν δυὸ φύλων συμβαδίζουν καὶ ἐφάπτονται, μὲ εὐεργετικὸ ἀποτέλεσμα καὶ γιὰ τὸ γυναικεῖο φῦλο ποὺ μέχρι πρό τινος ἦ καὶ τώρα θεωρεῖται ὂν κατώτερης διανόησης, καὶ γιὰ τὸ ἀνδρικό, τὸ ὁποῖο ἀναγκάζεται νὰ ἀξιοποιήσει ὅλες του τὶς δυνατότητες πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ παραγκωνισθῆ ἀπὸ τὸ «ἀδύνατο» φῦλο. Ἡ ἀπόσπαση δὲ ἀπὸ τὴν μάθηση λόγω τῆς «ἄλλης» παρουσίας, εἶναι ἀπείρως λιγώτερη, ἀπὸ ὅ,τι εἶναι στὴν περίπτωση τῶν ξεχωριστῶν συστημάτων, ἢ τῶν ἐπὶ μέρους μικτῶν συστημάτων, στὰ ὁποῖα ὁ κάθε κόσμος ἀποτελεῖ ξεχωριστὸν κύκλον ἀποκομμένον κι' ἀποκλεισμένον, ἀπηγορευμένον, μυστηριώδη κι' ἀπρόσιτο. Ἀπὸ τὶς πιὸ μεγάλες δὲ ἐπιτυχίες τοῦ μικτοῦ συστήματος εἶναι ἀκριθῶς αὐτὴ ἡ κατάρριψη τοῦ μύθου τοῦ «ἄλλου» κόσμου ὁ ὁποῖος ὅμως καθίσταται μέσα στὰ κατοπινὰ πιὸ ὑπεύθυνα κοινωνικὰ πλαίσια ἀνύπαρκτος, φαντασικός. Ἔτσι ὅσο πιὸ νωρὶς καταλάθουν οἱ γυναῖκες κι' οἱ ἄντρες ὅτι ἡ κοινωνία ἀποτελεῖται κι' ἀπὸ τὰ δυὸ εἴδη, ποὺ ἔχουν τὸ ἴδιο ἀδυναμίες προτερήματα, πιθανότητες, ἱκανότητες, φόβους ἀνησυχίες κι' ἐλπίδες, τόσο πιὸ ὥριμοι πολίτες θὰ γίνουν, ἕτοιμοι νὰ διαδραματίσουν τὸ ρόλο ποὺ πρέπει καὶ ποὺ μποροῦν σ' ἕνα «μικτὸ» κόσμο.

Κάθε ποὺ ἀκούω τὴν λέξη «σπορθεναγωγεῖο» τὸ μυαλό μου τρέχει σὲ ψηλοὺς τοίχους, στεγνὲς δασκάλες αὐστηρὲς, καὶ μαθήτριες μὲ κλεισὰ κολλάρα καὶ «φιλίες» ὕποπτες, ποὺ τὴ νύχτα γλυστροῦνε ἀπ' τὸ οἰκοτροφεῖο γιὰ κρυφὰ «ραντεβοῦ». Καὶ κάθε ποὺ ἀκούω τὴ λέξη «ἀρρεναγωγεῖο» ἔρχεται στὸ νοῦ μου μιὰ τάξη ἀντιδραστικῶν ἀνθρώπων ποὺ θέλουν νὰ κρατήσουν τὴν ἱεραρχία τῆς ἀρσενικῆς πρωτοπορίας, πέφτοντας κάποτε μέσα στὴν ἴδια τὴν παγίδα τῆς πνευματικῆς τους ἔπαρσης, καὶ φτειάγοντας ἕνα εἴδωλο πατριαρχικό, καταφαγωμένο ἀπὸ τὰ παράσιτα τῆς σεξουαλικῆς ἀνωμαλίας καὶ τῆς ψυχολογικῆς ἀνικαγότητος γιὰ προσαρμογὴ στὴν νέαν ἐποχὴ μὲ τὴ νέα περὶ φύλων διάταξη.

Οὔτε ἡ μιὰ εἰκόνα εἶναι ἀπόλυτη οὔτε ἡ ἄλλη. Κι' εἶναι κι' ἀνομοιόμορφες ἀπὸ ἄποψη λογοτεχνικῶν σχημάτων. Ἔτσι ὅμως πολλοὶ θίγουν ἀκριθῶς τὰ πιὸ οὐσιώδη σημεῖα τοῦ θέματος. Εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι, τὸ μικτὸ σχολεῖο εἶναι ἡ ἐπιταγὴ τοῦ παρόντος, κι' ἀκόμα πιὸ πολὺ τοῦ μέλλοντος. Εἶναι μιὰ ἀνάγκη μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀνθρώπινη ἐξέλιξη ὀφείλει νὰ συμθιβασθῆ, καὶ ἤδη συμθιβάζεται σταδιακὰ σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο, καὶ στὴν δική μας μικρὴ χώρα. Μόνο ποὺ μέσος ὅρος δὲν χωρᾶ. Εἴτε οἱ δυὸ κόσμοι θὰ μείνουν χωρισμένοι, εἴτε θὰ συμβαδίζουν ἀπὸ τὴν μικρή τους ἡλικία, καὶ κατὰ τὴ διάρκεια ὅλης τῆς μαθητικῆς τους ζωῆς. Ὁ πολιτισμὸς μας ἐξυπακούει ἀναπροσαρμογή.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

«Ο ΗΡΩΣ» ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ζῆ ἀκόμη ὁ ἀρχαῖος ἡμίθεος στὴν πυρηνική μας ἐποχή;

«Ναι», θὰ ποῦν ἀδιστακτα ἐκεῖνοι ποὺ παρακολουθοῦν συστηματικὰ τὶς παγκόσμιες ἐθνικὲς ἐξεγέρσεις καὶ τὶς πολιτικὲς ἀναμορφώσεις τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας. Γιατὶ θὰ φέρουν στὸ νοῦ τους τὴν βασικὴ, τὴν κυριολεκτικὴ ἰδιότητα τοῦ ἀρχαίου «ἥρωα», τὴν πολεμικὴν, τὴν μαχητικὴν ἀνδρεία. «Ὄχι», θὰ ποῦν ἄλλοι ὅμως. Γιατὶ συνδέουν τὸν ἡρωισμό, μὲ καταστάφεις ὑπεραθρωπινης πρόκλησης καὶ κατάκτησης — Ἡρακλῆς, Θησεύς, Περσεύς, Ὀρφεύς, Ἀχιλλεύς. Ποῦ ἄραγε νὰ θρίσκεται ἡ ἀλήθεια, σχετικὰ μὲ τὴν ἔκταση, τὴν ἔνταση καὶ τὸ χρῶμα ἢ τὴ μορφὴ τῆς ἰδιότητας τοῦ «ἡρωισμοῦ» στὴν ἐποχή μας; Ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ Πλάτωνα συνάπτει τὸν «ἥρωα» μὲ τὸν «ἔρωτα», ἀφοῦ καὶ κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἥρως ἦταν ἐκεῖνος ποὺ γεννιόταν ἀπὸ ἕνα γονιὸ θνητο κι' ἕναν ἀθάνατον, ἀποκτώντας ἔτσι ἡμιθεϊκὲς ἱκανότητες καὶ προορισμὸ τῶν ἀθανάτων. Ἔτσι ἡ φύση κι' ἡ δράση τοῦ ἥρωα ὄχι μόνο ἔπρεπε νὰ τὸν διακρίνει ἀνάμεσα στοὺς ἁπλοῦς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ νὰ προσελκύει τὴν εὔνοια τῶν θεῶν. Μὲ λίγα λόγια, δύναμη θεϊκή, ὑπεραθρωπίνη ἦταν τὸ γνώρισμα τοῦ «ἥρωα». Κι' αὐτὴ ἡ δύναμη ἔπρεπε νὰ τὸν ὠθεῖ σὲ ἀθιάλειπτα μεγαλουργήματα διὰ τὸ καλὸν τῶν συνανθρώπων του ἢ τῶν ὁμοφύλων του. Ἔτσι ὁ μέσος ἄνθρωπος τοποθετοῦσε τὸν ἑαυτό του πολὺ χαμηλά, καὶ τὶς ἀγνωστες παντοδύναμες σοφὲς δυνάμεις ψηλά, σὲ Ὀλύμπους δυσανάθατους γιὰ τὴν μεγάλη πλατειὰ ἀνθρωπότητα. Ἀνάμεσα ὅμως στὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ τὴν ἄγνοια, καὶ τὴν ἄγνωστη πανσοφία καὶ παντοδυναμία, τοποθέτησαν ἕνα κρίκο συνδετικό. Μιὰ τάξη ποὺ οἱ θεοὶ ἀγαποῦσαν, εὐνοοῦσαν καὶ προικίζανε μὲ μυστικὴ δύναμη καὶ γνώση: τοὺς ἥρωες.

Ἔτσι τὸ μεγάλο ἀνώνυμο πλῆθος τῶν ἀρχαίων περνᾶ ἥσυχο καὶ ταπεινὸ ἀπὸ τὴν ἑξέδρα τῆς ἱστορίας. Ξεχωρίζουν μόνο οἱ πολλοὶ Ἕλληνες ὅταν πέφτουν μαχόμενοι ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὸ διάσημα καὶ ἱστορικῶς Ἑλληνικὸ «ὑπερ-ἐγὼ» τῆς ἀνδρείας. Ἀλλὰ οἱ ἰδιαίτερες μορφὲς ποὺ ἀφήνουν μνημειώδη τὴν παρουσία τους στὴν πορεία τῆς φυλῆς, ντυμένες ὅλους τοὺς χιτῶνες τῆς τόλμης καὶ τοῦ κατορθώματος, εἶναι λιγοστὲς καὶ ἁρυσήμαντες καὶ στὴν Ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ πρέπει νὰ προσέξουμε μιὰ καὶ μιλοῦμε περὶ μυθολογίας, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ ἀγωνημένοι «ἥρωες» τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦσαν παρὰ μυθικὲς μορφές. Τὸ ζήτημα, εἶναι δευτερευούσης σημασίας ἐφ' ὅσον μᾶς παρέχει ἄρτιαν εἰκόνα γιὰ τὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων περὶ ἡρωϊσμοῦ. Τὶς ἴδιες ἐξ ἄλλου ἀντιλήψεις συναντοῦμε σὲ πολλοὺς ἄλλους λαοὺς μὲ διαφορετικὰ σύμβολα καὶ σχήματα - Ῥάμα, Σίγκρηντ, Ἀρθοῦρος.

Στοὺς αἰῶνες ποὺ μεσολάθησαν ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση πέρασε ἄπειρα στάδια ἀναμόρφωσης καὶ κάθαρσης. Ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ κρίσιμα στάδια περνᾶ καὶ σήμερα στὴν δική μας ἐποχὴ δοκιμαζόμενη σκληρὰ ἀπὸ μιὰ διπλὴ ἀναγνώριση, ποὺ ἐπέθαλε ὁ σύγχρονος τεχνολογικὸς πολιτισμός. Σ' αὐτὸ τὸ στάδιο ἡ διανθρώπινη ἀλληλεγγύη συσφίγγεται ἀπὸ δυὸ δεσμούς: τὸν ἕνα ἀρνητικό, τὸν ἄλλο θετικό. Ἀπὸ τὴ μιὰ προθάλλει ἀμείλιχτα τὸ φάσμα τῆς πυρηνικῆς καταστροφῆς ἀπὸ τὴν ἄλλη κυματίζει θριαμθευτικὰ ἡ σημαία τῆς πανανθρώπινης κατάκτησης καὶ τῆς προόδου στὸν τομέα τῆς Ἐπιστήμης. Ἔτσι ἡ ἀχτίνα τῆς σύγχρονης σκέψης κτυπᾶ ἐπάνω στὴν τεθλασμένη μορφὴ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρωποειδώλου καὶ φωτίζει δυὸ ἐπιφάνειες μὲ διαφορετικὴ συγκρότηση, διαφορετικὴ συγκρουόμενη ἀκτινοθολία, διαφορετικὲς τάσεις, προοπτικὲς ἀνατάσεις. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος αἰωρεῖται ἀνάμεσα στοὺς πιὸ ἀντίθετους πόλους πασκίζοντας νὰ φτειάσει τὴ σύνθεση ποὺ θὰ μπῆ δυνατὸ στέρεωμα γιὰ τὶς αὐριανὲς γενεές. Νοιώθει τὴ δύναμη του νὰ ξεχειλίζει, νὰ τὸν παίρνει ὁρμητικὰ πέρα ἀπὸ τὶς πηγὲς τῆς πρωτόγονης ὑπαρξης, καὶ ἀτενίζει τὸ μέλλον μὲ σιγουριὰ ἀλλὰ καὶ μὲ δέος.

Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς δυὸ πόλους ἀντλεῖ καὶ σχηματίζει καὶ τὶς σύγχρονες ἀντιλήψεις του, τὶς σύγχρονες μορφὲς τῆς σκέψης του. Ὁ «ἡρωϊσμός» ἔχει στὸν σημερινὸ πυρηνικὸν ἄνθρωπο, ἔχει κι' αὐτὸς ὑποστεῖ τὶς συνέπειες τῆς μετάθασης καὶ τῆς ἀλλαγῆς. Κατὰ πρῶτον δὲ καὶ κύριον λόγον ὁ «ἥρωας» ἐκοινοποιήθηκε, ὁ ἀρχαῖος ἐκλεχτός, ὁ προικισμένος, σήμερα γνωρίζει τέτοια πληθωρικὴ διάδοση καὶ ποικιλόμορφη ἐκδήλωση, μέσα σ' ἕνα χῶρο διαφορετικὰ πολιτισμικά, φυλετικὰ καὶ ἄλλα εἰδικὰ πλαίσια. Ἡ στάθμη τοῦ ἡρωϊσμοῦ ἀνάμεσα σ' ἀνώνυμα πλήθη ἔχει ἀνέθει σὲ ὕψη ἀσύγκριτα μὲ τὴν ἀρχαία μαζικὴ αὐτο-ἱκανοποίηση καὶ πνευματικὴ ἀφασία. Δὲν εἶναι ὅπως εἶτια στὴν ἀρχὴ μόνο οἱ διάφορες ἐθνικὲς ἐξεγερσεις σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Εἶναι μιὰ ἀτέλειωτη πλειάδα ἀπὸ ἀνθρώπινες ἀξιώσεις γιὰ τὶς ὁποῖες ἀγωνίζονται τολμηρὰ κι' ἀφοθα ἑκατομμύρια διεσπαρμένων ἀνθρώπων. Ἄλλοι γιὰ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἰσότητα, ἄλλοι γιὰ ἰσοτιμία, ἄλλοι γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς ἔκφρασης, κι' ὅλοι γενικὰ γιὰ τὴν ἀναγνώριση καὶ τὴν παγίωση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ διεξάγονται παντοῦ μὲ ἡρωϊσμὸ καὶ

θυσία — ἄλλωστε ἡ θυσία εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαραχτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἡρωϊσμοῦ.

Στὸ βάθος ὅμως τοῦ στίβου, πίσω ἀπὸ τοὺς τολμηροὺς, τοὺς αἰσιόδοξους, ἡ ἂν θέλετε μαζί τους, ἀνάκατοι στὶς ἴδιες τάξεις εἶναι καὶ οἱ πολλοί, οἱ κλονισμένοι, οἱ ταλαντευόμενοι, οἱ ἀρνητικοὶ ἀκόμα. Ἐκεῖνοι ποὺ τρομαγμένοι ἀπὸ τὴν προσωπικὴ σύγχιση τῆς ἐποχῆς ἀποδέχονται παθητικὰ καὶ φοβισμένα τὸ ἐξάσπασμα τῆς μεγάλης μετάβασης. Αὐτοί, καὶ τὸ ψυχοειδωλο τους ἀποτελοῦνε τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ τέχνη κυρίως ἄντλησε γιὰ τολμηρὴ δημιουργία τοῦ ἀντι - ἡρωϊκοῦ στοιχείου στὴ σύγχρονή της ἐκδήλωση — θέμα πολὺ πλατὺ γιὰ τὰ παρόντα πλαίσια.

Τὸ ἐπικὸ λοιπὸν ἡρωϊκὸ κοσμο - εἴδωλο, σήμερα γνωρίζει κι αὐτὸ τὶς ὀδύνες τῆς ἀλλαγῆς. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος πάλι τολμᾶ σ' ἀπείρους τομεῖς. Γι' αὐτὸ καὶ κατορθώνει. "Ομως παράλληλα μὲ τὴν τόλμη καὶ τὴν θυσία εἶναι ἡ ἀβεβαιότης, ὁ φόβος, ἡ ἀνασφάλεια. Ὁ ἐπικὸς ἥρωας τολμοῦσε, σίγουρα, ἄφοβα. Δροῦσε κάτω ἀπὸ τὴν εὔνοια καὶ τὴν ἔγκριση τῶν θεῶν, γι' αὐτὸ κι' οἱ σύγχρονοί του τὸν πιστεύανε ἀπόλυτα, φανατικά. Ὁ σημερινὸς ἥρωας εἶναι διαρκῶς κάτω ἀπὸ τὴν παρακολούθηση, τὴν κρίση καὶ τὴν ἐπίκριση τῶν συναν θρώπων του, ὁποιοσδήποτε κι' ἂν εἶναι ὁ τομέας τῆς δράσης του — τέχνη, θρησκεία, σκέψη, ἐπιστήμη. Ἀλλὰ ἀκόμα κι' οἱ πολλοὶ ποὺ τολμοῦν, πάντα συνταράζονται ἀπὸ τὴν μπόρα τοῦ ἀνασχηματισμοῦ. Ἔτσι ὁ σημερινὸς πληθωρικὸς ἄνθρωπος - ἥρως, εἴτε ἀνήκει στὴν τάξη τῶν λιγοστῶν προνομιούχων ποὺ διακρίνονται στὶς ἡγετικὲς γραμμές, εἴτε στὶς πιὸ μεγάλες τάξεις ἐκείνων ποὺ πάλι τολμοῦν ἐνωμένοι νὰ ἀξιώσουν ἢ νὰ ἐπιβάλουν μιὰ νέα τάξη πραγμάτων, εἴτε ἀνήκουν στὴν πλατειὰ ἀπαρατήρητη ὁμάδα τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ ἀντιμετωπίζουν τὶς ἀντιξοότητές της μὲ σθένος καὶ «ἡρωϊσμό», πολὺ διαφέρουν ἀπὸ τὸν ἥρωα - ἡμίθεο τοῦ ἀρχαίου Ὀλύμπου.

Εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον πιὸ πολλοί, ἂν εἶναι πιὸ δυνατὸ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε. Εἶναι ὅμως πιὸ ἀνθρώπινοι καὶ λιγώτερο θεῖοι. "Ενα ὅμως γνωρίζουμε γι' αὐτοὺς στὰ σίγουρα. Εἶναι ζωντανοί, πραγματικοί. Δὲν ἀνήκουν στὸν κόσμο τοῦ μύθου. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ προσπάθειες καὶ οἱ ἆθλοι τους δὲν ὑπερβαίνουν τὰ ἀνθρώπινα. Μᾶλλον τὰ καθιερώνουν καὶ τὰ καθαγιάζουν. "Ισως νὰ ἀπέκτησε πιὸ πολλὴ θεότητα ὁ ἄνθρωπος. "Ισως νὰ ἀπέκτησε πιὸ πολλὴ ἀνθρωπιὰ ὁ Θεός.

Σύγχρονες σκέψεις

ΤΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ

"Ενα θέμα ἐπίκαιρο κι' ἐπίμαχο

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μπήκαμε στὸ Τριῴδιο. Ἡ ἐκκλησία ἑτοιμάζεται γιὰ τὴ μεγάλη γιορτὴ τῆς Ἀνάστασης τοῦ Μεσσία. Ἡ γῆ ἑτοιμάζεται νὰ ξεσπάση στὴ βλάστηση, τοὺς ἀνθοὺς καὶ τὰ χρώματα, στὶς μυρωδιὲς καὶ στ' ἀφύλλα. Ἔτσι δυὸ μεγάλα γεγονότα, στὴ φυσικὴ καὶ στὴν μεταφυσικὴ καρτεροῦνε τὸν ἄνθρωπο στὸ τέλος τῆς περιόδου αὐτῆς ποὺ ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ὀνομάζει Μεγάλη Τεσσαρακοστή. Ἡ προετοιμασία ὅμως γι' αὐτὰ τὰ δυὸ μεγάλα γεγονότα ἐξυπακούει κάθαρση. Κι' ἡ κάθαρση αὐτή, γιὰ ἐκείνους τουλάχιστον ποὺ εἶναι προσκολλημένοι στὸν θρησκευτικὸν τύπον ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ νηστεία καὶ τὴν προσευχή. Ἡ παράδοση αὐτὴ ἔχει ὅμως δημιουργήσει ἕνα πρόβλημα γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀπορτελεῖ διὰ μέσου πολλῶν αἰώνων τώρα θέμα συζήτησης, ἀντιγνωμίας, ἀντίφασης. Γιατὶ πρὶν κλειστοῦμε οἱ ἄνθρωποι στὴν ἡσυχία καὶ τὴν φροντίδα τῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς ἀπόσπασης, θέλουν νὰ χαροῦν νὰ γλεντήσουν, νὰ ξεχειλήσουν τὰ ποτήρια τῆς ἀπόλαυσης, τῆς μέθης, τῆς ξεχασιᾶς. Ἔτσι πρὶν ἀρχίσει ἡ περίοδος τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὴν κρεατοφαγία, σ' ὅλο σχεδὸν τὸν κόσμο, οἱ ἄνθρωποι γλεντοῦν καὶ χαίρονται τὸ καρναβάλι. Οἱ γιορτὲς αὐτὲς γιὰ τὸ «carne levamen» — τὴν ἄρσιν τοῦ κρέατος ὅπως μεταφράζεται κυριολεχτικὰ — ξεκινοῦν βαθειὰ μέσα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Τὰ «Διονύσια» καὶ τὰ «Κρόνια» ἦταν ἀνάμεσα στὶς ἀντιλεγόμενες ἐκεῖνες ἱεροτελεστίες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὅπου ἡ ὕψιστη πνευματικὴ ἔφεση καὶ ἡ βαθύτερη ἀπόκρυφη ψυχικὴ τελείωση ἀναμιγνύονται καὶ κατοπινὰ ἐκφυλισμένα στάδια μὲ τὶς πιὸ χαμηλὲς σαρκικὲς ἀπολαύσεις.

"Ομως τίποτα δὲν ἐμπόδισε τὸν μεταγενέστερον ἄνθρωπον νὰ πάρει ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἑορτασμοὺς τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ διαμορφώση τὸ δικό του ξεφάντωμα, μὲ τὸ ὁποῖο παληγυρίζει πρὶν ἀρμακρυνθεῖ προσωρινὰ ἀπὸ τὰ γύϊνα γιὰ νὰ ἀτενίσει τὰ ὑψηλότερα. Δημιουργήθηκε λοιπὸν καὶ διαμορφώθηκε τὸ καρναβάλι ὅπως τὸ ξέρουμε τὸν 13ον περίπου αἰῶνα. Μεταμφίεση, ἅρματα, ἀναπαραστάσεις, χοροί, τραγούδια, σατυρικά, χορευτικὰ καὶ ρύθμια, κι' ἀτέλειωτο φαγοπότι ἀποτελοῦν τὰ κύρια γνωρίσματα αὐτῶν τῶν ἑορτῶν ποὺ ἔχουν πάρει πιὰ στὶς πολλὲς χῶρες ὄχι μόνο πανηγυρικὸ ἀλλὰ καὶ λαογραφικὸ χαρακτήρα, εἰδικὰ τραγούδια, εἰδικὰ ἔθιμα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐκδηλώσεις αὐτὲς στεδιακὰ καὶ ἀνεπαίσθητα μεταπηδήσανε ἀπὸ τὴν ἀρχική τους σημασία καὶ τὸν ἀρχικό τους σκοπὸ σ' ἕνα τομέα ποὺ ἀπροσφορὰ καὶ οἰκισποιεῖται ἕνα σωρὸ ἄλλες ἐκδηλώσεις: τὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς ἀνάγκης. Σὰν τέτοιαν ἴσως κοινωνικὴν ἀνάγκη, ἔβλεπε τὸ καρναβάλι κι' ὁ Πάπας Ἰούλιος ὁ Γ' ποὺ ἔζησε τὸν 16ον αἰῶνα. Γιατὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀγέκαθεν ἀντιστρατεύονταν κι' ἀντιμάχονταν τὸ ἔθιμο τοῦ καρνάβαλου, ἐν τούτοις ὁ πάπας τοῦτος ἀποτέλεσε μοναδικὴ ἴσως ἐξαίρεση διορθανώγοντας λαμπροὺς ἑορτασμοὺς καρναβαλίστικους, κωμῳδίας, χορούς, ἱπποδρόμια.

Ἡ Ἐκκλησία καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἠθικῶς ἀμοφεονεῦντες μαζὶ της καταδικάζουν τὰ καρναβάλια, βασιζόμενοι κυρίως πάνω στὰ ἐκτροπα τῆς μέθης καὶ τῆς ἀνηθικότητας καὶ τῆς διαφθορᾶς ποὺ κατάντησε ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ καρνάβαλου — ἄλλωστε αὐτὰ ἦταν γνωρίσματα καὶ τῶν ὀργιαστικῶν τελετῶν τῆς ἀρχαιότητας, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὰ καρναβάλια ἔλκουν τὴν καταγωγὴν τους. Δὲν μποροῦμε ὅμως ν' ἀμφισβητήσουμε τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ καρναβάλια ἔχουν καὶ τὴ θετική τους πλευρά. Εἶναι ὅπως εἴπαμε καὶ πιὸ πάνω ἕνα γεγονὸς μὲ κοινωνικὴ πρωτίστως σημασία. Αὐτὲς τὶς μέρες οἱ ἄνθρωποι βγαίνουν ἀπὸ τὸν ἀγχώδη ρυθμὸ τῆς προβληματικότητας καὶ συναντοῦνε τὸν συνάνθρωπο τους, σ' ἕνα ἐπίπεδο τὸ ὁποῖο δὲν γνωρίζει φραγμοὺς καὶ διακρίσεις. Καὶ μὲ μιὰ κοινὴ πρόθεση ἄνθρωπος καὶ συνάνθρωπος σμίγουν σ' ἕνα ξεχείλισμα γιορδᾶς, ξεγνοιασιᾶς γλεντιοῦ κι' ἀδερφωσύνης. Δημιουργοῦνται οἱ συνθῆκες γιὰ πιὸ στενὲς ἑπαφὲς ἀνάμεσα σὲ φίλους, γνωστοὺς καὶ συγγενεῖς. Κι' ὅλοι γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι νοιώθουν μιὰ κοινὴ διενωτικὴ ἐπιθυμία νὰ βγοῦνε ἔξω ἀπ' τὴν καθημερινότητα τὴν τριβή, καὶ γιὰ λίγο νὰ ξεχάσουν τὰ προβλήματα, τὰ βάσανα τὶς σκοτοῦρες.

Παράλληλα ὅμως μὲ τὴν μαζικὴ αὐτὴ ψυχαγώγηση, ἔχει ὁ καρνάβαλος καὶ μιὰν καλλιτεχνικὴ γροιά. Εἶναι τὰ ἅρματα μὲ τὴν διακόσμηση ποὺ ἐξυπακούει τὴν χρησιμοποίηση τῆς φαντασίας καὶ τῆς αἰσθητικῆς. Εἶναι καὶ ἡ δημιουργικὴ γονιμότης τῆς σάτυρας ποὺ εἶναι πλεῖστες φορὲς συνδεδεμένη μὲ τοὺς ἑορτασμούς Εἶναι δὲ τέλος τὸ τραγούδι καὶ οἱ ἄλλες ποικίλες καλλιτεχνικὲς ψυχαγωγικὲς ἐκδηλώσεις οἱ ὁποῖες χωρὶς νὰ ἔχουν ψυλὲς ἀξιώσεις καταφέρνουν ἐν τούτοις νὰ χαρίσουν στὶς πλατιὲς μάζες λίγες μέρες, λίγες ὧρες μακριὰ ἀπὸ τὴν πεζότητα. Ντύθηκε ἔτσι ὁ καρνάβαλος ἕνα ἔνδυμα αἴγλης. Πίσω ἀπὸ τὸ μασκαράτικο ἔνδυμα αὐτῆς τῆς αἴγλης γεγονὸς εἶναι πῶς κρύβεται καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς ἀσκήμιας, τῆς φθορᾶς. Ἡ ἀνθρώπινη κοινωνικότητα δὲν ἐκδηλώνεται πάντα σὰν κάταφορη ἀδερφωσύνη. Μετατρέπεται ἀρκετὲς φορὲς σὲ ἀνηθικότητα ποὺ μπορεῖ νὰ δημιουργήση ἀρκετὰ διαθφορὰ πίσω ἀπὸ τὸ προσωπεῖο τῆς παροδικῆς τρέλλας. Πίσω μεγάλη ὅμως νὰ εἶναι ἄραγε αὐτὴ ἡ ἠθικὴ ζημιὰ ποὺ παθαίνει ἡ κοινωνία μας μὲ τὶς καρναβαλίστικες γιοστές; Κι' ὅσο μεγάλη κι' ἂν εἶναι ἀντιστάθμίζεται μὲ τὴν χαρὰ τὴν ὁμαδικότητα, τὴν κοινωνικότητα καὶ τὴν αἰσθητικὴν μαζικὴ ἱκανοποίηση ποὺ προσφέρουν αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις; Σὲ χῶρες μεγάλες καὶ πολυάνθρωπες ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἔχουν γίνει ξένοι, ἀναμεταξύ τους, ἡ χαρὰ τρυγιέται σὲ κλαριὰ μοναχικά. Ἡ διαφορὰ ὅμως ὑπάρχει κι' ὁλοένα αὐξάνεται καὶ πληθύνεται, κορυφωματικά, κι' ἀνησυχητικά. Γι' αὐτὸ ἴσως καὶ ὁ καρνάβαλος παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητη ἀλήθεια ὅτι προσφέρει ἀπειρότερες εὐκαιρίες γιὰ ἀνηθικότητα πίσω ἀπ' τὴ «μάσκα τῆς χαρᾶς», δὲν νομίζω νὰ αὐξάνει κατὰ πολὺ τὰ γούμερα τῆς διεφθαρμένης πορώμενης γεολαίας. Ἡ πόρωση κι' ἡ διαφθορὰ ἔχουν πηγάσει ἀπὸ λόγους βαθύτερους, κοινωνικούς, ἱστορικούς, ψυχολογικούς. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ ἴδιοι λόγοι ἁπλώνουν τὴν ἐπίδραση καὶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες μικρὲς χῶρες, ἔστω καὶ πιὸ καθυστερημένα — ὅπως εἶναι ἡ δική μας μικρὴ Κύπρος. Ἔτσι ἂν ἡ ἀνηθικότητα γνωρίζει ἄνοδο στὴν σημερινὴ κοινωνία μας, βαθύτερες, εἶναι οἱ ρίζες. Ὁ καρνάβαλος κι' οἱ εὐκαιρίες του μιὰ μόνο φορὰ τὸ χρόνο παρέχονται. Ὁλόχρονα ὅμως ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος βρίσκεται ἀντιμέτωπος μὲ τὶς νέες κοινωνικὲς ἐξελίξεις, καὶ μὲ τὴν νέαν ἱστορικὴ πραγματικότητα, ἡ ὁποία διαμορφώνει ἀκόμα συνειδήσεις. Σ' αὐτὴ τὴν διαμόρφωση δὲν μποροῦμε νὰ λείψουν καὶ οἱ παραμορφώσεις. Θὰ ἐλύετο ἄραγε τὸ πρόβλημα τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς ἂν ἀπαγορεύονταν ὁ καρνάβαλος; Ἢ θὰ ἐμειώνετο τουλάχιστον αἰσθητά; Νὰ μιὰ ἔρευνα γιὰ τὸν κοινωνιολόγο. Δὲν εἶναι ὅμως θέμα γιὰ εὔκολες καὶ πρόχειρες ἀγορεύσεις ἀπὸ ἠθικολόγους ὑποκειμενικούς, μονόπλευρους, ἢ αὐτοσχέδιους.

Ἴσως ἡ ἀνθρωπότητα ὁλοκληρη νὰ διέρχεται σήμερα τὸν μεγάλο της καρνάβαλο. Προσπαθεῖ ἀπελπισμένη, μέσα ἀπὸ τὴν ἀγωνιστικὴ δίνη τῆς προόδου καὶ τῆς φθορᾶς ν' ἀπολαύσει τὶς στερνὲς στιγμὲς μιᾶς ἐποχῆς ποὺ πάει νὰ σβύσει. Γιατὶ γνωρίζει ὅτι κάπου στὸ πολὺ κοντινὸ μέλλον, ἡ «ἄρσις τοῦ κρέατος» δὲν θὰναι μιὰ ἔννοια τυποποιημένη μέσα σὲ θρησκευτικὰ ἢ ἄλλα εἰδικὰ πλαίσια. Ἀλλὰ θὰναι ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς προσήλωσης στὰ πολὺ ἐγκόσμια στὸ στάδιο τῆς ἀγνώστου πρὸς τὰ πιὸ οὐσιώδη, τὰ πιὸ ἀληθινά, τὰ πιὸ πνευματικά. Ἔτσι καὶ τὸ καθεχρονικὸ καρναβάλι δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται παρὰ σὰν ἕνα ἐπὶ μέρους δεῖγμα τῆς μεγάλης κρίσης ποὺ διέρχεται τὸ γένος τοῦ ἀνθρώπου. Σὰν μιὰ τέτοια κρίση μπορεῖ νὰ ἐξετασθῆ πιὸ στενὰ καὶ νὰ γίνη ὅτι μπορεῖ γιὰ νὰ μποῦν τὰ στοιχεῖα πιὸ τὴν ἀπαρτίζουν σὲ πιὸ ὑγιεῖς γραμμές. Καρναβάλι ἴσον ὁ μ α δ ι κ ὸ ἐξάσπασμα χαρᾶς, εὐθυμίας, καὶ καλλιτεχνικῆς αἰσθητικῆς δημιουργίας. Τὰ στοιχεῖα ἐν ἑαυτοῖς τίποτα κακὸ δὲν περιέχουν. Οἱ παραφυάδες — τὰ ὄργια, κι' ἡ κατρακύλα — μποροῦν ν' ἀποκοποῦν ἂν δοθεῖ ἡ ὀρθὴ καὶ πρέπουσα σημασία ἐκεῖ ποὺ πρέπει ἀπὸ τὶς ἁρμόδιες ὀργανωτικὲς δυνάμεις. Μπορεῖ ὅμως καὶ πάλιν ὄχι. Γιατὶ κάτι ποὺ εἶναι πλατύτερο γνώρισμα μιᾶς ἐποχῆς καὶ μιᾶς κοινωνίας δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ βρίσκει τρόπο νὰ ἐκδηλώνεται παντοῦ ὅπου ὑπάρχει ἔδαφος κατάλληλο. Ἔτσι λοιπόν, ἡ πιὸ ἁρμόζουσα λύση ἴσως νὰ εἶναι ἡ συνέχιση τῆς ἀναχαίτιστης πορείας τῆς κωμικῆς θεότητας τοῦ Καρνάβαλου πάνω στὸ ἅρμα τῆς παράδοσης καὶ τῆς λαϊκῆς κοινωνικῆς ἀνάγκης. Ἡ ἄρνηση δὲν θεραπεύεται μὲ τὴν ἐπίθεση, τὴν βία, καὶ τὴν ἀπαγόρευση, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀντιπαράταξη τῆς λογικῆς τῆς ἀνεχτικότητας, τῆς θετικότητας, τῆς διορατικότητας.

Σύγχρονες σκέψεις

ΑΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥΣ

Γιατὶ τὶς γιορτάζουμε

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Θέμα πλατύ. Ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν φιλικὴ συγκέντρωση ποὺ τσουγκράει ποτήρια γιὰ μιὰν κάποια ἐπέτειο τοῦ χοροῦ τοῦ 'Ισαία ἢ γιὰ κάποια γενέθλια κάποιου, ποὺ σὰν τοὺς πλείστους ἀνθρώπους, πιστεύει στὴν χρησιμότητα τῆς ἐπίγειας παρουσίας του, καὶ γι' αὐτὸ γιορτάζει τὴν γένεσή της. Τὸ θέμα ὅμως δὲν παραμένει ἀτομικό. 'Απλώνει, διακλαδώνεται, διογκώνεται καὶ παίρνει χάρος καὶ μορφὴ πότε ἐθνική καὶ φυλετική, πότε θρησκευτική, πότε ἱστορική. Εἶναι προφανὴς ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ ταξινομήσει τὸν χρόνο μὲ τὴν καθιέρωση τῶν ἐπετείων. Κάποια αἴσθηση τῆς ἀπόλυτης κι' ἄχρονης αἰωνιότητας ὑπάρχει σὲ ποικίλες κλίμακες καὶ βαθμοὺς σ' ὅλα τ' ἀνθρώπινα ὄντα. "Οσο πιὸ πολὺ δὲν προσπαθήσει ὁ ἄνθρωπος νὰ κατανοήσει τὸ ἀσύλληπτο καὶ τὸ ἄχρονο τοῦ διηνεκοῦς, τόσο πιὸ πολὺ αὐξάνει μέσα του ὁ φόβος τοῦ κενοῦ ποὺ προβάλλει σὰν χάσμα ὑπέροχο κι' ἀκατάκτητο, μπρὸς στὸ περιωρισμένο, προσδιορισμένο του πνεῦμα. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου τὸ κενὸ τῆς ἀπέραντης ἀτέλειωτης ὕπαρξης καὶ τῆς κίνησης τῶν κόσμων, ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὰ ἐφόδιά του, αἰσθητικά, νοητικά, ψυχικά, παλεύει αἰῶνες τώρα νὰ τὸ συλλάβη καὶ νὰ τὸ ἀπεικονίσει μέσα στὸν σχετικὸ ρυθμὸ τῆς πλανητικῆς 'Επιστήμης, τῆς Τέχνης, τῆς Θρησκείας ἢ τῆς Μεταφυσικῆς. Συχνὰ πλησιάζει πολλὲς ἀλήθειες. Συχνὰ καταποντίζεται στὶς ψεύτικες μιμήσεις καὶ στὶς φτωχὲς ἑρμηνεῖες τῆς ἁρμονίας ποὺ διέπει τὸ χάος τοῦ σύμπαντος. Κι' αὐτὸ γιατὶ ζεῖ καὶ ἐνεργεῖ πάντα μέσα στὴν σχετικότητα. Μιὰ ὄψη αὐτῆς τῆς σχετικότητας εἶναι καὶ ἡ ἐφεύρεση τῶν χρονικῶν διαστημάτων μὲ τὰ ὁποῖα σημαδεύει ὁ ἄνθρωπος τὴν παρουσία καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ εἴδους του πάνω στὴ γῆ. Κι' μιὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάστηκε λόγω τῆς φύσεως καὶ τῶν πραγμάτων νὰ καταφύγει στὴν μέτρηση τοῦ χρόνου, σκέφτηκε πῶς τὰ διάφορα φαινόμενα ποὺ ἀποτελοῦν ὁρόσημα στὴν γήϊνη πορεία του, δὲν πρέπει νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνωνται μέσα στὴ μνήμη τῶν αἰώνων. Καὶ μιὰ καὶ ἡ ἀνθρώπινη διάνοια, πάλι σχετικὴ καὶ περιορισμένη δὲν θὰ μποροῦσε νὰ διαφυλάξει στὴ διαύγεια τῆς θύμησης ὅλα τὰ τέτοια γεγονότα, καθιερώθηκε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀρχαιότητας ξεπροβάλλουν μαιμουνες ἀλλὰ σίγουρες οἱ γιορτὲς τῆς θύμησης. "Αλλοτε γιὰ νὰ τιμήσουν τοὺς θεούς τους, ἄλλοτε γιὰ νὰ ξαναζωντανέψουν μέσα τους τὰ γεγονότα ἑνὸς φυσικοῦ ἢ ἑνὸς συμβολικοῦ, ἢ ἑνὸς ἐθνικοῦ συμβάντος οἱ παλαιότεροι ἄνθρωποι ἀφιέρωναν τὶς σκέψεις τους σὲ ὁρισμένες ἡμέρες τοῦ χρόνου, στὴν θύμηση ὁρισμένων γεγονότων. Γιορτάζουνε αὐτὲς τὶς μέρες. Πότε τὴν ἔλευση τῆς "Ανοιξης καὶ τὴν ἐπέτειο τῆς ἀυθικῆς — ἐπιστροφῆς τῆς Περσεφόνης. Πότε τὴν ἔξοδό τους ἀπὸ τὴν χώρα τῶν Φαραὼ καὶ τὴν συγκρότηση τους σ' ἔθνος αὐτούσιο κι' ἀνεξάρτητο. Πότε γιὰ νὰ διαδηλώσουν κατ' ἐπανάληψη τὴν πίστη τους στους πολλοὺς θεούς τους. Κι' ἡ παράδοση συνεχίστηκε καὶ μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Μεσσία μὲ τὴν κοσμογονική της σημασία ὑπῆρξε μιὰ γόνιμη ἀφετηρία γιὰ νέους πανανθρώπινους ἀναπροσανατολισμούς. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ πιὸ σημαντικὰ δρόσημα ποὺ συνδεθήκανε μὲ τὴν ἐν σώματι ζωὴ τῆς θείας αὐτῆς ὀντότητας περάσανε πρῶτα καὶ καλύτερα στὸ καρνὲ τῶν Χριστιανικῶν ἐπετειολογίων. Κι' αἰῶνες τώρα τὰ γεγονότα τῆς γέννησης, τῆς βάφτισης, τῆς θανάτωσης καὶ τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ καθηλώνουν τὴν θύμηση τῶν πιστῶν εὐλαβικά, στοχαστικά.

'Η εὐλάβεια ὅμως κι' ὁ στοχασμὸς δὲν εἶναι παρὰ δυὸ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ χαρακτηρίζουν μιὰν ἐπέτειο. "Αλλο μποροῦ νάναι ἡ νοσταλγία, ἡ περηφάνεια, ἡ λύπη γι' αὐτὸ ποὺ πέρασε ἢ ἡ χαρὰ γιὰ τὴν διατήρηση του καὶ τὴν διαφύλαξη του μέσα στὴν ἀνθρώπινη μνήμη. Μ' ἄλλα λόγια μιὰ ἐπέτειος προξενεῖ ὁρισμένους κραδασμοὺς στὸ ἀνθρώπινο σύνολο. Γεννιοῦνται ὁρισμένα συναισθήματα ὁρισμένες σκέψεις. 'Εδῶ ἀκριβῶς ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ πόλους — τὴν σκέψη καὶ τὴν συγκίνηση κινοῦνται ὅλα ὅσα ξυπνοῦν μὲ τὴν γιορτὴ μιᾶς ἐπετείου. Γι' αὐτὸ καὶ μεγίστη σημασία ἔχει ἡ ἀφορμὴ ποὺ ἀποδίδεται στὸν ἕνα ἢ στὸν ἄλλο ἀπὸ τοὺς δυὸ αὐτοὺς πόλους. 'Η γιορτὴ μιᾶς ἐπετείου — ὁποιαδήποτε, εἶναι μιὰ λαμπρὴ εὐκαιρία γιὰ περισυλλογή. Καλὰ καὶ ἅγια τὰ συναισθήματα — κι' ἀπαραίτητα. 'Ο ἄνθρωπος βρίσκει μιὰν κάποια κάθαρση ὅταν δονεῖται ἀπὸ τοὺς παλμοὺς ποὺ ξυπνᾶ ἡ ἀνάμνηση ἑνὸς εὐχάριστου καὶ σημαντικοῦ ἐπεισοδίου στὴ ζωή του, στὴ ζωὴ τῆς φυλῆς του, στὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητας.

'Ομως ἡ κάθαρση αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ παροδική κι' ἡ ἀλλοκότικη ἀνακούφιση τίποτα τὸ μόνιμο δὲν ἀποτυπώνει στὴν ξύπνια ἀνθρώπινη συνείδηση. Στὸ ὑποσυνείδητο ἀσφαλῶς ὅλες οἱ ἐμπειρίες μαζεύονται κοχλάζουν, ἀρομοιώνονται, διοχετεύονται. 'Αλλὰ ἡ διανόηση ἔχει δεχτεῖ μὲ τὴν γιορτὴ μιᾶς ἐπετείου μιὰν ὁποιανδήποτε ὥθηση; Κάποιον ἐρεθισμὸ ποὺ θὰ ὁδηγήσει στὸν διαλογισμὸ καὶ στὴν συγκροτημένη κι' ἐποικοδομητική σκέψη; Δὲν ὠφελεῖ νὰ θυμώμαστε. Κι' οὔτε σὰν θυμώμαστε νὰ γιομίζουμε συγκίνηση καὶ νοσταλγία. Κάθε ἐπέτειος πρέπει ν' ἀποτελεῖ τὴν ἀνανέωση τοῦ χρεωπιστωτικοῦ μας λογαριασμοῦ μὲ τὴ ζωή, μὲ τὸν ἑαυτό μας, μὲ τὰ φαινόμενα μὲ τὴν οὐσία. Θυμώμαστε γιὰ, ν' ἀντλήσουμε γνώση, σοφία, ἐφόδια ν' ἀντιμετωπίσουμε καλύτερα τὴν ἱστορία σὰν ἄτομα, σὰν ἔθνη, σὰν γένος. Διαφορετικὰ οἱ ἐπέτειοι καταντοῦνε τύποι δίχως οὐσία, νεκρὴ παράδοση καὶ ὁδηγεῖ πολλὲς φορὲς στὴν παρελθοντολογία καὶ στὴν παθητικότητα. Σ' μᾶς ἰδιαίτερα τοὺς "Ελληνες Χριστιανους μὲ τὴν δραματικὴν ἱστορία καὶ τὴν ἀρχαία πίστη, οἱ ἐπέτειοι ἀφθονοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ πέτειοι ἀφθονοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ πιὸ ὕπουλοι καὶ πιὸ ἔντονοι στὸ ἐθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ μας ἐπετειολόγιο. "Ισως μάλιστα αὐτὸ τὸ ἐπετειολόγιο νὰ κοντεύει νὰ γίνει ἐν πολλοῖς ἕνα ρεπερτόριο πεπερασμένων θριάμβων ποὺ ποτὲ δὲν ξεχνοῦμε ποὺ τὸ καυχιόμαστε ἀδιάκοπα, ἀλλὰ πολὺ ἰσχνὲς εἶναι οἱ προσθῆκες μας καὶ πολὺ ἐπιφανειακὴ ἡ προσέγγιση μας στὰ δραματικὰ του γεγονότα. 'Ιδιαίτερη μνεία γιὰ τὸ δικό μας ἔθνος ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνῃ γιατὶ εἶναι ἀλήθεια πὼς τώρα τούλάχιστον ζοῦμε μὲ τὴν αὐγὴ παλαιῶν νεκρῶν — τύποις — μεγαλείων. Τύποις, γιατὶ στὴν οὐσία κανένα πνευματικὸ κληροδότημα ποτὲ δὲν χάνεται, καὶ τὸ ἐθνικό μας πνευματικὸ κληροδότημα ρίζωσε καὶ κάποτε μέσα σὲ κράτη καὶ γενεὲς καὶ ἔθνη καὶ ἐποχές.

'Η «ἐπέτειος» ὅμως προσέγγιση στὴν «ἐπέτειο», χαρακτηρίζει τοὺς πιὸ πολλοὺς λαοὺς καὶ τοὺς πιὸ πολλοὺς ἀνθρώπους. 'Ο τύπος, ἡ τελετή, τὰ στερεότυπα καὶ τὰ καθιερωμένα. Κακῶς. 'Η ἐπέτειος μπορεῖ θέβαια νὰ γιορτάζεται μὲ τὰ δοκηθήματα τῆς ὁμαδικῆς συγκέντρωσης. "Ομως πρέπει πρῶτα νὰ γιορτάζεται μέσα στὸ νοῦ καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ κάθε ἐνδιαφερόμενου. Κι' εἴτε δυσάρεστα εἴτε εὐχάριστα εἶναι τὰ γεγονότα ποὺ μπαίνουν στὸ προσκήνιο τῆς σκέψης, πρέπει νὰ ἀποτελοῦνε πυρήνα γιὰ στοχασμὸ καὶ διαφώτιση. 'Η ἐπέτειος τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης τῶν μεγάλων μορφῶν τῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ λαμπρὸ παράδειγμα. "Οταν θυμούμαστε πὼς πρὶν ἑκατὸ ἢ πενήντα ἢ διακόσια χρόνια ἔζησε ὁ δεῖνα «μεγάλος», ἀσφαλῶς ποὺ δὲν μποροῦμε ν' ἀπαριθμήσουμε ἁπλῶς τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς του. 'Η προσφορά του, ἡ συμβολή του στὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία. Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία. Αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔχει σημασία γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες ἐπετείους, ὅλων τῶν μορφῶν. Τὸ συμβὰν ποὺ γιορτάζεται στὴν ἀτομική, ἢ στὴν ἐθνική, ἢ στὴν πανανθρώπινη ζωή, τὶ σημασία εἶχε γιὰ τὴν πορεία τοῦ γιορτάζοντος, γιὰ τὴν πορεία τοῦ ἀμεσου του περιβάλλοντος, γιὰ τὴν πορεία τῆς φυλῆς του, τῶν ὁμοεθνῶν του, τῶν συνανθρώπων του;

Χωρίζουμε τὸν χρόνο χωρὶς νὰ μπορέσουμε ποτὲ νὰ τὸν ὑποτάξουμε. Μέσα ὅμως σ' αὐτὰ τὰ τεχνητὰ πλαίσια ποὺ τοῦ φτειάξαμε ὀφείλουμε νὰ μάθουμε νὰ κινούμαστε μὲ συνέπεια καὶ εἰρμό. Καὶ ἡ συνέπεια ἐπέρχεται σὰν ἀποτέλεσμα τοῦ παραλληλισμοῦ τῆς σύγκρισης αὐτῶν ποὺ διάθηκαν μ' αὐτὰ ποὺ εἶναι, γιὰ νὰ σχηματισθῇ ἡ ἀκεραία θεώρηση κι' ἑτοιμότητα αὐτῶν ποὺ πρόκειται ναρθοῦνε.

Σύγχρονες σκέψεις

«Ο ΦΟΒΟΣ» ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΗΘΑΙΤΕΙΑ

'Ο ἄνθρωπος καὶ ἡ σκιά του

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σᾶς κυνήγησε ποτὲ στ' ὄνειρό σας ἕνα ἀκέφαλο πτῶμα; Ριγήσατε ποτὲ σὲ μιὰ κατασκότεινη κάμαρα, γιατὶ μισότριξε τὸ παράθυρο κι' εἴσαστε μόνος καὶ σᾶς τριγύριζε ἡ σιωπὴ τοῦ "Αγνωστου; Ξυπνήσατε ποτὲ σας μέσα στὰ βάθη τῆς νύχτας καὶ καθηλώσατε τὴ σκέψη στὸ τρομαχτικὸ ὅραμα μιᾶς μελλοντικῆς καταστροφῆς — μικρῆς, μεγάλης, ἀτομικῆς, γενικῆς;

Δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ ψυχολογικὴ πραγματεία. Τέτοιες θὰ μποροῦσαν νὰ γραφτοῦν ἀπὸ ἁρμοδιώτερους, σὲ ἀφθονία μιὰ καὶ ὁ φόβος ἔχει πάρει τέτοιες διαστάσεις στὸ σύγχρονο πανανθρώπινο ὑποσυνείδητο ποὺ νὰ μαστίζει ἀπελπιστικὰ τοὺς μεγάλους πολιτισμοὺς μὲ νευρώσεις καὶ ψυχοπάθειες ὅλων τῶν τύπων καὶ τῶν ἐκτάσεων. Εἶναι ὅμως τόσο παράξενη ἡ δύναμη κι' ὁ ρόλος τοῦ φόβου στὴ ζωὴ μας σήμερα ποὺ δὲν μπορεῖ ὁ κάθε ἄνθρωπος παρὰ νὰ κάνη ὁρισμένες σκέψεις γύρω ἀπὸ τὸ θέμα.

'Ο φόβος πηγάζει ἀπὸ τὸ συναίσθημα. Καὶ τὸ συναίσθημα ἐπιβάλλεται ἐκεῖ ὅπου ἡ διαλογικὴ γνώση κι' ἡ νοητικὴ δύναμη δὲν μποροῦν νὰ ἐπιβάλουν μιὰ σταθερὴ κυριαρχία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ πρωτόγονος εἶχε τὸ συναίσθημα τοῦ φόβου ἀνεπτυγμένο σὲ μεγάλο βαθμό. Γιατὶ ἡ φύση ἔκρυβε ἀκόμα τόσα μυστήρια. Τόσους κινδύνους ἄγνωστους. Γιατὶ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε ἀναπτύξει σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ τὶς δυνάμεις του γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζει τὴν ἀπρόοπτη ἀπειλὴ μὲ τὴν δέουσα ἑτοιμότητα καὶ αὐτοπεποίθηση. 'Ο φόβος ἐξ ἄλλου ὄχι μόνο τῶν συγκεριμένων ἀλλὰ καὶ τῶν ἀόριστων ἀπειλῶν ὑδήγησε στὴν ἴδρυση καὶ τὴ διαμόρφωση τῶν θρησκειῶν. 'Ο ἄνθρωπος μετενεκτοῦσε μπροστὰ στὸ ἄγνωστο τὸ μυστικό, ὑπερβολικό, ὑπερκόσμιο. Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ προσφέρει ὅ,τι μποροῦσε στὴν "Αγνωστη Δύναμη ἢ στὶς "Αγνωστες Δυνάμεις, ἀπὸ τὰ ὑστερήματα τῆς ἐλλειποῦς του γνώσης τῆς ἀμάθειας, τῆς ἀτέλειας, τῆς ἀδυναμίας του. Καὶ ἀρχαιότερα μέν, ἀλλὰ συνυφασμένα μὲ τὶς θρησκεῖες ποὺ διέτρεξαν τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, δημιουργήθηκαν τὰ διάφορα «ταμπού», οἱ διάφορες ἀπαγορεύσεις. Λέει ὁ Φρόϋντ γιὰ τὸ ταμπού: 'Η ἔκφραση «ἱερὸς τρόμος» ἀπόδινε συχνὰ τὴν ἔννοια τοῦ ταμπού». Καὶ ὁ ἀνθρωπολόγος Νόρθκουτ Τόμας: «Οἱ σκοποὶ οἱ ἐπιδιωκόμενοι ἀπ' τὸ ταμποὺ εἶναι πολλῶν κατηγοριῶν: Τὰ ἄμεσα ταμπου ἀποβλέπουν νὰ προστατεύσουν ἐξέχοντα πρόσωπα — ἱερεῖς, κλπ. ἀπὸ κάθε δυνατὴ ζημιὰ ἢ) νὰ προστατεύσουν τοὺς ἀδύνατους — γυναῖκες, παιδιά, ἀνθρώπους γενικά, ἐναντίον τοῦ πανίσχυρου Μάνα (μαγικὴ δύναμη), γ) νὰ προφυλάξουν ἀπ' τοὺς κινδύνους ποὺ προέρχονται ἀπ' τὴν ἐπαφὴ μὲ πνεύματα κι' ἀπὸ ὡρισμένες τροφές κλπ. "Ετσι στὰ πιὸ ἁπλοϊκὰ θρησκευτικὰ συστήματα ὁ φόβος ἐκδηλώνονταν πιὸ ὁλοκληρωτικὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε στὴν διπλὴ του μορφὴ — τὴν συγκεκριμένη καὶ τὴν ἀόριστη, τὴν πραγματικὴ καὶ τὴν ὑπερβατική. 'Ο φόβος ἐξ ἄλλου μὲ τὴν διπλὴ του προέκταση σὲ τρόμο καὶ σὲ δέος, ὑπῆρξε ἕνας παράγων βασικὸς καὶ θεμέλιος σὲ ὅλα τὰ θρησκευτικὰ συστήματα ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν πιὸ ἐξελιγμένων. 'Ο Ἰεχωβᾶς τῶν 'Ιουδαίων ἦταν ὁ θεὸς τῆς Δύναμης, τοῦ ἔπους, τῆς μεγαλοπρέπειας, τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς φλόγας. Γι' αὐτὸ κι' οἱ πιστοί του ἐπέμεναν ὅτι «Φόβος Θεοῦ, ἀρχὴ σοφίας ἐστί». 'Ο προγενέστερος Δίας καὶ πάλιν ἦταν ἕνας θεὸς τιμωρίας — τιμώρησε καὶ τὸν Φαέθοντα καὶ τὸν Προμηθέα γιατὶ τολμήσανε νὰ ὑψώσουν τὸ ἀνάστημά τους πάνω ἀπ' τὴν ταπεινωτικὴ ὑποτέλεια κι' ὑποταγὴ τῶν πολλῶν. 'Αλλὰ μήπως καὶ ἡ πιὸ πρόσφατη Χριστιανικὴ Θρησκεία δὲν κατοχυρώνει ἐν πολλαῖς τὴν διδασκαλία της μὲ τὴν ἀπειλὴ τῶν κεραυνῶν τῆς κολάσεως, ἀντὶ νὰ ἐνδυναμώνει αὐτὴν τὴν διδασκαλία μὲ τὸ κήρυγμα τῆς 'Αγάπης, ποὺ εἶναι καὶ ἡ κλειδόηχος τῆς ἐνσάρκωσης καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστοῦ;

"Ετσι λοιπὸν ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, ἔχοντας διανύσει ἑκατομμύρια χρόνια γήϊνης ὕπαρξης ἔχει σήμερα στὰ χέρια του ἁρεϊὰ τὴν κληρονομιὰ τοῦ φόβου, ὅπως χαράχθηκε αὐτὴ ἡ κληρονομιὰ πάνω στὰ ἀοχέτυπα πανανθρώπινου ὑποσυνείδητου, διὰ μέσου τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Στὴν ἐποχή μας οἱ συνθῆκες αὐτὲς παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπιβάλλουν ἀκόμα στὸν ἄνθρωπο ἄπειρους περιορισμούς, τὸν ἔχουν ταυτόχρονα ἀπαλλάξει ἀπὸ πολλὰ δεσμά.

'Η ἀνθρώπινη δύναμη ἔχει ἐπιβληθεῖ πάνω σὲ ἄπειρα στοιχεῖα τῆς Φύσης, κι' ἔχει κατακτήσει πολλοὺς κρυφοὺς τομεῖς ποὺ γιὰ τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπο ἀποτελοῦσανε πηγὲς μυστήριας, ὑπεραν θρώπινης δύναμης ποὺ ὑπέβαλλε καὶ διεμόρφωνε τὶς θρησκευτικὲς καὶ κοινωνικὲς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς. 'Η γνώση καὶ ἡ τελείωση τοῦ ἀνθρώπινου Νοῦ ἔχει καταλύσει πολλὲς παληὲς μυθικὲς ἀξίες ποὺ βασίζονταν πάνω στὸ συναίσθημα κι' ὄχι πάνω στὴ σκέψη. "Εχουμε φτάσει σ' ἕνα κύκλο ζωῆς στὸν ὁποῖο ἡ ὀργάνωμένη διανθρώπινη λογικὴ συμπεριφορὰ γιὰ γιλιάδες ἀνθρώπους, ἀντικαθιστᾶ τὴν δογματικὴ θρησκεία.

«Φρονῶ, λέει ὁ οὐμανιστὴς κοινωνικὸς ψυχολόγος Τζέημς Χέμιγγ ὅτι ἡ ἠθικὴ ποὺ βασίζεται ἀτὸ δόγμα, εἶναι κατὰ κάποιον

τρόπο πλάση. Δὲν νομίζω ὅτι κυβερνᾶ τὴν συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων».

Κι' ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα φοβᾶται. Τὸ μαρτυροῦν ὅτως εἴπαμε ὄχι μόνον οἱ πυκνὲς ψυχονευροπάθειες τῆς ἐποχῆς ποὺ πηγάζουν σὲ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς διάφορες μορφὲς τοῦ φόβου ἀλλὰ καὶ ἡ εἰκόνα τῆς διάλυσης ποὺ ὑποβάλλει ὁ φόβος σὲ πολλοὺς τομεῖς. Στὶς τέχνες ὑπάρχει κρίση. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι ἀνακαλύψανε πὼς ἔχουνε δύναμη τρομακτικὴ σὰν μαχαίρι δίστομο. Δύναμη ποὺ μπορεῖ νὰ καταστρέψει τὸ γένος. Δύναμη ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ σπρώξει, νὰ τὸ τσαβηξέρα, πιὸ μακρυά, στὸν ἀπέραντο βρόμο τῆς ἐξέλιξης. Κι' ἔτσι ἡ ἀνθρωπότητα ἀναμορφώνει μέσα της τὸ ψυχικό της ὁμοίωμα γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τοῦ δώσει τὴ μορφὴ ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ προσαρμογὴ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς δύναμης καὶ τοῦ φόβου, τῆς δύναμης τῆς ἐποχῆς. Δηλαδὴ ἡ ἀνθρωπότητα βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση διλημματικὴ ἀπὸ τὴν ὁποία πρέπει νὰ βγεῖ μὲ δική της ἀπόφαση. Ζωντανὸ παράδειγμα τοῦ διλήμματος αὐτοῦ: ἡ καταπληκτικὴ διάδοση καὶ δημοτικότητα ποὺ γνωρίζουν τὰ ἀστυνομικὰ μυθιστορήματα. Κινοῦνται σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα φόβου ἡ ὁποία διαμορφώνει τὴν κατάσταση, στὴν ὁποία οἱ χαρακτῆρες πρέπει νὰ δώσουν λύση. Καὶ στὴν πιὸ μαζική, τὴν ἕβδομη Τέχνη: ἡ πληθωρικὴ παράδοση ἔργων τρόμου, τὰ ὁποῖα ἕνας ἔξυπνος σκηνοθέτης σὰν τὸν Ἄλφρεντ Χίτσκοκ ἔχει ἐξανθρωπίσει. Οἱ ἥρωές του ἐνεργοῦν μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ φόβου σὲ καταστάσεις ποὺ εἶναι λίγο — πολὺ πιθανὲς καὶ πειστικές. Κι' ὁ θεατής, ὁ ἀναγνώστης ὑπερκαθιστᾶ ὑποσυνείδητα τὸν ἥρωα ἢ καὶ συμμετέχει συναισθηματικὰ στὸ ψεῦδος τῆς Τέχνης, γιὰ νὰ δώσει διέξοδο στὰ δικά του αἰσθήματα ποὺ εἶναι ὅλα σύγχρονα καὶ παγκόσμια.

Κατάσταση δραματική, ἀλλὰ μοιραία. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος σὰν σῶμα στέρεο δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ρίχνει σκιές. Καὶ τὰ εἴδωλα μοιάζουν στὴ διάπλαση, στὰ πράγματα. Ὁ ἄνθρωπος σὰν στέρεα ὀντότητα, εἶναι ὑλικὴ ἔκφραση καὶ ρευστή, ἀόρατη ἐσωτερικὴ δυναμικότης, εἶναι σῶμα κι' εἶναι καὶ ψυχή. Ἔτσι καὶ τὸ εἴδωλο του, ἡ σκιά του, οἱ φόβοι του καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῆς τεράστιας τεχνολογικῆς, μηχανιστικῆς προόδου, δὲν εἶναι μονάχα φόβοι συγκεκριμένοι. Δὲν εἶναι μονάχα ἐκεῖνοι οἱ φόβοι ποὺ θὰ διαλύονται μὲ τὴν σταδιακὴ κατάκτηση ὅλων τῶν μυστικῶν τῆς φυσικῆς τοῦ σύμπαντος. Οὔτε καὶ εἶναι μονάχα οἱ φόβοι ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν κληρονομιὰ ποὺ βαραίνει τὸ πανανθρώπινο ὑποσυνείδητο ἢ ποὺ βασανίζει μιὰν ἄρρωστη νευρωτικὴ κοινωνία καὶ ποὺ θὰ ἐξαφανισθοῦν καὶ πάλιν μὲ τὴν σταδιακὴ συναισθηματικὴν καὶ νοητικὴν κάθαρση τῆς δοκιμαζομένης ἀνθρωπότητας.

Εἶναι καὶ παραμένει καὶ ὁ ἄλλος φόβος, τὸ δέος ποὺ μᾶς ἐμπνέει τὸ ἀνεξερεύνητο τμῆμα τοῦ ἑαυτοῦ μας, τὸ ἀνεξερεύνητο τμῆμα τῶν ἐξωτερικῶν ἐξωανθρώπινων δυνάμεων καὶ ἐπιδράσεων.

Στὴν παιδικὴ της ἡλικία ἡ Ἀνθρωπότητα εἶχε πίσω τὴν σκιά της. Γιατὶ ἀτένιζε τὸν ἥλιο σὰν μοναδικὴ πηγὴ ζωῆς. Γι' αὐτὸ κι' αὐτὴ ἡ σκιὰ ἦταν πυκνή, μαύρη. Ἀνεξερεύνητη. Τώρα ἡ σκιὰ τῆς ἀνθρωπότητας πέφτει μπροστὰ στὰ πόδια της ἴσως πιὸ θαμπή, πιὸ ἀνάρια. Γιατὶ κι' ὁ ἥλιος δὲν εἶναι πιὰ παρὰ τὸ κέντρο κι' ἡ πηγὴ τοῦ δικοῦ μας μικροῦ πλανητόκοσμου μέσα στοὺς ἀπείρους γαλαξίες τοῦ σύμπαντος. Ξύπνησε ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀγνάντεψε τοὺς ὁρίζοντες πλατύτερους, γεμάτους ἀπὸ ἥλιους καὶ πλανῆτες καὶ γαλαξίες κι' ἀστέρια. Σ' αὐτὸ του τὸ ξύπνημα ἀνακάλυψε ὅμως ὅτι ὁ ἰσκιος του μποροῦσε τώρα νὰ εἶναι μπροστά του, μποροῦσε νὰ τὸν ἐλέπει, νὰ τὸν ἀναλύει, νὰ τὸν ἀναμετρᾶ καὶ νὰ τὸν ἀντιμετωπίζει ἀνοιχτά, στῆθος μὲ στῆθος σὲ κάθε του βῆμα, ὅμως καὶ μόνη αὐτὴ ἡ ὕπαρξη του καὶ πρὸ πάντων ἡ πιὸ κοντινὴ γνωριμία του, εἶναι πρόκληση γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φυλὴ ποὺ ξεπερνᾶ ἴσως σὲ ἔνταση καὶ μέγεθος ὅλες τὶς ἄλλες προκλήσεις ὅλων τῶν περασμένων στεδίων τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καὶ τὸ παράξενο τοῦ ρόλου καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ φόβου στὴν ζωὴ τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

ΣΚΑΝΔΑΛΑ ΚΑΙ ΦΗΜΕΣ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

('Η σκηνὴ σὲ «κοσμικὸ σεμινάριο». Τύποι ἀγάμικτοι, ἀνομοιογενεῖς. Θέματα ποικίλα, ἐπίκαιρα, ἐφήμερα).

Τύπος Α': — Ἐγὼ πάντως ἀγαπητέ μου τὸ ἀποφάσισα πιὰ ἀμετάκλητα. Οὔτε γρόσι δὲν ξαναδίγω γιὰ διαφήμηση. (Προφανῶς πρόκειται γιὰ ἐμπορευόμενη). Ἀμετάκλητα. Ρητὰ κι' ἀμετάκλητα. Οὔτε γρόσι.

Τύπος Β': — Καὶ πῶς θὰ πουλᾶς;

Τύπος Α' — Θὰ πουλῶ. Ὅτι πουλῶ. Ἀλλὰ σπουδὲς στὴ Μέδουσα ποτέ, ποτὲ πιά.

Τύπος Β' — Μέδουσα; 'Η ρεκλάμα; Μὰ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ δεῦλειά σου, γιὰ τὴ δουλειὰ ὅλων μας, γιὰ τὴ ζωή μας.

Τύπος Α' — Ἐγὼ πάντως τῆς κηρύττω τὸν πόλεμο. Τὴν φοβοῦμαι ὅπως ὁ πρωτόγονος φοβόταν τὸν πλατὺ τὸν ὕπουλο ὠκεανό.

Τύπος Β' — Συγκεκριμμένα ὅμως, τί ἔχεις πάθει; Γιατὶ μὴ μοῦ πῆς πὼς ἔτσι, στὰ καλὰ καθούμενα, πάει τὴν κόλλησες τὴν κοτσάνα μὲ τὴν ρεκλαμοφοβία.

Τύπος Α' — Μαλακά. Μὴ μοῦ πατᾶς τὸν κάλο καὶ θὰ σοῦ πῶ. Πές μου ὅμως, πρῶτα, ἔρεις κανένα φυσικομαθηματικὸ ποὺ νὰ παραδίδει κατ' ἰδίαν. Καὶ μάλιστα στὴ δική μου ἰδίαν. Αὐστηρῶς καὶ ἀπαραιτήτως.

Τύπος Γ' — (Κυρία). Μὲ συγχωρεῖτε ποὺ ἐπεμβαίνω. Καθηγητὴ ψάχνετε;

Τύπος Α' — Μάλιστα. Φυσικομαθηματικό.

Τύπος Γ' — Εἶναι ὁ ἄνδρας μιᾶς φίλης μου. Πέστε μου τὰ σχετικὰ καὶ νὰ τὸν ρωτήσω γιὰ τὶς λεπτομέρειες.

Τύπος Α' — Εἶναι γιὰ τὸ γυιό μου. Τελειώνει φέτος τὸ Γυμνάσιο, καὶ χρειάζεται λίγα ἰδιαίτερα.

Τύπος Β' — καλὲ γιὰ τὴ διαφήμιση δὲν ἐπρόκειτο νὰ μᾶς πῆς;

Τύπος Α' — Θὰ σᾶς πῶ. Μὴ διάζεσθε. Εἶναι ὅλα σχετικά.

Τύπος Γ' — Ἐμένα μὲ συγχωρεῖτε.

Τύπος Α' — Ὄχι μείνετε καλύτερα κι' ἐσεῖς. 'Η ἱστορία εἶναι ἐπιμορφωτικὴ γιὰ τοὺς πάντες, καὶ τὰ πάντα, καὶ γιὰ τοὺς γονεῖς ἰδιαίτερα. (Στὸν Β'). Δὲν μοῦ λὲς ἔχεις γυιό;

Τύπος Β' — Μικρὸ.

Τύπος Α' — Ἀπὸ τώρα λοιπὸν ποῦναι μικρός. Πρόσεξε στὶς ἐφημερίδες, στὰ περιοδικά, ἐντυπα παντὸς εἴδους, ποιότητας, χρώματος, βάρους, ὕψους.

Τύπος Β' — Μὰ Χριστιανέ μου παλαβὸ θέλεις νὰ τὸν κάνω, νὰ μὴν ξέρει τί καὶ τί δὲν τοῦ γίνεται;

Τύπος Α' — Κάτι ξέρω ἐγὼ ποὺ σοῦ λέω, κάτι ξέρω.

Τύπος Γ' — Ἀπὸ τυποπλημμύρα πάσχεις φαίνεται.

Τύπος Α' — Μάλιστα. Τοῦ νεώτερου εἴδους. Περιοδικό, ἐλαφρὸ, φυσιογνωμικό. Τὸ διαβάζει χρόνια ἡ γυναῖκα μου, ἀνάμεσα στὶς κρῦμ - κὰν, στὰ τσάγια καὶ στὶς βίσιτες.

Τύπος Γ' — Κυρίες σᾶς παρακαλῶ! Μὴ θίγετε τὶς εἰκοκρασίες. Εἶναι ἄνθρωποι καταπιεσμένοι...

Τύπος Α' — Πῶς ἐμένα λέτε! Ξέρω....

Τύπος Β' — (Χαμηλόφωνα). Μὴ φωνάζουμε πολὺ γιὰ τὶς γυναῖκες. Κι' ἡ δικιά μου εἶναι πάρα κάτω...

Τύπος Α' — Στὸ περιοδικὸ λοιπὸν μιὰ ξανθιὰ φιγούρα μὲ συνταρακτικὲς ἀποκαλύψεις κι' ἀποκάτω τὰ στοιχεῖα. «Τραγουδίστρια μὲ παρελθὸν καλλιτεχνικό, ποὺ ἔδρεψε δάφνες στὸν κόσμο τῆς ἀνωτάτης ὑποστάθμης ἐμφανίζεται στὸ ἀριστοκρατικώτερον κέντρο τῆς πόλης, ἡμέρες τάδε καὶ τάδε....

Τύπος Β' — Ἐ. Καὶ τί τὸ κακό; Δεκάδες τέτοιες στὸ κλαρί.

Τύπος Γ' — (Φαρμακερά). Οἱ περισσότερες καλλιτέχνιδες «φτάνουν» μὲ τὰ πασίγνωστα πιὰ «ἐξωκαλλιτεχνικὰ» μέσα.

Τύπος Α' — Θούρ κύριε!... Μὰ αὐτὴ δὲν ἦταν καλλιτέχνιδα. Δὲν καταλαβαίνετε;

Τύπος Β' — Μὰ ἀγαπητέ μου σήμερα πρέπει νὰ ἔχεις ἰδιαίτερη αἰσθητικὴ κατάρτιση γιὰ νὰ ξεγωρίζεις τὶς μπούδες καὶ τὶς τσίχες ἀπ' τὶς μεγαλοστομίες, καὶ σὺ μοῦ μιλᾶς γιὰ καλλιτεχνίες

Τύπος Α' — Μιὰ διαφήμιση ποὺ λέτε «κλασσική». Ὅλα τὰ πρόσωπα ἐν παρατάξει. Συμμετεῖχε στὸ τάδε σκάνδαλο. Κατεδίκασεν εἰς τόσους μῆνες. Εἶχε φίλους τοὺς τάδε βουλευτὲς, ὑπουργούς

Τύπος Γ' — Ἀρκετὰ ψηλὰ πῆγε ἡ κοπέλλα.

Τύπος Α' — Ἔλαβε τρίτο μέρος σὲ γνωστὴ ὑπόθεση μοιχείας στὴν τάδε πρωτεύουσα. Θριάμβευσε στὴ νυχτερινὴ διαφθορὰ τῆς τάδε χώρας καὶ τώρα νάτην. Μὲ δάφνες καὶ δόξες. Ἐν πομπῇ ὁ κοσμάκης νὰ τὴν ὑποδεχτεῖ

Τύπος Β' — Καὶ φροντεῖς πῶς ἂν δὲν ἦταν ἡ λεζάντα ὁ κοσμάκης δὲν θὰ πήγαινε;

Τύπος Α' — Τὰ γενικὰ φρονήματα μοῦ θὰ μιλήσουν πάρα κάτω. Τώρα τὰ προσωπικά μου. Τὰ προσωπικά μου. Νάσου λοιπὸν ὁ γυιὸς τὴν ἐπομένη μὲ τὴν παρέα του Πατέρα τὸ καὶ τό.

Τύπος Γ' — Δηλαδὴ τί σᾶς εἶπε;

Τύπος Α' — Ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας τοὺς εἶχε ἀναθέσει νὰ γράψουν μιὰ πραγματεία μὲ τὸ θέμα «Σέξ, Φήμη καὶ Πρόοδος».

Τύπος Β' — Καί; Τί σχέση εἶχε μὲ τὴν τραγουδίστρια;

Τύπος Α' — Ἐπὶ τόπου μαλέτη.

Τύπος Γ' — Καὶ τὸ Χάψατε;

Τύπος Α' — Ὄχι μὲ τὴν πρώτη. Ὑπῆρξε ὅμως διαφήμισης συνέχεια.

Τύπος Β' — Δηλαδή;

Τύπος Α' — Ἡ ἐφημερίδα μας. Μέχρι τότε ἀξιόπιστη σχετικὰ ἀξιοπρεπής...

Τύπος Γ' — Καί....

Τύπος Α' — Ἀνακίνωση: Ἡ διάσημη τραγουδίστρια ποὺ ἐμφανίζεται σὲ γνωστὸ κέντρο τῆς πόλης μας κατ' αὐτάς, ἀνεκοίνωσε ὅτι ὁ Γάλλος φιλόσοφος κι' ἀνθρωπιστὴς Χ τὴς ἐπρότεινε ἀντὶ ἀόρης ἀμοιβῆς νὰ τοῦ παράσχει ὅλα τὰ ἀπόκρυφα μυστικὰ τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἔργων της, γιὰ νὰ συγγράψῃ τὴν βιογραφία της μὲ τίτλο: «Ἔρωτας κι' Ἐξέλιξη».

Τύπος Γ' — Τὸν παραλυμένο. Ἀντρεες...

Τύπος Α' — Ἔτσι ὁ γυιὸς τὸ Σαββάτο πῆγε μὲ τὴν παρέα στὰ ἡμίφωτα γιὰ... μελέτες. Καὶ τὴν ἐπομένη ἐλαβα κλήσι γιὰ τὸ Διευθυντήριο.

Τύπος Β' — Ψέμμα ἦταν ἡ ἔκθεση;

Τύπος Α' — Πλεκτάνη. Συνωμοσία ἐφήβων ἐναντίον πατέρα δων σκυφτιασμένων ἀντιλήψεων. Ἀποτέλεσμα ἀπροβλὴ δι' ἕνα μήνα μὲ τὶς τελικὲς ἐξετάσεις ἐπὶ θύραις.

Τύπος Β' — Κι' ἡ διαφήμιση στὴν ἐφημερίδα;

Τύπος Α' — Διαφημιστικὰ κόλπο τοῦ μάνατζερ τῆς «γόησας». Ἔγιναν οἱ διαφεύσεις κι' οἱ ἀπολογίες μετὰ παρόδυν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐγὼ εἶχα δαγκώσει τὸ δόλωμα. Τώρα καταλαβαίνεις γιὰ τὴν ρεκλαμοφοβία μου; Εἶναι μέδουσα. Πολυπέφαλη, ἐπικίνδυνη, ἀκαταμάχητη. Ἀπιαστη κι' ἀπίτηπη σὰν τὸ ρευστὸ ὑγρὸ τῆς κατοικίας καὶ τῆς προέλευσης της. Εἶναι ἡ καταστροφή. Ὑγροβάλλει τὸ παν. Ἐπιβάλλει τὸν παν. Μακρυάσα...

Τύπος Γ' — Καὶ δὲ μοῦ λέτε γιατὶ εἰδικὰ ψάχνετε γιὰ φυσικό;

Τύπος Α' — Γιατὶ ὁ γυιὸς μου εἶναι γαντζοτενεκὲς στὰ Φυσικά. Καὶ, γιατὶ ὄχι μόνο ἔχει ἀποβληθεῖ ἀλλ' εἶναι καὶ ὑπὸ περιορισμό. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ μαθήματα πρέπει νὰ γίνωνται στὸ σπίτι. Γιὰ νὰ τὰ καταφέρουμε, νὰ τὸ βγάλουμε τὸ Γυμνάσιο καὶ νὰ μὴ μᾶς χαραμίσει τὸ χρόνο, τελευταῖο χρόνο.

Τύπος Γ' — Θὰ τὸ πῶ στὴ φίλη μου. Ἡ μάλλον ἔχασα. Βρίσκονται σὲ διάσταση. Ξέρετε ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ὁ καθηγητὴς ἀνάμεσα στοὺς θαμῶνες τῆς πολυθρύλητης γόησσας... Θὰ τὸ πῶ λοιπὸν στὸν ἴδιο. Ἐξ ἄλλου μὴν ἀγησυχεῖτε. Κι' ὁ γυιὸς μου στὴν ἴδια κατάσταση βρίσκεται. Μόνο ποὺ δὲν εἶναι μόνος του ὑπὸ περιορισμό. Μαζὶ εἶναι καὶ ὁ ἄντρας μου. Γιατὶ ξεπόρτισαν γιὰ ν' ἀπολαύσουν θεόμενοι τὶς γαργαλιστικὲς καμπύλες τῆς «μοιραίας» κι' οἱ δυὸ μὲ διαφορετικὲς παρέες καὶ διαφορετικὸ καμουφλάζ.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ 25ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Α.'

Εἶναι πιὰ ἐμπεδωμένο στὴν ἀνθρώπινη συνείδηση ὅτι ἡ ἐποχή μας εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐποχὴ τῆς ἐλευθερίας. "Οταν αὐτὸ λέγεται γιὰ ὁποιαδήποτε ἐποχή, δύο τινὰ μποροῦν κυρίως νὰ συμβαίνουν, εἴτε ὁ ἄνθρωπος ἀσφυκτιᾶ κάτω ἀπὸ ἀφόρητα δεσμὰ παντοίων τύπων, τὰ ὁποῖα ντροπιάζουν τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας, εἴτε στὶς παγκόσμιες ἐκδηλώσεις του χαίρει τόσης πολλῆς ἐλευθερίας που ἡ ἔννοια τοῦ ὅρου διατρέχει πιὰ τὸν κίνδυνο τῆς παραποίησης, τῆς διαστροφῆς καὶ τῆς ἐσφαλμένης ἐφαρμογῆς. Στὸν δικό μας κρίσιμο αἰῶνα τὸ ἀνθρώπινο σκάφος κλυδωνίζεται ἀνάμεσα στοὺς ἀντίποδες ποὺ περικλείνουν σὰν θράχοι τὸν φουρτουνιασμένον ὅρμον ὅπου δοκιμάζονται ὅλες αἱ περὶ ἐλευθερίας ἀξίες πρὶν ξανοιχτοῦν κυρίαρχες κι' ἐπιβεβλημένες μὲ πλέρια φουσκωμένα τὰ πανιὰ στοὺς ὠκεανοὺς τῆς κατάκτησης καὶ τῆς ἐξέλιξης.

Τέτοιες εὐκαιρίες σὰν τὴν ἐπέτειο τῆς 25ης Μαρτίου τοῦ 1821 εἶναι εὐκαιρίες γιὰ σκέψη καὶ περισυλλογὴ γύρω ἀπὸ τὸ τεράστιο κι' ἀνεξάντλητο αὐτὸ θέμα.

Οἱ "Ελληνες τοῦ περασμένου αἰῶνα θυσιάστηκαν ἕνα μνημειῶδες ἔπος καὶ γίναν ὁλοκαύτωμα γιὰ τὴν ἐξασφάλιση μιᾶς μορφῆς τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐθνικῆς. Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν μορφὴ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἕνα φαινόμενο καὶ μιὰ ἀρχὴ πολυεδρικὴ — ἐλευθερία ἀτομική, πολιτική, θρησκευτικὴ ὅλες ὄψεις συνυφασμένες καὶ ἀλληλένδετες στὴν αἰτία καὶ στὸ ἀποτέλεσμα ποὺ διέπουν τὴ ζωή. Ποιὰ ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς πλευρὲς τῆς ἐλευθερίας παίζει πρωτεύοντα ρόλο στὴν σημερινὴ ἐποχή; Κι' ἂν ὅλες παίζουν τὸν ἴδιο ρόλο, πῶς συνδυάζονται στὴν ἔκφανση αὐτὴ ποὺ ὀνομάζομε πανανθρώπινο σύνολο;

Λέει ὁ Γάλλος θεολόγος τοῦ 19ου αἰῶνος Ἰωάννης Λακονταίρ: «Ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι δυνατὴ παρὰ εἰς χώραν ὅπου τὸ δίκαιον ὑπερισχύει τῶν παθῶν». Στὴ σημερινὴ λοιπὸν ἐποχὴ ποιὰ ἡ ἀναλογία τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν; Στοὺς τελευταίους δυὸ - τρεῖς αἰῶνες ἡ ἀνθρωπότητα ἀπέβαλε ἀρκετὰ πάθη. Τὸ μαρτυρᾶ ἡ ἱστορικὴ πραγματικότητα ποὺ ἀναφέρεται στὴν πανκόσμια κλίμακα τῶν ἐθνικῶν ἀπελευθερώσεων. Ἡ κάθαρση βέβαια ἐπεβλήθη ἐπάνω εἰς μίαν τάξιν ἀνθρώπων — τῶν ἀφεντάδων, τῶν φεουδαρχῶν, τῶν καταπιεστῶν καὶ τῶν δεσποτῶν— ἀπὸ μίαν ἄλλην τάθην ἀνθρώπων, τῶν ἐξεγειρομένων μαζῶν ποὺ ἀγωνιζόμενοι σὲ ἄπειρα ἔθνη ἀξιοῦσαν νὰ ζήσουν σὰν ἐλεύθεροι πολῖτες στὴ χώρα τους που ἤθελαν οἱ ἴδιοι νὰ κυβερνοῦν ἀντὶ νὰ κυβερνῶνται σὰν κράτος καὶ σὰν ἄτομα ἀπὸ ξένες δυνάμεις. "Ετσι μιὰ τουλάχιστον μορφὴ τῆς ἐλευθερίας ἀφοῦ πέρασε πολλὲς καὶ δραματικὲς φάσεις, οἱ ὁποῖες κορυφώθηκαν σ' ἕνα ξέσπασμα ἄνευ δευτέρου στὸν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα, γνωρίζει στὰ χρόνια μας τὰ τελευταῖα ὁδυνηρὰ στάδια τῆς ὁλοκληρώσεως της. Κι' αὐτὰ τὰ στάδια εἶναι πολὺ πιὸ ὀδυνηρὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα γιατὶ τὸ πάθος καὶ ἡ δικαιοσύνη συναντοῦνται σὲ ἕνα δραματικὸ ἀντίκρυσμα: ὁ χρόνος κι' ἡ γνώση ἐνῶ μεστώσαν τὴν συνείδηση τῆς δικαιοσύνης ἀνάμεσα στὶς τάξεις τῶν μαχόμενων καὶ τῶν διεκδικούντων τὴν ἠθικὴν ἀνεξαρτησίαν, δὲν ἔχουν ἐν τούτοις καταφέρει νὰ καταλύσουν τὰ πάθη — τῆς πολιτικῆς καιροσκοπίας, τὶς δίψας γιὰ ἐδαφικὴ κατάκτηση κι' οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευση — ἀνάμεσα στὶς τάξεις τῶν καταπιεστῶν ἢ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ὑποβάλλονται στὴν ἐποχή μας τὴν δοκιμασία τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἀλλοφροσύνη τῶν καιρῶν μας. Κι' εἶναι ἡ ἀλλοφροσύνη πιὸ τραγικὴ παρὰ ποτέ, γιατὶ εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς γνώσης τῆς διανόησης. Κι' εἶναι ἔτσι πιὸ ἀπαράδεκτη ἡ δεσποτικὴ συμπεριφορὰ ἀνθρώπων πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους, γιὰ λόγους συμφεροντολογικούς — ὅσο κι' ἂν εἶναι αὐτοὶ καμουφλαρισμένοι πίσω ἀπὸ κολοπροαίρετα σχήματα. Κι' εἶναι ἀπαράδεκτη πρωτίστως γιατὶ στὸν αἰῶνα τῆς διαφώτισης τὰ «φωτισμένα» ἔθνη θὰ ἔπρεπε πρὸ πολλοῦ νὰ εἶχαν ἀπεπερατώσει τὸ ἔργον τῆς χαλκεύσεως τῆς ὥριμης ἐθνικῆς συνείδησης τῶν διαφόρων μικροτέρων κρατῶν ποὺ ἐξεγείρονται γιὰ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς «προστάτες» τους ποὺ θέλουν σώνει καὶ καλὰ πότε νὰ τοὺς θεωροῦν «ὑπανάπτυκτους» καὶ πότε ἐκτεθειμένους εἰς διαφόρων εἰδῶν κινδύνους καὶ ἀπειλάς.

Στενὰ ἑξ ἄλλου συνδεδεμένη μ' αὐτὴ τὴν ἀλλόφρονη μορφὴ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας στὸν αἰῶνα μας — εἶναι καὶ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία. Τὰ ἐθνικὰ ἀπελευθερωτικὰ κινήματα ἔβαλαν σὲ λειτουργία ἕνα ἄλλο μοχλὸ γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση ἄλλης μορφῆς τῆς ἐλευθερίας. Ἡ διάρθρωση μιᾶς κοινωνίας στηρίζεται πάνω σὲ ὁρισμένους κανονισμοὺς — περιορισμοὺς ποὺ στὴν γλῶσσα τῆς πολιτείας ἀποκαλοῦνται νόμοι. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἔχουν διπλὴν ἰδιότητα — ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση. Περιορίζουν μὲ ὁρισμένες κυρώσεις ἐκεῖνες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ὁποῖες θεωροῦνται βλαβερὲς διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν πρόοδο τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἀπὸ τή μιά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως κατοχυρώνουν ὁρισμένα δικαιώματα, προνόμια κι' ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν ἐναντι στὴν συνταγματικὴ τάξη. "Ετσι ὁ ἄνθρωπος σὰν μονάδα μὲ διπλὴ κι' ἀναπτυσσόμενη προέχταση ὑπόκειται στὴ νομοθεσία τῆς πολιτείας του, που ὁ ἴδιος πάλι, ὑπὸ ἄλλην ἰδιότητα τῶν ἐξεχόντων εἰς μόρφωσιν καὶ ἱκανότητας συμπολιτῶν του ἔχει καθορίσει καὶ ἐπιβάλει. Τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου ἀρχισαν νὰ γίνονται πραγματικότητα μὲ τὸ φούντωμα καὶ τὸ ξέσπασμα τῶν διεθνῶν ἐθνικῶν ἐξεγέρσεων. Εἶναι γεγονὸς ὅτι στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὑπῆρχε ἕνα πολίτευμα δημοκρατικὸ καὶ φιλελεύθερο — καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμη στὴν θεωρία τῶν διαφόρων μεγάλων σοφῶν, παρὰ στὴν πραγματικότητα.

Μέσα ὅμως στὸ ἴδιο αὐτὸ πολίτευμα, ἦταν καὶ πάλι τὰ σπέρματα τῆς ἀλλοφροσύνης μὲ τὴν μορφὴ τῆς δουλείας. Καὶ ἄλλοι μὲν μεγάλοι, ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης δικαιολογεῖ τὴν δούλειαν, γράφοντας στὰ «Πολιτικά» του: «Τὸ γάρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί' καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε τὸ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι, τὸ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν. Καὶ συμπληρώνει: «Ὅτι μὲν τοίνυν εἰσὶ φύσει τινὲς οἱ μὲν ἐλεύθεροι οἱ δὲ δοῦλοι φανερὸν οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν καὶ δίκαιον ἐστίν». Ἡ ἄποψη ὅμως τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη: «Καὶ μόνον ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος (περὶ δουλείας) εἰ ἀτιμωτικός, καθότι κατὰ πάντα τὰ ἄλλα, κάθε ἑνάρετος καὶ ἔντιμος ὑπηρέτης κατ' οὐδὲν ὑπολείπεται τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου». Μία ὁλόκληρη φιλοσοφικὴ σχολὴ ὅμως — ἡ τῶν Στωϊκῶν — εἶχε πολὺ πλατειὲς ἀντιλήψεις σχετικὰ μὲ τὴν ἰσότητα. Πίστευαν ὅτι οἱ δοῦλοι εἶναι καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι μὲ δικαιώματα ἀναφαίρετα καὶ ἄξια σεβασμοῦ. Ἡ ἠθικὴ ἀξία τῶν στωϊκῶν πεποιθήσεων ἦταν προάγγελος τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν γύρω ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια. Αὐτὲς οἱ πεποιθήσεις ἔγιναν πιὸ γνωστὲς σὲ πολλὰ ἔθνη βαρβάρων, μετὰ ἀπὸ τὶς κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Κι' ἐδῶ πάλιν, ὅπως βλέπουμε σὲ κάθε μιὰ ἐκδήλωση τῆς ἐλευθερίας, βρίσκουμε ἄλλο στοιχεῖο ἀλλοπρόσαλλο: Οἱ Ἑλληνικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν δημοκρατικὴ ἰσότητα διαδίδονται στὸν ὑπόλοιπο κόσμο μέσω μιᾶς ἐντελῶς ἀντιφατικῆς μεθόδου: τῆς μεθόδου τῆς ἐθνικῆς ὑποδούλωσης ἄλλων λαῶν, πιὸ καθυστερημένων σὲ πολιτισμὸ κι' ἐξέλιξη.

Ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια μέχρι τὸν δέκατον ὄγδοο αἰῶνα οἱ ἀρχὲς τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας περάσανε ἀκριβῶς τὴν ἀλλοπρόσαλλη περιπέτεια μὲ τοὺς δυὸ αὐτοὺς συγκρουόμενους πόλους. Ὁ Χριστιανισμός, σὰν συνέχεια καὶ τελείωση τοῦ Στωϊκισμοῦ, ἐξύψωσε τὸν ἄνθρωπο σὰν ἄτομο ἐλεύθερο, ἀνεξάρτητο καὶ ἴσο ἀνάμεσα στὸ διανθρώπινο σύνολο. Κι' ὅμως γιὰ αἰῶνες ὁλόκληρους στὴν Εὐρώπη χριστιανοὶ ἡγέτες καταπιέζανε ὁλόκληρους λαοὺς ὅσο ποὺ τοὺς κάνανε νὰ ἐπαναστατήσουν γιὰ νὰ διεκδικήσουν πιὸ ἀξιοπρεπῆ καὶ πιὸ ἐλεύθερη διαβίωση.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς ἐξεγέρσεις διακρίνονται δυὸ σταθμοὶ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας: Ἡ Ἀμερικανικὴ Διακήρυξη τῆς Ἐλευθερίας στὰ 1776 —«Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν ἴσοι· ἐπροικίσθησαν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ὑπὸ ἀναφαιρέτων τινῶν δικαιωμάτων, καὶ μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐλευθερία» καὶ ἡ δήλωσις τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου κατὰ τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάσταση στὸ 1789: «ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐγεννήθησαν ἐλεύθεροι καὶ μὲ ἴσα δικαιώματα».

Κατὰ παράδοξον ὅμως, ἂν καὶ ἀναμενόμενον πιὰ τρόπον, καὶ οἱ δυὸ αἰτίες ποὺ ἔδωσαν στὴν ἀνθρωπότητα μιὰ τεράστια ὤθηση στοὺς τομεῖς τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, εἶχαν καὶ πάλι σὰν ἀλλοπρόσαλλο ἀποτέλεσμα καταστάσεις ἐξ ὁλοκλήρου ἀντίθετες μὲ τὶς προθέσεις τους: μετὰ τὴν Ἐπανάσταση, ἡ Γαλλία ἀπεδείχθη καινούργια κατακτητικὴ δύναμη καὶ στὴν Ἀμερικανικὴ δημοκρατικὴ πολιτεία ἐδημιουργήθηκε ἕνα νέο καρκίνωμα — πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας — ποὺ μέχρι σήμερα βασανίζει τὴν πανανθρώπινη συνείδηση: οἱ φυλετικὲς διακρίσεις.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

(Στὸ ἑπόμενο τὸ τέλος)

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ 25ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Β' (Τελευταῖον)

«Ἐλευθερία, ποῖα ἐγκλήματα διαπράττονται ἐν τῷ ὀνόματι σου». "Ετσι ἐστιγμάτισε ἡ Μανὰμ Ρολάντ τὰ ἔκτροπα ποὺ ντροπιάζαν τὴν ὑπόθεση τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστασης. Αὐτὰ τὰ ἔκτροπα οὐσιαστικὰ ἐπαψαν ποτὲ νὰ ντροπιάζουν τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐλευθερία σ' ὅλα τὰ ἤθνη καὶ σὲ ὅλες τὶς ἐποχές. "Ενα ἀπὸ τὰ πιὸ δίκαια ὁράματα ἐλευθερίας ἦταν τὸ ξεσήκωμα στὴ Ρωσσία τοῦ 1917. Κι' ὅμως ἡ νέα τάξη τῶν πραγμάτων ποὺ ἐπεβλήθη σὰν ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος ἐδημιούργησε μιὰ ὁλόκληρη παράδοση ἀπελευθερίας καὶ ὁλοκληρωτισμοῦ — Σιβηρία, Σταλινισμος — Σιδηροῦν Παραπέτασμα — ἡ σημερινὴ πολιτικὴ ἡγεσία ἀγωνίζεται νὰ ξεπεράσει δημιουργώντας μιὰ κατάσταση πιὸ ὑγιῆ, πιὸ φιλελεύθερη. Στὸν τομέα ἐξ ἄλλου τῆς θρησκευτικῆς λατρείας ἡ πορεία ποὺ διαγράφεται στὴν ἱστορία ἀκολουθεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὶς ἴδιες περίπου γραμμές. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ λάτρευαν τὸ Θεό τους σὲ ἀπόκρυφα σπήλαια, διὰ τὸν φόβον τοῦ Καίσαρος. Ἀλλὰ ὅταν μὲ τὰ χρόνια καὶ μὲ τὴν ὡριμάζουσα ἀνθρώπινη σκέψη ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐπεβλήθη σὰν θρησκευτικὸ δόγμα, προστριβὲς καὶ οἱ ἀντινομίες ἀρχίσανε ἀνάμεσα στὶς ἴδιες τὶς τάξεις τῶν Χριστιανῶν. Καὶ ὅταν μιὰ μερίδα τῶν ὀπαδῶν ὕψωσε φωνὴ διαμαρτυρίας ἐνάντια σὲ ὁρισμένους ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανονισμούς, οἱ ἐλευθεριάζοντες ἀπεχώρησαν τοῦ ἀρχικοῦ κορμοῦ καὶ ἐδημιούργησαν τὸ νέο θρησκευτικὸ δόγμα τῶν Καθολικῶν. Καὶ τὰ διάφορα πλέον ἐλάσσονα ἀποσκιρτήματα ἐλευθερίας ἐσυνέχισαν καὶ ἐν μέρει συνεχίζονται καὶ τώρα, δημιουργώντας μιὰ ὁλόκληρη στρατιὰ ἀπὸ Χριστιανικὰ θρησκευτικὰ δόγματα. Παρ' ὅλον ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι πολλὰ κρούσματα ἐλλείψεως ἀνεχτικότητας ὑπάρχουν ἀκόμα ἀνάμεσα στὶς διαδογματικὲς τάξεις, εἶναι ἐν τούτοις γεγονὸς ὅτι οἱ θρησκευτικὲς διαφορὲς ἀντιμετωπίσθηκαν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα μὲ πιὸ εὐρὺ πάντα πνεῦμα καὶ μὲ περισσότερην ἀνεχτικότητα παρὰ οἱαισδήποτε ἄλλες διαφορές. "Ας μὴ ξεχνοῦμε ὅτι ἡ σφαγὴ των στὴν τραγικὴ Νύχτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου ὠφείλονταν σὲ πολιτικὴ σκοπιμότητα. Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα ἀρχίζουν νὰ χαράζουν στὸν ὁρίζοντα μερικὰ σημεῖα ἐπανασύνδεσης τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας: τὸ πρῶτο Οἰκουμενικὸ Συμβούλιο ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες, ἡ ἄρση τοῦ ἀναθέματος, ἡ προσεγγιση μεταξὺ Ὀρθοδόξου καὶ Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

"Οσο ὅμως καὶ ἂν οἱ διάφορες μορφὲς τῆς Ἐλευθερίας — πολιτική, ἐθνική, ἐκκλησιαστική, δὲν ἔχουν στὴν ἐποχὴ μας ἀκόμη κλείσει τὸ κεφάλαιο τῆς περιπετειώδους ἱστορίας τους, ὅσο κι' ἂν δὲν ἔχουν ἀκόμη ὁλοκληρωθεῖ, τὸ μακρὸν καὶ δραματικὸν τῶν ἀγώνων τους ἔχει ἐπισύρει στὴν ἐπιφάνεια τῆς πραγματικότητας μιὰν ἄλλη μορφὴ τῆς Ἐλευθερίας που εἶναι συνέπεια καὶ ἀποτέλεσμα ὅλων τῶν προηγούμενων ἄλλων τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Ἡ πολυεδρικὴ ἐξόρμηση ἐξ ἄλλου τοῦ ἀτόμου σὲ πιὸ ἐλεύθερους ὁρίζοντες προδιαγράφτηκε στὸ δεύτερο μέρος τοῦ αἰῶνα μας μὲ τὴ διάσπαση τοῦ χημικοῦ ἀτομου καὶ κανένα φαινόμενο σὲ ὁποιοδήποτε τομέα δὲν εἶναι ἄχετο ἢ ἀνεξάρτητο μὲ τὸ φαινόμενο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Πολλὰ συμπτώματα λοιπὸν στὴν ἐποχὴ μας μαρτυροῦν τὸν κορυφούμενον ἀγῶνα γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀτόμου. Θὰ σταθοῦμε σὲ τρία μόνο: Στὴ νεολαία, στὸ γυναικεῖο φῦλο καὶ στὸν γάμο ἢ μᾶλλον στοὺς ἐγγάμους. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς τάξεις ἀνθρώπων ἦσαν ἀπὸ ἀνέκαθεν τάξεις καθηλωμένες μέσα σὲ περιορισμοὺς καὶ κάποτε μάλιστα πολὺ καταπιεστικούς. Τώρα ἡ γυναῖκα ὑψώνει ἀνάστημα κι' ἀποκτᾶ ἐλευθερίες πρωτόγνωρες γιὰ τὸ φῦλο της. Οἱ νέοι ὑψώνουν ἀπειλητικὴν τὴν πυγμή τους ἐνάντια στὴν συμβατικότητα — μπήντικς — ἐνάντια στοὺς γονεῖς— ἡ δυναστεία τῶν τηνεϊτζερς — καὶ ἐνάντια στὴν κοινωνία — οἱ ὀργισμένοι νέοι. Καὶ οἱ ἔγγαμοι ἀντιμέτωποι μὲ τὸ πρωτοφανὲς αὐτὸ κῦμα τῆς σύγχρονης ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἀνγίζουν νὰ κάνουν νεὰ ριψοκινδυνεύοντες τὸν θεσμὸ τοῦ νάμου — ἴδε τὴν ἀθῳνία τῶν διαζυγίων παντοῦ, καὶ πιὸ πολὺ στὶς πιὸ πολιτισμένες χῶρες. Καὶ γιὰ τὶς τρεῖς περιπτώσεις ἔμεσα ὑπεύθυνος εἶναι ὁ παράγων τῆς ἀναθεώρησης καὶ τῆς κατάλυσης πολλῶν ἠθικῶν θεσμῶν.

Οἱ πιὸ τολμηροὶ ἢ ἴσως καὶ οἱ πιὸ ἀπασιόδοξοι διαβλέπουν στὴν κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς μορφὲς τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας τὰ στοιχεῖα μιᾶς ἄλλης ἀλλοπρόσαλλης πάλι καὶ ὁλοκληρωτικῆς τάξεως πραγμάτων: ἡ γυναικεία ἐλευθερία προβλέπουν μερικοὶ κοινωνιολόγοι δυνατὸν νὰ ὁδηγήσει στὸ ἀπώτερο μέλλον στὴν μητριαρχία, ἡ χειραφέτηση τῶν νέων δυνατὸν νὰ ὁδηγήση στὴν πλήρη διαφθορά, ἡ δὲ ἐξέγερση τῶν νυμφευμένων καὶ ἡ τάση γιὰ διάλυση τῶν νομίμων δεσμῶν δυνατὸν νὰ ὁδηγήσει στὴν ἠθικὴ ἀναρχία. "Ετσι λοιπὸν ἡ σύνομη ἐπισκόπηση μας τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς ἐλευθερίας ἔχει φερει σὲ φῶς ἕνα κύριο ἀπαραοιτο κανόνα: ἡ ἐλευθερία σαν ἀπόλυτη ἔννοια δὲν ὑπάρχει. Ἐκεῖνο που ὑπάρχει εἶναι μιὰ σταδιακὴ ὁλοκλήρωση τοῦ ὅρου, σε πλάνο πανανθρώπινο, με συχνὲς μερικὲς παλινδρομήσεις, ἀσυνεπειες καὶ ἀντιφάσεις. Τὸ συμπέρασμα δὲ αὐτὸ ἴσως νὰ ἔχαινει καθαρώτερα ἂν ἐξετάσουμε τὴν πηγὴ τῆς κάθε μορφῆς τῆς ἐλευθερίας: τὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ τῆς ἴδιας τῆς ἀνθρώπινης μοναδας.

Η ιστορία έχει να μας παρουσιάσει ένα τεράστιο φιλοσοφικό κεφάλαιο πάνω στο θέμα. Θα ήταν ματαιη όποιαδήποτε απόπειρα για συστηματική καταταξη και θεμελίωση των διαφόρων θεωριων. Μια περίληψη φτανει όμως για τους σκοπους μας. Η έσωτερική ελευθερία του άτόμου εξισώνεται στην φιλοσοφία με την έχταση και τη δύναμη της έλευθερίας της ανθρώπινης βούλησης και της άντιπαράταξης της με τις δυναμεις που κυβερνοῦν τον κόσμο. Καί παρ' όλον πού πολλοί διαχωρίζουν άνάμεσα στην άντιπαράθεση της βούλησης καί τῶν φυσικῶν καί ήθικῶν νόμων, καί στην άντιπαράθεση της βούλησης καί τῶν θείων νόμων άποκαλοῦντες την δεύτερη θρησκευτικήν έλευθερία, είναι έν τούτοις ένα τό συμπέρασμα: ή άνθρώπινη βούληση βρίσκεται ισόβια άντιμέτωπη μέ τα φυσικά φαινόμενα ή μέ τους ήθικούς νόμους, ὅπως καθορίζονται ή ὅπως έρμηνεύονται αὐτά άπό την τρέχουσα δμαδική ή άτομική άντίληψη περί Θεοῦ. Δυό είναι οί κύριες θεωρίες πάνω στό θέμα της έσωτερικῆς βούλησης: ή θεωρία της αίτιοκρατίας καί ή θεωρία της αὐταρχίας. Η πρώτη ὑπευτηρίχθη άπό φιλοσόφους τόσο χρονικά άπομακρυσμένους ὅπως είναι ὁ Πλάτων καί ὁ Σοπενάουερ. Η δεύτερη προεβλήθη καί άνεπτύχθη άπο πιό πρόσφατες φιλοσοφικές μορφές — Μπέρκσον, Τζέημς, Κάρτμαν. Κατά τους ὑποστηρικτές της αίτιοδοξίας, όλες οί έκδηλώσεις είναι άποτέλεσμα αίτιών πού μπῆκαν σέ κίνηση πολύ πιό πρίν άπό την έκδήλωση τοῦ άποτελέσματος — ή φιλοσοφική έκδοση της Είμαρμένης. Κατά τους όπαδους της αὐταρχίας, ὁ άνθρωπος είναι πλάσμα άνεξάρτητο, μέ πλήρη έκλογή στίς πράξεις του — αὐτή είναι ή μεγάλη τιμωρία του καί τό μεγάλο του προνόμιο ὅπως άναπτύσσουν καί οί νεώτεροι Γερμανοί ὑπαρξιακοί φιλόσοφοι. Ποῦ μπορεί νά βρίσκεται ή πραγματικότητα; 'Ο Κάντιος άντιπαράθεσε τίς δυό θεωρίες γιά νά φτάσει στό δικό του συμπέρασμα: ή έλευθερία είναι έννοια ὑπερβατική έφ' ὅσον τά αίτια πού τήν διέπουν λαμβάνουν μέρος είς χώρον έξω τοῦ φαινομενολογικοῦ. Καί σάν άποτέλεσμα ὁ άνθρωπος μή γνωρίζων τήν ὑπερβατικήν αίτιότητα έχει τή δύναμη νά έπέμβει καί νά άναδιαρμορφώσει ὁ ἴδιος ἔτσι τό αἰτιατόν. Μέ λίγα δηλαδή λόγια, κατ' έφ' ήμίν τῶν άρχαίων, παίρνουν ὅλως άποφασιστικήν καί δυναμικήν σημασίαν είς την θεωρίαν τοῦ Γερμανοῦ φιλόσοφου. 'Ο άνθρωπος, δρώντας μέσα στά πλαίσια της γνώσης του, μπορεί νά κόνει την πλάστιγγα νά βαρύνει άνάλογα μέ την δική του έκλογή. "Ισως κατά την Μεταφυσική, αὐτή ή έκλογή νά είναι καί πάλιν προκαθορισμένη ἀτόμου ὑπερβατικό χῶρο της άναγκαιότητας καί της έλευθερίας. Τότε ὁ άνθρωπος ζεῖ κάτω άπο τό κράτος της ψευδαίσθησης, νομίζοντας ὅτι έχει τό δικαίωμα καί τό προνόμιο της έκλογῆς; "Ισως. 'Αλλά κι' έτσι πάλι, άφοῦ αὐτό τό χαρισμα της έκλογῆς τοῦ δόθηκε άπό την γένεση καί την δημιουργία τοῦ άνθρώπινου γένους, έστω κι' ἄν τά άποτελέσματα της έκλογῆς ἦταν πρότερον γνωστά στόν δημιουργό του, ὁ ἴδιος σάν ὑπόσταση άτελής δρουσε κι' έγραφε σ' ένα λευκό μητρῶο ἡ μόνη πυξίδα την τελειοποιούμενη λογική του.

Φυσικό λοιπον είναι έφ ὅσον ἡ άνθρώπινη λογική περνᾶ καί θά περνᾶ γιά αἰῶνες άκόμα άπό την κάμινο της δοκιμασίας καί της τελειοποίησης καί οί πράξεις έκλογῆς τοῦ άνθρώπου νά διέρχονται τόσα κρίσιμα καί κάποτε άντιφατικά στάδια. Η άνθρώπινη δέν μπορεί νά «λογικευθῆ» μέ μιᾶς κι' ὅλη μαζί. Κι' οί έπιπτώσεις τῶν μερικῶν έλλείψεων είναι πάντα καθολικές. Δέν είναι λοιπον παράξενη ἡ άπρόσμενη ἡ ἀλλοφροσύνη μέ την ὁποία έκδηλώνεται ἡ έλευθερία άνάμεσα στούς άνθρώπους πρότερον καί τώρα. Είναι τό φυσικόν άποτέλεσμα μιᾶς έξελισσόμενης άκόμα άνθρώπινης γενεᾶς. Καθῆκον αὐτῆς της γενεᾶς κι' ὑποχρέωση ἱερή άπέναντι στόν έαυτό της καί στούς μετερχόμενους, είναι ἡ ὀρθή θεώρηση της έννοιας της έλευθερίας: μιᾶς έννοιας πού δέν άρχίζει μέ έκρήξεις καί πυροτεχνήματα καί δέν τελειώνει μέ κανένα σύνταγμα καί καμμιά διακήρυξη. Μιᾶς έννοιας πού θά άναπτύσσεται καί θά συζητεῖται έφ' ὅσον ὁ "Ανθρωπος ζεῖ, σκέφτεται, άναπτύσσεται, ὑποφέρει, έκλέγει.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΜΕΣΣΕΒΡΙΝΟΥ

«12 ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ»

ΝΙΤΣΑΣ ΠΕΠΠΟΥ

«ΣΤΑΓΟΝΕΣ ΙΔΕΕΣ»

Είναι παρήγορο νά βλέπει κανείς πώς οί άγῶνες τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ δεν έμειναν χωρίς άντίκτυπο στ.ν καλλιτεχνική δημιουργία — λογοτεχνία, κινηματογράφος, θέατρο, μουσική, ὅλοι οί τομεῖς έχουν μέχρι τώρα κατασταστεῖ μέ την ὁδυνηρή Κυπριακή έμπειρία της περασμένης δεκαετίας. Είναι ὅμως άκόμα πιό παρηγορη ἡ διαπίστωση της είλικρινοῦς καί άνθρώπινης θεωρήσης του Κυπριακοῦ άγώνα, δοσμένου μέσα άπό τά βιώματα τοῦ καλλιτέχνη — δημιουργοῦ. Μιά τέτοια θεώρηση βρίσκουμε στή σύντομη ποιητική συλλογή τοῦ 'Αντ. Μυστακίδη Μεσεβρινοῦ) «Δώδεκα Ποιήματα γιά την Κύπρο». "Αλλους ἰδιαίτερους τίτλους δέν έχουν τά ποιήματα. 'Αποτελοῦν έτσι μιά άδιάσπαστη ένότητα πού την φτιάχνουν οί διάφοροι έξέχοντες σταθμοί ἡ τά πιό κύρια σημεῖα της ὑπόθεσης τοῦ έργου, στά ὁποῖα στέκει ὁ ποιητής. Κι' εἶν' αὐτά τά σημεῖα άρκετά άπομακρυσμένα άπό τον τετριμμένο πατριωτισμό πού μᾶς κατέκλυσε γύρω άπό τό θέμα. 'Ο πόνος τοῦ άγωνιζόμενου καταπιεσμένου λαοῦ ξεχύνετε σέ τόνους πού σπαράζουν την ψυχή πίσω άπό τό καθημερινό σχῆμα τους:

«Θέλουμε ν' αλετρίσουμε τό χωράφι μας.
Χωφάφι δεν έχουμε.
Θέλουμε να δούμε τη μάνα μας,
ο δρόμος είναι κλειστός.
Θέλουμε ν' ανάψουμε ένα κερί στην έκκλησία,
μας καραδοκούνε με το πολυβόλο...

Κι' ὅταν πάλι σταθεῖ ὁ ποιητής πάνω στήν φαύλη πολιτική άναγκαιότητα κάτω άπό τό χημικό νυστέρι της ὁποίας τό πεντακάθαρο ζήτημα της Κύπρου έχει μεταβληθεῖ σέ οίκτρό άτελεύτητο παζαρολόγημα. στηλιτεύει τολμηρά τους ένόχους.

«Οι σωματέμποροι ορκίζονται (στο Ευαγγέλιο,
οι ευνούχοι παζαρεύουν το αίμα σου.
Την ώρα εκείνη οι δικαστές του κόσμου
αλλάζουν πρόσωπο πίσω από τον έκτο στόλο
και πλένουνε τα χέρια τους πετώντας στο πέλαγο
τους συβιλλικούς χρησμούς».

'Ο πολιτισμός τοῦ νησιοῦ, ἔτσι πού δέν εἶδανε ποτέ σ' αὐτό τόν τόπο τίποτα άλλο παρά χρυσήλιους, γαλανές άκτές, τοπία καί χρυσές σοδειές καί ὑπανάπτυκτους ὑποτελεῖς έξεγείρει την συνείδηση τοῦ ποιητῆ — μελετητῆ καί γνώστη της παράδοσης καί της ἱστορίας τοῦ τόπου:

«Θα' τανε ίσως σκόπιμο να τους πληροφορήσουμε
πως εδώ τα στάχια ωριμάζουν στο σπλάχνο μας
να μάθουν πως εδώ έχουμε μάνες κι αδερφές και δάκρυα
από τα χρόνια που αυτοί χόρτα της στέππας ήτανε».

Ποτέ δμως δσο κι' ἄν νοιώθει την πίκρα καί τον πόνο της έξέγερσης, ὁ ποιητής δέν ταυτίζεται μέ την βία, μέ την ὀργή. 'Η έλπίδα τον βοηθᾶ νά ξεπεράσει την κατάσταση νά δῆ πέρα άπό την ματωμένη πραγματικότητα καί ν' άτενίσει ένα κόσμο φιλιωμένο κι' ἥμερο».

«Η ελπίδα είναι η αθανασία μας, το άγιο πνεύμα
σα δέντρο μεγαλώνει στην καρδιά μας.

Πως μπορούμε να ξεχάσουμε;
Η γη πλαστηκε για όλους
κι όλοι οι άνθρωποι της γης είμαστε ένα μάτρο άγριολούλουδα
στο ανθογιάλι του Θεού.
Αδέρφια μου,
με τα χέρια μας θ' ανασταίσουμε τη δικαιοσύνη
τη μέρα που θα γίνουμε άξιοι του πόνου της
ατραπός της Ανοπαίας δε θα υπάρχει».

Νοήματα μεστά, γεμάτα πίκρα, ἐλπίδα καί συνοχή. Στίχος έλεύθερος, έπεξεργασμένος — μέ την πρωτοτυπία τοῦ ἐλλειπτικοῦ τονισμοῦ — μονάχα δξείες χρησιμοποιοῦνται παντοῦ. Σύγχρονη καθ' ὅλα ποίηση: 'Εκεῖ που νοιώθεις πίσω άπ' τά σύμβολα την άγωνία της έσωτερικῆς μοναξιᾶς, άκοῦς σχεδόν ταυτόχρονα νά σπαραλιάζουν τ' αὐτιά σου οί βόμβοι της πεζότητας:

«Αν είχαμε τουλάχιστο ένα περιστέρι
θα μπορούσαμε να στείλουμε έξω κάποιο μήνυμα,
δυό λέξεις φτάνουν
να σπάσουν τον κλοιό της παράξενης τούτης σιωπής.
'Ομως και τα περιστέρια τα χουν όλα σκοτώσει την αυγή
με τους πρώτους πυροβολισμούς
και τώρα ακούμε τους ξένους ανταποκριτές,
να γλεντοκοπούν στην ταβέρνα
δυο βήματα απο τα συρματοπλέγματα
καθώς συντάσσουν τις ανταποκρίσεις τους
χωρίς νά μας ρωτήσουν».

Τά «δώδεκα αὐτά ποιήματα τοῦ 'Αντ. Μυστακίδη εἶναι μιά καλόδεχτη λογοτεχνική προσφορά στόν χῶρο της Κυπριακῆς δοκιμασίας.

* * *

Διαφορετικό τό κλίμα καί τό μέτρο τῆς καινούργιας Κυπρίας ποιήτριας, Νίτσας Πέππου τοῦ κυκλοφόρησε πρόσφατα στήν 'Αθήνα, μέ τίτλο: «Σταγόνες Ἰδέες». 'Εφηβικές ἐμπειρίες άποτελοῦν τά κυριώτερα σημεῖα ἔμπνευσης: 'Η άγάπη γιά τό δάσκαλο, τη μάνα, τη φίλη, την άδερφή, τά πρῶτα αἰσθηματάκια. Εἶναι παράλληλα καί μερικοί ἄλλοι στοχασμοί γιά προβλήματα πιό πλατειά καί πιό καίρια. "Ομως παρ' ὅλη την ἔφεση καί την στοχαστική διάθεση της ποιήτριας δέν δίνεται ὁλοκληρωμένη ἡ σκέψη γύρω άπ' τούς πυρῆνες — θέματα. "Ισως νά φταίει καί ἡ ἀτελῆς άκόμα τεχνική. Πιό πολύ δμως λείπει ἡ έσωτερική συνέπεια, ὁ εἰρμός καί ἡ τελείωση πού μονάχα μέ την πεῖρα καί τη γνώση μποροῦν ν' άποκτηθοῦν. Κάποτε μάλιστα εἶναι καί κάποια άσάφεια στά νοήματα καί στούς συμβολισμούς πού ἴσως κι' αὐτή νά πηγάζει άπό τό άπροσανατόλιστο άκόμα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου της νεαρῆς ποιήτριας. Μερικοί στίχοι, πάνε νά φτάσουν τό στόχο τους. ἀλλά καί πάλι άφήνουν κάτι άνολοκλήρωτο, ἕνα κενό:

«Κυβερνούσαμε λές τον κόσμο μας.
"Ενα κόσμο γεμάτο καλωσύνη.«
Κυβερνούσαμε, έλέφτεροι, εὐτυχισμένοι άνθρώπους.«
Κι' ἦταν ἡ ζωή μας, ὄνειρο, χάρμα Θεοῦ.«
Ξάφνου δμως, ὅλα τέλειωσαν..
Τότε στήσαμε καρτέρι, σ' αὐτόν ποὺ μᾶς κατάστρεψε.«
Τόν προλάβαμε στή στροφή τοῦ δρόμου σάν ἔτρεχε.«
Τόν ρωτήσαμε: Γιατί τόκανες;
Κι' αὐτός μᾶς φώναξε: «Ηθελα νά φτάσω τόν Θεό»«
Τοῦ πήραμε τά ὅπλα που τόν κούραζαν.«
Τόν άφήσαμε λέφτερο, μετανοημένο..«
Φύγαμε ὅλοι πίσω άπ' τή σκιά του.«
Φύγαμε, σάν «Μικροί» μιά 'Ελέφτεροι ἄνθρωποι!

Σέ πολλά ἐξ ἄλλου σημεῖα ὑπάρχει μιά συμβατική άντιμετώπηση τῶν πραγμάτων πού όδηγεῖ τήν ποιήτρια σέ ἐπικίνδυνα καί χιλιοπατημένα μονοπάτια:

«"Ητανε ὅμορφη βραδυά,
πού μοῦσφιξες τό χέρι.
Καί τό φεγγάρι ἔσβυσε
γιά νά γινοῦμε ταίρι...».

'Εκεῖνο βέβαια πού ἔχει σημασία σέ τελευταία άνάλυση εἶναι ἡ προσπάθεια. Γιατί «τότε κανένας ποιητής δέν «φτάνει» οὔτε μέ τό πρῶτο ἀλλά οὔτε καί μέ τό εἰκοστό — πρῶτο βιβλίο του. 'Η Τέχνη εἶναι ἕνας φάρος πού πάντα ξεμακραίνει άπιαστη, άφήνοντας μας μέ τά ψεγάδια μας καί καί μέ τούς άνθρώπινους περιορισμούς μας. Φτάνει δμως πάντα νά ξέρουμε καί νά θέλουμε νά δαμάσουμε τούς περιορισμούς μας καί νά συμπληρώσουμε τίς ἐλλείψεις μας. Γι' αὐτό τόν σκόπό ἡ ποιήτρια ἔχει μπροστά της χρόνια πολλά μελέτης, άναζήτησης, προσπαθείας. Δέν άμφιβάλλουμε πῶς θά δουλέψει, πῶς θά κατορθώσῃ. Τῆς τό εὐχόμαστε πάντως μ' ὅλη μας την καρδιά.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Επικαιρότητες

ΞΑΝΑ Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Α'

ΤΑ ΕΓΚΟΣΜΙΑ

«Χρόνια Πολλά». «Καὶ τοῦ χρόνου». «Χριστὸς 'Ανέστη». «Πῶς περάσατε;» «Καλά». «Τὰ ἴδια». «Ἔξοχα». «Στερεότυπα».

Κλείνω τὰ μάτια μου. Μακρυὰ μέσ' τὰ ἀλώνια τοῦ χρόνου σεριανάει μιὰ κοπελλιὰ μὲ φορεσιὰ καινούργια, χάντρες, μυρωμένους κόρφους, κι' ἕνα κερὶ στὰ χωριάτικα, τυραννισμένα δάκτυλα. Πιὸ πέρα δίπλα της μιὰ ἄλλη ἀλλοπρόσαλλη φιγούρα. 'Επαρχιώτικο σουλούπι μὲ κόμμωση, μὲ φτιασίδια, ἀποτυχημένη μεταφύτευση στὴν πόλη. Πιὸ κάτω ἡ ἴδια ἡ πόλη. Κοσμοπολίτικη, συγκαταβατική, ἤρθε γιὰ τὴ Λαμπρὴ στοὺς συγγενεῖς, στοὺς δικούς. Τὰ ἴδια πάνω κάτω καὶ γιὰ τοὺς ἀντρες. Κι' ἡ παλαιότερη γενεὰ πιὸ φυσικὴ πιὸ ἄνετη στὰ γνωστὰ τὰ λημέρια: Στὴν ἐκκλησιὰ μὲ τοὺς παράφωνους ψάλτες, μὲ τὸν «λίγο» παπᾶ μὲ τὴν φωτιὰ στὸν αὐλόγυρο, καὶ τὸν 'Ιούδα ἕτοιμο γιὰ τὴν ἀτίμωση. "Ολα μορφὲς γνωστὲς ζωντανὲς ποὺ κινοῦνται ἐλεύθερα μέσα στὶς χωματένιες στράτες. Τὰ καντούνια μοσκοβολᾶνε ζυμωτά -- κουλούρια, φλαοῦνες— τὰ σπίτια μυρίζουν ἀσβέστη καὶ μπογιά. Στὶς αὐλὲς ἡ σφαγὴ τοῦ ἀμνοῦ ἀφήνει τραχειὰ τὰ κόκκινα στίγματα ποὺ εἶναι μαρτυρία γιὰ τὴ θυσία καὶ ὑπόσχεση γιὰ τὴν ἀπολύτρωση. Μοσκοβολᾶ ἡ φύση. Τρεμοπαίζουν τ' ἀστέρια στὰ κλώνια ποὺ βαρυγκομοῦν μὲ καρπὸ κι' ἀνυπομονησία. 'Αστράφτει ὁ ἥλιος καὶ πάλι κρύβεται θαμπὸς κι' ἀβέβαιος στ' ἀνοιξιάτικα νέφη. Κι' ἡ μέρα ἀρχίζει καὶ τελειώνει μὲ φαγοπότι, παιχνίδι. "Ενα καινούργιο εἰδύλλιο. Μιὰ προξενειὰ νέα. Σὰν πάντα τὸ κουτσομπολιὸ σχεδὸν σὰν πάντα ἡ κακία. Λίγο ἡμέρωμα. Λίγο μαλάκωμα. Λίγος πατευνασμός... Θαμπὴ Λαμπρή.. Ξαναπλώνω τὰ μάτια στ' ἀλώνια τοῦ χρόνου... 'Η πολιτεία βουΐζει. Τὰ σπίτια καθαρίζονται. 'Αλλοῦ πιὸ μεθοδικὰ πιὸ ὁλοκληρωτικά. 'Αλλοῦ ἁπλῶς πιὸ ἔντονα ἀπ' τὸ συνηθισμένο. Κι' ἐδῶ φουστάνια καινούργια. Οἱ πιὸ κοσμικοὶ οἱ πιὸ σνόμπ, οἱ πιὸ ἐξελιγμένοι, κοροϊδεύουν τὸ ἔθιμο. «Σάμπως δὲ μπορεῖς νὰ ραφτεῖς ἄλλη ἐποχή, ἄλλο μῆνα, ἄλλη Κυριακή». Μιὰ ἡμέρα εἶναι. Σὰν τὶς ἄλλες... Μέρα τοῦ Θεοῦ...

Γιὰ τὰ παιδιὰ ὅμως... "Α γιὰ τὰ παιδιὰ εἶναι δρόσημο ἀπαράβατο. Στὸ χωριὸ ἢ στὴν πόλη. Λαμπρή. Παπούτσια καινούργια, ροῦχα καινούργια. Τὰ ζαχαροπλαστεῖα, οἱ καφετηρίες πολυάσχολες, πολύκοσμες. Αὐγὰ σοκολατένια, φλαοῦνες, γλυκά. Δὲν μποροῦν ὅλοι ἐδῶ νὰ τὰ φτειάξουν στὸ σπίτι τους. "Αλλες νυκοκυρὲς δὲν μποροῦν, ἄλλες δὲν θέλουν. Τὰ καταστήματα γεμάτα. Ψώνια, ὅλο φώνια...

Τ' ἀστέρια σμιγουν με τὰ neolights καὶ χάνουν τὴ λάμψη τους. 'Ο ἥλιος ἔτσι ποὖναι ἀκόμα ἄστατος ἀνάμεσα χειμώνα κι' ἄνοιξη, ἀνάμεσα σταύρωση κι' ἀνάσταση σπάζει ἀπάνω στὶς ψηλὲς στέγες. 'Αποθυμᾶ τὴν ἁπλα τοῦ κάμπου. "Εκεῖ νοιώθει τὴ δύναμη του. Καθρεφτίζεται στὰ ἐρεμένα στάρια, στὶς φωτόλουστες πλαγιές. Τὴ νύχτα τὰ φῶτα πληθαίνουν. 'Η κίνηση πυκνή. Κι' ὅς λείπουν τόσοι στὴν ἐπαρχία σὲ δικούς τους. Αὐτοκίνητα παντοῦ. Κέντρα, φῶτα, ψυχαγωγία, γλέντι, χορός. Τὴν ἡμέρα ξανὰ γλέντι, καλὸ φαΐ ξεκούραση ποὺ καὶ ποῦ καὶ ἡ ἐπίσκεψη. Λαμπρή ναι. Τὰ σπίτια στολισμένα, οἱ ἄνθρωποι καλοντυμένοι. Ξεκούρασται. Οἱ ἄντρες ναί. 'Αργίες. Οἱ γυναῖκες ὄχι. 'Υπερωρίες. "Εξαντλητικὲς κι' ἀσταμάτητες. Εὐτυχισμένα; Ποιὸς μπορεῖ νὰ πεῖ; "Οταν οἱ συνθῆκες τῆς εὐτυχίας ξεκινοῦν ἀπ' ἔξω εἶναι ἄραγε ἀδύνατο νὰ διεισδύσουν ἔστω καὶ κατὰ λίγο, μέσα στὴν ἀνθρώπινη ψυχή; Καὶ μάλιστα στὶς ἰδιάζουσες συνθῆκες γιὰ τὴν ψυχή; Λαμπρή. "Αχ, ἂν ἐπρολάβαινα νὰ ξανακτυπήσω ἐκεῖνο τὸ χαλὶ πρὶν νυχτώσει. Μάζεψε σκόνη. "Αραγε θὰ μὲ τελειώσει ἡ κομμώτρια πρὶν τὶς 8; Γιὰ νὰ κοιμηθῶ καὶ λίγο πρὶν πᾶμε στὴν 'Ανάσταση. Στενοχωρέθηκα ποὺ δὲν τέλειωσε τὸ φόρεμα τῆς μικρῆς. Θὰ λυπηθεῖ.

Τὶ δῶρο νὰ κάνω στὸ βαφτισιμιό μου; Μπᾶ. Κάνουν δῶρα τὴ Λαμπρή; Δὲν κάνουν. 'Ο κόσμος τοῦ σχολείου πασίχαρος. 'Αργίες. Μακρυὰ ἡ σκοτούρα. Σεργιανίζουν οἱ μαθητές. Βολτάρουν οἱ μαθήτριες. Οἱ δασκάλοι ραχατεύουν — κανονίζουν ἴσως ἐκκρεμότητες. ἐργάζονται στὸν κῆπο, ἐργάζονται σὲ κάποιον ἄλλο τομέα ἢ ἁπλῶς ἀναπαύονται.

Οἱ σύλλογοι, τὰ πνευματικὰ σωματεῖα διοργανώνουν γιορτές. Μὰ μὲ τέτοιο θέμα, σὰν τὴ Λαμπρή, κι' αὐτὲς στὰ ἐγκόσμια. Μάλλον. Κανένα ποίημα, καμμιὰ χιλιοτριμμένη κουβέντα — διάλεξη καὶ λίγοι ἄνθρωποι παρόντες, ἀπὸ συμβατικότητα, συμπάθασμό ἢ καὶ κάποτε — ἂν δὲν ἔχουν τίποτε νὰ κάνουν— ἁπλὴ ἀφορεστιμάρα. Κι' ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀκόμα κάτι πιὸ ἀξιόλογο, ἀφαιδὴ ἀνθρώπινη παρουσία, σὰν νὰναι σπάνιο δῶρο ἡ ἀνάγκη της σὲ χῶρους μὴ ψυχαγωγικοὺς αὐτὲς τὶς μέρες. Πασκίζω νὰ ξεκαθαρίσω τὸ θέμμα μου. Νὰ δῶ μακρύτερα μέσ' τ' ἀλώνια τοῦ χρόνου. Πόσο μικρὴ ἡ προσπτική. Κι' ὅμως τὰ σκηνικὰ εἶναι πλούσια. "Ολο χρῶμα καὶ ζωντάνια. Κι' ἡ 'Ανθρωπότητα, χιλιόμορφη κομπάρσα στ' ἀκροσκήνια καρτερᾶ ἕναν ἥρωα ποὺ ποτέ της δὲν θἐλπει. "Ομορφο ποὖναι τὸ ἔργο, ὅμορφο. Συγκλονιστικό. Μετάδοση ἀπὸ τὸ μνῆμα στὶς νεφέλες. 'Από τὸ ζόφος στὴν ἀστραπή. Τὸ δράμα τῆς γῆς δὲ τῆς μιλᾶ; Βρεμένη, κεραυνωμένη, χιονισμένη, τουρτουρίζει. Κι' ὅμως ὑψώνει τὰ χέρια της θαρρετὰ καὶ προσμένει. Καὶ πιστεύει. Καὶ γνωρίζει. Θἄρτει ἡ ζεστὴ πνοὴ τοῦ καλοκαιριοῦ.

Θἄρτει τὸ γίνωμα. Τὸ ἄνθος κι' ὁ καρπός, κι' ἡ εὐφορία. Κι' ἡ 'Ανάσταση. Κι' ἡ 'Ανθρωπότητα, ἡ κομπάρσα ἡ χιλιόμορφη; Τουρτουρίζει μὲ ἄγνοια στοὺς πολυτελεῖς χιτῶνες της: 'Εμεῖς δὲν θὰ κοιμηθοῦμε πρὶν ἀπὸ τὴν 'Ανάσταση. Θὰ πᾶμε πρῶτα στὸν κινηματογράφο καὶ μετὰ συνέχεια στὸν Καλὸ Λόγο. 'Εμεῖς βάψαμε τ' αὐγά μας μονάχα κόκκινα φέτο. Εἶναι πιὸ χαρμόσυνα. Τὰ ἐκρίμα, δὲν πέτυχαν οἱ φλαοῦνες μας. Εἴδες στὴν Τηλεόραση τὶς πασχαλινὲς ἐπισκέψεις τοῦ Προέδρου; "Ακουσες ἀπὸ τὸ Ραδιόφωνο τὸ ἄγγελμα τοῦ Πάπα; Αὔριο που θὰ γυρίσετε τὸν ὀβελία; 'Εμεῖς μιὰ Λαμπρὴ κοιμηθήκαμε καὶ ξυπνήσαμε νηστικοί. Κι' οὔτε ποὺ πήγαμε στὴν 'Ανάσταση. Πεινούσαμε.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

(Στὸ ἑπόμενο τὸ τέλος)

'Επικαιρότητες

ΞΑΝΑ Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Β.' (Τελευταῖο)

ΤΑ ΘΕΙΑ

«Δάσκαλε, θὰ μᾶς σταυρώσης»; «"Οχι. Δὲν εἶναι φρόνιμο. 'Αφεση ἁμαρτιῶν παίρνετε μόνο σὰν ἐξομολογηθεῖτε. 'Απογοητεύονται οἱ γρῆες. Συνηθισμένες χρόνια τώρα: σκάβανε κατω ἀπ' το πετραχήλι τοῦ παπᾶ καὶ δέχονταν τὴν ομαδικὴν ἄφεση. Τώρα θὰ τοὺς συχωροῦσε ὁ Θεὸς ποὺ δὲν ξαλαφρωναν ἀπὸ τὰ κρίματα λέγοντάς τα στὸν μεσάζοντα, στὸν ἀντιπρόσωπο του; Γιατὶ τάχα. Κι' ἂν τοῦ τὰ λέγανε τοῦ Θεοῦ ἀνοιχτὰ κι' ἄφοβα, ἐκεῖνος κι' ἐκεῖνες λὲς νὰ μὴν τὶς ἄκουε; Λὲς νὰ μὴν καταλάβαινε; Τότε θάταν ἐγωϊστὴς Θεὸς κι' ὄχι δημοκρατικός. 'Επαρσιωμένος θαταν, ἀφοῦ ἤθελε σωνει καὶ καλὰ μεσάζοντες.

Οἱ ἐκκλησίες μοσκοβολοῦν λιβάνι καὶ κερί. 'Εβδομὰς τῶν παθῶν. Οἱ καμπάνες σημαίνουνε πένθιμα. Κι' ἐκεῖνοι ἀκόμη ποὺ ὁλόχρονα δὲν παιοῦν στὴν ἐκκλησία, αὐτὲς τὶς μέρες νοιώθουνε κάτι νὰ τοὺς τραβᾶ. "Ισως καὶ νάναι ἡ ἀνάμνηση τῆς παιδικῆς ἐπίσκεψης στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ. Φοβισμένα κρατοῦσαν τους πατεράδες ἀπ' τὸ χέρι. Σφίγγοντας τοὺς κόρφους τῆς μάνας, ἐνῶ τριγύρω οἱ πιστοὶ τοὺς κοιτάζανε μὲ ἄγρια βλέμματα ἂν τύχαινε νὰ ξεφωνίσουν λιγάκι ἀπὸ ἀνία καὶ ἀπελπισία. Δὲν καταλάβαιναν τὶ γίνονταν. "Ομως στὴ μνήμη ἐπικρατοῦνε οἱ φωνὲς τῶν ψαλτῶν ζωγραφίζονται αἱ αὐστηρὲς δυσζαντινὲς μορφὲς τῶν ἁγίων κι' ὁ παπᾶς μὲ τὰ ἱερὰ σκεύη νὰ τοὺς ἀνοίγει τὸ στόμα εἶαια γιὰ νὰ τοὺς βάλη μέσα τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. "Ισως νάναι ἡ ἐνσυνείδητη ἀνάγκη αὐτὲς τὶς μέρες νὰ ξανακούσουνε τὰ εὐαγγελικὰ κηρύγματα τῆς θείας θυσίας τῆς σταύρωσης, τῆς 'Ανάστασης καὶ τῆς σωτηρίας. "Ισως νὰ τὸ κάνουν γιὰ νὰ συμβαδίζουν μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ περιβάλλοντος. "Ολοι πηγαίνουν. Θὰ παρεξηγηθοῦν ἂν δὲν πᾶνε. "Ισως καὶ πάλι οἱ νεαρώτεροι νὰ πηγαίνουν γιατὶ πάει ἡ συντροφιά. "Ισως νὰ νοιώθουν πραγματικὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀφιερώσουν τὶς σκέψεις τους στὸ θεῖο δρᾶμα.

Πολύωρα τὰ στάδια τοῦ δράματος. Πόσην ὥρα μπορεῖ ἡ ἀνθρώπινη σκέψη νὰ συγκεντρωθεῖ σ' ἕνα μόνο θέμα; Πέντε — δέκα λεπτά; Παρα κάτω περιπλανᾶται. 'Η προσοχὴ ἀποσπᾶται κι' ὁ ἄνθρωπος ἀποσυγκεντρώνεται. 'Ο ἀριστερὸς ψάλτης δὲν εἶναι ἀπόψε σὲ φόρμα... 'Ο ἐπίτροπος στιγυφάλλει ὅλη τὴν ὥρα. 'Επιδεικτικὸς κι' ἐνοχλητικὸς ποὺ εἶναι... Κοίταξε τὴν τούτην ἐδῶ ντύσιμο καὶ μπογιάτισμα στὴν ἐκκλησία... Πόση ὥρα κάθεται τούτη στὸ σκάμνο. Κι' ἡ ἐκκλησία γεμάτη καὶ στέκομαι συνεχῶς, καὶ κουράστηκα, ἀπόκαμα κι' ὅμως δὲ σηκώνεται νὰ μοῦ προτείνει νὰ κάτσω καὶ γὼ λίγο. Πάρα κάτω δυὸ τρεῖς κάθονται στὸ ἕνα ἀκρινὸ στασίδι μὲ τὴν σειρά. Λίγα λεπτὰ ἡ μιὰ, ὁ ἕνας, λίγα λεπτὰ οἱ ἄλλοι. Πολλὰ λεπτὰ σπαταλημένα σὲ κινὲς φιλοφρονήσεις. «Δὲν κουράστηκα, εὐχαριστῶ». «Εὐχαριστῶ πολύ. Ξεκουράστηκα».

Τὴν "Αγια Τρίτη γεμίζουν οἱ ἐκκλησίες μὲ τὴν ἀνάμνηση τῆς ἁμαρτωλῆς ἀνθρωπότητας. Τὸ ταμπάριον τῆς Κασσιανῆς ἀναλύεται στὰ σχολεῖα κι' ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ δημοφιλῆ ἀποσπάσματα τῶν ἀκολουθιῶν τῆς ἑβδομάδας. 'Η συναισθηματικὴ κατάνυξη αὐτοῦ τοῦ ἑσπερινοῦ εἶναι ἴσως καὶ ἡ πιὸ ἔντονη τῆς ἑβδομάδας. Οἱ ἐκκλησίες εἶναι πιὸ ἥσυχες. 'Ο κόσμος δὲ προσέρχεται στὴν ἀκολουθία σὲ τόσο μεγάλους ἀριθμοὺς ὅπως γίνεται στὴν σταύρωση καὶ στὴν 'Ανάσταση. Εἶναι ἑξ ἄλλου κι' ἡ φύση αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας ἥσυχη. Καμμιὰ περιφορά. Στάνιες οἱ συνηθισμένες κινήσεις τοῦ παπᾶ καὶ τοῦ διάκου ἑξῆς ἀπὸ τὸ ἱερόν. Γι' αὐτὸ καὶ ὑπάρχει καὶ τὸ κατάλληλον ἔδαφος γιὰ διανόηση, ἔστω καὶ σπασμωδικὴ πάνω στὴν συντριβὴ τῆς Μυροφόρου μπροστὰ στὸν θυσιαζόμενο Χριστό, συντριβὴ συμβολικὴ καὶ παραινετικὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ποὺ ἔπρεπε νὰ κομίσει τὶς ἁμαρτίες στὸν ἀμνὸ καὶ νὰ τοῦ ζητήσει ἄφεση γιὰ τὴν θυσὰ στὴν ὁποίαν τὸν ὁδήγησαν οἱ ἁμαρτίες της.

'Η ἡσυχία ὅμως, ἡ ἤρεμη ἀτμόσφαιρα διαταράζεται στοὺς ἑπόμενους ἑσπερινούς. Τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἡ ἐκκλησία μαυροντύνεται. Οἱ ἅγιοι πενθοῦν γιὰ τὸ σταυρικὸ μαρτύριο. Τὸ ἐκκλησίασμα πυκνὸ ἀκούει τὰ μακροσκελῆ εὐαγγέλια πότε μὲ εὐλάβεια, πότε μὲ ἀδημονία καὶ νύστα. Εὐτυχῶς τώρα διαβάζονται πεζὰ ἀπὸ τὸν ἱερέα. Δὲν ψάλλονται ὅπως πρῶτα. "Ηταν πιὸ κουραστικά. Κι' ἐπαιρνε ὥρα περισσότερη. "Αλλοι ἀκοῦνε τὰ δυὸ — τρία πρῶτα καὶ φεύγουν, ἄλλοι ἔρχονται στὰ δυὸ — τρία τελευταῖα. «Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου, ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμμάσας». Περιφέρεται ὁ σταυρὸς. ὁ Χριστός, οἱ μυροφόρες. Ψάλλεται ἡ φράση ἐπανειλημένα. Σκύβουν οἱ πιστοί. Τὰ μουρμουρητὰ πυκνώνουν. Μεικὲς γρηὲς βακρύζουν. Τὸ συγκινησιακὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου διεγείρεται. Οἱ ψαλμωδίες. τὰ φῶτα, οἱ εἰκόνες, ἡ ἀτμόσφαιρα. Τοποθετεῖται τὸ σταυρικὸ σύμπλεγμα στὸ κέντρο τοῦ ναοῦ. κι' ἀοχινᾶ τὸ ἀτέλειωτο προσκύνημα. Μπαινουν, βγαίνουν, σπρώχνουν, σηκώνονται, κάθονται. Σάλος. "Ομως «πρέπει» νὰ προσκυνήσουν τὸν 'Εσταυρωμένο. Πῶς ἀλλοιώτικα νὰ ἐκφλώσουν τὸν σεβασμό τους, τὴ συντριβή τους μπρὸς στὸ μεγαλεῖο τῆς θυσίας του; Κι' ὅμως ἴσως ἀμεσως μόλις βγοῦν ἀπ τὴν ἐκκλησία, ἴσως κιόλας ὄντες μέσα ἀκομη, νὰ τὸν προδώσουν τὸν Χριστό τους, νὰ προδώσουν τὶς ἀρχὲς γιὰ τὶς ὁποίες σταυρώθηκε τὶς ἀρχὲς τῆς ἀγάπης, τῆς ἀδελφωσύνης. Γιὰ πόσα ἀργύρια ἄραγε προδίδουν τὸν τετιμημένον; Ποιὸς ξέρει; "Αλλοι γιὰ τὰ ἀργύρια τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ἄλλοι τῆς φιλοδοξίας, ἄλλοι τῆς φιληδονίας, ἄλλοι τῆς ἀγάπης τοῦ χρήματος, ἄλλοι τῆς φιλαυτίας.... «Καὶ ἐμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ρήματος τοῦ 'Ιησοῦ, εἰρηκότος αὐτῷ, ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρὶς ἀπαρνήσῃ με καὶ ἐξελθὼν ἔξω ἔκλαυσε πικρῶς».

Κλαίει ὁ μέσα μας Πέτρος ὅταν ἀρνεῖται τὸν Χριστόν; "Η συκρίνεται σὰν τὸν 'Ιούδα γιὰ νὰ ὁδηγηθῆ στὴν τελικὴ του αὐτοκαταστροφή;

'Η μεγάλη παράσταση τῶν Παθῶν δίνεται τὴν Μεγάλην Παρασκευήν. Μεγάλη ἡ προσοχὴ στὸ στόλισμα τοῦ 'Επιταφίου. Γιὰ μέρες γίνονται οἱ πρόβες στὴν ψαλμωδία τῶν διαφόρων ἐγκωμίων. 'Η προσέλευση τοῦ κόσμου φτάνει στὸ ἀποκορύφωμά της. Στενότης χώρου, δυσκολία κινήσεων. Τὸ προσκύνημα διεξάγεται ἀσταμάτητα ὡς τὴν ὥρα ποὺ ἀρχίζουνε τὰ ἐγκώμια. "Οταν ἀρχίσουν τὸ ἐκκλησίασμα συνοδεύει ποῦ καὶ ποῦ. Κι' ἡ μεγάλη στιγμὴ τῆς περιφορᾶς ἔρχεται. Κακὲς συνήθειες παρατηροῦνται ἐπανειλημένα. "Αλλοι προσπαθοῦν νὰ πᾶρουνε κεριὰ ἀπὸ τὸν 'Επιτάφιον. "Αλλοι ἄνθη. 'Η ἀκολουθία ἀποτελειώνεται μὲ τὴν καταθλιπτικὴν εὐαγγελικὴν περικοπήν: «Οἱ δὲ πορευθέντες ἠσφαλίσοντο τὸν τάφον σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας». Τώσα ἕπεται ἡ 'Ανάσταση. Τὸ Σαββάτο πρωῒ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ὡραῖες λειτουργίες τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι κι' ἀπὸ τὶς πιὸ σεμνὲς ἀφοῦ τὸ ἐκκλησίασμα εἶναι λιγοστὸ κι' ἔτσι δὲν προσδίδει στὴν λειτουργία χαραχτῆρα ἐξωτερικὰ μόνο πανηγυρικό. Αὐτὸ τὸν χαραχτήρα προσλαμβάνει ἡ πασχαλινὴ λειτουργία τοῦ μεσονυχτίου τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακήν. "Αλλοι ἀγρυπνοῦνε ὡς τὶς ἑντεκα γιὰ νὰ πᾶνε συνέχεια ν' ἀκούσουν τὸν «Καλὸ Λόγο».

Τὰ παιδιὰ πᾶνε μὲ τὰ κόκκινα τὰ αὐγὰ στὶς τσέπες ἕτοιμα γιὰ τσούγκρισμα καὶ τ' ἀστεράκια γιὰ ἐφφέ, μιὰ κι' οἱ κροτίδες ἀπηγορεύθησαν. Καμμιὰ ὥρα περνᾶ γεμάτη θόρυβο, πήγαινε ἔλα, διαρκεῖς ἀφίξεις, προσκυνήματα, ὅσο σβύνουνε τὰ φῶτα, κι' ἐκφωνεῖ ὁ παπᾶς τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς διαδόσεως στὴν 'Ανθρωπότητα τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀγάπης. Μόλις τελειώσῃ ἡ ἀναγκνωση τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ξαναμπῆ μέσα ὁ παπᾶς, ἡ ἐκκλησία μισοδειάζει. 'Ο κόσμος κουράστηκε ὅλη τὴν ἑβδομάδα, μὲ τὶς ἑτοιμασίες. Τώρα ποὺ τέλειωσε κι' ἡ φετεινὴ 'Ανάσταση θέλει πιὰ νὰ πάει νὰ ξεκουραστεῖ. Δὲν γίνονταν νάναι πιὸ σύντομη ἡ ἀκολουθία, οἱ ἀκολουθίες; "Εχει ὅμως ἄραγε τόση σχέση μὲ τὴν ἐσωτερικὴ πορεία τῆς καθεχρονικῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος; Πῶς νὰ ξέρουμε ποιὸς καὶ πότε νοιώθει καὶ συμμετέχει σ' ὅλη τὴν ἔνταση τοῦ θείου δράματος; "Οταν εἶναι μέσα ἢ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. "Οταν προσκυνᾶ τὸν 'Εσταυρωμένον, ἢ 'Αναστημένον 'Ιησοῦν, ἢ ὅταν πηγαίνει στὸν Θεὸ ἐν συντριβῇ καρδίας στὸ ἀπόκρυφο ἱερό τῆς μοναξιᾶς του, παίρνοντας μαζί του τὶς ἀδυναμίες του, τὰ κρίματά του, τὴν μετάνοιά του καὶ τὴν ἀγάπη του. Ποιὸς μπορεῖ νὰ ξέρει; Ποιὸς τολμᾶ νὰ πῇ; Τόσοι ἄνθρωποι. Τόσοι κόσμοι. Γιὰ ὅλους ὅμως ἡ κάθε μιὰ Πασχαλιὰ καὶ μιὰ εὐκαιρία νιὰ ψυχικὴ ὁλοκλήρωση καὶ κάθαρση.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια όρόσημα

ΛΕΟΝΑΡΝΤΟ ΝΤΑ ΒΙΝΤΣΙ

Της δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Στις δύο Μαΐου, 1519 πέθανε στο 'Αμπουέζ της Γαλλίας μια από τις πιό επιβλητικές μορφές της 'Ιταλικής 'Αναγεννησέως, ο Φλωρεντινός Λεονάρντο Ντά Βίντσι. Στους πολλούς ό ντά Βίντσι είναι γνωστός από τά δυό μεγάλα του άριστουργήματα: τη «Τζιοκόντα» και τον «Μυστικό Δείπνο». Πολύ λίγα άλλα έργα ζωγραφικής έξ άλλου έκληροδότησε στον κόσμο. Γιατί στήν πραγματικότητα, ό γίγας αύτος της άνθρώπινης σκέψης ήταν ένα άπό τά πιό πλούσια και πιό πολύπλευρα ταλέντα που γνώρισε ή άνθρωπότητα. Ο ίδιος, προσφέροντας στο 1483 τις ύπηρεσίες του στον Λουδοβίκον Μαύρον, τον δούκα τοῦ Μιλανου, αύτοσυστήνεται έν πρώτοις σάν έφευρέτης πολεμικών μηχανών, κατασκευαστής κινητών γεφυρών και άμαξών, έμπειρος μηχανικός είς την τέχνην της πολιορκίας, και σαν κατακλείδα προσθετει και έκεινα τά χαρίσματα, που θά του χάριζαν την μεγαλύτερην ίσως φήμην. «Επίσης θά έκτελώ έπι τοῦ μαρμάρου ώς και διά τοῦ χρωστῆρος οίανδήποτε έργασίαν, ισαξίως πρὸς οίονδήποτε άλλον». Έτσι οί άρμοδιότητες και οί ικανότητες του άγκάλιαζαν τους άκολούθους περίπου τομείς: γλυπτική, ζωγραφική, ποίηση, μουσική, μηχανική, άρχιτεκτονική, γεωμετρία, γεωλογία, άνατομία, χημεία, μαθηματικά.

Γεννήθηκε από Βίντσι της Φλωρεντίας στά 1452. Πρώτος του δάσκαλος στην ζωγραφική ήταν ό Βερόκκιο. Λέγεται όμως ότι τόσον λαμπρές ικανότητες επέδειξεν ό νεαρός μαθητής είς την τέχνην των χρωμάτων, που ό διδάσκαλος όρκίσθηκε νά μήν ξαναπάρει πιά χρωστήρα στά χέρια του. Το φαινόμενο ντά Βίντσι δέν είναι έκπληκτικό όταν άντικρυσθεί μέ τά μέτρα και τις άξιώσεις τοῦ αίῶνα που είδε την γέννησή του. Ό άνθρωπος της 'Αναγέννησης ξυπνοῦσε ὕστερα άπό τά ζοφερά σκοτάδια της άμάθειας και της πνευματικής καταρράκωσης του Μεσαίωνα. Μιά δίψα άκόρεστη χαρακτήριζε την έποχή: ή δίψα γιά πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία. Γιά νά το έπιτύχουν αὐτό οί πνευματικοί ταγοί της έποχής ἔστρεψαν τά βλέμματά τους στίς δυό πηγές άπό τις όποίες άστείρευτη ή έμπνευση έπλαθε όλόκληρη την μυθική και την ψυχική κοσμογονία των άνθρώπων: στην άρχαία 'Ελλάδα μέ τους είδωλολατρικούς μύθους τους, γιομάτους άπ' το σκίφφας της συμβολικής άλήθειας, και στόν Χριστιανισμό ποὺ καταύγαζε την άνθρωποτητα μέ τὸ γλυκὸ φῶς της θείας άγάπης. Έτσι το 'Ελληνικο κλασσικό πνεῦμα κι' ὁ πολυεδρικός συμβολισμός της 'Ελληνικῆς μυθολογίας γίνεται πλούσια πηγή και ὑψηλόν παράδειγμα και πρόκληση γιά τοὺς δημιουργούς της 'Αναγέννησης, ποὺ ἔχουν τώρα έπικουρία και συμπλήρωμα στά πνευματικά τους πετάγματα την άνακάλυψη τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος. Κάτω άπὸ αὐτὸ τὸ διπλὸ φῶς ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση ἦταν φυσικὸ νὰ παίρνει αἰχμὲς κατευθύνσεις καὶ νὰ ζητᾶ ν' ἁπλώση ὅλο καὶ πιὸ μακρύτερα τὰ φτερὰ της κατάκτησης. Ὁ αἰῶνας τοῦ ντὰ Βίντσι προλογίζει τὰ μεγάλα ἀνθρώπινα τολμήματα στὸν τομέα της ἔρευνας, της ἐξερεύνησης, της ἐφεύρεσης, της ἐπιστήμης. Γι' αὐτὸ κι' ὁ ἴδιος χροικισμένος μὲ μιὰν ἀκόρεστη δίψα γιὰ ὅλους τοὺς τομεῖς της γνώσης, ἀσχολήθηκε μὲ ὅσα περισσότερα μπόρεσε. Ὁ ἴδιος ἔλεγε χαρακτηριστικά: «"Ολα τὰ μυστήρια θὰ τὰ ἐξουσιάσω προχωρώντας ὡς τὸ βάθος». Κι' οἱ ὑπηρεσίες του μοιράστηκαν ἀνάμεσα στὴν Τέχνη καὶ στὴν 'Επιστήμη. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀφῆκε πιὸ πολλὴν ἀσυμπλήρωτη ἐργασίαν παρὰ συμπληρωμένην. Οἱ ἔρευνες του ὅμως καὶ τὰ συμπεράσματα του στὸν τομέα της ἐπιστήμης ἐχαρακτηρίζοντο ἀπὸ μιὰν ἀλάνθαστον καὶ θαβειὰν προφητικὴν διαίσθηση γιὰ τὰ μεταγενέστερα ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου. Κι' ἂν δὲν μπόρεσε νὰ ἀποπερατώσει ὅλα ὅσα ἤρχιζε, τοῦτο ὀφείλετο εἰς τὸ μεγαλόπνοον τῶν προγραμμάτων του, τὰ ὁποῖα ἀπαιτούσανε ἄπειρο χρόνο καὶ μέριμνα, κι' ὄχι στὴν ἔλλειψη ἱκανότητος ἀπὸ μέρους του. Οἱ σύγχρονοι του ἔγραψαν γι' αὐτὲς τὶς ἱκανότητές του: «Ἡ ἱκανότης του ἦτο τόση ὥστε οἱανδήποτε δυσκολίαν καὶ ἂν συνήντα, ἦτο ἄξιος νὰ τὴν ὑπερπηδήση **μὲ τὴν** πλέον δυναμικὴν ἄνεσιν».

Τὰ σημειωματάρια του φανερώνουν τὴν ἔμμονη ἀπασχόληση του μὲ τὴν ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, καὶ μὲ τὴν ἐφεύρεση πτητικῆς μηχανῆς. Κάποτε ἡ χρησιμοποίηση ἀνθρωπίνων πτωμάτων ὑπ' αὐτοῦ δι' ἀνατομίαν, ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην ἐναντίον του. Γιὰ τὴν πτῆση στὸ διάστημα ἔλεγε: «Γιὰ νὰ πετάξω δὲν μοῦ λείπει παρὰ ἡ ψυχὴ τῶν πουλιῶν». Ἄλλωστε τὰ ἄλογα καὶ τὰ πουλιὰ ἦσαν ἀνάμεσα στὶς μεγάλες συμπάθειές του. Ὀξυδερκὴς παρατηρητὴς κι' ἀκούραστος ἐρευνητὴς εἶχε μαντέψει τὸν μηχανισμὸ τῆς πτήσης τῶν πουλιῶν μὲ τὴν κίνηση τῶν πτερύγων τους. καὶ τὴν μετακίνηση τους στὸν ἀέρα. Μελέτησε ἐπίσης καὶ διεσθάνθηκε πολὺ πιὸ πρὶν ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἐπιστήμονες τὴν ὁμοιότητα τῶν κυμάτων τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἤχου. Μελέτησε ἐπίσης καὶ στὶς πιὸ μικρὲς τους λεπτομέρειες τὶς κινήσεις τοῦ νεροῦ, τῶν κυμάτων, τῶν ὑγρῶν σωμάτων καὶ τῶν ἀερίων. Ἀπὸ τὰ ἄπειρα προσχέδια γιὰ ἐργασίες μακρόπνοες ποὺ σκόπευε νὰ γράψη, συμπληρωμένην ἀφῆκε μόνο μιὰ πραγματεία γιὰ τὴν ζωγραφική.

Ὅσο ὅμως παράξενη κι' ἂν προβάλλει ἡ πολυεδρικότης της δυναμικῆς αὐτῆς μορφῆς, γεγονὸς εἶναι ὅτι μιὰ ἀδιαίρετη ἑνότης διαπερνᾶ ὅλες τὶς κατευθύνσεις τοῦ Λεονάρντο ντὰ Βίντσι. Μόνο ποὺ ἡ ἀναζήτησή του γιὰ τὴν 'Αλήθεια ἀκολούθησε δυὸ διαφορετικοὺς δρόμους, ποὺ ἐξωτερικὰ διαφορετικοί, εἶναι στὴν οὐσία ἑνωμένοι καὶ συγχωνευμένοι. Πῆρε ἀπ' τὴ μιὰ τὸ δρόμο τῆς γνώσης, τῆς 'Επιστήμης καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ δρόμο τῆς Τέχνης, τῆς διαίσθησης. Μέσα στὸν ἄνθρωπινο μικρόκοσμο γνώση καὶ διαίσθηση εἶναι πάντα ἐναλλασσόμενες, διαδοχικές καταστάσεις. Μέσα στὴ Φύση δὲν εἶναι παρὰ οἱ διάφορες ἀχτίδες μὲ τὶς ὁποῖες ἡ 'Αλήθεια προσπαθεῖ νὰ φτάσει τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Ὁ 'Εδ. Συρε, λέει ὅτι τα «τριά βαθειά... μυστήρια» ποὺ κυβέρνησαν τὴ ζωὴ καὶ το ἔργο τοῦ ντὰ Βίντσι, ἦταν «τὸ μυστήριο τοῦ κακοῦ στὴ Φύση καὶ στὴν 'Ανθρωπότητα, τὸ μυστήριο τῆς γυναικας τὸ μυστήριο τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Θείου λόγου στὸν "Ανθρωπο». Ἡ θρησκευτικότητα τοῦ Λεονάρδου δὲν εἶχε τίποτα νὰ κάμει μὲ τὰ δόγματα ἢ τοὺς τύπους. "Ηταν μιὰ βαθειὰ ἀνάτασης πρὸς τὸ 'Αγαθὸν καὶ τὸ "Αγιον ὅπως τοῦτο ἐκδηλώνονταν μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση γιὰ τὴν ὁποία καὶ ἔγραφε: «Τὸ σῶμα μας ὑπακούει στὸν οὐρανὸ κι' ὁ οὐρανὸς στὸ πνεῦμα». Πίστευε στὴν ἀπεριόριστη δύναμη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς τῆς ἔφυτης ἀγαθότητας ποὺ φέρνουμε μαζί μας. Γνώριζε ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅτι τὸ Κακὸ ἦταν ἀπαράβατη καὶ ὁδυνηρὴ πραγματικότητα μέσα στὴ Φύση, μέσα στὸν "Ανθρωπο. Αὐτὸ τὸ Κακὸ τὸ ἀπέδωσε σὲ ἔργο, ζωντανό, ἀνατριχιαστικὸ καὶ φρικῶδες, ὅπως στὴν περίφημη ἀσπίδα ποὺ ζωγράφισε μὲ τὰ πιὸ ἀνατριχιαστικὰ ἑρπετὰ ποὺ μπόρεσε νὰ μαζέψει μέσα στὸ ἴδιο τὸ δωμάτιό του. Ἡ ὅπως στὴν ἀπεικόνισή τοῦ φτερωτοῦ Δράκοντα στὴν πόλη του μὲ τὸ λιοντάρι, ἡ ὁποία ὑπάρχει μόνο σ' ἕνα σχέδιο μὲ μολύβι στὴν Φλωρεντία.

Ὁ ντὰ Βίντσι κρατησε μακρυὰ ἀπὸ τις γυναικες σ' ὁλη του την ζωή, προτιμώντας την μοναξιὰ της ὁμιλουργίας καὶ τοῦ στοχασμοῦ. Μια γυναικα ὅμως στάσηκε ὁρόσημο καὶ γι' αὐτον καὶ γιὰ τὴν τεχνη του: Ἦταν ἡ Μονα Λίζα, γυναικα τοῦ Φλωρεντινου Τζιοκόντο, τῆς ὁποίας ὁ Λεονάρδος προσεκλήθη νὰ ζωγραφσει τὸ πορτραῖτο. Ἡ πραγματικὴ ἱστορία γυρω ἀπὸ τὶς σχεσεις του καὶ τοῦ μοντέλλου του, παρέμειναν στὸ σκοταδι τοῦ μυστηρίου. Μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς εἰκασίες περιγραφει ερωτα περιπαθῆ, εντονον, προσεγγίζοντα τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν μαλλον ἑκταση που ἑνοωσαν δυὸ ἐκλεπτισμενοι, καλλιεργημένοι ἀναζητητες τῆς ἀληθειας. Ἄλλη ἐκδοχὴ φερει την Τζιοκόνταν ερωτευμενὴν μὲ τον ζωγράφον καὶ τὸν ἰδιον ἀνίκανον νὰ ἀνταποκριθεῖ στο αἴσθημά της. Ὁ ἴδιος ὁ πίνακας ὅμως ἀποτελεῖ ἀριστούργημα κλασσικῆς ἰσορροπιας, ἁρμονίας χρωματος, ἐκφρασης, ἀναλογιας. Γιὰ τὸν καλλιτεχνη ὅε ὁ πινακας αὐτὸς εσήμαινε ὑσκα πολλὰ ποὺ ὅλα τὰ γυναικεῖα πορτραῖτα ποὺ ἐζωγράφιζε μετέπειτα ἐφεραν τὸ χαρακτηριστικὸ αἰνιγματικό, σαγηνευτικὸ χαμόγελο τῆς Τζιοκόντας. Ἔτσι το μυστήριο της γυναικας, γιὰ τὸν ντὰ Βίντσι παρεμεινεν ἄλυτο. Ἴσως γιατὶ ἀπὸ φυσιολογικα αἴτια ὁ ζωγράφος ποτὲ δὲν μπόρεσε ν' ἀγαπήσει καμμιὰ γυναῖκα. Κι' ἴσως πάλι γιατὶ πίσω ἀπ' τὸ γυναικεῖο φύλο, ἔβλεπε κι' αὐτὸς ὅπως ὁ μεγάλος συμπατριώτης του συγγραφέας τῆς «Θείας Κωμωδίας» τὸ σύμβολον τῆς ἰδέας της ψυχῆς, γιομάτης μυστήριο, δύναμη, φῶς, ἀγάπη καὶ μονωση — τὴν ἰδια τὴν θεια μόνωση ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἴδια τὴν Θεία Δύναμη, ὅσο πλατειὰ σκορπισμένη κι' ἂν βρίσκεται παντοῦ.

'Από τὰ ἔργα τοῦ ντὰ Βίντσι μὲ θρησκευτικὰ θέματα ξεχωρίζει ἡ τοιχογραφία στὴν ἐκκλησία της 'Αγίας Μαρίας τοῦ Μιλάνου, τοῦ «Μυστικοῦ Δείπνου». Ἡ συνθεση παραμένει ἀπαραμιλλη καὶ ἀνυπέρβλητη στὴν ὁμορφιὰ τῶν γραμμῶν καὶ στὴν ἐκφραστικότητα τῶν προσώπων της. Οἱ παραμικρότερες λεπτομέρειες εἶναι προσεγμένες καὶ τονισμένες γιὰ ν' ἀποδώσουν τὸ μεγαλύτερο ἔφφέ. Γιὰ τὸν συμβολισμὸ πίσω ἀπὸ τοὺς χαρακτῆρες τοῦ ἔργου γράφει ὁ Συρέ: «Σ' αὐτοὺς ἀναγνωρίζομε τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἠθικῆς ἱεραρχίας της. Αὐτὲς οἱ τρεῖς ἀνθρώπινες τάξεις μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν οἱ ἐντικτῶδεις, οἱ φλογεροὶ καὶ οἱ ψυχικοὶ ἢ ἐκπνευματοποιημένοι διανοούμενοι». 'Από τοὺς ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ στὴν πρώτη κατηγορία φαίνονται ἀπὸ τὴν στάση τους καὶ τὶς χειρονομίες τους νὰ ἀνήκουν ὁ Βαρθολομαῖος, ὁ Σίμων, ὁ Ματθαῖος, ὁ Θαδδαῖος, ὁ 'Ανδρέας καὶ ὁ Θωμᾶς. Οἱ μαθητὲς τοῦ δευτέρου βαθμοῦ οἱ παρορμητικοὶ ἀναγνωρίζονται στὰ προσωπα τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ 'Ιακώβου τοῦ νεώτερου καὶ τοῦ πρεσβύτερου.

Οἱ ἐκπνευματοποιημένοι τύποι τέλος ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν 'Ιωάννην. Στὰ δὲ ἀντίθετα ἄκρα τῆς σύνθεσης, ἀντιμέτωποι βρίσκονται οἱ δυὸ ἀντίποδες τῆς ἀνθρώπινης ἐνσάρκωσης. Ὁ 'Ιούδας μὲ τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν κακία του κεἰ ὁ 'Ιησοῦς μὲ τὴν θεία πραότητα καὶ τὴν ὑπερκόσμια φωτεινὴ του δύναμη.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ ζωγράφου γνωστοὶ πίνακες ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ «Λήδα μὲ τοὺς Κύκνους», ὁ «Βαπτιστὴς» καὶ «Ἡ Παναγία τῶν Βράχων». Ὁ Λεονάρδος ντὰ Βίντσι πέρασε τὴ ζωὴ του δημιουργώντας σὲ τρεῖς πολιτεῖες γιὰ διάφορους μαικήνες ὅπως ἦταν τότε τὸ ἔθιμο: Στὴν Φλωρεντία, στὸ Μιλάνο καὶ στὸ 'Αμπουάζ της Γαλλίας, ὅπου καὶ πέθανε ἀπὸ παράλυση στὶς 29 Μαΐου, 1519. Πίσω του ἀφῆκε ἕνα ἐπιβλητικὸ θρῦλο δραστηριότητας καὶ δημιουργίας. Ρεαλιστής, μὲ ἀνθρωπιστικὴ φιλοσοφία, γεμάτος δίψα γιὰ τὴν ἐξερεύνηση τῆς ἀνθρώπινης σκέψης καὶ τὴν κατάκτηση τῆς γνώσης, γνώρισε κι' ἀπεικόνισε στὰ ἔργα του τὸ δράμα τοῦ μεγάλου ἀγώνα ἀνάμεσα στὸ Καλὸ καὶ στὸ Κακό, μέσα κι' ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Μέσα ὅμως ἀπὸ τὸ κακό, μέσα ἀπὸ τὸν ὄλεθρο, ἔβγαινε πάντα νικητὴς ὑψώνοντας νικηφόρα τὴν ἀσπίδα τῆς δημιουργίας, ἐλεύνη τὴν ἀσπίδα που σφραγίζει τὸν ἄνθρωπο μὲ τ' ν θεία προέλευση.

"Οπως λέει δὲ καὶ πάλιν ὁ Συρὲ γιὰ τὴν μεγάλη προσφορὰ τοῦ ἔργου του: «Κάθε μεγάλη ζωὴ εἶναι ἡ ἀποθέωση πάνω ἀπὸ ἕνα ναυάγιο καὶ θὰ μποροῦσε νὰγη γιὰ ἐμβλημα αὐτὸν τὸν ἡρωϊκὸ λόγο τοῦ Σέλλεϋ: «Κράτα... ὅσπου ἡ ἐλπίδα νὰ κάμη τὸ ναυάγιο δραμά σου!»

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

'Επικαιρότητες

16/7/66

ΤΑ ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΜΑΣ

Μιὰ κατάσταση ὀδυνηρὴ

Της δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ξαναθίξαμε τὸ θέμα στὴν ἰδια στήλη. Τότε ὅμως τὸ περιορίσαμε, κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἦττον στὴν ὑπευθυνότητα τῶν θεατρικῶν ἁρμοδίων ἀπέναντι στὸ κοινὸ καὶ ἀπέναντι στὴν καλλιτεχνικὴ ἀποστολὴ τοῦ θεάτρου στὴν ἐκπολιτιστικὴ ἄνοδο τοῦ τόπου. Τὸ θέμα ὅμως ξαναπαίρνει πάντα πιὸ ἔντονες κι' αἰχμηρὲς προοπτικὲς μὲ τὶς ἐπισκέψεις τῶν διαφόρων 'Ελληνικῶν θεατρικῶν συγκροτημάτων στὴ μικρὴ μας νῆσο. Καὶ τελευταῖα, οἱ ἐπισκέψεις αὐτὲς ἦταν πολὺ πυκνές, ἀλλεπάλληλες. Καὶ αὐτὴ τὴν φορὰ ὅπως ὅλες τὶς ἄλλες μιὰ εἶναι ἡ ὀδυνηρὴ διαπίστωση ποὺ βγαίνει ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐπισκέψεις τῶν περισδεύντων πλιμακίων: τὸ κοινὸ τῆς Κύπρου ὅσο θεατρικὰ ὥριμο κι' ἂν εἶναι — καὶ πιστεύω πὼς εἶναι ἀρκετὰ ὥριμο, ὑποφέρει ἐν τούτοις ἀπὸ ὁρισμένα χρόνια παράσιτα, ποὺ ὑποσκάπτουν καὶ ὑπονομεύουν τὴν ἀκεραιότητα τῆς καλλιτεχνικῆς του κρίσης καὶ της αἰσθητικῆς του δειχτικότητας. Κι' αὐτὰ τὰ παράσιτα δὲν ζημιώνουν μόνο τὰ ταμεῖα τῶν δικῶν μας θεατρικῶν συγκροτημάτων, δὲν φθείρουν μόνο τοὺς καλλιτέχνες μας καταδικάζοντας τους στὴ φτηνὴ καὶ κάποτε χυδαία ἐπιθωρησιακὴ μορφή. ἀλλὰ στεροῦν καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κοινὸ ἔστω κι' ἂν αὐτὸ φέρει κάποτε ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην, τὴν μοναδικὴ εὐκαιρία τῆς καλλιτεχνικῆς ὁλοκλήρωσης ποὺ προσφέρει τὸ καλὸ θέατρο.

Ἔρχονται λοιπὸν οἱ 'Ελληνικοὶ θίασοι. Κάποτε καλοί, κάποτε ἀδιάφοροι, κάποτε ἀπαράδεκτοι. Καὶ τὸ κοινὸ μας παθιάζεται. 'Ασφυκτιοῦν οἱ αἴθουσες καὶ τὸ ἀκροατήριο συνεπαίρνεται καὶ οἱ θέσεις προκρατημένες μέρες πρίν. 'Ανεβάζουν τὰ δικά μας θεατρικὰ συγκροτήματα, ἔργα μὲ ἀξιώσεις, καὶ σὲ μιὰ δυὸ παραστάσεις δὲν πέφτουν ἀπὸ τὰ σύννεφα τῆς καλλιτεχνικῆς ἔφεσης στὶς σκληρὲς μισοάδειες αἴθουσες μονάχα οἱ καλλιτέχνες μας, ἀλλὰ καὶ οἱ οἰκονομικὲς καταστάσεις τῶν συγκροτημάτων παίρνουν τὸν κατήφορο. Φταίνε τὰ παράσιτα λοιπόν: ἡ αἴγλη τῶν «εἰδώλων», ἡ ἀκατάσχετη ξενομανία μας καὶ ἡ κακοπαθοῦσα καὶ τόσο ταρεζηγμένη ἔννοια τοῦ πατριωτισμοῦ μας. Ἡ αἴγλη τῶν εἰδώλων εἶναι πιὰ παγκόσμιο πρόβλημα.

Βγαίνουν οἱ Μπῆτλς στὴ σκηνὴ καὶ λιποθυμοῦν οἱ ὀπαδοί τους. Παρουσιάζεται ἡ Λάσκαρη στὴν ὀθόνη τσιτσίδη, καὶ γίνεται φίρμα. Γίνεται λοιπὸν νάρθη στὸν τόπο μας καὶ νὰ μὴν τρέξουμε νὰ τὴν δοῦμε ἐκείνη, ἡ ὁποιοδήποτε ἄλλο «ἀστέρι»; Θάναι παράλειψη θανάσιμη. Παράβαση τοῦ διεθνοῦς κώδικος περὶ καλλιτεχνικῶν ἐξαγωγῶν «σεξοβομβῶν», «ἀστερῶν», «ἀστερίσκων». Θάταν ἄρνηση τῆς κουλτούρας ποὺ μᾶς προσφέρεται μὲ ἐπιπτώσεις δυσάρεστες τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς κοινωνικὴς φύσεως. Δυστυχῶς λοιπὸν τὸ κυπριακὸ κοινό, δὲν ἔχει μείνει ἀνεπηρέαστο ἀπ' την ψύχωση τῆς ἐποχῆς την ψυχολογικὴ ὑποβολὴ τῆς διαφήμισης, τῆς συνεχοῦς καὶ συστηματικῆς προβολῆς.

Κι' ἔτσι ἐνῶ ὅπως ξανατονίσαμε μερικὰ ἀπὸ τὰ συγκροτήματα ποὺ μᾶς ἔρχονται καθ' ὅλα ἄξιοι φορεῖς τῆς ἀποστολῆς των, μερικὰ ἄλλα ἔχουν ἐπιβληθῆ ἀπὸ την διαδατικὴν ἔντεχνη λάμψη τοῦ ὀνόματος κι' ἀπὸ την ἀρρώστεια καὶ τὸν συρμὸ τῆς ἐποχῆς. Οσο ὅμως καὶ νὰ θέλουμε νὰ καταχωρήσουμε τὴν Κυπριακὴ κοσμοσυρροὴ στοὺς 'Ελληνικοὺς θιάσους στὸ χῶρο τοῦ ὑποσυνείδητου ἕνα ἄλλο σαράκι εἶναι χτυπητὰ τοποθετημένο στὸ πρῶτο πλάνο της Κυπριακῆς συνείδησης καὶ ὅσκει ἐκεῖ ἀδιάντροπα κι' ἀνενόχλητα. 'Η ξενομανία μας. Γιὰ πολλοὺς θέβαια δὲν θὰ ἠχήσει καλὰ λέξη ἀναφερόμενη σὲ 'Ελληνικὰ προϊόντα. 'Ωστόσο ὁ Κυπριακὸς λαὸς παρ' ὅλον ποὺ δὲν διέκοψε ποτὲ τὶς συναισθηματικὲς καὶ πνευματικὲς του σκέψεις μὲ την 'Ελλάδα, ἀνέπτυξε παράλληλα καὶ μιὰ ἰδιαίτερη δική του ἐθνικὴ ὀντότητα, ἡ ὁποία ἐξ ἄλλου ἦταν καὶ ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ὑπερνικήσει την ἐπιβουλὴ τῶν ξένων περαστικῶν κατακτητῶν τοῦ τόπου. 'Από την ἄλλη ὅμως ἡ νησιώτικη νοοτροπία ἐπροξένησε ἕνα δεινὸ συνηθισμένο στὶς πιὸ ἀπομονωμένες κοινωνίες: τὴν π, ο-τίμηση ὁτιδήποτε ξένου ἔναντι τοῦ ντόπιου. 'Η ξενομανία εἶναι θέβαια ἐκδήλωση μὲ διπλὴ προέκταση: 'Από τὴ μιὰ μπορεῖ ὁ λαὸς νὰ νοιώθη ὅτι ὀστερεῖ καὶ νὰ αὐτὸ ἐγκολπώνεται καὶ καλοδέχεται τὸ ξένο, μὲ τὴν ἐλπίδα θελτιώσεως. 'Από την ἄλλη ὅμως μπορεῖ οἱ ἀξιώσεις του νάχουν ξεπεράσει τόσο τὶς ντόπιες δυνατότητες ποὺ νὰ θεωρεῖ τὶς τελευταῖες ἀξιοκαταφόρητες καὶ νὰ στρέφη την προσοχὴ του ἀλλοῦ, χωρὶς νὰ ἀγωνίζεται νὰ ἀνυψώσει τὸ ντόπιο ἐπίπεδο καθόλου.

Στὴν περίπτωση τοῦ Κυπριακοῦ κοινοῦ ἴσως νὰ συμβαίνουν καὶ τὰ δυό. Πιὸ ἔντονα ὅμως προβάλλει ἡ περιφρόνηση του πρὸς την ντόπια θεατρικὴ προσπάθεια κάθε φορὰ ποὺ παρουσιάζεται ἡ εὐκαιρία τῆς σύγκρισης μεταξὺ τῆς ἀνταπόκρισης του στὴν ἐπιτόπια καὶ στὴν ἐξωτερικὴ θεατρικὴ προσφορά. 'Επανειλημμένα γιὰ παράδειγμα ἔχω σκούσει μερικοὺς πολυταξιδεμένους καὶ «καλλιεργημένους» «φιλότεχνους» νὰ ἐκφράζουν την περιφρόνησή τους γιὰ την θεατρικὴ κίνηση τοῦ τόπου: «Δὲ βαρυέσαι. "Αμα δεῖς θέατρο στὸ ἐξωτερικό, τὶ νὰ πᾶς νὰ δῆς, ἐδῶ ποὺ εἴμαστε γιὰ κλάματα». Καὶ τέλος τὸ ἄλλο τὸ τρίτο μεγάλο παράσιτο ποὺ μᾶς θαμπώνει την κρίση καὶ μᾶς θολώνει την ὀρθὴν ἀξιολόγηση: τὸν ψεύτικο κακόζηλο πατριωτισμό. Πολλὰ ἄρθρα πάνω στὸ θέμα εἰ σχέσει μὲ τὶς 'Ελληνικὲς θεατρικὲς ἐπισκέψεις ἔχουνε δεῖ την

δημοσιότητα, λίγα ακόμα λόγια δεν είναι περιττά, αφού κάποτε το παραξυλώνουμε. Ότι είναι Ελληνικό δεν σημαίνει ότι είναι και απαραίτητα σφραγισμένο με την ιερή ανωτερότητα της διαλεχτής φυλής. Σε πολλούς άλλους τομείς ο Κύπριος έχει άρκετά ανεπτυγμένη την κοσμοπολίτικη συνείδηση που βλέπει, ακούει και κρίνει αμερόληπτα, φιλελεύθερα κι' ανεξάρτητα από χρώμα, φυλή, γλώσσα. Καιρός είναι και σ' αυτόν τον τομέα να σχηματισθή η άκεραιότητα που χρειάζεται για

την δημαλωτέραν προώθησιν των καλλιτεχνικών ζητημάτων του τόπου.

Γιατί να είμαστε βέβαιοι ότι κι' αύτοι οι Έλλαβίτες άκομη θα έκτιμήσουν καλύτερα την αντιπρόσωπο ενός λαού όταν αύτή βασίζεται σε καθαρά καλλιτεχνικά αξιολογικά πριτήρια. Θά άπογοητευθούν βέβαια οι εύκολοι καιροσκόποι, που κατεβαίνουν έξ Ελλάδος ξεχειλίζοντες από εύκολες διακηρύξεις άγάπης στον Κυπριακό λαό και δηλώσεις άγωνιστικής συμπαράστασης πρός την δοκιμασμένην, ηρωϊκήν μεγαλόνησον, και άποχωρούν με τις τσάντες τους ξεχειλίζουσες από λεφτά και τις καρδιές τους από περιφρόνηση για τον άφελή άπροχώτη Κύπριο που και σε μιά πρόσφατη καλλιτεχνική συγκέντρωση εξυθρίσθη χυδαίως από 'Ελληνίδα καλλιτέχνιδα με τά λόγια: «Είμαστε όλοι σκατάδες έδώ». «Ας άπογοητευθούν όμως. Καιρός είναι τό κοινό μας νά ύψώσει τό παράστημα του διπλα στούς άλλους άγωνιζομένους παράγοντες τοῦ τόπου γιά νά δημιουργήσουν όλοι μαζί τήν θεατρική παράδοση που μᾶς λείπει. Δέν είναι δυνατόν νά κρατηθεί σοβαρό θέατρο όταν τό κοινό μας όλιγωρεί, άδιαφορεί, περιφρονεί καί παραγνωρίζει άκόμα τήν προσπάθεια που γίνεται γιά την καλλιτεχνική άνύψωση τοῦ λαοῦ. Είναι πιά καιρός νά λήξει στήν Κύπρο εύκολη λεία που προσφέρουν οί θεατρικοί μας όργανισμοί στούς δικούς μας κερδοσκόπους συγγραφεῖς τοῦ ποδαριοῦ που καταφεύγουν στό έμετικό πορνογράφημα πολλές φορές, μεταβάλλοντας τό θεατρικόν ἱερόν σέ συμπόσιον άναισχυντίας ἤ καί άλλες φορές σέ έπιπόλαιαν κενήν έπίδειξη πνεύματος, άφελείας καί γελοιότητος. Δέν είναι άλήθεια ότι τό κοινόν μας δέν είναι σέ θέση νά έκτιμήσει τό καλό θέατρο. Είναι όμως άλήθεια ότι δέν τοῦ έχει γίνει έθνική συνείδηση ἤ άνάγκη ὑποστήριξης τῆς τοπικῆς θεατρικῆς προσπάθειας. Φταίνε οί λόγοι που άναφέραμε. Φταίνε ἴσως καί πάλιν οί οἰκονομικοί παράγοντες οί όποῖοι δέν έπιτρέπουν στά συγκροτήματα μας νά κάνουν έντονες καί συστηματικές προσπάθειες γιά τήν θεατρική άνάπτυξη τοῦ τόπου. Κι' έτσι δλες μαζί οί αίτιες δημιουργοῦνε μιά κατάσταση όδυνηρή γύρω άπό τά θεατρικά μας ζητήματα. Μιά κατάσταση που διαιωνίζεται έδῶ καί χρόνια τώρα, χωρίς νά γίνεται άπό πουθενά κεμμιά προσπάθεια έξυγιάνσεως καί άνασυγκροτήσεως της. Κι' ἡ διάλυση άπλώνει έτσι άνησυχητική τή σκιά της πάνω άπ' τά θεατρικά πράγματα τοῦ τόπου. Γιατί; Ὡς πότε; Ποιός θ' άπαντήσει;

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΤΕΛΕΤΕΣ

23/5/66

Γιατὶ χρειάζονται;

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἀπὸ τὰ πρῶτα μέχρι τὰ τελευταῖα μας βήματα στούς δαιδάλους τῆς ζωῆς μάς συνοδεύουν οἱ τελετὲς καὶ οἱ τύποι! Στὸν κοινωνικό, στὸν έπαγγελματικό καὶ σ' ὅλους γενικὰ τοὺς στίβους τῆς άνθρώπινης έκδήλωσης ὑπάρχει ἡ άπαράβατη παρουσία τοῦ τύπου, τῆς τελετῆς. Ὁ άνθρωπος ὑποτάζεται σ' αὐτοὺς τους τύπους ἄλλοτε μὲ προθυμία ἄλλοτε μὲ δυσφορία. Καὶ ἡ ὅλη του τοποθέτηση άπέναντι στούς θεσμούς τοῦ τύπου διέπεται άπὸ τοὺς δυὸ αὐτοὺς άντίποδες τῆς άποδοχῆς καὶ τῆς άρνησης. πότε δια ταυρωνόμενος πότε άνεχόμενος πάντοτε δμως συνυπάρχοντες μέσα στὴν κάθε άνθρώπινην προσωπικότητα, άφοῦ συνυπάρχουνε καὶ μέσα στὴν ἴδια τὴν παγκόσμια φύση. Τὸ σύμπαν λειτουργεῖ πάνω σ' ἕνα σχέδιο. Δὲν γνωρίζουμε τὶς γραμμὲς τοῦ, βλέπουμε δμως τὴ θαυμαστὴ τάξη που έπικρατεῖ σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς συμπαντικῆς διάταξης. Ἡ φύση έκδηλώνεται πάνω σὲ ὁρισμένες, τὶς ἴδιες πάντα γραμμὲς καὶ μ' ἕνα ὁρισμένο άπαράβατο πάντα ρυθμό. Καὶ ἡ ζωὴ τοῦ άνθρώπου κινεῖται γύρω άπὸ ὁρισμένους πόλους καὶ άκολουθεῖ πάντα μιάν προδιαγραμμένην πορείαν στὴν έπίγεια της περιπέτεια.

Κι' δμως. Μέσα σὲ δλην αὐτὴν τὴν λαμπρὴν τελετουργίαν προβάλλουν κάποτε τὰ φαινόμενα έκεῖνα που σπάζουν τὸν τύπον, άπαρνοῦνται τὴν τελετὴ, διασκπτοῦν τὸν ρυθμὸν καὶ διασαλεύουν τὴν τάξη. Μετεωρῖτες έκρήγνυνται μέσα στὸ άπειρο, κηλῖδες στὴν έπιφάνεια τοῦ ἡλιου προκαλοῦν άπειρες άναστατώσεις στούς έξαρτημένους πλανῆτες του, ἠπειροι μετακινοῦνται. Κλιματικὲς ζῶνες μετατίθενται. ἠφαίστεια έκρήγνυνται, κυκλῶνες σκορποῦν δυστυχία κι' ἡ θάλασσα άποπραβιέται σὲ άμπώτιδες. Παιδιὰ φαινόμενα πατοῦνε τοὺς κανονισιους γιὰ τὴν πνευματικὴ ὡρίμανση τοῦ άνθρώπου, ὑπερῆλικες διατηροῦν τὸ σφρῖγος καὶ τὴν διαύγεια νέων άνδρῶπων, νόμοι βιολογικῆς κληρονομικότητας παρεγνωρίζονται άπ' τὴν φύση κι' άνθρωποι που κατέχουν μυστικὰ άγνωστα, γιὰ τοὺς περισσότερους νικοῦν τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου καὶ τοὺς νόμους τῆς φύσης γιὰ νὰ κατορθώσουνε θαύματα σὲ πολλοὺς χώρους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς. Οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ ἦσαν τὸ πιὸ γνωστὸ ἴσως παράδειγμα.

Φυσικὸ εἶναι λοιπὸν καὶ ὁ άνθρωπος νὰ άντικρύζει τὶς τελετὲς τὶς πιὸ τεχνητὲς που ὁ ἴδιος ἐδημιούργησε καὶ καθιέρωσε μὲ τὸν ἴδιο διπλὸ φακό. Τὶς άποδέχεται άπὸ τὴ μιὰ γιατὶ ὁ ἴδιος σὰν εἶδος τὶς ἔφτιαξε δίνοντας ἔτσι διέξοδο στὰ ἔνστικτά του γιὰ τάξη καὶ συνέπεια καὶ τὶς άπαρνεῖται κάποτε γιατὶ προικισμένος μὲ τὴν ἐλεύθερη βούλησ σπίθα τῆς άτομικότητας. δὲν θέλει νὰ ὑποτάζεται σὲ κάτι ἄλλο ἄλλοι τοῦ κληροδότησαν καὶ που δὲν άποτελοῦν παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψη ἐσωτερικῶν καταστάσεων.

Σ' ὅλες τὶς τελετὲς εἶναι πάντα παρόντα τὰ ἴδια στοιχεῖα: ἡ άνακεφαλαίωση, ὁ άπολογισμός, ἡ ὑπόσχεση, ἡ άνατοποθέτηση. Ἐτσι άπὸ τὴν πιὸ λιγομελὴ συγκέντρωση μιᾶς ὁμάδος άνθρώπων που γιορτάζει τὸ τέλος τῆς ὁλόχρονης έργασίας της μέχρι τὶς πιὸ σημαντικὲς τελετὲς τῆς άνθρώπινης ζωῆς — τῆς βάφτισης, τοῦ γάμου, τῆς κηδείας —ἕνας σταθμὸς καὶ μιὰ άπολογία συντελεῖται κι' ἕνα νέο βῆμα προδιαγράφεται.

Τὸ τέλος τῆς άνοιξης κι' ἡ άρχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ εἶναι πάντα μιὰ ἐποχὴ τελετῶν. Σχολικὲς τελετὲς γιὰ τὴν λῆξιν τῶν μαθημάτων, ἐνδοσωματειακὲς τελετὲς γιὰ τὴν λῆξη τῆς ἐτήσιας δράσης, γάμοι, βαφτίσεις, θάνατοι — εἶναι παρατηρημένο ὅτι άφθονοῦν αὐτὴ τὴν περίοδο γιὰ πολλοὺς λόγους. Σ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐποχὴν τῶν τελετῶν συναντοῦμε πάντα τὶς δυὸ ἄκρως άντίθετες προσεγγίσεις τὸ ὅλο θέμα. Ἔχουμε άπὸ τὴ μιὰ τοὺς άνθρώπους ἐκείνους που παθαίνονται γιὰ τὸν τύπο καὶ δίνουν ἄπειρη σημασία, άντλώντας άντίστοιχη ἱκανοποίηση άπὸ μιὰ τυπικὴ τελεσουργικὴ συνάθροιση κι' άπὸ τὴν άλλη ἔχουμε τοὺς άλλους οἱ όποῖοι βλέπουν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῶν τελετῶν — δυσκρέστων ἢ εὐχάριστων σὰν ἐποχὴ δοκιμασίας άνεπιθύμητης, όχληρῆς κι' άκόμη ἐντελῶς ὀδυνηρῆς. Ἴσως οἱ πρῶτοι νὰ ἀρέσκονται στὶς τελετὲς γιατὶ ἀρέσκονται στὴν ἐπίδειξη. Ἴσως γιατὶ ἔχουν ἰσχυρὸ άνεπτυγμένο τὸ αἴσθημα τῆς τάξης, ἢ τῆς κοινωνικότητας ἢ άκόμα καὶ τῆς ψευτικης άκτινοβολίας που πάντα περιβαλλει τοὺς άνθρώπους στὶς έπίσημες χαρὲς καὶ στὶς έπίσημες λύπες τους. Ἴσως πάλι γιατὶ βρίσκουν ικανοποίηση στὴν ὑποταγὴ καὶ στὴ συνεργασία που διέπουν τὴν άνάπτυξη τῶν ὁμαδικῶν σχέσεων. Οἱ δεύτεροι πάλιν ἴσως νὰ άποφεύγουν τὶς τελετές, γιατὶ δὲν βλέπουν σ' αὐτὲς τίποτα ἄλλο παρὰ ἐπίπλαστη κοσμικότητα, κενὴν ἐπίδειξη καὶ κατὰ συνθήκην καὶ συμβιβασμὸν ψεύδη εἴτε πρόκειται γιὰ ἐκδηλώσεις πόνου, εἴτε γιὰ ἐκδηλώσεις χαρᾶς. Ἴσως πάλι νὰ ἀρνοῦνται τὴν ἀξία της τελετῆς γιατὶ δὲν θέλουν ἐκ φύσεως νὰ ὑποτάζονται στοὺς καθιερωμένους τύπους, οἱ όποῖοι τὶς πλεῖστες φορὲς στεροῦνται κάθε οὐσίας. Καὶ τὸ ὅλο παιγνίδι τῆς τελετῆς φυσικὰ διεξάγεται άνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοὺς άντίποδες τοῦ τύπου καὶ τῆς οὐσίας.

Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν λαοὶ τῆς τελετῆς. Ἴσως γιατὶ λόγω άρχαιοτερων πολιτισμῶν δὲν μπόρεσαν νὰ άποβάλουν τὰ όργανωμένα τελετουργικά τους ἤθιμα. Ἴσως γιατὶ λόγω κλιματικῶν συνθηκῶν διαθέτουν πάντοτε περισσότερο χρόνο γιὰ τους τύπους άπ' ὅ,τι διαθέτουν οἱ άνθρωποι τῆς δύσης — οἱ συνθῆκες καὶ ὁ γενικὸς ρυθμὸς τῆς ζωῆς τὸ διαβεβαιώνει αὐτὸ ἐξ άλλου. Τὸ πρόβλημα δμως τὸ ν' ποῖο δημιουργεῖται μὲ τὴν μακρὰν παράδοση της Ἀνατολης στον τομέα τῆς τελετῆς εἶναι ἡ διαφορὰ που δίνεται στοὺς δυὸ πασάγοντες που τὴν άποτελοῦν. Μήπως στὶς πιὸ πολλὲς περιπτώσεις ἔχουμε ξεφύγει ἐντελῶς άπὸ τὸ πνεῦμα, άπὸ τὸν ἐσωτερικὸ προορισμὸ τῆς τελετῆς κι' ἔχουμε μεταβάλει σὲ άπλῆ ἐξωτερικὴ άλυσίδα κενῶν ἐπεισοδίων. Πόση πραγματικὴ σημασία ὑπάρχει στὰ δάκρυα τῆς κηδείας στὶς εὐχὲς τοῦ γάμου, στὰ χαμόγελα της σχολικῆς ἑορτῆς; Ποιὰ ἡ τοποθέτηση τῶν προσερχομένων στὴν ἐκάστη περίπτωση; Μήπως ὅλα διεξάγονται άπὸ συνήθεια καὶ κοινωνικὴν άνάγκην, χωρὶς νὰ περιέχουν οὔτε ἴχνος πραγματικῆς άξίας;

Θὰ ἦταν δύσκολο βέβαια νὰ τὸ παραδεχτοῦμε. Ὅπως καὶ εἶναι ἀφ' ἑτέρου δύσκολο νὰ πιστέψουμε ὅτι τίποτα τὸ γνήσιον δὲν ὑπάρχει σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπισημες δμαδικὲς ἐδηλώσεις. Θὰ ἦταν δμως ἐγκληδιωτικὸν ἂν μπορούσαμε νὰ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι τὸ μῖνμα τῆς άνθρώπινης ἐκδήλωσης ὑπερτερεῖ σὲ εἰλικρίνειαν κι' ὄχι σὲ προσποίηση. Καὶ θὰ το άκόμη εὐτυνέστερον ἂν κατεβάλλετο μιὰ ἄλλη προσπάθεια σχετικὰ μὲ τὶς τελετὲς αὐτές: ἡ προσπάθεια ἐξυνιάνσεως τους άπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς ἄκρως συμβατικότητας καὶ τῆς θλιβερῆς κι' ὁλοφάνερης κόποτε ὑποκρισίας που τὶς χαρακτηρίζει. Μιὰ νέα σεμνότητ πρέπει νὰ τὶς συνοδεύει. Καὶ στὴ χαρὰ καὶ στὴ λύπη ἐκφραζόμαστε ἐμεῖς οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ πάντα ὑπερβολικά. Κάποτε μπορεῖ ἡ ἔκφραση νὰ εἶναι γνήσια. Ὄχι ὅμως πάντα. Ἀλλὰ κι' ἐνεῖ ὅπου πραγματικὰ εἶναι γνήσια ἡ ὑπερβολικὴ ἐκδήλωση ἐπιβάλλεται μιὰ περισσότερη ἐγκράτεια. Σὰν μυστικόπαθοι λαοὶ που εἴμαστε δὲν βλέπουμε τὶς τελετὲς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου μὲ τὸ πνεῦμα τῆς φυσικότητας που ἐπιβάλλεται. Γι' αὐτὸ καὶ ξεχειλίζουμε σὲ πραγματικὲς ἢ φτειαχτὲς ἐκδηλώσεις χαοὰς καὶ ὀδύνης. Ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς πάσης φύσεως τελετῆς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ προβάλλεται σὲ πρῶτο πλάνο πρέπει νὰ εἶναι ἐπισκόπηση τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιδιώξεων καὶ ἡ ὀρθὴ τοποθέτηση ὑγιεῖων ἀρχῶν γιὰ μελλοντικὴ δράση. Γιατὶ ἡ τελετὴ άπὸ δυὸ στοιχεῖα κύρια χαρακτηρίζεται: άπὸ τὸ κλείσιμο μιᾶς παλαιᾶς περόδου καὶ τὴν άφαρχὴ μιᾶς καινοργιας. Σὰν τέτοια ἐκδήλωση λοιπὸν ἡ τελετὴ εἶναι άπαραίτητη στὴν ζωὴ τοῦ άνθρώπου. Φταίνει μόνο γιὰ τὴς δίνεται ἡ ὀρθὴ σημασία, ἡ πρέπουσα ἑρμηνεία, τὸ κατάλληλον ἐξωτερικὸ σχῆμα καὶ ἡ κατάλληλη ἐσωτερικὴ κατεύθυνση.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ!

Ὁ δρόμος καὶ τὸ τέρμα

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μικροί, μεγάλοι, ὅλοι μας σὲ κάποιο στάδιο τῆς ζωῆς μας ἐχουμε ὑποστεῖ τὸ μαρτυριο τῶν ἐξετασεων. Καὶ λέω μαρτύριο, γιατὶ δὲν ὑπάρχει άμφιβολία ὅτι ἡ ζήτηση μιᾶς συμπυκνωμένης άπόδειξης γιὰ τὰ ὅσα ἐχει ἕνας διδαχτεῖ σὲ ἕνα ὁρισμένο χρονικὸ διαστημα ἐξυπακουει πάντα περισσότερο κόπο καὶ προσπάθεια. Σὲ καμμιὰ σχεδὸν χώρα τοῦ κόσμου ἡ ἐκπαίδευση δὲν ἐχει φτάσει στὸ σημεῖο νὰ καταργήσει τα διαγωνίσματα, τὰ όποῖα άποτελοῦν πάντα σὲ διάφορες άναλογίες άπαραίτητο μέρος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ὅσο πιὸ μικρος εἶναι στὴν ἡλικία ὁ μαθητὴς τόσο πιὸ συχνὰ τοῦ ὑποβάλλεται τὸ διαγωνισμα. Καὶ τοῦτο γιατὶ ἡ πνευματικὴ του ὡριμότης δὲν ἐγγυᾶται τὴν άφομοίωση τῆς ὕλης που τοῦ παραδίδεται κι' ἔτσι ἐπιβάλλεται ἡ συχνότερη άπόδειξη. Ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν πιὸ ὡριμων μαθητῶν μιὰ καὶ μόνη συγκεντρωμένη ἐξέταση στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ Χρόνου εἶναι άρκετὴ γιὰ ν' άποδείξη πόσους καρποὺς ἔχει θρέψει ἡ ὁλόχρονη έργασία.

Ἀνεξάρτητα δμως άπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐξετάσεων γιὰ λόγους πρακτικῆς μορφωτικῆς διάγνωσης, οἱ ἐξετάσεις ἐπιβάλλονται καὶ σὰν άριστη ψυχολογικὴ διαπαιδαγώγηση. Σὲ κάθε βῆμα τῆς ζωῆς του ὁ άνθρωπος συναντᾶ καταστάσεις άπρόβλεπτες που άπαιτοῦν τὴν ξαφνικὴ ἐπιστράτευση γνώσεων καὶ ἱκανοτήτων του που ὑπὸ ὁμαλὲς συνθῆκες δὲν χρειάζονται.

Τὸ σύστημα τῶν άπρόοπτων σχολικῶν διαγωνισμάτων που ἐφαρμόζεται σὲ πολλὰ ἐκπαιδευτήρια τὸν ἐφοδιάζει μὲ τὴν άπαραίτητη διανοητικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἑτοιμότητα γιὰ τὴν άντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων. Αὐτὸ τὸ σύστημα τῶν άπρόοπτων ἐξετάσεων πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται ἐπὶ μεγαλύτερης κλίμακος σὲ ὅλα τὰ ἐκπαιδευτήρια. Ἕνας ἄλλος ψυχολογικὸς παράγων τὸν όποῖον καλλιεργεῖ αὐτὸ τὸ σύστημα εἷ ἄλλου εἶναι καὶ ἡ αὐτοπεποίθηση. Στὸν κοινωνικό, στὸν έπαγγελματικό, στὸν καλλιτεχνικὸ στίβο τὸ άτομο καταβάλλει πάντοτε τεράστιο άγῶνα γιὰ νὰ ἐπιβληθῆ, γιὰ ν' άποδείξει τὴν άξία του. Ἂν αὐτὸς ὁ άγώνας δὲν συνοδεύεται άπὸ τὴν αὐτοπεποίθηση, τὴν σιγουριὰ καὶ τὴν πίστη στὶς δυνάμεις καὶ στὶς ἱκανότητές του, ἡ ἔκβαση τῶν άγώνων του εἶναι τὸ λιγότερο άμφισβητήσιμη. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ σιγουριὰ παγιώνεται άπὸ τὴν μαθητικὴ ἡλικία. Καὶ ἕνας τελεσφόρος συντελεστὴς εἶναι καὶ οἱ σχολικὲς ἐξετάσεις.

Πολλὲς φορὲς άκουμε άνθρωπους νὰ κατέχωνται άπὸ τὴν παθολογικὴ κάποτε άδυναμία τοῦ «τράκ» σὲ δημόσιες ἐμφανίσεις τους ἢ σὲ ἄλλες κοίσιμες καὶ ἐπίσημες στιγμὲς τῆς ζωῆς τους. Καὶ βέβαια ἐνῶ τὸ «τράκ» σὲ μικρὸ βαθμὸ εἶναι μιὰ μᾶλλον φυσιολογικὴ κατάσταση ὅταν πρόκειται γιὰ τὴν άντιμετώπιση καταστάσεων μᾶλλον ἐξαιρετικῶν, ὅταν ὑπέρχει σὲ μεγάλο βαθμὸ εἶναι ἔνδειξη ψυχικῆς άστάθειας καὶ άνασφάλειας. Ἡ συχνὴ λοιπὸν άπαίτηση άπὸ τὸν μαθητὴ νὰ ἐπιστρατεύση ὅλες τὶς δυνάμεις του σὲ μιὰ άποσπορτη στιγμή, τὴν όποία καθοοίζουν ἄλλοι, εἶναι ἕνας θαυμάσιος τρόπος γιὰ τὴν ψυχολογικὴ του άγωγή.

Ὅσο γιὰ τὰ πιὸ τακτικὰ τὰ καθιερωμένα σχολικὰ διαγωνίσματα κι' αὐτὰ άποτελοῦν ἕνα δυναμικὸ ἐπανωγέα γιὰ τὴν ψυχολογικὴ παγίωση τοῦ άτόμου. Διδάσκεται ὁ μαθητὴς νὰ όργανώνει τὶς προσπάθειές του, νὰ βάζει σκοπὸ καὶ κατευθυντήρια γραμμὴ στὶς μελέτες, ἔχοντας ὑπ' ὄψη ὅτι μέσα σ' ἕνα ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα θὰ τοῦ ζητηθῆ ἡ καταβολὴ τοῦ φόρου γιὰ τὸν τερματισμὸ τοῦ άθλήματος. Ἔτσι προετοιμάζεται καὶ πάλιν γιὰ τὸ μεγαλύτερο άθλημα τῆς ζωῆς, ἔχοντας ὑπ' ὄψει του δυὸ κύρια στοιχεῖα: οἱ προσπάθειες του ἔχουν μιὰ διάρκεια κι' ἕνα τέρμα, πότε φανερὸ πότε ὄχι. Στὸν άνῶνα του αὐτὸν δὲν εἶναι ποτὲ μόνος. Συναγωνίζεται μὲ ἄλλους, κι' άπὸ μικρὸς πρέπει νὰ συνειδητοποιήσει ὅτι ὀφείλει σεβασμὸ στοὺς ἄλλους συναγωνιστὲς ξέροντας ὅτι ἐφ' ὅσον καὶ ὁ ἴδιος καταβάλλει τὸ ἄπαν τῶν δυνάμεών του, πρέπει νὰ σέβεται καὶ τὰ άποτελέσματα, εἴτε αὐτὰ τὸν εὐνοοῦν προσωπικὰ εἴτε ὄχι.

Αὐτὴ ἐξ ἄλλου ἡ άντιμετώπιση τῶν ἐξετάσεων εἶναι ἕνας άπὸ τοὺς ὠθητήριους παράγοντες που συμβάλλουν εἰς τὴν παρακολούθησιν μαθημάτων άπὸ πολλοὺς ὡριμους άνθρώπους μὲ άπώτερο σκοπὸ τὴν ἐξασφάλιση ἑνὸς διπλώματος. Βέβαια ἕνας ἄλλος ζωτικώτατος παράγων στὶς τέτοιες περιπτώσεις εἶναι καὶ ἡ ἐπιθυμία γιὰ ἐπιμόρφωση. Λιψὰ τὸ άτομο γιὰ πιὸ πολλὴ μάθηση, περισσότερες γνώσεις. Ἂν εἶναι άρκετὰ ὀυνατὸς χαρακτῆρας κι' ἂν αὐτὴ του ἡ δίψα εἶναι γνήσια καὶ εἰλικρινής, δὲν ὑπάρχει άμφιβολία ὅτι πάντα θὰ μορφώνεται καὶ πάντα θὰ πλουτίζει τὸν πνευματικό του κόσμο ἔτσι καὶ ἂν δὲν κάνει συστηματικὲς σπουδὲς μὲ άπώτερο σκοπὸ τὴν ἐξασφάλιση ἑνὸς διπλώματος. Ἀλλὰ οἱ πιο πολλοὶ άνθρωποι δὲν εἶναι τόσο αὐτοδύναμοι καὶ δὲν διαθέτουν τόσην αὐτενέργεια. Περιμένουν κάποιο ἐξωτερικὸ ἐλατήριο, ἕνα «stimulus», τὸ όποῖο θὰ τους δώσει τὴν παρόρμηση που δὲν πηγάζει ἀρκετὰ δυναμικὰ άπὸ

τον εσωτερικό τους κόσμο. Κι' αὐτὴ ἡ παρέμβηση τοὺτ'ιζεται μὲ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ διπλώματος. Κακὸ εἶναι ἂν ἡ ταύτιση αὐτὴ εἶναι κυριολεκτική. Χάνει τότε ἡ ἐπιμόρφωση τὴν ἀξία της καὶ τὸ ἄτομο μεταβάλλεται σὲ ταπεινὸ συλλέκτη «χαρτιῶν», ἕνα εἶδος ποὺ διέπεται ἀπὸ τὴν μανία τῆς ἐπίδειξης καὶ κάποτε τῆς καυχησιολογίας. Κακὸ εἶναι ἐπίσης ὅταν οἱ ἀγῶνες τοῦ ὥριμου ἀτόμου γιὰ ἐπιμόρφωση κρατοῦν τόσο μόνο ὅσο κρατᾶ ἡ διάρκεια τῆς προετοιμασίας γιὰ τὸ «γραπτό», τὸ διαγώνισμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο θὰ τοῦ ἐξασφαλίσει τὸ δίπλωμα. Κάκιστον πάλιν ἂν ἡ ἐξασφάλιση ἑνὸς διπλώματος δὲν ἔχει ἄλλο ἐλατήριο παρὰ τὸν ὑλικὸ σκοπὸ μιᾶς ὁποιασδήποτε προωθήσεως ἢ ἐξασφάλισης ἐπιτυχίας σὲ ἕνα τομέα. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν μᾶλλον εὐτελῆ ἐλατήρια. καὶ ὅσες γνώσεις κι' ἂν χαρίσουν στὸν «μαθητή», ὁ ψυχικός του κόσμος πολὺ λίγο καλλιεργεῖται κι' ὁ πνευματικός του κόσμος μᾶλλον ἀποξηραίνεται παρὰ νὰ ἐμπλουτισθεῖ. Ὅταν λοιπὸν ἡ τέτοια συστηματικὴ μελέτη μεταβάλλει τὸ φυσικὸ τέρμα τῆς μάθησης — τὴν ἐξασφάλιση ἑνὸς διπλώματος — σὲ αὐτοσκοπὸ πολὺ λίγο συμβάλλει εἰς τὴν συστηματικὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἀτόμου. Καὶ προβάλλει ἔτσι τὸ ἑξῆς ἐρώτημα: Γιατὶ νὰ μὴ μπορεῖ τότε τὸ ἄτομο νὰ ὁλοκληρωθεῖ πνευματικά. καὶ νὰ ἐξειδικευθεῖ σ' ἕνα τομέα δίχως τὴν προϋπόθεση τῆς ἐξωτερικῆς διαδικασίας, τῆς προετοιμασίας καὶ τῆς παρακάθησης εἰς διαγωνίσματα καὶ τῆς ἀπονομῆς διπλωμάτων; Δὲν ὑπάρχει βέβαια ἡ παρομικρεπάρα ἀμφιβολία ὅτι μπορεῖ νὰ τὸ κάμη, καὶ ἄπειροι ἄνθρωποι κατέχουν γνώσεις καὶ ἱκανότητες ποὺ ντροπιάζουν καὶ τοὺς πιὸ διακεκριμένους κάποτε διπλωματούχους τοῦ θέματος. Ἡ σημερινὴ ὅμως ἐποχὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐποχὴ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ὀργανωμένου πνεύματος. Γι' αὐτὸ θὰ ἦταν ἄκρως ριψοκίνδυνο γιὰ μιὰ κοινωνία νὰ μὴν ἔχη διόλου μέτρα καὶ σταθμὰ γιὰ τὴν ἀξιολόγηση καὶ τὴν στάθμιση τῶν πνευματικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν παραγόντων της. Θὰ ὠργίαζε τότε ἡ προχειρότης ἡ ἀνευθυνότης, ἡ ἀσυδοσία. Ἀντίθετα τὸ ἐφόδιο τοῦ διπλώματος εἶναι μιὰ ἐγγύηση — τὶς πιὸ πολλὲς, ἂν ὄχι ὅλες τὶς φορὲς — γιὰ τὴν αὐθεντικότητα τῆς προσφορᾶς τοῦ ἀτόμου στὸν στίβο τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης, τῆς σκέψης.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἐποχὴ εἶναι ἐποχὴ ἐξετάσεων. Γιὰ τοὺς ἀνήλικους μαθητές, γιὰ τοὺς ὡριμότερους σπουδαστές. γιὰ τοὺς ὥριμους πολίτες — σπουδαστὲς ποὺ ἐξακολουθοῦν τὸν ἀγῶνα τῆς διαδρομῆς καὶ τοῦ τέρματος— σταθερὸ θυμό. Γιατὶ τέρμα στὴν μάθηση δὲν ὑπάρχει σὲ κανένα τομέα. Ὑπάρχει μόνον ὁ σταθμός. Σταματᾶς, ἀντλεῖς ἀπὸ τὰ ὅσα ἔμαθες, κάνεις μιὰ σταχυολόγηση καὶ μιὰ ἐπισκόπηση καὶ μετὰ ἀφοῦ ἀξιολογήσης τὰ ἐφόδια ποὺ ἤδη ἀπέκτησες ρίχνεις τὴ ματιά σου μπροστὰ μέσα στὸ μέλλον, ἀτενίζοντας ἄλλες ὁλόκληρες σειρὲς θουνοκορφῶν ἀκατάκτητων ποὺ καρτεροῦν σκοτεινὲς καὶ ἀπάτητες τὴ λαμπερὴ σπίθα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

ΑΠΟ "ΧΡΟΝΟ" ΣΕ "ΧΡΟΝΟ"

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Καὶ σπεύδουμε σὲ μιὰ ἐπεξήγηση: Δὲν πρόκειται γιὰ ἀπολογισμὸ ἐτήσιας δράσης ἢ γιὰ σχετικὴ ἐπισκόπηση σὲ ὁποιοδήποτε τομέα. Πρόθεση μας εἶναι νὰ προσφέρουμε λίγες σκέψεις γύρω ἀπὸ τὸν «χρόνο» σὰν μονάδα μέτρησης στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ «χρόνος» σήμερα σὰν ἀξία ἔχει ὑποστεῖ μαζὶ μὲ ὅλες τὶς ἄλλες ἀξίες τὸν μεταβολισμὸ τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ ἄνθρωπος στὰ τελευταῖα πενῆντα χρόνια ἔχει ἀποκτήσει μιὰ ταχύτητα ἐξώφρενική. Αὐτὴ ἡ ταχύτητα, μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ κέλυφος τοῦ πλανήτη του, τοῦ ἔχει δώσει μιὰ καινούργια ἐξουσία πάνω στὸν χρόνο, τὸ νεοαποκτηθὲν περίσσευμα τοῦ ὁποίου ἀρχίζει πιὰ νὰ ἀξιοποιεῖ μὲ ποικίλους τρόπους, πότε καταστρεπτικοὺς καὶ πότε ἐποικοδομητικούς. Μερικοὶ μάλιστα ἱστορικοὶ προβλέπουν ὅτι πρὸς τὸ τέλη τοῦ αἰῶνα μας ὁ ἄνθρωπος θὰχει ἀποκτήσει τόσο τέλεια βιομηχανικὰ — παραγωγικὰ μέσα καὶ θὰχη ἐγκαθιδρύσει τέτοια ταχύτητα στὰ μέσα ἐπικοινωνίας, ποὺ θὰ ἔχει στὰ χέρια του ἕνα τεράστιο ἀπόθεμα ἐλεύθερου χρόνου τὸ ὁποῖο θὰ χρησιμοποιεῖ ἀποκλειστικὰ γιὰ τὴν ἐπιμόρφωση καὶ τὴν πνευματική του καλλιέργεια. Ὅσον ἀφορᾶ τὴν θέση τοῦ γήϊνου χρόνου μέσα στὰ εὐρύτερα, στὰ ἄπειρα συμπαντικὰ πλαίσια, ἔχει ἐδραιωθεῖ στὴν ἀνθρώπινη συνείδηση ἡ ἀναγνώριση τῆς σχετικότητας.

Ὁ «χρόνος» μας λοιπὸν σὰν μετρητικὴ ἀξία, ἔτσι φτιαχτός, τεχνητὸς ποὺ εἶναι, γιὰ νὰ προσαρμόζεται στὴν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ προσανατολισμὸ μέσα στὸ ἄπειρο τῆς δημιουργίας, ἔχει ὑποστεῖ τὴν ἐπιδρομὴ καὶ τὴν κατάκτηση τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Δὲν θὰ ἐξετάσουμε τὴν πλάνη ποὺ κρύβει ὁ συλλογισμός. Πλάνη ἐξ ἄλλου, ὅπως ὑπεστηρίχθη ἀπὸ μερικοὺς φιλοσόφους εἶναι ἡ ὅλη ὕπαρξη κι' ἐκδήλωση τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ. Πλάνη ποὺ ἐπιβάλλεται ὅμως γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ξεκινᾶ ἀπὸ μιὰν τοποθέτηση προκειμένου νὰ εἰσχωρήσῃ πιὸ βαθιὰ στὴν οὐσία τῆς Ἀλήθειας ὅπως βρίσκεται σκορπισμένη στὸ Αἰώνιον καὶ στὸ Ἀναλλοίωτον.

Μέσα στὰ πλαίσια ὅμως αὐτῆς τῆς πλάνης ὅπως περιβάλλει τὴν ἀνθρώπινη αἴσθηση τοῦ γήϊνου χρόνου, θὰ κινηθοῦμε γιὰ λίγο προσπαθώντας νὰ ἐξερευνήσουμε τοὺς δαιδάλους τῆς πλανητικῆς μας χρονικῆς διαδρομῆς.

Ἡ ὑδρόγειος λέγεται ὅτι ἔχει ἡλικίαν τριῶν δισεκατομμυρίων χρόνων. Κι' ὅμως φιλοξένησε καὶ φιλοξενεῖ πάνω στὴν ἐπιφάνεια τοῦ φλοιοῦ της καὶ στὰ ἔγκατα τοῦ ὑγροῦ της στοιχεῖα, μορφὰς ὕπαρξης ποὺ τὶς χωρίζει μιὰ τεράστια διαφορὰ εἰς νοοτικὴν διάρκεια. Ἀπὸ τὴν βιβλικὴ μορφὴ τοῦ Μαθουσάλα ποὺ ξεπέρασε σὲ ἡλικία τοὺς ἐνιάμιση αἰῶνες — συμβολικὴ χρονολόγησις ἢ πραγματικὴ δὲν ξέρουμε στὰ σίγουρα — μέχρι τὸν σημερινὸν μέσον ἄνθρωπο ποὺ ζεῖ 60 μὲ 70 χρόνια ὑπάρχει σφαλῶς διαφορὰ τεράστια. Μήπως ἀπὸ τότε ὡς τώρα ἔχει ἀλλάξει ὁ ἀνθρώπινος τρόπος μέτρησης τοῦ χρόνου, ἢ μήπως ἄλλαξαν ἀντοχὴν καὶ προσαρμοστικότητα τὰ ἴδια τὰ ἀνθρώπινα κύτταρα, τόσο ριζικὰ διὰ μέσω τῶν αἰώνων ποὺ καμμιὰ σύγκριση καὶ κανένας παραλληλισμὸς νὰ μὴ χωρᾶ ἀνάμεσα στὶς ἡλικίες τοῦ τότε καὶ τοῦ σημερινοῦ σύγχρονου μας ἀνθρώπου; Ποιὲς [illegible] κατέλυσαν τὴν πλανήτη μας ὥστε νὰ συντείνουν εἰς τὴν ἐξαφάνιση τοῦ αἰωνόβιου ἀνθρώπινου εἴδους ἐν συνυπάρξει μὲ τὸν πιὸ βραχύβιο μέσον ἄνθρωπον τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ; Κι' αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς γιατὶ δὲν ἔχουν φέρει τὰ ἴδια ἀποτελέσματα στὸν ζωϊκὸ καὶ στὸν φυτικὸ κόσμο; Ἡ πλάτανος ζεῖ γιὰ 4.000 χρόνια πλάϊ στὴν ἐφήμερη μυρσωδιὰ τῆς βιολέττας κι' ὁ ἐλέφαντας ὑψώνει τὸ βαρὺ μεγαλοπρεπὲς του ἀνάστημα γιὰ διακόσια τόσα χρόνια, ἐνῶ ἡ πεταλούδα πεθαίνει ἀπ' τὴ λάμψη τῆς ἀβύνατης φλόγας. Ζεῖ ὁ γάτος ὀκτὼ - δέκα χρόνια καὶ γερνᾶ. Ξεδοντιάζεται. δὲν ἀκούει, δὲν ἐλέπει, σέρνεται. Ζεῖ ὁ ἄνθρωπος 8—10 γφόνια. Καὶ παιδὶ ἀκόμη μόλις ποὺ ἀοχίζει νὰ διαμορφώχαρακτηρίσουν τὴν μελλοντική του νει τὶς τάσεις ἐκεῖνες ποὺ θὰ ζωή.

Οἱ τεράστιες ὅμως αὐτὲς παραλλαγὲς στὴ χρονικὴ διάρκεια ἀνάμεσα στὶς ποικίλες μορφὲς τῆς ζωῆς τοῦ πλανήτη μας ποτὲ δὲν συνειδητοποιοῦνται ἀπὸ ὅλες τὶς ἐνεχόμενες μορφές. Ὁ σκύλλος ποὺ θυθίζεται στὸν ὕπνο γιὰ μιὰ ἢ δυὸ μονάχα ὧρες τὸ βράδυ καὶ ξυπνᾶ ζωηρὸς καὶ ἀναζωογονημένος γιὰ νὰ συνεχίσει τὰ γαυνίσματα του, δὲν ἔχει ἐπίγνωση τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἄνθρώπινος ὕπνος θὰ κρατήσει πολλὲς ἀκόμη ὧρες γιατὶ καὶ ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ κρατᾶ ἀσυγκρίτως περισσότερα χρόνια ἀπ' ὅσα κρατᾶ ἡ δική του. Γι' αὐτὸ ὅσο παράξενο κι' ἂν μᾶς φαίνεται τὸ χάσμα ποὺ χωρίζει τὶς διάφορες διάρκειες τῆς γήϊνης ὕπαρξης, μὲ ὁποιαδήποτε μορφὴ δὲν πρέπει νὰ τὸ θεωροῦμε τόσο ἐκπληκτικὸ ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει ἡ καθολικὴ συναίσθηση τοῦ διαφορετικοῦ χρονικοῦ μέτρου. Μιὰ ἄλλη ὅμως πολύτροπη ἀντιμετώπιση τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ μέτρου ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους ἐμπνέει κι' ὑποβάλλει πολλὰ ἐρωτήματα καὶ ἀπορίες. Οἱ ἄνθρωποι ἀξιοποιοῦν τὸν χρόνο καὶ τὸν ἀντικρύζουν σὰν ἀξία καὶ σὰν κενὸ ποὺ ἀπαιτεῖ πλήρωση πάντα ἀνάλογα μὲ ὅπειρους τόσους παράγοντες. Οἱ κλιματικὲς, κοινωνικές, οἰκονομικὲς συνθῆκες καὶ ἡ ἴδια ἡ ἰδιαίτερη ψυχοσύσταση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς οἱ κυριώτεροι παράγοντες ποὺ διαμορφώνουν τὴ στάση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὸ χρόνο. Ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἀνατολῆς ἀτενίζει τὸ χρόνο, φιλοσοφικά, ὑπομονετικά, κάποτε παθητικά, πάντα ὅμως χωρὶς διασάλη καὶ χωρὶς ἔντονες. Ὁ ἄνθρωπος τῆς Δύσης διαβαίνει, τρέχει, ἀγωνίζεται, ἀπασχολεῖται σὲ μιὰ ἀπελπιστικὴ καὶ χαμένη πάλη μὲ τὸ χρόνο, προσπαθώντας νὰ τὸν κατακτήσει, νὰ τὸν ὑποτάξει στὶς ἀνάγκες του, νὰ τὸν προσαρμόσει στὰ μέτρα τοῦ. Αὐτὴν ἐξ' ἄλλου τὴν προσαρμογὴ τοῦ χρόνου στὰ ἰδιαίτερα ἀνθρώπινα μέτρα τὴν ἐπιχειροῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐνσυνείδητα ἢ ὄχι. Ἡ μόρφωση, ἡ ἐργασία τοῦς, ἡ ψυχαγωγία τους ὅλα διοργανώνονται μὲ γνώμονα πάντα τὰ χρονικὰ περιθώρια ποὺ ταιριάζουν καλύτερα στὶς προσωπικές τους ἀνάγκες. Γιὰ τὸν ἕνα ἡ ἀκρίβεια εἶναι ὅρος ἀπαράβατος. Γιὰ τὸν ἄλλο ὁ σεβασμὸς στὶς καθιερωμένες καὶ προκαθορισμένες ὧρες, εἶναι ἐκδήλωση ἐντελῶς ἐπουσιώδης ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν τῆς προσωπικότητας του. Ὁ ἕνας σπαταλᾶ ὧρες ἀτέλειωτες στὴν ψυχαγωγία, στὸ χαρτοπαίγνιο, στὴν ἀπόλαυση, στὴν ξεκούραση. Ὁ ἄλλος ξεψαχνίζει τὰ βιβλία, μουντζουρώνει γιὰ ὧρες τὰ χαρτιά, πασκίζει νὰ μετουσιώσει τὸν χρόνο σὲ συμπλήρωμα καὶ ὁλοκλήρωση τῆς προσωπικότητας του. Αὐτὴ ἐξ' ἄλλου ἡ ἐκτίμηση κι' ἀξιολόγηση τοῦ χρόνου εἶναι κι' ἡ πιὸ σωστή. Ἀλλὰ τότε προβάλλει τὸ μεγάλο ἐρώτημα μὲ συνέπεια ἕνα σωρὸ ἄλλα. Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ τυγχάνει τέτοιας ἄνισης μεταχείρισης. νὰ ἀδικεῖται τόσο κατάφορα ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς συνθῆκες, στὴν χρήση καὶ στὴν ἀξιοποίηση τοῦ χρόνου μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς καὶ μόνης ἀνθρώπινης ζωῆς;

Ὁ χρόνος ἔξω ἀπὸ τὸν πλανήτη εἶναι μιὰ ἔννοια ἀνύπαρκτη. Στὴν κατάσταση τῆς θεότητας δὲν ὑπάρχει χρόνος, γιατὶ ὁ χρόνος ὑποδηλοῖ περιορισμό. Ὁ χρόνος μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὑδρογείου εἶναι μιὰ ἀξία ποὺ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες της γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ μετρᾶ καὶ νὰ ὑπολογίζει στὴν κλίμακα της τὴν ἐξέλιξη του, τὶς ἀποτυχίες του. τὰ δράματα του, τὶς κορυφές του. Εἶναι στ' ἀλήθεια δυνατὸν ἡ δίκαιο νὰ τοῦ προσφέρεται αὐτὴ ἡ κλίμακα σ' ἕνα μονάχα κύκλο ζωῆς, μὲ τόση διάκριση, τόση ἀνισότητα, τόση ἀσυμμετρία;

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

Ο «ΠΟΛΕΜΟΣ» ΣΤΑ ΓΝΩΜΙΚΑ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Εἶναι φυσικὸ τὸ φαινόμενο τοῦ πολέμου νὰ θεωρῆται σὰν κάτι τὸ ἀποτρόπαιο ἀφοῦ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ τύποτ' ἄλλο δὲν χαρίζουν στὴν ἀνθρωπότητα παρὰ ὀδύνη καὶ σπαραγμό, ἀποτελέσματα ποὺ πολὺ ὠμὰ ἀπέδωσε ὁ μεγάλος φιλέλλην ποὺ θυσίασε τὴ ζωὴ του σ' ἕνα ἀπὸ τοὺς πιὸ δίκαιους πολεμικοὺς ἀγῶνες τῆς ἀνθρωπότητας — στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821. «Ὁ Πόλεμος», λέει ὁ Λόρδος Βύρων, «εἶναι συμπόσιον γυπῶν καὶ ἀπώλεια ὑπάρξεων». Ἡ φθορὰ καὶ ἡ ἀποσύνθεση εἶναι λοιπὸν τὰ πρῶτα καὶ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ πολέμου. Ὅσο σκληρὸς ὅμως καὶ ἀδυσώπητος κι ἂν εἶναι ὁ πόλεμος τὸ αἱματοκύλισμα στὸ ὁποῖο ὁδηγεῖ, δὲν εἶναι ἡ μόνη πλευρὰ του ποὺ ἐξετάζεται κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὶς μεγάλες ἀνθρώπινες διάνοιες. Ὁ Πλάτων συνέπτυξε τὴν βασικὴ αἰτία τοῦ πολέμου στὸ ἕνα μεγάλο ἀδηφάγο τέρας τοῦ ἐγωϊσμοῦ ποὺ τυραννεῖ τὴν ἀνθρωπότητα: «διὰ γὰρ τὴν τῶν κτημάτων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι ἡμῖν γίγνονται».

Ἔτσι οἱ ἀδυναμίες, οἱ φιλοδοξίες καὶ τὰ συμφέροντα τῶν λίγων ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀοχή, ὁδηγοῦν στὸ μακελειὸ ἀναρίθμητους ἀνίδεους, ἀπρόθυμους τρομοκρατημένους ἀνθρώπους. Καὶ παρὰ τὴν ἐπίσημη δήλωση μέσα στὸ Διεθνὲς Δίκαιο, ὅτι «Μόνο οἱ πολιτεῖαι θεωροῦνται ὡς ἐμπόλεμοι, ὄχι οἱ ὑπόκοοί των», ἐν τούτοις ἄνθρωπος σκοτώνει συνάνθρωπο, χωρὶς νὰ τοῦτχη φταίξη, χωρὶς νὰ τὸν μισεῖ, χωρὶς νὰ τὸν ξέρεις. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε, τὰ πιὸ πολλὰ ἀποφθέγματα πάνω στὸν πόλεμο εἶναι σφοδρὰ κατηγορητήρια ἐνάντια στὸ ὁλέθριο αὐτὸ φαινόμενο. Λέει ὁ Γάλλος συμβιστοριογράφος τοῦ 19ου αἰῶνα Ὀκτάβιος Φεγιέ: «Ὁ πόλεμος εἶναι ἕνα μεγάλο κακὸ ποὺ ἀτιμάζει τὸ ἀνθρώπινον γένος». Κι' ὅταν ἀκόμα ἡ γνώμη προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ πρωτοστάτησαν σὲ ἐπαναστάσεις, ὅπως ἦταν ὁ Σαμουὴλ Ἄδαμς, πρωτεργάτης τῆς Ἀμεοικανικῆς ἀνεξαρτησίας, δὲν ἀκοῦμε παρὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ καταδίκη τῆς ἐξόντωσης. «Ὁ πόλεμος βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς δικαιοσύνης». Μὲ ἄλλα λόγια, ἀνάγκη γιὰ τὴν παράνομη, βιαιη λύση τοῦ πολέμου δὲν θὰ ὑπῆρχε, ἂν οἱ ἄνθρωποι διοικοῦσαν δίκαια καὶ ἀμερόληπτα.

Ἀλλὰ κι' ὅταν ἀκόμα μάχονται γιὰ νὰ δώσουνε λύση στὶς διαφορές τους, ἡ ἀδικία κατὰ τὸν Τάκιτο εἶναι καὶ πάλι χαρακτηριστικὸ φαινόμενο: «Ὁ πόλεμος, εἶναι γιὰ τοὺς πλουσίους καὶ γιὰ τους φτωχούς ἡ μάχη!

Ἀλλὰ ὁ Βαθυστοχαστὸς Ρωμαῖος γνωρίζει ὅτι ἡ ἀνισότητα τετὲ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξοντωθεῖ ὁλοκληρωτικὰ στὸν πλανήτη μας. Γι' αὐτό, ἔστω καὶ ὅταν γνωρίζει ὅτι παντοῦ ἡ ἀδικία ἀμαυρώνει καὶ καθηλώνει τὴν ὁμαδικὴ κάθαρση, ἐν τούτοις δὲν διστάζει ν' ἀνοίξη τὶς πύλες τῆς ἀναστήλωσης ἔστω καὶ κάτω ἀπὸ τὴ βοὴ τῆς μάχης καὶ λέει: «Ὁ πόλεμος εἶναι καλύτερος ἀθλίας εἰρήνης».

Αἰῶνες ἀργότερα, ὅταν ἡ ἀνθρωπότητα θάχει πιὰ δοκιμασθεῖ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς τυραννίας καὶ θάχη πληρώσει βαρὺ τὸν φόρο τοῦ αἵματος γιὰ νὰ κερδίσει ἀξιοπρέπεια, ὀντότητα, ἐλευθερία, ἕνας ἄλλος Ἀμερικανὸς ποιητής, ὁ Λονγκφέλλοου, θὰ δώσει τὸν πιὸ σωστὸ ὁρισμὸ γιὰ τὶς μάχες τοῦ ἀπελπισμένου, πονεμένου μαχομένου: «Ὁ πόλεμος εἶναι φοβερὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ ὅταν ὁ ἀγώνας εἶναι ὑπὲρ τοῦ δικαίου, ἡ πυρῖτις ἔχει γλυκεῖαν ὀσμήν».

Πιὸ κοντὰ στὴ δική μας ἀτομικὴ ἐποχὴ ποὺ εἶδε καὶ τὸ ξέκίνημα καὶ τὸ τελείωμα τοῦ θανατηφόρου μεσουράνημα τοῦ «χημικοῦ πολέμου» ἦταν ὁ Γάλλος μυθιστοριογράφος Γεώργιος Ὀνέ. «Ὁ πόλεμος εἶναι ἡ ΕΠΙΣΤΗΜΗ τῆς καταστροφῆς». Καὶ ἀναμφισβήτητα σὰν ἰδέα καὶ σὰν πράξη ὁ πόλεμος ἀνήκει στὸν κόσμο τῆς συστηματοποιημένης, ὀργανωμένης, ἐπιστημονικῆς καταστροφῆς, εἴτε διεξάγεται μὲ ὅπλα πρωτόγονα εἴτε μὲ σύγχρονα μέσα, ἄμεσα, δραστικὰ καὶ ὁλέθρια. Ἂν ὅμως βλέπαμε τὸν πόλεμο ὄχι μόνο σὰν ἔννοια συγκεκριμένη, ὑλοποιημένη στὸ φυσικὸ πεδίο, ἀλλὰ σὰν μιὰ διαρκῆ ἀντίθεση στὸν ἀόρατο νοητικό, μεταφυσικὸ κόσμο, τότε θὰ κατανοούσαμε ἴσως πιὸ πολὺ τὴν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐξωτερίκευση τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς «κίνησης» σὲ σχήματα θαύτων ἐνόπλων φυσικῶν συγκρούσεων.

Κατὰ τὰ ἄλλα, τὸν πόλεμο τὸν ζοῦμε μέσα μας σὰν ἐσωτερικὸ δράμα σύγκρουσης κι' ἀντίθεσης, γύρω μας τὴ μοοφή, τὴ ζωή μας. Κι' ἀπ' αὐτὸ τὸ δράμα, σὲ πεδία ἀσύλληπτα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη διάνοια σχηματίσθηκε κατὰ τὸν Ἡράκλειτο, ὅλη ἡ ἔκφραση τῆς ζωῆς ποὺ βλέπουμε, ζοῦμε καὶ νοιώθουμε μέσα καὶ τριγύρω μας: «Πατὴρ πάντων ὁ πόλεμος».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΑΣ ΚΙΝΗΣΗ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Τὸ κλείσιμο κάθε χρονιᾶς, πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ ζεστοῦ, νωχελικοῦ καλοκαιριοῦ, μᾶς προσφέρει πάντα μιὰν εὐχάριστη ποικιλία καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων οἱ ὁποῖες ἐπιστεγάζουν κόπους καὶ προσπάθειες πολλῶν μηνῶν. Μὲ τὸν διαρκῶς αὐξανόμενο ἀριθμὸ τῶν ὠδείων στὴν Κύπρο καὶ τοὺς ὁλοὲν αὐξανόμενους σπουδαστὲς καὶ διπλωματοῦχους τῆς μουσικῆς καὶ ἐν γένει τὴν ἰδιαίτερη ἔμφαση ποὺ δίνεται στὴν μουσική, οἱ μουσικὲς ἐκδηλώσεις εἶναι αὐτὲς τὶς ἑβδομάδες πάντα πιὸ πυκνὲς ἀνάμεσα στὶς πολλὲς ἄλλες καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις. Ἔτσι τὶς μέρες ποὺ μᾶς πέρασαν καλοσωρίσαμε μιὰ πολύπτυχη καὶ ἀξιόλογη μουσικὴ προσφορά, μερικὲς φάσεις τῆς ὁποίας θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὸ σημερινό μας σημείωμα.

Τὸ Ἐθνικὸν Ὠδεῖον Κύπρου μὲ τὴν ἀκούραστη καὶ δραστήρια διευθύντριά του, κ. Λουλοῦ Συμεωνίδου, συνεχίζοντας καὶ φέτος τὴν παράδοση τῆς παρουσιάσεως χορωδιακῶν ἔργων ἀξιώσεων, ἔδωσε δυὸ παραστάσεις μὲ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ὁρατόριο τοῦ Γιόζεφ Χάϋντν, «Ἐποχές». Τὴν μικτὴν χορωδία τοῦ Ὠδείου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ 36 μέλη, ἑτοίμασε ἡ δ. Σμαράγδα Πρωτογέρου, τὴν δὲ ὀρχήστρα ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπὸ εἴκοσι μέλη ἑτοίμασε ὁ κ. Γιάγκος Μιχαηλίδης, ὁ ὁποῖος καὶ διηύθυνε τὸ σύνολο. Σολίστες, ἦταν ἡ δ. Σμαράγδα Πρωτογέρου (σοπράνο) ὁ κ. Μιχάλης Ψιλοΐνης (τενόρος) καὶ ὁ κ. Ἄντρος Νάταρ (βαρύτονος). Οἱ παραστάσεις δόθηκαν στὶς 23 καὶ 25 Μαΐου στὶς 9 μ.μ. στὴν Αἴθουσα Τελετῶν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας. Τὴν δευτέρα παράσταση ἐτίμησε διὰ τῆς παρουσίας του ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι.

Δὲν θὰ καταπιαστοῦμε μὲ τὴν ξεχωριστὴ παρουσίαση τῶν δυὸ παραστάσεων παρ' ὅλον ποὺ παρουσίασαν ἀρκετὲς διαφορὲς καὶ ἀρκετὲς ἐκπλήξεις. Ἄλλωστε τὸ ἔργο σὰ σύνολο, ἐπιβλητικὸ ὅπως εἶναι καὶ σὲ διαστάσεις καὶ σὲ ἀξιώσεις ἔχει ἀρκετὲς πλευρὲς μὲ τὶς ὁποῖες μπορεῖ κανεὶς ν' ἀσχοληθεῖ. Τὸ βάρος τῆς σύνθεσης καὶ τῆς ἐκτέλεσης τοῦ ἔργου τὸ ἔχουν θέβαια οἱ ἀνθρώπινες φωνές. Στοὺς σολίστες καὶ στὴν χορωδία ἀνατίθεται ὁ κύριος ρόλος κι' ἡ βασικὴ ἀποστολὴ τῆς ἐρμηνείας τῶν συναισθημάτων τοῦ ἔργου καὶ τῆς μετάγγισης αὐτῶν τῶν συναισθημάτων στὸ ἀκροατήριο. Σ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν ρόλο σολίστες καὶ χορωδία δὲν μᾶς ἀπογοήτευσαν. Ὁ κάθε ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς σολίστες τραγούδησε μὲ δυνατὴ ἔκφραση κι' αἰσταντικότητα.

Στὰ τρία ὅμως δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀπαιτούμενη ἁρμονία. Οἱ φωνὲς δὲν «σμίγανε» ὅσο ἔπρεπε. Αἰτία θέβαια καὶ ἡ ἰδιαίτερη φωνητικὴ ποιότητες, ἀλλὰ καὶ τὸ «στὺλ» ἐρμηνείας στὸ ὁποῖο δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀπαραίτητη ὁμοιογένεια. Ἰδιαίτερη ἐντύπωση ἔκαναν οἱ σολίστες στὰ ἀκόλουθα μέρη: Ὁ (Σίμων) Νάταρ, ἀπέδωσε μὲ ζωντάνεια, γλυκύτητα καὶ συμπάθεια τὴν ἄρια ἀπὸ τὴν Ἄνοιξη, ἡ ὁποία περιγράφει τὸν μόχθο τοῦ χωριάτου καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴν γῆ. Ὁ (Λουκᾶς) Ψιλοΐνης ἀπέδωσε μ' ὑποβλητικὸ λυρισμὸ καὶ ἀπαλότητα τὴ ζεστὴ τοῦ καλοκαιριοῦ στὴ σχετικὴ Covatina. Ἡ Πρωτογέρου τέλος ("Ἀννα), ἐρμήνευσε μὲ χαριτωμένο τρόπο τὴν «μπούφα» ἀπὸ τὸν χειμώνα, ἡ ὁποία ἀφηγεῖται μὲ ὕφος ἐλαφρό, διασκεδαστικὸ τὸν ἔρωτα τοῦ πονηροῦ ἄρχοντα γιὰ τὴν ἔξυπνη χωριατοπούλα.

Ἡ χορωδία κράτησε τὸ βάρος τοῦ ρόλου της πιὸ ἱκανοποιητικὰ ἀπ' ὅλους τοὺς συντελεστὲς θὰ λέγαμε. Ὑστεροῦσε φανερὰ στὸν ἀριθμὸ τῶν ἀντρικῶν φωνῶν, οἱ ὁποῖες συχνὰ ἐπισκιάζονταν ἀπὸ τὸ γυναικεῖο τμῆμα. Σὰν σύνολο ὅμως ἀπέδωσε μ' ἐκφραστικότητα καὶ μὲ πειθαρχημένο ρυθμὸ καὶ δέθηκε ἀρκετὰ καλὰ μὲ τοὺς σολίστες. Τὸ ἴδιο δέσιμο δὲν ὑπῆρχε στὸν ἴδιο βαθμὸ μὲ τὴν ὀρχήστρα, ἡ ὁποία ἦταν ἐξ ἄλλου προφανῶς τὸ ἀδύνατο σημεῖο τῆς παραστάσεως. Τὰ ἔγχορδα παίζονταν ὁρισμένες φορὲς μέσα στὰ πνευστά, καὶ ὁ συγχρονισμὸς ἀνάμεσα στὰ ἴδια τὰ ὄργανα ὅσο καὶ ὁ συγχρονισμὸς μὲ τὸ τραγούδι, δὲν ἦτο πάντοτε αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε. Οἱ πιὸ πάνω παρατηρήσεις θέβαια τίποτα δὲν μποροῦν ν' ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸ ὕψος καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς προσπάθειας. Ὁ τόπος μας διψᾶ γιὰ πιὸ συχνὲς ἐκδηλώσεις σὰν κι' αὐτή. Γιατὶ ὅσο ἄψογη ἀπὸ τεχνικὴ κι' αἰσθητικὴ ἄποψη κι' ἂν εἶναι ἡ «συσκευασμένη» μουσικὴ τοῦ δίσκου, τὰ εὐεργετήματα τῆς ζωντανῆς τέχνης εἶναι κάποτε πολὺ πιὸ ἔντονα. Τόσο γιὰ τὸ σύνολο τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι «κάνουν τέχνη», γιατὶ εἶναι ἀπείρως προτιμότερον νὰ προσφέρης κάτι στὴν Τέχνη, ὅσο λίγο καὶ νάναι, παρὰ νὰ ἱκανοποιεῖσαι πάντα μὲ τὴν ἑτοιμη, ξένη προσφορὰ ὅσο ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ κοινὸ μας ποὺ παίρνοντας τὴν καλλιτεχνικὴ προσφορὰ ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀνθρώπινη παρουσία, ὀξύνει τὰ κριτήρια του, καλλιεργεῖ τὸν ἐσωτερικό του κόσμο, πειθαρχεῖ καὶ ἀναπτύσσει.

Μιὰ ἄλλη χορωδία, μικτὴ χορωδία τῆς Πνευματικῆς Στέγης, μᾶς χάρισε στὴν Τελετὴ τῶν Ἐγκαινίων τῆς Στέγης, στὶς 10 Ἰουνίου μερικὲς σύντομες, ἀλλὰ ὁλοκληρωμένες σχεδὸν μουσικὲς ἐμπειρίες. Ἡ χορωδία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπὸ 30 περίπου μέλη, ἐρμήνευσε τρία τραγούδια: Τὴν «Βοσκοπούλα» τοῦ Γ. Γεωργιάδη, τὴν «Ἀκροστιχίδα» τοῦ Γ. Ζερβουδάκη καὶ τὸ «Γκλόρια» τοῦ Βιβάλντι.

Τὴν χορωδία ἡ ὁποία σχεδιάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ φέτος ἑτοίμασε καὶ διηύθυνε ὁ κ. Λέαντρος Σίταρος, παρὰ τὴ σύντομη δὲ προεργασία ποὺ προηγήθη τῆς ἐμφανίσεώς της — 2—3 μῆνες, παρουσίασε ἐν τούτοις ἕνα σύνολο πειθαρχημένο, ποὺ ἀνταποκρινόταν πάντα ἄγρυπνα καὶ πρόθυμα στὴν καθοδήγηση τοῦ διευθύνοντος.

Οἱ ἀντρικὲς φωνὲς ἦταν κάπως δυσανάλογες σὲ ἀριθμὸ μὲ τὶς γυναικεῖες, κι' ἀπ' αὐτὸ ἐπρόκυπτε μιὰ κάποια ἀριθμητικὴ κυρίως ἀνομοιογένεια. Ἡ ἑρμηνεία ὅμως τῶν τραγουδιῶν ἔγινε μὲ πολὺ χρῶμα καὶ ἔκφραση ἰδιαίτερα τὴν «Βοσκοπούλα». Πιὸ δυναμικὸ μὲ διαρκῆ σχεδὸν κόρτε, κλασσικὴ μελωδική του γραμμὴ καὶ τὰ ἐντυπωσίασε τὸ «Γκλόρια» τὸ ὁποῖο ὁ μαέστρος διηύθυνε δίχως παρτιτοῦρα καὶ τὸ Κουαρτέτο Ἐγχόρδων Λευκωσίας. Τὸ κουαρτέττο συγκρότημα γνωστὸ ἀπὸ ἀρκετὲς προηγούμενες ἐμφανίσεις του ἐκτέλεσε ἐπίσης ἕνα σύντομο καλλιτεχνικὸ πρόγραμμα. «Moment Musicale» τοῦ Σιουμπερτ «Ἀντάντε Καντάμπιλε» τοῦ Τσαϊκόφσκυ καὶ «Μινουέτ» ἀπὸ τὸ «Σεπτέτο» σὲ Μί, "Υφεση Μεῖζον, Μπετόβεν. Ὁ συγχρονισμὸς ἦτο πολὺ φτωχὸς στὸ πρῶτο ἔργο λόγω ἴσως ἀνεπαρκοῦς ὁμαδικῆς προεργασίας. Στὸ «Ἀντάντε» ὅμως καὶ στὸ μινουέτο ἀπεκατεστάθη πιὸ πολλὴ ἁρμονία καὶ οἱ ἐκτελεστὲς ἐρμήνευσαν μὲ ἄνεση καὶ αἴσθημα τὸ δεύτερο καὶ μὲ πολλὴ χάρη τὸ τελευταῖο, ὑποβάλλοντας στὸ ἀκροατήριο τὶς δύο ἀνάλογους μουσικὲς διαθέσεις.

Εἶναι εὐχάριστη ἡ διαπίστωση ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν ὁλόχρονη λειτουργία τῆς Πνευματικῆς Στέγης, ἡ ὁποία πρόσφερε στὸ κοινὸ τῆς Λευκωσίας καὶ τῆς Κύπρου γενικώτερα μιὰ χρονιὰ πλούσια σὲ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δράση. Διαπίστωση ποὺ δὲν ἀφήνει καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι τὸ Κυπριακὸ κοινό, εἶναι ἕτοιμο καὶ νὰ πάρη καὶ νὰ δώση ὅτι μπορεῖ στὸν τομέα τῆς Τέχνης καὶ τοῦ Πνεύματος.

Τέλος μιὰ ἄλλη μουσικὴ ἐκδήλωση ἀπὸ Τηλεοράσεως αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπέσπασε πολλοὺς ἐπαίνους καὶ συγχαρητήρια ἀπὸ τὸ μουσικόφιλο κοινὸ τῆς Κύπρου.

Τὴν Τρίτην 7 Ἰουνίου στὶς 9.15 μετεδόθη τὸ «Κοντσέρτο σὲ Μὶ "Υφεση Μεῖζον, ἔργον 7, ἀρ. 5, γιὰ πιάνο καὶ ἔγχορδα», τοῦ Γιόχαν Κρίστιαν Μπάχ. Ἐρμήνευσε ἡ ὀρχήστρα ἐγχόρδων μὲ διεύθυντη τὸν κ. Θέμη Χριστοδούλου καὶ μὲ τὸν κ. Γιώργο Ἀρβανιτάκη στὸ πιάνο. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι ἡ Ἀχίλλειος πτέρνα ὅλων τῶν Κυπριακῶν ἐκδηλώσεων εἶναι ἡ ὀρχήστρα, ἡ ὁποία τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς λάμπει διὰ τῆς ἀπουσίας της, πραγματικῆς, ἢ αἰσθητικῆς τεχνικῆς. Ἡ ὀρχήστρα ὅμως αὐτὴ ἀνέτρεψε τὴν κακὴ παράδοση καὶ ἐπροκάλεσε εὐχάριστες ἐκπλήξεις. Συντείνει ἀσφαλῶς τὰ μέγιστα τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλα σχεδὸν τὰ μέλη εἶναι καλὰ καταρτισμένα στὴν τεχνικὴ τοῦ ὀργάνου μὲ τὸ ὁποῖο συμμετεῖχαν. Ἄξιος συγχαρητηρίων ὅμως εἶναι καὶ ὁ διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας ὁ ὁποῖος κατάφερε νὰ τὴν δέσει σ' ἕνα συμπαγὲς ἀλλὰ εὐαίσθητο σύνολο, συγχρονισμένο, ζωντανό, εὐλύγιστο, συγκρατημένο. Ὁ κ. Ἀρβανιτάκης, κινήθηκε μὲ ἄνεση καὶ κλασσικὴ ἰσορροπία στὰ σόλα.

Μερικὰ ἀνεπαίσθητα κενὰ ἀνάμεσα σολίστα καὶ ὀρχήστρας, στὴν πρώτη ἰδιαίτερα κίνηση, ξεχάστηκαν καὶ σβύστηκαν ἀπὸ τὴν ὄψη σχεδὸν ἐκτέλεση τῆς δεύτερης καὶ πιὸ ἰδιαίτερα τῆς τρίτης κίνησης.

Ἡ καινούργια αὐτὴ παρουσία στὸ μουσικό μας χῶρο εἶναι μιὰ ἀπόδειξη γιὰ τὶς δυνάμεις τοῦ τόπου. Ὑπάρχουν, καὶ πρόθυμα συνεργάζονται ὅταν τὸ καλέσουν οἱ συνθῆκες. Τίποτα ὅμως δυστυχῶς δὲν γίνεται ἐπὶ μεγάλης κλίμακος, γιατὶ οἱ μουσικοί μας ἀπὸ τὴ δική τους πρωτοβουλία εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατο, νὰ παραμερίσουν τοὺς προσωπικούς ἐγωϊσμοὺς καὶ τὶς φιλοδοξίες τους γιὰ νὰ συνενώσουν τὶς δυνάμεις τους σὲ μιὰ συντονισμένη ἐνιαία προσφορά. Ἴσως ὅμως ἡ ὀργάνωση αὐτὴ θὰ πρέπει πιὰ νὰ προέλθη ἀπὸ τὸ κράτος, γιὰ νὰ ἀξιοποιηθοῦν ὅλες οἱ πηγὲς μικρές, μεγάλες, καὶ ν' συστηματοποιηθοῦν σ' ἕνα ἐθνικὸ σύνολο ποὺ νὰ κρατεῖ τὸ βάρος ὅλων τῶν μουσικῶν μας ἐκδηλώσεων ποὺ τώρα διοργανώνονται ἀπὸ δυνάμεις μὲν ἀλλὰ «διασκορπισμένες».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

27/6/66

Ἐπικαιρότητες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἡ συγκρότηση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων σὲ ὁμάδες εἶναι βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν προκοπὴ μιᾶς χώρας. Γι' αὐτὸ καθε καινούργιος ὅμιλος μὲ στόχους τελεσφόρους στὸν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἄνοδο τοῦ τόπου εἶναι πάντα μιὰ καλόδεχτη παρουσία. Ὁ Ἐπιστημονικὸς καὶ Φιλολογικὸς Σύλλογος Ἀμμοχώστου ἐξέδωσε σὲ δελτίον περίληψιν τῶν ἐκδηλώσεων οἱ ὁποῖες ἔγιναν κατὰ τὴν περίοδον 1965—1966. Μὲ πρόεδρον τὸν κ. Κυριάκον Χατζηιωάννου καὶ μὲ συνεργάτες καὶ μέλη ἕνα διαλεχτὸ ἐπιτελεῖο ἀπὸ ἀνθρώπους πνευματικοὺς ὁ καινούργιος αὐτὸς ὅμιλος ἔχει ἤδη κατανράψει στὸ ἐνεργητικό του μιὰ περίοδο καρποφόρα σὲ δράση καὶ πλούσια σὲ ὑποσχέσεις γιὰ τὸ μέλλον. Φροντισμένη ἡ ἔκδοση τοῦ δελτίου παραθέτει μὲ τάξη κι' ἐπιμέλεια περιλήψεις τῶν διοργανωθέντων διαλέξεων οἱ ὁποῖες ἐδόθησαν εἰς τὴν Αἴθουσαν τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης. Ἰδιαιτέρα σημαοία φαίνεται νὰ ἔχει δοθεῖ ὑπὸ τοῦ ὁμίλου σὲ θέματα τῆς Κυπριακῆς ἀρχαιολογίας:

Εἰς τελετὴν ἡ ὁποία διοργανώθηκε πρὸς τιμὴν τοῦ δρος Claude Schaeffer διαπρεποῦς Γάλλου ἐπιστήμονος ὁ ὁποῖος ἀπὸ εἰκοσαετίας ἀσχολεῖται μὲ ἀνασκαφὰς εἰς "Εγκωμην -- ὅπου ἀνεκαλύφθη ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Ἀλάσιας — ἀπενεμήθη εἰς τὸν διακεκριμένον ἀρχαιολόγον χρυσοῦν μετάλλιον. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῆς ἐτησίας δράσεως τρεῖς ἄλλες διαλέξεις περιστρέφονταν γύρω ἀπὸ συγγενικὰ θέματα: «Τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Πάφου» ὑπὸ τοῦ κ. Κυριάκου Νικολάου, «Ἡ Σαλαμὶς τῆς Κύπρου» ὑπὸ τοῦ κ. Jean Pouillon καὶ «Αἱ πρόσφατοι Ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν Σαλαμῖνα» ὑπὸ τοῦ κ. Βάσου Καραγιώργη. Ἀπὸ τὰς ὑπολοίπους διαλέξεις αἱ ὁποῖαι προσέφεραν ἀρκετὸν πλοῦτον καὶ ποικιλίαν θεμάτων — μουσικὴ (Σιοπέν), ποίηση, ("Ο ποιητὴς T. S. Eliot), λογοτεχνία (Τὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα στὴν Αἴγυπτο), ζωγραφικὴ (Πῶς νὰ προσγωμεν τὸ πολιτικὸν ἡμας ἐπίπεδον εἰς τὸν τομέα τῆς ζωγραφικῆς), ξεχωρίζουν διὰ τὸ πλατύτερον τῆς φύσεως τοῦ θέματος, ἡ διάλεξη τοῦ κ. Κυριάκου Πλήση, «Ἠθικὰ Προβλήματα καὶ ἡ ἐποχή μας» καὶ ἡ διάλεξη τοῦ κ. Κυριάκου Χατζηιωάννου «Ἀνατομία τῆς Κοινωνίας καὶ τῆς Ἠθικῆς».

"Ισως αὐτοὶ οἱ πλατύτεροι ὁρίζοντες, μέσα στοὺς ὁποίους τέμνονται τώρα μιὰ σειρὰ ἀπὸ πανανθρώπινα προβλήματα, νὰ ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν βαθμίδα στὴν ὁποίαν καλοῦνται ὅλοι γενικὰ οἱ πνευματικοὶ ὅμιλοι τοῦ κόσμου νὰ λειτουργήσουν. Χωρὶς αὐτὸ θέβαια νὰ ἐξυπακούει πλήρη ἐγκατάλειψη τῶν τοπικῶν προβλημάτων. Ἡ ἀπασχόληση μὲ τέτοια προλήματα ὅπως ἐπηρεάζουν τὴν λογοτεχνία, τὴν μουσικὴ ἢ καὶ τὴν κοινωνικὴ ἠθικὴ τοῦ τόπου — ἀπουσιάζε παντελῶς. Οἱ δραστηριότητες ὅμως τοῦ συλλόγου εἶναι μιὰ ἀδιαμφισβήτητη ἀπόδειξη γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ ποὺ ὑπάρχει καὶ μυρμηγκιάζει σὲ ὑπολανθάνουσα κατάσταση κάποτε στὸν τόπο μας καρτερώντας τὴν κατάλληλη στιγμή. Ἐξεδρες σὰν κι' αὐτὴ τοῦ Ἐπιστημονικοῦ καὶ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Ἀμμοχώστου», ὅπως καὶ ὁποιασδήποτε ἄλλης γνήσιας πνευματικῆς ὁμάδος πρέπει πάντα νὰ τυγχάνουν τῆς ἀμέριστης συμπαράστασης ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου, γιὰ νὰ γίνονται οἱ «στιγμὲς» τῆς πνευματικῆς ἀνθησης, βιώματα καὶ ἐμπειρίες ποὺ θὰ στηρίξουν τὶς γενιὲς στὰ κρίσιμα χρόνια ποὺ μᾶς ἔρχονται.

Μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς κρίσιμες ἐποχὲς περνοῦμε τώρα, μὲ τὸν διχασμὸ ἀνάμεσα στὸ Τούρκικο καὶ στὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο τῆς νήσου. Ἡ σύντομη ποιητικὴ σύνθεση τοῦ Κώστα Γραικοῦ «Ντερβὶς Ἀλῆ Καβάζογλου Ἀδερφέ μας», ποὺ εἶναι ἀφιερωμένη στὸν Τοῦρκο συνδικαλιστὴ ποὺ δολοφονήθηκε πέρυσι, ἐξεδόθη φέτος, συνοδευομένη ἀπὸ ἄλλη μιὰ ποιητικὴ σύνθεση τὸν «Θρίαμβο τοῦ Πολέμου». Ὁ Γραικὸς καταργεῖ μὲ τὸν λόγο τὰ ἐθνικὰ σύνορα.

«Ἀνεμίζουν φλάμπουρα.
Τούτη τὴν ὥρα
σώπασε τὸ κύμα στὴν ἀκογιαλιά
κι' ἀδερφώθη μὲ τὰ χαλίκια».

Στὴν ἰδέα ποὺ κυβερνᾶ τὸν στίχο ὑπάρχει ποίηση πολλή. Φυσικὸ βέβαια ἀφοῦ ὑπάρχει καὶ ἀγάπη. Στὸν ἴδιο ὅμως τὸν στίχο ὑπάρχει κάποια πεζὴ σιωπὴ ποὺ πολὺ σπάνια σπάζει τὸ φράγμα τῆς τελείας ἢ τῶν ἀποσιωπητικῶν γιὰ νὰ δονήσει καὶ νὰ συγκινήσει.

«Κι' ἀνάψαν οἱ φλόγες
τὰ φλάμπουρα μοιάζουνε χωράφι
μὲ κόκκινες παπαροῦνες
μὲ τ' ἄλικο νταῖμα σας
πούβαψε τοῦτα τὰ χώματα
τοῦ "Ελληνα καὶ τοῦ Τούρκου
—Τοῦρκε κι' "Ελληνα.

Τὰ λόγια ὅμως παραμένουν πάντα λεπτὲς δοξαριές. Οἱ χορδὲς ὅταν εἶναι εὐαίσθητες πάντα ἀνταποκρίνονται καὶ συγκινοῦνται ἀπὸ τὸ μήνυμα τῆς ἀδερφωσύνης. Κι' ἡ ἀδερφωσύνη εἶναι καὶ πάλι τὸ θέμα τοῦ ποιητῆ στὸν «Θρίαμβο τοῦ Πολέμου», ποὺ μεταξὺ τῶν δυὸ συνθέσεων εἶναι καὶ ἡ εὐτυχέστερη.

«Σήμερα κλώτσησε μιὰ μάνα στὴν Ἀλγερία μιὰ γριὰ ποὺ γονατιστὴ τοῦ ζητοῦσε ἔλεος γιὰ τὴν ἐγγονοῦλα της — τὶ σύμπτωση — κι' αὐτὴ Ζακελὶν λέγεται.

μικρὴ σὰν καὶ σήμερα, τὴν ἴδια ὥρα τὴ δική του ποὺ ἡ μάνα του ζητοῦσε ἕνα κομμάτι ψωμὶ γιὰ τὴν ἀδερφοῦλα του κι' ὁ Ντὲ Γκὼλ μὲ τὸ οὔσκυ στὸ χέρι του τὴν χαστουκισε, τὴ κτύπησε: Πόρνη, πόρνη ποὺ σήκωσες κεφάλι».

«Ποιητικὸ ἱστόρημα» ὅπως τὸ χαρακτηρίζει ὁ ποιητὴς εἶναι ἐπίσης καὶ «Ἡ Λαμπρακιάδα», ποὺ ὁ δόκιμος Κύπριος ποιητὴς Τεῦκρος Ἀνθίας ἔχει ἐμπνευσθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τοῦ "Ελληνα Γρηγόρη Λαμπράκη.

Πλοῦτος λέξεων, τεχνικὴ ἐπεξεργασμένη, φωνὴ σίγουρη, δυνατὴ καὶ μιὰ γραμμὴ σταθερὴ καὶ ρωμαλέα χαρκτηρίζουν τὸ νέο αὐτὸ ἔργο τοῦ Ἀνθία.

«Κι' ὅλο πληθαίνει ὁ κραδασμὸς τῶν ἀθλητῶν
μὲ τὴν ἀλκὴ χορδὴ πλατειὰ ἁπλωμένη
στὴν ἔκταση μυριάδων «διακοπῶν»
— ὡ δὲν ὑπάρχει τέλος ἡ φραγμὸς
στὴν ἔφεση τοῦ «Ὡραίου καὶ τοῦ Καλοῦ»
κι' εἶν' ἕνας νόμος· ἡ σπίθα νὰ γεννάει φωτιά,
τὸ κῦμα ν' ἀνταριάζει μὲ τὸν ἄνεμο».

Εἶναι εὐκολονόητο ὅτι ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν ἄδικο χαμὸ ἢ τῆς θυσίας μιᾶς ὁπωσδήποτε γνωστῆς, δημόσιας φυσιογνωμίας, χαρακτηρίζονται πάντα ἀπὸ τὰ προσωπικὰ αἰσθήματα τοῦ γράφοντος ἀπέναντι καὶ στὸ ἄτομο, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἰδέα ποὺ τὸ ἄτομο ἐνσάρκωνε. Φυσικὸ λοιπὸν εἶναι νὰ ὑπάρχει στὴν τέτοια δημιουργία μιά κάποια ποιητικὴ ὑπερβολή. Αὐτὸ ὅμως τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπουλέψει ἀπὸ τὴν καθαρὴ καλλιτεχνικὴ οὐσία τῶν τέτοιων ἔργων. Κάποτε ἡ χρήση τετριμμένων ἢ ἀντιποιητικῶν λέξεων ἀπαραιτήτων γιὰ τὴν ἀπόδοση καταστάσεων, ἀμβλύνει τὴν ποιητικὴ αἴσθηση καὶ νοιώθει ὅτι ἡ ποίηση «χρησιμοποιεῖται».

«Χρυσόβρυτοι, χρυσόδοντοι, χρυσόδουλοι, — τρίκυκλο μ' ἕνα πλῆθος ἐλατήρια κ' ἐξαρτήματα δσφραίνονται αἷμα, ἄχραντο αἷμα καὶ προσμένουνε τὸ δίσκο τῆς Σαλώμης». Ἀλλοῦ ὅμως ἐπέρχεται ἡ ἰσορροπία μὲ τὸ ἁρμονικὸ συγκέρασμα «σκοποῦ» καὶ «τέχνης»:

Καὶ μιὰ σπίθα γεννᾶ τὴ φωτιὰ μέσ' τὸν ἄνεμο...
Κι' ἕνα κῦμα μπορεῖ ν' ἀνάψει φωτιὲς καὶ νὰ κάψει τὰ σύνεφα.
Ἡ ζωὴ πυρετός. Ἡ γαλήνη σκοπός.
Κι' ἀσυγκράτητο πάθος· ἡ πορεία στὴν Ἄνοιξη».

Στὶς μικρὲς ἐκδόσεις τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου», κυκλοφόρησαν δυὸ νέα σύντομα ποιητικὰ τεύχη τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη. «Ὁ Διθύραμβος τοῦ Κυριάκου Μάτση» ποιητικὴ σύνθεση, μεταδόθηκε δραματοποιημένο ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο, τὸν Νιόβρη πέρυσι. Ἡ ἀγωνία καὶ οἱ στέρνες βαθειὲς προβανάτιες σκέψεις τοῦ μελλοθάνατου ἀγωνιστὴ διαγράφονται μὲ ὕφος ἐπιβλητικό, σὲ στὺλ ποὺ θυμίζει ἔντονα τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ λόγο. Σὲ ὁρισμένα σημεῖα μόνο διακρίνεται ὁ ἀντίλαλος ξένων λογοτεχνῶν: Σιέπηρ:

«Ὦ! ἑτούτη ἡ ἄσπρη σφαῖρα
ποὺ προβάλλει ἀνάμεσα
στὶς στίβες πήλινων ἀγγείων
καὶ σβώλων γῆς
τί μήνυμα μοῦ φέρνει ἀνθρώπινο ἀπὸ ἄλλα χρόνια;
Χριστέ μου! Ἀνθρώπινο κρανίο ἀληθινό!
Σημάδι νἄναι τοῦτο ποὺ δηλώνει τοῦ Θεοῦ τὴ θέληση;»

Καὶ Ἔντγκαρ Ἄλλαν Πόε!

«Ἀκοῦς ἀχὸ νυχτερινοῦ ποιηλιοῦ προφητικοῦ ποὺ μιές τὴ νύχτα ξεχωρίζει τὶς γραφὲς
τῆς Μοίρας
καὶ τῆς μηνᾶ;
Τῆς κουκουβάγιας ξεχωρίζω τὴ λυπητερὴ ποὴ λέει ποτέ, ποτέ, ποτέ»...
...«Γιατὶ μηνᾶ τὴ φοβερὴ καὶ σκοτεινὴ αὐτὴ λέξη «ποτέ, ποτέ, ποτέ;».

Κύριος τοῦ στίχου ὅμως ὁ ποιητὴς ἐπιβάλλεται ἀλλοῦ μὲ τὴν γνησιότητα τῆς φωνῆς του:

«Στὴ δίψα μας γιατὶ μᾶς παίρνουν τὸ νερό;
Γιατὶ στεροῦνε ἀπ' τὸ κρασὶ τὶς φλέβες μας ποὺ ἀποζητᾶνε λίγο φτερὸ καὶ λίγο φῶς καὶ λίγους οὐρανούς;»

Τὰ «Δέκα Ἀντιποιήματα Πάνω Σὲ Ὑφασματογραφίες» εἶναι βασισμένα σὲ ὑφασματογραφίες τοῦ Χριστόφορου Σάββα, οἱ ὁποῖες ἐμφανίζονται πλάϊ στὰ ποιήματα. Εὐστοχη ἡ ποιητικὴ ἔκφραση δένεται ἁρμονικὰ μὲ τὴν πρόθεση τῶν ζωντανῶν μορφῶν:

«ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ»

«Τὸ περιστέρι ντρέπεται κοιτάζοντας τὶς προσωπίδες μας
καὶ τὰ κακέντυπα εἰδώλιων εἰρήνης
ἡ τυραννᾶνε ζωΐφια τὶς φλέβες τοῦ ποδιοῦ
κάτι σὰν ἔκζεμα ἀπὸ λιπαρὲς τροφές,
ἡ νύσταξε μέσ' τὶς ἀσήμαντες παρειὲς Εἰρήνης ἄλλων στόχων
καὶ μᾶς βαρέθηκε:
Ρωτῶ τὸν πλάστη· Ποιὸ συλλογισμό σου κρύβεις;
Καὶ μοῦ ἀπαντᾶ: Τὴν φτώχεια μου».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΠΑΝΟΥ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

«ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΗΝ ΑΕΡΙΝΗ»

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἡ συλλογὴ διηγημάτων τοῦ Πάνου Ἰωαννίδη διαιρεῖται σὲ δυὸ μέρη: «Τὶς Μέρες τοῦ Πολέμου» καὶ «Τὶς Μέρες τῆς «Εἰρήνης». Οἱ μέρες τοῦ πολέμου ἀκόμα δὲν τέλειωσαν, μπῆκαν ἁπλῶς σὲ νέα φάση. Κι' οἱ μέρες τῆς εἰρήνης, ἀκόμα γεννοῦν τοὺς προβληματισμένους ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας, τῆς ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου. Γι' αὐτό, δυὸ χρόνια μετὰ τὴν ἔκδοση του τὸ βιβλίο βρίσκεται ἀκόμα στὸν πρῶτο χῶρο καὶ τῆς Κυπριακῆς καὶ τῆς πνευματικῆς πραγματικότητας, ὅπως καὶ πρέπει νὰ συμβαίνει μὲ κάθε ἔργο τέχνης.

Οἱ «Μέρες τοῦ Πολέμου» εἶναι μιὰ μικρὴ ἀνθρώπινη δαση ἀνάμεσα στὸ πανηγῦρι τοῦ ἡρωϊσμοῦ ποὺ γέμισε τὶς γωνιὲς τῆς Κυπριακῆς γῆς μετὰ ἀπὸ τὴν σιγὴν τῶν ὅπλων. Ὁ πιὸ πρόχειρος ὅρος ποὺ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο γιὰ τὰ ἑφτὰ αὐτὰ διηγήματα θὰ ἦτο «ἀντι—ἡρωϊκό».

Κι' αὐτὸ εἶναι κακό. Κι' ἐχει μόνο κακό, ἀλλὰ κι' ἐπιπόλαιο καὶ ἀναχρονιστικό. Μιλούσανε γιὰ τὰ ἀντι—ἡρωϊκὰ ποιήματα τοῦ Ἄγγλου ποιητὴ Ὄουεν, ὅταν στὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο ἔγραφε: «Τὸ θέμα μου εἶναι ὁ πόλεμος, καὶ τοῦ πολέμου ἡ λύπηση. Ἡ ποίηση βρίσκεται σ' αὐτὴ μέσα τὴν λύπηση». Ἀπὸ τότε ὅμως μέχρι τώρα ὁ ἄνθρωπος ἔζησε ἕνα δεύτερο ὁλέθριο πόλεμο, μαρτύρησε τὴν διάσπαση τοῦ ἀτόμου, καὶ ξέφυγε ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ὑδρογείου, γιὰ νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸ ἄπειρο. Καινούργιοι λοιπὸν πνευματικοὶ προσανατολισμοὶ τυραννοῦνε τὸ ἀνθρώπινο γένος. Στὴν ἀνατοποθέτηση αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἐσυνειδητοποίησε κι' ἔβαλε σ' ἐφαρμογὴ μιὰ στροφὴ βασικώτατη: τὴν στροφὴ πρὸς τὸν ἐσωτερικό του ἑαυτό.

Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ τὰ μέτρα κι' οἱ ἀξίες νὰ παίρνουν ἄλλη ὄψη στὸ φῶς αὐτῆς τῆς ἐνδοχώρας. Ἐκεῖ ξαναβαφτίζεται κι' ὁ ἡρωϊσμός. Ὁ χῶρος τοῦ πολέμου χρόνια τώρα κολυμποῦσε ἀπρόσιτος φανταχτερὸς στὶς ἀστραπὲς τῶν σπαθιῶν καὶ τῆς φλόγας. Τώρα κατακτᾶται, γυμνώνεται καὶ ρημάζει κάτω ἀπ' τὰ ματωμένα πόδια τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας. Αὐτὴ τὴν ἡρωϊκὴ ἀναίμακτη, ἀλλὰ ὄχι λιγώτερον ὀδυνηρὴ κατάκτηση πραγματοποιεῖ ὁ Ἰωαννίδης στὸν Κυπριακὸ πολεμικὸ χῶρο. Ὁ «προδότης», «ὁ ἐχθρός», ὁ «κιστῆς» καὶ ὁ «ἥρωας» δὲν ἰσοπεδώνονται. Μπαίνουν ὅμως ὅλοι στὴν ἴδια ζυγαριὰ τοῦ ἀνθρώπινου συναισθήματος, τῆς δράσης, τῆς ἐπίπτωσης. Κι' ἐκεῖ συντελεῖται ἡ ἀλχημεία τῆς διασταύρωσης. Ἀπ' αὐτὸν τὸν κύκλο τῆς ἀλληλεπίδρασης ἀναδύονται ἀνάγλυφες οἱ μορφὲς τῆς κάθε ἱστορίας. Ὄχι φιγοῦρες. Ὄχι πρότυπα, προσχηματισμένα κι' ἀποκρυσταλλωμένα. Παρουσίες ζωντανὲς ποὺ ἀναπνέουν κι' αἱμάσσουν. Κι' ὅ,τι ζεῖ καὶ πονᾶ δὲν μπορεῖ νἄναι μόνο καλὸ ἢ κακό, δὲν μπορεῖ ν' ἀνήκει σὲ τύπους καὶ καλουπιά. Ὅπως καὶ δὲν ἀνήκουν οἱ χαρακτῆρες τοῦ πολέμου, κι' ὅπως κυρίως, δὲν ἀνήκουν οἱ «ἥρωες» τοῦ πολέμου. Τὰ βάσανα, ἡ ἀγωνία, τὸ φυσικὸ καὶ ψυχικὸ μαρτύριο τῶν παλληκαριῶν ποὺ ἀγωνίστηκαν δὲν παγοποιεῖται σὲ ὄγκους μίσους ἐνάντια στὸν ἐχθρό, γιὰ νὰ δηλητηριάζει ἁργὰ τὴν ζωή τους. Ἀνακατεύεται πιὸ πολὺ μὲ τὰ δικά τους μέλη, γίνεται πυρκαγιὰ ποὺ τυραννᾶ τὸν δικό τους βασανισμένο κόσμο, μέχρι νὰ καταλήξουν πότε στὴν ἁρμονιαὸ πότε στὴν ἀναγνώριση καὶ πότε στὴν πικρὴ διορατικότητα.

Κι' ὅταν σὲ λίγο σταθηκε στὸν ἥλιο, μεταμορφώθηκε σ' ἕνα τεράστιο, κραδαινόμενο φαγγὸ ποὺ θυθιζόταν καμπυλωμένος ἀπὸ ἔρωτα στὴ σιωπὴ τῆς κοιμισμένης πολιτείας.

«Τὴν ἀγάπη τὴ γεννάει ἡ μοναξιά μας. Θέ μου ἀνάμεσά μας». (Ἀπὸ τὸ διήγημα· «Ἡ Σιωπὴ Ἦρθε Στὴ Νύχτα».). Κι' ἀπὸ τὸ διήγημα τοῦ Λύξεντίου «Κάπου +' Ἀφήσω Τὰ Μάτια Μου». «—Πατέρα, ξέρεις τί μοῦ λὲς τώρα; Ξέρεις πῶς νοιώθω; Μπορεῖς νὰ τρυπήσεις τὸν καιρὸ μὲ τὰ μάτια σου πατέρα; Μπορεῖς νὰ δεῖς τί θὰ γίνεται αὔριο, μεθαύριο, μετὰ εἴκοσι, ἑκατὸ χρόνια; Ὄχι πατέρα, δὲ μπορεῖς. Ἂν μποροῦσες, θὰ σώπαινες».

Κι' ἀλλοῦ πάλι ἀνωνιστὲς καὶ δυνάστες ἀποβάλλουν τὴν μάσκα τῆς ἐτικέττας κι' ἀντικρύζονται γυμνὲς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις.

«Μπορεῖ νὰ λεγόταν Γκρηκόρυ, μπορεῖ οἱ δικοί του νὰ σκοτώσανε τὸ δικό μας, μπορεῖ ν' ἀφήσαμε γυναῖκα καὶ κουτσούβελα νὰ τοὺς πολεμήσουμε, μὰ πῶς, νὰ τὸ κάνουμε; Ἤτανε φίλος. Μᾶς ἀγαποῦσε! Τίς προάλλες δὲ σκότωσε μὲ τὸ χέρι του ἕνα σκορπιὸ ποὺ σκαρφάλωσε στὸ πόδι μου;». («Ὁ Γκρηκόρυ»).

Προπληματισμένοι καὶ πάλιν ἀλλὰ μὲ λιγότερην ἔνταση καὶ πιὸ ἀσθενέστερους κραδασμοὺς εἶναι καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς «εἰρήνης». Ἡ εἰρήνη εἶναι βέβαια ἐδῶ συμβατικὸ σχῆμα λόγου. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι πάντα κλυδωνίζονται ἀπὸ τὴν σύγκρουση.

Κάποτε τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ ἁπλὲς πηγὲς καὶ πεζὲς καταστάσεις, παίρνουν διαστάσεις πλατύτερες, ζωτικώτερες. Ἡ παθητικὴ ἀγάπη τῆς Μάρθας στὶς «Ἀδελφὲς τοῦ Λαζάρου», τῆς καταστρέφει τὴν ἀντίσταση στους ἀνθρώπους. Καὶ συντελεῖται ἕνα ἐπικίνδυνο παιχνίδι ἀνάμεσα στὴν αὐταπάρνηση καὶ στὴν ἀτομικότητα. Κάποια διάθεση κριτικῆς τοῦ κλήρου στὸν «Γραμματικὸ» δὲν ὁλοκληρώνεται. Παραμένει παιχνίδισμα ποὺ τυλίγει στὶς σκληρὲς του δαγκάνες μιὰν ἀνθρώπινην ὕπαρξη. Σὲ ὁρισμένα ὅμως διηγήματα ὅπως στὸν «Πυγμαλίωνα» καὶ στὸ «Γεῦμα» ὁ συγγραφέας μένει χαμηλότερα ἀπὸ τὸ στόχο του. Τὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζει, συναρπάζουν ἀλλὰ αἰωροῦνται κάπως ἀποσαρκωμένα ἢ μᾶλλον ντύνονται τεχνητὲς ἀνθρώπινες διαστάσεις. Μπορεῖ νὰ προβληματίζουν, ἀλλὰ δὲν συγκινοῦν. Συνδυασμὸς ποὺ σὲ ἄλλα διηγήματα — ἰδιαίτερα τοῦ πρώτου μέρους ἐπιτυγχάνεται ἄψογα. Σ' αὐτὸ συνεργάζονται ἡ ποιητικὴ φλέβα καὶ τὸ ὀξὺ δραματικὸ αἰσθητήριο τοῦ συγγραφέα. Κι' ὅλα μαζὶ δημιουργοῦν ἕνα λογοτεχνικὸ ὕφος, λακωνικό, πειστικό, σύγχρονο. Σὲ ἀρκετὰ διηνήματά του ὁ διηγηματογράφος δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάποια Φροϋδικὴ τοποθέτηση. Ἀλλὰ ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τὸν κατηγορήσει ὅταν ἡ λειτουργία τοῦ χαμηλότερου ἐνστίκτου γνωρίζει στὶς μέρες μας μιὰν ἄνθηση καὶ μιὰν προβολὴ δίχως προηγούμενο. Κι' ὅταν μάλιστα αὐτὴ ἡ λειτουργία μετατοπίζεται στὰ χέρια του σὲ χώρους πιὸ δυναμικοὺς καὶ πιὸ ἀποφασιστικοὺς γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐξέλιξη.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΡΥΘΜΙΚΟΙ ΘΟΡΥΒΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σκληρὴ ἐποχή. Βουΐζουν τὰ ἐργοστάσια. Βουΐζουν οἱ δρόμοι. Σάλος ἡ τέχνη. Σάλος ἡ ἀνθρώπινη σκέψη. Σάλος παντοῦ σ' ὅλες τὶς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις. Ἐποχὴ δυναμικῶν ἀποκλαλύψεων καὶ τρομαχτικῶν συγκρούσεων. Ὕλη καὶ ἀντι - ὕλη ἀλληλοεκτοπιοῦνται στὸ ἄπειρο τῆς κοσμικῆς ὕπαρξης, διασπάζουνε μόρια, διαμορφώνουν καινούργια. Κι' ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ γενομενα σφυρηλατεῖται ἡ ὀντότητα τοῦ αὐριανοῦ ἀνθρώπου. Κι' αὐτὸ τὸ φαρμοκόπημα τὸ ἀτέλειωτο, τὸ χάλκευμα αὐτὸ στὰ χαμηλὰ γήϊνα στρώματα συντελεῖται κάτω ἀπὸ συνθῆκες τόσο βάρβαρες καὶ πρωτόγονες ποὺ τρομάζουν τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Στοὺς ἀρχαίους λαοὺς ἡ διείσδυση στὴν πνευματικὴ πραγματικότητα ἐσυντελεῖτο μὲ ὁρισμένα «μυστήρια», στὰ ὁποῖα τεράστιο ρόλο ἔπαιζε ἡ ἐσκεμμένη θορυβοποίηση, τὸ ξέφρενο ξέσπασμα τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας ὁ διονυσιασμός. Στὴ σύγχρονη ἐποχὴ οἱ ἄνθρωποι ζοῦνε στὸ ντελίριουμ αὐτοῦ τοῦ ξεσπάσματος μὲ ἐκδηλώσεις ποὺ δὲν ὀργανώνουν, δὲν συστηματοποιοῦν κι' οὔτε μποροῦν νὰ προβλέψουν ἢ νὰ ἐλέγξουν τὶς ἐπιπτώσεις τους πάνω στὴν ὁμαδικὴ ψυχοδυναμική τους.

Τὸ κακὸ ξεκίνησε κυρίως μὲ τὴν βιομηχανικὴ ἐπανάσταση ποὺ γνώρισε τὴν πρώτη πραγματική της ἄνθιση τὸν περασμένο αἰῶνα καὶ ποὺ στὸν αἰῶνα μας ὁλοένα ἐντείνεται καὶ ἀποκορυφώνεται. Κι' ἀφοῦ ὁ ρυθμὸς κυριάρχησε στὸ ἐργοστάσιο, στὴν ἐπαγγελματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου φυσικὸ ἦταν νὰ ὑπεισέλθει σταδιακὰ καὶ στὶς ἄλλες ἐκδηλώσεις του. Ἔτσι ὁ ρυθμὸς ἐπεβλήθη στὸν κόσμο τῶν ἤχων, κυριολεκτῶν, μουσικῶν ποιητικῶν εἰς βάρος τῆς ἁρμονίας. Ἔσπασε ἡ ἐξωτερικὴ καλλιτεχνικὴ ἁρμονία, κι' ὑποχώρησε μπροστὰ στὴν δυναμικότητα τοῦ ρυθμοῦ. Ἔσπασε κι' ἡ ἐσωτερικὴ ψυχικὴ ἁρμονία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ὂν κλυδωνίζεται ἀπὸ τὴν σύγκρουση καὶ τὴν διάσπαση. Σ' αὐτὴ τὴν διάσπαση ὁ ἄνθρωπος ἀπλώνει χέρια ἀπελπισμένα γιὰ νὰ στερίσει κάπου, νὰ δυναμώσει, νὰ ριζώσει. Ἡ ἐπαναληπτικότητα κι' ὁ ὄγκος τοῦ ρυθμοῦ τοῦ τονώνουν τὸ ψυχονευρωτικὸ σύστημα καὶ προσωρινὰ ἐνδυναμώνεται καὶ ἴσως νὰ συνεπαίρνεται ἀκόμη. Ἡ τόνωση ὅμως αὐτὴ δυστυχῶς δὲν κρατᾶ γιὰ πολύ. Καὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς προσωρινῆς διέγερσης εἶναι ἐλέθρια. Γιατὶ ἐξασθενοῦν τὸ νευρικὸ σύστημα. Ἐπιφέρουν κατάπτωση χαλάρωση, ψυχονεύρωση.

Στὴ μουσικὴ λοιπὸν ἔκει ὁ που ἡ χρήση τοῦ ρυθμοῦ ἔχει γίνει μὲ μέτρο, χωρὶς νὰ ἀποσπᾶται ὁλοκληρωτικὰ ἀπὸ τοὺς τρόπους τῆς ἁρμονίας (Στραβίνσκι, Σιοστακόβιτς κ.ἄ) τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι τόσο ἐπαναστατικὸ ποὺ νὰ συγκλονίζει καὶ νὰ ἀνησυχεῖ. Στὸν κόσμο ὅμως τῆς ἐλαφρᾶς μουσικῆς γίνεται κάτι τὸ ἐξωφρενικό, τὸ ἀπελπιστικό. Ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν τζάζ, τὴ μουσικὴ τῶν Νέγρων τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ τζάζ λοιπὸν ἄρχισε νὰ διαδίδεται ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς ἔγχρωμης φυλῆς κυρίως στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, ὅταν ὁ πολιτισμός μας εἰσήρχετο στὸ πιὸ κρίσιμο στάδιο τῆς βιομηχανοποίησης του. Μὲ συγγενεῖες πρωτόγονες, μεταφυτευμένη ὅμως στὸν πολιτισμὸ τοῦ νέου κόσμου ἡ ἴδια ἡ τζάζ σὰν μουσικὸς τύπος αὐτοδύναμος μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἀπαλλοτριώθηκε, ἐκαλλιεργήθηκε καὶ δημιούργησε ἕνα πιὸ ἐξευγενισμένο, πιὸ κλασσικοποιημένο μουσικὸ χαρακτήρα. Μετὰ ὅμως ἀπὸ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ὅταν ἡ νεολαία ἐπερισεύσε τὴν τρομακτικὴ ζοκιμασία τῆς ἀναπροσαρμογῆς σ' ἕνα σκληρὸ κι' ἐπικίνδυνο κόσμο, ἐστράφηκε γιὰ τὴν ψυχαγωγία της ἀκριβῶς στὶς πιὸ πρόχειρες πηγὲς ποὺ μποροῦσε νὰβρει. Ἔτσι ἀπὸ τὸ στρίγγλισμα τῆς τρομπέτας καὶ τὸν οἶστρο τῶν κρουστῶν ξεπήδησε ἡ μορφὴ τῆς σύγχρονης ἐξαλλης κι' ἀκατανόητης ἐλαφρῆς μουσικῆς. Τὰ λόγια ὁμοια σχεδὸν σ' ὅλα τὰ σύγχρονα τραγούδια ἐπαναλαμβάνουν τὸ ἴδιο φαῦλο καὶ τραγικὸ ἀδιέξοδο τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν σκέψεων μιᾶς νεολαίας χωρὶς ἰδανικὰ—δὲν τὰ ἔχει, δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἀποκτήσει, ἢ δὲν τὰ θέλει—ἄλλη κουβέντα. Πληγωνομένων νεῶν· προσιές, μαλλιὰ μακρυὰ νωση, διαμαρτυρία, ὅλα ἀναμιγνύονται καὶ διασταυρώνονται σ' ἕνα σουσούρο κι' ἕνα πανζουρλισμὸ ποὺ λέγεται καὶ μουσική. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ ἀνασπάσματος ὁ ρυθμός. Συγκεκομμένος, ξέφρενος, ἀγγλόφθορος. Σιέηκ, μονκίς, ρόκ ν' ρόλλ. Σωστὸ ἀφηνίασμα. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ κι' ἡ ἐξωτερικὴ ἀπόδειξη τῶν ὀργισμενωνέων· προβιές, μαλλιὰ μακρυὰ ἀκούρευτα τελευταῖα εἰσέβαλαν καὶ στὴν Κύπρο διάλεκτος κρυπτογραφημένη, ἦθος ἀνύπαρκτο, τρόπος ζωῆς σκανδαλιστικός. Αὐτὰ ὅλα δέβαια διοχετεύονται ἀνάμεσα στοὺς ὀπαδοὺς ἀπὸ τὰ πρωτοπόρα μέντιουμ τῆς ἱερᾶς παράδοσης τῆς σύγχρονης μουσικῆς «καλλιτεχνικῆς ἐκτροχιάσεως, ποὺ λέγονται Ἄνιμαλς (ζῶα) Μπήτλς (σκαθάρια), Ρόλλιγκ Στόουνς (κυλιόμενες πέτρες). Πρήττυ θίγκς (ὁμορφα πραγματα) καὶ ὅλες αὐτὲς λοιπὸν οἱ ἀρσενικὲς ἱέρειες διαμορφώνουν τὸν σύγχρονο πολιτισμό. Θέλετε ἕνα δειγμα ἀπὸ τὰ «μέσα» τους; Τὸ L.S.D. Ἕνα χαπάκι ναρκωτικὸ ποὺ τὸ παίρνουν συνοδευόμενο ἀπὸ καραμέλλες ἢ γλυκὰ καὶ βυθίζονται στὴ γλυκειὰ ἀποχαύνωση τῶν εὐχάριστων παραισθήσεων. Κι' ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔνδοξη κατάσταση τῆς καλλιτεχνικῆς κατάκτησης ἑρμηνεύουν τὰ ἀριστουργήματά τους. Ἕνα δὲ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα ἔχει καὶ τὸν τίτο «L.S.D.» καὶ ἑρμηνεύεται ἀπὸ τοὺς Πρίττυ Θίνγκς, καὶ μιλᾶ βέβαια γιὰ τὸ περίφημο χαπάκι καὶ τὴν ἀνάγκη ποὺ τοῦ ἔχουν. Ἀφοῦ φτάσανε βέβαια πιὰ σὲ ἀδιέξοδο, ἀσφαλῶς ποὺ θὰ καταφεύγανε σὲ ἐξωτερικὰ μέσα γιὰ νὰ ἐπιφέρουν τὴ διέγερση καὶ τὸ ἀναρθρο παραλήρημα ποὺ ἠχογραφεῖται καὶ κυκλοφορεῖ ὑπὸ τύπον δίσκων.

Αὐτὰ λοιπὸν περὶ ρυθμικῶν μουσικῶν θορύβων. Πῶς θ' ἀντιμετωπίσει ἡ σοβαρώτερη ἀνθρωπότητα τὸ θέμα; Πολὺ δύσκολη ἡ ἀπάντηση. Ἴσως καὶ νὰ μὴ μπορεῖ παρὰ νὰ ἀνεχτεῖ τὸ φαινόμενο μέχρι νὰ φτάσει στὸ ἀποκορύφωμα του καὶ μετὰ νὰ περιέλθη σὲ παρακμή. Ὡστόσο μέχρι νὰ φτάσει ἡ εὐτυχισμένη ἐκείνη μέρα ποὺ ἡ νεολαία μας θὰ ἐπιστρέψει στὶς πηγὲς τῆς μουσικῆς ἁρμονίας γιὰ νὰ ἀναβαπτισθεῖ καὶ ν' ἀναβλέψει, οἱ κίνδυνοι τῆς ὁμαδικῆς αὐτῆς ὑστερίας δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦνται οὔτε νὰ παραγνωρίζονται. Κι, ὅπου εἶναι δυνατὸν νὰ προλαμβάνονται μὲ τὴν συστηματικὴ καλλιέργεια ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὴν κοινωνία ὑγιεινῶν κι' ἐπικοδομητικῶν ἐνδιαφερόντων καὶ ἀπασχολήσεων, κατὰ τὰ ἄλλα ἂς φυλάττει ὁ Κύριος τῆς ἁρμονίας τὴν ἀξιολύπητον, νοσηρὰν γενεάν, που ἐποίησεν σ' ἑαυτὴ εἴδωλα ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ καὶ τοῦ ὀρυκτοῦ κόσμου.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

Ο ΘΟΡΥΒΟΣ Κ' Η ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΑΤΙΚΗ ΗΣΥΧΙΑ ΜΑΣ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μερικοὶ ἀναγνῶστες μας ἴσως καὶ νὰ σκεφτοῦνε ὅτι ἀρχίζουμε νὰ το παραἀνουμε μὲ τὸ θόρυβο μιὰ καὶ σὲ προηγούμενο ἄρθρο θέμα μας ἦταν καὶ πάλιν ὁ θόρυβος μὲ τὸ ἔνδυμα -- τὸ τόσο διαφανὲς— τῆς μουσικῆς. Μιὰ ὅμως καὶ βρισκόμαστε στὴν καρδιὰ τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ μιὰ κι' ὁ θόρυβος ἰδιαίτερα αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τοῦ χρόνου εἶναι κάτι τὸ ἀφάνταστα ἐνοχλητικό, νομίζουμε ὅτι δὲ θὰ σπαταλήσουμε ἄδικα μελάνι καὶ χρόνο. Ἀφοῦ ἄλλωστε οἱ περισσότεροι ψυχίατροι συμφωνοῦν ὅτι πλείστες ψυχοσωματικὲς ἀσθένειες προέρχονται ἀπὸ τὸν θόρυβο ὁ ὁποῖος κουρελιάζει κατὰ πρώτον λόγο τὰ νεῦρα μὲ ὅλα τὰ συνεπακόλουθα. Στὶς πιὸ πολλὲς χῶρες τοῦ κόσμου, ἐξ ἄλλου ὑπάρχουνε σύνδεσμοι γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ θορύβου, κι' ἕνας τέτοιος σύνδεσμος ἐπρόκειτο νὰ ἱδρυθεῖ τελευταῖα καὶ στὴν Ἀμμόχωστο.

Ὁ θόρυβος λοιπὸν τὸ καλοκαίρι ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσει κανεὶς καὶ ποῦ νὰ τελειώσει; Ἂν μένεις στὴν καρδιὰ τῆς πόλης δὲ σ' ἀφήνουν νὰ ἡσυχάσεις οὔτε πρωΐ, οὔτε μεσημέρι, οὔτε βράδυ οἱ πλανόδιοι, ἡ τροχαία καὶ οἱ πάσης φύσεως θόρυβοι τῆς πολυάσχολης μηχανοκίνητης πολιτείας. Θέλεις νὰ ξυπνήσεις ἀργὰ τὸ πρωΐ; Ἀδύνατον. Διαφωνεῖ ριζικὰ τὸ γκαραζ λίγο πιὸ κάτω ποὺ ἀνοίγει ἀπ' τὰ χαράματα καὶ ποὺ ἀντὶ καλημέρα σκορπίζει στὶς γειτονειὲς τοὺς εὐγενεῖς ἤχους τῶν πρώτων δεξυγονοκολλήσεων. Κι' ἂν δὲν εἶναι αὐτό, θἄναι ἴσως ἡ πρώτη πρωϊνὴ κυκλοφορία, ὁ γαλατᾶς ποὺ στασματᾶ καὶ ἀνοιγοκλείνει καὶ βροντᾶ τὶς πόρτες γιὰ νὰ ἐξυπνοετήσει τὴν ἀξιότιμη πελατεία του. Τὰ πρῶτα καταστήματα ποὺ ἀνοίγουν τὶς σιδερόπορτες τους μὲ ντόρο κι' ἐπιβλητικότητα, τὸ διπλανὸ διαμέρισμα στὸ ὁποῖο οἱ ἐνοικοι ξυπνοῦν ἀπ' τὰ χαράματα καὶ ἐπιδίδονται στὶς πιὸ ζωηρὲς οἰκογενειακὲς «ἐκδηλώσεις». Τὸ μεσημέρι θὲς νὰ ἔαπλώσεις γιὰ λίγο νὰ ξεκουραστεῖς, ν' ἀναλάβεις γιὰ τὸν δεύτερο γῦρο τῆς μενάλης καλοκαιριάτικης ἡμέρας; Ἀδύνατον καὶ πάλιν. Λόγοι κι' αἰτίες προαναφερθεῖσαι. Καὶ τὸ βράδυ, τσαλακωμένος κι' ἀποστραγγισμένος ἀπὸ τὸν ἱδρῶτα καὶ τὴ σκόνη τοῦ θέρους, μήπως θἄθελες νὰ πλαγιάσεις λίνο πιὸ νωρὶς ἀπ' τὸ συνηθισμένο; Ἐκ τρίτου ἀδύνατον. Γιατὶ χρυσοῦς βοαδυνὸς θερινὸς κανὼν λέει ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν κοιμοῦνται πρὶν ἀπὸ τὶς ἔντεκα γιατὶ «εἶναι καλοκαίσι» κι' εἶναι ζέστη. Γι' αὐτὸ κι' οἱ βεράντες μετατοπίονται εἰς οἰκογενειακὰ κέντρα ὅπου δεσπόζει βαρειά, βαθειὰ κι' ἐπιβλητικὴ ἡ ἐνεργὸς παρουσία τῆς τηλεόρασης ποὺ λειτουργεῖ στὴ διαπασῶν, μὲ ἤνους συνοδευτικοὺς ἐπενδυτικούς, τὶς φωνές, τὶς συζητήσεις καὶ τὰ σχόλια τῶν θαμώνων.

Ἀλλὰ καὶ ἂν μένεις λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, μὴ νομίζεις ὅτι ἡ κατάσταση θὰ εἶναι καλύτεση. Τότε εἶναι ὁ σκύλος τοῦ γείτονα. Ἄνριος, ἐπιβετικὸς κραυγαλέος, φύλακας ἀκοίμητος, καμάοι τοῦ νοικοκύρη. Τὸ μεσημέρι εἶναι τὰ παιδιὰ ποὺ δὲν ἔχουν ὕπνο καὶ ταιζεύονται στὴ γειτονιὰ νὰ παίξουν. Καὶ μεταβάλλεται ἡ μεσημεριάτικη ἀνάπαυση σοῦ σὲ ἐφιάλτη ποδοσφαιρικῆς μεταδόσεως. Καὶ ἔκτὸς ἀπὸ τὶς διάδες, εἶναι καὶ τὸ μικρὸ ἄτομα. Τὸ παιδὶ δὲν ἔχει τίνο. Γι' αὐτὸ βγαίνει ἔξω στὸν κῆπο κατακιεσήμερα καὶ στήνει μηχανουργεῖο. Καὶ χαλᾶ αὐτοκίνητα καὶ στήνει αὐτοκίνητα καὶ κτυπᾶ καὶ καρφώνει καὶ σοῦ δημιουργνεῖ στὸν μισο ὕπνο σου τὴν ψευδαίσθηση ὅτι ἀνεγείρεται οἰκοδομὴ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου.

Καὶ ἀποφασίζεις τέλος πάντων, καλοκαίρι εἶναι νὰ πάοης τὰ μάτια σου καὶ νὰ τραβήξεις κι' ὅπου σὲ βγάλει. Καὶ πᾶς στὴ θάλασσα. Καὶ βλέπεις κάπου κόσμο, καλὰ θἄναι λές, καὶ κατεβαίνεις νὰ σμίξεις στὴν ἀγέλη. Καὶ σὲ ξαναπιάνει βέβαια ἡ ἀπελπισία. Οἱ πιτσιρίκοι κλαψουρίζουν, οἱ μαμάδες δρύονται: «Γιῶργο, μὴν ιιπῆς ἄλλο μέσα θὰ κρυώσης». «Πετράκη, ἂν ξαναρίξεις ἄμμο, θὰ φᾶς τῆς χρονιᾶς σου». Ἄσε ποῦ κάποτε τὴν ἄμμο δὲν τὴ ρίχνουν οἱ Πετράκηδες ἀλλὰ ὡριμες δεσποινίδες σὲ ὡριμους ἐκπροσώπους τοῦ ἀντίθετου φύλου, ὅπως ἔγῖνε τὶς προάλλες μ' ἕνα μέλος τῆς Εἰρηνευτικῆς Δύναμης, καὶ δημιουργήθηκε ὁλόκληρο ἐπεισόδιο. Κι' ἀπὸ τὸ διπλανὸ μαγαζὶ ὡρύεται τὸ ραδιόφωνο, μὲ τὰ λαϊκὰ καὶ τὰ ἐξαλλα καὶ σμίγει σὲ σοῦπερ—στερεοφωνικοὺς ἤχους μὲ τὰ τρανζίστορς ποὺ σὲ περικυκλώνουν αὐθάδικα καὶ προκλητικά. Κι' ἂν ἀποφασίσεις τέλος νὰ πᾶς λίγο πιὸ πέρα νὰ ξαπλώσεις νὰ μαζέψεις λίγον ἥλιο, μὴ νομίζεις πὼς τὴν γλύτωσες. Κάποια παρέα ἐνεργητικῶν ἢ ἁπλῶς ἐπιδεικτικῶν νέων, θὰ ἀπράξει μιὰ μπάλα καὶ θὰ τὴν κλωτσᾶ κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι κάνει σπόρ. Στὸ δουνὶ τὰ πράγματα εἶναι κάπως καλύτερα. Ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶναι πολὺς ὁ κόσμος, τὶς καθημερινὲς κυρίως, μπορεῖ νὰ ἠρεμήση καὶ λίγο τὸ μυαλό σου καὶ ν' ἀποσπασθῆς ἀπὸ τὴν δραματικὴ ἐποποιία τῆς καθημερινότητας. Ὅταν ὅμως συμβεῖ νάναι κόσμος πολὺς μαζεμένος, τὰ Σαββατοκυρίακα ἰδιαίτερα, τότε οὐαὶ καὶ ἀλλοίμονον στὶς λαγκαδιὲς καὶ στὶς χαράδρες καὶ στὶς δουνοπλανιές. Ὁ ψυχαγωγικὸς οἶστρος σὲ πληρη ὀργασμό. Ἡ ἀνθρώπινη παρουσία ἁπλώνεται ἀκαταμάχητη, ἐπιδεικτική, φωναχτή.

Τὸ δουνὸ δὲν εἶναι γιὰ μᾶς μέρος ὅπου θὰ πᾶς γιὰ νὰ ξεκουραστεῖς. Νὰ ἠρεμήσης. Νὰ συνέλθεις, ἀπὸ τὴν τύρβη τῆς ρουτίνας καὶ τῆς πικρῆς καθημερινῆς σύγκρουσης. Δὲν εἶναι μέρος στὸ ὁποῖο θὰ σταματήσει γιὰ λίγο τὸ μυαλό τὶς ἀνώφελες ἐνοχλητικὲς σκέψεις καὶ θὰ δοθεῖ στὴν ἀπόλαυση τῆς φυσικῆς ὁμορφιᾶς καὶ τῆς φυσικῆς ἁρμονίας.

Εἶναι μᾶλλον μιὰ εὐκαιρία γιὰ ἱκανοποίηση τῶν πιὸ ἄμεσων, τῶν πιὸ πρόδηλων ἀνθρώπινων ἀναγκῶν. Γλέντι. Διασκέδαση. Φαγοπότι. Οἰνοποσία. Παρδαλὸς ὁ ἀνθρώπινος συρφετὸς ἀμολιέται στὰ δάση καὶ ἀποδύεται εἰς ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα νὰ ἱκανοποιήσει τὶς ὀρέξεις του μὲ ὅ,τι πιὸ διαλεχτὸ φαγώσιμο μπορεῖ νὰ ἑτοιμάσει. Κι' αὐτὸ καθ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι κακό. Ἄλλωστε οἱ ἄνθρωποι διασκεδάζουνε πάντοτε μὲ διαφορετικοὺς τρόπους. Ἀλλὰ πῶς γίνεται αὐτὴ ἡ ἱεροτελεστία τῆς ἀπόλαυσης; Εἰς βάρος καὶ πάλιν τῆς γενικῆς καθαριότητος καὶ τῆς ἡσυχίας τῶν ἄλλων. Τὰ ὑπολείμματα τῶν συμποσίων κοσμοῦν ἀντισισθητικὰ καὶ ἀνθιγεναν συνήθως καὶ τὶς ἀκτὲς καὶ τὰ ὄρη. Καὶ μόνο τελευταίως κάπως ἀρχίζουμε νὰ ἀντιλαμβάνώμαστε ὅτι ὑπάρχει τρόπος νὰ ἀφήνουμε καθαρὸ τὸ μέρος ποὺ μᾶς φιλοξένησε, γιὰ νὰ τὸ βροῦν κι' οἱ ἄλλοι καθαρό, φτάνει νὰ θέλουμε. Καὶ τὰ συμπόσια καὶ πάλιν διεξάγονται σὲ ἀτμόσφαιρα θορύβου καὶ ξελαρυγγίσματος. Ἐπαναλαμβάνονται καὶ πάλιν δηλαδὴ οἱ σκηνὲς τῆς θάλασσας. Μόνο ποὺ ὅταν ψήνουμε τὴ σούγλα μας θεροῦμε ἀπαραίτητο νὰ συνοδεύουμε τὴν καταβρόχθιση της, μὲ τραγούδια καὶ φωνές, ποὺ θυμίζουν κατάλοιπα διονυσιακῶν ἑορτῶν. Ἁμ' ἔτσι καὶ πάλιν ἀντηχοῦν οἱ πλαγιὲς μὲ τραγούδια ἀπ' τὰ φορητὰ ραδιόφωνα καὶ ἄσματα ἀπὸ τοὺς ἀγαλλιαζόμενους ἀνθρώπους. Κι' ἡ ἡσυχία τοῦ δουνοῦ πάει περίπατο. Καὶ σκέφτεσαι ἀπελπισμένα τὶ βρόβλημα μαρτυρικὸ ἔχει καταντήσει ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἡσυχίας τὶς μέρες ποὺ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καρτεροῦνε μ' ἀγωνία γιὰ νὰ ἀνασάνουν ἀπὸ τὴν ὀλόγρυνη δουλειὰ καὶ νὰ ἀναζωογονήσουν τὸν φυσικὸ καὶ πνευματικὸ τους κόσμο μὲ καινούργια ἐφόδια γιὰ τὴ συνέχιση τῆς Ἰσόβιας μάχης μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὶς ἀντιξοότητες της. Ποιὸς φταίει, λοιπὸν γιὰ τὴν καλοκαιριάτικη αὐτὴ διατάραξη ἡσυχίας; Ἴσως καὶ σὺ καὶ γώ, καὶ ὅλοι μας. Ποὺ σκεφτόμαστε χειμώνα καλοκαίρι τὴν δική μας εὐχαρίστηση ἢ τὸ δικό μας συμφέρο καὶ τὰ δικά μας ἐνδιαφέροντα μόνο, καὶ τὰ τῶν ἄλλων, στὰ παλιά μας τὰ παπούτσια. Κοίμα, βέβαια. Δὲν μποροῦμε σὰ λαὸς ν' ἀλλάξουμε ἰδιοσυγκρασία καὶ συνήθειες ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη. Σὰ λαὸς ὅμως μὲ παράδοση κι' ἱστορία στοὺς ἀγῶνες τῆς ἐλευθερίας, θὰ μπορούσαμε πάντα νὰχουμε ὑπ' ὄψει μιὰν ἄλλη ἀλήθεια σχετικὰ μὲ τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου: «Ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει ἡ ἐλευθερία τῶν ἄλλων, ἡ δική μου τελειώνει».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐπικαιρότητες

ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Ἀποπεράτωσε ἐπιτυχῶς τὰς σπουδάς του εἰς τὸ ἐξωτερικὸν κατόπιν τετραετοῦς φοιτήσεως ἀποσπάσας τὰ συγχαρητήρια τῶν καθηγητῶν του... Μιὰ ἀνακοίνωση ποὺ συναντοῦμε συχνὰ τὶς μέρες αὐτὲς στὸν τύπο. Καὶ πίσω ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωση; Μιὰ χούφτα ὄνειρα. Ἕνα μάτσο ἐλπίδες ποὺ ἀπλώνονται σ' ὅλες τὶς γωνιὲς τῆς Κυπριακῆς γῆς γυρεύοντας στέριωμα, ζωή, πραγμάτωση. Οἱ σπουδὲς στὰ πανεπιστήμια καὶ στὶς ἀνώτερες σχολὲς τοῦ ἐξωτερικοῦ στὶς μέρες μας γνωρίζουν μιὰν ἄνθηση δίχως προηγούμενο. Ἀπόδειξη ὅτι τὸ πνεῦμα προχωρεῖ ὅσο κι' ἂν ἀποκαλεῖται ἡ ἐποχή μας ἀντιπνευματικὴ ἀπὸ πολλούς. Ἀπόδειξη ὅτι ὅση διαφθορὰ κι' ἂν γνωσίζει ἡ νέα γενεὰ παρέχει παράλληλα καὶ τοὺς πνευματικοὺς καρποὺς της, ὑγιεῖς, σφριγηλούς, ὥριμους. Ἀπόδειξη τέλος ὅτι ἡ Ἐπιστήμη πάει πιὰ νὰ καταχτήσει τὸν Ἄνθρωπο, ἢ ὁ Ἄνθρωπος ἂς ποῦμε πάει πιὸ νὰ κατακτήσει καὶ νὰ ὑποτάξει τὴν Ἐπιστήμη. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ τραντάχτα γεγονότα ἦταν ἀδύνατο νὰ μείνουνε δίχως ἀπήχηση καὶ στὴ δική μας ἠμέρη πατρίδα. Δεκάδες οἱ διπλωματοῦχοι κάθε χρόνο. Φιλόλογοι, νηπιαγωγοί, γυμναστικοί, θεολόγοι, πολιτικοὶ μηχανικοί, φυσικομαθηματικοὶ κλπ.

Πληθωριμὸς σὲ ἀρκετοὺς τομεῖς -- φιλόλογοι διπλωματοῦχοι διορίζονται σὲ ἰδιωτικὰ σχολεῖα μὲ μισθοὺς πολὺ χαμηλώτερους τῶν προσδοκιῶν τους. Θεολόγοι παραμένουν ἀδιόριστοι — ἂς θυμηθοῦμε τὸ περσινὸ ἐπεισόδιο ποὺ γνώρισε δημοσιότητα στὶς στῆλες τοῦ τύπου. Νηπιαγωγοὶ ἐξασκοῦν τὸ ἐπάγγελμα μέσα σὲ διαρκῶς αὐξανόμενα ἰδιωτικὰ ἐπαγγελματικὰ πλαίσια. Κι' ἀναρωτιέται κανεὶς παρακολουθώντας ὅλην αὐτὴν τὴν ἔφεση γιὰ τὴν παιδεία. Ποῦ πᾶμε; Μήπως θάρθη ἡ ἐποχὴ ποὺ τὰ πανεπιστημιακὰ διπλώματα θὰ προσφέρωνται καὶ γιὰ θέσεις εὐτελεῖς χωρὶς ἀνώτερες ἠθικὲς ἢ κοινωνικὲς ἀξιώσεις; Νὰ βλέπεις ἂς ποῦμε γραφιὰ τρίτης τάξεως κάτοχο διπλώματος ἀνωτέρων σπουδῶν; Κι' ἂν γίνει αὐτὸ ποιὲς θάναι ἆραγε οἱ γενικὲς ἐπιπτώσεις;

Δύσκολο βέβαια νὰ προβλεφθοῦν τώρα καὶ ἐν τῷ ἅμα. Πάντως δυὸ κύρια ἀποτελέσματα ὁπωσδήποτε θὰ προκύψουν. Ἀπὸ τὴν μιὰ θὰ ἀνεβεῖ τὸ γενικὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο, ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ μειωθεῖ ἡ ἀναλογία τῆς εἰδίκευσης. Διότι ὅταν ἐξειδικευμένοι ἀπόφοιτοι ἀνωτέρων σχολῶν ἀσχολοῦνται μὲ ὁτιδήποτε ἄλλο πλὴν τοῦ θέματος διὰ τὸ ὁποῖον κατηρτίσθησαν, δημιουργεῖται μιὰ διασταύρωση στὴν ἐκπαίδευση, ἡ ὁποία ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα μιὰ νόθη κοινωνικὴ κατάσταση. Ἤδη δὲ αὐτὴ ἡ κατάσταση ὑφίσταται τώρα, σὲ ἐμβρυακὴ ἂς ποῦμε περίοδο.

Ἀρκετοὶ ἄνθρωποι ἐξειδικεύονται γιὰ ἄλλους τομεῖς καὶ ὑπηρετοῦν ἄλλου. Πρᾶγμα ποὺ ἐπηρεάζει τὴν ψυχοπνευματικὴ ἰσορροπία καὶ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Ἴσως ἐξ ἄλλου, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο ἡ ἐξειδίκευση θὰ πρέπει στὴν ἐποχὴ νὰ μπεῖ σ' ἕνα καινοῦργιο δρόμο κι' ἕνα νέο στάδιο μὲ περισσότερους περιορισμοὺς καὶ περισσότερες ἀξιώσεις. Ὁ εἰδικευμένος ἐπιστήμονας πρέπει ἴσως νὰ ἀνήκει σὲ μιὰ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγομελέστερη ὁμάδα ξεχωριστῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θὰ εἶναι κατηρτισμένοι στὸν ἰδιαίτερο κλάδο τους μὲ τὴν πιὸ μεγάλην καὶ σχολαστικὴν λεπτομέρεια. Ἔτσι θὰ μποροῦν νὰ λειτουργήσουν στὸν τομέα τους μὲ πιὸ μεγάλη ἀποτελεσματικότητα γιατὶ καὶ ἡ ἀποστολή τους θὰ ἀκολουθεῖ μιὰν πορεία πιὸ ἀσφαλῆ καὶ πιὸ εὐθεία. Ἡ προσήλωση αὐτὴ στοὺς εἰδικοὺς χώρους τῆς Ἐπιστήμης καὶ τοῦ πνεύματος ἴσως καὶ νὰ θέσει σὲ λειτουργία πιὸ πολλοὺς δημιουργικοὺς παράγοντες. Ὅσο γιὰ τὴν ἀνώτερη μόρφωση σὲ ἐκπαιδευτήρια μεταγυμνασιακὰ ἢ γενικὴ κατάρτηση πάνω στὰ κυριώτερα θέματα τῆς παγκόσμιας πνευματικῆς πραγματικότητας μπορεῖ καὶ νὰναι ὁ καλύτερος δρόμος. Μιὰ συνεπὴς κατάρτηση πάνω στὰ γενικὰ ζητήματα τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἠθικῆς, πέραν τῆς συνηθισμένης κολλεγιακῆς περιόδου, μπορεῖ νὰ ὁλοκληρώσει τὴν προσωπικότητα τοῦ διπλωματούχου πολὺ πιὸ ἀποτελεσματικὰ παρὰ ἡ ἐπὶ μέρους μόρφωση ποὺ περιορίζεται σ' ἕνα κυρίως μόνο θέμα. Καὶ ὁ ὁλοκληρωμένος ἐσωτερικὸς κόσμος εἶναι σ' ἕναν ἐπιστήμονα τὸ πρῶτον καὶ ἀπαραίτητον ἐφόδιον στὴν ἐφαρμογὴν τῆς Ἐπιστήμης του.

Σὲ πόσους δὲ ἀπὸ τοὺς διπλωματούχους μας μποροῦμε νὰ κάνουμε αὐτὴ τὴν διαπίστωση; Οἱ περισσότεροι ἀπόφοιτοι τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων εἶναι συνήθως φορεῖς τῶν μεμονωμένων γνώσεων ποὺ ἀποκτοῦν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς φοιτήσεώς των. Τὴν καθολικότητα δὲ ἐκείνων ποὺ εἶναι ἀπαραίτητον χαραχτηριστικὸ τῶν καλλιεργημένων ἀνθρώπων τότε μόνον τὴν ἀποκτοῦν — ἂν τὴν ἀποκτήσουν — ὅταν ἔρθουν σὲ ἐπαφή, ὡς ἐκ τῆς ἰδιότητος των μὲ γενικώτερες πνευματικὲς καὶ ἐπιστημονικὲς καταστάσεις. Τὸ μέλλον λοιπὸν μᾶλλον τείνει πρὸς ἀναθάθμισην τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἱεράρχησης. Οἱ εἰδικευμένοι ἐπιστήμονες θὰ σχηματίζουν πιθανῶς μιὰν τάξη ὑπερεγκεφάλων οἱ ὁποῖοι θὰ λειτουργοῦν στοὺς διάφορους τομεῖς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Κατὰ τὰ ἄλλα δὲ ἡ ἀνώτερη μόρφωση θὰ παρέχεται μ' ἕνα καθολικώτερον, συνεπέστερον καὶ συνοχικώτερον τρόπον. Ἔτσι θάχουμε ἴσως καὶ πιὸ ὁλοκληρωμένες προσωπικότητες ποὺ θὰ θέτουν τὰ φῶτα τῶν γνώσεων τους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀνθρωπότητας. Κι' ἡ διάδοση ποὺ γνωρίζει τώρα ἡ μέση ἐκπαίδευση θὰ μετατοπισθεῖ στὴν πανεπιστημιακήν. Μέχρι βέβαια νὰ φτάσουμε σ' αὐτὴν τὴν ἀπώτερη κατάσταση διερχόμεθα Σκύλλαν καὶ Χάρυβδιν. Ἡ οἰκονομικὴ εὐφορία, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα προβλήματα δημιουργεῖ καὶ τὴν ἁπλησίαν τοῦ νεοπλουτισμοῦ. Κι' ἔτσι βλέπουμε παιδιὰ ποὺ μὲ δυσκολίες ἐγκαζουν τὸ γυμνάσιον νὰ μεταβαίνουν στὸ ἐξωτερικὸν «δι' ἀνωτέρας σπουδάς». Καὶ πάνε γιὰ νομικὰ καὶ γίνονται καταστηματάρχες ὑδραυλικῶν εἰδῶν. Καὶ πάνε γιὰ ἰατρικὴν καὶ γίνονται τραγουδιστὲς καὶ τῶν πατρικῶν ἀπογοητεύσεων οὐκ ἔστι τέλος. Ἀπὸ τὴν ἄλλην δμως ἔχουμε παιδιὰ ἀριστοῦχα μὲ ἀκόρεστη τὴν δίψα γιὰ τὴν μάθηση, νὰ παραμένουν ἀσφυκτιῶντα στὸν τόπο τους λόγω ἐλλείψεως οἰκονομικῶν μέσων καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ βροῦνε τὸν δρόμο τους μέσα ἀπὸ τὴ σκληρὴ στράτα τῆς βιοπάλης καὶ τῆς τριβῆς. Οἱ ὑποτροφίες κάνουν τὰ πράγματα καλύτερα.

Ἀπόδειξη ἴσως ὅτι πρέπει νὰ τεθεῖ ἕνας Κυβερνητικὸς ἔλεγχος πάνω στοὺς ὑποψηφίους σπουδαστὲς πανεπιστημίων. Τὸν πρῶτον λόγον ἔχουν βέβαια τὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ τὴν ἄδειαν ἐξόδου τὴν παρέχουν τὰ διάφορα πιστοποιητικὰ ποὺ ὁ μαθητὴς ἀποκομίζει μαζί του. Ἀλλὰ ἴσως θάπρεπε νὰ τηρεῖται πιὸ πολλὴ αὐστηρότητα μὲ τοὺς σπουδαστὲς ποὺ ἀναχωροῦν διὰ πανεπιστημιακὲς σπουδὲς ἐξ ἰδίων ἐξόδων. Νὰ τονισθεῖ ὁ κορεσμὸς ὁ ὁποῖος ὑπάρχει σὲ ὁρισμένους τομεῖς. Καὶ ἡ ἔλλειψη ποὺ ὑπάρχει σὲ ὁρισμένους ἄλλους νὰ γίνει προσπάθεια νὰ καλυφθεῖ μὲ κυβερνητικὸν μηχανισμὸν ἐπιλογῆς καὶ ἐπιγορήγησης. Αὐτὸ δὲν σημαίνει βέβαια, ὅτι πρέπει νὰ ἀποθαρρυνθεῖ ἡ ἔφεση γιὰ πανεπιστημιακὴ μόρφωση. Οὔτε ἐμπόδια, οὔτε τροχοπέδες μπορεῖ νὰ βάζει καμμιὰ Κυβέρνηση στὸ δρόμο μιᾶς γενεᾶς ποὺ ζητᾶ διαρκῶς περισσότερα πνευματικὰ ἐφόδια γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ διαρκῶς ὀξυνόμενη παγκόσμια πνευματικὴ κατάσταση. Μποσεῖ δμως νὰ χρησιμοποιήσει τὴ δύναμη καὶ τὸ κῦρος της νιὰ νὰ καθοδηγήσει καὶ νὰ ἐλέγξει πρὶν βρεθοῦμε πρὸ δυσμενῶν τετελεσμένων καταστάσεων.

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΡΟΜΠΕΡΤ ΣΙΟΥΜΑΝ

Στὴ δόξα τοῦ Ρομαντισμοῦ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Στὶς 29 Ἰουλίου τοῦ 1856 ξεψύχησε στὴ Γερμανία ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπημένους ἀποστόλους τοῦ Ρωμαντισμοῦ, ὁ Ρόμπερτος Σιοῦμαν. Ὁ τρόπος ποὺ πέθανε ἴσως καὶ νὰ μαρτυρᾶ τὶς κατευθύνσεις καὶ τὴν ἰσοβία ἀγωνία του. Ἐγκατέλειψε τὰ γήινα ἐνῶ ἡ ψυχή του αἰωρεῖτο ἀναμεσα στὴ χώρα τοῦ ὀνείρου καὶ τῆς σκληρῆς πραγματικότητας. Πέρασε ὅπως ὕπνο του, ἐνῶ ἦτο κλεισμένος σὲ ἄσυλο λόγω διανοητικῆς ἰασάλευσης. Τί ἄλλο θὰ μαρτυροῦσε τόσο εὐγλωττα τὴν μαχὴ ποὺ διεξήγετο τόσα χρόνια μέσα στὸν εὐαίσθητο ψυχο—νοητικὸ κόσμο τοῦ καλλιτέχνη;

Παιδὶ ἀκόμα, ὁ Σιοῦμαν θυθιζόταν σ' ἀτέλειωτες ὧρες μελέτης κι ἀνάγνωσης στὰ βιβλία ποὺ διάλεγε ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο τοῦ πατέρα του στὸ ὁποῖο καὶ βοηθοῦσε. Ἔτσι ἡ πρώτη του ἐντατικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν λογοτεχνία τὸν διαπότισε μὲ τὴν ἀγαπη γιὰ τὸν κόσμο τοῦ λόγου, τῆς ἰδέας τῆς δημιουργίας. Ἡ ἐπιμονὴ τῶν δικῶν του γιὰ τὸν ταξεμν στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ νόμου προυξέκρουσαν ἔτσι πάνω σ' αὐτὴ τὴ βαθειὰ του ἀγάπη γιὰ τὴν Τέχνη. Σ' ὅλη του δὲ τὴ ζωὴ ἀμφιταλαντεύταν ἀνάμεσα στὴν Τέχνη τοῦ Λόγου καὶ στὴν Τεχνη τῶν Ἤχων. Κι' ὅταν ἀκόμη εἶχε ὁριστικὰ ἀφιερώσει τὸν ἑαυτό του καὶ τὶς δυνάμεις του στὴν ἐξυπηρέτηση τῆς δεύτερης τὸ λογοτεχνικὸ πνεῦμα εἰσχωροῦσε στοὺς μουσικοὺς ἤχους καὶ δένονταν κι' ἀφομοιώνονταν μαζί τους σχεδὸν ἀστραμάτητα. Ἡ ἀφιέρωση αὐτὴ τοῦ Σιοῦμαν στὴ μουσικὴ ἀρχίζει νὰ προεικάζεται ἀπὸ τὰ ἑφτὰ του χρόνια κιόλας ὅταν συνθέτει ἕνα σύντομο κύκλο ἀπὸ χορούς καὶ ὅταν ἐπιδίδεται στὸ αὐτοσχεδίασμα. Ἕνας ἀπ' τοὺς βιογράφους του λέει γιὰ τὴν ἐπίδοση τῆς παιδικῆς του ἡλικίας: «Ὁ Σιοῦμαν, σὰν παιδὶ εἶχε γοῦστο ἐξαιρετικὸ καὶ κατεῖχε τὸ ταλέντο νὰ ἀπεικονίζει αἰσθήματα καὶ χαραχτηριστικὲς γραμμὲς στὴν μελωδία — μπροῦσε νὰ διαγράψει τὶς διαφορετικὲς διαθέσεις τῶν ἐγκάρδιων φίλων του, μὲ ὁρισμένα σχήματα καὶ ὁρισμένα περάσματα στὸ πιάνο ἔτσι ποὺ νὰ κάνει τοὺς πάντας νὰ ξεσποῦνε στὰ γέλοια στὸ ἄκουσμα ἑνὸς μουσικοῦ πορτραίτου».

Ἡ ἐπίδοση αὐτὴ τοῦ Ρόμπερτ στὸ πιάνο εἶχε ἀρχίσει νὰ δημιουργεῖ καὶ στὸν ἴδιο ἀλλὰ καὶ στὸν κύκλο του μεγάλες προσδοκίες γιὰ μιὰ λαμπρὴ πιανιστικὴ καριέρα. Δυστυχῶς δμως τὰ ὄνειρά του αὐτὰ διαλύθηκαν ὅταν ἕνα μικρὸ ἀτύχημα στὸ δάκτυλο τὸν ἀνάγκασε νὰ στραφεῖ πιὰ ὁριστικὰ στὴ σύνθεση. Μεγάλο ρόλο στὴν ἐξέλιξη τοῦ Σιοῦμαν σὰν μουσικοσυνθέτη ἐπαιξε ἡ οἰκογένεια Βήκ — πατέρας καὶ κόρη.

Ἐπανέλαμμενα στὰ γραφτὰ τοῦ συνθέτη συναντοῦμε τὴν ἀντίληψη τοῦ Γκαίτε τοῦ ὁποίου ἦτο ἀφοσιωμένος λάτρης, ὅτι ἡ «μουσικὴ ἀρχίζει ἐκεῖ ποὺ τὰ λόγια τελειώνουν». Ἤ μὲ λόγια δικά του: «Εἶναι πολὺ μικρὴ πραγματικὰ ἡ τέχνη ἐκείνη ποὺ κατέχει μονάχα ἤχους, ἀλλὰ δὲν ἔχει ὁμιλία, οὔτε σύμβολα κατάλληλα γιὰ νὰ ἐκφράσει τοὺς ποικίλους κραδασμοὺς τῆς ψυχῆς». Ἡ μουσικὴ αἰσθητικὴ τοῦ ἔργου τοῦ Σιοῦμαν εἶναι δμως βασισμένη πάνω σὲ μιὰν ἑνότητα λόγου καὶ μουσικῆς. Ἤ πιὸ καλὰ ἡ μουσικὴ ἔχει πάντα σὰ στήριγμα κι' ὑπόβαθρο τὸν λόγο. Ἄλλη ἀπὸ τὴν μουσικὴ του κατάγεται ἀπὸ λυρικοὺς στίχους κι' ἄλλη φέρει λογοτεχνικοὺς ἢ περιγραφικοὺς τίτλους, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα συνδέονται μὲ κάποια λογοτεχνικὴν ἰδέα, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν σύνθεση γιὰ πιάνο «Πεταλοῦδες» ἡ ὁποία ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπήγασε ἀπὸ μιὰ ποιητικὴ σύνθεση τοῦ Ζιὰν - Πώλ.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Σιοῦμαν ἦταν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ τραγούδια. Ἀκολουθώντας τ' ἀγνάρια τοῦ Ρωμαντικοῦ «Λήντ», καὶ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τοὺς Σιοῦμπερτ, Βέμπερ καὶ Σπόρ, ὁ Σιοῦμαν ἔγραψε καὶ λυρικώτατα σύντομα τραγούδια γεμάτα χάρη κι' εὐαισθησία. «Τραγούδια Γιὰ Τοὺς Νέους» «Τραγούδι Τοῦ Στρατιώτη» κ.ἄ. Αὐτὴ ἡ ἀκεραιότητα τοῦ τμήματος τοῦ μικροῦ μέρους, θὰ ἀποτελέσει ἑξ ἄλλου τὸ χαρακτηριστικὸ καὶ τῶν μεγαλυτέρων συνθέσεων τοῦ μουσουργοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς τέσσερεις συμφωνίες του καὶ τὰ ἔργα δωματίου — Κουαρτέττα, Τρίο κλπ. — ὁ Σιοῦμαν ἔγραψε ἐπίσης κοντσιέρτα γιὰ πιάνο, γιὰ βιόλι καὶ γιὰ βιολοντσέλλο, ἔργα χορωδιακὰ — Ρέκβιεμ, Μοτέτα, τὴν ὄπερα «Γενοβέφα»— ὡς ἐπίσης καὶ μιὰ μεγάλη συλλογὴ ἔργων γιὰ πιάνο. Ρομάντζες, Φαντασίες, Φοῦγκες, Ἐμβατήρια. Τὰ σύντομα του ἔργα χαρακτηρίζονται ἀπὸ μιὰ ἰδιαίτερη ἔλξη καὶ ἕνα ἔντονο παιγνίδισμα τῆς φαντασίας. Στὰ μεγάλα του δμως ἔργα μονάχα στὰ χορωδιακὰ του διακρίνουμε μιὰν πειραματικὴν ἀπαλλοτρίωση τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, ὁ ὁποῖος σφραγίζει ὅλον τὸ ὑπόλοιπον ἔργον του.

Τὸ ὀξὺ δραματικὸ αἰσθητήριο ποὺ θὰ διεμόρφωνε τὸ τιτάνιο Βαγκνερικὸ μελόδραμα δμως ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ Σιοῦμαν. Παντοῦ βρίσκουμε σκορπισμένα κάποια ἄλλα χαραχτηριστικά: τὴ φαντασία, τὸν λυρισμό, τὴν ὑπερβολή, τὴν ἀτομικότητα διασκορπισμένη παντοῦ καὶ πάντοτε, μὲ διαφορετικὴ μορφή, χωρὶς ἀνάπτυξη ὀργανική, χωρὶς ἔπεκταση, χωρὶς ἀνακεφαλαίωση. Μὲ λίγα λόγια βρίσκουμε ἕνα ἔργο ποὺ γράφτηκε στὴ δόξα τοῦ Ρωμαντισμοῦ. Καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμη τὶς συμφωνίες του, ὁ Σιοῦμαν εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν νράφει σκεφτόμενος τὸ ὀρχηστρικὸ σύνολο, ἀλλὰ τὸ ἕνα ὄργανο, τὴ μιὰ μελωδία — τὴ βασικὴ σύλληψη ἡ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὴ δική του μουσικὴ ὑπόσταση ἡ ὁποία εἶναι καὶ τὸ ἐπίκεντρο τῆς δραματικῆς ἔκφανσης τῆς ζωῆς του. Τὰ θεμέλια ποὺ ἀρχίζει σπανίως τὰ ἀναπτύσσει καὶ σπανιώτερα σποραδικώτερα ἐπανέρχεται σ' αὐτὰ ἀφοῦ τὰ πλέκει μᾶλλον σὲ συνθετικὸ στὶλ σουίτας παρὰ κλασσικῆς συμφωνίας. Κάθε θέμα εἶναι γι' αὐτὸν ἕνας ἑξέχωρος κόσμος ποὺ κινεῖται, ἀναπλάθεται κι' ὁλοκληρώνεται μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἰδιαίτερης του ἔκφρασης — ἔτσι γιὰ τὸν Ρωμαντισμὸ εἶναι κι' ὁ

κάθε άνθρωπος μιὰ μονάδα μοναρχικὴ ποὺ ὑποφέρει τὴν ἀγωνία τῆς ἀναζήτησης χωρὶς νὰ πετυχαίνει τὴν ἰσορροπία ἐκείνη ποὺ χαρακτηρίζει τὴν κλασσικὴ ἀπολύτρωση.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὸν ἀπόλυτο ρωμαντισμὸ τοῦ Σιοῦμαν ἔχουμε καὶ μιὰν ἄλλη πτυχὴ στὸ ἔργο του γεμάτη εἰλικρίνεια, φυσικότητα, ἀγνότητα. Αὐτὴ ἡ πλευρὰ ἀπευθύνεται πιὸ ταιριαστὰ στὸν καθαρώτερο ψυχικὸ κόσμο τοῦ παιδιοῦ, ὁ ὁποῖος καθρεφτίζεται μέσα στοὺς μουσικοὺς ἤχους τοῦ συνθέτη βρίσκοντας ἐκεῖ ἕνα πιστὸ ὁμοίωμα τῆς ἰδιαίτερης προσωπικότητας του — μιᾶς προσωπικότητας γεμάτης φρεσκάδα, πίστη κι' ἁπλότητα. Οἱ δυὸ αὐτὲς τάσεις ἐξ ἄλλου στὴν μουσικὴ τοῦ Σιοῦμαν μποροῦν καὶ νὰ συνέτειναν διαστραυρωμένες στὴν δημιουργία τῆς πιὸ παραστατικῆς Τέχνης ποὺ γνώρισε ἡ γνωσαφικὴ λίγο πιὸ ὕστερα. Ἡ παιδικὴ ἁπλότης κι' ἡ φυσικότητα, συνδυασμένες μὲ τὴν ζωντάνεια τῶν λογοτεχνικῶν συλλογισμῶν δὲν ἦταν ἀμέτοχες στὴν διαμόρφωση τοῦ ἰμπρεσσιονισμοῦ ἴσως, ὅπως διατείνεται ὁ Ἄγγλος μουσικὸς Σύριλ Σκότ.

Ὁποιαδήποτε ὅμως καὶ νὰ ὑπῆρξε ἡ καὶ νὰ εἶναι ἡ ἐπίδραση τῆς μουσικῆς τοῦ Ρόμπερτ Σιοῦμαν σὲ ἄλλες Τέχνες, ἡ καὶ στοὺς σημερινοὺς ἀνθρώπους, ὁποιαδήποτε ἡλικία ἕνα εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὴ ἡ μουσικὴ καὶ στὴν τεχνικὴ της ἐπεξεργασία ἀλλὰ καὶ στὴν αἰσθητικὴ της διάρθρωση στέκει ψηλὰ ἀνάμεσα στὰ μεγαλύτερα ἔργα ποὺ φωτίζουν τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση καὶ τῆς προσφέρουν φάρο λύτρωσης καὶ κάθαρσης μὲ τοὺς ὑπέροχους κι' ἀναντικατάστατους ἤχους ποὺ μᾶς φτάνουν ἀπὸ τὴν ἁρμονία τοῦ σύμπαντος μέσω τῶν ἱερέων — δημιουργῶν της. Σ' αὐτὴ τὴν ἁρμονία ὁ Σιοῦμαν πλήρωσε βαρὺ τὸν φόρο τῆς πνευματικῆς του ἰσορροπίας. Θυσία ὅμως ποὺ δὲν πῆγε χαμένη.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΤΟ ΧΡΗΜΑ

Μονάδα εὐτυχίας καὶ καταστροφῆς

Τῆς ὁσ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Γιὰ τοὺς οἰκονομολόγους ἴσως τὸ χρῆμα νὰ μὴν ἀποτελεῖ τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μιὰ μονάδα ἀνταλλαγῆς. Καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ ἀξιολόγηση του ἔτσι πρέπει νὰ θεωρεῖται. Γιατὶ πάνω στὸ νόμισμα καὶ στὴν κυκλοφορία του εἶναι θεμελιωμένες κοινωνίες καὶ κράτη, συστήματα κοινωνικά, πολιτικα, οἰκονομικά. Πίσω ὅμως ἀπ' αὐτὸ τὸ τεράστιο δίκτυο πάνω στὸ ὁποῖο ὑψώνεται καὶ λειτουργεῖ ὁ μηχανισμὸς τῆς παγκόσμιας κοινωνίας, τὸ χρῆμα ἔχει καὶ μιὰ ἄλλη ἀξία: πιὸ ἰδιαίτερη, ἀτομικὴ, ἐσωτερική. Νόμος διαιωνιστὸς ἐξ ἄλλου σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπως ἡ δική μας που μαρτυρεῖ τὴν τεράστια ἀνάπτυξη καὶ τὸ ἀναδίπλωμα τῆς ἰδιαίτερης, ἀτομικῆς ἀνθρώπινης μονάδας. Καὶ στὸ χάλκευμα βέσπαστα τῆς ἀνθρωπινης προσωπικότητας τὸ χρῆμα δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ κατέχει θέση ζωτικὴ λειτουργική, θέση ποὺ διαμορφώνει χαρακτῆρες, ἐπηρεάζει ἀποφάσεις, δημιουργεῖ καὶ διαλύει, συγκροτεῖ καὶ καταστρέφει.

"Ἴσως δὲ ἡ διπλὴ αὐτὴ ἰδιότητα τοῦ χρήματος νὰ εἶναι ἡ ἀντανάκλαση τῆς ἴδιας τῆς ἀνθρωπινης ὕπαρξης ὅπως ἐκδηλώνεται μέσα στὸ ἀνθρώπινο σύνολο, ἀφοῦ καὶ τὴ χρηματικὴ ἀξία ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐφεύρε καὶ τὴν καθιέρωσε γιὰ νὰ παγιώσει καὶ νὰ ἐξομαλύνει πιὸ πολὺ τὶς διανθρώπινες σχέσεις.

Μιὰ πρώτη ματιὰ στὴν χρησιμοποίηση τοῦ χρήματος πάνω σὲ μεγάλο μαζικὸ πλάνο εἶναι ἀρκετὴ ἐνδειξη γιὰ τὴν λειτουργία του μέσα σὲ πιὸ στενὰ προσωπικὰ πλαίσια. Κάθε χρόνο κάθε μήνα καὶ μέρα, τεράστια ποσὰ δαπανοῦνται ἀπὸ τὰ κράτη σὲ διάφορες ἐπενδύσεις. "Ενα ἀεροπλάνο στοιχίζει χιλιάδες, κάποτε ἑκατομμύρια. "Ενα ἐργοστάσιο ἀτομικῶν ἐγκαταστάσεων τὸ ἴδιο. "Ενας πόλεμος, σὰν κι' αὐτὸν ποὺ διεξάγεται στὸ Βιετνάμ στοιχίζει ἑκατομμύρια δολλάρια κάθε μῆνα. Διπλὴ λοιπὸν ἡ ἰδιότητα αὐτοῦ τοῦ τερασττίου γοητευτικοῦ ὄγκου, τὸν ὁποῖον χειρίζονται πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ἡγέτες. Πότε γιὰ νὰ φτιάξει μέσα καταστροφῆς κι' ἐξόντωσης πότε γιὰ νὰ δημιουργήσει μέσα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη πρόοδον τὴν ἄνεση τὴν ἄνοδο. Ποῦ καὶ πῶς μπορεῖ νὰ μπεῖ ἡ διαχωριστικὴ γραμμή; Ποιὸς θ' ἀποφασίσει πῶς θὰ τηρηθεῖ ἡ ἰσορροπία; Οἱ παράγοντες ἀποφασίζουν, ποικίλοι καὶ πολύπλοκοι βρίσκονται κρυμμένοι μέσα στὶς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιδιώξεις κάθε χώρας. Καὶ μὲ βάση αὐτὲς τὶς ἐπιδιώξεις δημιουργοῦνται καὶ οἱ κατευθυντήριες γραμμές, καὶ διαμορφώνεται ὁ τρόπος τῶν χρηματικῶν ἐπενδύσεων. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως ποιὸν πίνακα παρουσιάζουν; Δὲν κατέχουμε ἀριθμούς. Ἀλλὰ ἴσως μερικὲς νύξεις νὰ δίνουν μιὰ σχετικὴ ἀπάντηση. Διεκατομμύρια ξοδεύονται στὶς διαστημικὲς ἐξερευνήσεις, κι' ἑκατομμύρια ἀνθρώπων πεινοῦν. Διεκατομμύρια ξοδεύονται ἀπὸ ἕνα πολιτικὸ συνασπισμὸ γιὰ νὰ διατηρήσει ἕνα πόλεμο ὁ ὁποῖος σκοπὸν ἔχει νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐξάπλωση τοῦ πολιτικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ἑνὸς ἄλλου συνασπισμοῦ. Κι' ἑκατομμύρια ἀνθρώπων λίγες γεωγραφικὲς μοῖρες πιὸ κάτω πάλιν πεινοῦν, καὶ οἱ ἡγέτες τους δὲν διστάζουν νὰ στραφοῦν ὁπουδήποτε γιὰ νὰ ἀνακουφίσουν ἕνα δυστυχισμένο θλιμμένο λαό. Τεράστια ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα χαρακτηρίζουν τὴν ἐποχή μας. Καὶ γιὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν αὐτὰ τὰ ἐπιτεύγματα ξοδεύονται μυθικὰ ποσὰ σὲ ἔρευνες, πειράματα, ἐργοστάσια. Κι' ὅμως ὑπάρχουνε παράλληλα χῶρες οἱ ὁποῖες βρίσκονται ἀκόμα στὰ πρῶτα στάδια τοῦ πολιτισμοῦ στερούμενες τὴν ἄνεση, τὴν εὐκολία, τὴν εὐμάρεια.

"Ολα λοιπὸν γιὰ ἕνα πρᾶγμα ἴσως μαρτυροῦν. "Οτι μπορεῖ οἱ ἄνθρωποι σὲ σύνολο νὰ ἔχουν συνειδητοποιήσει τὴν διπλὴ προσωπικότητα τοῦ χρήματος, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἀκόμη καταφέρει τὴν ἀποκλειστικὰ ἐποικοδομητικὴ ἐπένδυση του ἐπὶ τῷ ἀγαθώτερῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Εὔγλωττο λοιπὸν τὸ ἠθικὸ καθρέφτισμα τῆς μιᾶς μονάδας πάνω στὸ σύνολο. Γιατὶ καὶ ὁ ἕνας ἄνθρωπος, ἡ μιὰ ἀόριστη γενικὴ μορφή, ἡ μονάδα μήπως χρησιμοποιεῖ πάντα τὸ χρῆμα πὸυ κερδίζει μὲ τὸν πιὸ ὀρθὸ καὶ τὸν πιὸ ἐποικοδομητικὸ τρόπο; Οἱ διαθέσιμοι βέβαια πολλὲς καὶ ποικίλες. Ὁ μέσος ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ τὰ εἰσοδήματα του γιὰ νὰ δημιουργήσει πιὸ ἄνετες κι' εὐχάριστες συνθῆκες γιὰ τὴ ζωή του. "Ενα μικρὸ δὲ ποσοστό, εἴτε ἐνσυνείδητα εἴτε λόγω συνθηκῶν ἐξαναγκασμοῦ, ἔρανοι καὶ ἄλλες φιλανθρωπικὲς συνεισφορὲς - διαθέτει γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν συνθρώπων του. Μιὰ ἄλλη δὲ τάξη ἀνθρώπων χρησιμοποιεῖ καὶ πάλιν μὲ διαδαθμίσεις ἕνα ὁρισμένο ποσὸ ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα του γιὰ τὴν πνευματική του καλλιέργεια καὶ τὴν ἐπιμόρφωση του. Οἱ διαφορὲς ὅμως στὸν καταμερισμὸ τῶν χρημάτων συνήθως ἀφήνει ἀδιάφορον τὸν ἄνθρωπο. Μπορεῖ νὰ ὀργίζεται ὅταν βλέπει τὶς τεράστιες, ἀδικίες ποὺ δημιουργεῖ ἡ διαφορὰ κατανομῆς τοῦ ὑλικοῦ πλούτου, ἰδιαίτερα ὅταν ὁ ἴδιος ὕστερεῖ ἔναντι ἄλλων, ἢ κάποτε τουλάχιστον ὑστεροῦσε. "Οταν ὅμως ξεπεράσει τὶς σοβαρώτερες δυσχέρειες του, στὶς περισσότερες περιπτώσεις θυθίζεται σὲ μιὰν αὐτοικανοποίηση ἀπὸ τὴν ὁποία δύσκολα θγαίνει νὰ διεκδικήσει τὰ ὑλικὰ δίκαια ἄλλων πιὸ ἀδικημένων συνανθρώπων του.

"Ετσι ἡ διάδοση τοῦ χρήματος στὴν ἐποχή μας στηρίζεται ὄχι μόνο πάνω στὰ διάφορα κοινωνικὰ συστήματα ἀλλὰ καὶ πάνω στὸ βαθμὸ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου. Θέλετε ἕνα ἀκόμη παράδειγμα: "Οταν ἕνας τραγουδιστὴς πουλήσει ἕνα ἑκατομμύριο ἀντίτυπα ἑνὸς δίσκου του, τιμᾶται μὲ τὸ βραδεῖο τοῦ «Χρυσοῦ Δίσκου». Καὶ ὅταν πουλήσει ἕνα ἑκατομμύριο τέτοιους μικροὺς δίσκους του σημαίνει εἰσόδημα 350.000 λιρῶν. Τὸ ποσὸ αὐτὸ δηλαδὴ ξοδεύεται ἀπὸ τὶς συνεισφορὲς ἑνὸς ἑκατομμυρίου ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ψυχαγωγοῦνται ἀκούοντας τὸ περιεχόμενο τοῦ δίσκου, ποὺ πολλὲς φορὲς ἀπὸ πλευρᾶς μουσικῆς ἀξιολόγησης βρίσκεται στοὺς ἔφτα θυθοὺς τῆς μουσικῆς καλαισθησίας. Ποιὸ κοινωνικὸ σύστημα ὅμως μπορεῖ στὸ ἄψε - σβῆσε νὰ ἀναπλάσει τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ ἐπεξεργασθεῖ τόσο τὴν ἀγαθή του πλευρά, ὥστε ἡ χρήση ποὺ κάνει τοῦ χρήματος τοῦ ὁποίου τυγχάνει μὲ τὴν προσφορὰ τῆς ἐργασίας του νὰ εἶναι πάντα ἡ καλύτερη. Μόνο ἕνα ἀπολυταρχικὸ σύστημα βέβαια ποὺ θὰ προσπαθήσει νὰ καταπιέσει τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα καὶ δὲ θὰ σταθεῖ γιὰ πολύν καιρό.

Ἀπόδειξη ὅτι ἡ ἀπολυταρχία καὶ στὸ Σοβιετικὸ σύστημα ἔχει ἀρχίσει νὰ ὑποχωρεῖ καὶ ν' ἀναπροσαρμόζεται στὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ μείνει καταπιεσμένος καὶ καθυποταγμένος. Δὲν ἀναφέρουμε βέβαια καὶ πιὸ πάνω τὸν τύπο ἐκεῖνο τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν διστάζει μπροστὰ σὲ τίποτα φτάνει νὰ κερδοσκοπήσει καὶ τὸν ἀντίποδα του, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸ χρῆμα ποὺ ἔχει στὴν κατοχή του γιὰ τὴν βοήθεια καὶ τὴν ἀνακούφιση τῶν συνανθρώπων του.

Καὶ προχωρώντας ὁλόκληρα βιβλία θὰ μποροῦσαν βέβαια νὰ γραφτοῦν πάνω στοὺς διαφορετικοὺς τρόπους ποὺ οἱ ἄνθρωποι χρησιμοποιοῦν τὸ χρῆμα στὴν ἐποχή μας. Ἀφοῦ ὅμως αὐτὴ ἡ ἀξία ποὺ ὀνομάζεται χρῆμα θέτει σὲ κίνηση τότες - ὅλες κατὰ κάποιον τρόπον τὶς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις - δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ καταστάζεται ἀνάμεσα στὶς πιὸ σοβαρὲς καὶ στὶς πιὸ ἐσωτερικὲς ἐνέργειες ποὺ κινητοποιοῦν ὅλες τὶς ἀνθρώπινες ἐκφράσεις σὲ πλάνο παγκόσμιο. "Οσο δὲ γιὰ τὶς δυὸ ὄψεις αὐτῆς τῆς ἐνέργειας δὲν μποσοῦμε παρὰ ν' ἀνατρέξουμε στὴ διπλὴ μορφὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀνθρώπου γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸ πῶς καὶ τὸ γιατί.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗΧΑΝΕΣ

Μιὰ ἐπίσκεψη σ' ἕνα ἐργοστάσιο

Τῆς ὁσ ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

"Ολοι μας σὲ ὁρισμένες στιγμὲς τῆς ζωῆς μας ἔχουμε γευτεῖ τὴν ἐμπειρία τῆς ἄμεσης, ἀστραπιαίας μεταφύτευσης. Ἀκουμπᾶς τὸ κεφάλι στὸ μαξιλάρι. Κι' ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς σκοτεινῆς κάμαρας, τῆς ἔγνοιας καὶ τοῦ προβληματισμοῦ μὲ τὶς αἰχμηρὲς ὀξεῖς διαστάσεις του βυθίζεσαι σ' ἕνα κόσμο θαμπό. Χωρὶς προοπτικὴ, χωρὶς διαμέτρους, παρασκήνια, χωρὶς προεκτάσεις. Καὶ τὸ μυαλό σου ἁπλώνει τὶς πινελιὲς τῆς σκέψης πάνω σ' ἕνα καμθὰ μὲ γραμμὲς ἀδρὲς, ἀξεδιάλυτες, συγκεχυμένες. Αὐτὴ λοιπὸν τὴν καυστικὴ αἴσθηση τῆς μεταφύτευσης τὴ νοιώθεις σ' ὅλη της τὴν ἔνταση μεταφερόμενος ἀπὸ τὸν κόσμο ὅπου κυριαρχοῦν οἱ ἄνθρωποι, στὸν κόσμο ὅπου κυριαρχοῦν οἱ μηχανὲς. Ἡ προσγείωση γίνεται ἀκαριαία. Πατᾶς τὸ σκαλοπάτι τῆς πρώτης αὐθουσας καὶ συντελεῖται μέσα σου ἡ πτώση. "Εξω βασιλεύουν οἱ ἄνθρωποι. Στὰ γραφεῖα, στοὺς δρόμους, στὰ καταστήματα. Ὁδηγοῦν αὐτοκίνητα, σκάθουν τοὺς δρόμους, κυβερνᾶνε τὰ γραφεῖα, κυβερνᾶνε κι' ἐπιβάλλονται σ' ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο τοπίο. Μιλοῦνε κι' ἡ φωνή τους ὑψώνεται, ἐπιβάλλεται. Ταξιδεύει ἄνετα καὶ φτάνει στὸν προορισμό της.

Περιπατοῦνε καὶ ὑπολογίζουν τόπο μόνο ὅσο εἶναι τὰ φυσικὰ ἐμπόδια ποὺ τοὺς λαχαίνουν στὸ δρόμο. Ἀναπτένουν, κινοῦνται χωρὶς ἀσφυκτικὴ καταπίεση, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ κείνη τὴν ψυχονευρωτικὴ καταπίεση ποὺ ὑποβάλλει ἡ νευρικότητα τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἐδῶ ἡ προσπτικὴ ἀλλάζει θέση, βάθος, ἔνταση. Ὁ ἄνθρωπος μεταβάλλεται σὲ καρικατοῦρα. Φωνάζει στὴ διαπασῶν καὶ πνίγεται ὁ ἦχος τῆς φωνῆς του μέσα στὰ μουγγητὰ τῶν μηχανῶν. Καὶ σωπαίνει, ἡ καταφεύγει στὰ οἰκιώτερα ψιθυριστὰ προκειμένου νὰ μεταδώσει τὶς σκέψεις του. Κι' ὕστερα πάει νὰ κινηθεῖ. Κι' ἀνάμεσα στὶς διπανσὲς παράλληλες σειρὲς τῶν μηχανημάτων ὑπολογίζει τὸ βῆμα, τὸ πόδι, τὴν ἔντασα. Στενὰ περάσματα. Πορθμοὶ ἰσορροπίας ποὺ σηκώνουνε τὸ βάρος ὁκάθων σιδήρου ποὺ κινεῖται, ζεστάινεται, λειτουργεῖ κι' ἀπαδίδει. Κοιτάζει ἀπάνω, κοιτάζει γύρω. Ἡ ἀτμόσφαιρα κυβερνᾶται ἀπὸ ἀσάλευτες ἐφιαλτικὲς παρουσίες ποὺ ἐπιβάλλουν μὲ τὸν ὄγκο τῆς συμπαγοῦς ἀκινησίας. Καὶ μὲ τὸν ἀδιάκοπο θόρυβο γεμίζουν τὸν ἀέρα νάχνα, ἀπειλὲς καὶ προφητεῖες μοιραῖες γιὰ τὴν ἔκβαση τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἀρχίζεις νὰ φοβᾶσαι. Τρεμουλιάζει μέσα σου ἡ πίστη στὴν ἀτομικότητα, στὴν ἀνθρώπινη ὑπεροχή, στὴν ἀνθρώπινη δύναμη. Ἀκινητεῖς. Καὶ μέσα ὀργιάζουνε σκέψεις κολάσεως. Φράζεις τ' αὐτιά. Ἀδύνατη ἡ φυγή. Παντοῦ ὁ ρυθμὸς κι' ὁ θόρυβος. Ἀνοίγεις τὰ ρευθούνια νὰ δάλεις περισσότερον ἀέρα στὰ πλεμόνια

Ἡ σκόνη ἁπλώνεται παντοῦ, ζυμώνεται μ' ὅλα τὰ μόρια τῆς ἀτμόσφαιρας. Γεμίζει τοὺς πόρους σου, γίνεται τμήμα σου. Νοιώθεις ταπείνωση. Θέλεις νὰ βγῆς ἔξω. Στὴν ἐλευθερία, στὴν δύναμη, στὴ διαύγεια. Καθηλώνεσαι στὴ θέση σου μὲ ὀδύνη καὶ ἀδυναμία. Κι' ὕστερα παίρνει ὁλότα τὸ μάτι σου στὶς ἀνθρώπινες σιλουέττες ποὺ ζοῦνε ἀνάκατα ἀδερφωμένες μὲ τὰ μηχανήματα. Δὲν παλεύουν. Δὲν ἀγωνίζονται. Κάθονται ἢ στέκονται ὑπομονετικὰ πίσω ἀπὸ τὶς μαῦρες εἰγούρες καὶ συστηματικά, ἐπαναληπτικὰ ρυθμίζουν τὴ λειτουργία τους. Κινοῦνε τὸ ὑφάδι δεξιά, ἀριστερά. Ἀπὸ πάνω ψηλά, περασμένες οἱ κλωστὲς μέσα ἀπὸ τὰ καλούπια τῆς μηχανῆς προκαθορίζουν τὰ διάφορα σχήματα ποὺ θὰ δώσουν στὰ ὑφαντά. Τ' ἀνθρώπινα χέρια δὲν ἔνουν παρὰ νὰ ἁπλωθοῦν νὰ κινήσουν τὸ ρυθμικὸ πήγαινε ἔλα. Νὰ σταματήσουν, νὰ ξεκινήσουν. "Οπως γίνεται κάποτε ξαφνικά. "Οταν παραμεληθεῖ ὁ ἔλεγχος ἢ ὅταν χαλαρωθεῖ ἡ παρακολούθηση. Ἢ καὶ κάποτε ἔτσι στὰ καλὰ καθούμενα. "Ενα ξεκούρδισμα καὶ τὸ μεγαθήριο δουθαίνεται. Καὶ τότε ἁπλώνονται τὰ ἀνθρώπινα δάκτυλα νικημένα, δυνατά, ἀπαράίτητα. Ἐπεμβαίνουν καὶ ξαναρχίζει ὁ θόρυβος, ἡ παραγωγή, ἡ μηχανοκρατία. Καὶ τότε νοιώθεις πιὸ περήφανος. Κι' ἀναστυλώνεσαι καὶ ξεχνᾶς τὴ σκόνη, τὴ θουή, τὴν καταπίεση. Καὶ τολμᾶς νομίζεις νὰ κοιτάξεις τοὺς ἀνθρώπους ξανὰ μέσ' τὰ μάτια. Καὶ τὸ κάνεις. Καὶ πληγώνεσαι ξανὰ πικρά. ἀθεράπευτα. Τὰ ποόσωπα δὲν ἔχουν ἔκφραση. Μοιάζουν μ' ἀποστραγγισμένο γωνευτήρι ποὺ διάλυσε τὴν πίκρα, τὴ γαρά, τὴν ἐλπίδα, τὸ ὄνειρο. Ἡ ἔκφραση ὅλη ἔχει χαθεῖ κι' ἀπὸ τὰ μάτια κι' ἀπὸ τὸ στόμα.

Στὰ πρῶτα δὲν λάμπει καμμιὰ ἀστραπὴ ἀπὸ τοὺς κόσμους τῆς διανόησης. Στὰ χείλια δὲν φωλιάζουν χαμόγελα. Σ' ἕνα κομπιτσίστικο στόμα, πολὺ νέο, πολὺ τουφερό, εἶναι δὲν εἶναι δεκάξη χρόνων, ὑπάρχει ἀκόμα πλούσια ἡ διάθεση γιὰ τὸ χαμόγελο. Ἴσως γιατὶ πιστεύει πὼς σήμερα, αὔριο σύντομα πάντως θὰ τὴν γλυτώσει τὴν καταδίκη. Στὰ μάτια ὅμως παιχνιδίζει κιόλας τὸ καιροσκούρο τῆς μελαγχολίας. τῆς κούρασης. Στ' ἄλλα πρόσωπα τὰ χείλη πάνε ν' ἀνοίξουν, κι' ἀντὶ νὰ γαμογελάσουν, σαρκάζουν. Καὶ τὰ μάτια πάνε νὰ διασταλοῦν μὲ μιὰ σπίθα ἐνδιαφέρον ἀλλὰ τὰ βλέφαρα ἀνυπάκουα ἀνοιγοκλείνουν μ' ἐγκατάλειψη κι' ὑποταγή. Ἡ παθητικότητα τυλίγει ἄψυχα κι' ἄμψυχα καὶ μεταγγίζει τὴν παγερότητα τῶν σιδεροένιων ἀγαλμάτων στὶς μοιρολάτρισσες ἀνθρώπινες μηχανές.

Έδώ ή εξουσίαση αρχίζει να κρούει τον κώδωνα της φρίκης, και δεσπόζουσα εικόνα στο άφορητο αύτο μηχανίστικο ξεφτίλισμα είναι ή αμοιβή. Κυρίαρχη, επιβλητική, τρονομούχα. Η εικόνα του ημερομισθίου για το οποίο δουλεύει ο μηχανοποιούμενος άνθρωπος. Κι οι γρηές θα χρειάζονται τα 14 σελίνια την ημέρα. Πενήντα χρονών, έξηντα. Για τα εγγόνια, για τα παιδιά. Κι' οι νέες τα χρειάζονται. Για να φτιαξουν την προίκα, για να δώσουν στο σπίτι περισσότερη άνεση. Κι' οι άντρες που φορτώνουν και ξεφορτώνουν.. Και ελέγχουν και γράφουν νούμερα άσταμάτητα, μηχανικά. Κι' αύτοί, δέν έχουν δέν μπορούν να σκεφτωνται τίποτ' άλλο. Τα προβλήματα της ζωής τους δε χωράνε εδώ στη στενοκοπία του θορύβου και της μηχανικής της στυγνής καταπιεστικής ρουτίνας.

Το σφυρί στις τέσσερεις σημαίνει το τέλος της ημέρας. Λιτουλούκια οι εργάτες κι' αί εργάτριες στις «καρτέλλες» για να εξασφαλίσουν την υπογραφή του «τσιεκαριστή» που θα πιστοποιήσει την μέχρι τής ώρας εκείνης παρουσία τους στη δουλειά. Οι μηχανές έχουν βυθισθή στη σιωπή. Οι άνθρωποι βγαίνουν ξανά σε κόσμο πιο δικό τους, φτιαγμένο στά μέτρα του. Πασκίζουν να ξαναβρούνε την προσωπικότητα τους, να προσανατολισθούν πιο πολύ στην αξία τους. Νά ξεχάσουν έστω και γιά μιά νύχτα πως δέν είναι παρά παράξενες μονάδες σ' ένα παράξενο κόσμο. Στον κόσμο των μηχανών που γιά νά τις ελέγξουν άποστερούνται οί ίδιοι την αίσθηση της προέλευσης και του προορισμού τους, που πρέπει πάντα να σημαδεύει φιλότερα. Προσπαθούν να ξαναβρούν την ισορροπία, τον προσανατολισμό τους. Προσπαθούν ξανά να έναρμονίσουν τον έσωτερικό με τον έξωτερικό τους κόσμο που άπό τις έφτά το πρωί μέχρι τις τέσσερεις το άπόγευμα δίνει την πιό δραματική μάχη της εποχής. Την μάχη άνάμεσα στον άνθρωπο και στις μηχανές.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Η ΜΙΝΙ-ΦΟΥΣΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΚΟΥΡΕΥΤΟΙ

Ίσοπέδωση τών φύλων και πολιτισμός

Της δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Κάποτε ο άνθρωπος στέκεται λίγο ξαφνιασμένος, λίγο πανικόβλητος, λίγο αποσβολωμένος μπροστά στις καινοτομίες της εποχής μας. Στέκει και σκέφτεται κι' αναρωτιέται. Κάποτε όμως ξεχνιέται μέσ' τον ρεμβασμό και τότε οί σκέψεις του μπορεί να τον παρασύρουν λίγο πιό πέρα, βαθύτερα μέσ' τού χρόνου το κύλημα, πιό μακρυά άπ' τα παρόντα. Και τότε βάσει των τωρινών δεδομένων άνακαλύπτει μέ κάποια έκπληξη πόσες διαφορετικές έκβάσεις και σέ πόσες ποικίλες καταλήξεις μπορούν να οδηγήσουν φαινόμενα που τώρα άντικρύζουμε μέ όργή, πικρία, σαρκασμό ή θυμηδία. Φαινόμενα σάν την μίνι - φούστα (την 'Αγγλίδα Μαίρη Κουάντ) και τα μακρυά μαλλιά γιά τους άντρες που λανσάρουν στο Παρίσι κυρίως μέ πρωτοπόρους ηγέτες όπως είναι ο τραγουδιστής 'Αντουάν. Δυό ταξίδια φανταστικά στις σελίδες της μελλοντικής ιστορίας της άνθρωπότητος, θά συντείνουν στο νά μάς πείσουν ίσως.

Δυό ταξίδια μέ διαφορετική πυξίδα και διαφορετικό προσανατολισμό κάθε φορά.

«....Έτος 100 μετά τό ΤΕΛΟΣ. Η έποχή μας γνωρίζει μιά άνοδο ένθαρρυντική. Οί άνθρωποι του πλανήτη έχουν πιά συγκρατήσει τις δυνάμεις που χρειάζονται γιά να οικοδομήσουν τη νέα κοινωνία. Τώρα όμως προχωρούν άργά, μεθοδικά, σίγουρα. Τα πικρά μαθήματα του περασμένου κύκλου τους έχουν γίνει παράδειγμα όδυνηρό και χρήσιμο. Η καταστροφή έπήλθε στις 2.000 μ.Χ. Οί ένδείξεις όμως είχαν δοθεί πρό πολλού, κι' είχαν άρχίσει να κορυφώνονται τα τελευταία τριάντα χρόνια του αίώνος. Τότε κυβερνούσε την πορεία των άνθρώπινων πραγμάτων ο 'Υδροχόος. Μία αίσθηση έλευθερίας κι' άποδέσμευσης ύπήρχε διάχυτη σ' όλη την άστρο - ψυχική άτμόσφαιρα. Η διάθεση αύτη συχνά έκδηλώνετο σέ λανθασμένες άναζητήσεις. Σ' αύτές τις άναζητήσεις οί έκδηλώσεις της νεολαίας είναν άρχισει μετά τον Δεύτερο Μεγάλο Πόλεμο νά παίρνουν άνησυχητικές διαστάσεις. Οί σχέσεις άνάμεσα στα δυό φύλα, όσο και ή ερωτική συμπεριφορά των ίδιαίτερων φύλων είχαν άρχίσει νά γνωρίζουν ένα άποχαλίνωμα γεμάτο διαστροφή, άνωμαλία και ύπερβολή. Αύτές οί τάσεις όδηγούσανε πολλούς κοινωνιολόγους και ψυχολόγους στό συμπέρασμα της άναπότρεπτης ψυχονευρωτικής καταστροφής που άνέμενε τη νέα γενεά στό άποκορύφωμα του άποχαλινώματος. Μερικά εξωτερικά χαρακτηριστικά στην επιφάνεση των νέων της εποχής έδιναν επίσης άδιάψευστη μαρτυρία. Άνάμεσα στά έξήντα και στά έβδομήντα, οί γυναίκες σάν ένδειξη της πλήρους χειραφέτησης τους και έξομοίωσης τους μέ τούς άντρες, άνέβασαν τις φούστες των ώς τα μέσα του μηρού. Νά τι έλεγε τότε ή δημιουργός της μόδας 'Αγγλίδα Μαίρη Κουάντ: «Σήμερα ή Ιστορική πραγματικότητα είναι διαφορετική. Σήμερα, άντρες και γυναίκες είναι φίλοι και ζούν την ίδια ζωή, τις ίδιες εύθύνες, την ίδια άναζήτηση άνέσεων και δέν έχουν άνάγκη να έπιδεικνύουν τις καπύλες. Το τείχος του άμοιβαίου διαχωρισμού, της άποστάσεως, έπεσε και δέν πάυουν πιά νά έλκονται. Θά έλεγα ότι ντύνονται γιά νά έντυπωσιάσουν, νά τρομάξουν ο ένας τον άλλο. Και οί άντρες, οί όποίοι είχαν άρχίσει νά πολινδρομούν στά μακρυά μαλλιά και στις περουκες της ρωμαντικής έποχής, μοιάζουν έτσι μέ άστοχες καρίκατούρες στην καρδιά μιάς 'Εποχής Μηχανοκίνητης, δικαιολογούσαν τα θηλυκά στρατηγήματα του τις μέ την πρόφαση ότι στην άρχη του αίώνος οί άντρες κουρεύονταν γιατί πολεμούσαν — στους δυό μεγάλους πολέμους του Α' και του Β'. Αύτά λοιπόν έλεγε ο 'Αλεξάντερ Πλάνκετ Γκρήν έξάδερφος του Μπέρτραντ Ράσσελ "Αγγλου διάσημου κοινωνιολόγου — ο ίδιος ήσχολείτο πιό πολύ μέ την μόδα. Τα μαλλιά έγιναν κοντά στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οί στρατιώτες τα έκοβαν στα χαρακώματα γιά νά μή φειριάσουν. Παρέμειναν κοντά γιά νά έκφράσουν την διάθεση για πόλεμο, μιά παρεξηγημένη έκδήλωση άνδρισμού.

Πάρ' όλες όμως τις σοφές έξηγήσεις γύρω άπ' αύτά τα φαινόμενα, ή πραγματικότητα όδηγούσε σέ άλλα συμπεράσματα. Όσο κι' άν θέλανε οί γυναίκες νά περνούνε γιά άπλοί σύντροφοι στο παιγνίδι του σέξ μέ άθώες φουστίτσες κι' άπροσποίητους τρόπους, τους μισούς άντρες εν τούτοις — έκείνους δηλαδή που παρέμειναν άντρες — τους σκανδάλιζαν, και τους άλλους μισούς που έρμαφροδιτίζανε, τους άφήνανε ήσυχους νά τις συναγωνίζονται στην κατάκτηση των πραγμάτων μισών μέ τα μακρυά μαλλιά τους, τα έφαρμοστά παντελόνια τους, τα κουνήματά τους και τα τσακίσματα τους. Κάποτε λοιπόν ήτο φυσικό οί προβλέψεις των ψυχολόγων και κοινωνιολόγων νά έπαληθεύσουν. Άρχισε πρώτα μέ μικρές έκδηλώσεις. Οί νέοι του κόσμου συσπειρώνονταν και άντιδρούσαν. Πότε έναντίον του πολέμου — γίνονταν τότε πολλοί μικροπόλεμοι συμφέροντος σ' όλη τη γη — πότε έναντίον της καταπίεσης των άνθρωπίνων δικαιωμάτων — στην 'Αμερική ή μαύση φυλή κατεδιώκετο — και πότε άπλως έναντίον πάσης καθιερωμένης τάξεως πραγμάτων. Χωρίς τότε νά το καταλάβουν οί άνθρωποι βρέθηκαν άντιμέτωποι μ' ένα ρήγμα έσωτερικό. Την Πολιτεία των Νέων. Ένα καθεστώς γεμάτο νεύρωση, παραφορά, παροξυσμό και ψυχονευρωτικό ξεχαρβάλωμα που όσο ύγιείς κι' άν ήταν οί μερικές έκδηλώσεις του, οί πλείστες παρέμειναν έκφραση μιάς τραγικής έσωτερικής άστάθειας και άνισορροπίας.

Άπ' αύτή την πολιτεία που είχε πρόδρομο της το Γκρίνγουιτς Βίλλατζ των Ήνωμένων Πολιτειών, έξαπόσε ο σπινθήρας που όδήγησε στον Τρίτο Μεγάλο Πόλεμο, που ήταν και ή πτώση του κύκλου στις 2.000 μ.Χ. Γιατί ή μοίρα του Πλανήτη άφέθηκε στα χέρια μιάς άνθρωπότητας ραγισμένης: ή παλαιά γενεά άρτηριοσκληρωμένη κι' άδιάφορη στις έξελίξεις και στις άπαιτήσεις του αίώνος, και ή νέα γενεά, άστατη, τραυματισμένη, άνίκανη νά χρησιμοποιήσει έποικοδομητικά τα τεράστια μέσα που είχαν βάλει στα χέρια της ή έξέλιξη της 'Επιστήμης και του πνεύματος, γεμάτη προβλήματα που δέν μπορούσε νά λύσει ούτε κι' όταν άκόμη κατέφευγε στα πιό ρομαντικά έξωτερικά μασκαρέματα, όπως ήταν οί μπεν κοντές φούστες γιά τις γυναίκες και τα μακριά μαλλιά γιά τους άντρες. Νά πώς περιέγραφε τότε, στά 1955 ή 'Ιταλίδα λογοτέχνις 'Οριάνα Φαλάτσι την μαρτυρία αύτής της προβληματισμένης γενεάς.

Είναι ή μαρτυρία μιάς έποχής που θέλει νά κόψει τις γέφυρες μέ όλόκληρο το παρελθόν, φώναζοντας στην άντίπερα όχθη και ότι καλό πρόσφερε το παρελθόν. Είναι ή μαρτυρία μιάς γενεάς που στην εύημερία που κληρονόμησε άπό τούς γονείς της, άναζητάει το μίσος γιά τους γονείς της και παραπαίει σέ μιά μεγάλη σύγχυση θάρρους, έπιπολαιότητος, σοσιαλισμού, καπιταλισμού. Δέν έχωμε άκόμα δρεί τους έαυτούς μας, το λιμάνι που θέλουμε ν' άράξουμε.

Δυστυχώς όμως γιά τον προηγούμενο πολιτισμό το λιμάνι αύτό δέ βρέθηκε. Και το σκάφος του καταποντίστηκε στά βράχια της κατασποφής. Έμείς οί έπιζήσαντες της τραγωδίας και του όλέθρου, προσφέρουμε τώρα τη δική μας μαρτυρία 100 χρόνια μετά το τέλος που άποτελούσε ταυτόχρονα και μιά νέαν άρχή γιά το άνθρώπινο γένος....».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Η ΜΙΝΙ-ΦΟΥΣΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΚΟΥΡΕΥΤΟΙ

Ίσοπέδωση τών φύλων και πολιτισμός

Της δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

(Τελευταίον)

Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι θά κλείναμε τις σελίδες μιάς τέτοιας φανταστικής ιστορίας όλέθρου και καταστροφής γεμάτοι άνακούφιση που ο πολιτισμός μας άκόμα ύπάρχει, κι' οί πολιτείες μας ζούνε κι' οί άνθρωποι άγωνίζονται, φθείρονται και γίνονται θυσία στον άγώνα της φθοράς και ίσως και νά άποτελεί την άφετηρία γιά πιό γόνιμες σκέψεις και πιό θετική προσήλωση στο μέλλον της άνθρωπότητος ή οποία παραπαίει συγχυσμένη μέσα σ' ένα κόσμο γεμάτο άπό τους έξωφρενισμούς της μίνι - φούστας και των άκουρεύτων, και των τεράστιων πνευματικών και έπιστημονικών έπιτευγμάτων της έποχής. Και τότε ίσως αύτές οί γόνιμες σκέψεις να μάς όδηγήσουνε σέ μιά καινούργια θεώρηση, μιά καινούργια τοποθέτηση, μιά νέα, διαφορετική σελίδα στην Ιστορία του μέλλοντος.

«...Το παρόν Ιστορικόν έργον είναι καρπός της συνεργασίας άνάμεσα στους κατοίκους των πλανητών της 'Αφροδίτης και της Γής. Οί γήϊνοι στάθηκαν τυχεροί στην πορεία της έξέλιξης τους. "Οταν κόντευε το τέλος της δευτέρας χιλιετηρίδος μετά την πρώτην έμφάνιση του Χριστού, έπικρατούσε στά πράγματα και στις καταστάσεις της γής ένα φαινόμενο λίγο παράδοξο και πολύ άνησυχητικό. 'Η τρομακτική μηχανική έξέλιξη, είχε άρχίσει νά έπιβρά μέ έπιβλαβή τρόπο πάνω στον νοητικό κόσμο όλων των άνθρώπων γενικά, δημιουργώντας μιά νόθο πνευματική έφεση ή οποία ήτο πιό στενά συνδεδεμένη μέ την τελειοποίηση των ύλικών άνέσεων και της τεχνικής προόδου, παρά μέ την ψυχικήν άνοδο του άτόμου στο δρόμο της πνευματικής τελείωσης. Το διασπαστικό αύτό φαινόμενο διαφαίνονταν πιό καθαρά κι' έντονα άνάμεσα στη νέα γενεά των ίδιαιτέρων φύλλων. 'Η ύλική εύμάρεια και ή έλευθερία που άπολάμβαναν σέ πολλους τομείς της ζωής, ώδήγησε τους νέους της έποχής σέ έπικίνδυνους παραλογισμούς. Οί γυναίκες ζητούσαν μέ έκδηλώξεις έξαλλες κι' ύπερβολικές την έξίσωση τους μέ τους άντρες. Μιά άπ' αύτές τις έκδηλώσεις ήταν και ή έφεύρεση της μίνι - φούστας που έδινε στη γυναίκα την ψευδαίσθηση της πλήρους άνεξαρτησίας και της αύταξίας. Παράλληλα οί άντρες έκφυλίζονταν και άφομοιώνονταν μέ το γυναικείο φύλο όλοένα και περισσότερο, έτσι που ήτο δύσκολο σέ μιά μοντέρνα κοινωνία να ξεχωρίσης πιά τά δυό κάποτε άντίθετα φύλα. Τότε οί άνθρωποι ξανοίγονταν έπίσης σέ παραλλήλα έπιστημονικά έπιτεύγματα στον τομέα των διαστημικών έρευνών. Στο τέλος δέ της δευτέρας χιλιετηρίδος έγινε ή μεγάλη άνακάλυψη ή οποία έπρόκειτο νά έπιφέρει μεγάλα και εύεργετικά άποτελέσματα στους κατοίκους και των δυό πλανητών. Οί γήϊνοι τράσανε στην 'Αφροδίτη. Κι' έκεί τότε άνακαλύψανε τα αίτια που προκαλούσανε πολλά άπό τα φαινόμενα στη Γή. Στην 'Αφροδίτη επικρατούσε ύπεριαχία. 'Η περιβολή του θηλυκού φύλου ήτο κάτι πολύ παρόμοιον μέ τους νεωτερισμούς στο ντύσιμο του γυναικών της γής πρός τα τέλη του εικοστού αίώνος. Αφού ή γυναίκα έπρεπε νά κινείται . παντού και πάντα έλεύθερα και νά διαδραματίζει ηγετικό ρόλο σ' όλα τα ζητήματα των άνδρών. Οί άντρες βρισκόντουσαν σ' έντελώς δευτερεύουσα μοίρα, άποτελούντες πιό πολύ διακοσμητικό παρά χρήσιμο παράγοντα στις υποθέσεις της 'Αφροδίτης. Παρ' όλην δε την τερατώδη πρόοδο που ύπήρχε στον πλανήτη αύτό, ή άναπαραγωγή είχε σχεδόν περιέλθει σέ στασιμότητα, λόγω του έκφυλισμού του άντρικού φύλου. Τότε οί κάτοικοι των δύο πλανητών σκεφτήκανε άπό κοινού και καταλήξανε σέ πολλα έπικοδομητικά συμπεράσματα, που τους ώδήγησαν σέ άμοιβαίες εύεργετικές άποφάσεις. Γιατί οί μέν γήϊνοι άνατρέξανε στά φαινόμενα που έκδηλώνονταν στη γή τις τελευταίες δεκαετίες και άναγνώρισαν έκεί την έπίδραση της 'Αφροδίτης που όλοένα προσέγγιζε την πνευματική φύση της. Βρογείαν ή οποία έμήνευε μέ τα σα τραγικά παραξηγημένα τα κάποτε τις έπιδράσεις της. Θυμήθηκαν οί Γήϊνοι το τραστίο κοσμοπολιτισμικό ξεφτίλισμα που είχε καλύψει την άνθρωπότητα μέλεγε τις συνεταιρίσιμες δύμπαθες άσκήμιες του, τις άθλιότητες του, τις διαστροφές του. Θυμήθηκε τη μάχη των έθνών να έπιβάλουν μιά ρηνική συμβίωση πάνω στην πανθρώπινη κοινωνία. Θυμήθηκε τέλος τους άπελπισμένους έξοσχιασμούς της νεολαίας που έπεφτε σε φυγή σ' ένα ψεύτικο κόσμο άνάπης, καταφεύγοντας σέ όμαδικές νασκωτικές συγκεντρώσεις, όπου «δέν ήσουνα» όπως λέγανε «άνανκασμένος νά σκοτώνεις γιά νά ζείς». και όπου ή βία έχάνετο μέσα στην ψευδαίσθηση της άπόλυτης. της άδιασάλευτης γαλήνης. Κι' οί κάτοικοι της 'Αφροδίτης βλέποντας την άργη έξολόθρευση πού κατεπειγόσε τον πολιτισμό τους πού δέν ήταν παδά το όλοκληρωμένο στάδιο στο όποίο θά ώδηγούσε το οί άνθρωποι της Γής

αισθεύησαν τις αρχές και τ' ήβη και έθιμα τους. Και μαζί οι δυό πλανήτες αποφάσισαν από κοινού την ενκαθίδρυση του νέου πολιτισμού, του «Πολιτισμού της 'Αγάπης» κάτω από την αντανάκλαση του οποίου είναι ζήσει τόσους αιώνες, διαστρέφοντας την ουσία και τον προορισμό του, και προκαλώντας φαινόμενα κι εκδηλώσεις που συγνίζανε και προβληματίζανε τους ανθρώπους, χωρίς νά τούς κάνουν νά σκυνδετοποιούν τον άπώτερο προορισμό και την βαθύτερη έννοια όλων αυτών των φαινομένων. Και σ' αυτόν τον «Πολιτισμόν της 'Αγάπης», που ίδρύθηκε μετά την κατάκτηση του διαστήματος, ό κάθε άνθρωπος, βρήκε και είδε και έκστάλθε....».

Αύτη μποεί νά ήναι μιά δεύτερη ανδεια γιά τον όλο και πο μέλλον της μίνι - φούστας και των μακροπαλλήδων. Θέλετε ίσως και μιά τοίτη;

«Ελευθερία». 'Επετειολόγιον : Πέντε νόνια έκανε την εμφάνισή της ή Πουγκίτισσα Δ. με μίνι - φούστα. Συνοδός της ήτο ή Λάδδος Γ. με μακοιά μαλλιά. 'Η αντίδοαση τοῦ κοινοῦ ήτο τόσο έντονη πού οί δυό αύτες λάξες απηνοεύθυναν βείς την νόμο επί ποινικῆ διώξει. Έτσι έπεσαν άδεια και οί δυό σύμβολα συντονισμοῦ πού εἶχον ξετοελλάνει την νεολαία νιά λίνο καιοό».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

Η «ΕΥΘΥΝΗ» ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

'Ακόμα μιά σύγχρονη κρίση

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

"Εχει λεχθεῖ επανειλημμένως ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας περνᾶ μιά ὀδυνηρή περίοδο μεταβατικῆς ἀλλαγῆς — τῆς ἀλλαγῆς ἀπό μιά μορφή τοῦ πολιτισμοῦ μας σέ μιά ἄλλη μορφή. Εἶναι λοιπόν πολύ φυσικό ἡ ἀλλαγή αὐτή νά συνεπάγεται ἀναπροσαρμογή, ἀνασχηματισμό, ἀνατοποθέτηση. Παράγοντες πού σχηματίζουν καταστάσεις κρίσιμες καί στίς ἀτομικές μονάδες καί στά κοινωνικά σύνολα. Μιά ἀπ' αὐτές τίς δύσκολες κρίσεις πού γνωρίζει ὁ ἀτομικός πολιτισμός εἶναι ἡ κρίση τῆς εὐθύνης, ὅπως λειτουργεῖ μέσα στό ἄτομο καί μέσα στήν κοινωνία. "Οταν ἡ πίστη γύρω ἀπό μιά κατάσταση γίνεται τόσο πυκνή πού οἱ διάφοροι συντελεστικοί παράγοντες πού τή διαμορφώνουν, δέν μποροῦν πιά νά λειτουργήσουν κανονικά κι' ἐπικοδομητικά τότε ἐκείνη ἡ κατάσταση διέρχεται δύσκολη ταραγμένη ἐποχή ἕνα στάδιο ἐκρηκτικό καί τεταμένο πού γιά λόγους σχηματικῆς ἔκφρασης ἀποκαλοῦμε κρίση.

Τό συναίσθημα τῆς εὐθύνης ἔχει δυο βασικές ρίζες στόν ἄνθρωπο: μέ τήν γέννηση του στόν κόσμο φέρνει μέσα του τό ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης, τό ὁποῖο προεκτεινόμενο στήν μετέπειτα ἐξέλιξη του, ἰσοδυναμεῖ ἡ μεταβάλλεται στό συναίσθημα τῆς κεύθύνης» ἀπέναντι στόν ἑαυτό του. Αὐτή εἶναι ἡ μιά πλευρά τοῦ συναισθήματος τῆς εὐθύνης. 'Η δεύτερη πλευρά εἶναι ἐκείνη πού συνοψίζεται καλύτερα σ' αὐτά τά λόγια τοῦ "Αλφρεντ "Αντλερ : «Τό κοινωνικό συναίσθημα εἶναι ἔμφυτο στό παιδί καί ἀποβάλλεται μόνο στήν περίπτωση διαστροφῶν τοῦ ψυχικοῦ του βίου. Διατηρεῖται μέ ὁρισμένες ἀποχρώσεις σ' ὅλη του τή ζωή. Περιορίζεται ἡ ἀναπτύσσεται. Στίς εὐνοϊκές περιπτώσεις ξεπερνᾶ τόν κύκλο τῆς οἰκογενείας καί φθάνει στή φυλή, στό λαο καί σ' ὁλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα. Μποεῖ ἀκόμη νά ὑπερβεῖ αὐτά τά ὅρια καί νά ἁπλωθεῖ στά ζῶα, στά φυτά καί σέ ἄλλα ἄψυχα ἀντικείμενα καί νά φθάση στό σύμπαν».

Γύρω ἀπ' αὐτούς λοιπόν τούς δυό πόλους, σ' ὅλες τίς κλιμακώσεις καί τίς προεγτάσεις τους ἐκδηλώνεται καί δρᾶ τό συναίσθημα τῆς εὐθύνης στό ἄτομο. Γι' αὐτό καί ἡ κρίση τήν ὁποία γνωοίζει στήν ἐποχή μας αὐτό τό συναισθημα εἶναι ἄμεσο ἀποτέλεσμα τῆς ταραγμένης ἰσορροπίας στίς σχέσεις ἀτόμου καί κοινωνίας. 'Η ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ μας ἔχει προκαλέσει τόν σχηματισμό δυό ἀρχέτυπων συναισθημάτων μέσα στ' πανανθρώπινο ὑποσυνείδητο τοῦ φόβου ἀπό τή μιά καί τῆς δύναμης ἀπό τήν ἄλλη. Ὁ ἄνθρωπος πραγματοποίησε, μέσα σέ λίγες δεκαετίες ἕνα ἅλμα προόδου καταπληκτικό. 'Ανέβηκε πολύ ψηλά καί πολύ γρήγορα στόν τομέα τῆς 'Επιστήμης, τῆς Τέχνης, τῆς διανόησης. Κι' ἀνέβηκε τόσο ψηλά ἀκόμη στόν τομέα τῆς τεχνολογικῆς κατάκτησης, πού νά κρατᾶ στά χέρια του τή μοῖρα τοῦ ἰδιου τοῦ πλανήτη του. Φυσικό εἶναι λοιπόν ἡ συνειδητοποίηση αὐτου τοῦ ὕψους νά τοῦ δημιουργεῖ τόν ἰλιγγο τοῦ φόβου. "Οταν μάλιστα παράλληλα μέ τήν καθολική του ἀνάπτυξη παρατηρεῖ τόση τρομακτική καθυστέρηση ἀπό μέρους ἀτόμων, ὁμάδων, ἐθνῶν.

'Ο φόβος τοῦ ἀτόμου ὅμως, μέσα στά πλαίσια τοῦ θέματος μας ἔχει ἄλλη μιά αἰτίαν ἀκόμη. 'Η μαζικοποίηση πλείστων φαινομένων τῆς ζωῆς τοῦ ἔχει δημιουργήσει μιά μοναδική ψύχωση: τόν φόβο γιά τήν ἀπώλεια, ἡ γιά τήν συγχώνευση τῆς ἀτομικῆς του προσωπικότητας μέσα στό ἀπρόσωπο σύνολο. 'Ο ρυθμός μέ τόν ὁποῖο κινοῦνται τά μαζικά σύνολα εἶναι τόσο ταχύς πού ἰσοπεδώνει κατά τή λειτουργία του τά πρόσωπα καί καταστάσεις μ' ἕνα τρόπο δραματικό. Τά μαζικά μέσα ἐπικοινωνίας ἐπισωρεύουν στό ἄτομο τόνες πληροφορίες, τόσες σκέψεις καί τόσες ἀπόψεις πού πολύ λίγο περιθώριο τοῦ ἀφήνουν γιά δική του γόνιμη ἀποφασιστική συμβολή εἴτε στά δικά του προβλήματα, εἴτε στά γενικώτερα ξένα. Κοντά δέ στά μέσα ἐπικοινωνίας εἶναι μιά ἄλλη ὁλόκληρη σειρά ἀπό μαζικοποιημένες ἐκδηλώσεις στήν ψυχαγωγία, στήν μόρφωση στήν καλλιέργεια τῆς αἰσθητικῆς κυριαρχεῖ ἡ τάση τῆς ἐξίσωσης, τῆς ἐξομοίωσης καί τῆς ἴσης μεταχείρισης τῶν ἀνθρώπων.

Τό φυσικόν ἀποτέλεσμα λοιπόν αὐτῆς τῆς μαζικοποίησης ἦτο ἡ ἀντίδραση τοῦ ἀνθρώπου σάν ἀτόμου ἰδιαίτερου. Γεμάτος φόβο γιά τήν τελική ἀπορρόφηση του ἀπό τό ἀδηφάγο σύνολο, ὁ ἄνθρωπος μαζεύτηκε στό πετσί του, ὅπου δημιούργησε, κατατρεγμένος καί καταδιωγμένος τήν σύγχρονη ψυχολογική πολιτεία τοῦ ἄγχους καί τῆς μοναξιᾶς. Καί μέσα στά τείχη αὐτῆς τῆς πολιτείας ἐπῆλθε κι' ὁ διχασμός τῆς ἀνθρώπινης εὐθύνης. 'Εκεῖνα πού ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νά δώση στούς ἄλλους, εἶναι μέσα στήν πλάστιγγα τῆς σύγχρονης ἠθικῆς ἀπείρως περισσότερα ἀπό ἐκεῖνα πού πρέπει νά δώση στόν ἑαυτό του. "Ετσι σπαραγμένος ὁ ἄνθρωπος ὀφειλέτης ἀπό τό διπλό χρέος καί τό διπλό κάλεσμα, παραπαίει ἀνάμεσα στίς συμπληγάδες τοῦ καθήκοντος. Κι' ἀπό τήν περιπέτειά του αὐτή προκύπτουν τά διάφορα ἀνήσυχητικά κοινωνικά φαινόμενα τά ὁποῖα δίνουν ἀφορμή γιά τόσες ἐπιφυλάξεις καί τόσες ἀπορίες γύρω ἀπό τήν συνέχιση ἡ τήν ἄνοδο τοῦ πολιτισμοῦ μας. Στήν τέχνη ἐπικρατεῖ ὁ ὑποκειμενισμός. Τό ἄτομο ἐκπληρώνει πρῶτα τό χρέος στόν ἑαυτό του, καί μετά στούς ἄλλους. Στά ἤθη παρατηρεῖται κρίση.

Τό ἄτομο ζεῖ καί συμπεριφέρεται ὅπως τό εὐχαριστεῖ καλύτερα παραγνωρίζοντας κοινωνικές ἀρχές, ταμπού, καί παράδοση. Στή θρησκεία χαράζονται καινούργιοι δρόμοι μακρυά ἀπό τήν πεπατημένη, ἡ ὁποία κατά τήν γνώμην καί τῶν πλέον συντηρητικῶν ἀκόμη χρήζει ἀναθεώρησης καί ἀνανέωσης. "Οσο ὅμως κι' ἄν ἡ κρίση τῆς εὐθύνης ἀπό τήν ὁποία διακατέχεται τό σύγχρονον ἄτομο κλίνει κάποτε τήν πλάστιγγα γύρω ἀπό τή μονάδα, προκαλώντας ἔτσι ἀρνητικές προσδοκίες γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπου, ἕνας προσεχτικός παρατηρητής δέν μπορεῖ παρά ν' ἀνακαλύψει καί ὑγιᾶ, λυτρωτικά στοιχεῖα στ ν ἐπανάσταση αὐτῆ τοῦ ἀτόμου ἐναντίον τοῦ συνόλου. 'Αφοῦ εἶναι ἐν πρώτοις παραδεκτόν ἀπό τήν στοιχειώδη ψυχολογία ὅτι ἡ πρόοδος βασίζεται στήν ἀντίσταση, ἡ ἀρνητική ἀντίδραση ἡ ὁποία παρατηρεῖται στό μαζικό ἀνθρώπινο συναίσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης, ἴσως νά μήν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπό τό προσανάκοουσμα μιᾶς μελλοντικῆς κοινωνίας, στήν ὁποία ἡ εὐθύνη θά μοιοάζεται σέ εὐτυχεῖς ἀναλογίες ἀνάμεσα στήν εὐημερία τοῦ ἀτόμου καί σ' αὐτήν τῶν συνόλων. Κι' ἴσως τό προανάκοουσμα αὐτό νά ἀντηγεῖ καλύτερα μέσα στίς φωνές πού καλοῦν στή συσπείρωση τῶν ἀνθρώπων γιά τήν δημιουργία μιᾶς πιό εὐτυχισιένης, πιό εἰρηνεμένης ἀνθρωπότητας.

Τώρα ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα δέν ἐφθασε στό τέλος τῆς μεγάλης πειπέτειας στήν ὁποία πρέπει νά μάθη νά βρίσκει καί νά συναρμολογεῖ τόν ἑαυτό του μέσα στούς ἄλλους. Γιατί στήν ἀντανάκλαση τοῦ ἑαυτοῦ του, μέσα στό σύνολο ἴσως καί νά μάθη τελικά νά βρίσκει τήν μαγική λέση τῆς προβληματισμένης του ὑπαρξη. Κι' ἴσως τότε νά ξαναζυγίσει τίς πράξεις καί τίς εὐθύνες του καί νά ἀποφασίσει νά ζεῖ καί νά δημιουργεῖ μέ γνώμονα ὄχι τήν δική του ἀποκλειστική ἱκανοποίηση, ἀλλά καί τήν βελτίωση τοῦ συνόλου, πού τώρα τόν κυνηγᾶ σάν ἐφιάλτης καί διαταράζει τήν ψυνική του ἰσορροπία μέ ἀντικατοπτρισμούς ἑνός ἐξ' φρενικοῦ, παρακινδυνεμένου ἀτομικισμοῦ.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια όρόσημα

ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΝΤ

'Η δόξα κι' ἡ πτώση

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

«Νὰ κυβερνοῦμαι ἀπὸ τὰ πάθη ὅλα
μέχρι ποὺ νἄναι ἡ ψυχή μου λούτο
πὺ πάω στὶς χορδὲς τοὺ νὰ
μποροῦν νὰ παίζουν ὅλοι οἱ ἀνεμοι.
Γι' αὐτὸ ἔχω χάσει τὴν ἀρχαία σοφία μου καὶ τὴ βαθειά μου ἐγκράτεια.
Σίγουρα ἤτανε καιρὸς ποὺ περπατοῦσα στὶς ἡλιόλουστες κορφὲς
κι' ἀπ' τὴν παραφωνία τῆς ζωῆς μπερούσα
μιὰ χαρδὴ καθάρια ὡς τ' αὐτὶ τοῦ Θεοῦ νὰ στείλω.
Πέθανε ἐκείνη ἡ ἐποχή;
'Ἰδοὺ μ' ἕνα μικρὸ ραβδὶ ἀκρόβιξε
μονάχα τὴ γλυκάδα τῆς ἀγάπης
καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ παραιτηθῶ
ἀπὸ τὸν κλήρο τῆς ψυχῆς μου.»

'Η «χορδὴ» ποὺ ἔθιξε ὁ ποιητὴς ἦταν τόσο ἀρμονικὴ ποὺ ἔφτασε ὄχι μονάχα ὡς τ' αὐτιὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς τ' αὐτιὰ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τοῦ χάρισε τὴ δόξα. 'Η ἐγκατάλειψη τοῦ ὅμως στὰ πάθη του ἦταν ἐπίσης ἄλλη τόση ποὺ νὰ ἐπιφέρει τὴ πτώση του. Γι' αὐτὸ κι' ἡ ζωὴ τοῦ Ὄσκαρ Οὐάϊλντ ὑπῆρξε συνυφασμένη μὲ τὶς δυὸ αὐτὲς ἀκρότητες τῆς ἀνθρώπινης μοίρας. Γεννήθηκε στὸ Δουβλίνο τῆς 'Ιρλανδίας στὰ 1856, πρὶν 110 χρόνια. Στὰ 44 χρόνια ποὺ κράτησε ἡ ζωή του — πέθανε φτωχὸς κι' ἄσημος στὴ Γαλλία στὰ 1900 — δημιούργησε ἕνα πολύπλευρο, πλούσιο λογοτεχνικὸ ἔργο ποὺ κάλυπτε ὅλες σχεδὸν τὶς μορφὲς τοῦ λόγου: ποίηση, θέατρο, μυθιστόρημα, δοκίμιο, διήγημα. Εἶναι πάντα δύσκολο νὰ τοποθετεῖ ὁ παρατηρητὴς ὁριστικὰ κι' ἀμετάκλητα τὶς ἐπιδράσεις ἐκεῖνες ποὺ διαμορφώνουν τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τῆς ἰδιοφυΐας.

Στὴν περίπτωση τοῦ Οὐάϊλντ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτε συνέδραμε καὶ ἡ κληρονομικότης καὶ οἱ ἰδιαίτερες αἰσθηματικὲς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς του. Ὁ πατέρας τοῦ συγγραφέα γιατρὸς Οὐίλλιαμ Οὐάϊλντ, ἦτο γνωστὸς γιὰ τὶς διονυσιακὲς ἠ καὶ αἰσθηματικὲς του ἀσχολίες, ὅσο καὶ τὶς πνευματικὲς καὶ ἐπιστημονικὲς ἐπιτεύξεις του γύρω ἀπὸ τὴν φιλελογία καὶ τὴν ἀρχαιολογία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲ πλευρὰ ὁ 19ος αἰώνας ἦτο μιὰ ἐποχὴ ἡ ὁποία διεκρίνετο γιὰ τὶς ἀτομικιστικὲς κατευθύνσεις της στὸν τομέα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. "Ετσι ὁ Οὐάϊλντ, γεννημένος μὲ μιὰ ἰσχυρὴ κι' ἔντονη ἰδιοσυγκρασία, ἐχοντας στὰ χέρια του μιὰ ἀξιόλογη κληρονομιὰ πνευματικότητας καὶ ἐντονου αἰσθησιασμοῦ, δὲν μποροῦσε παρὰ ν' ἀνταποκριθῆ πλήρως στὴν ἐπιταγὴ τῆς ἐποχῆς γιὰ τὸ φανταστερό, τὸ ἐπιδεικτικό. Τὰ χαρακτηριστικὰ δὲ αὐτὰ διέκριναν τὴν προσωπικότητά του μὲ μιὰ ἀνεξίγνητη σφοριγίατητα ποὺ ἐπεδάλεε στοὺς σύγχρονούς του σὰν μιὰ μορφὴ ἰδιόρρυθμη ἀλλὰ ἀκτινοβόλα. 'Ο ἴδιος αὐτοαποκαλεῖτο «Βασιλιὰς τῆς Ζωῆς». Τὰ μακρυὰ μαλλιά του, οἱ βελουδένιες περισκελίδες του, τὸ φανταστερὸ καὶ ἐξεζητημένο του ντύσιμο ποὺ πάντα ἐσυνοδεύετο ἀπὸ ἄνθη, κάποτε ἐντεχνα ἐκμμένα, ὅπως ἦταν τὰ πράσινα γαρύφαλλα, τὸν καθιέρωναν στὴ συντηρητικὴ Λονδρέζικη κοινωνία σὰν μιὰ φυσιογνωμία ξεχωριστὴ καὶ ἀξιοπρόσεκτη. 'Η ἐξωτερικὴ δὲ περιβολή του, θαυμάσια ταιριασμένη μὲ τὸ ἐπιβλητικό του παράστημα καὶ τὴν ἀγέρωχη μορφή του ἐσυνοδευετο κι' ἀπὸ ἄλλο ἕνα χαρισμα ποὺ τὸν ἔκανε πραγματικὸ θαῦμα στὰ σαλόνια τῆς ἐποχῆς, τὴν καταπληκτική του ἑτοιμότητα πνεύματος ποὺ πότε περιοριζόταν σὲ σπινθηρίζουσες εὐφυολογίες ποὺ κατέπλητταν καὶ συνάρπαζαν τὸ ἀκροατήριο του, καὶ πότε ἔπαιρνε πιὸ ἐκτενὴ μορφή, ὅταν ὁ ποιητὴς ἔδαζε σ' ἐνέργεια τὴν μυοθοπλαστικὴ του ἱκανότητα. Πολλὲς φορὲς βασιζόμενες στὴν ἀρχαιολογία ἢ στὶς γραφὲς ξαναπλάθε ἐπεισόδια γύρω ἀπὸ πρόσωπα καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα κατέληγαν πάντα σ' ἕνα φινάλε ἀπροσδόκητο, ἔξυπνο, πνευματώδες.

«Περπατώντας στὴ Ναζαρέτ ὁ Ἰησοῦς», λέει σ' ἕνα ποιητικὸ μύθο του, «εἶδε μιὰ ὁμορφη γυναίκα μὲ φτιασιδωμένο πρόσωπο, γεμισμένη μὲ βαρύτιμα φουστάνια καὶ στολισμένη μὲ μαργαριτάρια. Ἕνας ἄντρας τὴν ἀκολουθοῦσε, μὲ τὰ μάτια γεμάτα πόθους. 'Ο Ἰησοῦς τὸν ἀκολουθοῦσε καὶ τὸν ρώτησε. «Γιατὶ ἀκολουθεῖς αὐτὴ τὴ γυναίκα καὶ τὴν κοιτάζεις ἔτσι;» 'Ο ἄνθρωπος γύρισε, τὸν ἀναγνώρισε καὶ τοῦ ἀπάντησε : «"Ημουν τυφλὸς καὶ σὺ μὲ γιάτρεψες. Γιὰ τί ἄλλο μοῦδοσες τὸ φῶς μου, ἂν μὴ γιὰ νὰ βλέπω τὴν ὁμορφιά;».

'Ο Ἰησοῦς προχώρησε καὶ, βγαίνοντας ἀπὸ τὴν πόλη, εἶδε νὰ κάθεται στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου ἕνας ἄνθρωπος καὶ νὰ κλαίει. Πλησίασε καὶ τὸν ρώτησε: Γιατὶ κλαῖς; 'Ο Λάζαρος — ἐκεῖνος ἦταν — σήκωσε τὰ μάτια, τὸν ἀναγνώρισε καὶ τοῦ ἀπάντησε: "Ημουνα πεθαμένος καὶ μ' ἀνάστησες, γιὰ τί ἄλλο μοῦ ξαναδώσες τὴ ζωή, παρὰ γιὰ νὰ κλαίω;».

Τὰ ἔργα ποὺ χάρισαν στὸν Οὐάϊλντ τὴν μεγαλύτερη ἐπιτυχία ἦταν τὰ θεατρικά του: «Τί σημασία ἔχει νὰ εἶναι κανεὶς σοβαρός». «'Η Βενταλλία τῆς Λαίδης Οὐίντερμηρ», «"Ενας Ἰδανικὸς Σύζυγος», «Σαλώμη» «'Η Δούκισσα τῆς Πάδουας» κ.ἀ. Πωιὲς οἱ Πλοκὲς τῶν ἔργων του, κατασκευασμένες μὲ μιὰ ἔξοχη ἀρχιτεκτονικὴ, πλημμυρίζουν ἀπὸ ἕξυπνο διάλογο ποὺ συναρπάζει τὸν θεατὴ καὶ τὸν καθηλώνει μὲ ἐνδιαφέρον καὶ προσοχή. Γεγονὸς εἶναι ὅτι οἱ χαρακτῆρες τοῦ συν-

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΓΙΑΝΝΗ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: "ΣΥΛΛΟΓΗ»

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ: "ΔΩΔΕΚΑ ΣΕΛΙΔΕΣ ΕΜΜΕΤΡΑ ΔΟΚΙΜΙΑ"

Της δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

γραφέα είναι εποχικοί στην επιφάνεια και στο μεγαλύτερο βάθος τους άκομα. Η ηθική, σπουδαιτανική κοινωνία του Λονδίνου της εποχής, τα εφοδιάζει με τις πλοκές και τους χαρακτήρες των έργων του τα οποία αποτελούν καυστικά σάτιρα ηθών και έθιμων που πολλές φορές δεν είναν πιο βαθιες βάσεις από τις βάσεις της υποκρισίας και της επιτήδευσης. Πίσω όμως από τους δανδήδες και τις κοσμικές δέσποινες πολλές φορες λαμπυρίζουν σπίθες με πανανθρώπινες προεκτάσεις: «Η ηθικότης είναι άπλως η στάση που παίρνουμε απέναντι ανθρώπων που δεν αγαπούμε», κάτι που θυμίζει έντονα την «δοκό εντός του οφθαλμού της Καινής Διαθήκης». Η «Μαγάκα ει κενοί έχουν το γνώθι σεαυτόν», απόφθεγμα που υπογραμμίζει την άδυσσο της ανθρώπινης ψυχής. Άλλα όμως αποφθέγματά του αδυναμίες: «Το πρώτο καθήκο στη ζωή είναι να είσαι όσο σού είναι δυνατό επιτηδευμένος. Το δεύτερο καθήκον κανείς δεν το ανεκάλυψε ακόμα».

Και «Η απόλαυση είναι το μόνο πράγμα για το οποίο πρέπει να ζούμε. Τίποτα δεν μας γερνά τόσο, όσο η ευτυχία». Τα μυθιστορήματα του «Το Πορτραίτο του Ντόριαν Γκρέη» που επρόκειτο να του χαρίσει τόση δημοτικότητα και τότε και μετά απ' το θάνατό του, επιμαρτύρει την άποψη του γύρω από την ηδονή και την άπολαυση. Ο Ντόριαν Γκρέη ήτο η ρωμαντική, εξωτική ύπερμεγέθυνση του ποιητή. Μόνο που ο ίδιος, αντί να φορτίσει τα κοίματά του στο μυστικό κρυμμένο πορτραίτο, τάγραψε στα κρυφά μητρώα της ψυχικής ζωής του, κι' αυτά τα μητρώα κάποτε θα ξεροϋσαν το δηλητήριο της άρνησης τους και θα φαρμάκωναν τη ζωή του καλλιτέχνη: Μια από τις πιο αξιόλογες πλευρές του έργου του Ουάιλντ είναι τα δοκίμια του. Πολλές υγιείς, διεσθητικές και κάποτε προφητικές απόψεις συναντούμε στο δοκίμιό του «Η ψυχή του Ανθρώπου κάτω από τον Σοσιαλισμό». «Ο Σοσιαλισμός» λέει κατ' αρχήν, «θα έχει αξία απλώς και μόνον επειδή θα οδηγήσει στον Ατομικισμό», έναν υγιή ατομικισμό στον οποίο η μονάδα θα δικαιωθεί στις πνευματικές και στις υλικές επιδιώξεις της, έξω από τα δεσμά της τάξης και του χρήματος.

Κι' άκομα μια όδυνηρή, αληθινή διαπίστωση για την άνοδο του εσωτερικού ανθρώπου. «Οι πιο πολλές προσωπικότητες αναγκαστήκανε να γίνουν επαναστάτες. Η μισή από τη δύναμή τους σπαταλήθηκε στη σύγκρουση», ή άκόμα: «Η τελειότης είναι μέσα σου». Και κάτι προφητικό για τη δική μας μηχανοκρατική εποχή: «Τώρα οι μηχανές συναγωνίζονται τον άνθρωπο. Κάτω από τις κατάλληλες συνθήκες οι μηχανές θα ύπηρετούν τον άνθρωπο».

Οι μεγάλες καλλιτεχνικές και κοσμικές επιτυχίες όμως του Ουάιλντ δεν μπορούσαν θα συνεχισθούν επ' αόριστον. Η καινοτομία της δυναμης πρωτότυπης σπινθηροβολας μορφής του είχε αρχίσει να ξεφτίζει και να γίνωνται πιό αίσθητές η άλαζονεία, η ύπεραστικότης του και η συνκατάβαση με την οποία άντιμετώπιζε την κοινωνία. Αύτα είχαν ήδη προετοιμάσει το έδαφος για την τραγική του πτώση που έπηλθε στα 1895, όταν καταδικάστηκε σε δυό ετών καταναγκαστικά έργα για «σοδομία». Το κρυφό αύτό βίτσιο που τον τυράννησε ισόβια, παρά το γεγονος ότι παντρεύτηκε και είχε άποκτήσει και παιδιά, στο τέλος τον κατάστρεψε. Αίτία υπήρξε ο θαυμός του με τον νεαρό ποιητή Λόρδο Άλφρεντ Ντάγκλας, τού οποίου ο πατέρας κατεδίωξε τον Ουάιλντ μέχρι που τον κατέστρεψε, για να προστατεύσει το γυιό του. Τρία χρόνια μετά την αποφυλάκισή του ο Ουάιλντ περιφρονημένος και καταδιωγμένος από τους Άγγλους συμπατριώτες του, κατέφυγε στην Γαλλία όπου και πέρασε τα τελε ταία ντροπιασμένα, βασανισμένα χρόνια της ζωής του. Ήθελε να ζεί σαν εύτυχισμένος άνεμελης πρίγκηπας, μα βρήκε τον θάνατο ενός κοινού φτωχού, άθλιου θνητού. Άρεσε θα μπορούσε να συνεχισθεί έστω και έπι μέρους, ο παραλληλισμός με το παραμύθι του «Ο Ευτυχισμένος Πρίγκηπας»».

Το άγαλμα του «Ευτυχισμένου Πρίγκηπα» ήταν καταστόλιστο με χρυσό και πολύτιμες πέτρες. Κι' ήταν ψηλά πάνω απ' όλη την πόλη. Και τάβλεπε όλα. Δυστυχία, φτώχεια, πόνο. Κι' υπόφερε ο πρίγκηπας και γιά νά μπορέσει να βοηθήσει τους ανθρώπους, κράτησε ένα χελιδόνι στην καρδιά του χειμώνα, κοντά του. Και το πουλί πετούσε στους δυστυχισμένους και τους άνακούφιζε, γυμνώνοντας τον πρίγκηπα από τα στολίδια του και το χρυσό του. Μέχρι πούμεινε μ' νάκα ο μπρούντζος γυμνός. Και ήρθε η παγωνιά και πέθανε το χελιδόνι. Κι' έσπασε κι' η μολυβένια καρδιά του πρίγκηπα. Και ο Δήμος έλυωσε το άγαλμα και πέταξε την μαλυβένια καρδιά που δεν έλυωνε και το νεκρό πουλί στα σκουπίδια. Κι' ο Θεός είπε στον άγγελό του να τού πάει τα δυό πιό πολύτιμα πράγματα από την πόλη. Κι' ο άγγελος τού πήρε το νεκρό χελιδόνι και την μολυβένια καρδιά του πρίγκηπα. Κι' ο Θεός είπε: «Καλή εκλογή. Το χελιδόνι θα τραγουδά άδιάκοπα στον παράδεισό μου, που είναι πάντα ζεστός, κι' η καρδιά του Πρίγκηπα θα με υμνεί». Ίσως παρά τα κρίματά του, ο ποιητής να ύμνησε το Θεό άρκετά στη διάρκεια της επίγειας ζωής του, κι' ίσως να πλήρωσε άρκετά βαρύ φόρο στον πόνο, για να είχε έξασφαλίσει στο τέλος της ζωής του, την άφεση, και τον έξιλασμό.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Είναι βαρύ κι' ύπεύθυνο το έργο της κριτικής. Πιό βαρύ και πιό ύπεύθυνο όμως άκόμα γίνεται όταν το έργο με το οποίο καταπιάνεται καλύπτει μιά εικοσαετία ποιητικής δημιουργίας. Γιατί τότε επί τάπητος δέν τίθεται η λειτουργία του ρυθμού ενός η δυό η πέντε άπομονωμένων νοόνων, άλλα η εσωτερική και εξωτερική πορεία του καλλιτέχνη στη διάρκεια ενός τετάρτου περίπου του αίώνος.

Η «Συλλογή» του κ. Παπαδοπούλου άποτελείται άπό ένα άπάνθισμα ποιημάτων που γράφτηκαν άνάμεσα στά 1946 καί στά 1966. Η μορφική εξέλιξη η άναπροσσομοιγή μάλλον θα λέγαμε στην τέχνη του ποιητή, διαγράφεται καθαρά άνάμεσα στα πρώτα καί στά τελευταία του ποιήματα. Η πρόδοση του ρυθμού με έντονες τις υποιμήσεις του δημοτικού τραγουδιού κατακτηρίζει τους παλαιότερους στίχους, ενώ οι πιό νέοι είναι γραμμένοι σε στίχο ελεύθερο.

«Τρεμοπετούν στις άνθες του
(νιονάτες πεταλούδες,
μιά ροδοδάφνη γάθηκε μέσ' το
(θολό το ρέμα,
τρομόξαν τρέχουν, τρέμουνε
(τ' άποτα κατσικάκια».

'Αλλού πάλι ο ρυθιός πιό άνεξάρτητος κι' άνθυπόστατος σμίγει στά σπλάχνα του τον γυρισμό καί τη νοσταλγία που είναι διάνυτες στην άτμόσφαιρα του γαλάζιου νησιού μας:

Κι' είναι στά εικονοστάσια
(τους
καντήλες πιά σβυσμένες
μπροστά σε δακρυσμένες
φτωχούλες Παναγιές.

Το θρησκευτικό καί το πατριωτικό στοιχείο εξ άλλου άποτελούν τις κυριώτερες πηγές από τις οποίες ευπνέεται ο καλλιτέχνης. Στερεότυπες, πεπατημένες οι γραμιές της κατάνυξης και της εθνικής έξαρσης υφαίνουν τον στίνο με μιά παλαιότροπη γεύση άπό ίδανικά που ξεθυχούν στον αίώνα μας γιά να δώσουνε θέση σ' άλλες κατευθύνσεις πιό ωστόσο άπό καινούργια, ζωοποφόρα, άν καί κάποτε συγχισμένα μηνύματα.

Τη λησπουένη μου ψυχή, Κοήνη
(γλυκειά μου πλύνε,
σκόνη του δρόμου έπάνω της
(κι' ίδρώς έχουν σταθή.

Καθάρια νά γινή ξανά —Χριστέ μέ άγάπη κοίνε —
κι' άφτατο μύρο ή Χάρη σου
(γύρω της νά χυθή.

Στις μέρες του πικρού ιστωρικού άγώνα του Κυπριακού λαού ο ποιητής ύπηρετεί τον τόπο του με τη ρίμα, την οποία υφαίνει μ' ένα πάθος καί μιά φλόγα που κάποτε, θά λέγαμε ξεπερνά την πικρή προδομένη πραγματικότητα, καί καταστάζεται πιό πολύ στον έπικό θρύλο που θέλει τα σύμβολα άπαραίτητα νά στέκουν ψηλά, έστω κι' άν γύρω τους βυσσοδομά ένα γάος άπό πολιτικές σκοπιμότητες, συμφέροντα, διπλωματικές μανούβρες κι' υπολογισμούς.

«Δέν είναι μπάρα του 'Απρίλη,
(λιού, μήτε βροντά κι' άστράφτει,
μόνο ξύπνησε ο Διγενής κι' άστράφτει η δύναιμη του,
Ήρθε στην Κύπρο λεφτεριά ή
(θάνατο νά φέρη.
Όχι πιά αύτη την άνοιξη, όχι
(άλλο καλοκαίρι,
ραγιάδες του Άγγλου τύραννου, μήτε στιγμή πιά άκόμα.

Δέν μένει όμως φυλακισμένος μέσα στά σύμβολα ο ποιητής. Στη βραβευμένη συλλογή του «Τότε που πολεμούσαμε» φτάνει σε ύψη ποιητικά, γεμάτα παλμό καί ρίγος κι' άλήθεια.

«Αύριο Μόδεστε, ξημερώνει 'Απρίλης.
Κείνοι που μάς στουρώνουνε θά
(που το τελευταίο ψέμα,
μά ή πρώτη άλήθεια.
ο πρώτος μάρτυρας της, θάσαι
'Εσύ!».

Κι' άλλού άκόμα πιό καφτή η πραγμοτικότητα της άνθρώπινης παρουσίας γεμίζει ζωντάνεια το ποιητικό τοπίο που έπλητε, γεμάτο άπό μορφές πεθαμμένες, φασματικές:

«Οι ζωντανοί θέλουμε ψωμί,
(θέλουμε νά κόψουμε
πλιθάρια μ' αύτό το ματωμένο
(χώμα νά χτίσουμε ένα σπιτικό,
θέλουμε ένα τσαπί στό χέρι
(κι' ένα φτυάρι
νά φέρουμε νερό νά πιούνε
(στην άνομβρία οι ροδακινιές μας,
νά κάμουμε ν' άνθίσουν οι βράχοι μας όπως
άγνάντια της Κύπρου ξανάθισε σαν κρίνο ή έρημος
της Νεγκέβ».

Πιό έγκληματισμένος στη σύγχρονη άπρόσωπη κι' ούδετερόφυλη πολιτεία του άγχους, ο ποιητής στά πιό πρόσφατα του ποιήματα καταφέρνει μιά προσαρμογή δύσκολη καί γιά τον καλλιτέχνη, καί γιά τον άνθρωπο. Ξεπερνά τα υποκατάστατα καί γυμνώνει την ψυχή του μπροστά στην τραγωδία του σύγχρονου άνθρώπου.

«Όλες οι προτομές των σοφών τους δείχνουνε τυφλούς.
Κάποτε η ηλικία μας ήτανε γραμμένη πίσω άπ' τα εικονίσματα.
Μεγάλωνε μ' αύτά, δέν έφτανε το θάνατο.
Τι ζητάμε τώρα; Στο πλαϊνό
(περίπτερο ζητούνται:
Μάσκες, ήρωες,
Μυστήρια, Σερίφηδες. Πωλούνται πάντα τα λαχεία».

Δέν είναι εύκολη η εσωτερική πορεία, όταν άπό τον προσωπικό Θεό καί την άτομική πατρίδα πρέπει νά φτάσης στις κορφές της πανανθρώπινης τραγωδίας. Όμως ο ποιητής το κατορθώνει:

«Γυρεύω ένα σπίτι γιά την
(Είρήνη
που πάγωσε νά κοιμάται κάτω
(απ' τα άστέρια.
Ο ούρανός είναι μέσα μας.
Αν πώ νά κατοικήση στην
(καρδιά του άνθρώπου
είναι πολύ τετριμμένο κι' επικίνδυνο.
Ίσως νά θοηθούσε μιά μικρή
(άγγελία στις εφημερίδες,
μά ποιος να δώση στέγη σε
(μιά κοπέλα με τόσα περιστέρια;

Δέν ύπάρχει ίχνος αμφιβολίας ότι η προσφορά του κ. Παπαδοπούλου κατέχει μιά άξια θέση στην Κυπριακή λογοτεχνία. Μιά θέση που δέν υπονομευεται ούτε άπό τις συστατικές επιστολές που κοσμούν τις πρώτες παγίδες του έργου του, άλλα κι' ούτε άπό την έντονη κάποτε πεζολογία που καραδοκεί στις στροφές του ελεύθερου στίχου του. Μιά θέση που επιβάλλει η γνήσια κι' άνάτασια ποιητικότητα του που σώζει καί τον συμβατισμό που άπειλεί τις ιδέες, καί την μορφολογική άδυναμία που έπισκιάζεται άπό τις δυνατές κι' εύστοχες εικόνες του.

⁂

Στις μικρές εκδόσεις της «Πνευματικής Κύπρου», ο δόκιμος Κύπριος ποιητής κ. Κύπρος Χρυσάνθης έκυκλοφόρησε μια νέα ποιητική του σύνθεση, που έχει τίτλο: «Δώδεκα Σελίδες Έμμετρα Δοκίμια». Περιεχόμενα: «Έμμετρο Δοκίμιο γιά την Ποίηση», «Έμμετρο Δοκίμιο πάνω στη Μετάφραση Ποιητικών Έργων», και «Λυρικόν Ημερολόγιον της Μισής Χρονιάς 1965». Πληθωρικός ο στοχασμός διεισδύει στην σκέψη καί στό αίσθημα καί συνθέτει το λόγο με την ιδέα σ' ένα καμβά πολυχρωμο, εύηχο.

Χαρακτηριστικές οι παρατηρήσεις γύρω άπό το έργο του ποιητή δίνουν μιάν άνάγλυση εικόνα του χρέους καί του λειτουργήματος του, μέσα άπό το κάτοπτρο ένός ιερέα του:

Στην άλλη άκοη θά δώσω τ, δτι εδέχθηκε νά μού μιλήση.
Χρέος του ποιητή νά καθορίζη τους χρησμούς με γέες μορφές.
Η λειτουργία της πρωταρχικής αίσθησης.

«Μιλούνε καί τ' άμίμητα με τη γραφή του:
η άκοη το πάθος του ποιητή».

Κι' η περιγραφή της «σύλληψης»:

«Η ταραχή κινά σάν το χυμό
(σε γόνιμο έδαφος
κοιμάται η έγνοια της ζωής
(στο πεζοδρόμιο
στους μηνες έρωτος ένα κύμα,
(πέφτει μια αμίχλη στα
μάτια
μιλά μελίσσι στην άκοη, λυκό-
(φως είσχωρεί στο στήθος
κι' έρχεται η ώθηση...

Επιγραμματικός ο στίχος επιφυλάττει κι' άπό μιά ποιητική έκπληξη κάθε τόσο:

«Άλλα παράθυρα σού άνοίγει
(ο ξένος μόχθος
η πείρα σου πλουτίζεται.
Νά μη φοβάσαι τους καθρέ-
(φτες,
άν έχη καθαρό το μέσα φώς
(σου».

Τορνευτής της ρίμας ο ποιητής δέν φοβάται τη μεταφορά του στίχου άπό τη μιά γλώσσα στην άλλη. Πιστεύει στην αύτονομία του ποιητικού ήχου όπως κι' άν είναι αύτος δροθετημένος καί φτάνει μονάχα νάναι ποιητικά αύθυπόστατος:

«Όταν τον ξένο στίχο άλλά-
(ζεις θελητά σου
γι' άλλότριον άπ' τον ήχο λόγο
μπήγεις το χάλκινο σου ράμφος
κατάκαρδα στην ποίηση».

Πιό προσωπικό το «Λυρικόν Ημερολόγιον» δέν παύει νά προβληματίζη σε πολλά σημεία:

«Αύτά τα επώδυνα σημεία της
(εθνικής μας άξιοπρέπειας
μάς στοίχισαν πολύ αίμα κι
(άξιοπρέπεια
καί μεταλλάξαν σε προβλήματα
(πιό επώδυνα.
Τάχα γ' άξίζουν τόσο οι άξιοπρέπειες;»

Τέλος ο χρόνος κι' η ζωή καί το έργον, σημεία νευραλγικά στην ύπαρξη του καλλιτέχνη επισημαίνονται μ' ένα ρεαλισμό πικρό κι' άξιοσέβαστο:

17.12.65. Όστε θά πρέπει νά
(πλώσω τα φτερά μου:
Μά έγώ το μόχθο κυνηγώ.
18.12.65 Καί κλείσαν οι ου-
(ρανοί.
Μήτε ήττα, μήτε νίκη! Λέξεις
(κενές.
31.12.65. Υπάρχουν πάντοτε
(οι παλμοί των πεθαμένων γρά-
(φων».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

ΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΙ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἂν ὑπολογίσουμε ἕνα μέσον ὅρον τριῶν ὡρῶν καθημερινῆς οἰκιακῆς ἐργασίας γιὰ τὴ μέση γυναίκα - νοικοκυρὰ τῆς ἐποχῆς μας, θὰ πιστοποιήσουμε ὅτι ἐνάμισυ μήνα τὸ χρόνο περίπου οἱ γυναίκες δὲν κάνουν τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὸ σκούπισμα, τὸ ξεσκόνισμα, τὸ σφουγκάρισμα, τὸ μαγείρεμα, τὸ πλύσιμο κλπ. Μ' ἄλλα λόγια τὸ ἕνα δέκατο τρίτο τῆς ζωῆς κάθε μέλους τοῦ ὡραίου φύλου ἀφιερώνεται στὴν πιὸ ἄχαρη ἀλλὰ καὶ πιὸ ἀπαραίτητη ἀπασχόληση. Στὴ δημιουργία πιὸ εὐχάριστων καὶ πιὸ ὑγιεινῶν συνθηκῶν διαβιώσεως γιὰ τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον. Ἂν ἀφαιρέσουμε τώρα καὶ τὸ ἕνα τριακοστό, ἢ ἴσως καὶ περισσότερο τῆς ζωῆς τους ποὺ ἀφιερώνουν στὴν φροντίδα τῆς ἐξωτερικῆς των ἐμφάνισης, σὺν τὸ τέρασττιο ἕνα τρίτο μέρος τοῦ χρόνου ὁλονῶν μας ποὺ ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὸν ὕπνο, ἀσφαλῶς θ' ἀρχίσουμε νὰ διερωτώμαστε πῶς μπορεῖ ἡ σύγχρονη γυναίκα νὰ λαμβάνῃ μέρος καὶ σὲ τόσες ἄλλες ἐκδηλώσεις κοινωνικὲς ἐπαγγελματικές, πνευματικές, ἀφοῦ ἕνα ἀρκετὰ σεβαστὸ μέρος τοῦ χρόνου της ἀφιερώνεται σὲ ἀσχολίες ἀποκλειστικὰ ἰδιάζουσες στὸ φύλο της; Καὶ ὅμως τὸ κατορθώνει. Πῶς;

Ἀρκετὰ πολύπλοκη ἡ ἐξήνηση πηγάζει κυρίως ἀπὸ μιὰ συντριπτικὴ ἀναγνώριση: τὴν ἀναγνώριση τῆς γυναίκας σὰν ἀνθρώπινης ὀντότητας μὲ προεκτάσεις ποὺ ξεπερνοῦνε τὴν μεσαιωνικὴ οἰκογενειακὴ ἑστία. Μὲ τὴν ἀναγνώριση αὐτὴν ἡ γυναίκα κατώρθωσε ὄχι μόνο νὰ κερδίσῃ τὸν σεβασμὸ τῶν συναν θρώπων της, ἀλλὰ καὶ πράγμα σπουδαιότερο νὰ ἀποκτήσει τὸν αὐτοσεβασμὸ καὶ τὴν αὐτοπεποίθηση ποὺ αἰῶνες τῆς λείπανε.

Ἔτσι, ὅταν ἴρθε ἡ ὥρα νὰ δώσει τὴ μάχη καὶ στὸν τομέα τῆς σπιτικῆς ἐργασίας, εἶχε ὅλα τὰ ἀτού γιὰ νὰ τὴν κερδίσει. Καὶ ἡ ὥρα αὐτὴ μποροῦμε νὰ ποῦμε ἔχει φτάσει στὴν ἐποχὴ μας στὸ ἰδιαίτερο αὐτὸ σημεῖο τῆς πορείας μας. Τὴν μάχη δὲν τὴν ἔχει ἀκόμα ὁλοκληρώσει. Βρίσκεται ὅμως σὲ στάδιο ἀρκετὰ ἐνθαρρυντικό. Οἱ τεχνολογικὲς ἐπιτεύξεις τοῦ αἰῶνος δὲν μποροῦσαν νὰ μὴν ἐπηρεάσουν καὶ τὶς καρδ. γυναικεῖες ἀπασχολήσεις. Γιατὶ ἐκεῖ ὑπῆρχε ἄπειρο περιθώριο, παρθένο ἔδαφος. Ἔτσι πλεῖστες βιομηχανίες στραφήκανε στὴν παραγωγὴ εἰδικῶν συσκευῶν ποὺ θὰ ἐλαττώνανε τὸν οἰκιακὸ φόρτο ἐργασίας καὶ θὰ χαρίζανε στὴ νοικοκυρὰ πολύτιμο χρόνο ποὺ προηγουμένως σπαταλοῦσε στὶς ἀσημαντότητες.

Γλυυντήρια, ἠλεκτρικὲς κουζίνες, ἠλεκτρικὲς σκοῦπες, μίξερς, μέχρι ἠλεκτρικὰ ρουμπότ ἀκόμα ποὺ πιθανὸν νὰ φτάσουν στὸ σημεῖο τελειότητος νὰ ἀπαλλάξουν ἐντελῶς τὴ γυναίκα ἀπὸ τὴν κούραση καὶ τὴν ἁγία της οἰκιακὴς ἐργασίας. Οἱ ἀνακαλύψεις ὅμως αὐτὲς μὲ ὅλες τὶς εὐκολίες καὶ τὶς ἀνέσεις ποὺ προσφέρουν δὲν ἔχουν ἀκόμη διεισδύσει δυστυχῶς σὲ ὅλες τὶς χῶρες τοῦ κοσμου.

Γι' αὐτὸ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἁπλῶς μιὰ μερικὴ χρῆσι τῶν εἰδῶν αὐτῶν, παρατηρεῖται παράλληλα τὸ ἐξῆς φαινόμενον ποὺ θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ συνοψίσουμε σὲ μιὰ μόνο φράση: οἱ ἄντρες ἐξανθρωπίζονται. Στὶς πρωτόγονες χῶρες, ἢ καὶ στὶς ἁπλῶς κουθυστερημένες ἀκόμα, ὅπου τὸ βιομηχανοποιημένο νοικοκυριὸ δὲν ἔχει κάμει αἰσθητὴ τὴν παρουσία του, ἡ γυναίκα συνεχίζει τὴν παράδοση τῆς θηλυκῆς σπιτικῆς ἱέρειας, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐνοχλεῖ τὸν ἄντρα τὸ παραμικρό.

Τὸ θεωρεῖ πολὺ φυσικὸ ἡ γυναίκα του νὰ μὴν κάνει τίποτ ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν συντήρηση τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴν περιποίηση τῆς οἰκογένειας. Γι' αὐτὸ ἐξ ἀλλου σὲ ἀρκετὰ ἀκόμα κάπως ὁμόμερα χωριὰ τῆς Κύπρου πο ρατηρεῖται ἕνα φαινόμενο πο ξενίζει τοὺς πιὸ ἀνεπτυγμένους παρατηρητές: ἡ γυναίκα ὄχι μόνο εἶναι ὑποταγμένη σὲ ὅλες τη τὶς ἐκδηλώσεις στὸν ἄντρα, κα τὰ τὸ κυριαρχικὸν πρότυπο. ἀλλὰ ὀφείλει νὰ διεκπεραιώνει ὅλες, καὶ τὶς βαρύτερες ἀκόμ ἀγγαρεῖες, ἐνῶ ὁ ἄντρας ἀπολαμβάνει τὴν ἡσυχία του καὶ τὴν ξε κούραση του ἀνενόχλητος. διαβάζοντας τὴν ἐφημερίδα του στ καφενεῖον, κι' ἀπολαμβάνοντας ὅλα τὰ προνόμια τοῦ μονάρχου ἐ ξουσιαστῆ.

Στὶς κοινωνίες ὅμως ὅπου ἔχε εἰσχωρήσει ἡ ἐξέλιξη καὶ ὅπου γυναῖκα, ψυσικῶ τῶ λόγω ἀπαλ λάχτηκε ἔστω καὶ ἐπὶ μέρους ἀ πὸ πολὲς φροντίδες ἀνῆλθε στὴ ἐπιφάνεια τῆς πραγματικότητο ἕνας νέος παράγων: ὁ ἄνθρωπο μέσα στὴ γυναίκα. Ἡ μητέρα, σύζυγος, ἡ οἰκονυρὰ, ἔχοντας πι πολὺ χρόνο ἐλεύθερο, μποροῦσ νὰ τὸν χρησιμοποιήσει γιὰ τὴ βελτίωση τῆς προσωπικότητα της. Κι' ἔτσι ἡ γυναίκα ἄρχισ νὰ προεκτείνει περισσότερο τ πνευματικὲς της διαστάσεις Αὐτὸ δὲν ἦτο δυσάρεστο γιὰ τὰ ἄντρα. Γιατὶ ἀνεκάλυπτε ὅτι ἡ το πολὺ καλύτερο νὰ συζεῖς μ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ εἶχε πλατύτερους ὁρίζοντες ἀπὸ τὸ καθημερινό μενού, τὴν ἑβδομαδιαία μπουγάδα καὶ τὸ καθεπρωϊνὸ καθάρισμα. Κι' ὁ ἄντρας ἐξανθρωπίσθηκε πιὸ πολύ, καὶ δὲν τὸ θεώρησε πιὰ ντροπὴ νὰ ἁπλώνει χερι συνεργασίας στὴ γυναῖκα του σὲ ὁρισμένες δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ. Σ' αὐτὸ βέβαια μπορεῖ καὶ νὰ συνέτειναν ἐκ παραλλήλου καὶ ἄλλοι παράγοντες: ἡ ἀνάλυση τῶν οἰκοκυρικῶν ὑποχρεώσεων ἀπὸ τὰ μηχανήματα, ἀφαιροῦσε τὸν κάπως ὑποτιμητικὸ χαρακτῆρα ποὺ εἶχανε ὅταν ἐκτελοῦντο ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς φύλο ἀποκλειστικά. Ὕστερα, ἐξ ἄλλου τὸ ἀσθενὲς φύλο» πέρασε στὴν παράδοση τῆς νεκρῆς ὁρολογίας τοῦ πρώτου μέρους τοῦ αἰῶνα μας, γιατὶ σὲ πολλὲς χῶρες προηγμένες τὸ ἀσθενὲς αὐτὸ φύλο, πῆρε τὰ σκῆπτρα σὲ ἄπειρους τομεῖς, καὶ λέγε πὼς ἀπὸ ἀντίδραση κατάφερε νὰ πείσῃ τὸ πάλαιοποτε ἰσχυρὸ φύλο νὰ μπεῖ στὴν κουζίνα καὶ νὰ καταπιαστεῖ μέ τὶς ὑπόλοιπες ἀσχολίες τῆς γυναικείας εἰδικότητας. Ἐξ ἄλλου, ἄλλες κακὲς γλῶσσες ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ ἄντρες ἀσχολήθηκαν μὲ οἰκιακὰ καθήκοντα ἐπειδὴ ἔχουν ἀρχίσει νὰ ἐκφυλίζωνται καὶ νὰ ἐκθηλυκοποιοῦνται. Ἴσως λίγη ἀλήθεια νὰ ὑπάρχει σὲ ὅλες τὶς ἀπόψεις.

Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐμποδίζει τὴν σύνθεση καὶ πάλι τῆς γενικῆς ἄποψης ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω: τὸν ἐξανθρωπισμὸ τοῦ ἀντρός, ποὺ ἔχει πιὰ ξεπεράσει μπροστὰ τὶς ταπεινὲς ἀσχολίες τοῦ νοικοκυριοῦ μὲ τὶς ὁποῖες ἀπασχολεῖται ἡ σύντροφος του. "Οχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄντρες σήμερα γνωρίζουν τόσες λεπτομέρειες γι' αὐτὲς τὶς ἀσχολίες ποὺ θὰ ντροπιάζονταν νὰ τὸ ὁμολογήσουν πρὶν 50 χρόνια. Καὶ ξέρουν μάλιστα αὐτὲς τὶς λεπτομέρειες ἀπὸ προσωπικὴ συμμετοχὴ στὴν ἐφαρμογή τους. Ἔτσι εἶναι ἀδιαμφισβήτητο γεγονὸς ὅτι μὲ τὴν μηχανοποίηση του τὸ νοικοκυριὸ ἀπέκτησε μιὰ καινούργια πιὰ προσωπικότητα: πιὸ ἐπιβλητική, καὶ συνάμα πιὸ γενικό, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὰ στενὰ θηλυκὰ πλαίσια, στὰ ὁποῖα τὸ εἶχε χρόνια τοποθετημένο ἡ προκατάληψη καὶ ἡ μειονεκτικὴ θέση τῆς γυναίκας.

Καὶ σ' αὐτὴ του τὴν καθολικὴ προσωπικότητα συμμετέχουν πιὰ καὶ τὰ δυὸ φύλα. Ἴσως νὰναι καὶ τοῦτο μιὰ ἀπόδειξη ὅτι «οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ». Ὁ μηχανοποίητος πολιτισμὸς μας δὲν ὤθησε μόνο τὸν ἄνθρωπο στὴν ὑλικὴ εὐμάρεια, καὶ στὴν ὑπερτροφικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἐνστίγκτου. Δίνει παράλληλα ἀπείρες εὐκαιρίες στὸν ἄνθρωπο νὰ ἀξιοποιήσει τὸν κερδισμένο του χρόνο μὲ τὸν πιὸ ἐποικοδομητικὸν τρόπο ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πνευματικοῦ του κόσμου.

Κι' ἔνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μάχονται γιὰ νὰ ἀξιοποιήσουν αὐτὴ τὴν χρυσὴ εὐκαιρία εἶναι καὶ ἡ γυναίκα. Ὅπου μπορεῖ. Ἐκεῖ ὅπου δὲν μπορεῖ χρέος τῆς πολιτείας εἶναι νὰ βοηθήσει. Νὰ χαρίσει στὴ γυναίκα λίγο ἀπὸ τὸν χαμένο χρόνο ποὺ ξοδεύει στὸ σπίτι, γιὰ νὰ τὸν χαρίσει κι' αὐτὴ μὲ τὴν σειρά της στὸν καλύτερο ἐαυτό της, στὴν κοινωνία καὶ στὶς αὐριανὲς γενεές.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

ΑΝΑΠΑΥΣΗ

Ἡ πιὸ ἀπαραίτητη κι' ἡ πιὸ ταλαιπωρημένη ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς μας

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὅ,τι κινεῖται φθείρεται. Κι' ὅ,τι φθείρεται χρειάζεται ἀναγέννωση. Στὴν ἐποχὴ μας πολὺν λόγος καὶ πολὺς θόρυβος γίνεται ἀπὸ τοὺς βιολόγους καὶ τοὺς γεφυρολόγους γιὰ τὰ κατεστραμμένα κύτταρα ποὺ ὁδηγοῦνε τὸν ἄνθρώπινο ὀργανισμὸ στὰ γηρατειὰ καὶ στὸ θάνατο. Κι' ἀνάπεσα σ' ὅλον αὐτὸ τὸν θόρυβο ἀκούεται κάποτε ἰσχνὴ κι' ἀδύναμη, πότε ἔντονη καὶ ἐπαναληπτικὴ καὶ μιὰ ἄλλη πιὸ ἐσωτερικὴ φωνή: "Ἡ θέση κι' ἡ σύσταση τῆς ψυχολογίας. Ἐπανηλημμένα οἱ ψυχολόγοι ὑψώνουνε τὴν φωνὴ τους πάνω ἀπὸ τὴν τριδη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐπιμένουν : Ὁ φυσικὸς μαρασμὸς εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ψυχονευρωτικῶν συγκρούσεων τῆς προσωπικότητος. Ὅπου εἶναι. λιγότερες αὐτὲς οἱ συγκρούσεις ἡ φθορὰ ἐπιβραδύνεται. Κι' ὅπου εἶναι πιὸ πολλὲς πιὸ πυκνὲς, ἡ φυσικὴ ὑγεία τοῦ ἀτόμου κλονίζεται πιὸ εὔκολα κι' ὁ φυσικὸς θάνατος ἐπιταχύνεται.

Ἔτσι ἡ ψυχολογία ἀναμφισβήτητα προσφέρει ἕνα ὅπλο πανίσχυρο καὶ καθολικὸ στὸν ἄνθρωπο γιὰ τὴν ἀποσόβηση, ἢ τὴν καθυστέρηση μάλλον τῆς ἐπίβουλης φθορᾶς τοῦ χρόνου: τὸ ὅπλο τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης. Ὅταν τὸ ἄτομο διαμορφώσει σὲ μιὰν ὁρισμένη ἡλικία τὴ θέση καὶ τὴν προσέγγιση του στὴ ζωὴ καὶ στὰ προβλήματα της, ὅταν πιὰ ἀποκρυσταλλώσει ἕνα ὡρισμένο εὐδιάκριτο χαρακτῆρα, τότε σχηματίζει καὶ μιὰν ἄλφα προσωπικότητα. Τὸ πιὸ ἐξωτερικὸ ἴσως γνώρισμα αὐτῆς της προσωπικότητας, εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φυσιογνωμία. Καὶ βασιζόμενοι οἱ φυσιογνωμιστὲς στὸ ἀδιάσειστο ἐπιχείρημα ὅτι κανένας ἐσωτερικὸς κραδασμὸς δὲν σβήνει χωρὶς ν' ἀφήσει ὡρισιένα ἐξωτερικὰ σημάδια, ἔχουν διατυπώσει τὴν θεωρία ὅτι ἡ φυσιογνωμία τοῦ ἀτόμου προδίδει κάποτε σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ κάποτε σὲ λεπτομέρειαι ἴσως, τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὶς κυριώτερες τάσεις τοῦ χαρακτήρα του. Ἴσως αὐτὸ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθεῖ σὰν γενικὴ ἀλήθεια.

Στὶς πιὸ πολλὲς ὅμως περιπτώσεις ἀνθρώπων τοῦ περιβάλλοντός μας, ἂν ἐξετάσουμε τὰ πρόσωπα ποὺ μᾶς περιστοιχίζουν θὰ βροῦμε σ' αὐτὰ πολλὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν βαθύτερη μυστικώτερη τους ὕπαρξη. Κι' ὅταν ὅμως κυττάξουμε ἀκόμα πιὸ προσεχτικά, θὰ διαπιστώσουμε ἄλλη μιὰν ἀλήθεια ἴσως πιὸ εὐγλωττη κι' ἀπὸ τὴν πρώτη. Ὅτι ὑπάρχουνε καὶ πρόσωπα ποὺ δὲν ἔχουνε τόσα σημάδια. Φυσιογνωμίες ποὺ δὲν μαρτυροῦνε τριχυμίες. περισπασμούς, σύγκρουση, θύελλα. Ὅψεις ποὺ συνθέτουν τὴν εἰκόνα τῆς ἠρεμίας, τῆς ἡσυχίας, τῆς ἀνάπαυσης. Ἡ εἰκόνα. ὅμως αὐτὴ εἶναι τόσο ἀπάνια στὴν ἐποχὴ μας, μιὰ καὶ ὅλα τὰ συστατικὰ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς καταδιώκουν καὶ περιφρονοῦν τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ δημιουργήσει ἕνα κλίμα ἰσορροπίας κι' ἀπόσπασης μέσα στὸ ὁποῖο θὰ κινηθεῖ καὶ θὰ ἐκδηλωθεῖ μὲ ἠρεμία ψυχῆς καὶ πνεύματος. Γιατὶ ἡ ἐποχή μας εἶναι κατ' ἐξοχὴν θορυβώδης.

Θόρυβος ἐξωτερικὸς δοκιμάζει τὸν ἄνθρωπο σὲ κάθε βῆμα ποὺ κάνει στὸ πολύβουο χωνευτήρι τῆς σύγχρονης διαστημικῆς πολιτείας. Καὶ θόρυβος ἐσωτερικὸς κατακομματιάζει τὴν ἠρεμία του: ρυθμὸς ζωῆς φρενιτιώδης, ἅλματα στὴν γνώση, στὴν τεχνικὴ, στὴν ἐπιστήμη, χασμωδίες στὴ θρησκεία, στὴν πίστη.

Μέσα σ' ὅλο λοιπὸν αὐτὸ τὸ καμίνι ὁ ἄνθρωπος ὑποβάλλεται στὴν ἀναζήτηση τῆς ἠρεμίας καὶ τῆς γαλήνης γιὰ νὰ διατηρήσει τὸ ζωηφόρο πρωτόπλασμα καὶ νὰ προεκτείνει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐπίτευξης του. Ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση λοιπὸν αὐτὴ προλθε καὶ ἡ μεγάλη, καθολικὴ ἐξόρμηση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἐξασφάλιση πιὸ πολλῆς ἀνάπαυσης. Καὶ συνδέθηκε αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία μ' ἕνα σωρὸ ἀσκητὲς καὶ ριψοκίνδυνες ἄλλες ἀναζητήσεις: τὴν δῖψα γιὰ τὴν ἄνεση καὶ τὴν ψυχαγωγία, ποὺ ἐνῶ ἄλλου μπορεῖ νὰ πετυχαίνει τοὺς σκοποὺς της, ἀλλοῦ καταστρέφει τὸν προορισμό της καὶ κουράζει τὸν ἄνθρωπο καὶ φθείρει μᾶλλον παρὰ νὰ ἀνανεώνει τὸν ψυχικὸ του κόσμο. Πολλοὺς τέτοιους τρόπους ψυχαγωγίας θὰ ἔχουμε ὅλοι ὑπ' ὄψιν μας. οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον μπορεῖ νὰ κουράσουν σωματικὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ καὶ πνευματικὰ μπορεῖ νὰ τὸν φθείρουν, ἢ νὰ τοῦ δημιουργήσουν προβλήματα ἄσκοπα καὶ περιττά, ἐνῶ ἀποστολή τους θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐπούλωση τῶν τραυμάτων τῆς καθημερινῆς σύγκρουσης.

Ἀφθονα παραδείγματα γωρὶς ἐπέκταση μποροῦμε νὰ βροῦμε ἀπὸ τὸν ἁπλὸ μικροαστὸ ποὺ πάει τὸ Σαββατόβραδο νὰ ψυχαγωγηθεῖ καὶ νὰ «ξεκουραστεῖ» στὰ σινεμαδάκι του, καὶ βγαίνει στὸ τέλος τῆς βραδυᾶς μ' ἕνα σωρὸ τραυματικὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ ἕνα ἔργο βίας καὶ ἀνηθικότητος ἢ ἀπὸ τὸ μοντέρνο ζευγαρι ποὺ πάλι βγαίνει νὰ «ξεσκάσει» στὸ νυχτερινὸ κέντρο κι' ἐπιστρέφει σπίτι του μεταμεσουνυτίως ἐξιδιωμένο, πτῶμα ἀπὸ τὴν κούραση τοῦ χοροῦ, καὶ τῆς ἐκκωφαντικῆς μουσικῆς, μ' ἐχρι τους ἐξαλλους «διαμαρτυρομένους» νέους τῆς ἐποχῆς μας ποὺ συγχίζοντας τὴν ἐσωτερικὴ γαλήνη μὲ τὴν λιπόψυχη. δειλὴ «φυγή», καταφεύγουν στὴν ὀλέθρια χρήση τῶν ναρκωτικῶν.

Ὅλες δεβαια αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις δὲν ἔχουνε φανερὴ τὴν πρόθεση τῆς «ἀνάπαυσης». Οἱ πιὸ πολλὲς μᾶλλον ἐντάσσονται στὸ χῶρο τῆς ἀνθρώπινης ἐπιθυμίας γιὰ «ἀλλαγή». Ἀλλὰ ἐνῶ τότε βρίσκεται ἴσως ἡ μεγαλύτερη πλάνη. Ἀλλαγὴ ἀπὸ τί; Ἀσφαλῶς ὄχι ἀπὸ τὴν μακαριότητα μιᾶς ζωῆς ὅλο ἁνίας, ἡσυχία καὶ ἱκανοποίηση. Ἀλλαγὴ ἀπὸ τί; Ἀσφαλῶς ἀπὸ [illegible] ἀνία, ἡσυχία καὶ ἱκανοποίηση. Ἀλλὰ ἀλλαγὴ ἀπὸ μιὰ ζωὴ ὅλο κίνηση, θόρυβο, ἔντασιν ἄγχος, ρουτίνα ἀπαιτητικὴ καὶ πιεστικὴ ποὺ τσακίζει τὰ νεῦρα, θαλώνει τὸ πνεῦμα, κουράζει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἀλλαγὴ δὲ θὰ πρεπε σὰν συμπέρασμα νὰ ἀγαπιέται μᾶλλον σὲ πιὸ γαλήνια ἡμέρια. Τώρα θὰ μοῦ πεῖτε ὅτι κάθε ἄνθρωπος ξεκουράζεται καὶ ἀνανεώνεται διαφορετικά. Κι' ἔνας μπορεῖ νὰ νοιώθει «ψυχικὰ» τουλάχιστον ἀνανεωμένος ἀπὸ μιὰ ἀλλαγή, ἐνῶ ὁ ἄλλος νὰ χρειάζεται ἐντελῶς διαφορετικὴ μορφὴς ξεκούρασης. Ἀλλὰ τότε πῶς συμβαίνει ὁ ἄνθρωπός ὁ ὁποῖος «ψυχαγωγεῖται» καὶ «ἀναπαύεται» μὲ τοὺς τρόπους ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω, σὲ λίγες ἡμέρες ἢ ὧρες ἀκόμη μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνάληψη τῆς καθημερινῆς ρουτίνας, νὰ ἐπανέρχεται στὴν ἴδιαν ψυχονευρωτικὴν ἔνταση ὡς καὶ προηγουμένως. Δὲν ἀποδεικνύει αὐτὰ ἀρκετὰ εὔγλωττα ὅτι μᾶλλον παροδικὴ κι' ἐπιφανειακὴ εἶναι ἡ ἀνακούφιση ποὺ τοῦ προσφέρεται ἀπὸ τὰ συνηθισμένα μέσα ποὺ προσφέρει πολιτισμὸς μας γιὰ ξεκούραση κι' ἀναζωογόνηση τοῦ ὀργανισμοῦ;

Καὶ μένει πιὰ τὸ τελευταῖο συμπέρασμα τὸ ὁποῖο ὑποδεικύει ὅπως τονίσαμε καὶ στὴν ἀρχὴ ἡ σύγχρονη ψυχολογία στὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας, τὸν ἄνθρωπο τοῦ θορύβου. Ἡ ἀνάπαυση μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ ἀδιάσπαστο συστατικὸ κάθε ἐκδήλωσης ὅταν αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ μιὰ πειθαρχημένη προσωπικότητα κι' ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ μιὰν καθαρὰ ἐσωτερικὴ ἠρεμία κι' ἀπόσπαση, ἡ ὁποία νὰ προλαβαίνει τὴν ἔνταση, τὴν σύγκρουση καὶ σὰν ἀποτέλεσμα τὴν χαλάρωση, μὲ τὴν συνοδευτικὴ ἀπώλεια τοῦ ἑαυτοῦ μέσα στὸ χρόνο. Τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ συναισθηματικοῦ, καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἑαυτοῦ.

Ὅταν ὅλες αὐτὲς οἱ φάσεις εἶναι πολυμένες σὲ μιὰν ἐσωτερικὴ πηγὴ εἰρήνης, ὅλος ὁ κόσμος τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ τότε νὰ βρίσκεται «ἐν ἀναπαύσει» κι' ἂς μαίνονται ἔξω καὶ τριγύρω του οἱ καταιγίδες τοῦ σύγχρονου θυελλώδους πολιτισμοῦ. Τότε ἡ ψυχασιμία παγιωμένη ἀπὸ τὴν λογικὴ δὲν θὰ ὑποχωρεῖ στὰ ποιὰ τα σαλπίσματα τῆς ἔντασης τοῦ σημερινοῦ καλπάζοντος ἀτομικισμοῦ, καὶ ἡ ἰσορροπία θὰ παρεμποδίζει τοὺς ἠλεκτροφόρους πόλους τῆς ἀνθρώπινης διάφανης ἀπὸ τοῦ νὰ συγκρουστοῦν καὶ νὰ καταστρέψουν μὲ τὴν σύγκρουσή τους. Τὸ νευρικὸ σύστημα, τὸ ψυχικὸ κόσμο καὶ τὴν πνευματικὴ διοὐγεια τοῦ ἀτόμου, ἐπιστεύοντας ἔτσι τὴν φθορὰ καὶ τὸν θάνατό του.

Σύγχρονες σκέψεις

ΑΔΙΕΞΟΔΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ

Τα σημεία πού πρέπει ν' άνοίγουν καινούργιους δρόμους

Τής δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μπορείτε νὰ φαντασθῆτε τί θὰ γινότανε ἂν στὸ τέλος τοῦ χειμώνα οἱ βροχὲς κι' οἱ συννεφιὲς δὲν σταματούσανε, καὶ τὸ κρύο ἀκόμα πάγωνε τὴ γῆ κι' οἱ σπόροι κοιμόντουσαν ἀκόμα στὴ σπλάχνα της, χωρὶς ἥλιο νὰ τοὺς ἀναστήσει καὶ νὰ τοὺς ζεστάνει μὲ τὴν ζωντανὴ ἀκτινοβολία της; Ἄνοιξης καὶ τοῦ καλοκαιριοῦ; Τὰ δέντρα θὰ σάπιζαν, οἱ σπορὲς θὰ καταστρέφονταν, κι' ὁ ἄνθρωπος θὰ βρισκόταν ἀντιμέτωπος μ' ἕνα φαινόμενο ἐντελῶς ἀσυνήθιστο, στὴ λειτουργία τῆς φύσης: Ἐκεῖ ποὺ ὁλοκληρώνεται μιὰ κατάσταση, δημιουργοῦνται ἀδιέξοδο, ἀντὶ ἡ διέξοδος νὰ ἐπιφέρει τὴν ἐναιτούμενη λύση καὶ λυτρωση νὰ ὁδηγεῖ σὲ ἀρμονικὴ, καταστρεπτικὴ στασιμότητα.

Μὲ τὸν ἴδιο δὲ ἐπικοδομητικὸ τρόπο ἀντιμετωπίζονται ὅλα τὰ «ἀδιέξοδα» στὴν φυσή. Ἐκεῖ ὅπου σχηματίζονται ἀπροκρυφώματα ποὺ δὲν παίρνουν ἄλλη συνέχεια τῆς ἰδίας κατάστασης, ἐπέρχεται ἡ σωτήρια μεταλλαγὴ καὶ ἡ σωστὴ μετατόπιση ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ λήγει στὴν ἑπόμενη κατάσταση, ποὺ πρέπει, ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ ἀρχίσει.

Γιαίρνοντας λοιπὸν σὰ δάσκαλο του, τὴ φύση, ὁ ἄνθρωπος διέγραψε τὴν ἐξέλιξη τῆς ἱστορίας του πάνω στὴν ἴδιαν ἀρχή, μὲ τὴν ἴδια πάντα βάση: Ἐκεῖ ὅπου οἱ παληοὶ ὁρίζοντες τελειώνουν, διανοίγει καινούργιους καὶ ἀναπροσαρμόζει καὶ τὶς δυνάμεις του καὶ τὶς ἐπιθυμίες του. Τὸ πιὸ ἀργαῖο παράδειγμα ἴσως νὰ ἀναγεται στὸν ἄνθρωπο τῆς ἀπηλιάς, τὸν ἄνθρωπο - κυνηγὸ, ποὺ βάσιζε τὴν διατήρηση τῆς πρωτόγονης κοινωνίας του πάνω στὴν καταλάλωση τῆς ζωϊκῆς τροφῆς ποὺ ἀθθονοῦσε τριγύρω του. Ὅταν αὐτὴ ἡ ζωϊκὴ τροφὴ τῆς ἄμεσης περιφέρειας του ἐξαντλήθηκε, τότε ἀναγκάσθηκε νὰ κινηθῆ νομαδικά. Κι' ὅταν κι αὐτὴ πάλι ἡ ἐνέργεια τὸν ὡδήγησε, σὲ νέα ἀδιέξοδο, μὲ καινούργια πάλι ἐξάντληση τῆς τροφῆς του καὶ μὲ τὴν κούραση τῆς διαρκοῦς μετακίνησης, τότε ὁ ἄνθρωπος στράφηκε καὶ σ' ἕνα ἄλλο πόρο συντήρησης γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του: Στὴν γεωργία. Κι' ἔτσι ὁλόκληρη ἡ ἀλυσίδα τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου βασίσθηκε πάνω σ' αὐτὴ τὴν ὀδυνηρή, ἀλλὰ ἀναπόφευκτη πραγματικότητα: Τὴν πρόοδο, ποὺ πήγαζε, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ὁμαλὴ ἀπρόσκοπτη δημιουργία, ἀλλὰ κι' ἀπὸ τὴν βίαιη καταναγκαστικὴ προσαρμογὴ σὲ νέες συνθῆκες ποὺ πάντα ἐπροσκόμιζαν κέρδη καὶ ἐπιτεύξεις στὸ ἀνθρώπινο σύνολο.

Φανερό, ἐξ ἄλλου, κι ἀπὸ τὸ πιὸ πρόσφατο πανανθρώπινο ἀδιέξοδο. Τὸ ἰσοζύγιο τῆς δύναμης ἀνάμεσα στὶς μεγάλες δυνάμεις ὡδήγησε στὸ φόβο τῆς ὁλοσχερους καταστροφῆς. Κι' ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο, οἱ ἄνθρωποι προσπαθοῦν νὰ βγοῦν. καθιερώνοντας μιὰ πολιτικὴ ἀνεκτικότητας, μιὰ εἰρηνικὴ συνύπαρξη μὲ τὸ ἀντίθετο στρατόπεδο.

Τὰ «ἀδιέξοδα» λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητες πάντα καταστάσεις στὴν πορεία τῶν ἀνθρώπων. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ ὁμαδικὰ τὰ ἐθνικά, τὰ πανανθρώπινα ἀδιέξοδα, ὑπάρχουν στὴ ζωὴ τοῦ κάθε ἑνὸς ἀνθρώπου πάντα τέτοιες καταστάσεις ποὺ ἀποτελοῦν στὸ ἀπώτατο ζενίθ τῆς ἰσορροπήσης κι' ἀπὸ 'κεῖ καὶ πέρα πιά, πρέπει τὸ ἄτομο νὰ πάρει ἀποφάσεις σημαντικὲς γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ μέλλον του.

Ἀπὸ τέτοια ἀδιέξοδα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀσφαλῶς ἔχουν περάσει. Καταστάσεις τετελεσμένες, ποὺ κάποτε οἰκειοθελῶς, κάποτε ἐκούσια καὶ κάποτε ἐντελῶς ἄδικα, ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζει καὶ μεταβάλλονται ἡ ζωὴ του κι' οἱ πράξεις του σὲ μιὰ κόλαση γεμάτη ἀπὸ τὸ δίλημμα τῆς ἐκλογῆς.

Ὑπάλληλοι μισθοβίωτοι, ποὺ ξαφνικὰ βρίσκονται ἀντιμέτωποι μὲ τὴν ἀπροσδόκητη εὐκαιρία τοῦ εὐκόλου χρηματισμοῦ κι' ὑποφέρουν τὶς ὀδύνες τῆς ἐκλογῆς ἀνάμεσα στὴν ἀνέχεια καὶ στὴν ἀνηθικότητα. Καλλιτέχνες ποὺ συναντοῦνε τὴν αὐκαιρία τῆς ἐμπορικῆς προβολῆς καὶ τῆς εὐκολης κατάκτησης καὶ ἀγωνίζονται ἀνάμεσα στὴν εὐκολη φήμη καὶ στὴ δύσκολη κι' ἀπαιτητικὴ καλλιτεχνικὴ συνείδηση.

Σύζυγοι, ποὺ δὲν μποροῦν πιὰ ν' ἀνεχτοῦν ὁ ἕνας τὴν παρουσία τοῦ ἄλλου, κι' ὅμως ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα τῶν ξεσπιτωμένων. τραυματισμένων παιδιῶν. Ἄνθρωποι τῆς ἡδονῆς ποὺ νοιώθουν τὴν ὑγεία τους καταρρακωμένη ἀπὸ τὶς καταχρήσεις καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν ὀδύνη τῆς ἐκλογῆς.

"Ἀτομα ποὺ «ἀνεβήκανε» χωρὶς τὸ οὐσιαστικὸ ἔρεισμα τῆς πραγματικῆς ἀξίας, ἀντιμέτωποι μὲ τὸ φάσμα τῆς ἀδυναμίας τους, ἐκεῖ ὅπου οἱ σχέσεις τους θἄπρεπε νὰ διαγράφουν μιὰ καθαρώτερη, φωτεινότερη πορεία. "Ἀνθρωποι «πνευματικοί» μὲ ἐνέργειες καθαρὰ ἀντιπνευματικὲς. Μιὰ ἄπειρη, δηλαδή, κλίμακα συγκρούσεων μὲ μύριες ἀποχρώσεις.

Κι' αὐτὲς οἱ συγκρούσεις, ὅσο πιὸ τεχνητὸς ἀποβαίνει ὁ πολιτισμός μας, τόσο πιὸ τεχνητὲς γίνονται κι' οἱ ἴδιες, προερχόμενες ἀπὸ τὴν διάσπαση καὶ τὴν σύγκρουση τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἐνῶ παλαιότερα ἔπρεπε νὰ γεφυρώσει τὸ κενὸ ἀνάμεσα του κι' ἀνάμεσα σ' ἐξωτερικὲς συνθῆκες, σήμερα ἔχει νὰ κάμει διαρκῶς ἐσωτερικὰ κεφυρώματα. Ἔτσι ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μεγάλες κρίσεις ποὺ περνᾶ τὸ σύνολο τῆς ἀνθρωπότητας, ὁ ἄνθρωπος καὶ σὰν ἄτομο στὴν ἐποχή μας περνᾶ ἀπὸ ἀσταμάτητες κρίσεις μικρὲς ἢ μεγάλες. Γιατὶ ἡ κρίση εἶναι καὶ τὸ φυσικὸ κορύφωμα τοῦ ἀδιέξοδου. Ἕνα κορύφωμα, στὸ ὁποῖο ὅλα τὰ συστατικὰ τῆς ἀνθρώπινης ψυχολογίας συντάσσονται σὲ δυὸ αντιμαχόμενα στρατόπεδα. τὸ ἕνα ἀρνητικὸ καὶ ἀνασχετικὸ, τὸ ἄλλο θετικὸ καὶ ἐπικοδομητικό.

Μόνο ποὺ κατὰ τὴν πραγματικὴ διάρκεια τῆς κρίσης ἡ δεύτερη κατάσταση βρίσκεται μόνο σὲ μορφὴ λανθάνουσα, καρτερώντας τὴν εὐκαιρία τῆς ἔκβασης. Οἱ παράγοντες τῆς ἄρνησης, ποὺ συνήθως προκαλοῦνε καὶ τὴν κρίση τοῦ ἀδιέξοδου, δημιουργοῦνε καὶ μιὰ κατάσταση ἐξάντλησης. Ἡ ἔνταση καὶ ἡ τριβὴ ἀνάμεσα στοὺς παράγοντες ποὺ ἐπιφέρουν τὸ ἀδιέξοδο ὁδηγεῖ τὸ ἄτομο σὲ μιὰ ψυχαλγικὴ αἴσθηση, τὴν ὁποία κατὰ φυσικὴ συνέπεια, θ' ἀκολουθήσει ἕνα κενό. Μέσα λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ κενὸ εἶναι κυμμένοι κι' οἱ σπόροι, οἱ πρῶτες ὕλες τοῦ νέου ξεκινήματος, τῆς νέας οἰκοδομῆς.

Γιατὶ τότε ὁ ἄνθρωπος, ἄδειος ἀπὸ ἔνταση, σύγκρουση διάσπαση κι' ἀντίφαση, μπορεῖ νὰ ἀναλογισθῆ ἤρεμα τὰ αἴτια κι' τ' ἀποτελέσματα κι' ἀφοῦ ἐπισκοπήσει τὰ περασμένα καὶ τὸ ποῦ τὸν ὡδήγησαν, νὰ πάρει θέση γιὰ τὰ μελλοντικά. ἀναθεωρώντας καὶ ἀναπροσαρμόζοντας.

Γι' αὐτὸ τὰ «ἀδιέξοδα» καὶ οἱ «κρίσεις» ὅσης ἔντασης κι' ὅποιας κλίμακας κι' ἂν εἶναι δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἀντιμετωπίζωνται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο σὰν «σημεία καὶ τέρατα» ἀλλὰ σὰν εὐκαιρίες. Εἶναι βαρειὰ ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἔτσι ὡρίσθηκε: Ὁ φοίνικας νὰ ξαναπλάθεται μέσα ἀπὸ τὴν τέφρα τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐξόντωσης. "Ισως ἐδῶ ἐξ ἄλλου ἀκριβῶς νὰ βρίσκεται καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀνθρώπινης φυλῆς. Στὴν ἐπιμονή της νὰ βρίσκει λύσεις στὰ προβλήματα, ὅσο ὀδυνηρὰ καὶ δύσκολα καὶ σὲ μιὰ ἐμμονή της νὰ ξαναγυρίζει μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια καὶ τὰ χαλάσματα.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

Η ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

Μιὰ ἀλήθεια ποὺ ὅλοι μας λησμονοῦμε

Τής δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ καμμιὰ ἐρμηνεία τῆς πολύπλοκης φυσικο - μαθηματικῆς θεωρίας τοῦ Αἰνστάϊν. Τέτοιες πολλὲς πολυσέλιδες λεπτομερεῖς ἑρμηνεῖες δοθήκανε ἀπὸ εἰδικοὺς ἀπὸ τότε ποὺ ἀνεκαλύφθη ἡ θεωρία μέχρι πιὸ πρόσφατα χωρὶς ποτὲ τὸ θέμα νὰ ἐξαντληθεῖ, ἢ καὶ νὰ κατακτηθεῖ. Πολλὲς ἀπὸ τὶς νέες ἀλήθειες, πρὸ ἡ συγκρότηση τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς θεωρίας εἰσήγαγε στὴν ἀνθρώπινη σκέψη, δὲν μπορούν δυστυχῶς νὰ ἀφομοιωθοῦν ἀλλὰ οὔτε καὶ μποροῦν νὰ ἐλκύσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μέσου ἀνθρώπου. Ἔτσι ἡ θεωρία μπορεῖ νὰ ἀπέξει τὴ στενὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ὕλη καὶ στὴν ἐνέργεια, μπορεῖ νὰ εἰσήγαγε νέες ἰδέες γιὰ τὴν παγκοσμιαν ἐλξη καὶ τὴν σημαντικὴ λειτουργία ἀλλὰ πιὸ προσιτὴ στὴν πλατεία ἀνθρωπότητα καὶ πιὸ σημαντικὴ γιὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἠθική της, ὑπῆρξε κυρίως ἡ μερίδα ἐκείνη τῆς θεωρίας ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν σχετικότητα χώρου καὶ χρόνου.

Ἐτσι ἐνῶ ἡ Μηχανικὴ μέχρι τὸν 19ον αἰῶνα πίστευε στὸν ἀπόλυτο χρόνο καὶ χῶρο, ὁ Αἰνστάϊν ἀνέτρεψε τὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς τοποθετώντας τὶς δυὸ αὐτὲς διαστάσεις σὰν ἁπλὲς σχετικὲς μονάδες ποὺ ἀναθεωροῦνται καὶ ἀναπροσαρμόζονται μέσα σὲ μιὰ διάσταση ποὺ ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ ἀπόλυτο κράμα: τὴν διάσταση τοῦ χωροχρόνου. Ὁ χωροχρόνος ὅμως αὐτός, βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη περιφέρεια. Γι' αὐτό, ἐκεῖ ὅπου ἔχουμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις, προβλήματα, κατακτήσεις, σὰν μέτρο ἐνδείκνυται νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ σχετικὸ μᾶλλον παρὰ τὸ ἀπόλυτο.

Κατὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ σχετικισμοῦ ἀντετάχθησαν βέβαια πολλοὶ φιλόσοφοι καὶ ἠθικολόγοι, πιστεύοντες ὅτι οἱ ἀνθρώπινες θεωρίες, εἴτε περὶ γνώσεων, εἴτε περὶ ἠθικῆς, πρέπει νὰ εἶναι πάντα ἔγκυρες σὲ ὁποιον δήποτε χῶρο καὶ χρόνο. Ἡ σχετικοκρατία ὅμως εἶχεν ἀνέκαθεν βαθειὲς ρίζες στὴν συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου. Σχετικιστὲς ἦταν πολλοὶ σοφιστὲς καὶ σκεπτικιστὲς στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, πιστεύοντας ὅτι οἱ ἠθικοὶ κανόνες δὲν εἶναι ἀπόλυτοι, ἀλλὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὶς περιστάσεις, τὸν τόπο, τὸν χρόνο, καὶ ἀκόμη τὸν χαρακτῆρα μιᾶς κοινωνίας ἢ ἑνὸς ἔθνους.

Νεώτεροι συνεχιστὲς καὶ ὑποστηρικτὲς τῆς ἰδίας θετικῆς θεωρίας ἦσαν καὶ ὁ Κάντιος καὶ ὁ Σπένσερ.

Ἔξω ὅμως ἀπὸ τοὺς πολυσαίδαλους φιλοσοφικοὺς συλλογισμούς, πάνω στοὺς ὁποίους οἱ διάνοιες αὐτὲς ἐβάσισαν καὶ ὠργάνωσαν τὶς παρατηρήσεις καὶ ἀπόψεις τους, ὑπάρχει πάντα γιὰ τὸν κάθε ἕνα σκεπτόμενον ἄνθρωπο, ἡ ἁπλὴ πραγματικότητα ποὺ τὸν περιστοιχίζει καθημερινὰ μὲ τὶς τόσες ὅσες ἀποδείξεις της. Καὶ ὑπάρχει πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ κατοχυρωμένη, ἡ ἐπίσημη πραγματικότητα τῆς ἐγγεγραμμένης ἀνθρωπίνης Ἱστορίας.

"Οταν, στὴν Βιβλικὴν Ἱστορίαν ὁ Φαραὼ ἀρνήθηκε ἔξοδον στὸν Ἰουδαϊκὸ λαό, ὁ Μωϋσῆς σὰν ἡγέτης του, δὲν ἐδίστασε γιὰ νὰ τὸν σώσει, νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὴν θεία τιμωρίαν ἡ ὁποία ἔπληξε τὸν σκληρὸν κι' ἀνένδοτον Αἰγύπτιο μονάρχη καὶ ἐπλήγωσε τὸν λαὸν του μὲ τρόπους σκληρούς. καὶ ἀνελέητους. "Οταν ὅμως μετὰ παρέλευσιν χιλιάδων ἐτῶν. ἕνας ἄλλος Ἰουδαῖος ἡγέτης ἦρθε μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Θεανθρώπου νὰ σώσει καὶ τὴν Ἰουδαία, καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκαιρη, ἀντὶ νὰ ἐφαρμόσει κήρυγμα ἐκδίκησης καὶ τιμωρίας, ἐφάρμοσε κήρυγμα ἀνεχτικότητας καὶ ἀγάπης. Γιατὶ ὁ Θεός, ἡ ἰδια ὑπερβατικὴ πανίσχυρη δύναμη ποὺ ὁρίζει τὴν μοῖρα τοῦ κόσμου, διάλεξε τόσους διαφορετικοὺς τρόπους νὰ ἐκδηλωθεῖ σὲ χρόνους καὶ χώρους διαφορετικοὺς κι' ἀπομακρυσμένους;

Δὲν ἦταν ἴσως αὐτὸ μιὰ ἔνδειξη ὅτι ἡ Θεία Παρουσία ποτὲ δὲν ἐνεργεῖ μὲ τὸν ἴδιο πανομοιόμορφο πάντα ἀπόλυτο τρόπο, ἀλλὰ ἐκδηλώνεται ἀνάλογα μὲ τὴν κατάσταση, τὴν ὡριμότητα καὶ τὴν ἐτοιμότητα πότε τοῦ ἀνθρώπου σὰν παγκόσμιο σύνολο, καὶ πότε τοῦ ἀνθρώπου σὰν κοινωνία. ἔθνος, ἢ φυλή; Κι' ἀπὸ τὸ ἕνα μικρὸ αὐτὸ παράδειγμα ποὺ μπορεῖ ἀνετα νὰ ἐμπλουτισθεῖ μὲ πολλὰ ἄλλα, δὲν βγαίνει ἴσως τὸ ἀκόλουθο συμπέρασμα; Ἀφοῦ ἡ Ἀπόλυτη Ἔννοια ποὺ ἐξουσιάζει τὸν ἀπόλυτο χωροχρόνο, διαλέγει διάφορους τρόπους ἐκδήλωσης πάντα σχετικοὺς μὲ τὸν περιορισμένο χῶρο ἢ χρόνο, τότε σὰν ἀποτέλεσμα, ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶναι καὶ ἡ μικρὴ ἀντανάκλαση τοῦ ἀπόλυτου. δὲν δικαιολογεῖται ἢ πιὸ καλὰ δὲν ἐξηγεῖται ὅταν ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις του διακρίνει ἡ σχετικότητα;

Σὲ μιὰ χώρα ἡ πολυγαμία εἶναι κατάσταση συνηθισμένη, παραδεδεγμένη. Σὲ ἄλλες, τὶς πιὸ πολλὲς σήμερα χῶρες τοῦ κόσμου, ὁ θεσμὸς τῆς πολυγαμίας θεωρεῖται ἀπαραδεκτος, ἐπαισχυντος κατάλοιπον βαρβαρότητος καὶ πρωτογονισμοῦ. Σὲ μίαν χώραν ἡ συζυγικὴ ἀπάτη θεωρεῖται ἔγκλημα ὀδελυρὸν καὶ κατάπτυστον σὲ μερικὲς δὲ χῶρες, πρωτόγονες ἡ ἔνοχος (γιὰ γυναῖκες μιλοῦμε κυρίως) θανατώνεται. Σὲ ἄλλες χῶρες, πιὸ ἀνεπτυγμένες, ἡ συζυγικὴ ἀπιστία μπορεῖ νὰ μὴν εὐλογεῖται, δὲν θεωρεῖται ὅμως σκάνδαλον ἀθεράπευτον ἐξελισσόμενον μόνον διὰ τῆς ὕσιας τοῦ αἵματος. Κάποτε ἀκόμα δὲν θεωρεῖται οὔτε λόγος ἀποχῶν διὰ διαζύγιον. Καὶ σὲ μερικὲς πάλιν καθυστερημένες κοινωνίες, ἡ συζυγικὴ ἀπάτη ὄχι μόνον δὲν ἀπαγορεύεται δι' ἀνόμου ποινικοῦ ἢ ἠθικοῦ, ἀλλὰ ἐφαρμόζεται μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλοξενίας: στοὺς Ἐσκιμῶους ὁ ἄντρας φέρει τὴ γυναῖκα του γιὰ βραδυνὴ «συντροφιὰ» στὸν φιλοξενουμενό του.

"Αν κοιτάξουμε δὲ τοὺς ἠθικοὺς μας νόμους ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ θὰ βροῦμε ἀκόμα πιὸ μεγάλα κενὰ καὶ ἀντιφάσεις. Οἱ κοινωνίες διακηρύττουν τὸν σεβασμὸ τους στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴ μιά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην, δὲν ὑστεράζουν νὰ τὴν θυσιάζουν αὐτὴν τὴν ζωὴ σὲ ἀριθμοὺς ἀνατριχιαστικούς, προσποιούμενοι θυσίαν γιὰ τὰ ἰδεώδη, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς [illegible] ἀκεραιότητας, τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρεπείας. "Εννοιες ποὺ ἐπὶ τὴν σειρὰ τους καὶ πάλι καλοβόσκονται καὶ ἀκροτηριάζονται ἀπὸ τὶς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς σχολὲς θηκολογήσεις γιὰ χάριν πιὸ μεγάλων συμφερόντων.

"Αλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἐκκλησία ἀρκετὲς φορὲς εὐλόγησε τὸν ἀφανισμὸ καὶ τὴν θυσία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς προκειμένου γιὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας θεντας ἔτσι μιὰν ἔννοιαν ὅσον ὑψηλὴν καὶ ὡραία, ἀπὸ δευτερεύουσαν μοῖραν ἐν συγκρίσει μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς ὡραιότερες Χριστιανὲς ἐντολές: τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης.

Πιὸ κοντὰ δὲ στὰ χρόνια μας εἶναι μιὰ σύγχιση πιὸ ἔντονη κι ὀδυνηρὴ γύρω ἀπὸ τὴν χρήση τῆς βίας καὶ τὴν ἐπιδίωξη καινούργιων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν καθεστώτων. Ἡ βία διὰ τοῦ ἁπλου ἀγῶνος σὲ μιὰ κοινωνία κατ' ἕνα ἔθνος γίνεται παραδεκτὴ χωρὶς ἐπίκριση, γιατὶ συμφωνεῖ μὲ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ σχετικοῦ λαοῦ. Ἡ βία καὶ ὁ ἔνοπλος ἀγώνας σὲ ἄλλο ἔθνος καὶ ἀλλὴν κοινωνία δὲν γίνεται παραδεκτὴ καὶ καταδικάζεται ἄρδην ἀπὸ τὸν προηγούμενον λαὸ γιατὶ δὲν συμβαδίζει μὲ τὶς δικές τους ἀποψεις καὶ τὶς δικές του ἠθικὲς ἀρχές. Ποὺ βρίσκεται τὸ κοινὸν σημεῖον ἐπαφῆς σ' αὐτὲς τὶς ἠθικὲς ἀρχές. ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα δὲν ἀνεκάλυψε καὶ δὲν καθιέρωσε κατόπιν διεξοδικοῦ διαλόγου καὶ συμπεφωνημένης τακτικης. Κι' ἴσως αὐτὸν τὸν ἐλάχιστο κοινὸ παρονομαστὴ θὰ περάσουν χρόνια, γιὰ νὰ τὸν βρεῖ, παρ' ὅλον ποὺ καὶ τώρα ἀκόμη ὑπάρχουν ἀρκετὲς ἐλπιδοφόρες ὑποσχέσεις.

Αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἐλαχιστον κοινὸν παρονομαστὴν ὁ ἄνθρωπος ἴσως θὰ πρέπει πάντα νὰ προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύπτει, ὅταν βρίσκεται ἀντιμέτωπος μὲ καταστάσεις ποὺ προκαλοῦν τὴν ἀπάλυτη στάση. Κι' αὐτὸν τὸν ἐλάχιστον κοινὸν παρονομαστὴν εἶναι πάντα πιὸ εὔκολο νὰ τὸν βρεῖ ἂν ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὴν μεγάλην ἀλήθεια τῆς σχετικότητας. Ὅ,τι ἰσχύει γιὰ μένα, δὲν ἰσχύει γιὰ σένα. Γι' αὐτὸ ἴσως οὔτε κι' ἐγὼ ἔχω ἀπόλυτο δίκαιο, οὔτε ὅμως κι' ἐσὺ ἀπόλυτο ἄδικο. Καὶ μέσα σ' ἕνα κόσμο μὲ τόση πολυμορφία, καὶ ποικιλία, εἶναι ἀπσράδεκτο τὰ πράγματα νὰ εἶναι πάντα ἄσπρα ἢ μαῦρα. Πάντα χρωματίζονται ἀπὸ τὸν πλούσιο, πολύχρωμο φακὸ τῆς σχετικότητας. Πάντα πρέπει νὰ χρωματίζωνται. Γιατὶ καὶ ἡ ἁρμονία δὲν εἶναι φαινόμενον ποὺ συνθέτει ἡ ὁμοιόχρωμη ἀδιατάραχη ὁμοιογένεια καὶ ὁμοιομορφία. Εἶναι φαινόμενο ποὺ χωρὰ ἀντιθέσεις, ἐκρήξεις, συγκρούσεις τὶς ὁποῖες ὅμως πάντα γεφυρώνει ἡ σχετικότητα μὲ τὸ αἴτιο καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, μὲ τὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα, μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ Θεό.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σύγχρονες σκέψεις

ΦΥΣΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Ριζικὲς ἀναπροσαρμογὲς στὴν ἐποχή μας.

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Δὲν εἶναι ποτὲ εὔκολο νὰ ξεριζώσεις ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο ὑποσυνείδητο ἀντιλήψεις καὶ συνήθειες ποὺ γιὰ χρόνια οἱ κοινωνικὲς καὶ πολιτιστικὲς συνθῆκες καλλιεργήσανε. Γι' αὐτὸ ὅταν τὶς ἄγριες χειμωνιάτικες θραδυὲς τὰ ἐκτυφλωτικὰ ἀστραπόβροντα αὐλακώνουν τὸν οὐρανό, ὑπάρχουν ἀκόμα ἄνθρωποι ποὺ σταυροκοπιοῦνται τρομοκρατημένοι ἀπὸ τὸ ξέσπασμα τῆς «θείας ὀργῆς», καὶ ἐλεεινολογοῦν, τὴν διαφθορὰ καὶ τὴν ἠθικὴ κατρακύλα ποὺ προκαλεῖ δυσμενεῖς ἐκδηλώσεις τῆς ὑπερβατικῆς δύναμης, τῆς ὁποίας ἐκλιπαροῦν τὸν οἶκτο καὶ τὴν σωτηρία. Κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀδικήσει αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Ὄχι μόνο γιατὶ ἔτσι μάθανε νὰ σκέφτωνται στὴ διάρκεια τῆς δικῆς τους ζωῆς, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ριζωμένες φαΐδιὰ μέσα τους ἀκόμη ὑπάρχουν οἱ ἀρχετυπικὲς ἀναμνήσεις τῆς φυσιολατρείας, τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς θεοποίησης τῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ φαινομένων, τὶς ὁποῖες διεμόρφωνε ἡ ἄγνοια, ὁ σκοταδισμὸς καὶ ἡ ὀπισθοδρομικότητα.

Σήμερα ἡ ἀνθρώπινη διάνοια προσανατολίζεται ὁλοένα καὶ περισσότερο σὲ πιὸ φωτεινοὺς ὁρίζοντες.

Ὁ ἄνθρωπος ἐρεύνησε, ἀνεκάλυψε, ἐσωνειδητοποίησε. Γι' αὐτὸ καὶ ξέρει πιὰ ὅτι οἱ σεισμοὶ κι οἱ πλημμῦρες ἔχουν προέλευση ὁρισμένες αἰτίες ποὺ ἀποτελοῦν ἐν ἑαυταῖς ἀνεξάρτητα ἐνεργειακὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μὲ ὁρισμένους δεδομένους συνδυασμοὺς ἀτμοσφαιρικοὺς καὶ κλιματολογικούς, προκαλοῦνε τὰ φυσικὰ φαινόμενα ποὺ τόσην καταστροφὴν καὶ τόσην ἀπώλεια ζωῆς μποροῦν νὰ ἐπιφέρουν. Ἔτσι οἱ «Θεομηνίες», τείνουν νὰ ἐκλείψουν σὰν βίωμα καὶ πίστη θρησκευτικὴ ἀπὸ ἕνα μεγάλο τμῆμα τῆς ἀνθρωπότητας, ποὺ μάλιστα τείνει εἰς τὸ νὰ τὶς κατατάξει σὰν μουσειακὸ «σχῆμα λόγου» στὴν ἱστορία τῆς ὁμαδικῆς ἐμπειρίας της. Ἡ τάση ἐξ ἄλλου ὑποστηρίζεται δι' ἔργων καὶ ἀπὸ σύγχρονες ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις, ὅπως εἶναι ἡ ἀνακάλυψη τοῦ τρόπου προκλήσεως βροχῆς τεχνητῆς. Ἡ τεχνητὴ βροχὴ ὅμως εἶναι ἀκόμα στὰ πειραματικὰ σχεδὸν στάδια της. Ἀντίθετα τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς λειτουργίας καὶ τῶν ἐνεργειῶν ποὺ προκαλοῦνε τὰ φυσικὰ φαινόμενα παραμένει ἀκατάκτητο καὶ ἀνεξέλεγκτο. Αὐτὴ ἡ ἄγνοια καὶ ἡ συνεπόμενη ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου πολλὲς φορὲς τὸν κάνει δισταχτικὸ μπροστὰ στὶς ἐπιστημονικὲς θεωρίες καὶ ἐπιτεύξεις καὶ ὑποδαυλίζει ὅπως ἔκανε ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ Θεὸς καὶ οἱ διαθέσεις του ἐκδηλώνονται μέσω τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ἡ ἀντίληψη ἐξ ἄλλου ἐνδυναμώνεται πολλὲς φορὲς ἀπὸ ἱστορικὰ συμβάντα, τὰ ὁποῖα τῇ ἐλλείψει σαφεστέρων καὶ ἐπιστημονικωτέρων στοιχείων ὑποστηρίζουν τὴν ἄποψη ὅτι ὁ ἕνας μονοκρατικὸς θεὸς ποὺ κυβερνᾶ τὸ σύμπαν εἶναι ὑπεύθυνος καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἀσυνήθιστες ἐκδηλώσεις στὴν λειτουργία αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος: ὅταν ἡ Πομπηΐα κατεστράφη ὁλοσχερῶς ἀπὸ σεισμοὺς στὰ 79 μ.Χ. πολλοὶ ἱστορικοὶ παρατηρητὲς ἀνάγοντες τὸ φαινόμενο σὲ ἠθικολογικὰ αἴτια, ἐρμηνεύσαν τὴν καταστροφὴν τῆς πολιτείας σὰν θεία τιμωρία γιὰ τὴν ἀνηθικότητα καὶ τὴν ὁλοκληρωτικὴ διαφθορὰ στὴν ὁποία εἶχε περιέλθει ἡ κοινωνία της. Ἀντίθετα δέ, στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὁ Θεὸς καὶ πάλιν ἐπανειλημμένα γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸν ἐκλεκτό του Ἰσραὴλ πότε στέλνοντας θεομηνίες στους ἐχθρούς του, πότε καθηλώνοντας τὸν ἥλιο στὴν τροχιά του, πότε βρέχοντας του μάννα ἐξ οὐρανοῦ καὶ πότε ἀνοίγοντας δίοδο ἀνάμεσα στὴν θάλασσα, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ διαφύγει τοὺς διώχτες του. Ἡ Ἐπιστήμη δὲν μπόρεσε ἀκόμα νὰ προσφέσει λογικὲς ἑρμηνεῖες τῶν φαινομένων. Φυσικῷ τῷ λόγῳ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος τὰ κατεχώρησε στὴν ἐπέμβαση τοῦ ἔξω λονικοῦ καὶ τὰ χαρακτήρισε σὰν «θαύματα». Καὶ στὴν ὕπαρξη αὐτῶν τῶν θαυμάτων ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα νὰ πιστεύει. Ἴσως δὲ ἡ μείζων μερίδα τῶν θρησκευόμενων ἀνθρώπων νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ πιστεύουν σ' αὐτὰ τὰ φαινόμενα σὰν ἀποτελέσματα τῆς ἄμεσης ἐπέμβασης τῆς ὑπερφυσικῆς δυναμης. Μία ἄλλη ὅμως μερίδα προσανατολίζεται ὅπως εἴπαμε καὶ στὴν ἀρχὴ πρὸς μιὰν πιὸ πραγματιστικὴ ἢ υλιστικὴ ἀκόμα ἑρμηνεια τῶν φυσικῶν αὐτῶν ἐκδηλωσεων. Ποῦ ἄραγε νὰ βρίσκεται ἡ ἀλήθεια;

Σχετικὴ, ἀναμφίβολα θὰ εἶναι μὲ τὶς κοσμογονικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις τοῦ κάθε ἀνθρώπου καὶ τοῦ κάθε κοινωνικοῦ συνόλου. Ἀλλὰ γιὰ τὸν ἀντικειμενικὸν παρατηρητὴ, ποὺ ἀρνεῖται τὴν ἀπόλυτη τοποθέτηση τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μερίδας, ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχει ἡ μέση ὁδός, ποὺ ἴσως νὰ εἶναι καὶ ἡ πιὸ προσιτὴ κι' ἐφικτὴ στὴ λογικὴ ἀνθρώπινη διάνοια: Γιὰ ἐκεῖνους μὲν θρησκευόμενους, ὁ συλλογισμὸς εἶναι διαφανής: ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο καὶ τοῦ ἔδωσε ὄχι μόνο ἐλεύθερη βούληση ἀλλὰ καὶ κυριαρχία ἐπὶ τῆς φύσεως. Παρὰ δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔκανε κακὴ χρήση αὐτῆς τῆς βούλησης, προκαλώντας τὴν πτώση του, ὁ Θεὸς δὲν ἐπενέβη. Πῶς μπορεῖ λοιπὸν νὰ ἐπεμβαίνει συνεχῶς καὶ ἀνελλιπῶς εἰς τὴν λειτουργία τῆς φύσης ἡ ὁποία περιστοιχίζει τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει ἢ νὰ τὸν συνετίσει; Καὶ ἐκεῖ ὅπου φαίνεται νὰ ἐπεμβαίνει, δὲν εἶναι μᾶλλον πιὸ λογικὴ ἡ ἀπόδοση τῆς ἐπεμβάσεως στὸν ἐσωτερικὸ Θεὸ ἢ στὴν θεία ἐνέργεια ποὺ ὑποκρύπτει ὁ κάθε ἄνθρωπος μέσα του, ἀφοῦ ἐπλάσθη «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση»; Ἔτσι ὁ διάλογος πρέπει νὰ διαδραματίζεται ἀνάμεσα στὶς δυνάμεις καὶ στὶς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὶς δυνάμεις καὶ στὶς ἐνέργειες τοῦ φυσικοῦ του περιβάλλοντος. Ἡ κακὴ ἀκτινοβολία ἡ ὁποία δημιουργεῖται ἀπὸ τὶς ἀρνητικὲς του ἐνέργειες δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θὰ προκαλέσῃ καὶ ἀντίστοιχες ἀρνητικὲς καταστρεπτικὲς ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὸ φυσικὸν του περιβάλλον. Κι' ἔτσι ἡ ἰσορροπία ρυθμίζεται μὲ εἰρμὸ καὶ δικαιοσύνη χωρὶς νὰ παρίσταται ἀνάγκη γιὰ ὑπερβατικὴ ἐπέμβαση ἡ ὁποία καὶ δὲν μπορεῖ ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ἀποκλεισθεῖ ἐντελῶς ἔξω ὅμως ἀπὸ τὰ στενὰ μονολιθικὰ πλαίσια μιᾶς αὐταρχικῆς Ἰουδαϊκῆς θεότητας.

Γιὰ τοὺς ἐπιστημονικῶς σκεπτόμενους ἰσχύει καὶ πάλιν τὸ δεύτερο τμῆμα τῆς ἀπάντησης: Ἡ ἔρευνα τοῦ διαστήματος: πρόσφατα ἀνεκάλυψεν ὅτι ὁρισμένες διαστημικὲς ἐνέργειες ἐπηρεάζουν τὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορά. Πρωτοπορειακὸ δὲ τμῆμα τῆς ἐπιστήμης ἀρχίζει ἤδη νὰ παραδέχεται καὶ νὰ ὁμολογεῖ τὴν ὕπαρξη ψυχικῶν φαινομένων στὰ ὁποῖα διαδραματίζουν ρόλο ἐνέργειες κρυμμένες μέσα στὸν ψυχικὸ μηχανισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Φαινόμενα ὅπως εἶναι τὰ τηλεπαθητικά. κ. ἀ.

Ἔτσι λοιπὸν παράλληλα μὲ τὶς θετικὲς καὶ συγκεκριμένες ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις, ἕνας ἄλλος κλάδος τῆς ἐπιστήμης ἀποδέχεται καὶ τὴν ὕπαρξη μιᾶς ἐσωτερικῆς σχέσης ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ στὸ περιβάλλον του. Ἡ ἰσορροπία αὐτῶν τῶν σχέσεων μπορεῖ ἔτσι νὰ ἐπηρεασθεῖ πάντα ἀνάλογα μὲ τὴν ποιότητα τῆς ἐνέργειας ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἕνα ἀνθρώπινο ὄργανο. Ἔτσι οὔτε κι' ἐδῶ μποροῦν ν' ἀποκλεισθοῦν τὰ «θαύματα». Ἡ μεσολάβηση ἐντονη, ἀπὸ ἐνέργειες ποὺ μπορεῖ πολλὲς φορὲς νὰ προκαλέσει φαιγόμενα φυσικὰ ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπρόβλεπτα καὶ ἀνέλπιστα. Μ' αὐτὴν, ἴσως τὴ βάση, ἀλλὰ σὲ λανθασμένες πολλὲς φορὲς γραμμὲς οἱ θρησκευόμενοι κατοφεύγουν στὶς παρακλήσεις προκειμένου νὰ σταματήσουν ἀνομβρίες, ἢ καὶ νὰ σταματήσουν καταστρεπτικὲς βροχές.

Ἔτσι τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὸ μυστήριο ποὺ τὰ ντύνει στὴν ἐποχή μας ἀρχίζουν νὰ γνωρίζουν ἕνα νέο φῶς. Καὶ στὴν ὁμαλὴ λειτουργία τους, ἀλλὰ καὶ στὸ ἔκτακτο καταστρεπτικό τους ξέσπασμα, ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ τὰ βλέπει μὲ νέο φακό. Τὸ φακὸ μὲ τὸν ὁποῖο ἐρεύνησε τὸ φυσικὸ περιβάλλον του, τὸ θρησκευτικὸ πιστεύω του καὶ τὸν ἴδιο τὸν βαθύτερο ἑαυτό του, κατορθώνοντας νὰ συνθέσει τὴν πιὸ καθαρὴ καὶ φωτεινὴ ἴσως μέχρι τώρα εἰκόνα τῆς ὕπαρξης καὶ τῆς λειτουργίας του μέσα στὸ ἄπειρο τῆς δημιουργίας.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΜΑΝΤΑΜ ΚΙΟΥΡΙ

Μιὰ μορφὴ ποὺ καταύγασε δυὸ γενεὲς

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Προκειμένου νὰ γράψη κανεὶς γιὰ τὴν μεγαλοφυΐα, πάντα νοιώθει νὰ τὸν πλημμυρίζει ὁ ἐνδοιασμὸς τοῦ δέους, τοῦ σεβασμοῦ καὶ μαζὶ τῆς ἀπορίας. Αἰσθήματα ποὺ πολλὲς φορὲς ἀμβλύνονται ἀπὸ τὴν θεώρηση τῆς ἀνθρώπινης, τῆς συμβατικῆς πλευρᾶς τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὅμως ἡ ἀνθρώπινη καὶ συμβατικὴ αὐτὴ πλευρὰ τῆς μεγαλοφυΐας παρουσιάζει μιὰν ἐπιφάνειαν ἀρυτίδωτη ἀπὸ ἀντιθέσεις, ἀντιφάσεις καὶ ἀσκήμιες, μιὰ ἐπιφάνεια, κι' ἕνα βάθος γεμάτο ὁμορφιὰ καὶ συνέπεια, ὅπως ἦταν ἡ ἀνθρώπινη πλευρὰ τῆς Μαρίας Κιουρί, τότε ὁ φόρος τιμῆς ἀποβαίνει προσκύνημα. Σ' ἕνα τέτοιο σύντομο προσκύνημα ἂς μᾶς ὁδηγήσει σήμερα ἡ 99η ἐπέτειος ἀπὸ τὴν γέννηση τῆς Μαρίας Σκλοντόβοκα Κιουρί.

Ἡ Μαρία ἡ χαϊδευτικὰ Μάνια Σκλοντόβοκα γεννήθηκε στὴ Βαρσοβία στὶς 7.11. 1867 στὰ γοόνια ποὺ ἡ Πολωνία σπαρταροῦσε πληγωμένη κι' ἀνασταπτημένη κάτω ἀπὸ τὸν Ρωσσικὸ Τσαρικὸ ζυγό. Κάποτε, ὅταν ἡ φυλὴ ποὺ εἶναι σκλάβα, εἶναι ρωμαλέα καὶ ἀνυπόταχτη, τὰ δεσμὰ δὲν χαλκεύουν μονάχα ἥρωες, ἀλλὰ ὁλόκληρούνουν καὶ μεγαλοφυΐες.

Ἡ ὑποδούλωση σκύβει μέσα στὶς μενάλες διάνοιες καὶ μετασοιχειώνεται σὲ ἱερὴ ἀγανάκτηση ποὺ μὲ τὰ γοόνια σνηματίζει τὴ φλόγα καὶ τὸ μεναλεῖο μὲ τὰ ὁποῖα ζυμώνονται ὅλα τὰ μενάλα πνεύματα κι' ὅλες οἱ μενάλες ψυχές. Ἡ ὑποδούλωση λοιπὸν τῆς Πολωνίας ἦταν ἀνέκαθεν ἕνας παράγων ποὺ ὡθοῦσε τὴ Μαρία στὴν ἐπιτυχία τῆς δημιουργίας ποὺ διψοῦσε νὰ τὴν γαοίση στὴ σκλαβωμένη πατρίδα της.

Ὁ πατέρας τῆς Μαρίας ἦταν καθηγητής. Τ' ἀδέρφια της — τρία κορίτσια κι' ἕνας ἀδερφὸς ἦσαν ὅλοι προικισμένοι μὲ τόσα διανοητικὰ γαρίσματα ποὺ πσο' ὅλον ποὺ ἡ Μαρία, τὸ μικρότερο παιδὶ ἀπ' ὅλα διεκρίνετο γιὰ τὴν διαύγεια τοῦ ψυαλοῦ της. Τὴν πολὴπλευρη ἐπίδοση της τόσο στὴν τέχνη ὅσο καὶ στὰ θετικὰ μαθήματα, τίποτα ἐξαιρετικὸ δὲν ποσδιέγραφε στὰ σίνουρα τὴν μελλοντικὴ μεναλοφυΐα της.

Τὸ πρῶτο ἐπάγνελμα τῆς Μαρίας, μετὰ ποὺ συμπλήρωσε τὶς σπουδές της ἦτο τὸ ἐπάγνελμα τῆς δασκάλας. Κσπ' ἀρχὴν ἀπὸ τὸ ἕνα σπίτι στὸ ἄλλο, κι' ἔπειτα μόνιμα, σὲ μιὰ ἀποκλειστικὰ οἰκογένεια. Ἀπασχόληση ποὺ ἡ Μαρία τὴν διάλεξε, ὅσο τσπεινωτικὴ κι' ἂν ἦταν, γιὰ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὶς μεναλύτερες οἰκονομίες ἀπαραίτητες ποὺ πρόσφεσε γιὰ τὸ καλὸ τῆς οἰκονενείας της. Γιὰ νόημα τοῦ πατέρα της ποὺ φιλοπατοῦσε θ' ἀπέμενε μὲ μιὰ ἰσννὴ σύνταξη καὶ γιὰ νόηση τῶν ἀδερφῶν της ποὺ σπουδάζανε.

Μέσα ἐξ ἄλλου στὴν μονοφυΐα καὶ τὴν ἀνία τῆς ἀνασταλικῆς Πολωνίας ὅπου ἡ Μαρία εἶνε καταφύνει γιὰ νὰ ἐξασκήσει τὸ ἐπάγνελμα τῆς δασκάλας τὰ πρῶτα λίγα γρόνια τῆς σταδιοδρομίας της, τὸ ὄνειρο ποὺ φλογίζει καὶ τὶς δικές της σκέψεις εἶναι τὸ ὄνειρο τῆς μάθησης. Οἱ νυναίκες δὲν νινόντουσαν δεκτὲς στὰ Πολωνικὰ Πανεπιστήμια. Μιὰ πρώτη ἤδη ἔπαφη μ' ἕνα κινητὸ «Μυστικὰ Πανεπιστήμιο» στὴν Βαρσοβία, εἶχε ἀποκουσταλλώσει μέσα στὴν ψυνὴ τῆς Μαρίας τὸν πόθο γιὰ τὴ μελέτη τῶν φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Καὶ στὸ ἐξωδέστερο μέσος ποὺ μποροῦσε νὰ ἀφιερωθεῖ στὶς σπουδές της ἦταν τὸ ἑαυτοπτὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σορβόνης στὸ Παρίσι, ὅπου ἤδη σπούδαζε ἰατρικὴ ἡ μεγαλύτερη ἀδερφὴ τῆς Μαρίας ἡ Μπρόνια, ἡ ὁποία τόσο τῆς παρατάθηκε στὰ κατοπινὰ χρόνια.

Στὴν ἡλικία τῶν εἴκοσι - τεσσάρων γρόνων ἡ Μαρία Σκλοντόβσκα ἐγγράφεται φοιτήτρια στὴ Σορβόνη. Κι' ἀογίζει μιὰ ζωὴ νεμάτη ἀνέγειρ. στεοήσεις, μόχθο ἀβάσκαπο κι' ἐξαντλητικὸ ποὺ μονάχη ἐπιβράβευση ἔχει τὶς πανεπιστημιακὲς δάφνες ποὺ δρέφει ἄφθονες, μαζὶ μὲ τὸν θαυμασμὸ καὶ τὴν ἐκτίμηση ὅλου τοῦ κόσμου τῆς πανεπιστημιακῆς κοινωνίας. Γιὰ λίνα γρόνια ἡ Μαρία θὰ ζήσει τὴν αὐστηρὴ κι' ἀπαιτητικὴ ζωὴ τῶν ἀσκητῶν τοῦ πνεύματος, τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουνε μιὰ ἀνώτερη, διυλὴ ψυσιμανία, τὴ μονομανία τῆς μάθησης κσὶ τῆς διαφωτιστικῆς τελείωσης. Χαρακτηριστικὰ γράφει ἡ κόρη της Εὔα στὴ βιονραφία τῆς μητέρας της. «Ἡ Μαρία δὲ βιοθέτει καιρὸ νιὰ τὴ φιλία ἢ γιὰ τὸν ἔρωτα. Αὐτὴ ἀνσπάει τὰ Μαθηματικά, τὴ Φυσική...

Τὰ ψυχά της εἶναι τόσο σταθερά, ἡ διάνοια της τόσο θαυμασία, φωτεινή, ποὺ καιμιὰ σλάβικη ἀνωμαλία δὲν ἔνγεται νὰ ἀναταράξει τὴν προσήνειά της.

Μιὰ θέληση χαλύβδινη, μιὰ ἀγάπη γιὰ τὴν τελειότητα μέχρι μανίας, ἕνα πεῖσμα ἀπίστευτο τὴ στηρίζουν. Μὲ ὑπομονή, μὲ σύστημα, πετυχαίνει ἕναν - ἕναν ὅλους τοὺς σκοποὺς της. Ἔρχεται πρώτη στὶς ἐξετάσεις τοῦ πτυχίου τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν στὰ 1893 καὶ δεύτερη στὶς ἐξετάσεις τοῦ πτυχίου τῶν Μαθηματικῶν στὰ 1894.

Ὅσο ὅμως κι' ἂν ἡ Μαρία εἶχε σθήσει ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῆς ζωῆς της τὸν ἔρωτα καὶ τὸν γάμο, ἡ Θεία Πρόνοια εἶχε ἄλλα σχέδια. Σχέδια ποὺ ρίξανε στὸ δρόμο της τὸν ἤδη διακεκριμένο Γάλλο ἐπιστήμονα Πέτρο Κιουρί, ποὺ κι' αὐτὸς κάποτε σημείωνε μὲ κρυφὴ νοσταλγία καὶ μυστικὸ παράπονο, τὶς ἀκόλουθες λέξεις στὸ ἡμερολόγιό του: «Οἱ μεγαλοφυεῖς γυναῖκες εἶναι σπάνιες».

"Οταν λοιπὸν ὁ γλυκομίλητος, φωτισμένος καὶ διορατικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος συνήντησε μιὰ τέτοια μεγαλοφυΐα στὸ πράσωπο τῆς Μαρίας Κιουρί δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ τὴν ἀναγνωρίσει καὶ νὰ τὴν ἀξιώσει γιὰ σύντροφό του στὴ δύσκολη κι' ἀπαιτητικὴ του πορεία. Λίγοι γάμοι, ἴσως στὸν κόσμο εἶναι τόσο εὐλογημένοι ὅσο οἱ γάμοι ἀνάμεσα σὲ μεγάλες διάνοιες ποὺ ἐπιπρόσθετα συνοδοιποροῦν στὸν τομέα τῆς ἀνθρώπινης ἐπίτευξης. "Ενας τέτοιος εὐλογημένος γάμος ὑπῆρξε κι' ἡ ἕνωση τῶν δυὸ αὐτῶν ἀνθρώπων τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πνεύματος. Κι' ἀρχίζει μιὰ ζωὴ λιτή, περιορισμένη σὲ αὐστηρὴ κι' ἀφιερωμένη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Μὲ τὴ συνηθισμένη της ἐργατικότητα κρατᾶ τὸ νοικοκυριό, φροντίζει τὸ κοριτσάκι της καὶ ἀφιερώνει τὶς ἐργάσιμες ὧρες της στὴν ἔρευνα, στὸ ἐργαστήριο τῆς Σχολῆς Φυσικῆς. "Ηδη ἔχει στὸ ἐνεργητικό της δυὸ διπλώματα, μιὰ ἄδεια διδασκαλίας στὴ Μέση Ἐκπαίδευση καὶ μιὰ μελέτη σχετικὰ μὲ τὶς μαγνητικὲς ἰδιότητες τοῦ βαμμένου ἀτσαλιοῦ. Τώρα ἡ Μαρία ψάχνει νὰ βρεῖ θέμα νιὰ τὴ διδακτορικὴ διατριβή της. Καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ συζύγου της, τὸ ἀνήσυχο προικισμένο μυαλό της, διαλέγει τὸ θέμα ἐκεῖνο ποὺ θὰ ὁδηγήσει στὴν μεγαλύτερη ἀνακάλυψη τοῦ αἰῶνος: Τὴν ἀκτινενέργεια παρέμεινε ἀκόμα μυστήριο, παρ' ὅλη τὴν ἀξιοποίηση της στὶς ἀκτίνες Χ. Τὰ πειράματα αὐτὰ ποὺ διεξάγοντο κάτω ἀπὸ ἄθλιες συνθῆκες σ' ἕνα ἐλεεινὸ αὐτοσχέδιο ἐργαστήριο ἀκολουθήσανε πολλὰ στάδια. Στὸ πρῶτο στάδιο ἀνακαλύπτεται ὅτι ἡ ἀκτινοβολία, ποὺ παρατηρεῖται ἀπὸ ὡρισμένες χημικὲς οὐσίες δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ οὐράνιο ἢ τὸ θόριον ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα καινούργιο στοιχεῖο, γιὰ τὸ ὁποῖο γράφουν οἱ δυὸ σύζυγοι ἐπιστήμονες:

«Νομίζουμε ὅτι ἡ οὐσία ποὺ διαχωρίσαμε ἀπὸ τὸν πισσουρανίτη περιέχει κάποιο στοιχεῖο ποὺ δὲν εἶναι μέχρι σήμερα γνωστὸ καὶ ποὺ μποροῦ νὰ παραβληθεῖ λόγω τῶν ἀναλυτικῶν ἰδιοτήτων του μὲ τὸ βισμούθιο. "Αν ἡ ὕπαρξη αὐτοῦ τοῦ νέου στοιχείου ἐπιβεβαιωθεῖ, προτείνουμε νὰ ὀνομασθεῖ πολώνιο ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἑνὸς ἀπὸ μᾶς». Τὰ πειράματα ὅμως συνεχίζουνε γιατὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς δὲν ἔχει ἀκόμη ἐπιτευχθῆ: τὸ ἄγνωστο στοιχεῖο, ἡ πρανυματικὴ καὶ πρωτοφανὴς πηγὴ τῆς δυνατῆς ἀκτινοβολίας ἀκόμα τοὺς διαφεύνει. 'Ακολουθοῦν ἄλλοι μῆνες δουλειᾶς στὸ ὑγρὸ ἐργαστήριο μὲ τὰ μουντὰ ὁρυκτά. Καὶ στὰ 1898 ὁ Πέτρος κι' ἡ Μαρία Κιουρί μ' ἕνα συνεργάτη τους τὸν Τζ. Μπεμόντ δημοσιεύουν τὴν ἀκόλουθη ἀνακοίνωση στὰ Πρακτικὰ τῆς Συνεδρίας τῆς 26ης Δεκεμβρίου:

«Οἱ διάφοροι λόγοι ποὺ ἀπαριθμήσαμε μᾶς κάνουν νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ νέα ἀκτινενεργὸς οὐσία περιέχει ἕνα νέο στοιχεῖο ποὺ προτείνουμε νὰ τοῦ δοθεῖ τὸ ὄνομα ΡΑΔΙΟΝ. Αὐτὴ ἡ νέα ἀκτινενεργὸς οὐσία περιέχει ἀσφαλῶς μιὰ πολὺ μεγάλη ἀναλογία ἀφρίου μολοντοῦτο, ἡ ἀκτινενέργεια εἶναι μεγάλη. Ἡ ἀκτινενέργεια ἐπομένως τοῦ ραδίου πρέπει νὰ εἶναι τεραστία».

Κι' ἀρχίζουν νέοι ἀγῶνες γιὰ τοὺς ἀφοσιωμένους ἱερεῖς τῆς ἐπιστήμης: ἡ προσπάθεια ν' ἀπομονώσουν τὸ «ράδιο» ἔστω καὶ στὴν ἀπειρελάχιστη του ποσότητα, γιὰ νὰ ἀποδείξουν χειροπιαστὰ πιὰ τὴν ὕπαρξή του στοὺς θαμπωμένους ἐπιστημονικοὺς κύκλους τοῦ κόσμου ὁλόκληρου. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ ζωὴ ξανοίγεται μπροστὰ σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ ἀνθρώπους, ποὺ μάχονται μόνοι τους, χωρὶς καμμιὰ βοήθεια τοῦ κράτους νὰ φέρουν στὸν κόσμο τὴν ἀπόδειξη γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ «παιδιοῦ» τους, τοῦ «ραδίου». Κάποτε βέβαια τὸ καταφέρουν: Καθορισμένο ὑπὸ τὴν κατάσταση χλωριούχου ραδίου, εἶναι μιὰ ἄσπρη θαμπὴ σκόνη που εὔκολα θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὴ νομίσει κοινὸ ἁλάτι τοῦ μαγειρέματος. Κι' ὅμως... ἡ ἀκτινοβολία του ποὺ τὸ πρόδωσε στοὺς Κιουρί, ξεπερνάει σὲ ἔνταση ὅλες τὶς προβλέψεις: Εἶναι δυὸ ἑκατομμύρια φορὲς ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ οὐρανίου. Ἡ διαίσθηση μιᾶς γυναικείας μεγαλοφυΐας ὁδηγεῖ στὴν πιὸ τραντάχτη ἐπιστημονικὴ ἀνακάλυψη τῆς ἐποχῆς.

Μιὰ θυμηχανία νέα γίνεται. Οἱ ἰδιότητες τοῦ ραδίου ἐξετάζονται, ἀναλύονται. Ἡ ἀκτινοβολία του εἶναι μεταδοτική. Ἡ δὲ ἐνέργεια του μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ καταστρεπτικὴ καὶ εὐεργετική. Εἰσάγεται στὴν ἰατρικὴ γιὰ τὴν θεραπεία τῶν κατεστραμμένων δερματικῶν κυττάρων — γιὰ τὴ θεραπεία τοῦ καρκίνου. Ἡ Μαρία Κιουρὶ ὑπερβάλλει τὴν διατριβή της καὶ ἀποκτᾶ τὸν τίτλο τοῦ «Διδάκτορος τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν». Ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος περιβάλλει κι' αὐτὴν καὶ τὸν ἄντρα της μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐκτίμηση. Καὶ στὰ 1903 τοὺς δίνεται ἡ μεγαλύτερη διεθνὴς ἀναγνώριση: τὸ ἆθλο τοῦ Βραβείου Νόμπελ τῆς Φυσικῆς». Στὰ 1911 ἡ Μαρία Κιουρὶ θὰ ξαναδεχθεῖ αὐτὸ τὸ βραβεῖο γιὰ τὶς ἐργασίες της πάλιν γύρω ἀπὸ τὸ ράδιον. Μέχρι τότε ὅμως μιὰ ὁλόκληρη κοσμογονία θάχει ταράξει τὴν λιτὴ ἱεραποστολικὴ ζωή της.

Ὁ ἄντρας της, ὁ ἀφιερωμένος της συνεργάτης καὶ διακεκριμένος ἐπιστήμονας θάχει βρεῖ τραγικὸ θάνατο σὲ ὁδικὸ δυστύχημα ἔχοντας ἐκπληρώσει μόνο μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ κάπως πεζὲς φιλοδοξίες τῆς ζωῆς του: μιὰ ἕδρα στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ εἶχε δοθεῖ ἐπὶ τέλους ἀπὸ τὸ Κράτος. Τὸ ἐκσυγχρονισμένο ὅμως ἐργαστήριο ποὺ εἶχε ὀνειρευθεῖ μὲ τὴ γυναίκα του δὲν κατώρθωσε νὰ τὸ δεῖ νὰ γίνεται πραγματικότητα. Ἡ ἕδρα του δίνεται στὴν Μαντὰμ Κιουρὶ ποὺ εἶναι ἡ πρώτη γυναίκα ποὺ τῆς γίνεται τέτοια τιμή. Καὶ τὸ ὄνειρο τοῦ ἐργαστηρίου πραγματοποιεῖται κάτω ἀπὸ τὸν ἀκούραστο της ζῆλο. Ἡ μαντὰμ Κιουρὶ μεγάτη πιὰ τιμὲς καὶ δόξα διευθύνει ἡ ἴδια τὸ «ἐργαστήριον Κιουρί», φροντίζει νὰ ἱδρυθεῖ στὴν πρώτη πατρίδα της, στὴ Βαρσοβία ἐργαστήριον Ἀκτινενέργειας καὶ στὸ Παρίσι ἄλλο Ἰνστιτοῦτο Ραδίου. Συνεχίζει δὲ ἐκ παραλλήλου τὶς ἔρευνες της πάνω στὴ ραδιενέργεια. Καὶ στὰ χρόνια τοῦ Μεγάλου Πολέμου, ἡλικιωμένη γυναίκα πιά, δὲν διστάζει νὰ ἐγκαταλείψη γιὰ λίγο καιρὸ τὶς ἡσυχες ἐργαστηριακὲς καὶ οἰκογενειακὲς ἀσχολίες γιὰ ν' ἀφιερώσει τὶς γνώσεις καὶ τὶς ἱκανότητες της στὴ δεύτερη γενεά, θάζει σὲ λειτουργία μὲ δικές της προσπάθειες διακόσιους μόνιμους καὶ κινητοὺς (σὲ αὐτοκίνητα) ἀκτινολογικοὺς θαλάμους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐξυπηρετοῦνται οἱ τραυματίες.

Πάντα ὅμως μετριόφρων, πάντα ἀθόρυβη καὶ σιωπηλή, προσπαθεῖ ἀργότερα νὰ μειώσει τὸ τεράστιον τοῦ ἔργου της, μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Θέλοντας κι' ἐγώ, ὅπως τόσοι ἄλλοι στὰ χρόνια ποὺ περάσαμε νὰ τεθῶ στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ἔστρεψα ἀμέσως τὴν προσοχή μου πρὸς τὴν κατεύθυνση Ἀκτινολογίας».

Ποτὲ δὲν ἐλύγισε. Οὔτε κι' ἄφησε ποτὲ καμμιὰ πλευρὰ τῆς προσωπικότητας της παραμελημένη. Κυριαρχοῦσε πάνω στὸ μόχθο, στὰ ἐμπόδια, στὸ προσωπικὸ πένθος της τραγικῆς μοναξιᾶς, καὶ ἔμεινε πιστὴ καὶ στὴν οἰκογενειακὴ μητρική της ἀποστολὴ καὶ στὴν ἐπιστημονική της πορεία. Οἱ δυὸ κόρες της, ἡ Εἰρήνη κι' ἡ Εὔα Κιουρί, διακρίθηκαν κι' οἱ δυὸ σὲ διαφορερικοὺς τομεῖς: Ἡ μὲν πρώτη πῆρε τὸ βραβεῖο Νόμπελ γιὰ τὴ Φυσικὴ κι' ἡ δεύτερη ἐσταδιοδρόμησε σὰ μουσικὸς καὶ συγγραφεύς. Στὴν ἐπιστήμη δὲ ἔχ-πρόσφερε ὅσα δὲν ἐπρόσφερε καμμιὰ γυναίκα ὡς τώρα, κι' ὅσα λίγοι ἄντρες μπόρεσαν νὰ δώσουν: μιὰ πηγὴ καταστροφῆς ποὺ εἶναι ταυτόχρονα καὶ πηγὴ σωτηρίας γιὰ τὸν ἄνθρωπο — σὰν τὴν ἴδια τὴ διπλὴ του φύση: Τὸ γραφτό της ἔργο συγκαταλέγουν τὰ «Ἐρευναι ἐπὶ Ραδιενεργῶν Σωμάτων» καὶ τὸ «Ἐγχειρίδιον Ραδιενεργείας».

Ἡ ζωή της δὲ καθρέφτισε καὶ φώτισε συνάμα μὲ τὴ θερμὴ ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητάς της, τὸ πέρασμα δύο γενεῶν: τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα ποὺ εἶδε τὴν πρώτη προσπάθεια τῆς γυναίκας νὰ ἀποκτήσει ὀντότητα — κι' ἐκεῖ πρωτοπόρησε. Καὶ τὴν ἀρχὴ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀνήσυχος ἀλληλοσυγκρούστηκε σὲ μιὰ παράφρονη δίνη αὐτοκαταστροφῆς. Κι' ἐκεῖ ἐπρόσφερε τὴν ἀνακάλυψη της γιὰ νὰ θεραπεύσει, γιὰ νὰ ἐπουλώσει, γιὰ νὰ ξαναχτίσει.

Πέθανε στὰ 1934. «Τὸν θάνατον ἐπέφερε κακοήθης, ἀπλαστικὴ, ἐμπύρετος ἀναιμία, ταχείας ἐξελίξεως. Ὁ νωτιαῖος μυελὸς δὲν ἀντέδρασε, πιθανὸν διότι εἶχε ἀλλοιωθεῖ λόγω χρονίας ἐπιδράσεως ἀκτινοβολιῶν τοῦ ραδίου».

Παγκόσμια ὁρόσημα

ΦΡΑΝΤΣ ΛΙΣΤ

«Μουσικὸς — Φιλόσοφος, γεννήθηκε στὸν Πορνασσό, προέλευσι ἀπὸ τὴν Ἀμφιβολία καὶ Προορισμὸς ἡ Ἀλήθεια».

Τῆς δος ΝΑΤΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μὲ τὰ πιὸ πάνω λόγια ὁ Λιστ ἔδωσε τὰ στοιχεῖα ποὺ τοῦ ζητήθηκαν γιὰ τὸν ἑαυτό του σὲ κάποιο ξενοδοχεῖο ποὺ πῆγε καποτὲ νὰ μείνει. Παράξενη κι' ἰδιορρυθμη θέβαια αὐτοσυσταση, ἀλλὰ ὄχι καὶ τοσον ἐκπληκτικὴ ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψι την τεράστια ἐντύπωση ποὺ ἔκαμε στους συγχρονους του ὁ μεγαλος Ουγγρος μουσουργὸς παυ γεννηθηκε στα 1811 καὶ πενανε πριν απο 80 χρονια, στὰ 1886.

Ἡ αἴσθηση ποὺ ἔκανε ἰδιαίτερα σὰν δεξιοτέχνης τοῦ πιανου ὁ Λιστ στους ανθρωπους τῆς ἐποχῆς του, διαφαίνεται καθαρὰ μεσα στις περιγραφὲς μερικῶν ἀπὸ τοὺς πιὸ διασημους καλλιτέχνες που τὸν γνωρισανε, τὸν ζήσανε καὶ τὸν νοιωσανε. Καὶ σὰν ἀνθρωπος κοινωνικός, κοσμικός, ὁ μουσικος γνωριζόταν μὲ τὸν ἀνθὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ρωμαντικῆς καλλιτεχνικῆς καινωνιας. Γράφει ἡ Γεωργία Σαγὴη: «"Οταν ὁ Φράντσ παίζει, νοιωθω ἀλαφρωμένη, ὅλοι οἱ πονοι μου γίνονται ποίηση καὶ ὅλα τὰ ἐνστιγκτά μου ἐξαϋλώνονται. Εἶναι ἕνας δυνατὸς, ὑπέρτατος καλλιτέχνης, ἱκανὸς γιὰ ὅλα τὰ μεγάλα πράγματα, ἀνώτερος πάντοτε μέσα στὰ μικρά».

Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Σιοπὲν ὁμολογεῖ ὅτι θὰ ἤθελε νὰ τοῦ κλέψει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐρωτήνευε τὶς σπουδές του». Κι' ἀπὸ τὴ γυναῖκα ἑνὸς ἄλλου σύγχρονου του μουσικοῦ δημιουργοῦ, τὴν Κλάρα Σοῦμαν ἐπισύρει τὸν ἀκόλουθο φόρο τιμῆς: «Ὁ Λιστ δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μὲ κανένα δεξιοτέχνη. Εἶναι μοναδικὸς στὸ εἶδος του. Προκαλεῖ τὸν τρόμο καὶ τὴν ἔκπληξη. Δὲν περιγράφεται ἡ στάση του ὅταν παίζει πιάνο. Εἶναι πρωτότυπος, γίνεται ἄλλος ἄνθρωπος μπροστὰ στὸ ὄργανο. Τὸ πάθος του δὲν ἔχει ὅριο. Πολλὲς φορὲς πληγώνει τὸ αἴσθημα τοῦ ὡραίου, γιατὶ καταστρέφει τὴ μελωδία. Εἶναι μιὰ μεγάλη διάνοια. Μπορεῖ νὰ πῆ γι' αὐτὸν κανεὶς ὅτι ἡ ζωὴ του εἶναι ἡ τέχνη του».

Ὁ κερυφαῖος ποιητὴς Ἑρρῖκος Χάϊντ μὲ δυνατὲς λογοτεχνικὲς φράσεις ἀποδίδει στὸν θιρτουόζο ἄλλες τιμές: «Ἐξηνῶ τὶ ἔπαιξε, ἀλλὰ μπορῶ νὰ πάρω ὅρκο ὅτι ἦταν παραλλαγὲς ἐπάνω σὲ θέματα τῆς Ἀποκαλύψεως. "Οταν κάθεται στὸ πιάνο κι' ἀρχίζει ν' αὐτοσχεδιάζει ἐξαπολύει μιὰ πλημμύρα ἀπὸ ἰδέες ποὺ ζητοῦν νὰ κατακτήσουν τὸν οὐρανό. Καὶ ποῦ καὶ ποῦ βρίσκεις λίγα γλυκειὰ λουλούδια ποὺ μυρώνουνε τὸ σύνολο. Νοιώθεις εὐλογία μαζὶ κι' ἀγωνία. Οἱ "Ελληνες θὰ λέγανε ὅτι ἕνα τέτοιο πλάσμα εἶναι ἕνα μὲ τοὺς ἡμίθεους, ἐμεῖς οἱ μοντέρνοι χρησιμοποιοῦμε τὸν προχειρο ὅρο τῆς «μεγαλοφυΐας». Ἡ μεγαλοφυΐα ὅμως τοῦ Λιστ μὲ τὴν ἀπαράβατη διπλὴ ὑποθήκη ὅλων τῶν μεγαλοφυιῶν, τῆς εὐλογίας καὶ τῆς ἀγωνίας. εὐτυχῶς γιὰ τοὺς μεταγενέστερους. δὲν περιορίσθηκε στὴν δεξιοτεχνία τοῦ πιάνου, στὴν ὁποία εἰσήγαγε πολλὲς δικές του καινοτομίες, πλάϊ στὸ πάθος καὶ στὴ φαντασία ποὺ χαρακτήριζε τὸ παίξιμό του. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νεωτερισμοὺς συμπεριλάμβαναν τὴν κατάργηση τῆς παρτιτούρας, τὴν μίμηση δοξαριᾶς τοῦ βιολιοῦ, τὸ glissando, ἡ συχνὴ χρηση τοῦ τρεμολο καὶ ἄλλα.

Μέρα ὅμως ἀπὸ τὶς βασικὲς ἱκανότητες του Λιστ στὸ πιάνο θαμπωσαν τοὺς μουσικοὺς κύκλους τῆς Εὐρωπης, ὅπως τους ἐθάμπωσε προηγουμένως κι' ἕνας ἄλλος, ἀμαγος του ὀργάνου, ὁ Παγκανίνι, μὲ τὸ βιολί του, ὁ Λιστ κερδισε τὴν ἀθανασία στὸν Παρνασσὸ μὲ τὴν προσφορά του στὸν τομέα της συνθεσης. Μιὰ πρόσφορα ποὺ ἀγκαλιασε ὅλα τὰ εἴδη τῆς μουσικῆς φόρμας. "Ενα μεγάλο κῦμα στὴν Ρωμαντικὴ τέχνη της ἐποχῆς ἦτο τὸ θριαμβευτικο ξεσπασμα τῆς λογοτεχνίας. Γι' αὐτὸ ὁ Λιστ, ποὺ εἶχε μέσα του δυνατὴ τὴν προσοχὴ του σ' ἕνα τύπο μουσικῆς δημιουργίας ἀρκετὰ διαδεδομένης τότε: στο τραγουδι. "Ετσι ὁ Λιστ ἔγραψε 70 περίπου τραγούδια, μερικὰ στὰ Γαλλικὰ καὶ στὰ Ἰταλικά, τὰ πλεῖστα ὅμως στὰ Γερμανικά. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι βασισμένα σὲ στίχους κορυφαίων ποιητῶν ὅπως ἦτο ὁ Χάϊνε καὶ ὁ Οὐγκώ, ἀποτελοῦν δὲ πραγματικὰ ἀριστουργήματα γραμμένα στὸ γνήσιο παραδοσιακὸ ὕφος τοῦ Γερμανικοῦ lied.

Ἡ τέχνη ἐξ ἄλλου τοῦ συνθέτη γιὰ τὴ λογοτεχνία συνδυασμένη αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τῆς ἰδιοσυγκρασίας του, τὴν μελαγχολικοπάθεια καὶ τὴν θρησκευτικότητα, παρέδωσε στὸν κόσμο ἔργα χορωδιακὰ μὲ διαστάσεις καὶ προοπτικὲς κολοσσιαίες κάποτε. Τὸ ὀρατόριο του «Ὁ Χριστὸς» διαρκεῖ τέσσερεις ὁλόκληρες ὧρες. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ ὀρατορίου του «Ἁγία Ἐλισάβετ» θεωροῦνται ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα του. Καὶ στὸ «Λειτουργία τοῦ Γκράν» ὁ συνθέτης δημιουργεῖ σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τὴν αἰγλη καὶ τὴν ἀκαριαία ἀποτελεσματικότητα μιᾶς θεατρικῆς ἀτμόσφαιρας. Ὁ ἴδιος ἐξ ἄλλου μιλώντας τόσον γιὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ ἰδίου, ὅρον καὶ γιὰ τους σκοποὺς τοῦ Γάλλου συναδέλφου του Ἐκτόρ Μπερλιόζ, γύρω ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ μουσική, γράφει τὰ ἀκόλουθα: «Μὴ ἔχοντας καλύτερον ὅρο, μποροῦμε νὰ ἀποκαλέσομε τὴ νέα μουσικὴ «ἀνθρωπιστική». Πρέπει νὰ εἶναι εὐλαβής, δυνατὴ καὶ δραστική, καὶ νὰ συνταιριάζει σὲ κολοσσιαῖα κλίμακα τὸ θέατρο καὶ ὑπέροχη, ὑπέροχη κι' ἁπλῆ. φλογερὴ κι' ἐλεύθερη, θυελλώδης καὶ ὁρτμη, διαφανὴς καὶ συναισθηματική». Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ χορωδιακὰ ὁ Λιστ ἔγραψε κοσμικὴ φωνητικὴ μουσική, ἀπως ἦταν ἡ «Ἑορταστικὴ Καντάτα» ποὺ ἔγραψε γιὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Μπετόβεν. γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς ὁποίας ὁ Λίστ. ἔδεψε ὑπέρογκα ποσά.

"Αν ὁ Λίστ δὲν κατάφερε ἐξαίσιες ν' ἀνακαινίσει τὴν χορωδιακὴ θρησκευτικὴ μουσική, μὲ τὰ ἔργα του, ἡ δυνατὴ καὶ τολμηρὴ φαντασία του βρῆκε ἄλλη διέξοδο στὴ δημιουργία ἑνὸς ἐντελῶς νέου τύπου μιᾶς καινούργιας μουσικῆς φόρμας: ὑπῆρξεν ὁ πατέρας καὶ δημιουργὸς τοῦ «Συμφωνικοῦ Ποιήματος». Τὸ καινούργιο αὐτὸ εἶδος τῆς «προγραμματικῆς μουσικῆς» ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ σκοποῦ του νὰ δημιουργήσει ἕνα νέο τροπο μουσικης εκφρασης εναρμονίζοντας ποίηση καὶ μουσική. Ἡ «φόρμα» αὐτου του τύπου τῆς μουσικῆς βγαινει μέσα ἀπὸ τὸ θεμα που την ἐνέπνευσε καὶ διαγράφει την πορεία της μέσα ἀπὸ μιὰ σειρα «μεταμορφωμενων θεμάτων». Ὁ Λιστ ἔγραψε δεκατρία ἐν ὅλω ἔργα στις γραμμες αὐτῆς της νεας συμφωνικῆς φορμας, ἀναμεσα στὰ ὁποία ξεχωρίζουν «Ὁ Ὀρφέας», «Ὁ Προμηθέας», «Ὁ Τάσσο», «Ἡ Οὐγγαρια». Συμφωνικὰ ἐπίσης ἔργα του ἴδιου μὲ δύναμη στὴν ὀὐλληψη καὶ στὴν ἔκφραση εἶναι καὶ οἱ δυὸ του συμφωνίες «Συμφωνία τοῦ Δάντη» βασισμένη στὴ «Θεία Κωμωδία» καὶ «Συμφωνία τοῦ Φάουστ», βασισμένη στὸ ὁμώνυμο δραματικὸ ἔργο τοῦ Γκαῖτε.

Γιὰ τὸ πιάνο ὁ συνθέτης ἀφῆκε μιὰ συλλογὴ ἔργων ἀπαιτητικῶν καὶ γιὰ τὸν πιὸ δεξιοτέχνη ἐκτελεστή. Σπουδὲς, πρελούδια, μιὰ σονάτα ἀφιερωμένη στὸν Σοῦμαν, ἄλλα σύντομα ἔργα τοῦ Λιστ ἐμπλουτίσανε τὸ ρεπερτόριο τοῦ ὀργάνου μὲ μιὰ δυναμικὴ καὶ πρωτότυπη μουσικὴ προσφορά.

Ὁ Λίστ ἀγωνίσθηκε στὴ διάρκεια τῆς δημιουργικῆς του ζωῆς ἐνάντια σὲ πολλοὺς ἀναχετικοὺς παράγοντες. "Ενας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ ὑλικός. "Απειρες φορὲς ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψη προσωρινὰ τὴ δημιουργία γιὰ νὰ ἀποδυθεῖ σὲ καλλιτεχνικὴ τουρνέ γιὰ νὰ βγάλει ἀπὸ τὰ διάσημα πιὰ ρεσιτὰλ του τὰ πρὸς ὸ ζεῖν. "Αλλος ὅμως παράγοντας πήναζε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ἀνήσυχη καὶ πολυτάραχη ψυχοσύνθεση του ἡ ὁποία τὸν τυραννοῦσε μὲ χίλιες — δυὸ ἀνησυχίες που τὸν σπρώχνανε τυρραννικὰ σὲ πολλὲς ταυτόχρονα κατευθύνσεις. καὶ τὸν ἀπομακρύνανε ἀπὸ τὸν κύριο προσανατολισμό του, ποὺ ἦταν ὁ κόσμος τῆς μουσικῆς συνθετικῆς δημιουργίας. Ἀνάμεσα ἐξ ἄλλου στὶς διασπαστικὲς αὐτὲς ροπὲς τοῦ χαρακτήρα του ἦταν καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἀγάπη του γιὰ τὶς γυναῖκες. Πολλὰ ἔχουν γραφτεῖ γιὰ τοὺς πολλοὺς καὶ πολυτάραχους ρωμαντικοὺς δεσμοὺς του μὲ ἱερικὲς ἀπὸ τὶς πιὸ διάσημες γυναικεῖες μορφὲς τῆς ἐποχῆς. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς δεσμοὺς πιὸ μακρόχρονοι ἦταν οἱ δεσμοὶ μὲ τὴν Μαρία Ντ' Ἀγκούς, γνωστὴ μυθιστοριογράφο μὲ τὸ ψευδώνυμο Ντάνιελ Στέρν. καὶ ἀργότερα μὲ τὴν Ρωσσίδα Ἐλισάβετ Καρολίνα Γιανόφσκυ.

"Οσο πλούσιες δὲ κι' ἂν ἦταν σὲ βιώματα κι' ἐμπειρίες οἱ σχέσεις του μὲ ὅλες αὐτὲς τὶς πνευματικές, καλλιεργημένες γυναῖκες, εἶναι ὅτι μαρτυροῦ ἡ διαρκὴς μεταπήδηση του ἀπὸ τὸ ἕνα στὸ ἄλλο ρωμάντζο, τὴ δίψα του γιὰ τὴν πειοπέτεια τῆς τελειότητας — τὴν δίψα γιὰ τὴν μεθυστικὴ ὁλοκλήρωση τοῦ ψυχικοῦ, τοῦ πνευματικοῦ καὶ συναισθηματικοῦ του κόσμου.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Ζωντανὴ πηγὴ γιὰ τὴ νεώτερη ποίηση

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σὰν σήμερα 21 τοῦ Νιόβρη, πέρασε στὶ Ζάκυνθο στὰ 1857 ὁ Διονύσιος Σολωμός. Τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς του μεγάλου ἐνικοῦ ποιητῆ εἶναι πολὺ γνωστά. Ἄλλωστε πολὺ λίγο φως μπορεῖ νὰ ρίξει πάνω στὸν χαρακτῆρα τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ πνευματικῆς του προσφορᾶς, ἡ μηχανικὴ ἀπαρίθμησις συμβάντων σχετιζομένων μὲ χρόνο, τόπο, ἢ περιβάλλον. Αὐτὸ ποὺ ἐπιδιάλεται εἰς τὴν ἀνάλυσιν μιᾶς τέτοιας προσωπικότητας εἶναι μιὰ δισυπόστατη φιλολογικὴ - φιλοσοφικὴ προσέγγιση, ἡ ὁποία θὰ εἰσδύει εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ὄχι μόνο τῆς τεχνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς διάρθρωσης τοῦ Σολωμικοῦ ποιητικοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ νὰ μαθαίνει ὅσο εἶναι δυνατὸ τὴν φιλοσοφικὴ συνεισφορὰ τοῦ ὁλοκληρωμένου ἔργου του, πρᾶγμα λόντας τόσο τὸ περιεχόμενο, τὸ νόημα καὶ τὴν οὐσία ἐν σχέσει μὲ τὸν δημιουργό, ὅσο καὶ ἴδιες τὶς ἐφέσεις, τὶς ἱκανότητες, τοὺς περιπρισμούς, τὶς πεποιθήσεις του, τὶς ἀρχὲς καὶ τὰ ἐπιτεύγματά του.

Μιὰ τέταια διπλὴ ἀξιολόγηση χρωστεῖ στὸν ποιητὴ τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος καὶ μάλιστα ἡ νεώτερη Ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἡ ὁποία τόσα πολλὰ τοῦ ὀφείλει. Γιατὶ ἡ διάδοση τοῦ Σολωμικοῦ ἔργου πάνω σὲ πλατειὰ κλίμακα δὲν ἐπῆρε ἔκταση καὶ ὁρμὴ παρὰ τὰ τελευταῖα 15--20 χρόνια. Καὶ τώρα ἀκόμη πολὺ λίγοι τόμοι μὲ ἀναλυτικὲς μελέτες πάνω στὸ ποιητικὸ του ἔργο ἔχουν ἐκδοθεῖ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι πολλοὶ ἐπιφανεῖς νεοέλληνες τῶν γραμμάτων ὅπως τὸν Ψυχάρη, τὸν Γιολυᾶ, τὸν Ροΐδη, πολλὰ ἀντλήσανε καὶ πολλὰ ὠφεληθήκανε ἀπὸ τὸ ἔργο του. Ὁ μεγάλος Παλαμᾶς λέει δὲ τὰ ἑξῆς γιὰ τὸν Σολωμό: «Θὰ περάσουν τὰ χρόνια καὶ οἱ καιροὶ κι' ἡ Μοῦσα θὰ χτίσει στὴν Ἑλλάδα ναοὺς καὶ λειτουργοὺς θἄβρει ἀγνότερους, πιὸ ἄξιους, πιὸ ξακουστούς. Κι' ἀκόμα ὁ Σολωμὸς θὰ στέκεται στὴν κορυφὴ, ζωντανὴ πηγὴ γιὰ τὴ νεώτερη ποίηση».

Ἡ συστηματικὴ ὅμως ἀξιολόγηση τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς τοῦ ποιητῆ μέσα στὰ παλλαδικὰ ἑθνικὰ λογοτεχνικὰ πλαίσια δὲν ἔχει ἀκόμα πάρει τὸν τόνο καὶ τὴν κλίμακα ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ μέγεθος τῆς κληρονομιᾶς του.

Ὅλα τὰ χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, ὡς τὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ὁ Σολωμὸς ἐθεωρεῖτο καὶ ἀπεκαλεῖτο ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν «ἐθνικὸς ποιητής». Μὲ τὴν ὀρθὴ ὅμως ἀνάλυση καὶ ἐκτίμηση τοῦ ἔργου του ποὺ ἄρχισε τὴν τελευταία εἰκοσαετία, πῆρε τὴ θέση του στὸ στερέωμα τῶν «Ποιητῶν» χωρὶς πιὰ κανένα ἰδιάζοντα προσδιορισμό, ποὺ ὅσο τιμητικὸς κι' ἂν εἶναι δὲν παύει νὰ περιορίζει τὴν ἔκταση καὶ τὴν ἔνταση καὶ τὸ χρῶμα τοῦ ἔργου του.

Ἴσως ἡ σφαλερὴ ἐντύπωση νιὰ τὸ «ἐθνικόν» τοῦ Σολωμοῦ νὰ μὴν εἶναι ἐντελῶς ἀνυπόστατη, γιατὶ στὴν δημιουργία αὐτῆς τῆς ἐντύπωσης συνεἰργησαν πολλοὶ καὶ διάφοροι παράγοντες. Καὶ πρῶτα ἡ ἐποχὴ στὴν ὁποία ἔζησε' γεννήθηκε στὰ 1798, ἦτο ἐποχὴ σφύζουσα μὲ ἐθνικὰ ἰδεώδη καὶ γιὰ κύριο γνώρισμα καὶ μήνυμα της μᾶς παρέδωσε τὸ ὑψηλὸ νόημα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση στὰ 1789 ἦταν τὸ σήμαντρο κι' ἡ ἀπαρχή. Ἀπὸ τότε λαοὶ καὶ ἔθνη ἀκόμη ὡς σημερα πολεμοῦν κι' ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐθνικῆς τους ἀξιοπρέπειας ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχει καὶ γιὰ τὴν παγίωση καὶ ἀναγνώριση της ἐκεῖ ποὺ καταπιέζεται καὶ παραγνωρίζεται. Καὶ ἡ Τέχνη, γνήσιο γέννημα τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐποχῶν, δὲν μπορεῖ νὰ μείνει ξένη ἀπέναντι στὰ αἰσθήματα καὶ στὰ ὄνειρα ποὺ γεμίζουν τὶς καρδιὲς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ καὶ βρίσκουμε τόσα πολλὰ κοινὰ σημεῖα ἀνάμεσα στὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁρισμένων ἄλλων σύγχρονων του ποιητῶν, ὅπως ἦτο ὁ Ἄγγλος Σιέλλεϋ. Καὶ τῶν δύο ἐθνικῶν τιτάνων τὸ ἔργο δονεῖται ἀπὸ τὰ εὐγενικὰ νοήματα τῆς ἐλευθερίας, τῆς δημοκρατίας, τοῦ Βοναπάρτη. Μὲ τὸν ἴδιο ποιητὴ ὁ Σολωμὸς συγγενεύει ἐπίσης στὴν ἀγάπη γιὰ τὴ Φύση, γιὰ τὸ ὡραῖο, γιὰ τὴν Τέχνη. Δικαιολογημένος λοιπὸν εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸν ἠθοπλαστικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς ὁ ὁποῖος διαφαίνεται σὲ ὑψηλὸ βαθμὸ σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του. Ὁ «Μάρκος Μπότσαρης», τὸ «Carmen Seculare» κι' ὁ ἀθάνατος του Ὕμνος στὴν Ἐλευθερία» θὰ ὑψώνωνται πάντα σὰν μνημεῖα, ὄχι μόνο τῆς ποιητικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ κυρίως σὰν ἐθνικα μετέωρα τὰ ὁποια θὰ καθοδηγοῦν καὶ θα ἐμπνέχουνν καὶ τώρα καὶ πάλιν κι' ἀπο θὰ πρέπει νὰ ἀγωνίζωνται οἱ Ἑλληνικὲς γενιες.

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἦτο μελετητὴς καὶ λάτρης τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κειμένων, πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ ἔργα του ὅπως εἶναι ὁ «Λάμπρος» μοιάζουνε μ' αὐτὰ τὰ κείμενα. Ὅταν ὁ Τρικούπης εὑρίσκετο στὴ Ζάκυνθο στὰ 1822, καὶ ὁ Σολωμὸς ἐκφώνησε πρὸς τιμήν του τὴν Ἰταλικὴν ὠδὴν «Περ Πριμα Μέσσα», ὁ ὑψηλὸς ἐπισκέπτης παρετήρησε ὅτι προορισμὸς του ἦταν, ὄχι νὰ πάρει μίαν λαμπρὴ θέση στὸν Ἰταλικὸ Παρνασσὸ ἀλλὰ νὰ ἔγει θεμελιωτὴς νέας φιλολογίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρᾶγμα ποὺ ἐκ των ὑστέρων ἐπραγματοποίησε. Κληρονόμος μιᾶς γλώσσας ταλαιπωρημένης ἀπὸ δυσχίλιαν ἐθνικὴν παρακμὴν καὶ μακραίωνη δουλεία, ἐθεμελίωσε μίαν καινούργιαν ποίηση, πλαστικήν, ἐκφραστικήν, ζωντανὴν ὅπως ἔβγαινε μέσα ἀπὸ τὴν ζωντανή, ἁπλῆ σύγχρονη του καθομιλουμενην. Μακρὰν τοῦ κλασσικοῦ σχολαστικισμοῦ, ὁ ποιητὴς δὲν ἦταν ποτὲ δυνατὸν νὰ στήσει τὸ ἔργον του παρὰ μόνον στὴ ζωντανὴ ἁπλῆ διάλεκτο τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου. Μάταια δὲ οἱ κριτικοὶ του τὸν καταδικάζουν γιὰ «ἁπλοϊκότητα».

Τὸ σημαντικὸν τῆς ἐθνικῆς ἀποστολῆς τοῦ Σολωμοῦ, διησθάνοντο ἐξ ἄλλου καὶ οἱ σύγχρονοί του.

Ἡ μελλοντικὴ Ἑλληνικὴ λογοτεχνία πάνω σ' αὐτὲς τὶς γραμμὲς θὰ χαράξει τὴν πορεία της. Ὅσον δὲ ἀφορᾶ τὸ «κλασσικὸ» μὲ τὴν γνησιότητα του ἔννοια, ὁ Σολωμὸς οὐδέποτε τὸ ἀπαρνήθηκε. Τὸ συνταίριαζε θαυμαστὰ σὰν ἰδέα καὶ σὰν περιεχόμενο μὲ τὴ λυρικὴ μορφή, ἐπιτυγχάνοντας μιὰν «ἁρμονικὴν ἰσοσυγία» ὅπως λέει ὁ Παλαμᾶς, ἡ ὁποία πλαστικότητα ἐκφράζει ὅλα τὰ ἀνθρώπινα αἰσθήματα τὸ πάθος, τὸν φόβο, τὴν ἐλπίδα, τὴ χαρά, τὴν στοργὴ σ' ἕνα ἐκφραστικὸ εἶδος «μιχτὸ ἀλλὰ νόμιμο».

Ὁ φόβος τοῦ θανάτου, κι' ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ ζωή:

«Μὲ χίλιες θρύσες χύνεται,
μὲ χίλιες γλῶσσες κραίνει.
Ὅποιος πεθαίνη σήμερα
χίλιες φορὲς πεθαίνει.
Τρέμ' ἡ ψυχὴ καὶ ἑαστοχεῖ
γλυκὰ τὸν ἑαυτό της».

Ἡ μητρικὴ πίκρα:

«Στέκει μυρίζεται
εἰς τὸν ἀέρα
καὶ συλλογίζεται
Μαύρη μητέρα
σὰν κάτι νἄθελε
νὰ θυμηθῆ....».

Οἱ τύψεις τοῦ δολοφόνου:

«Ἔτσι ὁ φονηᾶς ποὺ κρίματα
ἔχει πλήθεια
σὰν φθάση νὰ τοῦ κλείση
ὕπνος τὸ μάτι
Βγαίνουν μαζὶ καὶ τοῦ πατοῦν
τὰ στήθεια
οἱ κρυφὰ σκοτωμένοι, αἵμα
γιοματοι.
Μεγαλόφωνα κράζοντας,
βοήθεια
γυμνὸς πετιέται ὄχ τὸ ζεστὸ
κρεββάτι
κι' ἔχει τόση μαυρίλα ὁ λογισμός του.
Ποὺ μὲ τὰ μάτια ἀνοιχτὰ τοὺς
βλέπει ὁμπρός του».

Κι' ἡ γλυκειὰ Πασχαλινὴ κατάνυξη:

«Ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουν οἱ
λαμπάδες
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ'
ἀγιοκέρι,
ὁποὺ κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ
στὸ χέρι».

Ὅσο ὅμως κι' ἂν συνυφαίνονται οἱ δυὸ ἰδιότητες τοῦ Σολωμοῦ, ἡ «ἐθνικὴ» κι' ἡ καθαρὰ δημιουργικὴ δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ λησμονοῦμε τὴν καθαρὴ καὶ γνήσια ποιητικὴ του φωνή, ἡ ὁποία τὸν ἀνέβασε σὰν ἕνα Ποιητὴ μὲ κεφαλαῖο κι' ἀλάθευτο γράμμα, ἐργάτην ἀκούραστο τῆς αἰσθητικῆς τελειότητας κι' ἐρευνητὴ ἀκαταπόνητον τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

(Στὸ προσεχὲς τὸ τέλος).

Αὐτὸ τὸν κόσμο προσπάθησε νὰ ὁλοκληρώσει μέσα στὴ μουσική του. Ἀπὸ πλευρᾶς τεχνικῆς ὑπῆρξεν ὁ «πρόλογος» τοῦ Βάγκνερ.

Μὲ τὴν ἐπαναληπτικὴ χρήση τῶν θεμάτων προδιέγραψε ὅπως ἔκανε σὲ μικρὴ κλίμακα καὶ ὁ Μπετ[illegible] τὰ ἠγητικὰ μοτίβα, τὰ λάιτ—μοτίβς τοῦ δημιουργοῦ τοῦ «Ρ[illegible]νουν, τῶν «Τραγουδιῶν τῆς Νυρεμβέργης», τοῦ «Τριστάνου καὶ τῆς Ἰζόλδης». Συνέλαβε τὶς τάσεις ποὺ πεοιμένανε τὸν δημιουργό, στὴν περιροέουσα ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς. Δὲν εἶχε ὅμως τὴ σιγουρη κολοσσιαία ἀρχιτεκτονικὴ αἴσθηση τοῦ Βάγκνερ, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσει αὐτὲς τὶς τάσεις μ' ἕνα καινούργιο θῆμα στὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς τέχνης. Πολλὰ ἀπὸ τὰ θεματα τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦσε περιγράφονται ἀπὸ τοὺς κριτικοὺς σὰν «μέτρια» καὶ ὑπάρχουν ἑνώσεις στὴ δύνδεση αὐτῶν τῶν θεματων ποὺ ἀφήνουν ἀκάλυπτους τοὺς ὁρμοὺς των, ἐκτεθειμένους καὶ λίγο ξεκάρφωτους, ἀνίκανους νὰ σβυστοῦν μέσα στὴν ὁλοκληρωτικὴ συνέπεια τοῦ συνόλου.

Ἀπὸ πλευρᾶς αἰσθητικῆς ὅμως μετάγγισε στὴ μουσικὴ ταῦ ὅλη τὴ φλόγα, τὸ πάθος, τὴ νοσταλγία, τὴν πίκρα καὶ τὴν περηφάνεια τοῦ σλαγγανικου, τοῦ σλαβϊκου, Οὐγγαρέζικου λαοῦ, μεταστοιχειωμένα ὅλα σὲ μιὰ μουσικὴ γλῶσσα πανανθρώπινη, ἔτσι ποὺ νὰ εἰσχωρεῖ στὶς πιὸ κρυφὲς μεριὲς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Ζωντανὴ πηγὴ τῆς νεώτερης ποίησης

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

(Τελευταῖον)

Ὁ Διονύσιος Σολωμὸς εἶχε προσφέρει δείγματα τῆς μεγαλοφυίας του ἀπὸ πολὺ νωρίς, ὅταν στὴν Ἰταλία ὅπου εἶχε μεταβεῖ γιὰ νὰ σπουδάσει, ἔγραφε ποιήματα τόσο ἀνώτερα τῆς ἡλικίας του ποὺ οἱ δασκάλοι του τοῦ λέγανε: «Greco, tu farai dimenticare il nostro Monti». «Ἕλληνα θὰ μᾶς κάνεις νὰ ξεχάσουμε τὸν δικό μας Μόντι». Ἡ ἐπαφὴ του ἐξ ἄλλου μὲ τὴν Ἰταλικὴ λογοτεχνία πολὺ τὸν ὠφέλησε. Γλῶσσα μαλακὴ, εὔστροφη καὶ ρωμαλέα, αἰσθαντικὴ φαντασία τοῦ ποιητῆ. Καὶ σ' αὐτὴν ὅμως τὴν περίσσιον ἀκμὴ εἰς ὅλα τὰ ποιήματα του ἀναφαίνεται μία σεμνότης ἐντελὼς Ἑλληνική. Ὡστόσο, καθ' αὐτὸ Ἑλληνικὴ ποίηση ἄρχισε νὰ γράφει τρία χρονια μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπο τὴν Ἰταλία. Τὰ φραστικὰ του μέσα περιορισμένα, οἱ κριτικές του δυναμεις ἐλλειπεῖς καὶ ἀνώριμαστες, κατεβαλλε στα ἀρχικα του στάδια πραγματικὸν ἀγώνα γιὰ νὰ ἐκφράσει με τὰ λόγια ὅσα συνελάμβανε μὲ τὴν σκέψη. Στὰ ἀρχικὰ δὲ αὐτὰ στάδια του ἐξεπλωματος γράφει ἀκόμη τὴν τραγικώτατη «Ἐρελλὴ Μάνα» καὶ τὰ «Δυὸ Ἀδέλφια». Καὶ στὰ δυὸ τὸ στοιχεῖο τῆς Φύσης εἶναι ἐμφανές:

«Πουλιοῦ δὲν ἄκουες
λάλημα ἢ χείλου
ἢ κλωνοφλίφλισμα
νὰ πνέη τερπνά.
Νερομουρμούρισμα
ὁποὺ ἀναβρύζει
καὶ τὶς ἐπιτύμβιες
πέτρες δροσίζει
μόλις ἀντιβλίσβε
τὴ σιγαλιά».

Καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν Φύση ἐμέλλετο νὰ γίνει σημαντικὴ καὶ κυρίαρχη σφραγίδα ὁλόκληρου τοῦ ἔργου του. Τὰ λουλούδια, ἡ ἀνοιξη, οἱ εὐωδιές, ὅλα πλέκονται σὲ μιὰ εἰκόνα φωτεινὴ καὶ χαρούμενη ποὺ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαριτωμένα κάντρα τοῦ Σολωμικοῦ ἔργου:

«Ἐδῶ δὲν ἔλειψε ποτὲ
λουλούδι καὶ πουλάκι

ἢ τοὺς πασίγνωστους στίχους τοῦ «Πειρασμοῦ»:

«Ἔστησε ὁ ἔρωτας χορὸ μὲ
τὸν ξανθὸ Ἀπρίλη
κι' ἠδρεν ἡ Φύση τὴν γλυκειὰ
καὶ τὴν καλὴν της ὥρα».

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀγάπη ποὺ ἔτρεφε ὁ Σολωμὸς γιὰ τὴν Φύση καὶ τὴ γλῶσσα της ποτὲ δὲν ἐξέπεσε στὸν «νατουραλισμό», στὴν ἁπλὴ ἀπεικόνιση, στὴν περιγραφή της. Τοῦ μιλοῦσε, ἀλλὰ κι' αὐτὸς τὴν ἄκουγε, τῆς ἀποκρινόταν.

Μετάπλαθε τὰ ποιήματα ποὺ του σιγοψιθύριζε στ' αὐτὶ καὶ τοῦ ξεσκέπαζε μπροστὰ στὰ μάτια τὸ λυπημένο ἡλιοβασίλεμα, ἡ χαρούμενη αὐγή, τὸ ρυάκι, τὸ δεντρί, τὸ χόρτο, 'Εδῶ ὅμως πρέπει νὰ κρούσωμε τὸν κώδωνα γιὰ ἄλλη μιὰ φορά. Ὁ Σολωμὸς μακρὰν τοῦ νὰ ἀπεικονίζει τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα μόνον, ἔχει σπείρει πλούσια στὸ ἔργο του νοήματα βαθειά, κρυμμένα, συμβολικά. Μερικοὶ μάλιστα τὸν ἀποκαλοῦν καὶ «σκοτεινόν».

Θέμα γιὰ πολλὴ συζήτηση ἀποτελοῦν οἱ στίχοι ποὺ ἀνοίγουν τοὺς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους»:

"Ἀκρα τοῦ τάφου σιωπὴ στὸν
κάμπο βασιλεύει
λαλεῖ πουλί. ποίονει σπειρί, κι'
ἡ μάνα τὸ ζηλεύει».

Σ' ὁλόκληρο τὸ ποίημα βλέπουμε τὸν ἄνθρωπο, σὰν ψυχὴ καὶ σὰν πνεῦμα νὰ παλεύει καὶ ν' ἀγωνίζεται ἐνάντια σ' ὅλες τὶς ἀντιξόες συνθῆκες τῆς σκλαβιᾶς, τῆς κοινωνίας, τῆς ὕλης, τῆς μοίρας καὶ νὰ ἀναίνει θοιαμβευτὴν καὶ νικητής. Δὲ μποροῦσε ἐξ ἄλλου νὰ τελειώσει διαφανέστερα τὸ τόσον συμβολικὸ αὐτὸ ποίημα. Ἀφοῦ ὁ δημιουργός του ἦταν διαποτισμένος μὲ πίστη βαθειὰ κι' ἀκλόνητη ὄχι μόνο στὴ δικαίωση κοὶ τὴν ἱεροτητα τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ σὲ μιὰ ὑπερβατικὴ πραγματικότητα, στὴν ζωὴν μετὰ θάνατο καὶ στὴν ἐπιβίωση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Τὴν πίστη αὐτὴ τὴν διαλαλεῖ στὴν «Φαρμακωμένη» του, ἡ ὁποία σταθηκε κι' ἕνας σταθμὸς στὴν ἐξέλιξη τῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων τῆς Ζακυνθινῆς προκατειλημμένης νησιωτικης κοινωνίας:

"Θὲ ξυπνήση τὴν ὕστερη ἡέρα

Ὁ Σολωμὸς ἦτο καθ' ὁλην τὴν διάρκεια τῆς ζωῆς του σταθερὸς μελετητὴς κι' ἐρευνητὴς τῆς ἀλήθειας. Ἀπομονωμένος πολλὲς φορὲς ἀνεδάφιζε ουσιαστικὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα καὶ μελέτες τῶν σύγχρονων ἢ καὶ τῶν προγενεστέρων του. Ἡ ἀγάπη του δὲ πρὸς τὴν μάθηση καὶ τὴν διανόηση διαφαίνεται στὴν ἀπάντηση ποὺ ἔδωσε, ὅταν κάποτε τοῦ παρετήρησε ὁ Ἰταλὸς ποιητὴς Μόντι, ὅτι ἔπρεπε νὰ «αἰσθάνεται πιὸ πολύ». «Πρέπει πρῶτα μὲ δύναμιν ὁ νοῦς νὰ συλλάβει», εἶπεν ὁ Σολωμός, «κι' ἔπειτα ἡ καρδιὰ νὰ αἰσθανθῆ ὅτι ὁ νοῦς ἐσυνέλαβεν». Καὶ σὰν ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ὑποστέτουσε τόσο ψηλὰ τὴν γνῶση, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ἔχει πάντα ἔντονο κι' ὀξὺ τὸ αἰσθητήριο τῆς αὐτογνωσίας: «Ὅσο πιὸ πολυ μελετᾶς τὴν Ἐπιστήμη τόσο πιὸ πολὺ σαφεινὸς γίνεσαι» ἔλγε. Ἡ με-

τριοφροσύνη του δε θάτη ίσως και νά άποτελεί ένα ισχυρό παράγοντα ποϋ συνέτεινε στό νά μείνει ημιτελές τό πλεΐστον τοϋ έργου του. Άλλωστε ό ΐδιος ποτέ δέν έφράντιζε νά τυπωθοϋνε τά έργα του. Ώρισμένοι σύγχρονοι του άποδίδουν τό τελευταίο είς κάποιαν όκνηρία τήν όποία είχε. Άλλοι δέ άκόμη είς τό γεγονός ότι δέν μπόρεσε μέσα στά χρονικά πλαίσια τής ζωής του νά μεταπλάσει τούς ύψηλούς του οραματισμούς σ' ένα όλοκληρωμένο ποιητικό έργο. Ίσως νάναι έτσι άλήθεια ότι ό Σολωμός μάς άφησε «πιό πολλά θέματα γιά ξετίλιγμα παρ' όσα ξετυλίγματα κατώρθωσε».

Αύτό έξ άλλου τίποτα δέν άφαιρεί άπό τό ούσιωδέστατον τοϋ έργου του. Άπό άποψη γλωσσική έβαλε πρωτοπόρος τά πρώτα γερά θεμέλια γιά τήν δημοτική γλώσσα τής σύγχρονης Νεοελληνικής ποίησης. Ίσως νά μήν πόλαβε νά άπαλλάθη τήν ποιητική γλώσσα άπό τά κατάλοιπα τοϋ στενοϋ κλασσικισμοϋ, νά τήν έξομαλύνει καί νά τήν λαγαρέψει σέ φωτεινή, πλαστική ούσία εύαίσθητη κι' εύηχη, πρόσφορο μέσο γιά τήν έκφραση τοϋ παλμοϋ τοϋ νεοέλληνα τών έπιτευγμάτων καί τών άγώνων του. Αύτό τό πραγματοποίησαν άλλοι μεταγενέστεροι του, καί τό όλοκλήρωσε μέ τήν πλούσια μεγαλειώδη προσφορά του ό Κωστής Παλαμάς, τοϋ όποίου πρώτος έξαρχικός προάγγελος ύπήρξε ό Σολωμός.

Ή ποιητική αίσθητική του φασισμένη πάνω στήν πλούσια παράδοση τοϋ δημοτικοϋ τραγουδιοϋ διεμορφώθη μέσα άπό τήν πορεία τής προσωπικής πνευματικής καί έκφραστικής του έξέλιξης ώς έκείνο τό σημεΐο ποϋ έπέτρεπε καί ώριζε ΐσως τό ψυχοπνευματικό κλίμα τής έποχής. Ό ΐδιος όμως όλοκληρωμένος στίχος δχι σάν διασκορπισμένο διαμάντι, άλλά συνεπής, κι' άδιάκοπος, μέσα στά πλαίσια τοϋ όλοκληρωμένου ποιητικοϋ έργου, άφήνεται όμως στά έπιτεύγματα μεταγενέστερων συναδέλφων του. Σάν όντότητα όμως πνευματική καί καλλιτεχνική ό Διονύσιος Σολωμός στέκει μονύμπλος τόσο γιά τήν γλωσσική καί ποιητική προσφορά του, όσο καί γιά τά ούσιαστικά, έσωτερικά μηνύματα ποϋ χαρακτήρισαν τό έργο του. Μιά πλευρά αύτοϋ τοϋ έργου, ήταν άμεση καί άκαριαία «έθνική», σάν προσφορά στόν ίερό βωμό τοϋ έθνικοϋ άγώνα:

«Άπ' τά κόκκαλα βγαλμένη
τών Έλλήνων τά ίερά
καί σάν πρώτα άντρειωμένη
χαΐρε ώ χαΐρε έλευθεριά».

Όλόκληρον όμως τό έργο του σάν έθνική καί πάλιν προσφορά μπορεί νά θεωρηθεί, μιά πολύπλευρη προσφορά άναμφισβήτητης πρωταρχικής ποιητικής άξίας, ή όποία τόν τοποθετεί πανύψηλα στόν Παρνασσό άπ' όπου γιά χρόνια θά καταυγάζει τόν Έλληνα καί τόν άνθρωπο μέ τήν μουσικότητα, τή δύναμη καί τήν εποποιΐα τοϋ στίχου του, ποϋ ήταν μαζί μ' όλα τ' άλλα κι' ή μαρτυρία τής σκληρής σύγκρουσης τής έποχής του, άνάμεσα στή κτηνώδη δύναμη τής σκλαβιάς καί στήν άτίθασση όρμή γιά τήν έθνική έλευθερία:

«Στών Ψαρών τήν όλόμαυρη ράχη
περπατώντας ή δόξα μονάχη
μελετά· τά λαμπρά παλληκάρια
καί στήν κόμη στεφάνι φορεί
καμωμένο άπ' τά λίγα χορτάρια
ποϋχαν μείνει στήν έρημη γή».

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ, 5 Δεκεμβρίου 1966

Σύγχρονες σκέψεις

ΠΡΟΣΩΠΟΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΩΡΙΜΟΤΗΣ

Μιά νοσηρή έκδήλωση τής έποχής μας

Τής δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Στή σχολική τσάντα τοϋ μικροϋ εφτάχρονου άνηψιοϋ μου είναι συγκεντρωμένες καμιά δισκοσαριά φωτογραφίες τών «άστεριών» τών Κυπριακών ποδοσφαιρικών όμάδων. Δέν είναι παιδιαθοΰμα άλλά είναι ένα αγοράκι προικισμένο μέ γερό μνημονικό καί παλλή γιά τήν ήλικία του δύναμη αύτοσυγκέντρωσης. Μπορεί νά σοϋ παραδώσει τό μάτσο τίς φωτογραφίες καί νά σοϋ πεΐ μέ ελάχιστες μόνο παραλείψεις, άπ' έξω καί μέ σειρά όλα τά όνόματα τών ποδοσφαιριστών καθώς καί τήν όμάδα στήν όποία άνήκουν. Γνωστή μου κοπελλίτσα, στά τελευταία χρόνια τών Γυμνασιακών της σπουδών έχει γιά «χόμπυ» μίαν έμμονην άπασχόληση: τή φυλλογή φωτογραφιών καί δημοσιευμάτων γιά τά νέα είδωλα τής σύγχρονης μουσικής γενεάς· τους Μπήτλς. Φτάνει κάτι νάχει σχέση μαζί τους, μέ τόνομα τους καί άμέσως άποκτά μιά έπίσημη, ίερή άξία, μιάν ίδιότητα άξεπέραστη ποϋ έπιβάλλει τήν διατήρηση τοϋ άντικειμένου μέσα στό άγιο μουσείο τής άφοσίωσης της. Κι' ένας τρίτος τέλος γνωστός μου, άρκετά μεγάλος στήν ήλικία μαζεύει συστηματικά ότιδήποτε άναφέρεται στή ζωή καί στό έργο τοϋ τελευταίου Άμερικανοϋ προέδρου Τζών Φ. Κέννεντυ, καί τά φυλάει σάν κόρη όφθαλμοϋ μαζί μέ όσες πιό πολλές φωτογραφίες του μπορέσει νά μαζέψει. Άν όμως τόν ρωτήσεις γιά τό μήνυμα τής ζωής τοϋ Κέννεντυ, είναι άμφίβολο άν θά μπορέσει νά σοϋ πεΐ τίποτ' άλλο έκτός άπό μερικές τετριμμένες λέξεις ποϋ άρπαξε τ' αύτί του άπό τό ραδιόφωνο ή άπό τούς τίτλους τής έφημερίδας.

Σ' όλους λοιπόν τούς τομείς τής άνθρώπινης έκδήλωσης μαστίζει τήν κοινωνία μας μιά άγονη κι' έπικίνδυνη προσωπολατρεία. Τά πρώτα πρότυπά ποϋ προσπαθοϋσε τό παιδί νά μιμηθεΐ στά παλαιότερα χρόνια ήταν οί γονείς καί ό δάσκαλός του.

Σήμερα τά χρονικά πλαίσια κι' ή ένταση αύτής τής προσκόλλησης έχουν έλαττωθεί θά έλάχιστο βαθμό. Κι' ή προέχταση τής άτελοϋς καί άσχημάτιστης προσωπικότητας συνεχίζεται σέ άλλα πρότυπα άπό μικρές ήλικίες, άφοϋ τά τέτοια πρότυπα κατακλύζουν τόν κόσμο μας καί γεμίζουν τή ζωή μας μ' όλη τήν άνεση καί τήν πολυτέλεια ποϋ τούς χαρίζει ή σύγχρονη άνάπτυξη τής διαφήμισης, καί τά άφθονα μέσα μαζικής έπικοινωνίας. Γι' αύτό έξ άλλου δέν είναι παράξενο καί τό γεγονός ότι ή προσωπολατρεία δέν περιορίζεται πιά μόνο στά χρονικά όρια τής παιδικής ή τής έφηβικής ήλικίας όπου είναι καί πιό δικαιολογημένη, άλλά εισχωρεί καί στίς τάξεις τών ενηλίκων δίνοντας στό πρόβλημα πιό αχμηρές καί πιό πλατειές διαστάσεις. Γιατί άν στό κάτω - κάτω ό πυρετός θαυμασμός γιά πρόσωπα είναι χαρακτηριστικός τής άγουρης ήλικίας, γιά τούς πιό ώριμους άνθρώπους είναι λυπηρή κι' άνησυχητική παρατήρηση.

Τί συμβαίνει όμως στό άτομο κατά τήν περίοδο αύτή τής ζωής που νομίζει γιά όρισμένα πρόσωπα; Ένα άπό τά δυό βέβαια μπορεί νά συμβαίνει, ή σ' ένα ποικίλο συνδυασμό μπορεί καί τά δυό μαζί. Είτε τό άτομο ζητεί φυγή άπό τίς δικές του άτέλειες καί τούς δικούς του περιορισμούς πραγματοποιώντας μιά ταύτιση μέ τό πρόσωπο τής έκτίμησης καί τής έκλογής του, είτε τοποθετεί αύτό τό αντικείμενο τής άφοσίωσης του πάνω άπό τήν πεζή καθημερινότητα τής δικής του ζωής, τήν όποία νεμίζει μέ τήν πλούσια τροφή ποϋ τοϋ προσφέρει τό είδωλό του. Κι' έτσι ένσυνείδητα ή άσυνείδητα ξεφεύγει άπό τά στενά πλαίσια τοϋ ρόλου του καί κάνει τή ζωή του πιό πλούσια, πιό ένδιαφέρουσα καί πιό όλοκληρωμένη. Καταστάσεις ποϋ μαρτυροϋν άλάνθαστα άναπροσάρμοστο ψυχικό κόσμο.

Ό άνθρωπος ποτέ δέν προσαρμόζεται όλοκληρωτικά ώς τό τέλος τής ζωής του. Γιατί άν τόκανε θ' άποδεχόταν όλοκληρωτικά, καί θά πέθαινε, ή θάμενε στάφιμος ύλικά καί πνευματικά, ποϋ είναι μιά άλλη μορφή θανάτου. Άλλά έστω καί όταν σέγ προσαρμόζεται όλοκληρωτικά ό άνθρωπος — ό πνευματικά ώριμος άνθρωπος — άντιδρά μέσα στά πλαίσια τής έφικτής πραγματικότητας. Τσε μόνο ξεπερνά τόν κύκλο τής άμεσης άλήθειας άλλά καί τής άμεσης φαντασίας άκόμα εκείνης δηλαδή τής φαντασίας, ποϋ είναι μελλοντικά πραγματοποιήσιμη γιά τό δικό του έτομο — όταν δέν έχει τήν πνευματική ώριμότητα κι' άνάπτυξη γιά νά δη προσγειωμένα κι' άληθινά την πραγματικότητα καί τίς πιθανότητες καί τίς εύκαιρίες της.

Τότε καταφεύγει σέ έτοιμα ύποκατάστατα ποϋ είναι πολύ λίγο έποικοδομητικά, άφοϋ καμιά καθαρση καί καμιά μόνιμη όλοκλήρωση δέν προσφέρουν. Είναι άλήθεια πώς όταν τά ύποκατάστατα είναι προικισμένα μέ χρήσιμες ίδιότητες, όπως είναι ή καλωσύνη, ή έξυπνάδα, ή άνωτερότητα, μιά μερική κάθαρση έπιτυγχάνεται, καί πάλιν τόση μόνο όση έπιτρέπουν τά περιορισμένα πλαίσια τής μίμησης. Όταν όμως τά ύποκατάστατα ή τά αντικείμενα τοϋ θαυμασμοϋ καί τής λατρείας προσφέρουν πιό πολλή άρνηση παράθεση, τά άποτελέσματα μπορεί νάναι έπιζήμια παρά έπωφελή.

Στην έποχή μας λοιπόν ή κλίμακα τής προσωπολατρείας έχει ξεπεράσει τά άπαραίτητα προσωπικά στάδια που όλοι οί άνθρωποι διέρχονται προκειμένου νά όλοκληρώσουν τόν πνευματικό τους κόσμο, κι' έχει πάρει χαρακτήρα πιό καθολικό, πιό γενικό καί πιό έπικίνδυνο. Ίσως βέβαια αύτό τό μεταβατικό στάδιο, γιατί είναι μεταβατικό, νά μαρτύρει όπως καί στήν ίδιαίτερη περίπτωση τής μοναχικής προσωπολατρείας, τίς όδύνες τής άνάπτυξης. Καί στό πνευματικό αύτό μεγάλωμα της ή άνθρωπότητα πρέπει νά δώσει διέξοδο σ' όλες τίς καταπιεσμένες έπιθυμίες, σ' όλα τά μυστικά όνειρα κι' όλα τά μικρά της δράματα ίερά κι' άνόσια ποϋ την βασανίζουν. Πρέπει νά τά ζήσει νά τά νοιώσει, νά τά περάσει καί νά τά ξεπεράσει, σάν συμπυκνωμένες μορφές σάν πρόσωπα. Κάποτε μέ την πολλή τριβή τά είδωλα θά ξεφτίσουν όπως πρέπει νά ξεφτίζουν στην κάθε περίπτωση τοϋ όλοκληρωνόμενου άτόμου, καί θά μείνη ή ούσία γυμνή γιά νά προσθέσει άκόμα μιά γραμμή στόν σκελετό τής άλήθειας. Καί τότε θά γίνει τό κοσκίνισμα τών άξιών ποϋ ήδη γίνεται, πάντα γίνεται, άλλά άνεπαίσθητα κι' άλλα όμοιώματα θά έπιπλεύσουν κι' άλλα θά καταποντισθοϋν.

Τώρα όμως καί πρό πάντων στά δικά μας έλεύθερα καθεστώτα στά όποία ή άνθρώπινη έκδήλωση στηρίζεται πάνω στίς βάσεις ένός θρουβικοϋ πολιτισμοϋ, ή προσωπολατρεία, άπρόσκοπτη κι' άνεμπόδιστη άπό τίς άρχές καί τά κράτη άπλώνει την σαρωτική παρουσία της άνάμεσα στούς άνθρώπους, καί τούς βασανίζει μέ τά προβλήματα που δημιουργεί στό δρόμο της πνευματικής τους πορείας.

Όσο όμως άντικειμενικά καί μακροπρόθεσμα κι' άν έξετασθή τό ζήτημα, άνάμεσα στόν ίλιγγο ποϋ δέρνει τούς άνθρώπους μέ έπιδερμικές — κυριολεκτικά πολλές φορές έπιδερμικές — άξίες, τίς όποίες ύποβάλλονται νά δεχτοϋν νά άφομοιώσουν, νά έπικρατήσουν καί νά μιμηθοϋν, προβάλλει πάντα άγωνιώδες κι' άμείλικτο τό έρώτημα: Πρέπει νά ύπάρχει έπέμβαση άπό τό κράτος. Καί πότε καί ποϋ; Ή τουλάχιστο πρέπει νά ύπάρχει διαφώτιση; Κι' άν πρέπει, ύπάρχει;

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΣΗΜ. Σέ προηγούμενο άρθρο, έκ παραδρομής έδημοσιεύθηκε ότι ό Σολωμός άπέθανε στήν Ζάκυνθο, ένώ στήν πραγματικότητα πέθανε στήν Κέρκυρα.

Σύγχρονες σκέψεις

ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΚΙ' ΑΡΝΗΣΗ

'Ο προκαθορισμός καταστάσεων καὶ προσώπων

Τῆς δος ΝΑΓΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Στὸ σύγχρονο θέατρο ὅταν θέλουν νὰ ἐπιτιμήσουν τὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα ἢ τοῦ ἑρμηνευτὴ χρησιμοποιοῦν τὸν ὅρο «τυποποιημένος» γιὰ τοὺς χαρακτῆρες. Βέβαια ὑπῆρχε μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ «τυποποίηση» ἦταν ἡ βασικὴ γραμμὴ τῆς θεατρικῆς δημιουργίας. Αὐτὴ ἡ ἐποχὴ ὅμως ἀνήκει πιὰ στὸ μουσειακὸ παρελθὸν τῆς καλῆς ἢ κακῆς λογοτεχνίας τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰώνα. Τώρα τὰ πράγματα ἀλλάξανε. Καὶ ἡ σκηνὴ δὲν προσφέρει πιὰ ἀνθρώπους - καλούπια ποὺ ἐνεργοῦν σὰν κουρδισμένα αὐτόματα μέσα στὰ πλαίσια ποὺ ὑπαγορεύουν οἱ προκαθορισμένες ἀπὸ τὸ συγγραφέα περιορισμένες του ἰδιότητες. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο τὸ σύγχρονο θέατρο προσφέρει μιὰ ἀπειρία ἀπὸ μορφὲς ἄλλοτε ζωντανὲς καὶ καθημερινὲς κι' ἄλλοτε παράξενες, μεγαλωμένες κι' ἀλλαγμένες μέχρι ποὺ νὰ φτάνουν τὰ ὅρια τοῦ ἀπίθανου (theatre of the absurd), ἔτσι ποὺ μιὰ γενικὴ χαλάρωση καὶ μιὰ ἄμετρη ἐλαστικότητα χαρακτηρίζει τὴ σημερινὴ θεατρικὴ προσφορά.

Γιατὶ μαζὶ μὲ ἕνα σωρὸ ἄλλους παράγοντες φυσικὰ ὁ ἄνθρωπος τίναξε ἐπαναστατικὰ τὰ φτερά του, ἔξω ἀπὸ τὰ καλούπια τῆς ταχτῆς σκέψης καὶ θέλησε νὰ δοκιμάσει τὴν ἀπεικόνιση τῆς πλαστικῆς πυκνῆς ἀναμόρφωσης ποὺ δέρνει κάποτε σὰν κῦμα δοκιμασίας ἀκατάπαυστα τὴν ἐποχή μας. Καὶ μιὰ καὶ τὸ θέατρο εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ συνθετικὲς ἀνθρώπινες τέχνες, βρέθηκε ἀνάμεσα στοὺς προλάτες τῆς ρευστῆς αὐτῆς μεταμόρφωσης.

Ἔτσι ἕνας σύγχρονος δραματολόγος θἄνοιωθε ἀσφαλῶς μειωμένος ἂν ἀποτύγχανε νὰ στήσει σύγχρονους ἀνθρώπους καὶ κατάφερνε νὰ φτειάξει ἁπλοὺς κινούμενους φορεῖς ἰδεῶν, ἀρχῶν καὶ τάσεων ποὺ νὰ ἐκδηλώνωνται παντοῦ καὶ πάτα σ' ὅλη τὴν πλοκὴ τοῦ ἔργου μὲ μιὰ συνέπεια ποὺ ὄχι ἁπλῶς θὰ ἔπειθε — στοιχεῖο ἀπαραίτητο ἄλλωστε — ἀλλὰ θὰ ἐκούραζε χωρὶς νὰ καταφέρει νὰ ἐμπλουτίζει τὴν πνευματικὴ ἐμπειρία τοῦ θεατῆ οὔτε κατὰ τὸ παραμικρό. Τὸ ἴδιο λοιπὸν πρόβλημα ἀντιμετωπίζει κι' ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔξω ἀπὸ τὸ μπαλκονάκι, στὶς καθημερινὲς ἐκδηλώσεις του, στὶς καθημερινὲς ἐπαφές του.

"Απειρες φορὲς θὰ σᾶς ἔτυχε ἀσφαλῶς ν' ἀκούσετε χαρακτηρισμοὺς καταδικαστικοὺς κι' ἀμετάκλητους: «Φέρθηκε ψυχρά, κι' ἐγωϊστικά ὅπως ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ χαρακτήρας του». "Η ἀκοῦμε κάποιον ἄλλο νὰ λέει πεπεισμένος κι' ἀκλόνητος. «Δὲν διαβάζω ποτέ μου τί γράφει ὁ τάδε. Τὸν ξέρω κι' ἔτσι ξέρω τί ἔχει νὰ πεῖ». "Η ἂν πρόκειται γιὰ ἕνα καθιερωμένο συγγραφέα μπορεῖ νὰ τὸν ἀκούσουμε μὲ κάποια παραλλαγή. «Διάβασα ἕνα ἀπὸ τὰ βιβλία του. Δὲν ξαναδιαβάζω τίποτα ἄλλο πιά. Δὲν εἶναι ὁ τύπος μου. Δὲν μὲ τραβᾶ». Τί μπορεῖ ν' ἀκούσουμε γιὰ ἐκδηλώσεις, ὀργανισμούς, σωματεῖα. «Δὲ βαρυέσαι γιατὶ νὰ πάω στὴν τάδε ἐκδήλωση ἢ τελετή; Πάλι τὰ ἴδια θ' ἀκούσω ἢ θὰ δῶ. Ἀφοῦ ἄλλωστε οἱ ἀρχὲς πάνω στὶς ὁποῖες λειτουργοῦν μοῦ εἶναι πολὺ γνωστές». "Ολοι μας βέβαια μοιραῖα κι' ἀναπόφευκτα ἐκφράζουμε τέτοιες ἀπόψεις στὶς σχέσεις μας μὲ τοὺς ἀνθρώπους.

Αν ὅμως γνωρίζετε ἕναν ἄνθρωπο ὁ ὁποῖος συστηματικὰ κατατάσσει πράγματα καὶ πρόσωπα σὲ τύπους μέσα σ' ἕνα πλαίσιο ὅπου κινοῦνται ὅλοι σὰν σημαδεμένοι χωρὶς ἐλπίδα λύτρωσης, τότε ἀσφαλῶς θὰ προσέξετε ὅτι ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι σημαδεμένος μὲ τὴν σκληρή, ἀρρώστεια τῆς πνευματικῆς ἀρτηριοσκλήρωσης, χωρὶς κάποτε ἴχνος ἐλπίδας γι' ἀνάβλεψη κι' ἀποθεράπευση.

"Οταν προϊδεάζεσαι, προκαταλαμβάνεσαι. Κι' ἡ προκατάληψη ἐχτὸς ἀπὸ τὸ φράγμα ποὺ θέτει, δέβεται ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους πρῶτα ἀπ' ὅλα περιφράζει κι' ἀπομονώνει τὸ ἴδιο τὸ θῦμα της ἀπ' ὅπου πηγάζει. Σὲ μερικοὺς ἀνθρώπους ἢ στοὺς περισσότερους ἴσως, ἡ λέξη «προκατάληψη» ἔχει ἀποκτήσει μιὰν κακὴ καθ' αὐτὴν ἔννοια. Κι' ὅταν λένουν «εἶναι προκατειλημμένος» ἐννοοῦν ὅτι σκέφτεται κακὰ γιὰ ἕνα ὁρισμένο πρόσωπο, ἢ γιὰ μιὰ ὁρισμένη κατάσταση. Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό. Μπορεῖ νὰ ἔχει προκαθορισμένες ἀντιλήψεις γιὰ κάτι καὶ νὰ εἶσαι ἔτσι προκατειλημένος χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐξυπακούει ὅτι τὸ ἀντικείμενο τῆς προκατάληψης σου ἔχει κατ' ἐσὲ ἀποκλειστικὰ ἀρνητικὲς ἰδιότητες. Ἀλλὰ ἀφοῦ τὰ ἀπώτερα ἀποτελέσματα τῆς προκατάληψης καὶ γιὰ τὸ ἴδιο τὸ προκατειλημμένο ἄτομο καὶ γιὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς προκατάληψης εἶναι τὶς πλείστες ἂν ὄχι ὅλες τὶς φορὲς ἀρνητικά, δὲν εἶναι ἐκπληκτικὲς οἱ κακὲς ἰδιότητες ποὺ συσχετίσθηκαν μὲ τὴν «προκατάληψη». Οἱ ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις τῆς προκατάληψης εἶναι τόσο φανερὲς ποὺ μιὰ πρώτη ματιὰ μᾶς πείθει. "Ενας ἄνθρωπος ποὺ ἀντικρύζει πρόσωπα καὶ πράγματα μέσα ἀπὸ τοὺς μυωπικοὺς φακοὺς τῆς προκατάληψης προκαλεῖ διὸ ζημιές: καθηλώνει ἀπὸ τὴ μιὰ τὸ ἀντικείμενο στὴ θέση ποὺ τὸ ὥρισε ἡ δική του ἀντίληψη, κι' ἔτσι κατ' ἀνάγκην συνδέει τὴν εἰκόνα του μ' ἕνα ὁρισμένο «τύπο» χαρακτῆρος καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στερεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὴν χαρὰ καὶ τὴν εὐεργεσία τῆς πνευματικῆς περιπέτειας. Δὲν ἀναζητεῖ τίποτα ἄλλο ἔξω ἀπὸ τὰ καθιερωμένα.

Δὲν περιμένει τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ περιβάλλον ἐκτὸς ἀπ' ὅσα τὸ περιένωσε ὁ ἴδιος. Βάζει φραγμοὺς μὲ ἄλλα λόγια καὶ στὴν ξένη προσωπικότητα καὶ στὴ δική του. Ἡ προσωπικότητα γυρεύεται ἀσφαλῶς συνέπεια, καὶ εἰρμὸ καὶ ἀλληλουχία γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ. Ἀλλὰ ἂν ἡ συνέπεια μετατραπεῖ εἰς ἀσφυκτικὴ ἀδιαλλαξία καὶ ἡ ἀλληλουχία σὲ ἀμετακίνητα καλούπια τότε τὸ ἄτομο βρίσκεται φυλακισμένο μέσα σ' ἕνα αὐτοδημιούργητο κενό. "Ενα κενὸ στὸ ὁποῖο μαραίνεται αὐτοκαταδικασμένο στὴν ἀτροφία καὶ στὴν στέρηση ὅλων τῶν καινούργιων θετικῶν ἀνακαλύψεων ποὺ μπορεῖ νὰ κάμει ὅταν ἔχει τὰ μάτια τοῦ πνευματικοῦ του κόσμου ὀρθάνοιχτα καὶ πανέτοιμα. Κι' ἀκόμα ὅταν ἡτυποποίηση ἢ προκατάληψη ἐξ ἀντιθέτου βίας ἀποβλέπει στὸ ἀντικείμενο της θετικὲς μόνο ἰδιότητες, ὁ πομπός της καὶ πάλι διαπράττει διπλὸ ἀδίκημα, ἔναντι τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Γιατὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση καὶ πάλιν στερεῖ τὸν ψυχικὸ του κόσμο ἀπὸ τὴν ὀδυνηρὴ ἴσως, ἀλλὰ ἐποικοδομητικὴ τελικὰ ἐμπειρία τῆς ἀνακάλυψης ἀρνητικῶν ἰδιοτήτων ἐκεῖ ποὺ περίμενε μόνο θετικὲς ἰδιότητες.

Ἔτσι ἀπ' ὁποιαδήποτε πλευρὰ κι' ἂν ἐξετασθεῖ ἡ τάση τοῦ ἀνθρώπου νὰ τυποποιεῖ τὸ περιβάλλον, μόνον ἀρνητικὰ μπορεῖ νὰ εἶναι τὰ συμπεράσματα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μονάδα πολύπλοκη, πολυβαίδαλη, πολύπλευρη. Ὑπόκειται διαρκῶς στὴ σύγκρουση, στὴν ἔνταση τῆς ἐποχῆς καὶ δέχεται ἀλλεπάλληλα τὰ πλήγματα ἀπὸ τὴν πάλη της μὲ τὴν καινούργια ἐποχὴ ποὺ ἤδη βρίσκεται ἐπὶ ποδὸς καὶ μᾶς ξαφνιάζει πότε μὲ τὰ διαστημικά της σκάφανδρα καὶ πότε μὲ τὶς πολύπλοκες ἀλματώδεις ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις της. Γι' αὐτὸ δίπλα στὸν χαρακτήρα ποὺ νομίζουμε ὅτι δώσει στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὶς καταστάσεις ποὺ μᾶς περιβάλλουν, πρέπει πάντα νὰ ἀφήνουμε ἕνα κάποιο κενό. "Ενα περιθώριο ἐλεύθερης δράσης, νέας ἀνακάλυψης καὶ διαπίστωσης. Εἶναι καθῆκον μας ἀπέναντι στὸ ἄτομο ποὺ ἔχει στὴν ἐποχή μας τὶς δυνατότητες νὰ ἐξελίσσεται καὶ νὰ ἀναπτύσσεται ἰσόβια, ξεπερνῶντας ἔτσι τὰ καλούπια στὰ ὁποῖα τὸ ἐστήσαμε. Εἶναι καθῆκο ἀλληλεγγύης πρὸς τὴν ἐποχὴ μας ποὺ μᾶς χαρίζει τόσα, καὶ ποὺ περιμένει ἀπὸ μᾶς συμπαράσταση καὶ σύμπραξη στὶς ραγδαίες ἐξελίξεις της. Εἶναι τέλος πρωταρχικὸν καθῆκον στὸν ἑαυτό μας, ἀπ' ὅπου ὅλα ξεκινοῦν. Γιὰ νὰ μὴν τὸν καταδικάσουμε στὴν ἔσχατη ποινὴ τῆς πνευματικῆς ἀπολιθώσεως, στὴν ὁποία συντείνει ἀναπότρεπτα ἡ προκαθορισμένη τυποποίηση τῶν συναν θρώπων μας. "Ολοι κι' ὅλα μπορεῖ νὰ ἔχουν πάντα ἕνα καινούργιο στοιχεῖο νὰ προσφέρουν. Γιατὶ νὰ δένουμε τὰ μάτια μας;

ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ